MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEŞ

ARGESIS
XVII

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2008

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESIS

Studii şi comunicări

Seria Istorie

XVII

EDITURA ORDESSOS
PITEŞTI
2008

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Judeţean Argeş
Piteşti

ARGESIS
History Series
Annals of the Argeş County Museum
Piteşti

EDITORI:
CONSILIUL JUDEŢEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
Adresa redacţiei: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Piteşti
tel./fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro

EDITORIAL STAFF:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Piteşti
Phone/Fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere şi tehnoredactare computerizată: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limba engleză: **Dan ZAVULOVICI**

I. S. S. N. 1453 - 2182

S U M A R

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ

ISTORIE MEDIEVALĂ

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

C O N T E N T S ● S O M M A I R E

ARCHAEOLOGY AND ANTIQUE HISTORY

MEDIEVAL HISTORY

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

HISTORY OF CULTURE AND PERSONALITIES

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ

STUDIUL RESTURILOR DE FAUNĂ DESCOPERITE ÎN SITUL DE LA VERBIŢA (CULTURA VERBICIOARA, BRONZUL MIJLOCIU)

SERGIU HAIMOVICI [*]

Pentru a putea studia cu folos resturile animaliere, trebuie mai întâi să punem în evidenţă caracteristicile ambientului din jurul sitului arheologic, care, mai mult decât azi. în vechime, avea importanţă de prim ordin în raportul dintre om şi animal.

Aşezarea din epoca bronzului este situată foarte aproape de Verbiţa, capitală de comună din judeţul Dolj, cam la 2 km de satul Verbicioara. cu situl eponim pentru cultura Verbicioara. Ea se află în partea de vest a judeţului, aproape de graniţa cu judeţul Mehedinţi, cam la jumătatea drumului dintre partea nordică şi sudică a respectivului judeţ. Se găseşte aşezată, fizico-geografic. la capătul sudic al Piemontului Bălăciţei. către Câmpia Desnăţuiului. cu partea ei denumită Câmpia Blahniţei, la o altitudine de bine sub 200 m. în apropiere se află uşor spre SV un lac antropic ce-i poartă numele. Zona este drenată de râul Baboia, ce-şi arc izvoarele chiar lângă staţiune. Această apă este un afluent pe dreapta, îndreptându-se către sud-est, al Desnăţuiului. Ea are actualmente un curs temporar, într-o vale slab schiţată şi cu numeroase bălţi. Din punct de vedere geologic. în jur. la suprafaţă, se găsesc straturi aparţinând Pleistocenului superior. având depozite aluvionare şi loessoide. Actualmente solurile sunt argiloiluviale brun-roşcate. podzolite. alături de altele, cernoziomuri argiloiluviale. Vegetaţia de origine, având în vedere altitudinea, era formată din stejărişuri stejar pufos *(Q. pubescens),* alături de cer *(Q. ceris)* şi gârniţă (*Q. frainetto),* toate termofile, dând acea asociaţie *Quercetum mixtum* cea mai evoluată, stratificată şi bogată de la noi; azi au rămas doar ici-acolo petice de pădure, aceasta fiind înlocuită de culturi agricole şi pajişti secundare, cu graminee sălbatice. Ca faună actuală se constată că lipsesc cu totul artiodactilele şi găsim, mai ales, rozătoare de stepă (*Enciclopedia*. 1982; Vulpe, 2001).

Materialul faunistic de cultură Verbicioara găsit în situl de la Verbiţa. ne-a fost transmis nouă de către arheologul D. Berciu care, însă, după cum ne-a comunicat, nu a cules toate resturile, ci numai o parte a lor. dai totuşi nu a făcut vreo alegere a resturilor, încât el reprezintă un lot de luat în seamă, deşi nu este prea bogat. Noi, preluând acest material, l-am pregătit pentru studiu prin metodologia arheozoologiei, şi s-a trecui apoi la determinarea fiecărui rest. ele fiind astfel împărţite pe grupe animaliere şi pe specii, iar la nivelul acestora, pentru vertebrate, şi pe segmente osoase; acolo unde a fost cu putinţa, s-au executat şi măsurătorile de rigoare.

[*] Universitatea „Al. I. Cuza“, Iaşi.

Speci	*Bos taurus*	*„ovicaprine”*	*Ovis aries*	*Capra hircus*	*Sus scrofa dom.*	*Equus caballus*	*Canis familiaris*	*Sus scrofa ferus*	*Cervus elaphus*	*Capreolus capreolus*	*Bos primigenius*	Total mamifere	*Mollusca*	*Pisces*	**Total general**
Coarne	6		2						14*						
Neurocraniu	2				3			1	2						
Splahnocranium		1			1										
Maxilar sup.	1				6										
Dinţi superiori	10	1				1		1							
Mandibulă	5	18			7		2		2						
Dinţi inferiori	14	3													
Vertebre	3	5	1		23			2			6			1	
Coaste	2														
Stern															
Scapular		2			1						2				
Humerus	1		2		1										
Radius					2										
Cubitus										1					
Carp															
Metacarp			1			1									
Coxal					1						1				
Femur					3						1				
Rotula	3														
Tibia		5			2										
Peroneu															
Calcaneu	1														
Astragal	4				1			1	1						
Alte oase tars															
Metatars	2				1										
Metapodale															
Falanga I	2														
Falanga II	1														
Falanga III	3														
Total fragmente	60	38	6		52	2	2	5	19	1	10	195	5	1	**201**
		44													

Tabelul 1. Repartiţia pe specii şi pe segmente a materialului determinat.

* De asemenea, multe fragmente foarte mici.

S-a trecut la întabelarea datelor, pentru a evidenţia frecvenţa şi unele caracteristici ale acestor resturi, iar alte caractere fiind scoase la iveală prin metoda comparaţiilor. În cele ce urmează vom descrie pe larg rezultatele noastre.

Resturile animaliere sunt reprezentate prin 233 piese, dintre care 201 au putut fi determinate, până la gen şi specie, restul de 32 fragmente, datorită faptului că sunt foarte îmbucătăţite, nu s-a putut evidenţia pentru ele nici măcar segmentul osos respectiv; aparţin însă toate mamiferelor. Dintre cele determinate, 195 provin de la mamifere, iar şase de la alte grupări, şi anume cinci sunt valve de la scoica de râu, *Unio,* iar unul este reprezentat de o vertebră de peşte osos.

În tabelul 1 dăm repartiţia pe specii, iar pentru mamifere, şi pe segmente osoase, a resturilor determinate.

Moluştele, aşa cum am arătat, sunt reprezentate prin trei valve de *Unio crassus,* iar pentru alte două, care apar fragmentare şi cu urme de arsură, nu s-a putut face determinarea până la specie. Peştii teleosteeni au doar o vertebră din regiunea caudală. ea fiind destul de mare. încât aparţine la o specie de peşti, evident de apă dulce, la care găsim şi indivizi, la bătrâneţe, bine mari ca talie; ar proveni, credem, de aceea, de la un somn *(Silurus glanis).*

Mamiferele reprezintă, deci, aproape întreaga cantitate de resturi, şi evident, cu o importanţă covârşitoare pentru locuitorii aşezării. Le vom studia pe rând fiecare specie aparte, frecvenţa lor în fragmente şi indivizi fiind trecute în tabelul nr. 2.

Specii	Fragmente		Indivizi	
	Nr.	%	Nr.	%
Bos taurus	60	30,77	7	16,67
Sus scrofa domesticus	52	28,67	3	16,67
Ovicaprinae (Ovis et Capra)	44	22,57	13	30,95
Equus caballus	2	1,02	1	2,38
Canis familiaris	2	1,02	2	4,76
Sus scrofa ferus	5	2,57	3	7,14
Cervus elaphus	19	9,75	5	11,91
Capreolus capreolus	1	0,51	1	2,38
Bos primigenus	10	5,12	3	7,14
Total	**195**		**42**	

Tabel 2. Frecvenţa pe fragmente şi indivizi a mamiferelor

Grupă economică	Fragmente	Indivizi		
	Nr.	%	Nr.	%
Mamifere domestice	160	82,04	30	71,43
Mamifere sălbatice	35	17,95	12	28,57

Tabel 3. Raportul pe fragmente şi indivizi dintre domestice şi sălbatice

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr.	%	Nr.	%
Bos taurus	60	37,97	7	23,33
Ovicaprinae (Ovis et Capra)	44	27,85	13	43,33
Sus scrofa domesticus	52	31,64	7	29,33
Equus caballus	2	1,27	1	3,33
Canis familiaris	2	1,27	2	6,68
Total	**160**		**30**	

Tabel 4. Frecvenţa pe fragmente şi indivizi a mamiferelor domestice

Dintre cele zece specii existente, şase sunt domestice şi patru sălbatice. Specia cu cele mai multe fragmente, dar nu şi ca număr de indivizi este reprezentată de **taurine**, denumite şi vitele cornute mari. Având în vedere faptul că sunt. de altfel, de talie mai mare decât celelalte specii domestice, ele se aşează evident ca funcţie economică pe primul loc. Resturile lor sunt destul de variate şi s-au putut executa şi unele măsurători (tabelul I). Au fost găsite un număr de cinci fragmente de coarne, unul singur mai întreg aparţinând aproape sigur la un mascul. Maxilarele cu dinţi, dar mai ales dinţi separaţi, sunt în număr mai mare. Se constată că doar doi dinţi aparţin la tineri, restul fiind de la adulţi şi maturi, unul chiar aproape bătrân; menţionăm de asemenea existenţa unui astragal şi a unui calcaneu care poartă urmele dinţilor de carnivore, probabil câine. Somatoscopic, dar şi prin măsurători, se constată că specia era de mărime oarecum medie, uşor mai mică ca talie decât taurinele din neo-eneolitic (Haimovici 1966). Cele mai multe resturi ar aparţine femelelor. Am pus în evidenţă şi două resturi reprezentând M_3, ce au o mărime înaltă (42 mm), încât este posibil ca ele să fi aparţinut la femele de *Bos primigenius.*

Urmează oarecum, dacă considerăm doar indivizii, **ovicaprinele** sau cornutele mici. Arătăm că materialul relativ fragmentar, dar şi faptul că pentru unele fragmente osoase şi pentru dinţi, mai ales când piesele nu sunt întregi, nu se poate face morfologic o departajare între genul *Ovis* şi genul *Capra.* Am determinai precis doar şase resturi de la ovine, dintre care două sunt fragmente de coarne, însă niciunul, cu precizie, pentru caprine; credem, totuşi, că existau şi ele în material, dar cu mult mai puţine. Resturile pentru care nu s-a putut determina exact genul, au fost şi ele luate în consideraţie, alcătuind un grup, să-i spunem artificios, pentru a nu pierde acest material a fost denumit „ovicaprine“ şi a fost prelucrat. S-au executat măsurători, mai ales pe dinţi, şi s-a constatat că aceştia aparţin unor indivizi, mai cu seamă adulţi sau maturi, şi doar doi provin de la tineri sub un an. De altfel, în material, s-au găsit 18 resturi de mandibule şi de aceea numărul de indivizi pentru cornutele mici a trebuit să fie împins în sus până la 13. Nu putem preciza exact mărimea medie a ovicaprinelor, lipsind cu totul segmente întregi. Totuşi, ovinele se prezintă mai mari ca talie de cele din neo-eneolitic. Se constată de asemenea că ovinele femele erau cornute. Câteva măsurători au fost reprezentate în tabelul II.

A treia specie este reprezentată de **porcine,** care, ca fragmente, se aşează după taurine şi sunt, de asemenea, individual, mai mari decât ovicaprinele. Prin ele se termină artiodactilele domestice găsite în sit. Materialul ce le aparţine este destul de diversificat,

predominând scheletul cefalic, pe de o parte, şi resturi de vertebre, pe de altă parte, multe dintre acestea din urmă aparţinând unor tineri, ca de altfel şi unele dintre oasele lungi. S-a găsit un craniu aproape complet, o piesă, reprezentată pentru arheozoologi. într-adevăr un unicat, prin care se arată foarte evident particularităţile morfolologice ale porcului crescut de populaţia umană a sitului. Se constată că îi lipsesc doar partea anterioară a nazalelor, apofizele jugulare şi o parte din arcada zigomatică dreaptă. Ar aparţine unei femele mature (dimorfism sexual la porc apare evident pentru craniu), la care dentiţia este doar uşor erodată (cam trei ani). S-au executat un număr mare de măsurători, care arată că acest craniu se situează cu mult sub limitele de variaţie ale mistreţului actual din regiunile noastre, subspecia *Sus scrofa attila,* dar întrece bine pe cel al porcului neo-eneolitic. aşa-numitul tip *Sus scrofa palustris.* Lungimea excesivă a masivului facial şi a botului în special, profilul aproape drept (se observă doar o uşoară adâncitură în dreptul suturii nazo-frontale), osul lacrimal bine oblong, relativa masivitate a dinţilor, ne arată toate o puternică primitivitate, şi deci o evidentă mare apropiere de strămoşul sălbatic, dar de asemenea, la acest craniu. în afară de dimensiunile mai mici se pot distinge şi unele caractere imprimate de către domesticire: marginea anterioară a orbitei nu este decât uşor aplecată, scvama temporalului şi osul parietal, în dreptul fosei temporale, apar relativ convexe, oasele nazale sunt doar slab convexe, iar regiunea nucală a craniului nu este prea piezişă (vezi datele în tabelul IIIA). Revenind la celelalte resturi osoase, putem arăta că după acestea se constată că vârsta de sacrificare pentru porcine este mai joasă decât la toate celelalte specii domestice, cele mai multe fragmente provenind de la indivizi sub doi ani. S-au găsit şi ceva oase lungi întregi - un femur şi două tibii - după care s-a stabilit înălţimea la greabăn, ea variind între 795 şi 841 mm, cu o medie de 819,3 mm, deci destul de înaltă. De altfel, porcinele din epoca bronzului întrec ca mărime pe cele din neo-eneolitic (Haimovici 1966), considerând pe lângă înălţimea la greabăn şi câteva măsurători la care s-au pretat unele resturi (tabelul IIIB).

Ca frecvenţă, dintre cele domestice de importanţă cu totul economică, urmează **calul,** ce este totodată o specie de talie mare. Are doar două resturi: un dinte jugal superior, probabil P^4, cu suprafaţa de masticaţie destul de roasă, deci cam de 9-10 ani şi un fragment mic din diafiza unui metacarp, cu tăietură antropică.

Ultima specie domestică este **câinele,** căruia îi aparţin două resturi, şi anume părţi de mandibule, dintre care una este un ram aproape întreg şi după acesta se poate deduce care este lungimea bazală a craniului. Considerând după coeficienţii lui Brinkmann, rezultă o lungime de 136.5 mm. iar după cel al lui Dahr, 141 mm; ar fi deci un câine cam de talie mijlocie.

Sălbăticiunile sunt în număr de patru specii, toate artiodactile. în ordinea sistematică, primul este **mistreţul,** cu cinci resturi: un fragment cu porţiunea occipitală a craniului - este un mascul cu sutura parietoocccipitală deschisă, deci abia adult -, un M^3, două corpuri de vertebre de la un individ sub patru ani şi un astragal măsurabil (tabelul IIIB).

Urmează **cerbul,** specie mai mare decât mistreţul, cu 19 fragmente, dintre care 14 sunt resturi reprezentând părţi ale coarnelor; nici unul, însă, nu are şi partea lor bazală, încât nu putem şti dacă aceste resturi provin de la coarne adunate, sau aparţin la indivizi ce au fost doborâţi. Menţionăm că aproape toate au urme de cioplituri antropice, şi şapte dintre ele au fost trecute (pârlite) prin foc. Celelalte resturi sunt nesemnificative, cu

excepţia unui astragal ce a putut fi măsurat: lungimea maximă este 60 mm şi lărgimea trochleii inferioare este 38mm; s-ar putea să fie uşor şlefuit.

Căpriorul, cervideu mult mai mic decât cerbul, are doar un cubitus fragmentar, nemăsurabil.

Ultima sălbăticiune este reprezentată de **bour,** specie foarte mare. el fiind, după cum se ştie. strămoşul taurinelor. Are resturi relativ bogate, la care s-ar putea aduna şi două măsele M_3, masive, ce ar aparţine unor tauri de la cornutele mari sau unor femele de bouri. Măsurătorile se găsesc în tabelul I.

După ce am trecut în revistă caracteristicile morfologice, frecvenţa, cât şi alte date ce reies din studiul resturilor celor zece specii de mamifere, dar şi a moluştelor şi peştilor, să urmărim mai îndeaproape cum se reflectă acestea în circumscrierea particularităţilor economiei animaliere, dar şi unele de altă natură a locuitorilor aşezării de la Verbiţa. Am adăugat, de aceea. încă două tabele semnificative: tabelul 3, care evidenţiază mai uşor contribuţia mamiferelor domestice pe de o parte şi a celor sălbatice pe de altă parte. în economie, şi tabelul 4 cu frecvenţele calculate doar la speciile domestice ca atare, cele mai importante, de altfel, în circumscrierea acesteia.

Deşi în cantitate foarte mică, atât lamelibranhiatele, cât şi peştii, nu trebuie daţi uitării. Valvele, de doar în număr de cinci, arată că scoicile nu erau folosite gastronomic (ar trebui să fie cu sutele şi miile dacă li s-ar fi folosit partea moale a lor), dar este cunoscut faptul că, în lipsă de calcar, care este necesar în „industria“ olăritului, se întrebuinţau adesea scoici pisate. Vertebra de somn, individ foarte mare. ne arată că se făcea şi un pescuit în râul Baboia (probabil că erau folosiţi în alimentaţie oarecum şi peşti de talie mai mică, dar aceştia au un schelet foarte fragil, care putea să dispară în timp sau/şi scheletul să fie mâncat de câine şi porc), deci era posibil pe atunci să existe în apa sus-menţionată şi peşti de acea mărime.

Considerând mamiferele domestice este evident că taurinele erau pe primul loc în economia animalieră. având în vedere mărimea, dar şi frecvenţa sa şi totodată prin faptul că ele sunt tipic polivalente. Prin sacrificarea acestora, peste 40% din proteinele animale necesare societăţii umane erau acoperite de specia respectivă, însă ea. prin femele (am văzut că vacile erau preponderente) punea la dispoziţia omului şi laptele ca atare (ce are de fapt şi grăsimi), dar şi prin industrializarea acestuia. De asemenea, era întrebuinţată la diverse munci, şi se ştie că în epoca bronzului era cunoscut de acum aratul tras de vite. Din păcate, nu am putut preciza (din lipsa metapodalelor) dacă existau şi castraţi (care tocmai erau folosiţi la munci), dar aceştia se găseau precis în turmă. întrucât castrarea vitelor cornute era cunoscută încă din neoliticul mijlociu (Haimovici & Coroliuc 2000).

Ar veni la rând ca pondere porcinele. S-a constatat că ele erau tăiate cu precădere înainte de doi ani, adică puţin înainte ca indivizii să ajungă de acum la maturitate, poate pentru scroafe, după prima fătare. Fenomenul este caracteristic pentru această specie foarte prolifică, crescând şi mai repede ca alte artiodactile. Putem oare să spunem că ea era doar monovalentă, adică producătoare de carne şi grăsime: într-un fel lucrul este afirmativ, dar totuşi grăsimea de porc fiind ceva mai fluidă avea diverse folosinţe în afara faptului de a fi întrebuinţată în alimentaţie - se făceau făclii pentru iluminat, dar şi diverse unsori ş.a.

Urmează ovicaprinele, care, dată fiind talia lor, ocupă un loc foarte jos în acoperirea prin sacrificare a necesităţilor de proteine animale. Trebuie să arătăm, însă. că şi ele sunt polivalente, femelele dând şi lapte (în cantitate evident mai mică decât vacile), iar ovinele

furnizează, de asemenea, şi lâna, care în bronz era de acum foarte complex folosită. La latitudinile noastre este foarte important de arătat că laptele acestor cornute mici era industrializat, dând şi produse ce se păstrează bine pentru anotimpul rece, când apare o penurie a proteinelor animale, femelele înţărcând.

Calul are în material resturi foarte puţine, având în vedere că în bronz el era sigur cu totul domesticit. Este şi acesta polivalent, furnizând prin sacrificare carne şi fiind folosit la diverse munci, şi de acum, probabil, chiar la călărie.

Câinele credem că nu era folosit în alimentaţie şi de aceea are probabil şi o frecvenţă joasă, ca de altfel de obicei în întreaga epocă a bronzului, neintrând aşadar direct în cadrul economiei animaliere.

Chiar dacă eliminăm din cadrul speciilor domestice câinele, putem considera evident că creşterea animalelor era o ocupaţie de bază (probabil împreună cu agricultura, despre care nu putem spune direct mai nimic, ci doar că taurinele şi calul contribuiau Ia o mai bună desfăşurare a acesteia) a locuitorilor din aşezarea de la Verbiţa. O a doua ocupaţie foarte bine conturată, totuşi secundară, ce era însă foarte activă ca dovadă că. aşa cum se vede în tabele, era reprezentată cu circa o treime din indivizii de la mamifere, este vânătoarea. Aceasta rezulta din doborârea acelor patru specii de artiodactile arătate încă de la începutul lucrării. Cerbul şi bourul împreună dădeau cam tot atâtea proteine animale - carne - pentru om cât o făceau şi taurinele. Desigur, dacă ar li existat mai multe resturi, s-ar fi găsit în materialul aparţinând mamiferelor, ca specii sălbatice, ceva mai multe, apărând mai ales gruparea carnivorelor, dar care este în general, necomestibilă.

Trebuie să arătăm că prin sacrificare şi/sau doborâre speciile de mamifere puneau la dispoziţia societăţii umane nu numai pe cele legate strâns de hrana omului, ci şi altele, pentru satisfacerea unor trebuinţe, atât pentru el ca persoană, cât şi pentru a da materii prime pentru necesităţi gospodăreşti. Se foloseau pieile şi chiar părul. cornul de la cervidee şi tocul cornului de la cavicorne, oasele ca atare ce puteau fi prelucrate şi ele. cât şi dinţii de la unele specii, formaţiuni moi necomestibile, cum ar fi intestine, vezică urinară ş.a. Multe dintre aceste artefacte, fiind putrescibile, au dispărut cu timpul, dar altele au rămas, şi de aceea, ori de câte ori au apărut în materialul avut la dispoziţie, le-am specificat.

Ţinem să arătăm că prin speciile găsite, mai ales cele sălbatice, care toate sunt stenoece, putem adăuga, la cele spuse la începutul lucrării, arătând astfel care era ambientul în zonă, acum mai bine de 3500 de ani. Se pare că, din punct de vedere climatic, nu prea erau diferenţe faţă de astăzi. Este însă cu totul adevărat că cerbul şi mistreţul nu puteau avea o frecvenţă obişnuită într-un spaţiu denudat ca cel actual. Desigur, existau deci păduri să le spunem aproape neumblate, iar dată fiind altitudinea, ele erau reprezentate de stejărişuri care cuprind în asociaţia lor şi alte specii de lemnoase înalte, dar şi arboret. Solul era însă, desigur, de pădure. Pentru a se face agricultură, care evident era extensivă, codrul era tăiat, dar se refăceau în mod natural. Chiar dacă climatul era relativ uscat, pădurea atrăgea ploaia şi păstra umiditatea în zonă, iar râul Baboia avea un debit mai mare şi mai constant, încât peştele bătrân găsit în materialul nostru să fi putut trăi în acea apă. Totuşi omul ajunsese deja să contribuie la apariţia unor porţiuni mai larg despădurite, sau doar acoperite de arbuşti, mediul de viată tipie pentru bour care, aşa cum am văzut, avea o frecvenţă relativ înaltă.

Din studiul resturilor animaliere se pun în evidenţă următoarele:

Moluştele şi peştii au resturi nesemnificative, încât culesul scoicilor şi pescuitul erau ocupaţii aproape de neluat în seamă. Doar mamiferele, reprezentate prin zece specii, aveau o importanţă economică bine statuată.

Dintre cele domestice, taurinele se găsesc pe primul loc. ele fiind însă de talie uşor mai joasă decât cele din neo-eneolitic. Erau cu totul polivalente şi furnizau cam 40 % din proteinele animale. După ele s-ar aşeza porcinele, ce au o talie mai înaltă decât cele din neo-eneolitic, ele fiind, însă, monovalente. Urmează ovicaprinele, de asemenea, polivalente, ovinele fiind şi ele de talie mai înaltă decât cele din neo-eneolitic. Calul, de acum domesticit, apare şi el ca polivalent.

Speciile sălbatice sunt în număr de patru, frecvenţa cea mai înaltă având-o cerbul şi bourul, care împreună dădeau 40% din proteinele animale.

Creşterea animalelor domestice era o ocupaţie de bază pentru locuitorii sitului arheologic, dar vânătoare, deşi ocupaţie secundară, avea totuşi o pondere destul de înaltă.

Taurinele şi calul erau folosite de acum, din plin. în cadrul lucrărilor agricole.

Prin speciile determinate putem constata că ambientul din jurul sitului era cu totul împădurit, cu păduri din asociaţia vegetală *Quercetum mixtum*.

Tabele cu măsurători în mm

	Bos taurus			*Bos primigenius*	
Segment	Nr.	Var.	M	Nr.	Var
Ax corn					
Diam. mare	1	80			
Diam. mic	1	69			
Circonf.	1	245 ♂			
Maxil. sup.					
Lung. dinţi jugali	1	140			
Lung. molari	1	86			
Lung. M^3	4	30-32	30,5		
Maxil. Infer.					
M_3	4		39		
Humerus					
Lărg. epif. inf.	1				
Coxal				1	93
Diam. acetab					
Femur				1	137
Lărg. epif. inf.					
Astragal					
Lungime	2	72 ;74			
Lărg. tronch. inf.	2	44 ;46			

Tabelul I. *Bovinae*

Segment	Nr.	Var.	M
Maxil. sup.			
Lung M^3	1	18,5	
Maxil. infer.			
Lung. dinţi jugali	2	64 ;67,5	
Lung. M_1- M_3	6	41-48	45,5
Lung. M_3	6	20-22,5	21,16
Tibia			
Lărg. epif. Inf.	3	24 ;25,5 ; 26	

Tabelul II *Ovicaprinae*

Sus scrofa domesticus			
Segment	Nr.	Abs.	%
Craniu întreg	1		
Lung. max. (acr-prost)		348	108,75
Lung. bazală (ba-prost)		320	100,00
Lung. nazale		(175)	54,68
Lung. ba-palat		92	28,75
Lung. palat. osos		228	71,25
Lung. orbită prost		236	73,75
Lărg. bizigom		138	43,12
Lărg. min .int. orb.		72	22,50
Lărg. max .palat		70	21,87
Înălţ. ba-acr.		104	
Înălţ. arcad. zig.		36	
Lung.prost. part.anter. a alveolei canin		65	20,31
Lung.prost. part.anter. canin part. a alveolei M_3		131	40,93
Lung.dinţi jug. cu P^1		118	36,87
Lung.dinţi jug. fără P^1		109	34,06
Lung. P^2- P^4		38	11,87
Lung. M^1- M^3		71	22,18
Lung. M^3		35	10,93
Diametru canini		16/12	
Diametru orbită		39/40	
Indice os lacrimal		35 ;23= 1,52	
Unghi nucal		82^0	

Tabelul IIIA *Suidae*

Sus scrofa domesticus			***Sus scrofa ferus***	
Segment	Nr.	Var.		
Maxil. sup.				
Lung. M^3	1	31		
Maxil. infer.				
Lung. simfiza	1	75		
Coxal				
Lung. ileon	1	123		
Femur				
Lungime	1	(223)		
Lărg. epif. Inf.	3	46 ; 49 ; 50		
Tibia				
Lungime	2	200 ; (212)		
Astragal				
Lungime			1	54
Lărgime troch. inf.			1	30

Tabel IIIB *Suidae*

Planşa I. *Sus scrofa domesticus*: craniu

THE STUDY OF THE REST OF THE FAUNA DISCOVERED IN THE SITE FROM VERBIŢA (VERBICIOARA CULTURE, THE MIDDLE AGE OF BRONZE)

Abstract

Archaeozoological remains from Verbiţa, Dolj Department dated in Middle Bronze Age (Verbicioara Culture) have been studied. The fauna material contains 236 fragments of which 201 have been determined to gender and species and other 32 mammal fragments for which the species could not be established due to their fragmentary status. Table I includes the repartition on species and for mammals only the presentation of bony fragments too. For each species, a morphoscopic and biometrical study was made (see table I-II) and their frequency and economical weight both as fragments and as individuals were established (see table 2-4). Taking into consideration the importance for the animal economy of the two non- mammal species as well as the other Mammal species we may say that the Lamellibranchiate and Fish should not be taken into consideration as the Mammals used to cover the needs of the inhabitants. Animal breeding, about six species as it comes from the tables, was a first rank occupation, almost all of them being polyvalent. Although of secondary importance, hunting through the four Artiodactyls species used to have a well circumscribed status. In this paper, we also describe the environment characteristics in the site's vicinity, based on the determined species and their frequency.

Cuvinte cheie: arheozoologie, resturi animaliere, epoca bronzului.
Keywords: Archaeozoology, animal remains. Bronze Age.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

REZULTATELE SUPRAVEGHERII ARHEOLOGICE DE LA VALEA STÂNII - PUNCTUL „VĂRZĂRIE“

ION DUMITRESCU*
MARIUS MIROIU**

Aşezarea din punctul „Vărzărie”, din satul Valea Stânii (comuna Ţiţeşti, judeţul Argeş), este situată la sud de intersecţia D. J. 733 cu drumul comunal Ţiţeşti-Valea Stânii, pe o terasă uşor înălţată faţă de lunca râului Argeşel, delimitată la est de pârâul Valea Stânii, afluent al acestui râu. Mare parte din suprafaţa aşezării este suprapusă de vatra actuală a satului, iar D.J. 733 o traversează de la nord la sud (Planşa I/1).

Aşezarea din punctul „Vărzărie“ a fost identificată în anul 2005 de către profesorul de istorie Marius Miroiu, care a semnalat faptul că în urma efectuării săpării unor şanţuri pe marginea şoselei, pentru reţeaua de telefonie şi de apă curentă, a fost scoasă la suprafaţă o cantitate mare de fragmente de ceramică preistorică. În luna noiembrie a aceluiaşi an, arheologul Dragoş Măndescu din cadrul Muzeului Judeţean Argeş, împreună cu profesorul Marius Miroiu au efectuat o periegeză în zona unde fuseseră săpate şanţurile şi în zona loturilor învecinate gospodăriilor. În urma acestei cercetări de suprafaţă a fost recoltată o cantitate mare de ceramică, în stare fragmentară şi o dăltiţă. Pe baza fragmentelor de ceramică s-a concluzionat că aşezarea din punctul „Vărzărie” este de tip Tei, faza a IV-a (Fundeni)[1].

Supravegherea arheologică s-a desfăşurat în perioada 30 martie – 3 aprilie 2009 şi a avut ca obiective stabilirea caracterului aşezării şi stratigrafia acesteia. Lucrările executate de firma Piroux au constat în săparea unui şanţ pentru racordarea la reţeaua electrică, adânc de 1,10 m şi lat de 1 m. Şanţul a fost săpat manual pe o lungime de 260 m, practic pe zona unde s-a presupus că ar fi întinsă aşezarea. Supravegherea a fost urmată de o periegeză în punctul Mărgineanca, dar şi pe loturile din spatele gospodăriilor din partea de est a D.J. 733. De asemenea, o serie de piese ce vor fi prezentate în articolul de faţă au fost adunate de profesorul Marius Miroiu.

Înainte de începerea lucrărilor de excavare, am făcut o cercetare de suprafaţă a perimetrului ce urma să fie săpat. Am observat, astfel, că straturile de pământ erau vizibil deranjate de lucrările de excavare a pământului (Pl. I/2), desfăşurate anterior de

---

* Muzeul Judeţean Argeş.
** Şcoala Davideşti, judeţul Argeş.

[1] Dragoş Măndescu, Marius Miroiu, *Aşezarea aparţinând culturii Tei de la Valea Stânii (Comuna Ţiţeşti, Judeţul Argeş)*, în „Argesis“, XIV, 2005, pp. 101-107.

firma Piroux. Executarea lucrărilor nu a beneficiat de supraveghere arheologică, motiv pentru care au fost sistate de către Direcţiei Judeţeană pentru Culte şi Patrimoniu Argeş. Totodată, s-a observat o concentrare a fragmentelor de ceramică şi chirpici în zona din faţa gospodăriilor familiilor Mărunţelu şi Talianu. La nord de gospodăria familiei Talianu (indicator rutier) fragmentele de ceramică sau chirpici nu au mai apărut, iar pământul de la suprafaţă avea o consistenţă nisipoasă.

Ca urmare a situaţiei prezentate anterior, stratigrafia a putut fi observată doar pe profilul de sub covorul asfaltic (excepţie au făcut porţiunile unde erau amplasate podeţe de acces în gospodăriile localnicilor).

Stratigrafia se prezintă astfel:

1) covorul asfaltic cu o grosime pe toată suprafaţa de 10-12 cm.

2) strat de bolovani şi pietriş cu grosime care variază între 15 şi 25 cm. Pe acest strat era aşezat covorul asfaltic.

3) strat de pământ de culoare brună, a cărui grosime maximă atinge 10 cm. În partea de sud stratul este mai gros şi pe alocuri prezenta în compoziţie fragmente de cărămidă modernă.

4) strat de aluviune alcătuit din nisip şi pietricele de culoare gălbuie. Stratul este mai subţire în partea de sud, atingând grosimea de 20-25 cm, iar spre nord în apropiere de cursul pârâului Valea Stânii se îngroşa, atingând 80-90 cm.

5) stratul de cultură a fost surprins în partea de sud a şanţului la adâncimea de 60 cm, iar în partea de nord în faţa casei familiei Talianu la 80 cm. Stratul avea o culoare neagră, în compoziţie sa se găseau fragmente de ceramică, chirpici, lemn ars, pietricele. Grosimea stratului variază între 15-25 cm.

6) pământul viu, de culoare gălbui-roşcat a apărut în partea de sud la adâncimea de 80 cm, iar în partea de nord la 1 m (Pl. II - III).

În urma cercetărilor au fost surprinse câteva complexe arheologice, dar din păcate dată fiind lăţimea şanţului situaţiile întâlnite nu au fost pe deplin clarificate.

În porţiunea de şanţ săpată între podeţele de acces în curţile familiilor Mărunţelu (în parte de sud) şi Dunărinţu (în parte de nord) au fost surprinse o groapă menajeră, pe care am denumit-o C1 şi două gropi de pari, cel mai probabil din peretele unei locuinţe de suprafaţă, complex pe care l-am numit L1 (Pl. II).

Groapa menajeră C1 a fost surprinsă la adâncimea de 90 cm, avea formă aproximativ ovală, cu un diametru de 95 cm şi lată de 70 cm, parte din ea intra în profil. Groapa se adâncea în pământul viu 15 cm, era umplută cu pământ negru, pietricele de mici dimensiuni şi ceramică. Fundul gropii era uşor rotunjit (Pl. IV/1). Din această groapă a fost recuperat fundul unui vas (oală) din pastă zgrunţuroasă, de culoare cărămizie, prost arsă, cu pietricele în compoziţie (dimensiuni: I (păstrată) =16,5 cm, DF.=13,2 cm[2]). Exemplarul nu prezintă decor, fiind un tip specific culturii Tei (Pl. IV/2)

La nord de groapa menajeră C1, a fost surprins pe o lungime de 1.80 m, pe toată lăţimea şanţului, un strat de pietriş amestecat cu pământ, de culoare neagră. Grosimea acestui strat era de 2-4 cm, a apărut la adâncimea de 85 cm, fiind amenajat

---

[2] Se va prescurta în continuare: I = înălţime, DB = diametru buză, DF = diametru fund, L = lungime, l = lăţime, D = diametru.

pe pământul viu. Distanţa între prima groapă de par şi stratul de pietriş era de 2,50 m. Din păcate lăţimea şanţului nu a permis clarificarea acestei amenajări.

Complexul L1. Gropile de pari, prima aflată în partea de sud, a apărut la adâncimea de 85 cm, fiind surprinsă jumătate în profil. Avea formă circulară cu diametru de 25 cm, fiind adâncită în pământul viu 30 cm. Cea de-a doua groapă de par avea aceleaşi dimensiuni şi formă, se adâncea 5 cm în pământul viu. Distanţa dintre cele două gropi era de 3,70 m. Lângă groapa din partea de nord pe pământul viu a apărut urma unei bucăţi de lemn ars căzută din suprastructura locuinţei. Între cele două gropi de pari a apărut marginea unei gropi, surprinsă pe o lăţime de 10 cm şi o lungime de 1,20 m. Marginea acestei era dreaptă şi nu depăşea pe cea a gropilor de pari (Planşa V/3). Umplutura gropii era alcătuită din pământ de culoare neagră şi ceramică (avea aceeaşi consistenţă cu stratul de cultură). Cele două gropi de par alcătuiau cel mai probabil structura de rezistenţă a unui perete al unei locuinţe de suprafaţă, iar marginile drepte ale gropii constituiau practic limita locuinţei, a cărei podea era probabil uşor adâncită. Materialul recoltat din această zonă, s-a rezumat la câteva fragmente de ceramică şi chirpici de mici dimensiuni.

Un alt complex a fost surprins în porţiunea de şanţ săpată între cele două podeţe de acces în curtea familiei Iacob. La adâncimea de 85 cm s-a observat o concentrare mare a fragmentelor de ceramică pe toată porţiunea săpată. Dintre piesele descoperite în acest context amintim un castron, lucrat cu mâna, din pastă fină cu nisip în compoziţie, de culoare cărămizie, cu formă tronconică (dimensiuni: I. 14 cm, BD. 32 cm, DF. 11.2 cm. Nr. Inv. I. V. 3796).

În urma răzuirii stratului cu fragmentele de ceramică la adâncimea de 1 m a apărut o vatră şi o groapă menajeră, denumită C2 (Pl. VII/1).

Vatra era alcătuită dintr-un strat compact de pământ, ars având culoare cărămizie, intra parţial în profil. Dimensiunile vetrei erau: lăţime 45 cm., diametru 60 cm, iar grosimea era de 5-6 cm.

Groapa menajeră C2 a fost amplasată la 20 cm faţă de vatră, avea formă aproximativ ovală cu marginile bine delimitate, având un diametru de 1.05 m şi fiind surprinsă pe o lăţime de 55 cm. Groapa se adâncea în pământul viu 25 cm, avea pereţii verticali şi fundul drept. Umplutura acesteia era alcătuită din lemn ars, pământ de culoare neagră, oase de animal (coaste, o mandibulă, probabil de la un mistreţ[3], Pl. VII/2). Dintre fragmentele de ceramică descoperite în stratul de umplutură amintim o ceaşcă, din pastă fină, neagră, bine arsă, păstrată fragmentar, cu formă tronconică, fără decor (Pl. VII/3).

La nord de gospodăria familiei Talianu, stratul de aluviune creşte în grosime, iar stratul de cultură dispare, nu mai apar fragmente de ceramică. De asemenea nici în porţiunea de şanţ săpată pe marginea şoselei după intersecţia D. J. 733 cu drumul comunal Ţiţeşti – Valea Stânii, spre satul Davideşti nu mai apar fragmente de ceramică, iar consistenţa stratului este una humoasă, având o culoare albăstruie.

Materialul arheologic recoltat este alcătuit din ceramică, în stare fragmentară, mare parte din acesta lipsită de context. Ceramica se înscrie în tipurile caracteristice

[3] Identificarea a fost făcută de Adrian Mestecăneanu, muzeograf în cadrul secţiei de Ştiinţele Naturii a Muzeului Judeţean Argeş.

culturii Tei, faza IV[4]. În funcţie de pastă întâlnim: ceramica grosieră, cu pietricele în compoziţie, prost arsă, de culoare cărămizie. Tipul acesta de ceramică este predominant. Ca decor, predomină striurile verticale dispuse vertical şi brâurile alveolare, dispuse de obicei sub buză (Pl. VIII).

Ceramica fină este realizată din pastă omogenă, cu nisip în compoziţie de culoare brun-cenuşiu, neagră, dar şi roşie. Ca forme, sunt întâlnite vase cu corp globular, gât tronconic, castroane, boluri, ceşti. Ca decor frecvente sunt şirurile de împunsături, un singur exemplar prezintă pe umăr o proeminenţă, frecvent întâlnită în faza a III-a şi a IV-a a culturii Tei[5] (Pl. IX/1). Trebuie amintit aici un vas din pastă de culoare neagră cu gât tronconic, buză uşor evazată, corpul globular, al cărui decor este alcătuit din trei şiruri de împunsături succesive dispuse paralel: sub buză, la baza gâtului şi în partea inferioară a corpului vasului. În partea mediană a vasului au fost realizate între cele două şiruri de împunsături patru striuri verticale, încadrate între alte două şiruri de împunsături dispuse vertical (Pl. IX/2).

De asemenea, o serie de fragmente ceramice au fost adunate de profesorul Marius Miroiu din periegezele sale pe loturile din punctul Vărzărie. Amintim aici trei fragmente cu decor alcătuit din şiruri succesive de împunsături (Pl. IX/3). Tot din cadrul acestor periegeze au fost descoperite două nuclee de silex neprelucrat (Pl. X/1).

După încheierea supravegherii arheologice, au fost făcute periegeze pe loturile aflate în spatele gospodăriilor, aflate în partea de est a D.J. 733 şi în punctul Măргineanca. Pe loturile amintite, prezenţa fragmentelor de ceramică este cu totul sporadică, fapt ce confirmă că aşezarea nu depăşeşte limita gospodăriilor.

Punctul Mărgineanca este situat pe o terasă înaltă, în partea dreaptă a drumului Valea Stănii – Clucereasa, în imediata apropiere a aşezării, ce a făcut obiectul cercetării noastre. Periegeza a fost făcută după ce în punctul amintit profesorul Marius Miroiu a descoperit un topor din piatră (lucrat prin şlefuire, din granit, parţial perforat, spart probabil în momentul prelucrării. Dimensiuni: I. 4 cm, L. 5 cm, l. 3,3 cm (Pl. X/2), un follis bizantin emis de Iustinian (527-565)[6] (Pl. X/3) şi fragmente de ceramică din pastă de culoare cenuşi fină. În urma periegezei făcute în data de 5 mai 2009, au fost recoltate fragmente de cărămidă, bucăţi de chirpici şi fragmente de ceramică gri. Cu rezerve considerăm că fragmentele de ceramică sunt de provenienţă dacică (Pl. X/3).

[4] V. Leahu, *Cultura Tei,* Bucureşti, 1966, p. 114-118.
[5] *Ibidem.*
[6] Identificarea monedei a fost făcută de domnul Romeo Maschio.

Lista planşelor

Planşa I.
1. Poziţionarea situ-lui;
2. Situaţia perimetrului înainte de a fi săpat.

Planşa II.
Secţiunea dintre podeţele de acces în gospodăriile Mărunţelu şi Dunărinţu (profil şi grund).

Planşa III. Stratigrafia aşezării

Planşa IV.
1. Groapă menajeră C1;
2. Fund de vas descoperit în groapa menajeră;
3. Strat de pietriş.

Planşa V. Locuinţa de suprafaţă L1.
1. Groapa de par;
2. Marginea locuinţei.

Planşa VI.
1. Zonă cu concentrare de fragmente ceramice;
2. Castron.

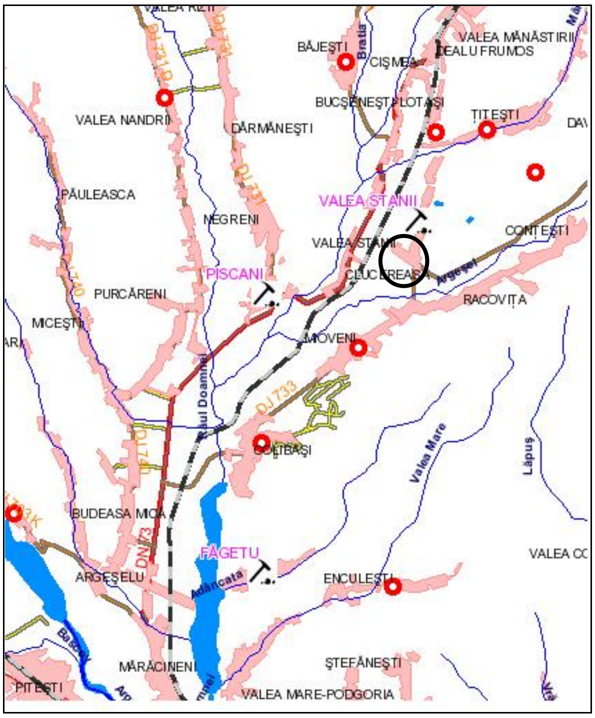
Planşa VII.
1. Groapa menajeră C2 şi vatră;
2. Umplutura gropii;
3. Ceaşca.

Planşa VIII. Ceramică grosieră.

Planşa IX. Ceramică fină.

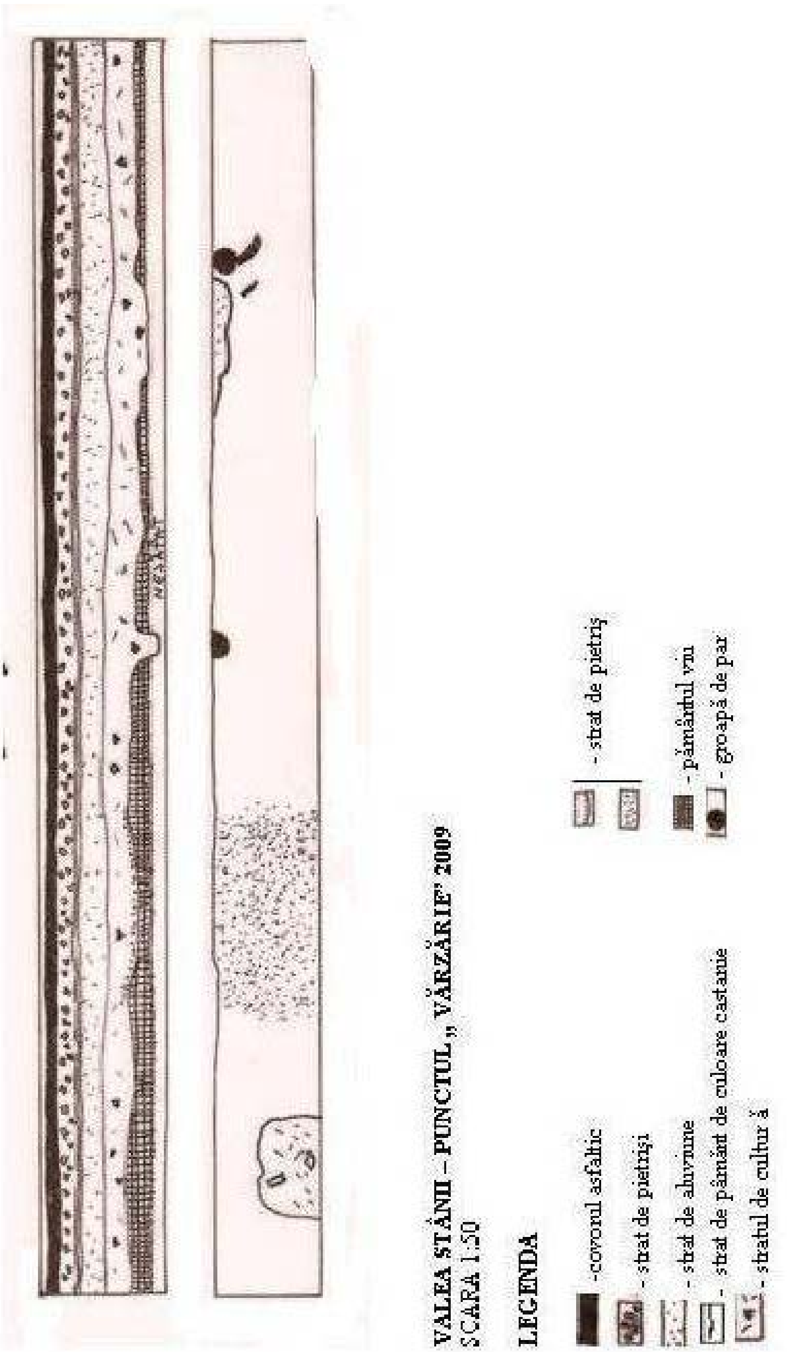
Planşa X.
1. Ceramică cu decor;
2. Nuclee de silex.

Planşa XI.
1. Topor de piatră;
2. Follis emis de Iustinian;
3. Ceramică descoperită în punctul Mărgineanca.

BĂJEŞTI
Bratia
CIŞMEA
VALEA MĂNĂSTIRII
DEALU FRUMOS
BUCŞENEŞTI
LOTAŞI
TITEŞTI
VALEA NANDRII
DĂRMĂNEŞTI
DJ 731
PĂULEASCA
VALEA STANII
NEGRENI
CONŢEŞTI
VALEA STANII
CLUCEREASA
Argeşel
PISCANI
PURCĂRENI
RACOVIŢA
MICEŞTI
MIOVENI
Râul Doamnei
DJ 733
COLIBAŞI
Valea Mare
Lăpuş
BUDEASA MICA
DN 73
FĂGETU
Adâncata
ARGEŞELU
ENCULEŞTI
MĂRĂCINENI
ŞTEFĂNEŞTI
PITEŞTI
VALEA MARE-PODGORIA
1

2

PL. I

VALEA STÂNII – PUNCTUL „VÂRZĂRIE" 2009
SCARA 1:50
LEGENDA
-covorul asfaltic
- strat de pietriși
- strat de aluviune
- strat de pământ de culoare castanie
- stratul de cultur ă
- strat de pietriș
- pământul viu
- groapă de par

PL. II

PL. III

1

2

3

PL. IV

1

2

PL. V

1

2

PL. VI

1

2

3

PL. VII

PL. VIII

1

2

3

PL. IX

1

2

PL. X

1

2

3

PL. XI

THE RESULTS OF THE ARHEOLOGICAL SUPERVISING FROM VALEA STÂNII, THE VĂRZĂRIE POINT

Abstract

The settlement Valea Stânii from the Vărzărie Point was identified in 2005. The archaeological supervising took place between the 30 of March and the 3-rd of April 2009 and it highlighted the stratigraphy of the settlement and some archeological complexes.

The stratagraphy of the settlement:

1. The asphalt carpet (10-15 cm thick);
2. The gravel and rocks layer (15-20 cm thick);
3. Brown lances of ground (max. 10 cm thick);
4. The culture layer (15-25 cm thick);
5. The living ground

The archeological complexes. Two almost equal garbage pits were discovered: the first one was full of remains of pottery and black ground, while the second one contained remains of animal bones and remains of pottery. Other two garbage pits having a 25 cm diameter were discovered; they were probably the wall of a surface dwelling. The pottery belongs to the Phase IV of the Tei Culture.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

RAPORT PRIVIND CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA ROMULA. CAMPANIA DIN ANUL 2006

MIRCEA NEGRU*
GEORGE MIHAI**

Centrul (cartierul) de producţie ceramică din partea de nord a oraşului roman *Romula*[1] se afla de o parte şi de alta a drumului roman către *Acidava* (Enoşeşti), la nord şi la sud de Zidul lui Filip Arabul.

Cercetările arheologice din sectorul nordic de la Romula au început în anul 1965, sub conducerea profesorului Dumitru Tudor. El a avut meritul de a forma primul colectiv de cercetare arheologică din acest important, dar încă neglijat, sit arheologic al Daciei romane. Alături de acesta au efectuat săpături arheologice în prima etapă arheologi precum dr. Gheorghe Popilian, dr. Cristian Vlădescu, dr. Valeriu Leahu, dr. Mircea Babeş şi alţii[2].

Principalele obiective investigate, timp de decenii, au fost cartierul de producţie ceramică şi necropola de nord a oraşului roman.

Cercetările arheologice din necropola de nord, aflată în vecinătatea cartierului ceramic, au fost conduse de dr. Mircea Babeş. Între anii 1965-1969, au fost descoperite şi cercetate un număr de 199 de morminte. Un amplu studiu al acestora a fost publicat în anul 1970[3].

Cele mai intense săpături arheologice sistematice în sectorul de nord, cât şi în întregul sit arheologic, au fost conduse de dr. Gheorghe Popilian, între anii 1965 şi 1998. An de an secţiunile au investigat fundaţiile clădirilor şi atelierele ceramice amplasate de o parte şi de alta a drumului roman. De-a lungul timpului, din colectivul de cercetare au mai făcut parte, printre alţii, Marin Vasilescu (1983-1992), Mircea Negru (1992-1997) şi Dan Bălteanu (1994-1998).

Sectorul de nord al oraşului roman aproape se confundă în literatura de specialitate cu expresia de cartierul nordic de producţie ceramică. Descoperirile arheologice indică existenţa unuia dintre cele mai importante centre ceramice romane de la Dunărea de Jos şi cel mai mare din Dacia romană de la sud de Carpaţi.

* Universitatea „Spiru Haret“, Bucureşti.
** Muzeul Romanaţiului, Caracal.

[1] Un alt cartier de producţie ceramică se pare că ar fi în partea de sud a oraşului roman. Până în prezent nu au fost efectuate cercetări însă în această zonă.

[2] C. Mărgărit Tătulea, *Romula-Malva*, Bucureşti, 1994, p. 11.

[3] M. Babeş, *Zu den Bestattungsarten im nördlichen Flachgräberfels von Romula. Ein Beitrag zur Garbtypologie des römischen Daziens*, Dacia NS 14, 1970, p. 167-206.

Argumente în acest sens sunt cele 22 de cuptoare de ars cărămizi şi vase, o *villa suburbana*, precum şi o serie de edificii amplasate de o parte şi de alta a drumului roman.

Descoperirile din acest sector al oraşului roman au stat la baza cărţii *Ceramica romană din Oltenia* scrisă de dr. Gheorghe Popilian, a numeroase rapoarte, studii şi articole publicate în reviste de specialitate din ţară şi din străinătate[4]. În acest moment, se află în lucru o monografie dedicată acestui sector al oraşului roman.

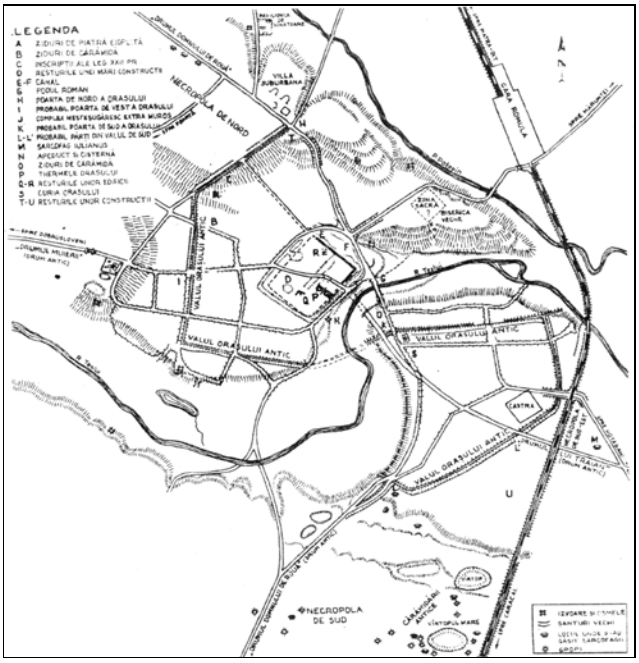

Fig. 1. Romula. Amplasarea geografică şi planul după D. Tudor.

[4] G. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976; idem, *Două cuptoare de ars ţigle şi cărămizi descoperite la Romula*, RevMuz 6, 1969, 2, p. 167-169 ; idem, *Un atelier de terra sigillata à Romula*, Dacia NS 16, 1972, p. 145-161; *idem, La céramique sigillée d'importation découverte en Oltenie*, Dacia NS 17, 1973, p.179-216; *idem, Contribution à la typologie des amphores découvertes en Oltenie (IIe-IIIe siècles de n.è)*, Dacia NS 18, 1974, p. 137-146; *idem, Tradition autochtones dans la céramique provinciale romaine de la Dacie méridionale*, Thraco-Dacica 1, 1976, p. 279-286; *idem, Un quartier artisanal à Romula*, Dacia NS 20, 1976, p. 221-250; *idem, Nouvelles découvertes de sigillée d'importation en Dacie*, Dacia NS 21, 1977, p. 343-350; *idem, Continuitatea populaţiei autohtone confirmată la Romula (sec. IV-VI)*, Contribuţii istorice, filologice şi socio-istorice 3, Craiova, 1979, p. 70-75; *idem, Realizări în domeniul cercetărilor arheologice din Oltenia*, RMM-MIA 48, 1979, p. 23-24 ; idem, *Date noi cu privire la centrul ceramic de la Romula*, AO SN 3, 1984, p. 46-54; *idem, CIBISUS la Romula*, AO SN 11, 1996, p. 43-47; *idem, Les centres de productions céramique d'Olténie*, în Etudes sur la céramique daco-romaine de la Dacie et de la Mésie Inferieur, Universitatea de Vest, Timişoara, 1997, p. 7-20 + 48 planşe; *idem, Quelques considerations, concernant la Terra Sigillata locale de la Dacie Romaine Extra Carpatique*, în Travaux du Simposium International de Drobeta-Turnu Severin (16-18 mai 2003, p. 60-70) ; G. Popilian, Şt. Chiţu, M. Vasilescu, *Săpăturile arheologice de la Romula*, Materiale, Tulcea, 1980, p. 351-353; *idem, Săpăturile arheologice de la Romula*, Materiale, Braşov-Bucureşti, 1983, p. 324-326; *idem, Villa suburbana de la Romula, jud. Olt,* Materiale, Ploieşti, 1, 1992, p. 231-234.

Pe lângă importanţa deosebită a rezultatelor cercetărilor pentru istoria Daciei Romane, merită menţionate şi o serie de descoperiri arheologice, din alte perioade istorice, care au fost făcute de-a lungul timpului în această zonă. Dacă ar fi doar să le menţionăm, acestea aparţin neoliticului (cultura Boian V), perioadei de tranziţie la epoca bronzului (cultura Coţofeni), epocii bronzului (cultura Vericioara, fazele finale), Latène-ului geto-dacic şi secolelor XIV-XVI.

CAMPANIA DIN ANUL 2006

După o întrerupere de cinci ani, cercetările au fost reluate în anul 2003, cu finanţarea Ministerului Culturii şi Cultelor[5] şi continuate în anul 2006, cu finanţarea Primăriei Municipiului Caracal, prin intermediul Muzeului Romanaţiului din Caracal. La cercetări au participat, de asemenea, studenţi de la Universitatea Spiru Haret din Bucureşti - Facultatea de Istorie şi Facultatea de Arhitectură, pe perioada practicii de specialitate.

În campania din anul 2006 ne-am propus să delimităm spre vest cartierul de producţie ceramică, raportul dintre acesta şi zidul lui Filip Arabul fiind deja cunoscut.

În acest scop, au fost practicate un număr de 5 secţiuni (numerotate de la S 1 la S 5) cu suprafaţa totală de 152 mp. Dintre acestea, patru au fost trasate în zona zidului lui Filip Arabul, iar una în continuarea săpăturilor întreprinse în anii 1997-1998 şi 2003, la vest de drumul roman către *Acidava* (pe teritoriul fostei Ferme Zootehnice).

Stratigrafia

În secţiunile S 1 şi S 5 stratigrafia a fost următoarea: până la 0,20-0,25 m - strat de pământ cenuşiu de culoare cenuşie (vegetal); de la 0,20-0,25 m până la 0,40-0,45 m strat cenuşiu-negricios cu fragmente ceramice romane; de la 0,40-0,45 m până la 0,60-0,70 m - strat castaniu cu fragmente ceramice preistorice (neolitic); de la 0,60-0,70 m la 0,80 - strat castaniu steril arheologic.

Complexe arheologice

În secţiunile S 1 şi S 5 au fost cercetate zidul lui Filip Arabul, 6 gropi, o locuinţă şi două morminte.

Trei dintre gropile descoperite în S 1 aveau un plan oval, cu diametrele mici de la 1,64 m (Gr. 3) la 2,02 m (Gr. 2), iar diametrele mari peste 2 m (nu au fost surprinse în secţiunea S 1). Adâncimea acestor gropi a fost, surprinzător, cuprinsă între doar 0,73 m (Gr. 1) şi 0,93 m (Gr. 2). În umplutura lor au fost descoperite fragmente ceramice, fragmente de cărămizi, ţigle. Gropile au fost sigilate cu fragmente de ţigle şi cărămizi romane, aparţinând nivelului de reorganizare a zonei din timpul lui Filip Arabul.

A patra groapă (Gr. 4) este de formă cilindrică cu diametrul de 1,05 m şi adâncimea de 1,30 m. Ea a fost suprapusă de un strat gros de arsură din perioada amenajării zidului lui Filip Arabul.

---

[5] M. Negru, G. Popilian, M. Nica, G. Mihai, F. Ghemuţ, Cronica Cercetărilor Arheologice din Romînia. Campania 2003, Bucureşti, 2004, nr. 156, p. 62-64.

Zidul lui Filip Arabul

Zidul lui Filip Arabul, din partea de nord a oraşului, a fost cercetat încă din anul 1965 de către profesorul Dumitru Tudor[6], ulterior de dr. Gheorghe Popilian.

În cursul săpăturilor efectuate de noi în anul 2006, în zona în care l-am surprins, el era demontat, ceea ce ne lipseşte de date preţioase privind stratigrafia zonei. Considerăm însă utile informaţiile acumulate în urma acestor săpături, pentru

Lăţimea gropii de demantelare era de 1,70-1,74 m, iar fundaţia, formată din fragmente de cărămizi şi ţigle, era adâncă de 0,70-0,75 m faţă de nivelul antic. În faţa zidului, la nord era *berma* lungă de 4,90 m, apoi un şanţ de apărare triunghiular (*fossa*) cu deschiderea de 3,50 m şi adâncimea 2,55 m faţă de nivelul roman de la mijlocul sec. al III-lea (3,05 m de la nivelul actual).

Fig. 2. Secţiunea S 1 (2006). Zidul lui Filip Arabul şi fossa.

Unele observaţii par să indice două faze în construirea incintei nordice care apăra oraşul roman la mijlocul secolului al III-lea p.Chr. Astfel, în secţiunile S 1 şi S 5, la sud de zidul lui Filip Arabul, în carourile 10-13, stratigrafia este următoarea: 0,25-0,48 m - strat de pământ gălbui steril arheologic; 0,48-0,70 m - strat gros de arsură, fragmente de cărămizi şi vase ceramice romane; 0,70-0,90 m - strat gălbui steril arheologic; 0,90-1,05 m - strat castaniu steril arheologic.

---

[6] C. Vlădescu, *Fortificaţiile romane din Dacia Inferior*, Craiova, 1986, p. 40; C. Mărgărit-Tătulea, *op. cit.*, p. 44.

Menţionăm faptul că stratul de arsură puternică suprapune un strat steril arheologic de culoare gălbuie şi este suprapus de unul gălbui steril arheologic, contemporan cu zidul lui Filip Arabul. Arsura puternică şi stratul steril gălbui de sub ea, ar putea fi rezultatul incendierii unei fortificaţii din lemn şi pământ de la mijlocul sec. al III-lea, anterioară refacerii din vremea lui Filip Arabul. Subliniem faptul că valul din spatele zidului suferă o refacere evidentă.

În aceleaşi secţiuni, în carourile 12-13 au apărut două gropi care taie cel mai târziu nivel roman de la mijlocul sec. al III-lea p.Chr, dar care, datorită lipsei unor indicii clare, nu pot fi încadrate cronologic.

În secţiunea S. 3 trasată la vest de drumul către *Acidava*, în imediata sa apropiere (în zona fostei Ferme Zootehnice), a continuat investigarea clădirii surprinse în cursul cercetărilor din anii 1997-1998 şi 2003[7]. De asemenea, a fost descoperită o groapă cilindrică ce aparţinea unui nivel anterior, din sec. al II-lea p.Chr.

Mormintele romane

În afara complexelor prezentate, în cursul săpăturilor arheologice din anul 2006 au fost descoperite şi două morminte romane. Cele două morminte au fost amplasate la aproximativ 100 m vest de drumul roman de la *Romula* către *Acidava*, în imediata apropiere a zidului lui Filip Arabul. Ele erau aşezate în şir, aproximativ paralel cu zidul lui Filip Arabul. Primul mormânt se afla la o distanţă de 7-12 cm de traseul zidului, al doilea la 35 cm până la 53 de cm.

Fig. 3. Mormintele nr. 1 şi 2.

[7] M. Negru, G. Popilian, M. Nica, G. Mihai, F. Ghemuţ, *op. cit.;* G. Popilian, M. Negru, D. Bălteanu, *Romula*, în Cronica Cercetărilor Arheologice din România, 1998, p. 76.

Ambele morminte sunt de tipul cu cutie simplă din cărămidă şi au un volum prismatic. Ele au fost realizate din cărămizi şi ţigle romane prinse cu lut castaniu nisipos, iar în interior au fost lutuite şi arse ritual.

Mormântul nr. 1

Descrierea contextului descoperirii

A fost descoperit de la adâncimea de 1,18 m de la nivelul actual de călcare. Cutia prismatică avea în interior înălţimea de 0,28 m, lăţimea de m şi lungimea de 0,72 m. Pereţii laterali erau din cărămizi cu lungime de 22,5 cm, grosimea de 5,3 cm şi lăţimea de 12,5 cm. Cărămizile au fost legate cu lut castaniu. La interior, peretele inferior a fost tencuit cu un strat de lut castaniu, ce conţinea nisip şi fragmente de cărămidă pisată (de aproximativ 3-7 mm). Capacul era constituit din cărămizi romane.

În momentul descoperirii interiorul cutiei era gol, starea de conservare a mormântului fiind foarte bună.

Inventarul funerar

Mormântul nr. 1 a avut un inventar relativ sărac. În apropierea capătului de est al cutiei au fost descoperite fragmente de dinţi umani, un număr de 9 mărgele şi o monedă romană emisă în vremea împăratului Marcus Aurelius. Deasupra capacului, în partea de sud a fost găsită o căniţă din ceramică.

Cu privire la ritul funerar, deşi tipul de cutie pare să indice un mormânt de inhumaţie, totuşi puţinele fragmente osteologice păstrate şi mai ales cele de dinţi, indică o incinerare a defunctului.

Mormântul nr. 2

Descrierea contextului descoperirii

A fost descoperit de la adâncimea de 1,05 m de la nivelul actual de călcare. În interior cutia avea înălţimea de 0,47 m şi lungimea de 1,74 m. Pereţii laterali erau din ţigle aşezate pe muchia lungă. La interior pereţii au fost lutuiţi cu un strat de lut castaniu gros de 8-10 mm, cu nisip şi fragmente de cărămidă pisată (de aproximativ. 3-7 mm). Peretele dinspre zidul lui Filip Arabul a fost deplasat spre interior în timp.

În momentul descoperirii interiorul cutiei era plin în proporţie de aproximativ ¾ cu pământul infiltrat în urma deteriorării peretelui de sud al cutiei.

Scheletul descoperit era într-o starea proastă de conservare, datorită umidităţii provenite din scurgerea apei din groapa zidului scos în cutia de cărămidă a mormântului. El se afla în poziţie întinsă pe spate cu mâinile întinse pe lângă corp. Craniul era întors pe partea stângă, cu mandibula inferioară alunecată uşor faţă de poziţia normală. Partea de la genunchi în jos a picioarelor se aflau într-o zonă în care se aşezase între ele o cărămidă pentru a susţine partea superioară a cutiei.

Inventarul funerar

Mormântul nr. 2 a avut un inventar funerar deosebit de bogat, chiar spectaculos prin numărul, diversitatea şi de ce nu materialele obiectelor. Pe scurt acesta cuprindea: 124 de mărgele, 3 brăţări, 2 inele (dintre care unul cu piatră), un ac de păr, un pandantiv de tip *lunula* şi o monedă romană.

Brăţările şi inelele se aflau pe mâna stângă, iar colierul de mărgele în regiunea gâtului. În apropierea capului a fost descoperită şi moneda emisă în timpul împăratului Marcus Aurelius.

Brăţările

Brăţările erau din bară de bronz. Două dintre ele erau deschise, iar a treia avea capetele petrecute şi răsucite. Primele două au analogii la Coloneşti-Mărunţei, aşezare datată de la mijlocul sec. al III-lea la începutul secolului al IV-lea p.Chr[8].

Inele

Unul dintre cele două inele din bronz are o piatră ovală aplicată.

Fig. 4. Mărgele tubulare, lunula, inele şi doi cercei din aur (M 2)
Mormintele M 1 şi M 2

Ac de păr

În zona mijlocie a scheletului a fost găsit un ac de bronz. Acesta avea o secţiune rotund-ovală şi un cap hemisferic.

Cerceii

În regiunea craniului au fost găsiţi doi cercei din sârmă de aur. Ei sunt de formă relativ triunghiulară, cu partea inferioară arcuită.

Mărgele

Cele mai spectaculoase obiecte sunt însă mărgelele. Colierul descoperit în M 2 avea 124 de mărgele (dintre care 122 din sticlă şi 2 din metal), 4 pandantivi din chihlimbar şi o *lunula* din metal.

[8] Bichir 1984, 55, 93.

Tipuri de mărgele şi analogii
A se vedea Anexa 1

Lunula

În regiunea gâtului a fost găsită o *lunula* din metal, probabil din argint. Ea prezintă urme de ardere la exterior.

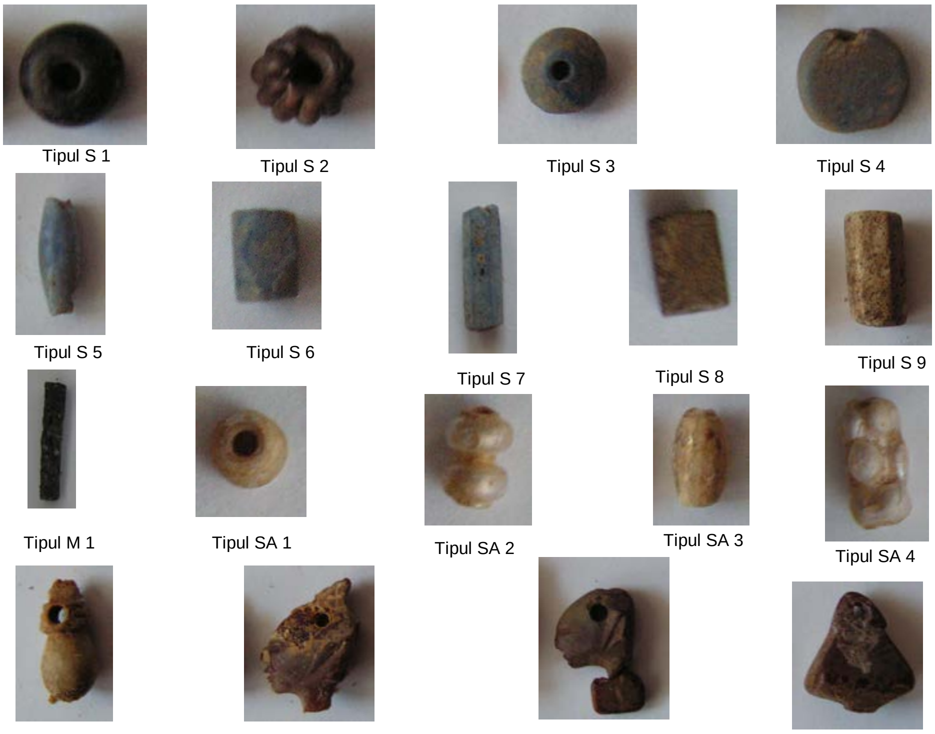

Fig. 5. Tipuri de mărgele

Mai mulţi pandantivi de acest gen au fost descoperiţi la Romula, în acest sector. În aşezarea de la Mătăsaru o *lunula* a fost găsită în nivelul târziu datat între mijlocul secolului al III-lea şi începutul secolului al IV-lea[9]. Piese similare din bronz au fost găsite într-un mormânt sarmatic din necropola de la Târgşor[10], iar o *lunula* de aur a fost găsită într-un mormânt sarmatic de la Râmnicelu (judeţul Brăila)[11].

[9] Bichir 1984, p. 53, pl. L:3.
[10] Diaconu 1963, SCIV, 21, 1963, 2, p. 334, fig. 4:9.
[11] Bichir 1977, Dacia, NS, 21, p. 184, fig. 1.

TIPOLOGIA MĂRGELELOR DESCOPERITE LA ROMULA IN CAMPANIA DIN ANUL 2006

Tip Negru	Tip	Forma	Material	Context	Număr inv. Muzeu 2006	Analogii
1	Benea V 16-17, TM I 1-28	Mărgele globulare	Sticla de culoare neagra 77-78, albastru sau albastru închis 79-84, 105-106	M 2	77-78, 79-84, 105-106	Tibiscum, prima. Jum II- sec. IV (Benea 234) Foeni (sec. II-III) Barbaricum, sec. I-IV (TM 1985, 27) necropole sarmatice în Banatul sârbesc
	Benea X	Mărgele sferice crestate	Sticlă de culoare neagră (85-98), 09	M 1 (09), M 2 (85-98)	85-98, 09	Tibiscum, sec. II (Benea 201)
2	Benea VI, TM V 74-77, V	Mărgele biconice	Sticlă de culoare albastră deschisă (65-69), cu inserţii alb-roşii sau alb-albastre (70-73) Sticlă de culoare verde (99)	M 2	65-69, 99, 70-73	Tibiscum, sec. II-III (B 2004, 236) Morminte sarmatice Arad, Timişoara, Vrsac, Pancevo, Zrenjanin
3	Benea VIII 1-2, TM IV 63, V VI 1	Mărgele biconice discoidale	Sticlă de culoare albastră închisă	M 2	107-110	Tibiscum, sec. II-înc. Sec. III (Benea, 238) Szolnok, sec. II-III, Vaday Barbaricum, Rhin şi Wesser, sec. III-IV (TM, 32)

4	Benea I.1	Mărgele Discoidală plată	Sticlă de culoare albastră închisă	M 2	74	Tibiscum, atelierul I, prima jum. Până la mijlocul sec. II (Benea 2004, p. 227) comitatul Szolnok, Morminte sarmatice, sec. II (Vaday 1989, p. 99-100) Vrsac, morminte sarmatice (Baracki 1961, passim)
5	Benea IV.3 4, TM XIV 126-134, V V-2A	Mărgele prismatice cu colțurile şlefuite	Sticlă de culoare albastră deschisă (45-64) cu inserții de culoare alb-albastră sau alb-roşie în partea mijlocie (112-122)	M 2	45-64, 112-122	Tibiscum, atelierul 1, Benea 2004, p. Şimand, Tăurin j. Bihor (B 2004, 229) Szolnok, necropole sarmatice, sec. II-IV (V 1989, pl. 20-21) Vrsac (Benea 2004, 229-230) Atelierul de la Trier, sec. IV (Benea 2004, 231) Barbaricum, Sec. IV (T-M, 37) Spanțov Mu
6	Benea IXA, Vaday IV 2B	Mărgele hexagonale plate	Sticlă de culoare verde deschis (102), negricioasă (04-06)	M 1 (04-06), M 2 (102)		Tibiscum Atel 1 (Benea 238) necropolele sarmaților iazigi, sec. II-III (V 1989, pl. 20-21)
7	Benea IIb, TM XVI 145, V III-2A	Mărgele tubulare hexagonale	sticlă de culoare albastră (75-76) sticlă de culoare verde deschis (100)	M 1 (75, 76, 100), M 2 (8)	75	Tibisum, sf. Sec. II - sec. III (benea 2004, 227) Barbaricum, mij. Sec. III-mij. Sec. IV (TM 1985, 9) necropolele sarmatice, sec. II-III (V pl. 21)

8	Benea III1, Vaday IV. 2a, Tem-Ma Gr XII tip 116-122	Mărgele tubulare hexagonale	Sticlă	M 1	38777	De la Rhin până la Dunărea de Mijloc şi Marea baltică (Benea, 2004, 228) Tibiscum, clădire I, Benea tip III în Barbaricum, mij. III-mij. Sec. IV (T-Mac 1985, p. 9) Comitatul Szolnok, sec. I (post 70) - prima jum. Sec. IV (Vaday 1989, pl. 20) Săcuieni-Bih
9		Mărgele tubulare prismatice	Metal, probabil argint	M 2	127-128	
10						
11	Mărgele tip Sandwich	Mărgele sferice (7-14, 17-23) Mărgele duble sferice (2-5, 15) ovoidale, bob de grâu (24-44) Mărgea tubulară cu protuberanțe (6)	Sticlă incoloră cu foiță de aur în interior (1-44)	M 2	16072	Tibiscum, după r. Marcomanice, Sec. III (Benea, 244) mediul sarmaților iazigi, sec. II-III (Benea 2004, 244; TM 1985, 64-65) regiunea Vistulei Inferioare (c. Wilebark) 1 1-2 II, înc. 2-2 III (TM, 64-65) Britannia, per. M Aurelius (V 1989, 101)

Concluzii

În stadiul actual al cercetărilor, considerăm că în secţiunile S 1 şi S 5, cel mai vechi nivel roman poate fi datat în a doua jumătate a secolului al II-lea şi prima jumătate a secolului al III-lea. La mijlocul secolului al III-lea are loc o primă amenajare a unei incinte fortificate cu şanţ, val de pământ gălbui şi palisadă, după cum indică stratigrafia şi urmele unui incendiu puternic al structurii din lemn. Deasupra stratului gros de arsură a fost depus încă un strat de lut gălbui, contemporan cu zidul din cărămidă ridicat în vremea împăratului Filip Arabul.

Cel mai probabil, după încetarea utilizării zidului de incintă, au fost practicate cele două morminte de inhumaţie. Argumentele în acest sens ţin de contextul general al sectorului, respectiv de inventarul funerar al mormintelor.

Cercetările arheologice întreprinse, în anii ‘80 ai secolului XX, la cca. 50 m NNE de acest punct s-au încheiat cu descoperirea unor cuptoare, dintre care într-unul a fost găsită o monedă de la Filip Arabul[12]. Această ipoteză a fost confirmată în anii 1997-1998, când au fost descoperite două morminte de inhumaţie în cutii de cărămidă (având în inventar monede de la Gordian III şi Filip Arabul), care suprapun atelierele ceramice de la vest de drumul roman către *Acidava*[13].

În privinţa cronologiei celor două morminte descoperite în anul 2006, un rol important îl au mărgelele din inventarul funerar. Subliniem faptul că tipurile de mărgele descoperite au fost încadrate cronologic, majoritatea în sec. II-III. Unele au fost datate chiar mai larg şi mai târziu. Astfel, mărgelele de prismatice din sticlă albastră cu colţurile şlefuite au fost descoperite în contexte din sec. II-IV în mormintele sarmatice din *Pannonia*[14], respectiv din secolul IV în cadrul culturii Sântana de Mureş-Cerneahov din Muntenia[15] şi *Barbaricum*[16]. Mărgelele de tip sandwich, din sticlă transparentă şi foiţă de aur, au apărut la *Tibiscum* în secolul al III-lea[17]. Aria lor de răspândire a cuprins şi *Barbaricum,* mai ales zona sarmaţilor iazigi şi regiunea Vistulei Inferioare (cultura Willebark) unde au fost datate în secolele II-III p. Chr.[18].

Pornind de la contextul zonei, care indică o activitate de producţie ceramică până la mijlocul secolul al III-lea, continuând cu poziţia lor paralelă faţă de zidul lui Filip Arabul, şi având în vedere unele tipuri de mărgele care continuă până în secolul al IV-lea, considerăm, că, în ciuda monedelor de bronz, foarte tocite, de la Marcus Aurelius[19], cele două morminte prezentate pot fi datate după mijlocul secolului al III-lea. Dar nu excludem o posibilă datare mai târzie. În stadiul actual al cercetărilor însă, ele pot fi datate cu mai mare probabilitate în a doua jumătate a secolului al III-lea, probabil după abandonarea zidului lui Filip Arabul.

---

[12] G. Popilian, *Romula*, CCA 1993.
[13] G. Popilian, M. Negru, D. Bălteanu, *op. cit., loc. cit.*
[14] A. Vaday, *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok,* Antaeus 17-18, Budapest, 1989, pl. 20-21.
[15] B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din sec. al IV-lea în Muntenia*, Bucureşti, 1966, Fig. 6.
[16] M. Tempelmann-Maczynska, *Die perlen der römischern Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mittelleuropäischen Barbaricum,* Mainz, 1985, p. 37.
[17] D. Benea, *Die Römischen Perlenwerkstätten aus Tibiscum /Altelierele romane de mărgele de la Tibiscum,* Timişoara, 2004, p. 244.
[18] M. Tempelmann-Maczynska, *op. cit.,* p. 64-65.
[19] Identificarea a fost făcută de dr. Viorel Petac de la Cabinetul Numismatic al Academiei Române.

În ce măsură există o legătură directă între necropola romană de nord, în perioada sa clasică, şi mormintele descoperite de noi în anul 2006, este prematur să discutăm. Dar, subliniem faptul că tehnica cutiei de cărămidă lutuită la interior şi arsă, precum şi moneda depusă în gura decedatului relevă ritualuri comune cu necropola amintită.

REPORT REGARDING THE ARCHEOLOGICAL RESEARCHES FROM ROMULA. THE CAMPAIGN FROM 2006

Abstract

The latest archaeological excavations in the northern pottery district of Romula Roman town continued a long tradition started in 1965 by first excavations conducted by Dr. Gheorghe Popilian. In fact, most of his studies on Roman pottery, including *Ceramica romană din Oltenia* (Roman Pottery from Oltenia) have the base in over 30 years of archaeological excavations in this sector of the town.
In 2006 there continued to be excavated a Roman building on the west side of the road to Acidava, and other four trenches were made in the south-west of this sector for to find the limits of the pottery quarter. In this last trenches were found four pits of late 2nd century and early of 3rd century A.D., the fortification elements of the middle of 3rd century A.D. and also two pits that are latter than Roman Period, but there were not enough information to date them.

The oldest archaeological level identified in the trenches nos. 1 and 5 was dated in the second half of the 2nd and early of 3rd century A.D. At the middle of the 3rd century A.D., there was built a fort. In the first phase have a trench and a palisade, which was burned, as there showed the archaeological evidences. Latter, in 248 A.D., instead of the wood wall, there was built a brick wall under direct supervision of the Philip Arabs Emperor.

Later, after the brick wall was abandoned, there were two inhumation graves. Their chronology is supported by the general context of the area that shows that the pottery workshops were abandoned at the middle of the 3rd century A.D. and the northern cemetery of the town advanced to the south. Also, there were found some beads of glass that are dated from the 2nd to the 4th century A.D. The most probable chronology of these graves is the late of the 3rd century A.D.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

DE LA „JIDOVA” LA „JIDAVA” ŞI ÎNAPOI SAU DESPRE AVATARURILE UNUI MICROTOPONIM ARHEOLOGIC

DRAGOŞ MĂNDESCU*

Rândurile de faţă mi-au fost prilejuite de controversele iscate în urma unui „eveniment” cu conotaţii mult mai prozaice decât disputele elevate ale unei confruntări ştiinţifice, şi anume înlocuirea, la începutul verii anului 2009, a panourilor de semnalizare de la castrul roman de piatră de lângă Câmpulung, obiectiv arheologic administrat şi valorificat turistic de către Muzeul Judeţean Argeş. „Jidava” de pe vechiul panou, un termen ce devenise, în timp, o obişnuinţă pentru atât pentru memoria locului cât şi pentru peisajul publicistic, a cedat locul pe noul afişaj, iremediabil şi fără nicio concesie, mai puţin uzitatului „Jidova” (Fig. 1). Această schimbare a provocat, mai ales în rândul acelora mai puţin familiarizaţi cu arheologia şi cu microtoponimia arheologică, o serie de întrebări: a fost vorba de o înlocuire abuzivă, de o regretabilă eroare de tehnoredactare sau de tipar, ori de un capriciu subiectiv? Aşadar, cum este corect: Jidava sau Jidova? Ori ambele forme pot fi acceptate?

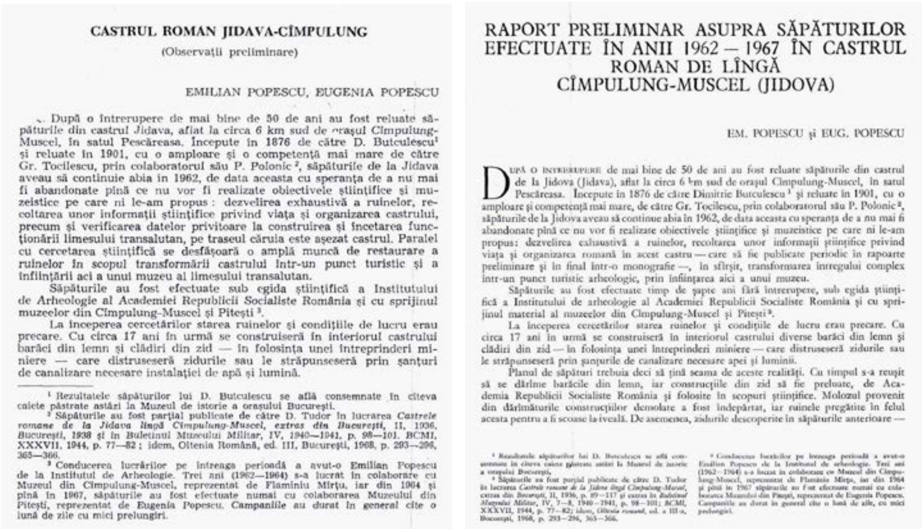

Fig. 1. Panoul vechi şi cel nou de la intrarea în muzeul de sit.

Întrebarea este pertinentă, firească şi întrutotul justificată. Inconsecvenţa în această privinţă, şi anume vehicularea când a variantei „Jidava”, când a variantei „Jidova”, poate fi urmărită începând de la terminologia utilizată de arheologi până la formulările din documentele oficiale. Dacă ne referim la autorii cercetărilor arheologice moderne din incinta castrului, constatăm că aceştia au oscilat, în publicaţiile prin care şi-au valorificat ştiinţific cercetarea de teren, între cele două toponime. Chiar în titlul raportului arheologic ce încheia prima etapă a cercetării arheologice moderne a castrului de piatră de la Câmpulung, Emilian Popescu şi Eugenia Popescu optau într-o primă publicaţie pentru

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

forma „Jidava”[1], pentru ca într-un alt periodic aceiaşi autori să prefere termenul „Jidova”[2] (Fig. 2). În prima ediţie a pliantului dedicat castrului, editat de Muzeul Judeţean Argeş (text Teodor Cioflan), se utilizează forma „Jidava”[3], iar în recenta reeditare întâlnim forma „Jidova” (Fig. 3)[4]. Mai prudent şi făcând notă discordantă cu arheologii care au cercetat monumentul roman de la Câmpulung, Constantin C. Petolescu preferă să nu apeleze la elementele de microtoponimie în titlurile materialelor pe tema castrului pe care le-a publicat de-a lungul timpului[5], dar utilizează consecvent în text forma „Jidova”, pentru care îşi argumentează explicit alegerea[6]. Documentele oficiale şi registrele de evidenţă ale monumentelor istorice contribuie şi ele la menţinerea stării de confuzie: în Lista Monumentelor Istorice elaborată în anul 2004, în cadrul Ministerului Culturii şi Cultelor, figurează „Castrul de piatră Jidava” (cod AG-I-m-A-13357.02)[7], pe când în Repertoriul Arheologic Naţional, gestionat de acelaşi minister, rezervaţia arheologică este numită «Castrul roman de la Câmpulung Muscel – „Jidova”»[8].

CASTRUL ROMAN JIDAVA-CÎMPULUNG

(Observaţii preliminare)

EMILIAN POPESCU, EUGENIA POPESCU

După o întrerupere de mai bine de 50 de ani au fost reluate săpăturile din castrul Jidava, aflat la circa 6 km sud de oraşul Cîmpulung-Muscel, în satul Pescăreasa. Începute în 1876 de către D. Butculescu[1] şi reluate în 1901, cu o amploare şi o competenţă mai mare de către Gr. Tocilescu, prin colaboratorul său P. Polonic[2], săpăturile de la Jidava aveau să continuie abia în 1962, de data aceasta cu speranţa de a nu mai fi abandonate pînă ce nu vor fi realizate obiectivele ştiinţifice şi muzeistice pe care ni le-am propus: dezvelirea exhaustivă a ruinelor, recoltarea unor informaţii ştiinţifice privind viaţa şi organizarea castrului, precum şi verificarea datelor privitoare la construirea şi încetarea funcţionării limesului transalutan, pe traseul căruia este aşezat castrul. Paralel cu cercetarea ştiinţifică se desfăşoară o amplă muncă de restaurare a ruinelor în scopul transformării castrului într-un punct turistic şi a înfiinţării aici a unui muzeu al limesului transalutan.

Săpăturile au fost efectuate sub egida ştiinţifică a Institutului de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România şi cu sprijinul muzeelor din Cîmpulung-Muscel şi Piteşti[3].

La începerea cercetărilor starea ruinelor şi condiţiile de lucru erau precare. Cu circa 17 ani în urmă se construiseră în interiorul castrului barăci din lemn şi clădiri din zid — în folosinţa unei întreprinderi miniere — care distruseseră zidurile sau le străpunseseră prin şanţuri de canalizare necesare instalaţiei de apă şi lumină.

[1] Rezultatele săpăturilor lui D. Butculescu se află consemnate în cîteva caiete păstrate astăzi în Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti.

[2] Săpăturile au fost parţial publicate de către D. Tudor în lucrarea *Castrele romane de la Jidava lîngă Cîmpulung-Muscel, extras din Bucureşti*, II, 1936, Bucureşti, 1938 şi în Buletinul Muzeului Militar, IV, 1940—1941, p. 98—101. BCMI, XXXVII, 1944, p. 77—82; idem, Oltenia Romînă, ed. III, Bucureşti, 1968, p. 293—296, 365—366.

[3] Conducerea lucrărilor pe întreaga perioadă a avut-o Emilian Popescu de la Institutul de Arheologie. Trei ani (1962—1964) s-a lucrat în colaborare cu Muzeul din Cîmpulung-Muscel, reprezentat de Flaminiu Mîrţu, iar din 1964 şi pînă în 1967, săpăturile au fost efectuate numai cu colaborarea Muzeului din Piteşti, reprezentat de Eugenia Popescu. Campaniile au durat în general cîte o lună de zile cu mici prelungiri.

RAPORT PRELIMINAR ASUPRA SĂPĂTURILOR EFECTUATE ÎN ANII 1962 — 1967 ÎN CASTRUL ROMAN DE LÎNGĂ CÎMPULUNG-MUSCEL (JIDOVA)

EM. POPESCU şi EUG. POPESCU

După o întrerupere de mai bine de 50 de ani au fost reluate săpăturile din castrul de la Jidova (Jidava), aflat la circa 6 km sud de oraşul Cîmpulung-Muscel, în satul Pescăreasa. Începute în 1876 de către Dimitrie Butculescu[1] şi reluate în 1901, cu o amploare şi competenţă mai mare, de către Gr. Tocilescu, prin colaboratorul său P. Polonic[2], săpăturile de la Jidova aveau să continue abia în 1962, de data aceasta cu speranţa de a nu mai fi abandonate pînă ce nu vor fi realizate obiectivele ştiinţifice şi muzeistice pe care ni le-am propus: dezvelirea exhaustivă a ruinelor, recoltarea unor informaţii ştiinţifice privind viaţa şi organizarea romană în acest castru — care să fie publicate periodic în rapoarte preliminare şi în final într-o monografie —, în sfîrşit, transformarea întregului complex într-un punct turistic arheologic, prin înfiinţarea aici a unui muzeu.

Săpăturile au fost efectuate timp de şapte ani fără întrerupere, sub egida ştiinţifică a Institutului de arheologie al Academiei Republicii Socialiste România şi cu sprijinul material al muzeelor din Cîmpulung-Muscel şi Piteşti[3].

La începerea cercetărilor starea ruinelor şi condiţiile de lucru erau precare. Cu circa 17 ani în urmă se construiseră în interiorul castrului diverse barăci din lemn şi clădiri din zid — în folosinţa unei întreprinderi miniere — care distruseseră zidurile sau le străpunseseră prin şanţurile de canalizare necesare apei şi luminii.

Planul de săpături trebuia deci să ţină seama de aceste realităţi. Cu timpul s-a reuşit să se dărîme barăcile din lemn, iar construcţiile din zid să fie preluate, de Academia Republicii Socialiste România şi folosite în scopuri ştiinţifice. Molozul provenit din dărîmăturile construcţiilor demolate a fost îndepărtat, iar ruinele pregătite în felul acesta pentru a fi scoase la iveală. De asemenea, zidurile descoperite în săpăturile anterioare —

Fig. 2. Prima pagină a raportului arheologic semnat de Emilian Popescu şi Eugenia Popescu, publicat în 1968, în „Studii şi comunicări – Muzeul Piteşti” şi în 1970, în „Materiale şi cercetări arheologice”.

[1] Em. Popescu, E. Popescu, *Castrul Roman Jidava-Câmpulung (Observaţii preliminare)*, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Piteşti, I, 1968, p. 67-79.

[2] Idem, *Raport preliminar asupra săpăturilor efectuate în anii 1962-1967 în castrul roman de lângă Câmpulung-Muscel (Jidova)*, în „Materiale şi cercetări arheologice”, IX, 1970, p. 251-263.

[3] Muzeul Judeţean Argeş – *Castrul roman Câmpulung-Jidava*, Editura Cultura, Piteşti, 1995.

[4] Muzeul Judeţean Argeş – *Castrul roman Jidova Câmpulung*, Editura Ordessos, Piteşti, 2007.

[5] C. C. Petolescu, T. Cioflan, *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Arges). Cercetările din anii 1978-1989*, în „Argessis”, VII, 1995, p. 17-29; Idem, *Discuţii pe marginea reconstituirii unor elemente ale sistemului de apărare al castrului roman de la Câmpulung*, în „Revista muzeelor şi monumentelor – Monumente istorice şi de artă”, 1988, 2, p. 70-72.

[6] C. C. Petolescu, T. Cioflan, *Castrul roman…*, în „Argessis”, VII, 1995, p. 28, nota 1.

[7] http://www.cultura.ro/sectiuni/Patrimoniu/Monumente/lista/arges.pdf.

[8] http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAN.

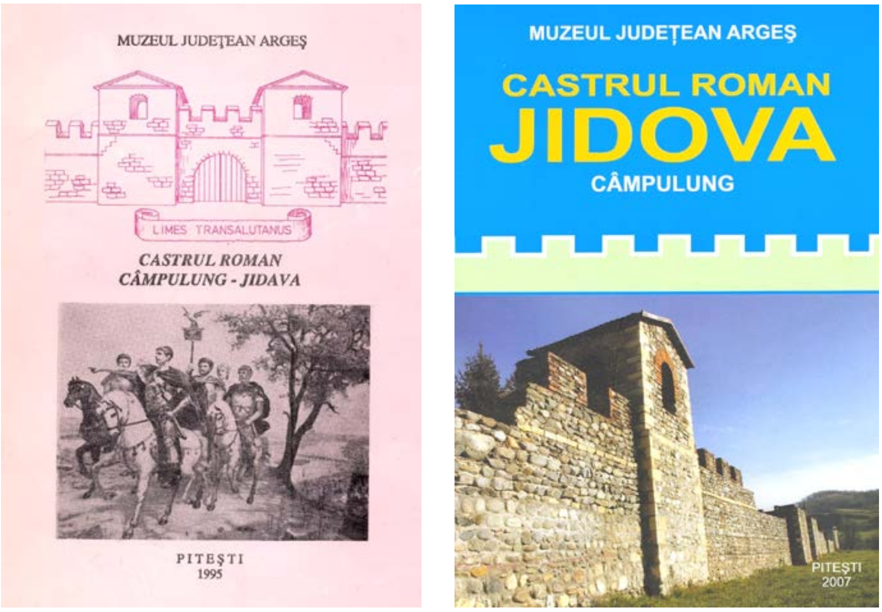

Fig. 3. Coperta pliantul dedicat castrului, ediţia din 1995 şi cea din 2007.

Cum se poate lesne observa, sursele recente nu ne pot clarifica în problema microtoponimiei „Jidova” / „Jidava”, lăsând mai degrabă să se înţeleagă că ambele forme sunt corecte, acceptate şi, deci, amândouă, fără deosebire, pot fi utilizate fără teama de a greşi, în discursul arheologic, istoric, administrativ etc. Aşa să fie, oare? Următoarea incursiune critică, făcută – să o spunem de la bun început – de un arheolog şi nu de un filolog sau etimolog, în problematica originii şi evoluţiei în timp a numelui locului cu ruine din sudul Câmpulungului îşi propune să fie în măsură a furniza un răspuns acestei chestiuni.

La fel ca şi în multe alte domenii ale spaţiului românesc, primele informaţii despre castru şi despre toponimul corespunzător acestuia provin din surse străine. Prin urmare, putem afirma că acestea sunt cu atât mai valoroase, întrucât autorii lor nu pot fi acuzaţi de subiectivism în privinţa toponimelor: ei au redat în scris ceea ce au auzit din gura oamenilor locului. Cea dintâi însemnare îi aparţine unui italian, şi anume contelui Luigi Ferdinando de Marsigli (1658-1730). Ofiţer în armata Imperiului Habsburgic, el vizitează ruinele castrului de piatră în 1691 şi face o descriere succintă însoţită de o schiţă sumară şi aproximativă. Aceste însemnări vor vedea lumina tiparului la Haga, trei decenii şi jumătate mai târziu, în anul 1726, în al doilea tom al lucrării sale intitulate *Danubius Pannonico-Mysicus. Observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus*. La explicaţia din text corespunzătoare figurii XXXIX, de Marsigli menţionează: „Sidova. Fort de un

aspect extraordinar lângă râuşorul Câmpulung”[9] (Fig. 4/1). A doua menţionare a castrului se regăseşte în harta rusească a Principatelor Române din 1835: „fosta întăritură Chidov” („Кидовъ”)[10].

Este mai presus de orice îndoială că ceea ce contele italian, la 1791, şi topografii ruşi, la 1835, aud şi apoi transcriu „Sidova” respectiv „Chidov”, nu poate fi altceva decât românescul „Jidova”. În limbajul popular, termenul are accepţiunea de lucrare gigantică, măreaţă, înfăptuită în timpuri imemoriale de nişte fiinţe, evident, tot gigantice, şi anume de „jidovii” cei uriaşi, care, în majoritatea mitologiilor balcanice, populau pământul la începuturile sale[11].

Se cunoaşte faptul că „Jidoviile” (ca şi „Siliştile”, „Grădiştile” etc.) sunt microtoponime care, transmise din generaţie în generaţie în graiul poporului, semnalează zone cu un însemnat potenţial arheologic: ruine, fortificaţii, locuiri vechi, aşezări părăsite dar păstrate în memoria colectivă. În tradiţia populară, „jidovii” apar frecvent asociaţi denumirilor aşezărilor preistorice de tip tell, locurilor cu ruine sau mormintelor tumulare, în general vestigii care domină peisajul prin grandoarea lor şi care ies puternic în evidenţă prin contrastul pregnant cu zona din jur. Astfel, tellurile gumelniţene de la Beuca şi Dobroteşti (jud. Teleorman) poartă denumirea de „Măgura Jidovului”[12]. Cu numele de „Măgura Jidovilor” era cunoscut în sec. al XIX-lea un alt tell gumelniţean din jud. Teleorman, şi anume acela de la Ţigăneşti[13]. O „Măgura Jidova” era menţionată încă din sec. al XIX-lea în hotarul comunei Ianca (jud. Olt)[14]. În Banat, numele localităţii Jidovin (azi Berzovia, jud. Caraş-Severin) s-a datorat, fără îndoială, ruinelor castrului de pământ de mari dimensiuni (490 x 410 m) datând din perioada războaielor daco-romane. Acelaşi lucru se poate afirma şi despre satul Jdioara (Židovar) (com. Criciova, jud. Caraş-Severin), în hotarul căruia se află ruinele unei cetăţi medievale. Fenomenul poate fi urmărit până în Banatul sârbesc, unde localitatea Židovar (Vojvodina) îşi trage numele nu de la cine ştie ce ziduri de incintă inexpugnabile, ci de la vestigiile unui mare oppidum celtic cucerit la un moment dat de daci, un adevărat „oraş al jidovilor”. Vestigiile unui vicus roman de la Măghereşti (jud. Gorj) sunt în punctul „Jidova” şi tot urme romane au fost descoperite la Boşorod-„Jidoveni” (jud. Hunedoara)[15]. Un toponim „Biserica Jidovilor” era atestat la începutul sec. XX (săpăturile P. Polonic – 1901) pentru castrul de pământ de la Câmpulung, aflat la circa 300 m sud de castrul de piatră[16]. O altă „Biserică a Jidovilor”[17] sau „Biserică

---

[9] D. Tudor, *Oltenia romană*, ediţia I, Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale – Secţia Istorică, Bucureşti, 1942, p. 229, fig. 39.

[10] C. Giurescu, *Principatele Române la începutul sec. XIX. Constatări istorice, geografice, economice şi statistice pe temeiul hărţii ruse din 1835*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 169.

[11] Pentru o discuţie amănunţită despre noţiunile de „jidovi” şi „urieşi” / „uriaşi” în tradiţia populară, vezi C. Croitoru, *Fortificaţii liniare romane în stânga Dunării de Jos*, II, *Terminologie relativă*, Editura Istros, Brăila, 2007, p. 159-163 (cu bibliografia).

[12] I. Pătraşcu, *Aşezările culturii Gumelniţa din bazinul Vedei şi Teleormanului*, I, în „Argesis”, XI, 2002, p. 20-22.

[13] Al. Păunescu, *Din istoria arheologiei româneşti pe baza unor documente de arhivă*, Editura AGIR, Bucureşti, 2003, p. 63.

[14] A. I. Odobescu, *Scrieri literare şi istorice*, II, Editura Librăriei Socec & Comp., Bucureşti, 1887, p. 441, nota 11

[15] D. Tudor, *Oraşe, târguri şi sate în Dacia Romană*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 117-118, 363.

[16] C. C. Petolescu, T. Cioflan, *Cercetările din castrul cu val de pământ de la Câmpulung - cartierul Pescăreasa, 1987-1989*, în „Materiale şi cercetări arheologice”, S. N., I, 1999, p. 223.

Jidovească”[18] se află lângă micul castellum de pământ de la Rucăr, toponimul desemnând vestigiile termelor romane la construcţia cărora s-a folosit piatra. Şi exemplele ar putea continua, dar credem că cele menţionate sunt îndeajuns de concludente spre a arăta că „Jidova” romană câmpulungeană nu este un fenomen izolat, ci se înscrie într-o tradiţie populară ancestrală şi perenă a memoriei colective.

Întorcându-ne la evoluţia în timp a numelui locului cu ziduri de piatră ruinate de lângă Câmpulung, trebuie spus că prima informaţie / menţionare provenind dintr-o sursă românească datează din anul 1845 când, însoţit de Dimitrie Bolintineanu, şi într-o primă etapă şi de către August Treboniu Laurian, Cezar Bolliac face o lungă călătorie la obiectivele istorice şi arheologice din Muntenia şi Oltenia[19], din itinerarul său neputând lipsi reşedinţa Muscelului. Periodic el trimitea spre publicare către „Curierul Românesc” al lui Ioan Eliade Rădulescu reportaje succinte cu impresii din această călătorie. Din relatarea pe care Bolliac o face în urma vizitei la faţa locului şi a micului sondaj arheologic printre ruinele castrului, reiese clar că localnicii cunoşteau respectivele ruine, la mijlocul sec. al XIX-lea cu numele de „Jidova” sau „Uriaşa de la Grădişte”[20]. Aşadar „Jidova”, la fel ca în urmă cu un secol şi jumătate, când locul era vizitat de contele de Marsigli.

Prima „defecţiune”, momentul iniţial de discontinuitate se va înregistra însă nu după mult timp, şi anume în 1855, deci la numai un deceniu după investigaţiile lui Bolliac la „Jidova” şi i se va datora lui Constantin D. Aricescu, originar din Câmpulung. Acesta deschide lucrarea sa monografică despre oraş cu aserţiunea, fantezistă desigur, conform căreia ruinele de la „Grădiştea” au fost iniţial „o cetate dacă”. Şi cum ar fi putut Aricescu „daciza” mai facil şi mai savant vechea „Jidovă”, altfel decât transformând-o dintr-o trăsătură de condei, într-o… dava, aşadar „Jidava”: „…cetăţile uriaşe fiind tot pe sub munţi, urmează că Jidova cată să fie Jidava; adică la Grădiştea a trebuit să fie o cetate dacă, foarte tare şi importantă”[21]. El îşi argumenta deci această insolită idee numai prin propria intuiţie, fără să poată aduce în sprijinul ei nici descoperiri arheologice, nici izvoare istorice, nici măcar tradiţia locală.

Cercetarea arheologică modernă a castrului infirmă categoric ipoteza fantezistă a lui Aricescu. Stratigrafic, sub nivelul roman nu a fost reperat vreun alt nivel, corespunzător Latène-ului getic[22]. Monedele getice de tip „imitaţii Filip II” din

---

[17] I. C. Niţescu, Gh. Pârnuţă, *Nume de locuri din zona Muşcel – Cursul superior al râului Dâmboviţa*, în „Studii şi comunicări – Muzeul Câmpulung-Muscel”, V, 1989, p. 256.

[18] C. Alessandrescu, *Dicţionar geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 288.

[19] C. Bolliac, *Excursiuni arheologice*, antologie, prefaţă şi realii de N. Georgescu, studiu introductiv, note, comentarii şi glosar de M. Marcu, notă asupra ediţiei, verificarea şi colaţionarea realiilor de D. Rizea, Editura Floare albastră, Bucureşti, 2005, p. 31-45 (a se vedea şi precizările din recenzia noastră, în „Studii şi cercetări de istorie şi arheologie”, 58, 2007, 3-4, p. 410); O. Papadima, *Cezar Boliac*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966, p. 131, 136-137; D. Măndescu, *Cezar Bolliac. Pagini uitate din zorii arheologiei româneşti*, în „Buletinul Centrului de Istorie Comparată a Societăţilor Antice”, 3, 2001, p. 17.

[20] *Din itinerarul dlui Bolliac*¸ în „Curier românesc. Gazetă politică, comercială şi literară”, anul XVII, 1845, nr. 86, luni 3 decembrie, p. 343-344.

[21] C. D. Aricescu, *Istoria Kâmpulungului, prima residenţă a României*, I, Imprimeria Ferdinand Om, Bucureşti, 1855, p. 11-37; ediţia a 2-a, îngrijită de A. Săvoiu şi Gh. Pârnuţă, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2007, p. 13-33.

[22] C. C. Petolescu, T. Cioflan, *Castrul roman de piatră de la Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeş). Cercetările din anii 1978-1989*, în „Argessis”, VII, 1995, p. 22-23, fig. 1-3.

colecţia Dimitrie Butculescu cu indicaţia provenienţei „Jidova–Muscel"[23] vor fi avut alt loc de descoperire, poate situl getic de la Cetăţeni pe care Butculescu l-a explorat în 1876 şi 1881. În manuscrisele sale, ce vor fi discutate mai jos, Butculescu nu aminteşte nimic despre descoperirea altor monede în săpăturile din castru, în afara a două piese romane, de la Geta şi Gordian. Eventuale probleme ar putea să ridice o fibulă de bronz de schemă Latène târzie, descoperită în timpul săpăturilor mai recente din castru[24], dar numai cu o fibulă nu se poate rescrie istoria… Este adevărat, totodată, că orizontul getic nu lipseşte cu desăvârşire din arealul Câmpulungului, o locuire din perioada târzie a celei de-a doua epoci a fierului fiind reperată şi parţial cercetată în extremitatea sud-vestică a oraşului, în zona Bisericii Sf. Gheorghe (Olari)[25].

Ce l-ar fi putut determina pe Aricescu, în afara, poate, a patriotismului local, să-i aducă pe daci la „Jidova" şi să re-boteze situl, în virtutea unei dave numai de el ştiute, „Jidava"? Răspunsul nu e greu de găsit şi consecinţele lui sunt de natură să-i acorde circumstanţe atenuante visătorului Aricescu. Galomania, ca şi germanomania de altfel, era un fenomen la modă în mediile savante şi în cele politice ale Europei mijlocului secolului al XIX-lea. Naţiunile europene îşi căutau originile îndreptându-şi eforturile şi pasiunea către strămoşii barbari care le confereau individualitatea. În 1861 începea seria marilor săpături arheologice la Alesia, unde împăratul Napoleon III ridica o imensă statuie reprezentându-l pe eroul gal Vercingetorix. În 1875, kaiserul Wilhelm I dezvelea statuia lui Arminius la Detmold, pe locul bănuit atunci a fi locul bătăliei din Pădurea Teutoburgică, unde cheruscii prinţului germanic masacraseră trei legiuni romane[26]. Spaţiul nostru nu putea face excepţie, interesul pentru daci, ca strămoşi ai românilor, devenind unul manifest. Cezar Bolliac publica în anul 1856, în „Românul", un articol programatic intitulat *Despre daci*, în care arăta că: „Misiunea noastră, a românilor, în arheologie este mai cu seamă să definim ce au fost dacii. Să ne prindem în corul arheologilor Europei, venind cu idei exacte despre fiinţa dacilor. Aici mai cu seamă trebuie să ţintească fiecare arheolog român"[27]. Câţiva ani mai târziu, Bogdan Petriceicu Hasdeu publică studiul istorico-filologic sugestiv intitulat *Perit-au dacii?*, în care combate cu vehemenţă teoriile latiniste ale Şcolii Ardelene, susţinând supravieţuirea dacilor după momentul celor două războaie daco-romane şi existenţa cuvintelor de origine dacă în limba română[28].

Curând, aserţiunile lui C. D. Aricescu începeau să facă carieră, termenul „Jidava" răspândindu-se din ce în ce mai mult, nestingherit, fără ca nimeni să-i arunce o minimă privire critică. Alexandru Pelimon a fost primul autor „sedus" de această formă lansată de Aricescu. În 1858, aşadar la numai trei ani de la apariţia primului volum al

[23] C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, Biblioteca de arheologie 19, Editura Academiei, Bucureşti, 1973, p. 435, nr. catalog 34.
[24] Inedită - colecţia arheologică a Muzeului Judeţean Argeş.
[25] Fl. Mârţu, *Prezenţe dacice şi elenistice în vatra Câmpulungului*, în „Tribuna şcolii argeşene", III, 1971, p. 42-44; Idem, *O monedă autonomă odessitană la Câmpulung-Muscel şi implicaţiile ei economice şi culturale*, în „Buletinul Societăţii Numismatice Române", 127, 1981, p. 81-88; D. Măndescu, *Cetăţeni. Staţiunea geto-dacă de pe valea Dâmboviţei superioare*, Editura Istros, Brăila, 2006, p. 106.
[26] Mircea Babeş, *Arheologia şi societatea. O privire retrospectivă*, în „Revista 22", anul XIII, 2002, nr. 654, 17-23 septembrie, p. 10.
[27] O. Papadima, *op. cit.*, p. 188-189, 209; D. Măndescu, *Cezar Bolliac. Pagini uitate…*, în „Buletinul Centrului de Istorie Comparată a Societăţilor Antice", 3, 2001, p. 24-25.
[28] B. P. Hasdeu, *Perit-au dacii?* , în „Foiţa de istoria si literatura", 1860, nr. 2-5.

Istoriei Kămpulungului pe care cu siguranţă îl citise, aflându-se în faţa vestigiilor castrului de la Câmpulung, Pelimon notează: „Aceasta este Jidava…", însă imediat se simte dator să precizeze că ruina este „…numită de locuitori Jidova sau Cetatea Jidovilor". Numele neaoş, autentic al locului cu ruine („Jidova") reiese şi mai clar din cele spuse de interlocutorul său: „– Hei, domnule, ce de bani jidoveşti sunt îngropaţi sub cetate aici!..."[29].

O dovadă clară că în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, nu numai pentru oamenii de rând, ci şi pentru intelectualii satelor din jur, numele locului cu ruine de pe moşia Grădiştei de lângă Câmpulung era „Jidova" (cu sensul de locul / cetatea / fortificaţia jidovilor uriaşi din timpuri imemoriale) şi nicidecum „Jidava" este oferită de răspunsurile la „cestionarul" arheologic pe care Alexandru Odobescu l-a iniţiat în anul 1870 prin intermediul Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice. În patru dintre răspunsurile pe care învăţătorii din judeţul Muscel i le trimit lui Odobescu (trei din 1871 şi unul din 1874) se întâlnesc referiri la castru, denumirea fiind, invariabil, „Jidova", în două din aceste răspunsuri fiind evocaţi şi „jidovii" drept constructori ai fotrificaţiei[30]. Cum aceste răspunsuri alcătuiesc un capitol interesant şi totodată important al istoricului cercetării castrului, le redăm în cele ce urmează, mai ales că nu au văzut vreodată lumina tiparului. În răspunsul său, datat 29 aprilie 1871, învăţătorul I. I. Constantinescu din Poenari (astăzi Poenarii de Muscel), arată că în localitatea sa vestigiile arheologice sunt absente, însă „între vecinătatea acestei comune (Poenari – n.n.) cu mahalaua Mărcuşu a urbei Câmpulung se află un loc de cele cuprinse în chestionarul domniei voastre la I[a] întrebare, de care cu de-amănuntul cele descoperite le supun preţuitei dumneavoastră cunoştinţe. Astfel că este, după cum se vede şi după spusa bătrânilor noştri, un zid foarte vechi ce poartă numirea de cetatea Jidova, după cum şi dânşii au auzit pe bătrânii lor că astfel de numire poartă acel zid. Această cetate ruinată ce poartă numirea de Jidova cade în partea dinspre apus de comuna Poenari şi dinspre mahalaua Mărcuşu cade spre miazăzi; se vede aşezată pe loc şes, iar în vechime a fost pădure. Lunca unde se găseşte aşezată se numeşte Lunca Grădiştei. Întinderea sau mărimea şi forma ce închipuie este: mărimea înăuntrul zidului cuprinde o a treia parte dintr-un pogon de cele mari, forma este în patru colţuri, pe laturi se vede că şanţ n-a avut. Iar zidul se vede din bolovani necioplіţi şi care zidire închipuie că a fost cetate din timpuri vechi"[31]. Menţionarea castrului apare şi în răspunsul învăţătorului I. Necşulescu din Schitu Goleşti, datat 18 aprilie 1871: „Spre miazănoapte de această comună (Schitu Goleşti – n. n.), aproape de urbea Câmpulung, se află un zid surpat care are numirea de cetatea Jidova sau Poenari; are încăperea înăuntrul ei ca 1/2 pogoane şi este zidită din piatră cu var … iar de cine va fi construită nu ştiu şi are

[29] Al. Pelimon, *Impresiuni de kalatorie în Romaniea*, Imprimeria Naţională a lui Iosif Romanov et Comp., Bucureşti, 1858, p. 21.

[30] Biblioteca Academiei Române, ms. 228 (*Răspunsul com. din jud. Muscel, Neamţ, Olt şi Prahova, la Chestionarul Arheologic alcătuit de Alexandru Odobescu)*, f. 34-34v., 64, 80, 217-217v. Semnalăm şi transformarea nejustificată şi abuzivă, într-o prelucrare mai nouă a manuscrisului, a formei „Jidova", aşa cum apare în original, în „Jidava" (C. Şerban, *Valoarea răspunsurilor la chestionarul lui Alexandru Odobescu din 1871 privind localităţile din judeţul Muscel şi trecutul lor istoric*, în „Revista de istorie a Muscelului", VI, 2001, p. 106). Mai mult, învăţătorii din Schitu Goleşti şi din Poenarii (de Muscel) se referă la unul şi acelaşi sit („cetatea Jidova") şi nu la două fortificaţii distincte, aşa cum crede autorul menţionat.

[31] Biblioteca Academiei Române, ms. 228, f. 34.

formă pătrată”[32]. Învăţătorul din Capu Piscului, N. Georgescu, lasă şi el o descriere succintă a castrului, în răspunsul înaintat către minister în mai 1871: „În comuna din vecinătate, cătunul Grădişte, care este între mahalaua Mărcuşul urbei Câmpulung şi Schitu Goleşti, lângă drumul poştei Câmpulung, este o cetate de zid [ce] se cunoaşte că a fost foarte gros, numită Jidova, făcută pătrată. Lăţimea unei laturi este ca de 50 stânjeni. În mijloc sunt nişte semne de clădiri; în părţile fiecărei laturi se cunoaşte a fi avut porţi şi se vorbeşte că ar fi fost culă sub dânsa; şi se zice că este făcută de jidovi, care s-au bătut cu tătarii[33]”. Ultimul răspuns la *Chestionarul Odobescu* ce conţine referiri la castru şi la numele său, îi aparţine unui alt învăţător din Schitu Goleşti, G. Marinescu, şi este datat 21 noiembrie 1873: „Din sus de Grădişte, aproape de cătunul Valea Unchiaşului, este o cetate foarte ruinată de ziduri, care ziduri se arată a fi fost de gros aproape ca de un stânjen, format ca un patrulater pe un teren ca de un pogon. Despre laturile despre nord-vest şi sud [sunt] urme de porţi. În mijlocul ei semne de ziduri şi un puţ. Se vorbeşte din bătrâni că în acel puţ sunt bani. Această cetate, numită Jidova, se zice că e construită de tătari şi jidovi”[34].

În toamna anului 1878, săpături de mare amploare la castru vor fi executate de Dimitrie C. Butculescu. Format de Bolliac în ceea ce priveşte arheologia de teren, dar şi sub puternica impresie lăsată de volumul lui Aricescu destinat Câmpulungului, Butculescu este destul de ambiguu şi nedecis în a opta între multiplele denumiri ale locului, pe care preferă să le redea integral, enumerându-le: „Acest castru este cunoscut în localitate sub numirea de Jidova, Jidava, Cetatea Stepenium[35], Uriaşa, Grădiştea, Cetatea şi Mănăstirea lui Negru Vodă”[36] (Fig. 4/2). Fără să renunţe la varianta „Jidova” (nici nu avea cum, de vreme ce-i auzea zilnic pe localnici cum pronunţau astfel), totuşi, în final, sfârşeşte şi el prin a cădea în capcana ideii existenţei unui vechi „oraş dac” de tip *dava*, anterior castrului roman: „Prima staţionare în această cetate a fost a dacilor şi construită de ei sub numirea de Jidava şi Jidova”. Pentru a explica forma „Jidova” (peste care nu se putea trece aşa de uşor de vreme ce aşa pronunţau oamenii locului) şi a o concilia cu livresca şi pseudosavanta „Jidava”, Butculescu propune o insolită evoluţie a toponimiei (de la Ziridava, la Jidava şi apoi la Jidova), arătând că iniţial „numirea ei a fost Ziridava, transformat cu vremea în Zirdava, Zidava sau Jidava, de unde Jidova cu sinonimul său Uriaşa, adică lucrare măreaţă, grandioasă”[37]. Evident, aserţiunea etimologică a lui Butculescu este fantezistă; astăzi se acceptă identificarea ipotetică a anticei aşezări Ziridava, amintită de Ptolemeu printre localităţile din Dacia, cu Pecica (jud. Arad)[38].

Chiar şi Mihai Eminescu se consideră îndreptăţit să intervină cu precizări asupra toponimiei, la curent fiind cu cercetările lui Butculescu la „Cetatea Jidova sau Uriaşa din districtul Muscel”, aşa cum erau acestea prezentate în succinte reportaje în

---

[32] *Ibidem,* f. 64.
[33] *Ibidem,* f. 80.
[34] *Ibidem,* f. 217v.
[35] Toponim inexistent, neatestat nici în izvoarele antice (cf. D. Tudor, *Ştiri nouă despre castrul Jidava*, extras din „Buletinul Muzeului Militar”, 4, 1940-1941, nr. 7-8, p. 3, nota 6).
[36] D. C. Butculescu, *Călătorii şi exploraţiuni arheologice în Muscel* (ediţie îngrijită de D. Măndescu), Editura Ordessos, Piteşti, 2009, p. 80.
[37] *Ibidem,* p. 53.
[38] I. H. Crişan, *Ziridava. Săpăturile de la Şanţul Mare, din anii 1960, 1961, 1962 şi 1964,* Arad, 1978.

presa vremii[39]: „Cât despre numele Jidova, el nu este de origine romană, ci stă desigur în legătură cu forma jidovină, care se găseşte adesea în documentele vechi româneşti şi însemnează scursătură de apă”[40].

Poate intriga faptul că nu am acordat o atenţie specială, încă de la început, pretinsei sinonimii „jidov” – „evreu” şi am aşteptat ca discuţia să ajungă într-un moment cronologic prielnic, care să-mi permită a aduce în discuţie această chestiune. Acest moment este anul 1887, când în revista „Convorbiri Literare” este publicat un consistent articol semnat de Lazăr Şăineanu, prin care aşa-numita conotaţie etnică evreiască a „jidovilor”, echivalaţi, pe drept cuvânt prin prisma tradiţiei populare, cu „tătarii” şi „uriaşii”, era explicată „istoric” prin intermediul khazarilor ce ar fi adoptat mozaismul cândva în sec. VIII şi ar fi ajuns prin părţile noastre, amintirea lor fixându-se în memoria colectivă prin etnonimele „jidovi” sau „tătari”[41]. Făcând abstracţie de originea etnică a lui Lazăr Şăineanu (1859-1934) (născut Lazăr Schein / Şain; după 1901, data stabilirii în Franţa, Lazare Sainéan) şi fără a-l suspecta de vreun eventual partipris, trebuie spus că asocierea jidovilor cu evreii a fost (şi din păcate încă mai este) o realitate în mentalitatea epocii, la care autorul citat a căutat să-i dea o explicaţie erudită. Şăineanu nu e de altfel singurul publicist care face o asemenea asociere. Şi mai confuz se dovedeşte a fi, de exemplu, Nicolae Densuşianu, pentru care jidovii reprezintă când „rasa semitică”, când „egipto-semiţii”, ori chiar „vechii egipteni”[42]. Eroarea a pornit de la două cuvinte cu conţinut total diferit, singura lor vină fiind aceea că se pronunţă oarecum asemănător: „jidov” şi „jidan”. Aşadar, suntem de părere că în relaţionarea „jidov”-„jidan” trebuie văzută o paronimie şi nicidecum o sinonimie. „Jidov”, termen ce iniţial a avut valoare de adjectiv („un jidov de om”) nu a avut conotaţii etnice decât după contaminarea şi confundarea, produsă în urma unei pronunţii asemănătoare, cu cuvântul „jidan”, cuvântul românesc, devenit peiorativ, pentru „evreu”. Asocierea jidovilor cu evreii este o falsă problemă[43] şi nici nu trebuie prea mult stăruit asupra sa. Echivalentul, în argoul popular românesc, pentru „evreu” este „jidov” (care înseamnă cu totul altceva: om uriaş, înalt, zdravăn, puternic), ci „jidan”, care, la fel ca şi franţuzescul „juif”, italienescul „judio” / „giudeo”, rusescul „žid”, englezescul „jew”, ori germanul „jude”, îşi are sorgintea în latinescul „judaeus” = iudeu. Raportat la problematica numelui castrului de lângă Câmpulung, prudenţa şi reţinerea cu care unii dintre autori au privit utilizarea formei „Jidova”, din perspectiva (pseudo)sinonimiei „jidovi” – „evrei” şi a implicaţiilor ei etnice şi istorice, a putut determina folosirea de către aceştia, predominant, a variantei „Jidava”. Cazul lui Dimitrie Butculescu, cunoscut pentru orientările sale antisemite, poate fi un bun exemplu în acest sens.

Lucrarea lui Aricescu a constituit o sursă mult folosită, cu citate *in extenso,* de către C. Alessandrescu la elaborarea apreciatului său *Dicţionar geografic al judeţului*

---

[39] *Cetatea Jidova sau Uriaşa din districtul Muscel, plaiul Nucşoara*, în „Românul”, XX, 1876, 27-28 septembrie, p. 862; *Cetatea Jidova,* în „Telegraful român”, XXIV, 1876, 14/26 octombrie, p. 322.

[40] M. Eminescu, *Cetatea Jidova*, în „Curierul de Iaşi”, IX, 1876, 108, 1 octombrie, p. 3.

[41] L. Şăineanu, *O pagină din istoria medievală. Excursiune istorico-lingvistică. Căp-căn, Căpcăun, Cătcăun. Jidovii sau Tătarii sau Uriaşii*, în „Convorbiri Literare”, XXI, 1887, 5, p. 413-422, 521-528.

[42] N. Densuşianu, *Dacia preistorică*, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, Bucureşti, 1913, p. 237, 254, 258 ş. a.

[43] Aceeaşi opinie şi la M. Neagoe, în *Ibidem*, Editura Mentor, Bucureşti, 2000, p. 132, nota VIII.

Muscel apărut în 1893, deci este uşor de explicat de ce autorul foloseşte forma „Jidava”, cu menţiunea că ruinele castrului roman sunt „cunoscute de popor cu numele de Jidova, Grădiştea, Uriaşa”[44]. Câţiva ani mai târziu, vocea dedicată castrului din dicţionarul lui Alessandrescu este preluată fără modificări sau alte intervenţii şi integrată în *Marele dicţionar geografic al României* (1901)[45], astfel încât propagarea variantei „Jidava” căpăta un nou impuls.

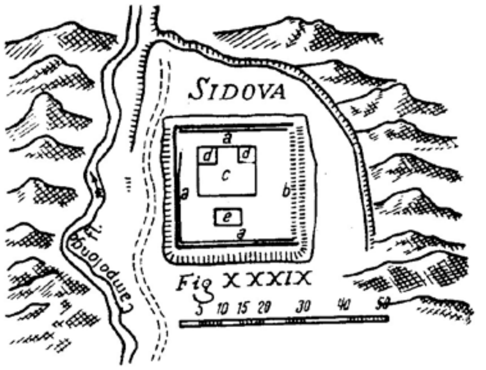
La începutul sec. XX, în 1901, castrul a fost sondat de Pamfil Polonic, colaboratorul din teren al lui Grigore Tocilescu. În manuscrisele lor legate de acest castrul, cei doi utilizează de fiecare dată toponimul „Jidova”: *Rapoarte asupra săpăturilor de la Jidova* (P. Polonic), *Limes cis-alutanus şi castelul Jidova lângă Câmpulung* (Gr. Tocilescu)[46]. Polonic a realizat atunci şi un releveu al celor două castre (cel de piatră şi, la sud de acesta, cel de pământ) de lângă Câmpulung, pe care le numeşte „castrele romane no. XV şi XVI – Jidova”[47] (Fig. 4/3).

În perioada interbelică, forma frecvent uzitată este „Jidova”. Aşa scrie şi Vasile Pârvan[48], la fel şi elevul său, Vasile Christescu, în sinteza privind istoria militară a provinciei romane Dacia[49], şi la fel se întâlneşte şi în opera renumitului istoric şi folclorist al Muscelului, Constantin Rădulescu-Codin. Foarte bun cunoscător al realităţilor şi valorilor istoriei locale, acesta din urmă, vorbind despre castru, menţionează clar: „…avem aici, la Grădiştea, ruinele unui castru roman, cunoscut azi sub numele de Jidova. Tradiţia poporului spune că a fost clădită de jidovii cei uriaşi…”[50]. Cu toate acestea, curând utilizarea termenului „Jidava” avea să capete o puternică revigorare prin câteva importante articole legate de castru, semnate de Dumitru Tudor (o vreme profesor de liceu la Câmpulung, deci cunoscător direct al monumentului roman), apărute în perioada 1936-1944[51], dar mai ales, prin apariţia, în 1942, a sintezei acestuia asupra problemelor arheologice ale Olteniei epocii romane[52]. În toate articolele sale, ca şi în *Oltenia română*, Dumitru Tudor foloseşte consecvent varianta „Jidava” (cu excepţia indicelui volumului, unde apare forma „Jidova”!), fără a lăsa o explicaţie ori o justificare asupra alegerii făcute.

---

[44] C. Alessandrescu, *Dicţionar geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, Stabilimentul Grafic Socec, 1893, p. 175-179, s. v. „Jidava”.
[45] G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *Marele dicţionar geografic al României*, IV, 1, Bucureşti, Stabilimentul Grafic Socec, 1901, p. 97-98, s. v. „Jidava”.
[46] Biblioteca Academiei Române, ms. 5137, f. 204-254; ms. 5139, f. 3-32 (non vidi), apud D. Tudor, *Oltenia romană*, ediţia I, Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale - Secţia Istorică, Bucureşti, 1942, p. 261-262.
[47] Reproducerea releveului la http://www.cimec.ro/Arheologie/ArhivaDigitala.
[48] V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Academia Română – Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III, Tomul III, 2, Cultura Naţională, Bucureşti, 1926, p. 219 şi harta III B; ediţia a 2-a, îngrijită de R. Florescu, Editura Meridiane, Bucureşti, p. 131 şi harta III B.
[49] V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, Bucureşti, 1937, passim.
[50] C. Rădulescu-Codin, *Câmpulungul Muscelului, istoric şi legendar - Privire asupra trecutului. Cu hărţi, figuri şi numeroase vederi. Însoţit de călăuza vizitatorului celor mai de seamă locuri şi monumente istorice din oraş şi împrejurimi*, Editura Librăriei Ioan N. Staicu, Cîmpulung, 1925, p. 27 şi urm.
[51] D. Tudor, *Castrele romane de la Jidava, lângă Câmpulung în Muscel*, în „Bucureşti”, II, 1936, p. 89-117; Idem, *Ştiri nouă despre castrul Jidava*, în „Buletinul Muzeului Militar”, IV, 1940-1941, nr. 7-8; Idem, *Arme şi diferite obiecte din castrul roman Jidava*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, XXXVII, 1944, 119-122, p. 77-82.
[52] Idem, *Oltenia Română*, Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale – Secţia Istorică, Bucureşti, 1942, p. 229 şi passim.

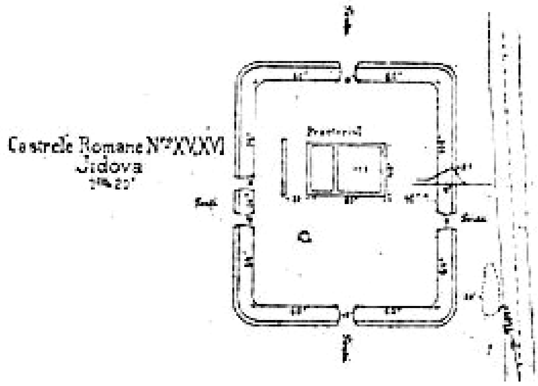
1

2

3

Fig. 4. Câţiva dintre primii cercetători ai castrului şi schiţele lăsate de ei. 1 Luigi Ferdinando de Marsigli (1691) – „Sidova"; 2 Dimitrie Butculescu (1876) – „Jidava, Jidova, Uriaşa…"; Pamfil Polonic (1901) – „Jidova".

Influenţa *Olteniei romane* asupra producţiei istoriografice ulterioare a fost repede resimţită. De exemplu, în cea de-a treia monografie a Câmpulungului (1943), deşi nu-i acordă castrului o atenţie deosebită, pe parcursul volumului făcând o singură referire la acesta, Ioan Răuţescu scrie „ruinele vechii cetăţi romane *Jidava*”[53]. Este puţin probabil ca preotul Răuţescu, om al locului şi pasionat de istoria şi tradiţiile zonei muscelene, să nu fi ştiut că ţăranii de pe moşia Grădiştei de la sud de Câmpulung, numesc ruinele romane „Jidova”, însă a preferat să lase sub tăcere varianta „vulgară” a toponimului, apelând la cea „savantă”, proaspăt relansată de un istoric valoros, cum trebuie să fi fost perceput în epocă Dumitru Tudor.

„Jidava” va câştiga din ce în ce mai mult teren şi autoritate în faţa „Jidovei”, cu fiecare reeditare a *Olteniei romane*, eveniment editorial ce a căpătat o dimensiune ciclică în peisajul publicistic de specialitate: o nouă ediţie la fiecare zece ani[54].

De altfel, „Jidova” nici nu avea cum să supravieţuiască în condiţiile noilor realităţi politice instaurate în România postbelică şi, implicit, elaborării unei noi ideologii „oficiale”, cu implicaţii asupra conştiinţei de neam, ai cărei vectori călăuzitori au devenit noţiuni precum „unitate”, „continuitate”, „permanenţă”, „statornicie”, „autohtonie” etc., toate cu un persistent iz de protocronism. Apogeul avea să fie atins în anii ’80 ai secolului trecut, când au fost serbaţi propagandistic 2050 de ani de la Burebista („crearea primului stat geto-dac centralizat şi independent”) şi 2500 de ani de la confruntarea geţilor cu armatele persane pornite de Darius I împotriva sciţilor („primele lupte ale geţilor pentru independenţă”)[55]. „Jidava”, cu sonoritatea sa ce evocă o ascendenţă geto-dacică, s-a potrivit ca o mănuşă promovării ideilor de continuitate a geto-dacilor în noua lume romană a Daciei cucerite, de coabitare paşnică a acestora cu romanii învingători - bază a etnogenezei poporului român.

Surprinzător, s-au strecurat totuşi şi câteva excepţii. De exemplu, în 1960 apărea primul volum al tratatului „Istoria României” elaborat de Academia Republicii Socialiste România. Greu de crezut pentru o epocă în care canoanele şi încadrarea într-un set de norme stricte şi rigide funcţionau din plin, pe parcursul lucrării ambele forme sunt acceptate: din cele cinci referiri la castrul de piatră de la Câmpulung, trei sunt cu forma „Jidava” (subcapitole redactate de Mihai Macrea şi de Dumitru Tudor), iar două cu forma „Jidova” (subcapitol redactat de Radu Vulpe)[56].

O „reţetă” paradigmatică despre cum denumirea „Jidava” poate servi intereselor ideologice ce stăteau la baza procesului elaborării unei teorii solide şi coerente a etnogenezei, ne este prezentată în 1968 de către sus-amintitul Dumitru Tudor: „Suntem siguri că în jurul castrului de piatră a existat o importantă aşezare rurală dacică (ceramică, obiecte de metal), în care şi-au făcut loc şi slabe elemente de colonizare romană (ceramică). În afară de ţigle, cărămizi şi monede, mai importantă este descoperirea unei măşti de teracotă, care înfăţişează un interesant chip de barbar local”[57]. Aşadar numele „Jidava” era treptat translat de la ruinele monumentului arheologic roman către o deloc ipotetică (ba chiar „importantă”) aşezare civilă din

[53] I. Răuţescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gh.. Vlădescu, Câmpulung, 1943, p. 1.
[54] D. Tudor, *Oltenia romană*, ediţia a II-a, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958; ediţia a III-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1968; ediţia a IV-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1978.
[55] M. Babeş, *Renaşterea Daciei?*, în „Observator cultural”, nr. 185, 9 septembrie 2003, p. 12-15.
[56] *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei, Bucureşti, 1960, p. 379, 436, 445, 528.
[57] D. Tudor, *Oraşe, târguri şi sate în Dacia Romană*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 375.

preajmă. Siguranţa de care dădea dovadă Dumitru Tudor nu se întemeia însă pe nici o dovadă certă, autorul ignorând cruda realitate, aceeaşi şi în prezent, că nu există documentată în zona castrului nici o locuinţă civilă, nici un mormânt măcar. Unde trăiau acei civili rurali geto-daci şi unde îşi vor fi înmormântat morţii? „Ţiglele cărămizile şi monedele” descoperite la suprafaţă, lângă castru, nu ne pot da vreun răspuns, deoarece aceste elemente arheologice ţin în mod evident de castrul în sine, din care au fost dislocate, răvăşite şi împrăştiate pe terenul din jur în urma intervenţiilor mai recente, precum lucrările agricole ori industriale (exploatarea minieră din zonă). Acel „chip de barbar local” nu era pentru Dumitru Tudor, în 1942, la prima ediţie a *Olteniei romane*, decât o „mască de Selen”, fără conotaţii etnice, descoperită în condiţii necunoscute în preajma castrului (într-o ipotetică „aşezare civilă” forţat avansată încă de pe-atunci de autor) şi păstrată în acea vreme la muzeul parohial din Apa Sărată[58]. În 1978, la a patra ediţie a *Olteniei romane*, acelaşi „chip de barbar local” revenea la statutul de reprezentare a unei banale „măşti comice de Silen” descoperită, simplu, „lângă castrul Jidava” (ideea existenţei „aşezării civile” din preajma castrului era abandonată tacit). Cât despre aluziile etnice, autorul adoptă acum o poziţie mult mai prudentă: „se pare că acest chip împrumută elemente din portretul barbarilor”[59]. Regretabil este faptul că acest gen de exagerări cu conotaţii etnice precum „chipul de barbar local” născocit de Dumitru Tudor în 1968, fără să-i fi sugerat nimic în acest sens cu 26 de ani înainte şi de care încearcă să se dezică zece ani mai târziu, a avut repercusiuni de lungă durată în literatură, ajungându-se la a vedea chipuri de autohtoni geto-daci, eventual chiar conducători, şefi, în orice reprezentare pseudo-artistică a unui chip cu barbă, cum s-a întâmplat recent, pornindu-se de la o piesă arheologică descoperită în aceeaşi staţiune romană de pe malul drept al Râului Târgului[60].

Susţinerea cu tenacitate a ideii existenţei unei aşezări dacice anterioare castrului roman şi a continuităţii elementului geto-dac în structurile etnice şi militare de după cucerirea romană, reflectate de realităţile arheologice ale monumentului antic de la Câmpulung, răzbate şi din discursul istoricului muscelean Flaminiu Mârtzu, fost director al muzeului din Câmpulung şi participant, o vreme, la săpăturile arheologice de la castru. Aflat sub imperiul mirajului statorniciei şi continuităţii geto-dacilor în arealul viitorului Câmpulung, el are în cea de-a patra monografie a oraşului (1974), din al cărei colectiv de autori făcea parte, câteva intervenţii total necritice şi lipsite de suport ştiinţific, dar care, din păcate, au avut serioase înrâuriri asupra mediului intelectual local, toate acestea contribuind la justificarea şi împământenirea variantei „Jidava”.

Aflăm, aşadar, că „săpăturile arheologice efectuate în incinta castrului roman Jidava în perioada 1962-1964 au dovedit” existenţa unor vestigii aparţinând „culturii dacice târzii”, că „dacii existenţi în zona civilă *extra muros* a castrului cât şi cei aflaţi în mod cert în însăşi componenţa garnizoanei militare a castrului erau continuatorii direcţi ai masei demografice dacice zonale”, că „aici - la castru, n. n. – dacii şi-au dovedit

---

[58] Idem, *Oltenia Romană*, Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale – Secţia Istorică, Bucureşti, 1942, p. 233, fig. 4.
[59] *Ibidem*, ediţia a IV-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1978, p. 107, fig. 32/3.
[60] T. Cioflan, A. Bărbulescu, *Consideraţii asupra unor materiale de lut descoperite în castrul roman Câmpulung-Jidava,* în „Revista de istorie a Muscelului”, VI, 2001, p. 16, fig. 5.

marea lor receptivitate, prin preluarea creatoare … a elementelor din cultura viitorilor cuceritori, înainte chiar de instaurarea stăpânirii romane, în a cărei cultură materială au introdus şi din cultura lor proprie, dacică…"[61]. Oprim aici exemplele, renunţând la sublinieri şi la manifestarea uimirii „(!?)" în faţa unor asemenea afirmaţii, comentariile fiind de prisos.

Cum textul lui Mârtzu urmăreşte consecvent teze dragi propagandei istorice oficiale a acelei vremi (autohtonie, statornicie, continuitate, unitate), cu obstinaţie şi fără să ţină seama de dovezile obiective arheologice, ba chiar deformându-le sau interpretându-le eronat, total necritic şi tendenţios, totodată făcându-se simţite şi derapajele inevitabile către anostele şabloane ale „limbii de lemn" de tristă amintire, este foarte probabil ca autorul să fi fost tributar, în redactarea monografiei respective, unor directive venite „de sus" în problemele de scriere a istoriei. De altfel, însemnarea tipărită pe verso-ul paginii de titlu a cărţii vine să clarifice întrucâtva problema: „Lucrarea a apărut sub conducerea şi îndrumarea secretariatului Comitetului orăşenesc Câmpulung-Muscel al Partidului Comunist Român".

Curând avea să înceapă seria dicţionarelor şi enciclopediilor arheologice, din paginile cărora castrul de lângă Câmpulung nu avea cum să lipsească. În primul dintre ele (1976), vocea, semnată de Dumitru Tudor, se numeşte „Jidava"[62]. În următoarea apariţie editorială de gen (1980), Radu Florescu face notă discordantă trendului terminologic al epocii, intitulându-şi vocea „Jidova"[63]. La „Jidava" se va reveni curând (1982), autorul vocii fiind Ioan Horaţiu Crişan, într-o ediţie coordonată de acelaşi Dumitru Tudor, din care aflăm şi că „aşezarea civilă (*canabae*) este în apropierea castrului"[64]. În ultima enciclopedie de profil editată, varianta utilizată este tot „Jidava", autorul vocii fiind Cristian Vlădescu[65].

În anii `80 ai secolului trecut, forma „Jidava" se va impune în literatură, utilizată şi de mulţi arheologi care au avut preocupări consistente privind limesul transalutan. Aşa, de pildă, Ioana Bogdan Cătăniciu[66], ori Cristian Vlădescu[67]. Despre opiniile şi opţiunile istoricilor şi arheologilor care au participat la explorarea arheologică modernă a castrului cu privire la toponimie, am făcut referire la începutul materialului de faţă. Cu excepţia lui Constantin C. Petolescu, pentru care varianta „Jidova" este cea autentică şi corectă, ceilalţi sunt oscilanţi şi nehotărâţi, ponderea mai mare având-o, totuşi, „Jidava". Această predominanţă a „Jidavei" poate fi observată

[61] Fl. Mârţu, *Retrospectivă asupra dezvoltării societăţii în depresiunea Câmpulung-Muscel, înainte de formarea oraşului*, în: I. Hurdubeţiu, Fl. Mârţu, N. Nicolaescu, Gh. Pârnuţă (coord.), I. Stănculescu, *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi. Istoria oraşului*, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 11-12.

[62] D. Tudor, s. v. *Jidava (Sidova)*, în *Dicţionar de istorie veche a României* (coord. D. M. Pippidi), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 261.

[63] R. Florescu, s. v. *Jidova*, în R. Florescu, H. Daicoviciu, L. Roşu, *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 203.

[64] I. H. Crişan, s. v. *Pescăreasa (Jidava)*, în *Enciclopedia civilizaţiei romane* (coord. Dumitru Tudor), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 578.

[65] Cr. Vlădescu, s. v. *Jidava (Sidova), Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României* (coord. C. Preda), vol II (D-L), Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, p. 289.

[66] I. Bogdan Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman. Sec. I-III p. Chr.*, Alexandria, 1997, passim.(-Teza de doctorat a autoarei, susţinută în 1981).

[67] Cr. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, Editura Militară, Bucureşti, 1983, p. 122-124 şi passim.

până şi în noul tratat de istorie editat de Academia Română, pasajele respective de text aparţinându-i lui Dumitru Protase[68].

În privinţa variantelor „Jidova” / „Jidava”, opiniile filologilor sunt destul de confuze. În lexiconul lui Teodor Porucic, „Jidava” se transformase deja, într-o manieră curioasă şi reclamând o anumită contaminare prin influenţele primite din zona erudită în detrimentul celor populare neaoşe, în substantiv comun („jidavă = loc care pare a fi o veche aşezare omenească, straşnic zidită şi uriaş proiectată”)[69], iar forma „Jidova” nu era nici măcar amintită. Într-un mod asemănător, Iorgu Iordan grupează toate formele derivate din „Jidova / jidovi / jidovie” sub termenul generic „Jidava”, sugerând prin aceasta că cele două variante se suprapun perfect[70]. Chiar dacă este de acord că aceşti termeni desemnează, de regulă, locuri cu ruine, fortificaţii sau întărituri naturale, fără conotaţii etnice, autorul nu uită să precizeze originea lor din „jid”, termenul slav pentru „evreu”, conform teoriei lui Şăineanu. Aceleaşi aserţiuni conform cărora termenul etnic „jidov” = evreu, căpătând şi o semnificaţie mitologică în urma procesului ce a avut loc la nivelul mentalului colectiv, aşa cum a fost imaginat de Şăineanu, ar sta la baza numelor de locuri de acest fel de la noi, de la unguri şi de la bulgari, se întâlnesc şi în scrierile lui M. Homorodean[71]. Pentru o departajare clară între substanţa şi conţinutul termenilor „jidani” (evrei) şi „jidovi” (uriaşi), pledează Alexandru Graur, însă nu împinge discuţia spre problematica numelui locului cu ruine de lângă Câmpulung[72]. Ion Moise, deşi simte că forma corectă a microtoponimului este „Jidova”, de la „jidov” (titan, uriaş), nu este consecvent până la capăt, de vreme ce utilizează în aceeaşi lucrare şi chiar pe aceeaşi pagină cu explicaţiile etimologice legate de „jidovi” formula „cetatea Jidava din Apa Sărată – Câmpulung”[73], „oficializată” prin intensa vehiculare în mediul intelectual şi publicistic local. Mai tânărul filolog Marius Grecu nu se decide nici el între cele două variante, menţionându-le laolaltă: „Jidava sau Jidova”[74]. Într-un volum colectiv despre etimologia oiconimelor judeţului Argeş, autorii folosesc numai varianta „Jidava”[75], fără a considera necesară o minimă explicaţie a acestui fapt şi lăsându-ne să înţelegem că forma „Jidova” fie le-a rămas necunoscută, fie nu merită nici măcar a fi adusă în discuţie. Dacă respectivilor autori, toţi filologi, le pot fi iertate cu o oarecare indulgenţă numeroasele şi gravele erori de interpretare şi terminologie

---

[68] *Istoria românilor*, vol. II, *Daco-romani, romanici, alogeni*, coordonatori D. Protase şi Al. Suceveanu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 19, 43, 129-131.

[69] T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia*, extras din „Analele Basarabiei”, III, 1931, 1-4, p. 73.

[70] I. Iordan, *Nume de locuri româneşti în Republica Populară Română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1952, p. 232-233, reluat fără modificări în Idem, *Toponimia românească*, Editura Academiei, Bucureşti, 1963, p. 275-276.

[71] M. Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 182-183.

[72] A. Graur, *Nume de locuri*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972, p. 112.

[73] I. Moise, *Toponimie şi istorie argeşeană*, Editura Calende, 1992, p. 59.

[74] M. Grecu, *Toponimele argeşene atestate în secolul al XIV-lea (istorie şi etimologie)*, în „Annales Universitatis Apulensis - Philologica”, 4, 2003, 1, p. 246.

[75] I. Moise, C. Ţibrian, Gh. P. Bănică, *Localităţile judeţului Argeş. Studiu etimologic şi istoric*, Editura Universităţii din Piteşti, Piteşti, 2000, p. 7-8.

istorică[76], nu acelaşi lucru se poate spune şi despre preluarea necritică şi fără discernământ a unui toponim care s-ar fi pretat la discuţii etimologice amănunţite.

Este puţin probabil că vom ajunge vreodată să cunoaştem numele antic al castrului, însă rămâne mai presus de orice îndoială că târziu, după retragerea aureliană şi după perioada marilor migraţii ce au transformat în cenuşă operele arhitecturale şi edilitare ale antichităţii, în zorii evului mediu, localnicii şi călătorii pe drumul ce urma valea Râului Târgului, deopotrivă, rămân impresionaţi de zidurile încă solide ale castrului aflat în ruină şi le atribuie fabuloşilor oameni înalţi şi puternici de la începuturile lumii – *jidovii*, în limbajul popular –, întâlniţi în majoritatea mitologiilor europene. De aceea, considerăm că în toponimia specifică trebuie să se impună forma autentică şi fără conotaţii etnice „Jidova" şi să se renunţe definitiv la forma fabricată „Jidava" menită a sugera o eventuală aşezare dacică („dava"), inexistentă de altfel, premergătoare construirii taberei militare romane permanente.

FROM "JIDOVA" TO "JIDAVA" AND BACK, OR ABOUT THE AVATARS OF A ARCHEOLOGICAL MICRO-TOPONYMOUS

Abstract

The article presents in detail the evolution of the name of the stone Roman Camp situated in the vicinity of Câmpulung, from the first information appeared at the end of the 17-th century to the present. The folk traditions and the toponymy that the inhabitants used lead to the correct form "Jidova". The corrupted form "Jidava" has been used since the middle of the 19-th century. It was introduced by Constantin Aricescu and constantly used since the middle of the 20-th century because of the constant presence in the papers of the researcher of the Roman Epoch, Dumitru Tudor. The name "Jidava", having the specific Dacian termination („dava") was meant to suggest the existence of an anterior Dacian civilian settlement on the place the Roman Camp was built and that the name continued to be used even during the Roman Epoch, as a proof of the Dacian continuity. The author of the present study disapproves this pseudo-scientific hypothesis and sustains the importance of the constant use of the form "Jidova", according to the historical reality.

[76] De exemplu: semnalarea unor „canabe" la „Jidava" şi la Cetăţeni (cetate dacică despre care aflăm că ar fi fost cucerită de romani), plasarea aceluiaşi sit de la Cetăţeni pe… „Limes Transalutamus" – sic! (*Ibidem*, loc. cit.).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ATITUDINEA ÎMPĂRATULUI CONSTANTIN CEL MARE (306-337) FAŢĂ DE PĂGÂNISM

ION BICA*

La sfârşitul secolului al III-lea, credinţa creştină propovăduită de ucenicii Mântuitorului Iisus Hristos (Matei XXVIII, 19) se răspândeşte în întreg Imperiul Roman, până în provinciile cele mai îndepărtate. Învăţătura creştină câştigase de partea sa nu numai oameni proveniţi din păturile sărace ci chiar şi pe unii dintre cetăţenii romani care ocupau posturi importante în administraţia imperială, devenind astfel o forţă pe care Diocleţian (284-304) s-a străduit în zadar să o înfrângă[1]. Criza veacului al III-lea, care a zguduit puternic Imperiul Roman, aflat în pragul prăbuşirii, a afectat şi domeniul religios. Credinţele şi superstiţiile Orientului, dintre cele mai ciudate şi mai stranii, se răspândiseră pe întreg teritoriul roman. Oamenii aspirau la o religie care să transfere într-o altă lume finalitatea existenţei pământeşti.

La scurt timp după numirea lui Constantin I (desemnat de istoriografie cu apelativul de „cel Mare”, 306-337), în calitate de conducător al Occidentului (306), s-a produs „cea mai importantă schimbare pe care a cunoscut-o istoria Bisericii”[2]. Potrivit izvoarelor scrise (Eusebiu de Cezareea şi Lactanţiu), în ajunul confruntării cu uzurpatorul Maxenţiu la Pons Milvius (Podul Vulturului), lângă Roma, la 28 octombrie 312, împăratul Constantin I - păgân în această vreme (adept al cultului sincretist solar „Sol invictus”)[3] - se converteşte în mod miraculos la creştinism[4].

---

* Universitatea din Piteşti.
*Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sfânta Muceniţă Filoteia” din Piteşti.

[1] Pr. prof. I. Rămureanu, *Persecuţiile sub Diocleţian, sub coregenţii şi urmaşii lui. Sfârşitul persecuţiilor*, în „Istoria bisericească universală”, vol. I (1-1054), Bucureşti, 1987, p. 130-138; Paul Allard, *La persécution de Dioclétien et le triomphe de l’Église*, 2 vol., Paris, 1908; G. Ricciotti, *The Age of the Martyrs. Christianity from Diocletien to Constantine*, Milwankee, 1959.

[2] Henri-Irénée Marrou, *Biserica în antichitatea târzie (303-604)*, traducere de Roxana Mareş, Bucureşti, 1999, p. 25; J. R. Palanque, *La paix constantinienne*, în „J. R. Palanque, G. Bardy, P. de Labriolle, *Histoire de l’Église depuis les origines jusqu’ à nos jours.* 3. De la paix constantinienne à mort de Théodose (publiée sous la direction de Augustin Fliche et Victor Martin), Paris, 1939, p. 18.

[3] Adorarea soarelui şi a luminii solare este atestată în religia primitivă a tuturor popoarelor indoeuropoene, având un rol însemnat şi în cultele popoarelor italiene. Vechiul cult roman al lui Sol deţinea un rol modest în religia romană a epocii clasice şi a fost uşor eclipsat de zeii solari străini. Asimilarea de către Sol a unor culte cu mistere, a divinităţilor solare siriene, în primul rând al lui *Sol invictus Elagabalus*, apoi a zeului iranian Mithras şi în final instituirea de către Aurelian (270-275) a cultului zeului *Deus Sol Invictus* au fost o parte componentă a triplei mişcări: religioase, filosofice şi politice care tindea să instaureze un monoteism păgân solar. *Enciclopedia civilizaţiei romane*, coordonator ştiinţific: prof. univ. dr. doc. Dumitru Tudor, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 728.

După victoria de la Podul Vulturului (Pons Milvius), Constantin rămâne singur stăpân în Occident. La începutul lunii februarie 313, el se întâlneşte cu Liciniu la Milano (Mediolanum), în Italia, unde are loc celebrarea căsătoriei acestuia cu Constanţia, sora vitregă a lui Constantin. În istoria Imperiului Roman târziu întâlnirea a rămas cunoscută sub denumirea de „Edictul de la Milano”[5], prin care se acorda

[4] În legătură cu acest eveniment este pusă povestirea despre apariţia înaintea împăratului Constantin şi a soldaţilor săi a semnului Sfintei Cruci, cu privire la care s-au purtat multe discuţii. Scriitorul creştin Lactanţiu, preceptorul lui Crispus, fiul cel mai mare al lui Constantin, relatează pe la anul 318 că, în ajunul bătăliei, Constantin a primit în vis înştiinţarea de a înscrie pe scuturile soldaţilor săi *„semnul ceresc al lui Dumnezeu*” (caeleste signum dei). Ascultând de porunca primită, a doua zi, Constantin a pus să se înscrie pe scuturi monograma cu iniţialele numelui lui Hristos în limba greacă monograma X-P (chi-rho) sub forma *„literei X trasersată de I cu capătul curbat*” (traversa X littera I summo capite circumflexo) (De mortibus persecutorum, 44, 5).

Spre deosebire de Lactanţiu, lucrarea *Viaţa lui Constantin* (*Vita Constantini*), atribuită istoricului Eusebiu de Cezareea, povesteşte despre apariţia pe cer ziua, în amiaza mare, deasupra soarelui, a unei cruci luminoase împreună cu iscripţia *„prin acest semn vei învinge*” (*Vita Constantini*, I, 28). Crucea i-ar fi apărut lui Constantin şi armatei sale pe când se aflau în Galia, în drum spre Italia. Noaptea în vis i s-a arătat Hristos, poruncind să se facă un steag (labarum). În continuare este descris acest steag împodobit cu o coroană din pietre preţioase şi aur, în care era înscris numele lui Hristos sub forma literelor X-P (chi-rho). În partea de jos a steagului apăreau busturile împăratului şi ale fiilor săi (*Vita constantini*, I, 29-31).

Povestirea în cele două versiuni ale ei, mai ales cea de a doua, au fost combătute cu argumente temeinice. De altfel această lucrare laudativă, chiar dacă are un miez eusebian, pare o compilaţie mai târzie, poate în întregime compusă către anul 400 de episcopul arian Euzoïos, moştenitorul bibliotecii lui Eusebiu. Convertirea lui Constantin cel Mare la creştinism a stârnit numeroase discuţii în rândul istoricilor: unii neagă sinceritatea actului, acordându-i numai o însemnătate politică (H. Grégoire); alţii fac din Constantin un sincretist confuz (A. Piganiol); o altă grupare susţine realitatea convertirii în anul 312 (N. H. Baynes, H. Lietzmann, A. H. M. Jones, A. Alföldi, J. Vogt, J. R. Palanque, W. Seston). Sigur este, însă, că monograma (chrisma) simplă X-P, numită şi monograma constantiniană, apare pentru prima dată pe monede şi medalioane încă din anii 312-313. Aceste reprezentări sunt mai numeroase începând cu anul 315 şi se răspândesc pe măsura consolidării puterii împăratului Constantin (în anul 317 apare pe monedele din Siscia, iar în anii 325-326 pe cele emise la Constantinopol). Semnificativă este renunţarea lui Constantin de a merge pe Capitoliu, la intrarea triumfală în Roma. La aceasta se adăugă şi informaţia lui Eusebiu de Cezareea (*Historia ecclesiatica*, IX, 9, 10-11) potrivit căreia Constantin a poruncit ca în mâna statuii ridicate în for, în cinstea victoriei obţinute, să pună *„trofeul patimii mântuitoare*”, adică semnul Sfintei cruci: *„prin acest semn mântuitor*, adaugă Eusebiu, *dovada adevăratei puterii, eu* (Constantin) *am eliberat oraşul vostru scăpându-l de jugul tiranului şi am redat senatului şi poporului romanilor vechea glorie şi strălucire*”. Nicolae Bănescu, *Istoria Imperiului Bizantin*. vol. I. Imperiul creştin şi asaltul invaziilor (313-610), ediţie îngrijită de Tudor Teoteoi, Bucureşti, 2000, p. 47-59 (=*Din istoria Imperiului Bizantin. Perioada protobizantină. Constantin cel Mare*, Mitropolia Olteniei, XXI, 1969, 5-6, p. 358-364) cu o prezentare a problemei; Preot lector dr. Adrian Gabor, *Biserica şi Statul în primele patru secole*, Bucureşti, 2003, p. 171-174; Prof. dr. Emilian Popescu, *Studiu introductiv* la „Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare*, în „Scrieri. Partea a doua”, traducere şi note de Radu Alexandrescu (Colecţia părinţi şi scriitori bisericeşti, vol. 14), Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991, p. 29-32.

[5] După înfrângerea lui Maxim Daia (30 aprilie 313), Liciniu rămâne singur stăpân al Orientului. La 13 iunie 313, în Nicomedia, el dădea o circulară (mandatum) sau un rescript în favoarea creştinilor al cărui text ne-a fost transmis de Lactanţiu, martor ocular al acestor evenimente. Din conţinutul documentului reiese că este rezultatul hotărârii luate împreună cu Constantin la Milano, unde cei doi împăraţi s-au întâlnit pentru a discuta toate probleme referitoare la securitatea şi binele public şi pentru a da creştinilor posibilitatea de urma religia pe care şi-au ales-o. Mai departe scrisoarea se adresează guvernatorului provinciei înştiinţându-l că au fost suprimate toate restricţiile de mai înainte cu privire la creştini, cărora li se acordă deplină libertate pentru a-şi practica religia lor. De asemenea, ordonă să fie restituit gratuit şi fără întârziere comunităţii creştinilor (corpus christianorum) toate locaşurile de cult confiscate, chiar dacă între timp au ajuns în proprietate particulară, cei care le-ai cumpărat urmând să fie despăgubiţi de stat. Comunitatea creştinilor va fi ajutată ca

libertate religioasă tuturor religiilor de pe cuprinsul imperiului, inclusiv celei creştine. Edictul de toleranţă dat de Galeriu cu aproape doi ani înainte (30 aprilie 311), document semnat şi de Constantin şi de Liciniu, continua să rămână textul de bază, însă el nu fusese aplicat în provinciile aflate sub conducerea lui Maximin Daia (310-313), Siria şi Egipt, la care după moartea lui Galeriu (311) s-a adăugat şi Asia Mică. Acest edict punea o seamă de condiţii, stipulate chiar în textul lui sau comunicate ulterior guvernatorilor provinciilor. Cu prilejul întâlnirii de la Milano (Mediolanum), Constantin şi Liciniu au abrogat vechea jurisprudenţă referitoare la bunurile Bisericii, confiscate în timpul persecuţiilor anterioare. Noile dispoziţii au fost comunicate în provinciile orientale ale Imperiului Roman, unde se simţea mai multă nevoie, prin scrisori circulare sau rescripte.

Acest moment este hotărâtor pentru evoluţia pe mai departe a noii religii. Edictul a fost urmat de o serie de măsuri luate în favoarea Bisericii creştine, care devine astfel una dintre instituţiile cele mai importante din Imperiul Bizantin. Fiind recunoscut ca religie liberă, pe tot cuprinsul Imperiului, creştinismul a putut să se dezvolte în voie, chiar s-a bucurat de o serie întreagă de avantaje pe care până atunci le cunoscuseră numai cultele păgâne[6].

În anul 313, când Constantin cel Mare promulga la Milano celebrul edict, creştinismul era departe de a fi biruit religia păgânilor. Chiar şi în Orient (Grecia, Egipt, Siria), unde se consideră de obicei că numărul creştinilor ar fi fost mare, păgânii erau majoritari, creştinii nefiind decât o minoritate. De asemenea, în Italia, la Roma, cei treizeci de mii de adepţi ai religiei propovăduite de Apostoli nu reprezentau decât zece procente din întreaga populaţie[7].

Panegiricul de la Trier din toamna anului 313 precizează că după intrarea în

---

decizia să fie executată cât mai repede cu putinţă şi ordinea publică restabilită, circulara trebuind să fie adusă la cunoştinţă tuturor locuitorilor (De mortibus persecutorum, 48).

Textul grec al aceleaşi circulare, adresată foarte probabil guvernatorului Palestinei şi afişată la Cezareea, ne-a fost transmis cu mici deosebiri de istoricul Eusebiu (Historia ecclesiastica, X, 5, 1-4). Se crede că pentru a câştiga bunăvoinţa creştinilor din Orient şi mai ales a celor din Asia Mică, mult mai numeroşi decât în alte ţinuturi, Liciniu adresa aceeaşi circulară tuturor provinciilor intrate sub stăpânirea sa, după înfrângerea lui Maximin Daia. În Occident, Constantin n-a emis o circulară asemănătoare cu cea a lui Liciniu pentru că aici, existând de mai înainte o politică favorabilă creştinilor, nu fusese necesar să fie publicat edictul lui Galeriu.

Cu toate că în sensul strict al cuvântului nu se poate vorbi despre existenţa unui „*edict de la Milano*”, epistola circulară sau rescriptul lui Liciniu, al cărei text îl cunoaştem datorită lui Lactanţiu şi Eusebiu, poate fi considerată o urmare a întâlnirii şi hotărârii luate de Constantin şi Liciniu la Milano. Ea nu trebuie socotită numai opera lui Liciniu, ci dimpotrivă, dacă se are în vedere politica generală a celor doi împăraţi, noua legislaţie privind religia creştină apare mai curând ca opera lui Constantin. Prescripţiile publicate de Liciniu în vara anului 313 la Nicomidia şi în Orient, în general, fuseseră într-un fel sau altul promulgată de Constantin în Occident şi în nordul Africii. De aceea, pe drept cuvânt, revoluţia promovată de acest mare împărat în politica religioasă a Imperiului Roman a fost numită „pacea constantiniană”. Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 37-39; M. Anastasos, *The Edict of Milan (313),* Revue des Études Byzantines, 25, 1967, p. 13-41.

[6] Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Constantin cel Mare şi creştinismul,* în „Istoria bisericească universală”, vol. I (1-1054), ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, p. 150-151; Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 69-72.

[7] Alain Ducellier, *Bizantinii.* Istorie şi cultură, traducere din limba franceză de Simona Nicolae, Bucureşti, 1997, p. 170; A. A. Vasiliev, *Histoire de l’Empire byzantin*, traduit du russe par P. Brodine et A. Bourguina, prèface de M. Ch. Diehl, tome I (324-1081), Paris, 1932, p. 57.

Roma împăratul n-a urmat drumul tradiţional de triumf spre Capitoliu şi n-a adus jertfă lui Jupiter, cum se obişnuia. Autorul Panegiricului de la Trier nu menţionează nici o divinitate păgână care l-ar fi ajutat să câştige lupta de la Pons Milvius, ci face doar referiri la „indicaţiile divine”(divina praecepta) date lui Constantin în taină şi care sunt, desigur, de pus în legătură cu Dumnezeu creştinilor. Toate acestea arată o distanţare a lui Constantin de practicile de cult păgâne. Constantin n-a repudiat dintr-o dată toată moştenirea păgânismului şi, ca şi tatăl său, care fusese monoteist, el considera soarele ca mediator vizibil între Dumnezeul suprem şi oameni[8].

Istoricul păgân Zosimos îl acuză pe Constantin I de a nu fi celebrat jocurile seculare. Acestea erau sărbătorite totdeauna la aproximativ 110 ani, iar ultimele fuseseră organizate în anul 204, în timpul lui Septimiu Sever. Aşadar, în anul 313, ar fi fost ultimul termen pentru o nouă celebrare şi Constantin ar fi putut profita de sejurul său la Roma în toamna anului 312 pentru a le organiza. De asemenea, îi reproşează faptul de a nu fi urcat pe Capitoliu pentru sacrificii rituale cu ocazia aniversării triumfului său asupra lui Maxenţiu la decenalele(zece ani de domnie) din anul 315[9].

Aşadar, cu timpul, păgânismul dominant în Imperiul Roman, devine o religie ca oricare alta. Tolerat o vreme de Constantin cel Mare, până prin deceniul doi al secolului al IV-lea, el este restrâns treptat prin anumite măsuri[10].

O serie de legi emise între anii 319-320 interziceau efectuarea de sacrificii şi practicarea haruspiciilor[11] în case particulare (Codex Theodosianus - C.Th., mai departe - IX, 16, 1; XVI, 20,1). Ca urmare a apropierii, tot mai mult, a împăratului de credinţa creştină, începând cu anul 320, asistăm la dispariţia reprezentărilor păgâne de pe monede, înlocuite cu simboluri creştine (chrisma constantiniană)[12]. O altă lege din anul 323 prevedea pedepse grave pentru cei ce i-ar obliga pe creştini să celebreze ceremonii păgâne (C. Th. XVI, 24).

Într-o scrisoare din anul 324 „către orientali”, împăratul Constantin îi îndeamnă pe toţi supuşii să se convertească la creştinism. Cei care refuzau nu erau constrânşi sau persecutaţi, ci toleraţi şi lăsaţi în pace, libertatea de conştiinţă şi de cult fiind socotită deopotrivă valabilă şi pentru păgâni (Vita Constantini, II, 46, 60). Însă, dintr-o scrisoare adresată lui Macarius şi altor episcopii din Palestina, reiese că împăratul nu vedea cu ochi buni frecventarea templelor, dar nici n-a emis vreo lege care să o interzică. S-a mulţumit doar cu faptul ca propria sa imagine să nu fie

---

[8] Prof. dr. Emilian Popescu, *op. cit.*, p. 31.

[9] Betrand Lançon, *Constantin cel Mare*, traducere, prefaţă şi note de Gheorghe Lazăr, Bucureşti, 2003, p. 94. Istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea, referindu-se la acest eveniment, spune că împăratul a sărbătorit decenaliile sale prin ofrande aduse lui Dumnezeu *„fără foc şi fum”* (*Ibidem*, p. 94).

[10] Charles Diehl, *Justinien et la civilisation byzantine au VI*[e] *siècle*, Paris, 1901, p. 547: *„Depuis le jour où, avec Constantin, le christianisme était monté sur le tron des Césares, une lente mais irremédiable décadence avait commencé pour le paganisme*”. N. Bănescu, *op.cit.*, p. 52, Constantin cel Mare şi-a dat *„seama că noua credinţă devenise o putere în faţa căreia păgânismul n-ar fi putut să se menţină mult timp*”.

[11] În religia romană, prezicerea viitorului prin cercetarea măruntaielor victimelor sacrificate şi explicarea fenomenelor mai puţin obişnuite ale naturii (fulgere, tunete, meteoriţi, cutremure de pământ), de către persoane care purtau denumirea de *haruspices.* Unii comandanţii militari recurgeau la serviciile lor în ajunul bătăliilor. În afara solicitărilor oficiale, haruspices au continuat multă vreme să trăiască pe seama credulităţii populare (*Enciclopedia arheologiei şi istoriei vechi a României*, vol. II, D-L, coordonator ştiinţific: Constantin Preda, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, p. 221).

[12] Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 70; Henri-Irénée Marrou, *op. cit*., p. 26, consideră că ultimele reprezentări păgâne de pe monedele constantiniene dispar după anul 323.

introdusă în temple[13].

În anul 331, Constantin a dispus întocmirea inventarului bunurilor templelor. Câteva dintre ele au fost închise şi deposedate de porţile şi acoperişurile placate cu metale preţioase[14].

În veacul al IV-lea, păgânismul în pericol a recurs la ajutorul forţelor elenismului. Filosofia cea mai răspândită în Imperiul Roman din această vreme era neoplatonismul[15]. Întemeiat de alexandrinul Ammonios Saccas, a fost mai apoi sistematizat de Plotin (c. 204/205- c. 269/270)[16]. Cei mai importanţi dintre continuatorii sistemului filosofic al lui Plotin au fost Porphirios (232-304)[17] - elevul lui Plotin - şi Iamblichos (mijlocul secolului al III-lea - 330) din Chalchis - la rândul lui, ucenicul lui Porphirios -, cunoscut fiindcă a pus filosofia cu totul în slujba cultului păgân. În concepţia acestuia un rol important îl are mistica pitagoreică a numerelor şi filosofia platonică. În sistemul lui Iamblichos se regăsesc toate zeităţile păgâne ale tuturor popoarelor orientale, afară de Dumnezeul creştin, pe care acesta le divinizează. În lucrarea sa intitulată *De ceremoniis* el prezintă modul cum se poate realiza ascensiunea de la lumea materială la principiul Unu prin theurgie - „lucrare divină” care presupune sacrificii materiale, incantaţii mistice şi conceptualizări matematice rafinate. Această combinaţie între religia tradiţională şi speculaţii intelectuale a atras un spectru larg de adepţi şi i-a unit în jurul divinităţii olimpiano-romane Jupiter ca nucleu al cultului neoplatonic al lui Unu[18]. Faţă de aceste tendinţe ale elenismului de la începutul secolului al IV-lea, împăratul Constantin cel Mare a condamnat şi chiar a poruncit distrugerea tratatului lui Porphirios intitulat *Împotriva creştinilor* (Κατὰ χριστιανῶν) , precum şi a altor scrieri[19].

---

[13] Betrand Lançon, *op. cit.*, p. 96.

[14] *Ibidem*, p. 94. Se pare însă că această măsură nu a fost îndreptată direct împotriva păgânismului. Unii dintre istorici (A. Knecht, L. Duchesne, A. Piganiol) sunt de părere că împăratul Constantin cel Mare a luat măsuri severe numai împotriva templelor care deveniseră celebre prin imoralitatea lor, iar confiscarea averilor aparţinând acestora n-a avut la bază motive religioase, ci financiare. În ultimii doisprezece ani de domnie, după ce a rămas singur împărat şi a mutat capitala la Constantinopol, unde erau necesare ample lucrări de construcţie, Constantin a făcut mari cheltuieli, irosind rezervele pe care ani de zile Liciniu le acumulase cu răbdare şi parcimonie, precum şi mari cantităţi de aur şi argint provenind din tezaurele templelor păgâne (Vasile Gh. Sibiescu, *Împăratul Iustinian I şi ereziile*, Bucureşti, 1938, p. 181-182, nota 6; Ion Barnea, Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 64; Betrand Lançon, *op. cit.*, p. 96)

[15] În mod tradiţional prin *neoplatonism* se înţelege mişcarea filosofică de limbă greacă, care se întinde cronologic, începând cu prima jumătate a secolului al doilea, până în anul 527 când, prin decret, Iustinian a închis şcoala din Atena. Deşi s-a încetăţenit, o atare denumire nu este destul de potrivită, şi nici aceea de *filosofi alexandrini* care este atribuită, uneori, celor care au trăit în această perioadă. În istoria gândirii antice se deosebesc trei direcţii neoplatonice: 1) Şcoala romană alexandrină a lui Plotin; 2) Şcoala siriană a lui Iamblichos; 3) Şcoala ateniană a lui Proklos. Jean Brun, *Neoplatonismul*, traducere de Cătălin Anghelina, Bucureşti, 2000, p. 5; Diac. prof. dr. Nicolae Balca, *Istoria filosofiei antice*, Bucureşti, 1982, p. 316.

[16] Plotin a fost un temeinic cunoscător al filosofiei greceşti, mai ales al celei platonice şi aristotelice. El a mai fost influenţat de către Numenius din Apamea, Filon Evreul, Plutarh din Cheroneia şi de alţi neopitagoreici platonizanţi. Diac. prof. dr. Nicolae Balca, *op. cit.*, p. 318.

[17] Porphirios nu a fost un continuator original în ale filosofiei, ci a fost mai mult un interpret şi apărător al filosofiei plotiniene, care pentru el era identică cu filosofia platonică şi aristotelică. Între lucrările sale se află şi o scriere îndreptată împotriva creştinilor (Κατὰ χριστιανῶν), care nu ni s-a păstrat. Diac. prof. dr. Nicolae Balca, *op. cit.*, p. 334.

[18] Charles Matson Odahl, *Constantin şi Imperiul creştin*, traducere de Mihaela Pop, Bucureşti, 2006, p. 157.

[19] Asist. drd. Vasile-Adrian Carabă, *Sopater din Apameea (sec. al IV-lea). Destinul unui filosof neoplatonic la curtea lui Constantin cel Mare (306-337)*, Studii teologice, III, 2007, 1, p. 60.

În secolul al IV-lea, la curtea împăratului creştin Constantin cel Mare, a trăit Sopater (Sopatros), născut în Apameea, un distins filosof aparţinând şcolii neoplatonice siriene a lui Iamblichos. El a exercitat o mare influenţă asupra împăratului şi a devenit unul dintre cei mai buni prieteni ai acestuia. Cu toate acestea, împăratul însuşi l-a condamnat la moarte, suspectându-l de propagandă în favoarea păgânismului[20].

Împăratul Constantin cel Mare (306-337) a adoptat faţă de păgânism o atitudine de toleranţă, incontestabilă din punct de vedere istoric. A luat unele măsuri împotriva necreştinilor doar atunci când credinţa creştină era pusă în pericol, însă nu a interzis practicarea cultului public păgân. Aşadar, Constantin cel Mare nu poate fi considerat un persecutor al păgânismului, în adevăratul înţeles al cuvântului[21].

THE ATTITUDE OF THE EMPEROR CONSTANTINE THE GREAT (306-337) AGAINST TO THE PAGANISM

Abstract

The emperor Constantine the Great (306-337) adopted against to the paganism a tolerant attitude. He promulgated some laws against to the ancient religions only when the Christian faith was in danger, but he not interdicted the practice of the public ancient religions. Constantine the Great wasn't a persecutor of the paganism.

[20] Jean Sirinelli, *Urmaşii lui Alexandru cel Mare*. Literatura şi gândirea greacă 334 î. Chr. - 529 d. Chr., traducere de Theodor Constantin Georgescu şi Constantin-Traian Georgescu, Bucureşti, 2000, p. 371, arată că arderea scrierilor profane şi condamnarea lui Sopatros (Sopater), eveniment petrecut în anul 333, rămâne „un episod izolat". Motivul pentru care a fost condamnat este controversat, unii susținând povestea lui Eunapios din *Vitae sofistarum,* cum că ar fi căzut victimă unei conspirații creștine conduse de prefectul pretoriului, Ablabius, alţii văzând cauza în încercarea sa de a-l convinge pe Constantin de inutilitatea pocăinţei pentru execuţia propriului său fiu, Crispus, şi a soţiei sale Fausta, cât şi propaganda păgână pe care acest Sopater o făcea în palatul imperial. Asist. drd. Vasile-Adrian Carabă, *op.cit*., p. 45.

[21] El şi-a păstrat până la sfârşit titlul de *pontifex maximus*, dar nu din convingerea că este mare preot al păgânismului, ci doar pentru a-l ţine sub control; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *op.cit*., p. 153: „Păstrarea titlului de pontifex maximus îi da dreptul şi posibilitatea de a supraveghea şi a ţine în frâu păgânismul, în interesul creştinismului însuşi. Dacă împăratul lăsa acest titlu unui păgân, îşi ridica în el un rival periculos, care ar fi putut căuta să restabilească situaţia de mai înainte, în favoarea păgânismului, încă puternic, prin numărul adepţilor lui, prin influenţa şi situaţia multora din ei".

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ISTORIE MEDIEVALĂ

ORAŞUL CÂMPULUNG ŞI PRIMII BASARABI[1]

RADU ŞTEFAN VERGATTI[*]

Relativ recent, dl. Neagu Djuvara a abordat, într-o carte de proporţii reduse[2], problema apariţiei statului medieval Ţara Românească. Inspirându-se în special din lucrările mai tânărului său coleg, dl. Daniel Barbu[3], dl. Neagu Djuvara discută acel moment de mare complexitate şi însemnătate pentru trecutul românilor fără a aduce nimic nou, nicio contribuţie personală, limitându-se, exclusiv, la amalgamarea a o serie de ipoteze cunoscute de multă vreme.

Mă rezum în rândurile ce urmează la discutarea a două dintre probleme: originile oraşului Câmpulung Muscel şi ale primilor fondatori ai dinastiei domnitoare din Ţara Românească, Tihomir şi Basarab.

Am simţit nevoia să tratez cele două teme prin prisma izvoarelor istorice sigure pentru a lămuri afirmaţiile făcute de Dl. Neagu Djuvara în paginile cărţii semnate de Domnia sa, precum şi în presa scrisă, în emisiuni radio şi tv. Domnia sa a susţinut că oraşul Câmpulung Muscel s-ar fi născut ca urmare a unei acţiuni de colonizare a saşilor, deci ar fi o aşezare urbană de origine săsească[4], iar pentru Basarabi, că ar avea o origine etnică cumană[5].

În ceea ce priveşte prima problemă – originea oraşului Câmpulung Muscel – situaţia este clară. Acest oraş, care se bucură de privilegiul de a i se fi dedicat şase monografii[6], evident este românesc, el evoluând lent, dar constant, de la stadiul de sat la cel de târg, până la cel final, în secolul al XIII-lea, de oraş[7].

---

[1] Textul ce urmează a fost prezentat într-o formă asemănătoare, în colaborare cu dl. asistent univ. Cosmin Augustus Bărbulescu, la Sesiunea de comunicări ştiinţifice a Muzeului Municipal Câmpulung Muscel, septembrie 2007.

[*] Universitatea „Valahia“, Târgovişte.

[2] Cf. Neagu Djuvara, *Thocomerius-Negru Vodă. Un voivod de origine cumană la începuturile Ţării Româneşti. Cum a purces întemeierea primului stat medieval românesc dinainte de „descălecătoare" şi până la aşezarea Mitropoliei Ungrovlahiei la Argeş. Noi interpretări*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 2007.

[3] Cf. Daniel Barbu, *Pictura murală în Ţara Românească în secolul al XIV-lea*, Bucureşti, 1986, passim; idem, *Sur le double nom du prince Nicolas-Alexandre*, în Revue roumaine d'histoire, tom XXV, octombrie-decembrie 1986, p. 287-300, passim; idem, *Rome, Byzance et les Roumains. Études sur la production politique de la foi au Moyen-Âge*, Bucureşti, 1998, passim.

[4] Aceeaşi idee apare şi într-o altă lucrare a lui N. Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, ed. I, Bucureşti, 1999, p. 44, 48, 64

[5] Cf. Neagu Djuvara, *Thocomerius-Negru vodă*, ed. cit., p. 113 şi urm.

[6] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima reşidenţă a României*, vol. I, Bucureşti, 1855; idem, vol. II, Bucureşti, 1856; Ion Hurdubeţiu, *Din trecutul catolicilor la Câmpulung Muscel*, Câmpulung Muscel, 1941;

Cercetările indubitabile ale arheologilor arată clar acest drum al aşezării[8]. El este confirmat şi de planul celei mai vechi părţi a oraşului, unde casele sunt aşezate pe străzi dispuse în formă de spinare de peşte[9]. Este o formă tipică pentru vechile aşezări româneşti. De obicei, localităţile create de colonişti au alt plan: o piaţă centrală, din care pornesc străzi dispuse radial[10]. Acest ultim tip de plan se regăseşte în cartierul creat târziu – finele secolului XIII - secolul XIV – în marginea oraşului, în jurul Bisericii Sf. Iacob din Câmpulung Muscel, unde s-au aşezat saşii[11].

Documentele scrise, la rândul lor, arată clar că, de la începuturile sale, oraşul a fost românesc[12]. Atunci când au venit în Câmpulung Muscel, după cea mai veche cronică a ţării, care înregistrează fapte reţinute de memoria colectivă, Basarabii au găsit acolo un oraş românesc[13].

Pentru caracterul românesc al oraşului pledează şi credinţa locuitorilor săi. Ei erau creştini de confesiune ortodoxă[14].

În cazul în care ar fi fost rezultatul unei acţiuni de colonizare a saşilor, cele mai vechi monumente eclesiastice catolice – Capela Cloaşter şi Biserica Sf. Iacob – ar fi trebuit să fie mai vechi ca bisericile de confesiune ortodoxă. Nimic nu confirmă această datare. Dimpotrivă, mai vechi sunt bisericile de confesiune ortodoxă. Mai mult, Biserica Domnească este de rang înalt, destinată slujbelor de nivel aulic, dovadă în acest sens fiind planul în formă de cruce greacă înscrisă[15]. Bisericile destinate slujbelor în rit catolic sunt obişnuite, având o mărime modestă, în interiorul lor încăpând circa 300 credincioşi. Este o cifră care corespunde calculelor făcute de demografia istorică

Flaminiu Mârţu, *Câmpulung Muscel*, Bucureşti, 1995; Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung-Muscel*, vol. I, Bucureşti, 1999; Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, ed. a II-a, Bucureşti, 2000; Spiridon Cristocea, Ştefan Trâmbaciu, *Câmpulungul Muscelului reflectat în catagrafia din 1838*, Piteşti, 2007.

[7] *Ibidem*; Traian Valentin Poncea, *Geneza oraşului medieval românesc în spaţiul extracarpatic (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1999, p. 59, 79-81; Flaminiu Mârţu, *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi*, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 17-18; Carmen Jinga-Oprescu, *Consideraţii asupra organizării oraşului medieval Câmpulung-Muscel*, în Studii şi Comunicări, II, Câmpulung-Muscel, 1982, p. 106-107; Claudiu Neagoe, I. Vasiloiu, *Noi contribuţii la comunitatea catolică din Câmpulung-Muscel*. *Civilizaţia urbană din spaţiul românesc în secolele XVI-XVIII*, Studii şi documente, Iaşi, 2006, p. 104-107.

[8] Flaminiu Mârţu, *Ştiri noi asupra complexului istoric al Mânăstiri şi al Curţii Domneşti din Câmpulung-Muscel*,]n BOR, 11-12, 1965; Cf. Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România*, în Studii şi Cercetări de Istorie Veche, tom 19 (1968), nr. 4, p. 694, cu un raport al săpăturilor arheologice de la biserica Sf. Gheorghe conduse de Falminiu Mîrţu; Gheorghe I. Cantacuzino, *Probleme ale secolelor XIII-XIV la Câmpulung şi cercetările arheologice la fosta curte domnească*, în „SCIVA", 32, 1, 1981, p. 133; Adriana Boescu, Aurelian Stroe, *Contribuţii la datarea fundării mânăstirii Câmpulung*, în Studii şi Comunicări, II, Câmpulung-Muscel, 1982, p. 41-44; Gheorghe I. Cantacuzino, *Unele aspecte ale culturii urbane medievale la Câmpulung*, în H.U., V, 2, 1997, p. 209-211; Gheorghe I. Cantacuzino, Maria Venera Rădulescu, Ştefan Trâmbaciu, *Cercetări arheologice la Câmpulung - 2001*, în *RIMSC*, 2003, 7, p. 25-38.

[9] Cf. Jacques Le Goff, *La civilization de l'Occident Medievale*, Paris, 1964, p. 171.

[10] Cf. Radu Ştefan Vergatti (Ciobanu), *Vechimea oraşului Baia*, în Revista Muzeului Naţional de Istorie, nr. XI/1972, p. 129-136.

[11] *Ibidem.*

[12] Cf. Gheorghe Pârnuţă, Ştefan Trâmbaciu, *op. cit.*, passim; *Istoria Ţării Româneşti. 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu, D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 187, 188, 204.

[13] *Ibidem.*

[14] Cf. I. Hurdubeţiu, *op. cit.*, passim.

[15] Cf. Pavel Chihaia, *Date în legătură cu biserica vechii Curţi Domneşti din Câmpulung Muscel*, în BOR, 11-12, 1961; Vasile Drăguţ, *Biserica domnească din Câmpulung: o nouă* ipoteză, RMM-MIA, 1, 1977;

pentru populaţia coloniştilor din Câmpulungul acelor vremuri[16]. În fine, nu se putea afirma de către cei care au alcătuit cea mai veche cronică a ţării că domnii români s-au aşezat într-un oraş săsesc. Primii Basarabi şi-au stabilit rezidenţa într-un oraş cu populaţie românească de religie creştină şi confesiune ortodoxă[17]. De altfel, şi despre primii Basarabi – Tihomir şi Basarab I – emitenţii documentelor maghiare au notat că erau schismatici, adică ortodocşi[18]. Existenţa, în corul Bisericii Sf. Iacob din Câmpulung Muscel, a lespezii tombale a lui Laurentius, „comes de Longo Campo"[19], nu constituie o dovadă în favoarea afirmaţiei că saşii ar fi întemeiat oraşul. Firesc, acest monument istoric tombal arată, exclusiv, existenţa unui conducător local minor al comunităţii săseşti. Caracterizarea lui ca un conducător de proporţii minore se datorează faptului că nu a mai fost pomenit în alte acte. De aici, până a i se atribui rolul de ctitor al urbei câmpulungene, este cale lungă.

Deci, nu mai rămâne nimic, niciun suport documentar sau al logicii istorice, pentru cei care au susţinut şi susţin teza că oraşul Câmpulung Muscel ar fi fost o creaţie a coloniştilor saşi[20], din nefericire îmbrăţişată şi de Dl. N. Djuvara.

În ceea ce-i priveşte pe basarabi, Dl. Neagu Djuvara face o serie de calcule onomastice ambigue, împănate cu elemente de „logică istorică" trunchiată, care conduc la emiterea unor teze identice cu acelea ale istoriografiei maghiare iredentiste şi anume că ar fi de origină cumană. El a pornit de la un hrisov din 26 noiembrie 1332 unde este scris: *„in terra Transalpina per Bazarab, filium Thocomerii scismaticum*"[21].

Apariţia în textul latin a numelui Thocomerii a dus la o serie de discuţii. Numele a fost interpretat în mod justificat ca fiind un genitiv, nominativul lui trebuind să fie, foarte probabil, Thocomerius. În ceea ce priveşte modul de reproducere al documentului de către G. Györffy, care l-a văzut, este corect în forma pe care am redat-o. Dl. Neagu Djuvara, în transcrierea documentului[22], face o mare greşeală, deoarece între numele Thocomerii şi „scismaticum" pune o virgulă. Această manieră de lucru denaturează textul şi, oarecum, indicarea credinţei lui Thocomerius.

Eruditul canonic, istoric şi genealogist, János Karácsonyi, încă din anul 1910, într-o genealogie a domnilor Ţării Româneşti, a arătat că numele Thocomerius ar putea

[16] Cf. Radu Ştefan Vergatti, *Populaţia şi confesiunile din oraşul Câmpulung în secolul al XVII-lea prin prisma relatărilor călătorilor străini*, în Revista de istorie a Muscelului, Studii şi Comunicări, 8, Câmpulung Muscel, Bucureşti, 2005, p. 45-50.

[17] Cf. *Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 187, 188, 204.

[18] *„in terra Transalpina per Bazarab, filium Thocomerii scismaticum"* (cf. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. I, 1: 1199-1345, ed. N. Densuşianu, Bucureşti, 1887, p. 625 (în continuare se va cita „Hurmuzaki"); Gy. Györffy, *Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam Kezdeteihez,* în Történelmi Szemle, 7 (1964), p. 555; István Vásáry, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balcans, 1185-1365,* Cambridge University Press, Cambridge, 2005, p. 152.

[19] Cf. Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu şi câteva probleme arheologice şi istorice în legătură cu ea*, în Studii şi cercetări de istoria artei, an IV, 1-2/1957, p. 109-128.

[20] Paul Niedermaier, *Termenii: târg/oraş. Semnificaţie, evoluţie şi utilizare,* în Historia Urbana, I, 1, 1993, p. 89-90; Thomas Nägler, *Români şi saşi până la 1848(Relaţii economice, sociale şi politice),* Sibiu, 1997, p. 98.

[21] Cf. Hurmuzaki, vol. I, 1: 1199-1345, ed. N. Densuşianu, Bucureşti, 1887, p. 625; Gy. Györffy, *op. cit.*, p. 555; István Vásáry, *op. cit.*, p. 152.

[22] Cf. Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 112.

fi citit Thotomerius, sau Tatomerius[23]. A optat către această lectură a numelui, deoarece în paleografia maghiară din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea ades se confundă literele c şi t în toate documentele scrise în limba latină. Însuşi vicecancelarul curţii regale, preposit de Alba-Iulia, purta numele de Tatamer[24], de altfel răspândit în epocă.

Această teză a fost reluată şi confirmată de Maria Holban, absolventă a École des Chartes, bună cunoscătoare a paleografiei latine, susţinătoare a confuziei între literele t şi c în documentele maghiare scrise în limba latină[25]. Alte forme de citire a numelui, de obicei fanteziste, au fost propuse de turcologul maghiar László Rásonyi[26]. Această interpretare a lui a fost discutată de regretatul Aurel Decei, care a arătat că numele ar putea fi citit Tok-Temür (Temür) (= fier tare)[27]. Personal cred că, mai degrabă, numele este de origină turanică, adică provine de la uzi, pecenegi sau cumani[28].

Aurel Decei, după ce a făcut acest calcul onomastic, a scris că „trebuie evitată confuzia asupra etnicităţii lor"[29] pe baza analizei numelui. În fapt, „ambii (Thocomerius şi Basarab, n.n.) erau pur şi simplu români ortodocşi, care au zidit vestita biserică în stil bizantin Sfântul Nicolae Domnesc din capitala statului român, Curtea de Argeş"[30].

Remarca lui este întru-totul îndreptăţită. În cazul în care ar fi fost cumani, aşa cum crede domnul N. Djuvara, ar fi fost catolici, obedienţi faţă de episcopia cumană, pomenită încă din 1234 într-o epistolă a pontifului Grigore al IX-lea.

Gy. Györffy ţine seama parţial de observaţiile lui J. Karácsonyi şi ale lui L. Rásonyi, de necesitatea de a fi citite izvoarele. În articolul său, referitor la lupta de la 9-12 noiembrie 1330, între Basarab I Întemeietorul şi regele Ungariei, Charles Robert d'Anjou, în mod ciudat, după o serie de observaţii despre cumani, a afirmat ritos că numele de Thotomerius şi Basarab ar indica doi conducători de origină cumană[31]. Acest punct de vedere îl preia şi Domnul Neagu Djuvara.

În realitate, o analiză onomastică nu poate indica origina etnică a unui om. Au fost conducători cumani care s-au numit Ioan, Petru, Ştefan etc., iar autorii hrisoavelor au precizat în dreptul lor originea lor cumană[32]. Aşadar, sunt confirmaţi A. Decei şi I. Vásáry, care arată că onomastica nu este concludentă pentru originea etnică a unui personaj.

---

[23] Cf. János Karácsonyi, Genealogia domnilor valahi, trad. în limba română în Convorbiri literare, 1910, p. 1029; G. Györffy, *op. cit.*, loc. cit., p. 555, nota 103.

[24] *Ibidem*; I. Vásáry, *op. cit.*, p. 152; el figurează cu numele Tatameri în 1335 (cf. Hurmuzaki, vol. cit., p. 638-639); Thatamerius în 1336 (cf. Hurmuzaki, vol. cit., p. 645-647, doc. no. 515); Thatamerii în 1342 (idem, p. 672-673, doc. no. 535).

[25] Cf. Maria Holban, *Din cronica relaţiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Bucureşti, 1981, p. 103.

[26] Cf. L. Rásonyi, *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'Etat des Roumains. L'origine des Basaraba*, în Archivum Europae Centro-Orientalis, t. I, nr. 1-4, Budapest, 1935, p. 251-253.

[27] Aurel Decei, *Relaţii româno-orientale. Culegere de studii*, Bucureşti, 1978, p. 196; N. Djuvara îl traduce drept „fier călit" (N. Djuvara, *Thocomerius*, ed. cit., p. 113).

[28] Cf. V. Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, Cluj-Napoca, 2003, p. 332.

[29] Cf. Aurel Decei, *op. cit.*, p. 196.

[30] *Ibidem.*

[31] G. Györffy, *op. cit.*, p. 555.

[32] Cf. M. Holban, *op. cit.*, p. 101-103.

În schimb, când s-a scris despre Basarab, în mai multe documente, s-a arătat că era român şi schismatic. Este cazul actului regal din 1324, unde apare în forma „Basarab fiul lui Thocomerius (Thocomerÿ)”[33], al celui datat 2 noiembrie 1332 în care apare ca „Basarab necredinciosul nostru român”[34], precum şi în citatul act din 26 noiembrie 1332 etc.

Nu este cazul să continui citarea altor acte. Din toate rezultă că Basarab, asemeni tatălui său („Bazarab, *filium Thocomerii scismaticum*”[35]) era român şi „schismatic”, adică ortodox. Recent, acest punct de vedere a fost susţinut şi argumentat şi de savantul maghiar I. Vásáry[36]. Acesta a analizat punctul de vedere susţinut de G. Györffy. Şi-a exprimat suspiciunile referitor la concluziile la care a ajuns G. Györffy asupra originii etnice a lui Thocomerius şi a lui Basarab – cumană, mai ales că acesta a văzut documentul original latin, declarându-se de acord cu confuzia între literele t şi c[37]. Vásáry a conchis, logic, că primii Basarabi erau români şi ortodocşi. Aşadar, se infirmă total teza susţinută de Dl. Neagu Djuvara. În acest caz, este inutil să mă mai întreb cui a servit şi serveşte toată această pseudo-teorie, reluată şi pusă în circulaţie de Domnul Djuvara.

THE CÂMPULUNG CITY AND THE FIRST BASARABS

Abstract

The archaeological surveys and the historical documents show clearly that the city of Campulung Muscel appeared in the 13th century. Romanian Orthodox created it. In the same century, German settlers (Saxony) came from Transylvania and settled in Romanian city edge. The first Romanian voivodes of the Basarab's family have established their residence in Campulung Muscel at the beginning. Documents written in the Hungarian Kingdom’s Chancellery have shown that the first voivodes were Wallachians and Orthodox. Thus, the theses that the German settlers had created the city of Campulung, the one that the first voivodes of Wallachia had been Cumana at origin and that they belonged to the Catholic faith are refute.

[33] *Documente privind istoria României*, C, Transilvania, vol. II, veac XIV, p. 129-130.
[34] Idem, vol. III, veac XIV, p. 282-283, doc. nr. 116; textul latin la G. Györffy, *op. cit.*, p. 555 („*Bazarab infidelis Olacus noster*”).
[35] Cf. Hurmuzaki, vol. I, ed. cit., p. 625.
[36] Cf. István Vásáry, *op. cit.*, p. 152-153.
[37] Cf. G. Györffy, *op. cit.*, p. 555.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

CONSEMNĂRI DESPRE POSESIUNILE FUNCIARE ŞI IMOBILIARE ALE SERDARULUI MARIN BUTCULESCU

ECATERINA ŢÂNŢĂREANU[*]

Marin Butculescu (1760-1830), unul dintre fruntaşii familiei sale din Ţara Românească, născut în Ruşii de Vede, era primul fiu al lui Pan Radu Butculescu[1], fiind, pe linie paternă, descendent al lui Mihai Roşiorul, căpitan de călăraşi, înzestrat de Mihai Viteazul din moşia domnească de pe malurile Vedei pentru fapte de vitejie[2]. La moartea tatălui său, când a devenit şef al familiei, Marin a moştenit două moşii, una la Ruşii de Vede, împreună cu reşedinţa familială şi cea de-a doua la Drăgăneştii de Vede, lângă oraş, precum şi o mică sumă de bani[3].

Ca şi predecesorii săi, Marin Butculescu nu a făcut parte din marea boierime[4], el deţinând, pe tot parcursul vieţii, dregătorii de rangul doi[5]. Astfel, între 7 martie 1795 şi 10 octombrie 1798 a îndeplinit funcţia de *logofăt* şi apoi de *biv treti vistier* al oraşului Ruşii de Vede, la 13 martie 1799 a fost numit *sameş* de judeţ, apoi *vistier*, la 4 martie 1800 şi mai târziu *sluger*[6], la 27 aprilie 1808. În cea mai înaltă dregătorie a vieţii sale, cea de *serdar*, a ajuns în 1 decembrie 1815. După ocupaţia rusească dintre 1806-

[*] Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria.

[1] Pan Radu Butculescu (1711-1784), împreună cu fratele sau biv vel vistier Ion (1710-1782) ridicaseră o primă ctitorie a familiei în anul 1780, biserica cu hramul „Sf. Nicolae", în Ruşii de Vede, azi demolată.

[2] D. Butculescu, *Familia Butculescu*, în „Figuri contimporane din România", an VI, Bucureşti, f. a., p. 525. Autorul, reputat membru al familiei, îl consideră pe Mihai Roşiorul ca întemeietor al oraşului Roşiorii de Vede. Parţial, aserţiunea este îndreptăţită, dacă se referă doar la statutul de târg, căpătat după aşezarea aici a unei Căpitănii de margine, la sfârşitul secolului al XVI-lea. Aşezarea medievală este însa mult mai veche, ea fiind consemnata de pelerinii catolici Peter Sparnau şi Ulrich von Tennstadt în anul 1385 (*Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 17). Dintr-un act domnesc, dat de Radu cel Mare la 18 mai 1526 reiese că, în timpul domniei bunicului său, Vlad Călugărul (1482-1495), stăpân pe o treime din satul Ruşii de la Vede era Stoico logofăt, care în schimbul ei cotropise satul Mogoşeşti de pe Argeş (*D.I.R.*, B, XVI, vol. II (1526-155), doc. 8, p. 7).

[3] *Ibidem.*

[4] C. Giurescu, *Studii de istorie socială. Despre rumâni. Despre boieri*, Bucureşti, 1943, p. 234-235. După reforma lui C. Mavrocordat din 1739, noua organizare socială se întemeiază pe principiul că însuşirea de boier este consecinţa exercitării unei funcţiuni de stat, ea limitându-se la dregători şi urmaşii lor, faţă de perioada anterioară, când erau recunoscuţi boieri cei ce se aflau în slujbă domnească şi păstrau o situaţie materială corespunzătoare, precum şi marii proprietari, indiferent de originea lor.

[5] D. Butculescu, *op. cit.*, p. 528.

[6] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VI/1, f. 10. Într-o însemnare de pe Evanghelia cumpărată cu banii (20 taleri) dăruiţi de Marin Butculescu, preotul Leontie adevereşte că *slugeru*l a luat parte, cu succes, alături de locuitorii oraşului Ruşii de Vede, la procesul acestora împotriva medelnicerului Arcuda, epitropul moşiei Mitropoliei, care încerca să schimbe obiceiul pământului şi învoielile agricole.

1812, domnitorul Ioan Gheorghe Caragea, preocupat de reorganizarea finanţelor Ţării Româneşti[7] l-a numit pe Marin Butculescu, la 17 iunie 1813, vel vistier al judeţului Teleorman, după ce acesta îşi demonstrase bunele calităţile de slujbaş în timpul cât fusese din nou sameş al judeţului, după 4 iulie 1812. În anul 1815, Butculescu a fost orânduit în fruntea judeţului Muscel, ca ispravnic[8], pentru ca în anul următor să îl găsim în funcţia similară din judeţul Teleorman, pe care a ocupat-o până la 9 septembrie 1827, când acesta s-a retras, pentru un timp, în viaţa privată. O nouă învestire ca ispravnic, de această dată al judeţului Olt, i s-a atribuit în timpul ocupaţiei ruseşti din anii 1828-1829, când mai primise de la Divan şi însărcinarea de a organiza furnizarea de provizii şi procurarea de fân pentru armata imperială rusă, îndatorire pe care a dus-o la bun sfârşit, în condiţii lăudabile[9].

Marin Butculescu s-a căsătorit la 29 octombrie 1799 cu Maria Mihăescu, sora şetrarului Nicolae Mihăescu din Bârla, care s-a îngrijit să o înzestreze cu îmbrăcăminte, mobilă, bijuterii, un cupeu şi o vie în valoare de 5013 taleri[10].

Aşa cum se vede, Marin Butculescu a pornit în cursa îmbogăţirii cu o moştenire modestă la care se adăuga şi contribuţia dotală, moderată, a jupâniţei Măriuţa. A fost avantajat însă de mediul în care trăia, multe dintre rudele sale servind finanţele ţării ca vistieri şi nu în ultimul rând de calităţile sale personale, înfăţişate de nepotul său Dimitrie[11] ca aparţinând unui "om cu un temperament solid, muncitor energic şi prevăzător".

Începuturile activităţii financiare se rezumă la dobânda de 4 sau 5 taleri la pungă[12] încasată de el din împrumuturile pe care le dădea unor persoane din Ruşii de Vede şi împrejurimi, care uneori, pentru sumele împrumutate girau cu propriile pământuri (moşii). Astfel, la 15 iunie 1796 Stan Peticilă cu fiii săi garantează împrumutul de 180 taleri cu partea lor din moşia Gârbaciu, jud. Teleorman[13], iar la 14 august 1805 Marin Butculescu îi dă zapis lui Matei Berindei pentru suma de 4000 taleri, pe care cel din urmă o împrumutase pentru a răscumpăra moşia Zâmbreasca[14], împrumut lichidat la 28 aprilie 1818, când medelnicerul Berindei a returnat, cu chitanţă, ultimii 2000 taleri[15]. În anul 1812, luna mai, Dimitrie Uescu îi trimite o

[7] V. A. Urechia, *Din domnia lui Ioan Caragea. Finanţele*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Sectiunii Istorice", s. II, t. XXII (1899-1900), p. 83. Prin hrisovul din iunie 1813 domnul dispune împărţirea Visteriei în 16 departamente şi numeşte funcţionari inamovibili şi scutiţi de dări.

[8] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VI/dosar 1, f. 4 (adresa din 13 aprilie 1813 a lui Ştefan clucerul şi Marin Butculescu, în calitate de ispravnici, în problema contractelor prin care au cumpărat porumb din judeţul Argeş pentru a-l trece în Transilvania, pe la schela Câinenilor).

[9] *Ibidem*, VI/ dosar 2, f. 1: „Certificat nr. 508, Dăm aceasta prefectului judeţului Olt d-l. serdar Marin Butculescu, spre a dovedi că d-lui fiind numit din partea Divanului să se îngrijească pentru aprovizionarea armatelor imperiale, s-a achitat cu multă râvnă de această funcţiune pe tot timpul cât am fost comandantul armatelor din partea locului şi care n-a fost defel privat de orice aprovizionare, aşa că a fost deosebit remarcat de noi şi-i aducem mulţumiri şi deosebită consideraţiune. 27 decembrie 1829. General maior [...] Comandantul Diviziei 17".

[10] D. Butculescu, *op. cit.*, p. 528.

[11] Dimitrie Butculescu era fiul mai mare al paharnicului Constantin Butculescu şi al Mariei Bujoreanu, remarcabil om politic şi activist social, recunoscut ca iniţiatorul şi promotorul corporatismului în România.

[12] D. Butculescu, *op. cit.*, p. 526.

[13] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/71.

[14] *Ibidem*, VII/113.

[15] *Ibidem*, VI/dosar 1, f. 6.

scrisoare prin care solicită să-i trimită o poliţă pentru 700 de taleri[16], iar în 13 decembrie 1824 Marin, vărul lui Polihronie, îi scrie din Sibiu lui Marin Butculescu şi îi cere să-l crediteze cu 2000 taleri, bani necesari familiei rămase în ţară şi îi propune, probabil în contul lor, să îi aducă o caleaşcă nouă, de la Viena[17]. Sume de la creditori sunt recuperate uneori cu jalbe făcute către domnie ca în cazul lui Radu Slovă şi vărul său Tănase în anul 1814[18] şi chiar după moartea lui Marin Butculescu, când în 5 iulie 1833 postelnicul Gh. Vulpescu dă socoteală pentru 93 taleri, datoraţi de el şi tatăl său răposatului serdar[19].

O parte din banii astfel câştigaţi din dobânzile de la împrumuturi Marin Butculescu i-a plasat drept capital negustorilor implicaţi în comerţul intern[20] şi şi-a creeat o relaţie privilegiată cu negustorii turci de pe ambele maluri ale Dunării[21], împărţind beneficiile cu aceştia, căci el se amestecase în negoţul de vite mari şi mici, unt, miere, vin, rachiu etc.

Dar cele mai mari investiţii din capitalul obţinut pe diferite căi, Marin Butculescu le-a facut prin achiziţionarea de moşii şi trupuri de moşii, livezi, vii, păduri, din care şi-a constituit un domeniu funciar vast[22] în judeţele Teleorman şi Argeş. Întinderea acestuia era aşa de mare încât se spune că proprietarul putea să străbată drumul de la Piteşti la Dunăre numai pe moşiile sale[23]. Butculescu a acumulat terenurile agricole pe calea achiziţiilor mărunte şi repetate, cu trupuri de moşie cu suprafeţe de la câţiva până la 100-150 de stânjeni, de la moşneni care vindeau individual sau de la moştenitori ai acestora[24], nu de puţine ori prin revendicarea dreptului de protimisis pentru răscumpărare[25] şi probabil prin însuşirea de proprietăţi depuse drept gaj la împrumuturi de către creditori[26]; cel de-al doilea mijloc de sporire a posesiunilor funciare a fost cumpărarea unor moşii mari de la moşnenii care vindeau laolaltă[27] sau de la cetaşi[28], de la alţi mari proprietari şi de la mezat[29]. Preţul

[16] *Ibidem,* VII/166.
[17] *Ibidem,* I/70.
[18] *Ibidem,* I/54
[19] *Ibidem,* I/97.
[20] *Ibidem*, I/58. Răducanu Voinescu îi scrie la 1 martie 1821 din Bucureşti lui Marin Butculescu să se întâlnească în legătură cu unele afaceri negustoreşti.
[21] D. Butculescu, *op. cit*., p. 526.
[22] Această situaţie din Ţara Românească, transpusă în viaţa socială din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când clasa stăpânitoare este tot mai redusă ca număr, dar pretenţiile ei la bogăţie mai mari, este constatată de Radu Rosetti şi în Moldova, acolo unde obştile săteşti sunt distruse în mod sistematic şi din ocinile lor boierii alcătuiesc latifundii de mii de fălci (R. Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova,* Bucureşti, 1907, p. 450).
[23] D. Butculescu, *op. cit*., p. 526.
[24] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/159. Voico şi Petco dau zapis de vânzare a moşiei Sărăcusta, partea lor de moştenire, slugerului Marin Butculescu, la 5 mai 1811.
[25] *Ibidem,* VII/208. În anul 1819 serdarul Marin Butculescu făcuse o cerere adresată Isprăvniciei prin care solicita aplicarea dreptului de protimisis la răscumpărarea moşiei din Sfinţeşti a medelnicerului Tănase.
[26] Vezi supra nota 13.
[27] D.A.N.I.C., VII/143. Moştenii din Câineni îi vând lui Marin Butculescu la 28 iulie 1809 moşia lor de 936 stânjeni.
[28] *Ibidem*, VII/129. Zapisul din 21 iulie 1808 prin care Gheorghe sin Marin şi cetaşii lui vând slugerului Butculescu partea lor de moşie din Câineni. Uneori, moşnenii care erau înrudiţi între ei şi se socoteau coborâtori din acelaşi strămoş, erau organizaţi în *cete* şi stăpâneau proprietatea în indiviziune (I. C. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele române până la 1864,* în *Opere alese*, Bucureşti, 1985, p. 286).

pământului, aşa cum reiese din actele de vânzare-cumpărare încheiate de el în intervalul 1795-1830, a cunoscut variaţii, pe un curs de creştere constantă: de la un taler şi chiar sub un taler stânjenul în 1795[30], la 5 şi peste 5 taleri după anul 1808[31], între 8 şi 10 taleri după anul 1818[32] pentru ca să se ajungă la 15 şi peste 15 taleri la sfârşitul intervalului[33].

Pe lângă întinderile de câmp, Marin Butculescu a cumpărat livezi cu pruni şi vii. Cultivarea pomilor roditori, îndeosebi a prunilor, şi viile le aduceau proprietarilor mari beneficii, căci dreptul de vânzare al spirtoaselor şi vinului cu ocaua, mai ales la cârciumi, era monopolul exclusiv al boierilor pe moşiile lor[34]. De acest privilegiu s-a prevalat şi boierul serdar în anul 1821 când făcea jalbă la domnie împotriva unor locuitori din satele sale care ar fi vândut, fără drept, vin şi rachiu de pe moşiile Bivoliţa şi Preuţeşti[35] precum şi de la Rădoieşti[36]. Marin Butculescu a mai deţinut vii în judeţele Argeş şi Teleorman la Mândra[37], Săceni[38], Cioceşti[39], Urlueni, Găneşti[40], Zimnicea[41] şi probabil că pe multe din celelalte moşii, fără a fi fost nominalizate.

În ceea ce priveşte amplasarea teritorială a acestei proprietăţi uriaşe trebuie observată grija lui Marin Butculescu de a-şi concentra moşiile în jurul câtorva repere geografice şi cel mai probabil familiale. La nord sunt câteva moşii (puţine) situate în jurul Piteştilor: Bumbuieni[42], Găneşti[43], Ioneşti[44], Topliceni; în fostul judeţ Teleorman o grupare de moşii gravitează pe valea Cotmenei, în jurul satului Bârla, unde îşi avea reşedinţa familia Mariei Butculescu: Buzeşti[45], Câineni[46], Sărăcusta[47], Mândra, Gogoşeşti[48], Virteasca[49], Cioceşti (Şelăreasca)[50], Urlueni, Săbianca şi Hârseşti[51],

---

[29] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/163. Anafora din anul 1811 privind vânzarea la mezat a moşiilor Bujoreanca şi Stavila din jud. Teleorman, în suprafaţă de 800 stânjeni, de către Dimitrie şi Ruxandra Budişteanu slugerului Marin Butculescu, la preţul de 5.542 taleri.
[30] *Ibidem*, VII/57. La 3 martie 1795 Marin Butculescu a cumpărat cu zapis de la Muşat sin Tudor Gârbăceanu cu fiii 77 stânjeni de pământ cu suma de 57 taleri.
[31] *Ibidem*,VII/178. În anul 1816 popa Stan din Ciolăneşti i-a vândut lui Marin Butculescu 13 stânjeni din moşia Gangoriţa în valoare de 78 taleri.
[32] *Ibidem*, VII/262. În anul 1824 cumpără alt teren din moşia Gangoriţa cu preţul de 10,5 taleri stânjenul.
[33] *Ibidem*, VII/277. În aprilie 1830 serdarul a cheltuit pentru 30 de stânjeni din moşia Şelăreasca suma de 460 taleri, iar la Ţigăneşti a plătit chiar 38 taleri pe stânjen în aceeaşi perioadă.
[34] I. Gâdei, *Contribuţiuni la istoria socială a ţărănimii noastre pentru istoria raporturilor economice dintre ţărani şi proprietari până la 1864*, Bucureşti, 1904, p. 64.
[35] D.A.N.I.C. fond Butculescu, I/59.
[36] *Ibidem*, I/67.
[37] *Ibidem*, VII/142. În 1809 a cumpărat livada cu 250 pruni cu 30 parale pomul.
[38] *Ibidem*, VII/155. În 1810 livada din Săceni valora 145 taleri.
[39] *Ibidem*, VII/177. A cumpărat 100 de pruni cu 30 parale prunul.
[40] *Ibidem*, VII/216.Reiese din registrul de socoteli pentru vin şi rachiu al moşiei Găneşti pe anul 1818-1819.
[41] D. Butculescu, *op.cit.*, p. 526. Vie cumpărată de la Maria Faca.
[42] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VI/dosar 1, f. 2-3. Era cumpărată în 1815.
[43] Vezi supra nota 40.
[44] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/261. În 1823 cumpără 12 stânjeni.
[45] *Ibidem*, VII/86. Act de delimitare a moşiei din anul <1800>.
[46] *Ibidem*, VII/122, 123, 125, 129-132, 151, 135-143, 153, 164. Aici Butculescu face achiziţii multiple. În anul 1808 cumpără în 8 tranşe 358 stânjeni, în 1809 în 2 tranşe 986 stânjeni, în 1810 în 2 tranşe 140 stânjeni, în 1812 alţi 90 stânjeni.
[47] *Ibidem*, I/159. Cumpără o parte de moşie în anul 1811.
[48] *Ibidem*, VII/125. Cumpără 13 stânjeni în anul 1809.

Bădeşti[52], Tomeşti[53] şi alte două moşii la Martalogi şi Podişoru[54]. Pe valea Burdei se găseau moşiile de la Burdea (Bujoreasca şi Stavila), Zâmbreasca[55], Batiu, Miroşi şi Găguleasca[56]. În jurul Ruşilor de Vede, unde avea propria reşedinţă şi contribuise la finalizarea ctitoriei familiei sale, biserica "Sf. Nicolae" prin pictarea acesteia[57], Marin Butculescu deţinea moşii la Bratcov[58], Mihăieşti, Bălţaţi, Măgureni[59], Măldăieni şi Ştirbeţi[60]. Mai multe proprietăţi formau un trup compact pe valea Tinoasei, în împrejurimile satului Butculeşti (Gârbaciu)[61], la Sfinţeşti[62], Păuceştii de Sus[63], Păuceştii de jos (Gangoriţa)[64], Rădoieşti[65], Săceni[66], Călineşti[67], Bivoliţa, Preuţeasca. Cele mai sudice posesiuni se aflau pe valea inferioară a Vedei, la Mitreşti[68], Calomfireşti şi Ţigăneşti, Zimnicea[69]. Fiind foarte interesat de comasarea acestor moşii, proprietarul a efectuat de mai multe ori schimburi de terenuri pentru a le include în hotarele moşiilor existente. Astfel, în anul 1816 clucerul Gheorghe Repezi îi dă prin schimb lui Marin Butculescu cei 220 de stânjeni pe care îi poseda între Sfinţeşti şi Butculeşti şi de asemenea face schimb pe părţile lor de moşie la Sfinţeşti cu popa Petre şi popa Ivan[70]. Pe aceste moşii nesfârşite creşteau turme mari de oi, capre, boi, bivoli şi cai. Marin Butculescu nu s-a mulţumit însă doar cu administrarea propriilor moşii[71] şi în anul 1818 a cumpărat de la Ştefan Belu, biv vel logofăt, pentru suma de 14.000 de

---

[49] *Ibidem*, I/146. În 1809 aici poseda 294 stânjeni şi cumpără, apoi, în 1824 şi 1828 încă 20 stânjeni (*ibidem*, VII/262, 275).
[50] *Ibidem*, VII/259, 277. Achiziţionează în 1822 un teren de 17 stânjeni şi în 1830 încă 30 stânjeni.
[51] *Ibidem*, VII/248. Ultimele două moşii le poseda în anul 1820.
[52] *Ibidem*, VII/263, 268. Între 1824-1825 cumpără 66 stânjeni.
[53] *Ibidem*, VII/206,207. A cumpărat în 1819 în 2 tranşe 20 stânjeni.
[54] D. Butculescu, *op. cit.*
[55] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VI/ dosar 1. În anul 1815 făcea parte din posesiunile Butculescu.
[56] D. Butculescu, *op. cit.*
[57] Paul Cernovodeanu, *Bisericile din oraşul Roşiorii de Vede*, în *Glasul Bisericii*, an XX, nr. 3-4, 1961, p. 292. Biserica a fost pictată în anul 1800.
[58] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/194. În anul 1818 serdarul este nemulţumit de hotărnicia moşiei sale Bratcov.
[59] *Ibidem*, VII/248.
[60] D. Butculescu, *op. cit.*
[61] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/57-61, 65, 68, 71, 72, 76, 77, 117-121, 126, 161, 173, 195. În timp, aici au fost cumpărate cele mai multe trupuri de moşie. În 1795 cumpără 340 stânjeni în 5 tranşe, în 1796, 343 stânjeni în 5 tranşe, în 1806, 371 stânjeni în 5 tranşe, în 1808, 60 stânjeni, în 181, 94 stânjeni, în 1813, 5 stânjeni şi în 1818, 105 stânjeni.
[62] *Ibidem*, VII/82, 90, 96, 100, 179, 255. S-au cumpărat 120 stânjeni în anul1798, 20 în 1801, 326 stânjeni în 2 tranşe în 1804, se schimbă 220 stânjeni cu altă moşie în 1816 şi se cumpără 82 în 1821.
[63] *Ibidem*, VII/133, 136, 138, 149, 196, 199, 217, 218, 220, 239. În anul1808 s-au cumpărat 50 stânjeni, în 1809 în două tranşe 344 stânjeni şi 44 stânjeni în 1820.
[64] *Ibidem*, VII/178, 220, 269. Aici s-au cumpărat fâşii mai mici: 13 stânjeni în 1816, 10 stânjeni în 1819 şi 16 în 1825.
[65] *Ibidem*, VII/176. În anul 1814 deţinea moşia.
[66] *Ibidem*, VII/115-116. Cumpără în anul 1816, în două tranşe, 300 stânjeni.
[67] *Ibidem*, VI dos. 1. În anul 1815 face parte din proprietatea Marin Butculescu.
[68] *Ibidem*, VII/158. Cumpără 540 stânjeni în anul 811.
[69] D. Butculescu, *op. cit.*, p. 526.
[70] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/179.
[71] *Ibidem*, VII/224, 263. Condica de socoteli a moşiei Butculeşti pe anul 1819 cuprinde şi zapisele de arendare ale moşiei, iar în anul 1823 Danciu şi Anghel din Sfinţeşti arendaseră aceeaşi moşie pentru un an cu 2.300 taleri şi alte clauze.

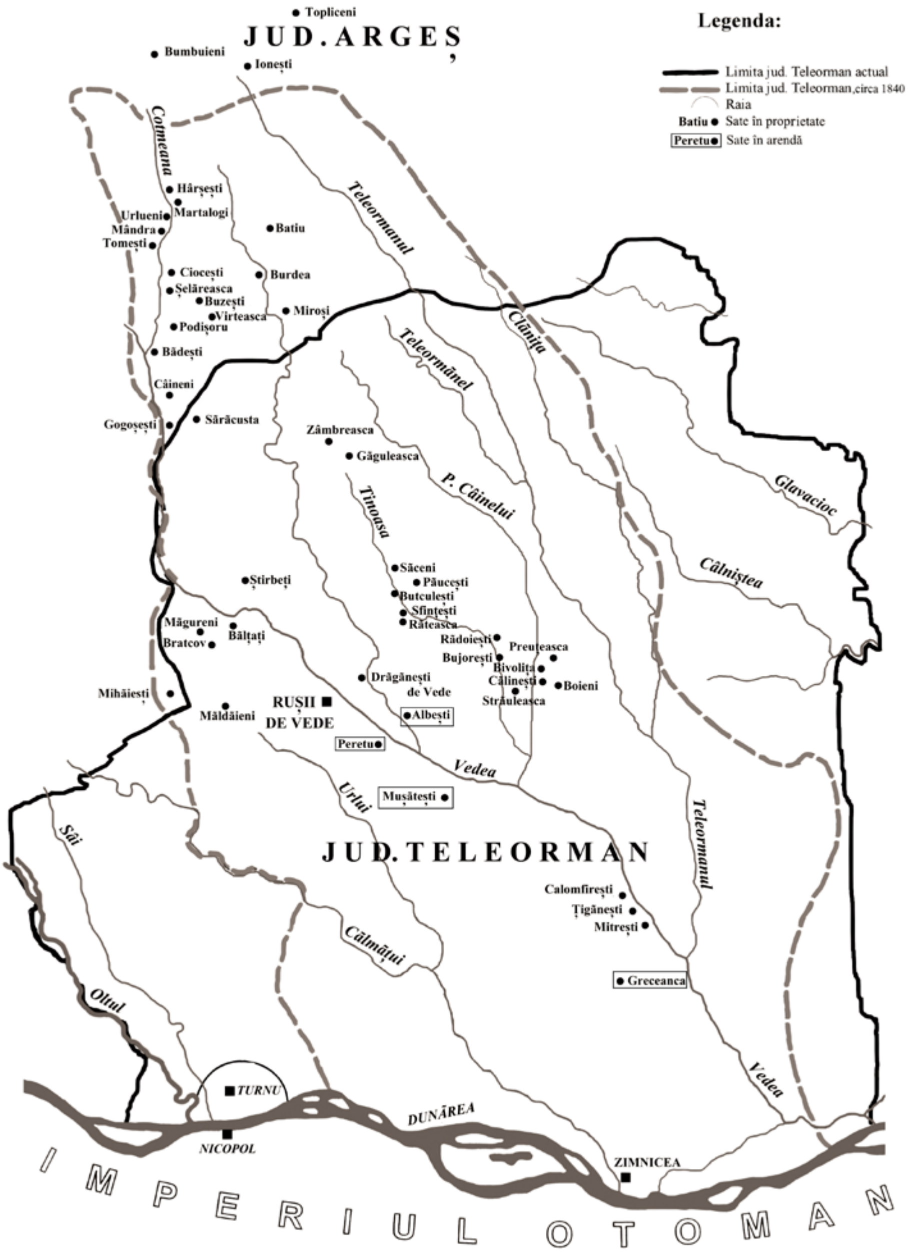
taleri, arenda moşiilor Peretu, Albeşti, Muşeteşti şi Greceasca din judeţul Teleorman, împreună cu toate veniturile morilor, cârciumilor şi claca satelor[72].

Averea imobiliară a serdarului Marin Butculescu a fost completată de un număr de case[73] pe care acesta le-a deţinut în primul rând în Ruşii de Vede, unde avea principala reşedinţă, dar şi în satele în care cumpărase terenuri, ca de exemplu la Săceni[74] sau la Mândra unde avea două case şi o pivniţă, pe lângă livada de pruni[75]. În Bucureşti mai avea două locuinţe, din care pe una, cea din mahalaua Boteanu, o şi închiriase la un moment dat[76].

Această imensă avuţie nu putea să nu producă şi o serie de litigii. De-a lungul anilor, Marin Butculescu s-a judecat de nenumărate ori, atât în calitate de reclamant cât şi de pârât. În anul 1796 se judeca pentru 115 stânjeni de pământ pe care îi cumpărase la Butculeşti[77]. În 1800 boierii din Divan dau anaforale în pricina mai veche dintre mai mulţi moşneni din Săceni şi vistierul Butculescu pentru unele pământuri cumpărate de el, apoi pentru dreptul de protimisis la răscumpărarea de către aceştia a moşiei şi alte reclamaţii[78], judecată care nu se terminase nici după 5 ani. Tot dreptul de protimisis pentru răscumpărare, de acestă dată pentru un teren de 57 de stânjeni din moşia Păuceşti, a fost motiv de judecată îndelungată cu popa Stoica din Bucureşti[79]. Ca proprietar, se plânge de mai multe ori împotriva arendaşilor săi care nu respectau clauzele contractelor, aşa cum a acţionat, între 1812-1813, împotriva celor doi arendaşi ai moşiilor Preuţeasca şi Bivoliţa, Dumitru şi Iane[80]. În anul 1826 Marin Butculescu a făcut plângere, cu jalbă la domnie, împotriva lui Matei Conea pe care îl acuza de împresurarea moşiilor sale Bălţaţi, Bratcov şi Mihăieşti[81]. Acuze de călcare de hotar şi împresurare i se aduc de către vecini şi lui Marin Butculescu, în multe rânduri. Astfel, în anul 1818 se judecă pentru o astfel de cauză cu slugerul Văleanu privind moşia Bratcov[82] şi cu Nicolae Gumă pentru aceea de la Găguleasa[83]. Dar aceste exemple nu sunt nici pe departe acoperitoare pentru numărul de litigii la care Marin Butculescu a fost parte în timpul vieţii şi chiar după moarte[84].

---

[72] *Ibidem*, VII/189.
[73] D. Butculescu, *op .cit*. Autorul enunţă un număr de 10 case, din care 8 la Roșiorii de Vede.
[74] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/62. Zapis din 4 mai 1795 prin care Marica, soţia lui State îi vinde lui Marin Butculescu casele de pe moşia Săceni.
[75] În anul 1818 acestea valorau 138 taleri.
[76] D.A.N.I.C., fond Butculescu, I/73. La 1 octombrie 1827 se încheie contract de închiriere între Marin Butculescu şi vistierul Constantin Buescu pentru suma de 800 taleri pe an şi diferite clauze.
[77] *Ibidem*, VII/69 (carte de judecată din 14 iunie 1796 în pricina cu Badea Gârbăceanu).
[78] *Ibidem*, VII/83, 84. Moşnenii reclamă că boierul ar fi cumpărat pământul forţat, în vreme de foamete. De asemenea că în acest timp boierul le-a cosit livezile de fân, le-a luat venitul în ghindă şi le-a tăiat pădurea.
[79] *Ibidem*, VII/239. Pricină pentru care se va ajunge în cele din urmă la judecată în faţa domnitorului.
[80] *Ibidem*, I/48,49,51-53.
[81] *Ibidem*, I/72.
[82] *Ibidem*, VII/190.
[83] *Ibidem*, I/56.
[84] *Ibidem*, VII/279. În anul 1832 pităreasa Joiţa îi dă în judecată pe moştenitorii lui Marin Butculescu pentru dreptul de răscumpărare al unei părţi din moşia Gârbaciu, cumpărată de serdar de la ginerele ei Alecu Racotă.

Moşiile serdarului Marin Butculescu în judeţele Argeş şi Muscel.

O evaluare, probabil destul de exactă a bunurilor imobiliare şi mobiliare agonisite de-a lungul vieţii de serdarul Marin Butculescu a fost făcută de Dimitrie Butculescu, care considera că bunicul său stăpânea aproximativ 172.000 de pogoane (86.000 ha) de pământ, cumpărate între 1793 şi 1830, cu suma de 200.000 taleri[85], la care se adăugau cele zece case din Bucureşti, Ruşii de Vede şi de la ţară şi bineînţeles alte bunuri şi valori. Din această avere uriaşă a putut să-şi înzestreze din plin fiicele, măritate cu reprezentanţi ai unor vechi familii boiereşti[86], să pună bazele unei biserici de zid în satul Butculeşti[87] şi să le lase, văduvei sale[88] şi fiilor[89], o bogată şi întinsă moştenire.

NOTES ABOUT THE LAND AND THE REAL GOODS OF THE CAVALRY COMMANDER MARIN BUTCULESCU

Abstract

Though he was not a boyar, Marin Butculescu was able to gain a huge fortune during his life. The paper presents details about the big inheritance his family received after his death.

---

[85] D. Butculescu, *op cit.* p. 527. Autorul consideră că valoarea pământului, convertită la moneda din 1911, când o evalua el, era de 172 milioane lei.

[86] *Ibidem*, p. 526. Elenei, căsătorită cu paharnicul Alexandru Izvoranu i-a dat drept dotă trei moşii de 3.000 ha, cu clădiri, livezi şi păduri, trusou în valoare de 10.000 taleri şi 14.500 taleri în monedă. Catinca, măritată cu serdarul Constantin Lămotescu, a primit o moşie de 1.500 ha şi o zestre în bani în valoare de 70.000 taleri.

[87] Deşi din pisanie reiese că este ctitoria fiului său Costache, ridicată în anul 1843, printr-o scrisoare datată la 15 iunie 1827 şi adresată feciorului mai mare, care era la moşie, serdarul, care se afla la Bucureşti, îi cere acestuia să pregătească cărămida, şindrila, lemnăria şi cele trebuincioase pentru ca în anul următor biserica să fie gata. Probabil că în anul 1843 a fost doar finalizată şi lucrările au durat mai mult decât au dorit donatorii.

[88] Conform pisaniei, biserica *Sf. Împăraţi Constantin şi Elena* din Roșiorii de Vede a fost construită între 1832-1835 de Maria Butculescu, de unde şi numele popular al bisericii, *Serdăreasa,* ctitorie în care văduva va aduce şi osemintele serdarului, mort în anul 1830 în funcţia de ispravnic de Olt, la Slatina (Mai nou, despre această biserică, vezi Stan V. Cristea, *Monumente de arhitectură ecleziastică din judeţul Teleorman*, în „*Pagini de istorie bisericească teleormăneană 1996-2006*”, Bucureşti, Editura Cartea Ortodoxă, 2006, p. 353-357).

[89] D.A.N.I.C., fond Butculescu, VII/402. În condica de zapise (1675-1819), figurează ca fiind în proprietatea fiului său, Nicolae Butculescu, următoarele moşii: Bălţaţi, Buzeasca, Câineasca, Hârseşti, Măgureni, Mihăileşti, Bădeşti, Podişorul, Săbianca, Sărăcusta, Virteasca.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

CONSIDERAŢII PRIVIND RAPORTURILE DINTRE COMUNITATEA CATOLICĂ ŞI CEA ORTODOXĂ DIN CÂMPULUNG MUSCEL ÎN SECOLELE XIII-XIV

CLAUDIU NEAGOE*

Aşa după cum este consemnat în *Letopiseţul Cantacuzinesc* din veacul al XVII-lea, populaţia Câmpulungului, una din cele mai vechi aşezări medievale de la sud de Carpaţi[1], apărută cu mult înainte de întemeierea Ţării Româneşti[2], a fost structurată de la început în două comunităţi etnice şi confesionale distincte: o comunitate românească veche, de confesiune ortodoxă şi o comunitate nouă, de confesiune catolică, formată, în cea mai mare parte, din elemente etnice săseşti (saxone), dar şi maghiare, venite de peste munţi, din Transilvania[3].

Existenţa unui cadru natural şi a unui topoclimat favorabil aici, în această depresiune submontană, asemănătoare unui „câmp lung", a dus la apariţia şi dezvoltarea unei aşezări rurale de-a lungul secolelor X-XIII[4]. În opinia istoricului Laurenţiu Rădvan, numele acestei aşezări, acela de *Câmpulung*, ar „trimite la un tip de formaţiune existentă în tot spaţiul românesc, ‹‹câmpul››, formaţiune teritorială cuprinzând mai multe sate"[5]. Nu mai există astăzi nicio îndoială că la originea oraşului Câmpulung s-a aflat o aşezare sătească[6], fapt atestat documentar, de altfel, la 1395[7].

* Universitatea din Piteşti.

1 *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ediţie critică de C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, pp. 1-2.

2 *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi. Istoria oraşului*, sub coordonarea lui Gheorghe Pârnuţă, Câmpulung-Muscel, 1974, p.17; vezi mai nou: Claudiu Neagoe, Cătălin Boboc, *O istorie a peisajului urban câmpulungean (secolele XIV-XVIII),* în „Argesis. Studii şi comunicări-Seria istorie", tom. XVI, Piteşti, 2007, pp. 128-131.

3 Cf. Nicolae Iorga, *Studii şi documente privitoare la istoria românilor,* vol. I-II, Bucureşti, 1900, p. VI.

4 Carmen Oprescu, *Cronica oraşului,* în *Atlas istoric al oraşelor din România. Seria B, Ţara Românească,* Fascicula 2: *Câmpulung,* Dan Dumitru Iacob (coord.), Gheorghe I Cantacuzino, Şerba Dragomirescu, Carmen Oprescu, Bucureşti, 2008, fila II.

5 Laurenţiu Rădvan, *Oraşele din Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVI-lea*, Iaşi, 2006, p. 90.

6 Cercetările arheologice efectuate de Muzeul municipal Câmpulung, între anii 1967-1972, sub directa îndrumare a directorului de atunci, Flaminiu Mârţu, au arătat că aşezarea şi-a păstrat multă vreme caracterul semiagrar; *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi. Istoria oraşului*, p. 19, nota 11; a se vedea şi la Ştefan Trâmbaciu, *Istoricul obştii câmpulungenilor musceleni în Evul Mediu şi prima jumătate a sec. al XIX-lea*, Bucureşti, 1997, p. 13.

7 *Documenta Romaniae Historica, D. Relaţii între Ţările Române,* vol. I (*1222-1456*), întocmit de Şt. Pascu, C. Cihodaru, Honrad G. Gündisch, D. Mioc, V. Pervain, Bucureşti, 1977, p. 150, doc. 94.

Când anume s-au stabilit primii colonişti saşi la Câmpulung este greu de precizat. Potrivit unei vechi tradiţii înregistrate atât în cronistica, precum şi în unele documente de cancelarie din veacul al XVII-lea, primii saşi şi-ar fi făcut apariţia la Câmpulung fie la 1215, aşa după cum menţionează cele două *pisanii* de la intrarea bisericii mânăstirii Negru Vodă din Câmpulung, datând din anii 1635 şi 1636[8], fie pe la 1290-1292, aşa după cum este consemnat în cronicile muntene din a doua jumătate a veacului al XVII-lea[9], odată cu Negru Vodă, legendarul „descălecător" al Ţării Româneşti. Această tradiţie a „descălecatului" a fost, în opinia istoricului Nicolae Stoicescu, o creaţie a mediilor cultivate de la Curtea Ţării Româneşti din epoca lui Matei Basarab, ea pătrunzând într-un timp foarte scurt, cel puţin în mentalul colectiv câmpulungean. Până la domnia lui Matei Basarab, termenul de „descălecat" nu a fost menţionat în nicio cronică, iar documentele de cancelarie de până la el au vorbit mai degrabă de o „întemeiere", de o „zidire" sau de o „aşezare" a ţării[10].

Cele două comunităţi etnice şi confesionale câmpulungene au asimilat însă această tradiţie legendară a „descălecatului" în mod diferit: în vreme ce pentru românii ortodocşi, Negru Vodă reprezenta primul voievod care le acordase un privilegiu[11], înainte ca acesta să facă „ţară noao"[12], pentru saşii catolici acesta a fost identificat cu acel „comite de Longo Campo", de al cărui nume se legase în trecut atât apariţia primilor lor înaintaşi la Câmpulung, cât şi geneza oraşului. Potrivit unei tradiţii născute, fără îndoială, în sânul comunităţii catolice câmpulungene la jumătatea veacului al XVII-lea şi înregistrată de Paul de Alep, aflăm următoarele: „Acest *comes* a venit aici să-şi pască caii pe acest pământ care era pe vremea aceea în întregime în mâinile tătarilor şi lipsit de locuitori. Cerând aşadar voia craiului el a venit cu ajutorul lui Dumnezeu şi a izgonit pe tătari din acest ţinut [...]; îl numeau pe acest comes Negru Vodă adică domnul cel Negru"[13]. Fantezistă sau nu, această legendă care circula în

[8] Gh. Pârnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung-Muscel*, vol. I, *1215-1699*, Bucureşti, 1999, p. 135, doc. 1 a-b. Această dată a fost preluată şi de unii cronicari din veacurile XVIII-XIX; [Mihai banul Cantacuzino], *Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti de la cea mai veche a sa întemeiere până la anul 1774*, ed. Fraţii Tunusli, trad. G. Sion, Bucureşti, 1863, pp. 12, 126; Gh. Şincai, *Cronica românilor*, vol. II, ed. Florea Fugariu, Bucureşti, 1978, pp. 21-22.

[9] Spre deosebire de *Letopiseţul Cantacuzinesc* care dă anul 1290, versiunea arabă a cronicii Ţării Româneşti din anul 1658, descoperită în 1970 în localitatea Deir-es-Sir, lângă Beirut, dă anul 1292 (Virgil Cândea, *Letopiseţul Ţării Româneşti (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii. Revistă de istorie", tom. 23, 1970, nr. 4, p. 681). Anul 1292 îl găsim menţionat şi în alte şapte hrisoave domneşti emise între 1636 şi 1681 şi cuprinse în *Pânza* cu privilegii a oraşului Câmpulung (Şt. Trâmbaciu, Gh. Pârnuţă, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel 1215-1747*, Piteşti, 1997, doc. nr. 5, 8-9, 11, 17, 18, 19, 22).

[10] Nicolae Stoicescu, *"Descălecat" şi "Întemeiere" în istoria Ţării Româneşti*, în „Revista de istorie", tom. 33, 1980, nr. 1, p. 49. Într-un document emis de cancelaria lui Alexandru al II-lea Mircea, la 8 ianuarie 1569, se vorbeşte de „întemeierea Ţării Româneşti"; *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. VI (*1566-1570*), întocmit de Ştefan Ştefănescu şi Olimpia Diaconescu, Bucureşti, 1985, p. 138.

[11] Aşa după cum reiese din hrisovul lui Duca Vodă, din 25 decembrie 1674 (Şt. Trâmbaciu, Gh. Pârnuţă, *op. cit.*, p.121, doc. 20), precum şi din inscripţia de pe „Crucea Jurământului" ridicată, în acelaşi an, în piaţa oraşului (Dumitru I. Băjan, *Crucea Jurământului*, studiu analitic şi istoric cu două gravuri pe zinc şi o anexă, Câmpulung, 1929, p. 10).

[12] *Letopiseţul Cantacuzinesc,* p. 2.

[13] *Călătoria lui Paul de Alep*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. VI, partea I, îngrijită de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Bucureşti, 1976, p. 170.

rândul saşilor ar trebui să ne atragă atenţia, mai ales în cazul în care vrem să facem o analiză comparată a a acestor tradiţii şi implicit a celor două comunităţi câmpulungene.

Pornind de la *Cronica franciscanilor*, redactată între 1761 şi 1764 de un catolic câmpulungean pe nume Blasius Kleiner[14], George Georgescu este de părere că, după o expediţie maghiară împotriva tătarilor din anul 1285, un nobil maghiar ar fi fost numit *comite* al aşezării de la Câmpulung de către regele Ungariei Ladislau al IV-lea "Cumanul"(1272-1290)[15]. La 1299, când şi-a făcut apariţia „Radu Negru vodă (*Radul Njegu Voda*)", aşa după cum relatează cronica lui Blasius Kleiner, aici, la Câmpulung, erau „saşi catolici amestecaţi cu valahi"[16]. Aşadar, saşii erau stabiliţi la Câmpulung, înainte de venirea lui Negru Vodă, dacă nu cumva odată cu acesta au venit şi alţi saşi, ceea ce ar fi făcut ca numărul acestora să-l întreacă pe cel al românilor, fapt consemnat de altfel în *Cronica Franciscanilor*[17]. Nu avem însă certitudinea că lucrurile au stat aşa[18]. De altfel, primul istoric al Câmpulungului, C. D. Aricescu, afirmă că numărul saşilor de confesiune catolică nu l-ar fi putut depăşi, cel puţin până la 1400, pe cel al românilor ortodocşi[19]. După opinia lui Flaminiu Mârţu, în veacul al XV-lea populaţia săsească de confesiune catolică ar fi reprezentat doar 5% din populaţia totală a Câmpulungului[20]. Pe de altă parte, nu avem o dovadă clară a faptului că primul conducător cunoscut până astăzi al comunităţii săseşti catolice din Câmpulung, comitele Laurenţiu, stins din viaţă în 1300, aşa după cum atestă inscripţia de pe lespedea sa de mormânt[21], a fost şi conducător al comunităţii româneşti ortodoxe de aici[22].

În ceea ce priveşte contribuţia acestor saşi la apariţia şi dezvoltarea oraşului Câmpulung, Adolf Armbruster a exprimat următoarea opinie: „Cronicile muntene leagă nemijlocit întemeierea unor oraşe de descălecarea lui Radu Negru fără a releva vreun rol deosebit al saşilor în această acţiune ‹‹urbanizatoare››"[23]. Realitatea istorică infirmă acest lucru. „Obştea sătească" de la Câmpulung, o veche aşezare rurală de agricultori şi păstori[24], s-a dezvoltat şi s-a transformat mai întâi în „târg", iar mai apoi în „oraş",

---

[14] George Georgescu, *Câmpulung-Muscel în Cronica franciscanilor de la 1764*, în „Argesis. Studii şi comunicări–Seria istorie", tom. IX, Piteşti, 2000, p. 253.

[15] Idem, *Câmpulung–cea mai veche reşedinţă temporară a Ţării Româneşti*, în „Studii şi comunicări", IV, Curtea de Argeş, 1992,p. 38.

[16] Idem, *Câmpulung-Muscel în Cronica franciscanilor de la 1764*, în loc. cit., p. 254.

[17] *Ibidem.*

[18] Claudiu Neagoe, Ionuţ Vasiloiu, *Noi contribuţii privitoare la comunitatea catolică din Câmpulung-Muscel (secolele XVI-XVIII)*, în Laurenţiu Rădvan (editor), *Civilizaţia urbană din spaţiul românesc în secolele XVI-XVIII. Studii şi documente*, Iaşi, 2006, p. 108.

[19] C. D. Aricescu, *Historia Câmpulungului, prima rezidenţă a României*, ediţie îngrijită de Adrian Săvoiu şi Gheorghe Pârnuţă, Bucureşti, 2007, pp. 105-106.

[20] Flaminiu Mârţu, *Gândirea orăşenească în contextul contactelor cu civilizaţiile Apusului şi Răsăritului*, în „Studii şi comunicări", vol. II, Câmpulung Muscel, 1982, p. 20.

[21] Nicolae Iorga, *op. cit.*, doc. I, p. 273. A se vedea pe larg despre, la Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu şi câteva probleme arheologice şi istorice în legătură cu ea*, în „Studii şi cercetări de istoria artei", IV, 1957, pp. 114-117.

[22] Carmen Oprescu, *Consideraţii asupra genezei oraşului medieval Câmpulung-Muscel*, în „Studii şi comunicări", vol. I, Câmpulung Muscel, 1981, p. 19.

[23] Adolf Armbruster, *Dacoromano-saxonica. Cronicari români despre saşi. Românii în cronica săsească*, Bucureşti, 1980, p. 162.

[24] Vasile Cucu, *Geografia populaţiei şi aşezărilor umane*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1981, p. 230.

datorită contribuţiei incontestabile a meşteşugarilor şi negustorilor saşi[25], stabiliţi aici în mai multe „valuri”, începând cu a doua jumătate a veacului al XIII-lea şi continuând cu veacurile XIV-XV. Trebuie să remarcăm totuşi, că în privinţa cronologiei acestor „etape” sau „faze” de evoluţie parcurse de Câmpulung opiniile rămân împărţite: unii istorici au susţinut ideea potrivit căreia Câmpulungul ar fi devenit oraş la începutul secolului al XIII-lea[26]; alţii consideră că profilul „de oraş” ar fi fost dobândit de Câmpulung după anul 1350[27]; în ceea ce ne priveşte, reafirmăm aici opinia exprimată relativ recent şi anume că aşezarea de la Câmpulung a trecut mai întâi prin faza de „târg”, dacă nu cu veacul al XIV-lea, în mod cert cu primele decenii ale veacului al XV-lea, fapt atestat documentar, de altfel, în anul 1431[28], ea ajungând apoi să dobândească un „profil urban” începând cu a doua jumătate a veacului al XV-lea şi sfârşind cu primele două decenii ale veacului al XVI-lea[29].

Revenind la problema începuturilor comunităţii săseşti de confesiune catolică din Câmpulung, trebuie să menţionăm şi alte opinii exprimate de istorici. Unii au pus întemeierea aşezării de la Câmpulung pe seama saşilor, veniţi aici între 1211 şi 1222 în slujba cavalerilor teutoni[30]; alţii au legat-o de expansiunea politică şi religioasă a regatului ungar la sud şi răsărit de Carpaţi[31]. În opinia istoricului Ioan-Aurel Pop de pildă, saşii ar fi fost colonizaţi în zone în care regatul ungar nu îşi putea extinde singur autoritatea, această „colonizare” constituind o primă etapă în vederea încorporării acelor teritorii, iar acest scenariu ar fi fost posibil şi la sud de Carpaţi[32]. Această teorie pare să fie confirmată oarecum de o diplomă regală, îndeobşte cunoscută, şi anume *Diploma ioaniţilor* (2 iunie 1247), care interzicea cavalerilor ospitalieri sau ioaniţi să-i colonizeze pe saşii care ar fi venit din regatul ungar (de fapt din Transilvania) în teritoriile date lor în stăpânire la sud de Carpaţi, fără o „îngăduinţă regească osebită”[33].

---

[25] Chiar dacă aceştia nu au constituit un factor determinant în procesul de formare a oraşului Câmpulung, fără îndoială l-au accelerat; cf. Carmen Oprescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 19. Potrivit marelui istoric francez Fernand Braudel, reprezentant de seamă al „Şcolii de la Annales”, există o trăsătură comună pentru oraşele medievale, anume aceea că toate au fost produsul civilizaţiilor de care au aparţinut (*Structurile cotidianului: posibilul şi imposibilul*, vol. II, Bucureşti, Editura Meridiane, 1984, p. 297). Prin urmare, pornind de la această opinie am putea spune că oraşul Câmpulung a fost produsul civilizaţiei săseşti transilvănene, însă cercetările istorice de până acum, referitoare la istoria Câmpulungului, infirmă acest fapt. Saşii au fost aceia care au preluat formele de organizare specifice comunităţii autohtone româneşti de aici.

[26] Ion Hurdubeţiu şi Flaminiu Mârţu, *Câmpulungul-Muscel medieval*, în „Studii şi articole de istorie”, XI, Bucureşti, 1968, p. 28; Fl. Mârţu, *Formarea oraşului*, în *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi*, pp. 19-22.

[27] Thomas Nägler, *Românii şi saşii până la 1848 (Relaţii economice, sociale şi politice)*, Sibiu, 1997, p. 98. A se vedea în acest sens şi argumentele interesante ale lui Laurenţiu Rădvan, *Oraşele din Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVI-lea*, pp. 395-412.

[28] *Documenta Romaniae Historica, D. Relaţii între Ţările Române*, vol. I (*1222-1456*), p. 278, doc. 176.

[29] A se vedea pe larg la Claudiu Neagoe, Ionuţ Vasiloiu, *op. cit.*, pp. 106-107.

[30] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. XII; Constantin Rădulescu Codin, *Câmpulungul Muscelului istoric şi legendar*, Câmpulung, 1926, pp. 46-47; Ion Hurdubeţiu, *Din trecutul catolicilor la Câmpulung-Muscel*, Câmpulung, 1941, p. 1.

[31] Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1974, p. 281; Vasile Drăguţ, *Arta gotică în România*, Bucureşti, 1979, p. 138; Alexandru Ciocâltan, *Identitatea comunităţii germane din Câmpulung Muscel în secolele XIII-XVIII*, în „Erasmus”, 2002, nr. 13, p. 94.

[32] Ioan-Aurel Pop, *Românii şi maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p. 156.

[33] *Documenta Romaniae Historica, D. Relaţii între Ţările Române*, vol. I (*1222-1456*), p. 27, doc. 10.

Contrar acestei opinii însă, istoricul Thomas Nägler afirmă că interesul regalităţii maghiare a fost acela de a coloniza Transilvania, nicidecum teritoriile de la sud de Carpaţi[34].

Un lucru este totuşi cert: comunitatea săsească catolică din Câmpulung, dacă nu cumva şi cea românească ortodoxă (considerată de catolici schismatică), s-a aflat, la sfârşitul secolului al XIII-lea şi începutul secolului al XIV-lea, în aria de influenţă a coroanei ungare[35], comitele Laurenţiu fiind, foarte probabil, un „reprezentant regal"[36]. Dar, tot atât de bine, acest comite putea să fie un conducător ales de întreaga comunitate câmpulungeană[37].

De remarcat este faptul că părerile istoricilor sunt împărţite şi în privinţa raporturilor iniţiale existente între cele două comunităţi, cea săsească catolică şi cea românească ortodoxă. După unele opinii, între coloniştii saşi şi populaţia autohtonă românească ar fi existat relaţii „de colaborare, de interdependenţă şi nu de subordonare"[38]. După altele, saşii câmpulungeni ar fi constituit, la cumpănă dintre secolele XIII-XIV, o comunitate distinctă de cea locală, care ar fi beneficiat de autonomie dinainte de întemeierea statului medieval Ţara Românească, ca dovadă că aceştia işi ridicaseră, încă de la sfârşitul secolului al XIII-lea, un lăcaş de cult, respectiv biserica Bărăţiei, ca „semn al puterii şi autonomiei", iar la începutul secolului al XIV-lea, când această comunitate a intrat sub controlul voievozilor de la Argeş, vechile privilegii i-au fost confirmate[39].

Ne punem însă întrebarea, când s-a eliberat comunitatea săsească din Câmpulung de sub autoritatea nominală a regalităţii ungare şi când a intrat în stăpânirea Basarabilor? După unele opinii, acest lucru s-ar fi petrecut între anii 1301-1308/1314, pe fondul crizei interne izbucnite în regatul Ungariei, după moartea ultimului Arpadian, respectiv Andrei al III-lea (1301), şi declanşarea luptelor pentru tron între Charles Robert d'Anjou şi Ottokar de Styria. Cum saşii din Transilvania au luptat de partea celui din urmă, foarte probabil şi saşii din Câmpulung au manifestat în mod vădit aceeaşi atitudine, trecând însă, pentru a-şi asigura autonomia şi privilegiile, sub „protecţia" lui Tihomir[40]. Alţi istorici sunt de părere că Basarab I a fost cel care a luat sub „protecţia" sa comunitatea săsească din Câmpulung, i-a acceptat şi confirmat vechiul statut, i-a încurajat meşteşugurile şi negoţul, dar mai mult decât atât, începând cu 1330, el şi-a stabilit aici reşedinţa voievodală[41]. În ceea ce ne priveşte, credem că această trecere a comunităţii săseşti câmpulungene sub stăpânirea efectivă a lui Basarab I a avut loc între cele două răscoale ale saşilor din Transilvania împotriva regelui

---

[34] Thomas Nägler, *Aşezarea saşilor în Transilvania*, Bucureşti, 1981, p. 214.

[35] Ion Hurdubeţiu, *Puncte de vedere cu privire la raporturile dintre coloniştii germani şi populaţia autohtonă românească în spaţiul carpato-danubian în Evul Mediu timpuriu*, în „Studii. Revistă de istorie", tom. 26, 1973, nr. 6, pp. 1188-1189.

[36] Ion Hurdubeţiu şi Flaminiu Mârţu, *Câmpulungul-Muscel medieval*, în loc. cit., p. 30.

[37] Carmen Oprescu, *op. cit.*, pp. 18-19.

[38] *Ibidem*, p. 19.

[39] Laurenţiu Rădvan, *Oraşele din Ţara Românească până la sfârşitul secolului al XVI-lea*, p. 87.

[40] Ion Hurdubeţiu şi Flaminiu Mârţu, *op. cit.*, p. 30. Tihomir ar fi fost „voievodul-unificator" de la Argeş; cf. Nicolae Constantinescu, *Basarab I şi contribuţia sa la consolidarea Ţării Româneşti*, în „Argesis. Studii şi comunicări–Seria istorie", tom. XVI, Piteşti, 2007, p. 106.

[41] Radu-Ştefan (Ciobanu) Vergatti, *Curtea de Argeş şi Câmpulung-Muscel reşedinţe domneşti în raport de anterioritate sau contemporaneitate*, în „Studii şi comunicări", vol. V, Câmpulung Muscel, 1989, p. 5.

Charles Robert d'Anjou, din 1324 şi respectiv 1332. La această a doua dată, 1332, Basarab ar fi acordat ajutor militar saşilor transilvăneni, fapt consemnat într-o cronică săsească târzie, mai precis din veacul al XVII-lea[42]. Până la urmă, stabilirea noii capitale a Ţării Româneşti la Câmpulung[43], a fost, în opinia lui Flaminiu Mârţu, absolut „firească şi necesară", nu numai ca urmare a ponderii sale demografice, economice şi sociale, ci şi a importanţei sale geo-strategice[44]. Prin urmare, Basarab şi urmaşii săi au ocrotit şi încurajat, în toate privinţele, comunitatea săsească de la Câmpulung[45].

O altă dovadă a intrării saşilor câmpulungeni sub „protecţia" voievodului de la Argeş după 1324, ar putea-o constitui şi scrisoarea papei Ioan XXII (1 februarie 1327), prin care toţi dominicanii aflaţi la acea vreme pe cuprinsul Ţării Româneşti, mai mult ca sigur şi la Câmpulung, erau puşi sub protecţia lui Basarab. Istoricul Daniel Barbu a văzut în această scrisoare papală o dovadă certă a convertirii lui Basarab I la catolicism[46], doar pentru că acesta este numit „cucernic principe catolic" (*princeps devotus catholicus*)[47]. Această opinie a fost combătută cu argumente indubitabile de către Pavel Chihaia[48], aşa că nu ne vom opri asupra acestei controverse. Trebuie să aducem însă în discuţie un alt aspect relevat de acest document şi neglijat, voit sau nu, de istorici. Ştim, din documentul mai înainte menţionat, că papa Ioan XXII fusese înştiinţat, fără îndoială prin intermediul misionarilor săi, de faptele „vrednice de laudă" ale acestui „voievod al Ţării Transalpine" (*voivoda Transalpino*), care contribuise nu numai la „stârpirea *neamurilor necredincioase* (s. n.)", adică a tătarilor de la răsărit, ci şi la combaterea „duşmanilor crucii, veniţi din îndepărtatele meleaguri ale Germaniei şi Poloniei"[49].

Ne punem în mod firesc întrebarea: cine erau aceşti „duşmani ai crucii", care se răspândiseră în teritoriile de la sud şi răsărit de Carpaţi? Răspunsul îl găsim câteva rânduri mai departe, unde papa îl înştiinţează pe Basarab că a acordat „priorului provincial al fraţilor ordinului predicatorilor din Ungaria, putere deplină şi liberă, în temeiul autorităţii apostolice, de a trimite în părţile acelui regat [...], câţiva fraţi potriviţi din provincia ordinului său, care să fie învăţaţi în legea Domnului" şi care „să îndeplinească slujba inchiziţiei cu grijă şi cu râvnă [...], împotriva molimei răutăţii eretice, împotriva *ereticilor* (subl. n.), a celor ce cred în ei, a sprijinitorilor, ocrotitorilor şi tăinuitorilor lor [...]"[50]. Aşadar, acei „duşmani ai crucii" menţionaţi mai înainte erau nişte *eretici* veniţi din Germania şi din Polonia, iar dominicanii, trimişi împotriva acestora şi puşi sub protecţia lui Basarab I, erau „inchizitori" ai Bisericii Romei.

---

[42] Adolf Armbruster, *op. cit.*, pp. 176-177.

[43] Existenţa unei Curţi voievodale aici, la Câmpulung, încă din veacul al XIV-lea, a fost dovedită şi de cercetările arheologice; vezi pe larg la Gheorghe I. Cantacuzino, *Câmpulung. Vechi monumente şi biserici*, Bucureşti, 2002, pp. 12-48.

[44] Flaminiu Mârţu, *Problematica localizării primei capitale a statului feudal al Ţării Româneşti*, în „Studii şi comunicări", tom. III, Piteşti, 1971, p. 182.

[45] Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. I, *Secolele VIII-XIV*, Bucureşti, 2008, p. 64.

[46] Daniel Barbu, *Pictura murală din Ţara Românească în secolul al XIV-lea*, Bucureşti, 1986, p. 20.

[47] *Documenta Romaniae Historica*, *D. Relaţii între Ţările Române*, vol. I (*1222-1456*), p. 39, doc. 17.

[48] Vezi pe larg, *Despre biserica domnească din Curtea de Argeş şi confesiunea primilor voievozi ai Ţării Româneşti*, în *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească*, Bucureşti, 1993, pp. 31-35.

[49] *Documenta Romaniae Historica*, *D. Relaţii între Ţările Române*, vol. I (*1222-1456*), p. 40, doc. 17.

[50] *Ibidem*.

Dacă analizăm cu atenţie situaţia Bisericii catolice la acea vreme, vom descoperi că acei eretici nu erau altceva decât nişte reprezentanţi ai misticismului german, de fapt o mişcare de protest apărută chiar în sânul ordinului dominican şi implicit în sânul Bisericii catolice. Această mişcare a fost iniţiată de călugărul dominican Meister Eckhart, pe numele său real Johan Eckhart von Hochheim (cca. 1260-1328), el fiind originar din localitatea Hochheim din Thuringia. Membru al ordinului predicatorilor din Erfurt, Eckhart a avut o ascensiune demnă de remarcat: între 1294 şi 1298 a fost proir provincial al ordinului dominican din ducatul Saxoniei şi apoi vicar general al Thuringiei; între 1302 şi 1304 el a obţinut titlul academic de „magistru în teologie" (*magister sacrae theologiae*), devenind titular al Universităţii din Paris[51].

Pornind de la credinţa că „numai Divinul este real", Meister Eckhart afirmă, printre altele, că „scopul creştinismului trebuie să fie unirea spiritului cu Dumnezeu printr-o fuziune a esenţei umane cu esenţa divină în timpul unei experienţe extatice"[52]. În 1326, scandalizat de tezele lui Eckhart, dar mai ales de afirmaţia „Dumnezeu trebuie să devină eu, şi eu Dumnezeu", arhiepiscopul de Köln l-a acuzat de erezie şi a cerut papei Ioan XXII să fie judecat de tribunalul Inchiziţiei[53]. Procesul său a durat mai bine de doi ani. La câteva luni după moartea sa, mai precis la 27 martie 1329, bula papală intitulată *In agro dominico* condamna ca eretice 17 teze şi ca suspecte de erezie alte 11 teze exprimate de Meister Eckhart în operele sale[54].

Revenind la acei eretici menţionaţi în documentul papal din 1 februarie 1327, aceştia nu puteau fi decât nişte călugări dominicani, discipoli ai lui Eckhart. E foarte posibil ca unii dintre ei să fi ajuns ori să fi trecut prin Câmpulung.

Basarab I şi apoi urmaşul său, Nicolae Alexandru (1352-1364) au întreţinut, fără îndoială, relaţii strânse cu saşii câmpulungeni, încurajându-i economic şi protejându-le confesiunea, mai ales că ei şi-au stabilit reşedinţa aici, începând cu anul 1330[55].

La Câmpulung, în prima jumătate a veacului al XIV-lea, existau două lăcaşuri de cult catolice, Bărăţia şi Cloaşterul, şi o biserică voievodală. Prima dintre ele, Bărăţia, datând din a doua jumătatea a secolului al XIII-lea, potrivit cercetărilor arheologice efectuate în perioada 1963-1965[56], şi aparţinând comunităţii săseşti de aici, avea hramul „Sf. Apostol Iacob" (zis şi Zevedeu)[57] sau „Sf. Iacob cel Mare"[58]. Despre cea de-a doua, Cloaşterul, ştim astăzi că a fost ridicată de călugării dominicani, sub protecţia unei catolice fervente, doamna Clara de Doboka, soţia lui Nicolae Alexandru, în jurul anului 1345[59]. După unele opinii, înălţarea ei ar trebui legată şi de o posibilă

---

[51] *The Catholic Encyclopedia*; http://www.newadvent.org/cathen/htm, [10 februarie 2009].
[52] Earle E. Cairns, *Creştinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creştine*, Chişinău, 1992, p. 243.
[53] *Ibidem.*
[54] Meister_Eckhart; http://www.humanitas.ro, [10 februarie 2009].
[55] Flaminiu Mârţu, *op. cit.*, p. 182; Radu-Ştefan (Ciobanu) Vergatti, *op. cit.*, pp. 5-6.
[56] A se vedea pe larg, la Ştefan Balş, *Restaurarea Bărăţiei din Câmpulung Muscel*, în „Monumente istorice. Studii şi lucrări de restaurare", 1969, nr. 3, pp. 9-14.
[57] Florin M. Popescu, *Hram şi relicve în bisericile Câmpulungului. Bakšić despre moaştele Bărăţiei*, în „Gazeta de Muscel", an. V, 1998, nr. 138 (4 martie), p. 3.
[58] Gheorghe I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 48.
[59] Vezi Pavel Chihaia, *Monumente gotice din Câmpulung*, în Idem, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, pp. 306-316; Maria Mulţescu, Alexandru Mulţescu, *Cloaşterul Câmpulungean*, în „Argesis. Studii şi comunicări–Seria istorie", tom. IX, 2000, pp. 123-124. Alţii însă consideră că prima fază a acestui lăcaş de cult, construit de fraţii predicatori, ar data cel mai târziu din a doua jumătate a

protecţie şi susţinere din partea reginei Elisabeta a Ungariei, mama tânărului rege Ludovic d'Anjou, care ar fi dăruit mănăstirii Cloaşterului, „un edificiu menit a sublinia măreţia catolicismului" în Ţara Românească, moaşte foarte rare, printre care şi „piciorul Sfântului Andrei". Acestea ajunseseră în regatul apostolic al Ungariei după profanarea bisericii Sfinţilor Apostoli din Constantinopol de către cavalerii latini, la sfârşitul celei de-a patra cruciade (1204)[60]. Existenţa acestor moaşte sacre la Câmpulung, în 1385, este confirmată de mărturia a doi pelerini germani ajunşi aici, Peter Sparnau şi Ulrich von Tennstädt[61]. Cloaşterul a fost vestit pentru moaştele sale, care aveau reputaţia de a face minuni, până în veacul al XVII-lea. Aşadar, putem vedea în regina Elisabeta a Ungariei o „patroană" a mănăstirii Cloaşterului, ca dovadă hramul iniţial al acesteia, Sf. Elisabeta", menţionat de Bakšić la jumătatea veacului al XVII-lea[62].

În legătură cu mănăstirea Cloaşterului ctitorită şi deservită de călugări dominicani încă de la 1345-1350, mai trebuie să facem o precizare şi anume că ea s-a aflat în strânse legături cu o altă mănăstire dominicană, cea de la Cârţa, din Ţara Făgăraşului, cu hramul „Sf. Fecioare Maria". Cele două mănăstiri s-au influenţat reciproc şi vom încerca în cele ce urmează să demonstrăm acest lucru.

În 1364, vestea morţii lui Nicolae Alexandru, cunoscut în mediile săseşti muntene şi transilvănene pentru atitudinea sa binevoitoare faţă de catolicism, fără însă ca acesta să se fi fost convertit cumva, a fost consemnată şi de o însemnare făcută pe o *Psaltire* descoperită în arhiva mănăstirii dominicane de la Cârţa. În mod cert, ştirea morţii domnului muntean a stârnit interes în rândul comunităţii săseşti şi al călugărilor dominicani din Câmpulung, mai ales că Nicolae Alexandru a murit şi a fost îngropat aici, în biserica domnească ctitorită de el, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului"[63], şi această ştire a fost apoi transmisă dominicanilor de la Cârţa. Putem lua însă în calcul şi ipoteza potrivit căreia această *Psaltire*, care conţine ştirea „a murit Alexandru voievod transalpin. Anul Domnului 1364", ar fi aparţinut chiar Cloaşterului, însemnarea făcându-se aici, pentru ca mai apoi ea să ajungă la mănăstirea Cârţa[64].

Tot ca o influenţă, de această dată din partea mănăstirii Cârţa, poate fi acceptată şi schimbarea hramului Cloaşterului: la 1 martie 1382, când episcopul catolic Grigore al Severinului şi al Ţării Româneşti[65] îl ridică „pe Ioan, fiul lui Valentin din valea

---

secolului al XIV-lea; cf. Ion Barnea şi Emil Lăzărescu, *Sondajul de la Câmpulung, punctul „Cloaşter"*, în „Materiale şi cercetări arheologice", VIII, Bucureşti, 1962, pp. 65-72.

[60] Florin M. Popescu, *Hram şi relicve în bisericile Câmpulungului. Despre hramul „Cloaşterului"* (III), în „Gazeta de Muscel", an. V, 1998, nr. 142 (1 aprilie), p. 3. Mai multe informaţii la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Cruciada_a_patra [14 februarie 2009].

[61] *Relaţia călătoriei prin Ţara Românească şi Transilvania, 1385*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, Bucureşti, 1968, p. 22.

[62] Petru Bogdan Bakšić, *Descrierea Ţării Româneşti, 1648*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, întocmit de Maria Holban (red. respons.), M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1973, p. 266.

[63] Vezi pe larg, la Gheorghe I. Cantacuzino, *op. cit.*, pp. 14-16, precum şi bibliografia citată la p. 16, nota 36.

[64] Cf. Florin M. Popescu, *Hram şi relicve în bisericile Câmpulungului. Despre hramul „Cloaşterului". Dominicanii din Câmpulung* (IV), în „Gazeta de Muscel", an. V, 1998, nr. 143 (8 aprilie), p. 3.

[65] O episcopie catolică fusese înfiinţată la Argeş, în 1381 (vezi C. Auner, *Episcopia catolică a Argeşului*, în „Revista catolică", an. III, 1914, pp. 439-451). Dintr-un document emis de cancelaria lui Vladislav-Vlaicu aflăm de o încercare mai veche a acestui domn de a înfiinţa un scaun episcopal. La 25 noiembrie 1369, domnul poruncea tuturor catolicilor din Ţara Românească să-l primească cum se cuvine pe viitorul episcop

Crişului, [...], la rangul de subdiacon”, mănăstirea Cloaşterului, condusă la acea vreme de un „gardian”, era cunoscută ca „mănăstirea Fericitei Fecioare din Câmpulung” (*claustro Beate Virginis in Longo Campo*)[66].

Stabilindu-şi reşedinţa la Câmpulung, Nicolae Alexandru a pus să se ridice aici o Curte şi o biserică[67], în care avea să fie înmormântat mai târziu, în 1364[68]. De la început lăcaşul a fost deservit de preoţi ortodocşi în fruntea cărora ar fi fost pus mai târziu, după unele opinii, un „eclesiarh domnesc”[69]. Unii consideră că aici a fost instalat şi primul mitropolit al Ţării Româneşti[70], Iachint, fostul mitropolit al Vicinei[71]. Un lucru este totuşi cert: această biserică domnească, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, a devenit în veacul al XV-lea, dacă nu cumva începând cu sfârşitul veacului al XIV-lea, biserica majorităţii româneşti ortodoxe[72].

Până la sfârşitul veacului al XIV-lea, cele două comunităţi etnice şi confesionale distincte, cea românească (ortodoxă) şi cea săsească (catolică), s-au „contopit” din punct de vedere administrativ, economic şi social. Încă din timpul lui Nicolae Alexandru, în fruntea lor s-a aflat un *jude*, ales probabil anual, fie din rândul ortodocşilor, fie din rândul catolicilor[73]. Împreună, aceste două comunităţi au continuat să se bucure de atenţia urmaşilor lui Basarab. În 1392, aşa după cum aflăm dintr-un document târziu din vremea lui Matei Basarab, respectiv hrisovul din 12 aprilie 1636[74], Mihail I Basarab, coregentul şi apoi urmaşul lui Mircea cel Bătrân la domnia Ţării Româneşti, a recunoscut acestora vechile libertăţi şi le-a acordat „carte” cu însemnate privilegii economice, administrative şi jurisdicţionale[75].

---

catolic, al cărui nume nu era menţionat. Documentul ne informează însă că acesta era sufragan al episcopului Dimitrie (Demetrius) al Transilvaniei (*Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. I (1247-1500), întocmit de Petre P. Panaitescu şi Damaschin Mioc, Bucureşti, 1966, doc. 3, pp. 12-13).

[66] *Documenta Romaniae Historica, D. Relaţii între Ţările Române*, vol. I (*1222-1456*), p. 113, doc. 68,.

[67] Pavel Chihaia consideră că această biserică ar fi fost iniţial o capelă a Curţii voievodale, care asigura necesităţile ortodocşilor din familia şi din suita sa (vezi *Biserica voievodului Nicolae Alexandru din Câmpulung-Muscel* (II), în „Glasul Bisericii”, an. XXX, 1971, nr. 11-12, pp. 1111-1112)

[68] *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi*, sub coordonarea lui Gh. Pârnuţă, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 68.

[69] *Ibidem*, p. 66.

[70] Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria României în date*, Bucureşti, 2003, p. 45. Despre această problemă vezi la Cristian Moisescu, *Unde a funcţionat primul lăcaş al Mitropoliei Ţării Româneşti*, în „Argesis“, Studii şi comunicări, Seria Istorie, tom. VIII, 1999, pp. 55-61.

[71] *Fontes-Historiae Daco-Romaniae (Izvoarele istoriei României)*, IV, *Scriitori şi acte bizantine, Secolele IV-XV*, Bucureşti, 1982, pp. 197-199, doc. 9.

[72] Gheorghe I. Cantacuzino, *op. cit.*, pp. 26-27.

[73] Cf. Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 6.

[74] Şt. Trâmbaciu, Gh. Pârnuţă, *Pânza (Ocolnica) cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung Muscel 1215-1747*, p. 82, doc. 5.

[75] *Câmpulung-Muscel, ieri şi azi*, p. 69.

REMARKS ABOUT THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CATHOLIC AND THE ORTHODOX COMMUNITIES FROM CÂMPULUNG MUSCEL IN THE 13-TH AND THE 14-TH CENTURIES

Abstract

Câmpulungul, the oldest settlement from the Walachia, attested in 1300, initially was a *village* (the 12-th – the 13-th centuries), then a *fair* (the 14-th century), and then a *town* (the 15-th – the 16-th centuries), as a consequence of various factors: demographic, economic, social, and politic.

Firstly, the Catholic Saxons represented a distinctive community from the Romanian Orthodox one, but during the years, up to 1400, the commune economical and social interests led to a single and strong community. They adopted the same form of leadership. Thus the leader of the town was elected alternatively from each community for a period of one year. Many of the lords of Walachia offered a lot of economical and administrative and juridical privileges along the years to these two communities.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

CÂŢIVA MARI DREGĂTORI DIN SFATUL DOMNESC AL LUI VLAD ŢEPEŞ

RADU OPREA[*]

Puterea tot mai sporită a oligarhiei boierimii a fost principalul factor politic intern ce a declanşat şirul deselor schimbări de domn în Ţara Românească, în cursul veacului al XV-lea, după dispariţia lui Mircea cel Bătrân. Boierimea de frunte, din care se recrutau marii dregători, favoriţi ai unor domni şi adversari ai altora, reprezenta într-adevăr o oligarhie puţin numeroasă şi ereditară, cu caracter relativ închis, dar „atât de divizată prin lupta pentru avuţie şi demnităţi, încât în numeroase cazuri nu mai putea fi vorba nici măcar despre unitatea morală a familiilor boiereşti, ai căror membri apar opuşi unii altora, până la cele mai reprobabile forme ale prigoanei politice şi până la omor"[1].

Vlad Ţepeş şi-a dat seama că numai o domnie puternică în interior, care să asigure ordine în ţară, putea organiza apărarea ei de pericolul extern, idee pe care o exprimă cu pregnanţă într-o scrisoare adresată braşovenilor, la 10 septembrie 1456, în care le spune: „Şi să vă gândiţi că, atunci când un om ori domn e puternic şi tare, atunci poate face pacea cum vrea; dar, când e fără putere, unul mai tare va veni asupra lui şi va face cu dânsul ce va voi"[2].

Aceste gânduri formulate curând după ocuparea tronului vor constitui un adevărat program politic pe care voievodul îl va urma cu consecvenţă, în tot cursul domniei sale[3]. Drept urmare, în alcătuirea sfatului domnesc Vlad a ales dregători fideli ideilor sale de guvernare, boieri pe care nu a pregetat însă să-i îndepărteze ori de câte ori a constatat vreo încălcare a principiilor ce vizau consolidarea puterii centrale în stat şi respectarea autorităţii domneşti ca principal factor de putere. O asemenea tendinţă de schimbare periodică a marilor dregători se poate lesne observa chiar şi din analiza celor numai patru hrisoave cu sfat ce s-au mai păstrat din vremea lui Vlad Ţepeş[4]. De pildă, în intervalul de patru ani dintre primul şi ultimul document, există o schimbare constantă şi continuă a boierilor care au slujit în sfatul domnesc, astfel încât, cu doar două posibile excepţii - Voico Dobriţa şi Cazan logofătul -, boierii înscrişi în primul hrisov din 1457, ca membri ai sfatului domnesc, sunt complet diferiţi de cei înscrişi în

[*] Piteşti.
[1] Ion Donat, *Domeniul domnesc în Ţara Românească (sec. XIV-XVI)*, Bucureşti, 1996, p. 102.
[2] N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ediţie îngrijită de Ruxandra Mihăilă, Bucureşti, 1999, p. 145.
[3] Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976, p. 40.
[4] *Documenta Romaniae Historica* (în continuare: *DRH)*, B. Ţara Românească, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 200-206.

ultimul act din 1461. Or, asemenea schimbări pot fi şi mai bine puse în evidenţă dacă vom compara documentele emise de predecesorul lui Vlad Ţepeş, voievodul Vladislav al II-lea, din ramura Basarabilor - Dăneşti, sau cele provenind de la succesorul şi fratele său, Radu cel Frumos, comparaţie ce nu demonstrează schimbări drastice asemănătoare în alcătuirea sfatului domnesc[5].

Un calcul simplu ne relevă faptul că din totalul de 23 de dregători prezenţi în sfatul domnesc, din anii 1457-1461, la sfârşitul acestei perioade au dispărut 11, adică pe aceşti boieri nu-i mai regăsim niciodată în componenţa sfatului vreunui alt voievod ulterior. Ceea ce înseamnă că, fie s-au stins din viaţă - în mod natural -, fie au fost ucişi de Vlad[6].

La prima vedere, asemenea reacţii violente ale domnului faţă de reprezentanţii nobilimii autohtone ar părea, pentru un neavizat, o situaţie de excepţie în contextul epocii în care a trăit Vlad Ţepeş. Dar ar fi suficient să ne amintim de faptele lui Ştefan cel Mare, contemporanul - nu mai puţin celebru - şi ruda după mamă a voievodului muntean, pentru a ne da seama că şi domnul Moldovei a acţionat într-o manieră similară lui Vlad pentru atingerea aceluiaşi obiectiv: consolidarea puterii domneşti[7].

Schimbări evidente a cunoscut, în perioada 1457-1461, şi dinamica sfatului domnesc al lui Vlad Ţepeş, dacă ne referim aici la raportul - mereu schimbător - dintre boierii vechi şi boierii noi. S-a remarcat astfel că, în 1457, opt boieri din doisprezece erau noi; în 1458, şapte din nouă; în 1459, zece din unsprezece, iar în 1461, nouă din zece[8].

Primul dintre sfetnicii lui Vlad Ţepeş - menţionat ca atare în textul documentului din 16 aprilie 1457 - *Manea Udrişte*, era un boier vârstnic ce slujise cu credinţă şi în vremea tatălui său, voievodul Vlad Dracul, când deţinuse dregătoria de frunte a acelor vremi: vornicia, începând din 2 august 1439[9]. Faptul că Manea Udrişte avusese această importantă dregătorie, deşi nu mai figurase anterior - ca martor - în alte hrisoave domneşti, a stârnit nedumerirea unor istorici mai vechi[10]. Singura explicaţie a

---

[5] Kurt W. Treptow, *Criza economică şi socială din sud-estul Europei în timpul lui Vlad Ţepeş*, în vol. *Vlad Ţepeş (studii)*, coord. de Kurt W. Treptow, Iaşi, 1991, p. 110-111, traducere de Călina Creţescu-Gogălniceanu şi Luminiţa Ghimeş-Petrescu a lucrării: Kurt W. Treptow (ed.), *Dracula: Essays on the Life and Times of Vlad Ţepeş*, New York, 1991.

[6] Nicolae Stoicescu, *op. cit*., p. 44-45, n. 15.

[7] „Abia înscăunat în 1457, după ce a încercat să obţină prin negocieri recunoaşterea sa de către coroana polonă şi, în acelaşi timp, izgonirea din Polonia a domnului fugar, Ştefan smulge concesiile urmărite prin expediţii militare în regatul vecin… În timpul campaniei lui Matias Corvin împotriva Moldovei, la sfârşitul anului 1467, ostilitatea unei însemnate părţi a boierimii faţă de domn s-a manifestat prin numeroase defecţiuni pe câmpul de luptă şi, după retragerea ungurilor, printr-o adevărată răscoală a boierimii din sudul Moldovei. Îndată după încheierea campaniei, Ştefan a executat pentru trădare sau împlinire necorespunzătoare a sarcinii militare 20 de mari boieri, care au fost decapitaţi, şi 40 boieri mici, care au fost traşi în ţeapă. O altă grupare boierească ostilă a fost decapitată în 1471, odată cu execuţia a trei mari boieri… La capătul domniei, în 1504, pentru a frânge rezistenţa unei părţi a boierimii şi pentru a-l impune ca succesor pe fiul său Bogdan, pe care-l considera cel mai apt să-i continue opera, Ştefan se ridică de pe patul de moarte şi-i execută pe boierii refractari hotărârii sale. Cu egală perseverenţă i-a urmărit şi eliminat Ştefan pe pretendenţii la domnie, centre de polarizare a opoziţiei boierimii şi instrumente ale intervenţiei străine în viaţa politică a ţării", cf. Şerban Papacostea, *Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*, Bucureşti, 2003, p. 21-22.

[8] Matei Cazacu, *Dracula*, Bucureşti, 2008, p. 133.

[9] *DRH*, B, I, p. 156.

[10] I. Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, extras din „Cercetări Istorice", IV, Iaşi, 1928, p. 114.

acestei situaţii ar fi, după părerea noastră, o eventuală înrudire existentă între neamul voievodului şi cel al marelui dregător, pentru că numai astfel s-ar putea lămuri şi prezenţa în sfatul domnesc a lui Stoica, fratele lui Manea Udrişte[11], precum şi poziţia preeminentă (de prim-sfetnic) pe care a avut-o fiul lui Manea Udrişte, Dragomir al lui Manea, în timpul domniei unui alt voievod din ramura Drăculeştilor, cea a lui Vlad Călugărul voievod - fratele vitreg al lui Vlad Ţepeş - în perioada 1482-1492[12].

Manea Udrişte descindea dintr-un vechi neam boieresc - cu origini prin veacul al XIV-lea[13] - şi a fost unul din ascendenţii de seamă ai puternicului neam al boierilor din Mărgineni (Prahova)[14], boieri care au jucat un rol important în viaţa politică a Ţării Româneşti, în Evul Mediu. Moşiile lor se întindeau în judeţele Prahova şi Dâmboviţa, în apropierea capitalei ţării. Istoricii au remarcat că neamul acestui dregător se va fi înrudit cu fostul domn Vladislav al II-lea, aşa cum reiese dintr-un document al vremii ce ne arată că fiul său, jupan Dragomir Udrişte, era nepotul amintitului voievod[15]. Fiind un boier în vârstă, aflat la apusul carierei sale de mare dregător, este de presupus că Manea Udrişte s-a stins din viaţă după 16 aprilie 1457.

De altfel, analiza documentelor interne a surprins o posibilă relaţie de înrudire ce ar fi existat între Manea Udrişte şi un alt dregător al lui Vlad Ţepeş, *jupan Cazan al lui Sahac*, boier ce a deţinut dregătoria de mare logofăt[16]. Această ipotetică rudenie ar fi dedusă din textul hrisovului datat 2 ianuarie 1450, în care se consemnează că cei doi boieri stăpâneau în comun (în codevălmăşie) „două mori într-o casă” la Târgovişte, stăpânire din care Cazan a donat partea sa Mănăstirii Cozia[17].

Ca şi predecesorul său, Cazan al lui Sahac era descendentul unui neam boieresc cu rădăcini foarte vechi (sec. XIV), având moşii în stăpânire - pe vremea lui Neagoe Basarab - la marginea vechiului judeţ Ilfov, în satele Greci, Săhăteni, Tătărăi, Bonţeşti şi Răzvad[18].

Cariera politică a lui Cazan - nume cu rezonanţă armenească - a început în 1431, când era logofătul lui Alexandru Aldea voievod, reuşind să se menţină la putere sub Vlad Dracul şi Vladislav al II-lea, la început ca logofăt şi apoi ca jupan. În timpul domniei lui Vlad Ţepeş este menţionat în 3 hrisoave, în funcţia de logofăt, dovedind apoi o impresionantă longevitate politică ce a durat până în 1482[19]. Bătrânul dregător se va fi stins din viaţă în timpul domniei lui Vlad Călugărul, între iulie 1482 şi ianuarie 1483, deoarece nu-l mai întâlnim de la această dată înainte[20].

---

[11] *DRH*, B, I, doc. 98 / 1445, p. 173; doc. 99 / 1445 aug. 7, p. 175.
[12] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova* (*sec. XIV-XVII*), Bucureşti, 1971, p. 20.
[13] George D. Florescu, *Divanele domneşti din Ţara Românească. I (1389-1495)*, Bucureşti, 1943, p. 112, 183; vezi şi spiţa genealogică din *Anexa 1* la prezentul studiu.
[14] *Ibidem*, p. 183; Idem, *Boierii Mărgineni din secolele XV şi XVI. Studiu genealogic*, extras din „Buletinul Comisiei Istorice a României”, vol. IX-X, 1929-1930, Vălenii de Munte, 1930.
[15] *DRH*, B, I, doc. B/<1447 sept. 1-1448 aug. 31>, p. 505; George D. Florescu, *Divanele domneşti...*, p. 112, 226.
[16] *DRH*, B, I, p. 200-206.
[17] *Ibidem*, p. 177.
[18] *DRH*, B, II, doc. 192 / 1520 mart. 16, p. 370; George D. Florescu, *op. cit.*, p. 139; vezi spiţa din *Anexa 2*.
[19] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 135, 136; Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători...*, p. 16.
[20] George D. Florescu, *op. cit*, p. 251.

Un alt membru al sfatului domnesc, numit *Stan al lui Negre*, era un boier provenind din anturajul voievodului Vladislav al II-lea, din perioada 1450-1456. El deţine dregătoria de mare vornic în timpul lui Vlad Ţepeş[21], fiind amintit şi în hrisoavele din 1457 şi 1458[22]. Dispare din documentele ulterioare, fiind probabil o victimă a voievodului Vlad[23].

Unul din boierii menţionaţi în sfatul domnesc al lui Vlad Ţepeş cu titlul de *jupan*, fără a deţine vreo anume dregătorie, este *Dragomir Ţacal*, ce apare în trei acte din perioada 1457-1459, dispărut ulterior ca şi predecesorul său, probabil din cauze similare[24].

Gherghina comis este boierul ridicat în rang de Vlad Ţepeş încă din 5 martie 1458, fiind în sfat până la 1461. Dregător cu o carieră îndelungată, rudă apropiată a lui Vlad Călugărul voievod, cu care era cumnat, şi a lui Radu cel Mare, căruia îi era unchi, Gherghina a deţinut şi dregătoria de mare pârcălab al cetăţii Poienari, începând de la sfârşitul secolului al XV-lea şi până în 1507. Căsătorit cu o jupâneasă din Topoloveni, pe nume Neaga, Gherghina a fost ctitorul Sf. Mănăstiri Nucet, din judeţul Dâmboviţa, iar fiica sa, Hrusana - zisă şi Gogoşoaia - a fost soţia lui Danciu Gogoaşe mare vornic, din vestita familie a boierilor Craioveşti. Prin femei, Gherghina este considerat de istoricii-genealogişti ca fiind strămoşul cunoscuţilor boieri din Băleni (Dâmboviţa)[25].

Cel mai apropiat colaborator şi întâiul-sfetnic al lui Vlad Ţepeş a fost *Voico Dobriţa*, dregător menţionat în toate cele patru hrisoave păstrate din acea vreme. Sfetnic de taină şi sol aflat în misiuni diplomatice delicate[26], Voico Dobriţa era tipul cel mai reprezentativ al aşa-zisului *homo novus* ridicat de voievod din rândul celor ce nu făceau parte din categoria marilor neamuri boiereşti[27]. Devine apoi sfetnic de încredere al lui Radu cel Frumos, sub care îşi încheie cariera de dregător, după 1466.

Jupan *Duca din Greci* este un boier nou al lui Vladislav al II-lea, cunoscut încă de la începutul domniei acestuia, fiind cu siguranţă de origine greacă, aşa cum arată şi numele moşiei sale. După aproape un an şi jumătate îl părăseşte pe Vladislav şi este amintit în primul sfat al lui Vlad Ţepeş, în 1457, apoi - probabil căzut în dizgraţie ca fost partizan al alianţei cu Ungaria - îşi continuă cariera sub Radu cel Frumos, între 1463 şi 1469[28].

---

[21] *DRH*, B, I, doc. 118 / 1459 sept. 20, p. 204.
[22] *Ibidem*, p. 200, 202.
[23] Matei Cazacu, *op. cit*., p. 135.
[24] *Ibidem*, p. 134.
[25] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar…*, p. 21.
[26] I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, p. 104, 320 -321.
[27] Despre acest boier, ce întrunea şi încrederea pribegilor, Vlad Ţepeş se pronunţa astfel într-o scrisoare din 4 iunie 1460: „Vi-l trimit pe-acest luminat om al nostru Voicu Dobriţa, consilier special, vouă în chip sincer preţuit, din pricina acelor pribegi, fugari, adversari nouă, care, cu înseşi gura lor, l-au cerut pe-acest Voicu", cf. textul latin în : I. Bogdan, *op. cit*., doc. CCLXII, p. 320-321; Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XV, partea 1, Bucureşti, 1911, p. 56; traducerea scrisorii în limba română, în: Constantin Zărnescu, *Patimile lui Dracula. Naraţiunile universale despre Dracula Vodă. Opera princeps*, Cluj–Napoca, 2004, p. 297.
[28] Matei Cazacu, *op. cit*., p. 135.

O atenţie aparte s-ar cuveni acordată lui *Stoica paharnic* (apoi *armaş*) şi lui *jupan Oprea logofăt*, doi boieri dregători ce se pare că i-au rămas credincioşi lui Vlad Ţepeş şi după 1462.

Unii istorici au susţinut că Stoica paharnic ar fi primit dregătoria de mare armaş pe la 1460[29], noua dregătorie fiind menită să contribuie şi ea la consolidarea puterii centrale în stat, dat fiind că armaşul răspundea, între altele, de executarea pedepselor şi a sentinţelor capitale date de domn.

Jupan Stoica armaşul este menţionat, pentru întâia oară, în scrisoarea trimisă de Vlad Ţepeş către magistratul oraşului Braşov, scrisoare prin care-l acreditează pe solul său ca purtător veridic al unui tainic şi important mesaj domnesc[30].

I. Bogdan l-a identificat pe Stoica armaşul cu boierul Stoica Vintilov sau Stoica al lui Vintilă[31]. Această opinie a fost ulterior împărtăşită şi de către alţi autori[32]. După părerea noastră, ipoteza propusă, deşi, cronologic, ar putea fi posibilă, ea nu rezistă însă în faţa unor argumente ce ţin de vârsta şi de rangul personajului cu care este identificat Stoica armaşul. Fiindcă omonimul lui, boierul Stoica al lui Vintilă (Stoica Vintilov), înrudit prin alianţă cu ilustrul neam al boierilor din Mărgineni[33], trebuia să fie la această vreme un personaj în vârstă, născut pe la începutul secolului al XV-lea, şi care va dispărea după 1465[34]. Pe când Stoica paharnic, judecând după locul pe care-l ocupă în sfatul domnesc, în hrisovul din 1458 (al şaptelea dregător din nouă) şi în cel din 1459 (al 12-lea din 13 boieri–martori), ne face impresia că ar fi mai degrabă un personaj relativ tânăr, poate un alt *om nou* ridicat de domn din mijlocul boierimii de rând, fapt pentru care el nici nu poartă de altfel titlul de jupan.

Şi chiar dacă era un dregător relativ tânăr, cu o carieră în plină ascensiune, Stoica armaş va rămâne un sfetnic de nădejde, fidel domnului său, fiindcă altfel nu credem că s-ar fi numărat printre boierii pribegi, amintiţi nominal în scrisoarea către braşoveni a lui Radu cel Frumos, prin care acesta solicita extrădarea fugarilor şi a averilor lor[35].

Tot în cuprinsul scrisorii de mai sus Radu cel Frumos îi roagă pe pârgarii braşoveni ca soţia lui *Oprea logofătul* - un alt fost sfetnic credincios lui Vlad - împreună cu averea ei, să fie bine păzită[36]. De altfel, Oprea logofătul mai trăia încă la Braşov, după 9 mai 1476, şi se pare că era chiar unul dintre liderii opoziţiei boierilor

---

[29] Constantin Rezachevici, *Cronologie*, p. 295, în *vol. cit.*, coord. de Kurt Treptow, Iaşi, 1991.

[30] I. Bogdan, *op. cit.*, doc. LXVIII / c. 1456-1459, p. 91; mai nou, în vol. Ştefan Suciu, Gernot Nussbächer, Monica Cincu, *Relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul, 1369-1803. Inventar arhivistic*, Bucureşti, 1986, doc. 81, p. 40, unde scrisoarea lui Vlad Ţepeş este datată <după 1456 iulie 3>.

[31] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 105, n. 1 şi p. 373 (indice).

[32] George D. Florescu, *Boierii Mărgineni din secolele XV şi XVI. Studiu genealogic*, extras din „Buletinul Comisiei Istorice a României”, vol. IX-X, 1929-1930, Vălenii de Munte, 1930, p. 27.

[33] Vezi spiţa genealogică din *Anexa 1* la lucrarea de faţă.

[34] George D. Florescu, *Boierii Mărgineni…*, p. 27; Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1971, p. 25.

[35] I. Bogdan, *Documente privitoare…*, doc. LXXXI / c. 1462-1463, p. 105; Ştefan Suciu, Gernot Nussbacher, Monica Cincu, *op. cit.*, doc. 92 / <1462 după august 15-1463>, p. 43.

[36] *Ibidem*, p. 106.

pribegi faţă de regimul turcofil de guvernare instituit de Basarab Laiotă, ucigaşul lui Vlad Ţepeş[37].

Unul dintre dregătorii ce figurează o singură dată în sfatul lui Vlad a fost *Codrea vornic*, despre care izvoarele scrise ne arată că va fi tăiat de voievod - pentru ce vină anume nu se ştie - înainte de 23 aprilie 1459, dată la care regele Ungariei i-a revendicat averea, depusă la Braşov, şi evaluată la 3 000 de florini de aur[38]. O serie de alţi boieri–martori dispar după data de 20 septembrie 1459, când sunt amintiţi în sfatul domnesc, ceea ce poate fi un indiciu că au fost ucişi sau îndepărtaţi după această dată: Dragomir Ţacal, Stan al lui Negre vornic, Moldovean spătar, Bratul de la Milcov şi Tocsaba stolnic[39].

Asemenea măsuri aspre luate împotriva marilor dregători, ca şi faptul că Vlad Ţepeş îşi recruta sfetnicii - aşa cum am mai relevat - nu numai din rândurile vechilor boieri, ci mai ales din acelea ale slujitorilor fideli ideilor şi programului său politic de guvernare, au dus la încordarea relaţiilor dintre domn şi marii feudali, ceea ce a determinat o accentuare a luptei pentru putere şi a intenţiilor vădite ale acestora din urmă de a-l schimba pe Vlad din domnie.

SOME HIGH OFFICIALS OF VLAD ŢEPEŞ'S COUNCIL

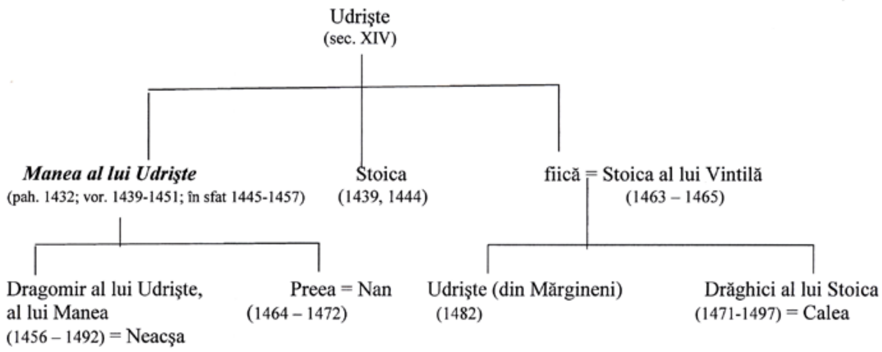
Abstract

The paper makes a short presentation of the most important high official from Vlad Ţepeş's Council, between 1457 and 1461. The author focuses especially on aspects such as: the descents and the kinship of each high official with other boyars' families of the time; the prestige and the influence of the respective person at the lordly court; the step each of them took in his career; the specific contribution each of them brought to the increasing or, au contraire, the decreasing of the boyars' power, i.e. the increasing or the decreasing power of Vlad Ţepeş's authority.

[37] I. Bogdan, *op. cit.*, doc. C / 1475-1476, p. 126; Ştefan Suciu, Gernot Nussbacher, Monica Cincu, *op. cit.*, doc. 122, p. 52; Constantin Zărnescu, *op. cit.*, p. 321.
[38] E. Hurmuzaki, *Documente…*, vol. XV, partea 1, doc. XCI, p. 52; Nicolae Stoicescu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976, p. 44, n. 15;Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula) între legendă şi adevăr istoric*, ed. a II-a, Bucureşti, 1998, p. 92; Matei Cazacu, *Dracula*, Bucureşti, 2008, p. 134.
[39] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 44 - 45, n. 15.

Anexa 1

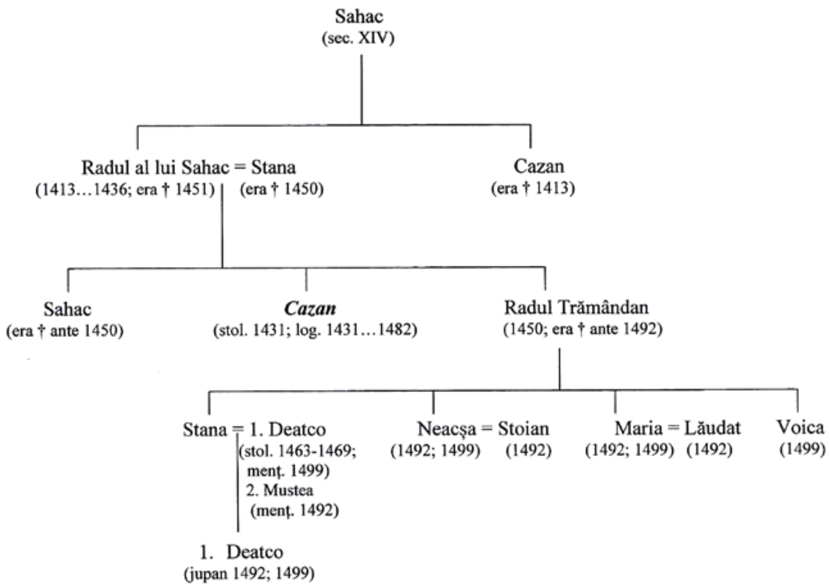
Spiţa genealogică a boierilor din neamul Udrişte (ascendenţii boierilor din Mărgineni-Prahova, sec. XIV-XV)*

Întocmit, Radu Oprea

Anexa 2

Spiţa boierilor din neamul Sahac (sec. XIV-XV)

Întocmit, Radu Oprea

* Cf. George D. Florescu, *Divanele domneşti din Ţara Românească. I (1389-1495)*, Bucureşti, 1943, p. 184. Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1971, p. 20, 22.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

MATIAŞ CORVIN ŞI ÎNRUDIRILE SALE PRIN ALIANŢĂ CU NEAMUL DOMNESC AL LUI BASARAB I DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ

CONSTANTIN REZACHEVICI*

Dacă originea românească a lui Ioan de Hunedoara, cel mai cunoscut personaj politic şi militar din regatul maghiar la mijlocul secolului XV, nu a fost contestată niciodată, în schimb istoricii maghiari au susţinut, de obicei, până în ultimul timp, venirea tatălui său, Voicu, din Ţara Românească, în vreme ce istoricii români au vorbit, cu mai mult temei, de originea locală, transilvană a lui Ioan de Hunedoara[1]. Oricum, tatăl lui Matiaş Corvin şi-a construit întreaga carieră militară şi politică în regatul Ungariei, vizând îndeosebi voievodatul Transilvaniei[2], dar s-a îndreptat şi spre alianţa şi chiar amestecul în treburile politice ale Moldovei şi Ţării Româneşti, privite în primul rând ca scut împotriva invaziilor otomane, dar şi în lumina altor interese strategice şi economice.

Drept urmare, în perioada de un deceniu şi jumătate când Ioan de Hunedoara a dominat viaţa politică şi militară maghiară (1441-1456), ca regent, de fapt „guvernator" al Ungariei (1446-1452), apoi „căpitan suprem al ţării" (1452-1456), având până în anul morţii sale controlul veniturilor şi castelanatelor regale[3], el s-a orientat spre o politică de înrudiri dinastice, în primul rând cu dinastia Bogdăneştilor din Moldova, dar şi cu cea a Basarabilor din Ţara Românească, aspect asupra căruia istoriografia epocii a trecut cu destulă uşurinţă, fapt pentru care stărui asupra sa în rândurile care urmează.

Astfel, la începutul lui 1448, în calitate de guvernator al Ungariei, Ioan de Hunedoara l-a primit pe Petru III, fiul legitim al lui Alexandru cel Bun, alungat din domnia Moldovei (1447 august-decembrie) de către nepotul său de frate, Roman II, fostul său asociat la domnie, care uneltise să-l omoare[4]. În aceste condiţii dificile pentru Petru III, guvernatorul Ungariei i-a propus acestuia, care nu avea decât 25 de

* Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", Bucureşti.

[1] Cf. mai nou, Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan. Istoria Ungariei medievale 895-1526*, ed. Adrian Andrei Rusu şi Ioan Drăgan, Cluj-Napoca, 2006, p. 305 şi nota 1, a editorilor. O analiză cuprinzătoare a tradiţiilor şi a vechii istoriografii maghiare şi româneşti referitoare la originea şi familia lui Ioan de Hunedoara, la Teodor Popa, *Iancu de Hunedoara (Ioan Hunyadi)*, Hunedoara, 1928, p. 2 - 45.

[2] Pál Engel, *op. cit.*, p. 306-312.

[3] *Ibidem*, p. 307-316.

[4] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. a II-a, P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 84; Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Ţara Românească şi Moldova a. 1324-1888*, I, Bucureşti, 2001, p. 502.

ani, căsătoria cu o soră a sa mai mare, în vârstă de 50 de ani, şi acesta a acceptat, după cum ne informează bineinformatul cronicar polon Jan Dtugosz. Cum Moldova se afla sub suzeranitatea Coroanei polone, noua legătură de rudenie era menită să-i ofere lui Ioan de Hunedoara pretextul pentru amestecul său în Moldova, în vederea readucerii la domnie a proaspătului său cumnat, fără a stârni nemulţumirea Poloniei[5].

Ce urmărea, de fapt, guvernatorul Ungariei s-a văzut curând, când, în schimbul restaurării în domnia Moldovei, Petru III a promis recunoaşterea stăpânirii lui Ioan de Hunedoara asupra cetăţii Chilia insulară (Licostomo)[6], care aparţinea de fapt Ţării Româneşti, unde însă Vladislav II (1447-1456) recunoscuse suzeranitatea lui Ioan. Astfel că, după ce Petru III a fost restaurat în domnie, Chilia insulară, care era socotită pe atunci o cetate maritimă, reprezentând ieşirea Ungariei la Marea Neagră a fost ocupată de o garnizoană munteano-ungară[7]. În sfârşit, pentru a-l ajuta să-şi reocupe tronul, Ioan de Hunedoara i-a mai pus lui Petru III o condiţie, aceea de a perfecta un tratat (*„pace”*) cu el, care s-a şi încheiat înainte de 18 ianuarie 1448[8]. Abia după aceea Petru III a fost restaurat în Moldova, înainte de 5 aprilie 1448, de trupele ungare conduse de Csupor de Monoszló din Croaţia, provocând încordarea relaţiilor cu Polonia[9]. În consecinţă Petru III a trecut de partea acesteia din urmă, însă nu a neglijat nici relaţiile cu puternicul său cumnat, căruia în august 1448 i-a trimis 3.000 de călăreţi aleşi, care în octombrie au participat la marea bătălie de la Kosovo, câştigată însă de turci[10]. Iar la 11 septembrie 1448 a confirmat privilegiile comerciale ale negustorilor braşoveni în Moldova[11]. Din nefericire, Petru III a murit o lună mai târziu, după 10 octombrie 1448, în urma unei boli grave[12], astfel că Matiaş Corvin, pe atunci în vârstă doar de cinci ani, nici n-a apucat măcar să-l cunoască pe tânărul său unchi prin alianţă din neamul domnilor Moldovei.

În schimb, Matiaş l-a cunoscut bine mai târziu pe un văr drept al său, din neamul domnesc al Ţării Româneşti, tatăl ilustrului umanist Nicolaus Olahus, acesta din urmă fiindu-i, astfel, nepot de văr. Interesant este că Olahus nu a insistat niciodată asupra legăturii de rudenie cu Ioan de Hunedoara şi Matiaş Corvin, în schimb s-a referit cu multe amănunte şi ori de câte ori a avut ocazia asupra apartenenţei sale la neamul domnesc al urmaşilor lui Basarab I din Ţara Românească. Asta, poate pentru că neamul Huniazilor, şi el românesc la origine, i se părea mult mai puţin nobil, opinie împărtăşită şi de alţi contemporani ai săi. Iar dacă a purtat întotdeauna numele de familie Oláh (Românul), a făcut-o nu cu conotaţii etnice (de altfel, mama sa, Barbara Huszár, era unguroaică), iar românii din Transilvania nu erau recunoscuţi ca „natio”, ci doar toleraţi, ci pentru că era numele tatălui său, Stoian, venit din Ţara Românească la Sibiu, unde, odată cu trecerea la catolicism i s-a spus Ştefan Oláh, dar mai ales pentru că

---

[5] J. Dugosz, *Historiae polonicae liber XIII et ultimus*, II, Leipzig, 1712, col. 34. Cf. şi Fr. Pall, *Intervenţia lui Iancu de Hunedoara în Ţara Românească şi Moldova în anii 1447-1448*, în „Studii”, XVI (1963), nr. 5, p. 1062.
[6] Mariana Şlapac, *Enigma cetăţii Chilia*, în „Suceava”, Iaşi, XXII-XXIII (1995-1996), p. 282-289.
[7] Fr. Pall, *op. cit.*, p. 1064; idem, *Stăpânirea lui Iancu de Hunedoara asupra Chiliei şi problema ajutorării Bizanţului*, în „Studii”, XVIII (1965), nr. 3, p. 620-637.
[8] Idem, *Intervenţia lui Iancu de Hunedoara*, p. 1062-1063.
[9] Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 505-506.
[10] Fr. Pall, *op. cit.*, p. 1064.
[11] Mihai Costăchesu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, Iaşi, 1932, p. 740-742.
[12] Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 507-508.

trimetea la dinastia „valahă" din Ţara Românească din care se trăgea. Într-un stat nobiliar ca Ungaria medievală[13], cu nobilime de diplomă, aceasta din urmă era singura cale de a-şi dovedi nobilitatea, până la acordarea de către regele Ungariei, mai apoi împărat, Ferdinand I, la 23 noiembrie 1548 şi 17 aprilie 1558, a diplomelor de înnobilare, respectiv de acordare a titlului de baron, *exclusiv pe baza datelor furnizate de Nicolaus Olahus*[14].

De altfel, Olahus este chiar sursa, care relatează, pe baza informaţiilor furnizate de tatăl său, despre legăturile familiei sale cu dinastia din Ţara Românească şi cu cea a lui Ioan de Hunedoara. Chiar bunicii săi pe linie paternă sunt cei care, cum vom vedea, au făcut legătura, spre mijlocul secolului XV, între urmaşii lui Basarab I şi neamul Huniazilor, până atunci neînrudiţi. Iar contradicţiile pe care unii istorici, mai mult din România decât din Ungaria, au căutat să le evidenţieze în relatările lui Olahus, se datorează, de fapt, lipsei lor de cunoştinţe reale în privinţa instituţiei domniei în Ţările Române extracarpatice şi a perceperii problemelor acesteia de către oamenii vremii respective. Cu alt prilej am studiat critic şi cu multă atenţie, relatările lui Nicolaus Olahus despre legăturile de rudenie ale familiei sale paterne cu cele ale urmaşilor lui Basarab I şi Ioan de Hunedoara[15], iar afirmaţiile umanistului s-au dovedit perfect coerente şi explicabile, cu condiţia cunoaşterii profunde a realităţilor vremii respective.

Pe scurt, la 1536, în lucrarea sa capitală, *Ungaria*, Olahus arată că bunicul său patern, pe care-l cunoaşte doar după poreclă, Mânzilă de pe Argeş din ramura Dăneştilor, s-a căsătorit în Ţara Românească cu Marina, o soră a lui Ioan de Hunedoara, în vremea acestuia, adică înainte de 1456, având doi fiii, pe Stanciu şi Stoian (Ştefan) tatăl său[16]. În chip ciudat unii cercetători au pus la îndoială existenţa Marinei sau gradul ei de rudenie cu Ioan de Hunedoara, sub pretextul că nu apare în documente[17]. În schimb, nu s-au îndoit de existenţa soţului ei Mânzilă, aflat în aceeaşi situaţie, şi nici nu au pus în discuţie alte afirmaţii ale lui Olahus. Să nu uităm că Marina şi Mânzilă au trăit în Ţara Românească în prima jumătate a secolului XV, şi dacă nu au avut procese, nu au cumpărat moşii, nu au lăsat testamente, sau documentele nu au ajuns până la noi, nu aveam cum să aflăm de existenţa lor dacă nu relata despre ei nepotul lor Nicolae Olahus. Şi apoi despre neamul lui Ioan de Hunedoara şi chiar a fiului său, Matiaş Corvin, există încă destule necunoscute.

Tatăl lui Olahus, Stoian (Ştefan), aşadar, nepotul de soră al lui Ioan de Hunedoara şi vărul lui Matiaş Corvin, s-a născut înainte de 1450, pentru că, după ce Vlad Ţepeş (1456-1462, 1476) i-a decapitat fratele, pe Stanciu, ca eventual pretendent la tron, el fiind *„copil pe atunci"*, *„s-a refugiat la regele Matiaş"* (deci după 1458), ca

[13] Idem, *Noţiunea de „naţiune" (natio) medievală în Europa Apuseană şi în Ungaria - Transilvania în a doua jumătate a secolului XIV şi prima jumătate a secolului XV*, în *Omagiu istoricului Stelian Neagoe*, Bucureşti, 2003, p. 45-53.

[14] Ultima ediţie a diplomelor din 1548 şi 1558, la Al. Tonk, *Diplomele de înnobilare ale lui Nicolaus Olahus. Unele probleme privind genealogia familiei Olahus*, în „Revista arhivelor", XII (1969), nr. 1, p. 21-31.

[15] Constantin Rezachevici, *Înrudirea lui Nicolaus Olahus cu dinastia lui Basarab I. Probleme genealogice controversate*, comunicare la Al XIV-lea Congres Internaţional de Genealogie şi Heraldică, Iaşi, 15-16 mai 2008. Unde am prezentat şi bibliografia problemei.

[16] Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, ed. Antal Gyöngyvér, Iaşi, 1999, p. 86-87.

[17] Cf. Al. Tonk, *op. cit.*, p. 16-17; Camil Mureşan, *Ioan de Hunedoara*, ed. a II-a, Bucureşti, 1968, p. 41-42.

văr al lui[18]. Acesta din urmă a recunoscut nu numai rudenia dintre ei, ci şi dreptul său la tronul Ţării Româneşti, propunându-i în mai multe rânduri să-l reînscăuneze cu forţa militară. Şi Olahus citează mărturiile în acest sens ale mai multor nobili unguri de vază, dintre care unul trăia încă în vremea sa, la 1533[19]. Puternic traumatizat în copilărie de executarea fratelui său mai mare de către Vlad Ţepeş, Stoian (Ştefan) a refuzat să se amestece în luptele pentru tron, şi, după ce în tinereţe a slujit un timp în armata vărului său, regele Ungariei, s-a retras între 1504 şi 1520 ca jude regal la Orăştie, scriindu-şi la 1522 testamentul, după care a închis liniştit ochii[20].

Fratele său Stanciu lăsase doi fii în Ţara Românească, verii lui Olahus şi nepoţi de văr ai lui Matiaş Corvin. Unul, cu numele Dan, obişnuit în ramura Dăneştilor, despre care nu mai ştim nimic, şi celălalt cu numele Petru[21], neîntâlnit în ramura amintită, care, după o trecere prin mănăstire sub numele de Paisie, a luat numele de Radu, vom vedea de ce, ca domn al Ţării Româneşti, fiind cunoscut ca Radu Paisie (1535-1545, cu întreruperi)[22]. În chip firesc el coresponda cu vărul său drept Nicolaus Olahus, care, în 1536, când tocmai redacta *Ungaria* înregistrează în aceasta o scrisoare de la *„Petru de pe Argeş, fiul lui Stanciu"*, *„vărul meu după tată"*, în care acesta îl înştiinţa că a fost înlăturt de un rival, pe care l-am identificat mai demult drept Barbu III Craiovescu (Banul Mărăcine)[23], retrăgându-se în Ungaria (Transilvania)[24].

Însă izvoarele vremii şi nepotul său de fiu, Petru Cercel, îl arată pe Radu Paisie drept fiu nelegitim al lui Radu cel Mare, domn al Ţării Româneşti (1495-1508)[25], ceea ce a provocat până acum nedumerirea lui Şt. Bezdechi, care s-a ocupat de această problemă[26], în vreme ce Al. Tonk credea că Olahus ne-a furnizat o informaţie eronată, despre rudenia sa cu Radu Paisie, iar „greşeala lui Olahus este ciudată"[27].

În realitate, nu e nici o contradicţie, şi condiţia socială a lui Radu Paisie nu e greu de înţeles dacă s-ar cunoaşte cu adevărat situaţia fiilor domneşti nelegitimi. Stanciu, fiul surorii lui Ioan de Hunedoara şi a lui Mânzilă din neamul Dăneştilor (cu drept la scaunul domnesc) s-a căsătorit, desigur, cu o jupâneasă care avea un fiu nelegitim cu tânărul, pe atunci, Radu (cel Mare), fiul lui Vlad Călugărul şi nepotul de frate al lui Vlad Ţepeş. Acest fiu nelegitim Petru (Paisie), care a luat ca nume domnesc, Radu, pe cel al tatălui său biologic, după obiceiul românesc, a fost adoptat şi crescut în familia soţului mamei sale, având aceleaşi drepturi cu fratele său legitim, Dan, fapt pentru care Nicolaus Olahus îl socotea fără şovăire vărul său, şi la rândul său era socotit văr de acesta, cu care se afla în corespondenţă. Astfel de cazuri, în care fiii nelegitimi de domni erau crescuţi în casele mamelor lor împreună cu ceilalţi fii avuţi cu soţii legitimi, nici măcar nu au fost rare în Evul Mediu românesc. În această situaţie s-a

---

[18] Scrisoarea lui Olahus către Cornelius Scepperus din 7 martie 1533 (Nicolaus Olahus, *Corespondenţă ca umanişti batavi şi flamanzi*, ed. Corneliu Albu, Maria Capoianu, Bucureşti, 1974, p. 259; idem, *Ungaria. Atila*, loc. cit.)
[19] Idem, *Corespondenţă cu umanişti*, *op. cit.*, p. 260; idem, *Ungaria. Atila*, loc. cit.
[20] Şt. Bezdechi, *Nicolaus Olachus primul umanist de origine română*, Aninoasa - Gorj, <1939>, p. 43-49.
[21] Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, loc. cit.
[22] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor*, p. 192-193.
[23] *Ibidem*, p. 198-206.
[24] Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, p. 88-91.
[25] Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 192-193.
[26] Şt. Bezdechi, *op. cit.*, p. 57.
[27] Al. Tonk, *op. cit.*, p. 15-16.

aflat, în Ţara Românească, Mihnea cel Rău (1508-1509), fiul nelegitim al lui Vlad Ţepeş cu o „fată”, altfel necunoscută, dar care, menţionez cu acest prilej, ar putea fi o rudă a lui Mânzilă, cumnatul lui Ioan de Hunedoara, de vreme ce pe Mihnea, fiul ei, Nicolaus Olahus îl numea *„unchiul după tată al părintelui meu”*[28], iar cel din urmă s-a aflat la Sibiu în suita lui Mihnea cel Rău când acesta a fost asasinat la 12 martie 1510[29]. Tot în situaţia amintită mai sus, s-au mai aflat, dintre cei care au urcat pe tron: Neagoe Basarab (1512-1521), Constantin Şerban (1654-1658) ş.a., iar în Moldova: Petru Rareş (1527-1538; 1541-1545), Ion vodă cel Viteaz (1572-1574), Iancu Sasul (1579-1582), şi exemplele pot urma.

În acest fel şi Radu Paisie îşi poate păstra calitatea formală, dacă nu biologică, de văr drept al lui Nicolae Olahus şi nepot de văr al lui Matiaş Corvin.

Dar regele Ungariei Matiaş s-a înrudit prin alianţă şi cu ramura Drăculească a neamului domnesc al lui Basarab I. Am arătat şi cu alt prilej că Vlad Ţepeş, sau Dracula, cum mai era cunoscut în afara Ţării Româneşti, după porecla populară a tatălui său Vlad Dracul, s-a căsătorit între 11 februarie şi 4 martie 1462 cu o rudă a lui Matiaş Corvin (*„una sua parente per moglie”*, cum nota Petru de Thomasis, trimisul veneţian la Buda)[30], al cărui nume nu e cunoscut[31], dar care în forma slavo-rusă a povestirilor despre Dracula voevod e arătată drept „sora” regelui Ungariei[32]. Cum însă acesta nu a avut nici o soră, referirea priveşte, desigur, o rudă foarte apropiată a lui Matiaş Corvin, s-a presupus chiar o vară a sa din familia mamei sale Elisabeta Szilágyi[33]. Este posibil însă să fie vorba de o altă familie din care provenea soţia lui Vlad Ţepeş, poate înrudită cu familia paternă a tatălui lui Matiaş. Nici măcar biograful regelui, Antonio Bonfini, nu cunoaşte numele soţiei lui Ţepeş, dar o prezintă şi el ca o *„quoque consanguineam”* a lui Matiaş Corvin[34].

Din căsătoria amintită Vlad Ţepeş şi ruda regelui Ungariei au avut doi fii. Unul, care a intrat în ierarhia bisericească catolică, pe lângă episcopul de Oradea, a murit înainte de 13 februarie 1485 fără urmaşi[35], însă din celălalt, Vlad, în 1494 pretendent la scaunul Ţării Româneşti împotriva unchiului său patern, Vlad Călugărul, apoi susţinător al fratelui său vitreg, mai vârstnic, Mihnea cel Rău[36], provine Ludovic Dracula de Sinteşti, amintit la 1511, cel dintâi care şi-a luat numele de familie Dracula. Din el se trage familia Dracula de Sinteşti (localitate din Banat), apoi şi de Band (în nord-estul Transilvaniei), înrudită prin căsătorii în cursul secolelor XVI şi XVII cu

[28] Nicolaus Olachus, *Corespondenţă cu umanişti*, p. 260.

[29] Constantin Rezachevici, *op. cit.*, p. 135-136. Cf. şi idem, *Dracea armaşul din Măneşti, soţul mamei lui Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Ţepeş şi moştenirea lăsată de el Mihneştilor*, în „Argesis”, Istorie, Piteşti, XIV (2005), p. 315-331.

[30] I. Bianu, *Ştefan cel Mare. Câteva documente din archivul de stat de la Milan*, în „Columna lui Traian”, ianuarie-februarie, 1883, p. 35.

[31] Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor*, I, p. 132-133.

[32] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, p. 205, 212.

[33] Dan Pleşia, *Genealogia Basarabilor. Sec. XIII-XVII,* planşă anexă la vol. *Io Mircea mare voievod şi domn…*, Râmnicu Vâlcea, 1986. Cf. şi Nicolae Stoicecu, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1976.

[34] Antonius Bonfinius, *Rerum hungaricarum decades*, Leipzig, 1771, p. 544.

[35] *Cronicile slavo-române*, p. 206, 213.

[36] Hurmuzaki, XV^1, p. 141, 144. Alex. Lapedatu, *Vlad-Vodă Călugărul 1482-1496*, Bucureşti, 1903, p. 51-57.

nobilii de Ţaga şi neamul Geczy-Papp, familie care s-a stins în a doua jumătate a secolului XVII[37].

Cu toate că o familie „Corvină" nu a existat, ca nume de familie fiind creat de Antonio Bonfini, acest apelativ a fost aplicat îndeosebi fiului nelegitim al regelui Matiaş, Ioan zis Corvin[38]. Acesta din urmă a murit însă în 1504, iar fiii săi l-au urmat, Cristofor în 1505, având doar 5 ani, iar fiica, Elisabeta, de 8 ani, în 1508, astfel că familia „Corvină" s-a stins[39]. Prestigiul lui Matiaş Corvin a fost însă atât de mare, iar amintirea căsătoriei lui Vlad Ţepeş cu o rudă a sa a dăinuit atât de mult la urmaşii acestuia din urmă, încât ramura domnilor Mihneşti din Ţara Românească, care se trăgea însă din Mihnea cel Rău, fiul nelegitim al lui Vlad Ţepeş, a creat fără nici un temei de înrudire *„familia regală corvină a Mihneştilor"*, de care se leagă, începând din 1590 numele lui Mihnea Turcitul, Petru Şchiopul şi mai ales Radu Mihnea. Dar aceasta este o altă poveste[40].

MATHIAS CORVIN ET SES PARENTÉS PAR ALLIANCE AVEC LA FAMILLE DU PRINCE BASARAB IER DE VALACHIE

Résumé

Nous savons que la famille roumaine d'origine modeste des Hunyadi de Transylvanie n'était pas apparentée aux dynasties princières de Valachie ou de Moldavie. Néanmoins, au cours d'une décennie et demi, période pendant laquelle Jean Hunyadi domina la scène politique et militaire hongroise (1441-1456), avec de fortes influences sur l'espace roumain extracarpathique, le père du futur roi Matthias Corvin contracta des alliances matrimoniales avec la dynastie moldave des Bogdăneşti et la dynastie valaque des Basarab. Il maria ainsi une grande sœur, dont le nom s'est perdu, au jeune Petru III (1447; 1448), fils légitime issu du quatrième mariage d'Alexandre le Bon (1400-1432). En échange de l'aide reçue pour sa remontée au trône de Moldavie en 1448, le beau-frère de Jean Hunyadi et oncle par alliance de Matthias Corvin s'engagea à reconnaître le droit de possession de Jean sur la cité insulaire de Chilia, immédiatement occupée par une garnison hongroise, lui envoya 3 000 chevaliers qui prirent part à la bataille de Kosovo et, la même année, confirma les privilèges commerciaux des marchands de Braşov en Moldavie.

Nous apprenons des récits de l'érudit métropolite, primat et régent de Hongrie, Nicolaus Olahus, fils d'un cousin germain de Matthias Corvin, qu'une autre sœur de Jean Hunyadi, Marina, épousa un descendant de Basarab Ier de la branche des Dăneşti, connu uniquement sous le sobriquet de Mânzilă d'Argeş, ce dernier devenant

---

[37] Pavel Binder, *Une famille noble roumaine de Transylvanie: les Drakula de Sinteşti*, în „Revue Roumaine d'Histoire", XXVII (1988), nr. 4, p. 301-314.
[38] Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan*, p. 336, 339.
[39] Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu şi documente*, Bucureşti, 1972, p. XXI-XXII.
[40] Am tratat pe larg subiectul în volumul *Nume şi porecle domneşti. Onomastica domnească*, în mss.

à son tour oncle par alliance du Roi Matthias. Ce ne fut donc nullement par coïncidence que, justement pendant le règne de ce dernier, le fils de Mânzilă, Stoian (Ştefan), fils de cette sœur de Jean Hunyadi et cousin germain de Matthias Corvin, se réfugia en Transylvanie, et même lui proposa plus tard de l'installer sur le trône de Valachie. Le refuge de Stoian (Ştefan) Oláh, père de Nicolaus Olahus, survint suite à l'exécution de son frère Stanciu par les ordres de Vlad l'Empaleur, qui appartenait à la famille adverse des Drăculeşti.

Stanciu, lui aussi cousin germain de Matthias Corvin du coté maternel, devint par la suite le père de Petru (le futur prince de Valachie Radu Paisie, 1536-1545, avec trois interruptions), que Nicolaus Olahus appelait en 1536 « *mon cousin paternel"* dans la correspondance que les deux entretenaient. Il résulte ainsi que Radu Paisie était à son tour le neveu de Matthias Corvin, issu d'un cousin de ce dernier, du moins si l'on se fie à Nicolaus Olahus. Toutefois, comme Radu Paisie passait pour le fils naturel de Radu le Grand, prince de Valachie (1495-1508), fils du frère de Vlad l'Empaleur, il résulte qu'il ne fut qu'élevé dans la famille de Stanciu, mari légitime de sa mère, qui était pourtant tenu officiellement pour son père, comme dans le cas de tous les fils illégitimes des princes, et c'est ainsi qu'il garde sa qualité légale (sinon biologique) de cousin germain d'Olahus et neveu de Matthias Corvin, issu d'un cousin de ce dernier.

A son tour, Vlad l'Empaleur (1448; 1456-1462; 1476) épousa en février 1462 une proche parente de Matthias Corvin, sans doute appartenant à la branche maternelle de ce dernier (Szilágyi), ses descendants légitimes fondant la famille Dracula de Sinteşti et de Band de Transylvanie, qui ne s'éteindra qu'au milieu du XVIIe siècle. C'est en base de cette parenté par alliance entre Vlad l'Empaleur et Matthias Corvin que l'érudit prince de Valachie et de Moldavie du premier quart du XVIIe siècle, Radu Mihnea, arrière- arrière- arrière-petit-fils de l'Empaleur, toutefois à partir de la branche illégitime des Mihnea de Valachie, s'attribua le nom de „C*orvin"* (!) et fut appelé ainsi dans son temps, sans justification mais de manière très significative, comme preuve du prestige associé à la parenté par alliance entre Vlad l'Empaleur et Matthias Corvin à une distance d'un siècle et demi.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ALBU VISTIER (cca. 1460-1510) ŞI ÎNRUDIREA SA CU VECHILE NEAMURI ALE BOIERILOR ARGEŞENI DE PE VALEA TOPOLOGULUI

RADU OPREA*

Deşi la prima vedere, judecând lucrurile prin prisma rangului dregătoriei pe care o avea - de vistier al doilea - jupan Albu ar putea fi socotit un boier de mâna a doua, dacă luăm însă în seamă viţa veche din care descindea, legăturile sale de rudenie cu familiile ilustre ale vremii şi, mai ales, aprecierea şi încrederea de care s-a bucurat în ochii voievozilor sub care a slujit, atunci am putea spune, cu deplin temei, că Albu vistier a fost unul dintre boierii de seamă ai epocii sale, un personaj vestit chiar pe scena nu întotdeauna liniştită a vieţii interne şi externe a ţării aflate tocmai la cumpăna dintre veacurile XV şi XVI.

Şi pentru a face, deloc întâmplător, o fericită legătură între acele vremuri depărtate şi timpul mai viu, dar mai apropiat, al istoriei noastre moderne, vom afla cu surprindere că un mare om politic din primele decenii ale secolului XX, Ion I. C. Brătianu, îl socotea pe Albu vistier - în cuprinsul câtorva pagini memorialistice, considerate inedite până în urmă cu un sfert de veac când au fost publicate, ca pe un vestit strămoş, per feminas, al neamului său, cel al boierilor din Şuici, Cepari şi Tigveni, a căror veche vatră se afla situată în zona de nord, vest a judeţului Argeş, pe valea râului Topolog de azi.

Vorbind despre pasiunea sa de a reconstitui bogatul trecut istoric al familiei de origine prin studiul vechilor înscrisuri pe care le colecţiona în mod sistematic pentru impresionanta bibliotecă adăpostită la parterul frumosului conac de la Florica, înscrisuri ce îmbogăţesc astăzi - din fericire - patrimoniul unor prestigioase fonduri arhivistice şi documentare de interes public, Ionel Brătianu scria, prin 1922: „De câte ori am încercat să mă afund în viaţa noastră eroică din veacurile al XV-lea şi al XVI-lea şi am voit să pătrund rostul mai apropiat, am simţit că în lipsa letopiseţelor contemporane, icoanele faptelor şi ale oamenilor, la lumina intermitentă a rarelor documente, se desprindea din bezna trecutului, singuratice şi nedesluşite, ca impresionantele înfăţişări ale drumurilor de noapte la fulgerile furtunilor. Dar chiar ispita acestor tainice şi uneori aprinse înfăţişări sporeşte dorul de a lămuri aceste vremuri atât de însemnate în desfăşurarea istoriei noastre naţionale.

* Piteşti.

Din această pricină preţuiesc mai tare norocul când întâlnesc hrisoave şi alte scrisuri din care reiese mai vie şi mai cu amănunte fiinţa sau întâmplările vieţei vreunui bărbat din acele vremuri.

Aşa răsare chipul lui Albu Vistierul din întunecimile vremurilor, când în strălucită lumină de fală, când în roşie văpaie de tragedie"[1].

După cum ne relevă un document emis târziu, în vremea lui Radu Paisie, se pare că, încă din anii tinereţii, Albu vistier îmbrăţişează cauza voievodului Vlad Călugăru, chiar în momentele de cumpănă de la începutul domniei acestuia, când pretendentul Vlad vornicul - fostul dregător al lui Basarab cel Tânăr Ţepeluş (1480-1481)[2] - s-a ridicat domn peste capul lui Vlad Călugărul dar, în scurt timp, este prins de acesta şi decapitat. Cu averile nefericitului pretendent a miluit mai apoi voievodul învingător pe mai mulţi boieri credincioşi, printre care şi pe Albu, care primeşte drept răsplată pentru dreapta sa slujbă „a treia parte din Ruşi"[3] (oraşul Roşiorii de Vede), pe care după ce o şi cumpără de la domn, cu 5 000 de aspri, o schimbă cu cumnatul acestuia, Staico mare logofăt din Bucov, pentru mult mai costisitorul sat Căzăneştii de lângă Ocnele Mari, ce va intra în averea zestrală a unicei sale fiice Marga (căsătorită cu Dragomir din Şuici mare sluger), după ce mai plătise cumnatului domnesc alţi 8 000 de aspri în plus[4].

Cea dintâi menţiune a boierului numit Albu vistier în documentele interne este într-un act de danie, din 24 martie 1495, prin care ieromonahul Macarie dăruieşte Mănăstirii Govora - unde şi vieţuieşte, iar în urmă cu numai câţiva ani ar fi fost chiar egumen[5]- o vie situată în podgoria de la Ocnele Mari, judeţul Vâlcea[6]. Faptul că *jupan Albul vistier* este în fruntea martorilor amintiţi nominal în document şi că majoritatea boierilor în cauză sunt arătaţi a fi din Râmnic, ne face să credem că şi personajul nostru ar fi putut avea locuinţa prin aceste părţi şi chiar că ar fi deţinut vii în podgoria olteană, ceea ce se va confirma de altfel mai târziu, în sec. al XVI-lea, prin averea zestrală pe care boierul Albu o va oferi fiicei sale, jupaniţa Marga[7].

De fapt, jupan Albu vistier era muscelean de origine, probabil dintr-o localitate situată pe Valea Râului Doamnei, unde tatăl - boier de viţă veche - jupan Mogoş, stăpânea împreună cu fratele său, vistierul Cârjeu, satul Corbii de Piatră, ocina de la Miceşti cu vaduri de moară şi satul Malureni (Mălureani)[8], aşezare azi dispărută ca denumire şi localizată în hotarul de acum al oraşului Mioveni. Cei doi boieri, Cârjeu şi Mogoş - deşi nu ne sunt indicaţi a deţine importante dregătorii în sfatul domnesc - se bucurau totuşi de ceva trecere în ochii voievodului lor, Basarab cel Tânăr Ţepeluş, din moment ce acesta îi trimite în solie la Ştefan Báthory, voievodul Transilvaniei, cu

[1] Anastasie Iordache, Marian Ştefan, *În plaiurile Loviştei…*, în „Magazin Istoric", anul XVIII, nr. 2 (203), 1984, p. 38.
[2] Nicolae Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românescă şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1971, p. 27.
[3] *Documenta Romaniae Historica* (în continuare*: DRH*), B, Ţara Românească, vol. IV, doc. 24/1536 iulie <10-20>, p. 33.
[4] *Ibidem.*
[5] Arhim. Veniamin Micle, *Ieromonahul Macarie tipograf român (1508-1512)*, Mănăstirea Bistriţa Olteană, 2008, p. 98.
[6] *DRH*, B, I, doc. 252, p. 412.
[7] *DRH*, B, II, doc. 175/1519 <ian.-aug. 10>, p. 337.
[8] *DRH*, B, I, doc. 113/1456 apr. 15, p. 197.

scopul de a negocia încheierea păcii între regele Ungariei, Matia Corvin, şi împăratul turcilor[9].

Din conţinutul documentelor citate şi al altor izvoare de acest fel, din cursul sec. al XVI– lea, ar trebui să reţinem faptul că soţia unchiului său Cârjeu vistier, adică mătuşa prin alianţă a lui Albu vistier, era o descendentă a puternicilor boieri Craioveşti, cu care se vor înrudi astfel şi boierii musceleni amintiţi[10].

Poate că tocmai de la înaintaşii săi moştenise Albu priceperea de a duce tratative, în numele domnului, în cadrul unor misiuni diplomatice - numite solii, în limbajul vremii - adeseori destul de delicate. Referindu-se cu mândrie la astfel de misiuni îndeplinite cu succes de strămoşul neamului său boieresc, Ionel Brătianu sublinia că acesta era un sfetnic de căpetenie al voievodului Radu cel Mare, în a cărui domnie înfloritoare „…îl aflăm neîncetat pe drumuri cu cele mai însemnate însărcinări şi cu falnice alaiuri. În fruntea a 48 de călăreţi, cu daruri domneşti în 1497, el străbate Sibiul ca să meargă pe trei luni la Buda, să încheie tratat cu regele Ungariei şi să depuie jurământ în numele domnitorului muntean”[11].

Într-adevăr, informaţiile înregistrate - cu binecunoscuta scrupulozitate săsească - în condicile de socoteli ale oraşului Sibiu ne dezvăluie faptul că, între 6 şi 8 august 1497, solia munteană, în frunte cu Albu vistier, trecuse prin oraş, îndreptându-se spre Buda, iar între 25 şi 30 octombrie se întorcea, prin acelaşi loc, spre casă[12].

Continuându-şi cu loialitate activitatea diplomatică şi de sfetnic domnesc, Albu vistier a slujit cu credinţă atât sub Radu voievod cel Mare, cât şi sub urmaşul acestuia, Mihnea cel Rău, fapt ce-şi va găsi reflectarea în amintitele pagini de memorii ale lui Ion I. C. Brătianu, care va nota: „În 1503 <Albu> se găsea tot la Sibii cu alai şi pompă de peţitor domnesc ca să ceară pe fata lui Iacsici pentru Pârvu, nepotul lui Radu Vodă. Un an după moartea bunului şi înţeleptului voevod, el e trimes şi de noul domnitor <Mihnea cel Rău> cu solie la sibieni, de la care se întoarce cu frumoase daruri”[13]. Este de observat că în timpul ultimului voievod, Albu ocupă dregătoria de vistier al doilea, fiind menţionat chiar între boierii membri ai sfatului domnesc, în cuprinsul a numai două documente emise în cursul anului 1508: cel din 7 septembrie şi cel din 10 septembrie. În primul ocupă locul al 10-lea, din 12 boieri dregători, după jupan Stan al doilea logofăt şi înaintea lui jupan Gavrilă şi Stan, vornici mici[14]. În cel de-al doilea act, din 10 septembrie 1508, „jupan Alb al doilea vistier” este menţionat al nouălea între boierii martori ai sfatului, compus din 13 dregători, după jupan Dragomir Izvoranul stolnic şi înaintea lui jupan Stan logofăt mic[15].

---

[9] *Ibidem*, doc. 156/ <1478>, p. 259.
[10] Radu Oprea, *O călugăriţă din neamul Craioveştilor şi ctitoriile sale muscelene*, în „Argesis. Studii şi Comunicări. Seria Istorie”, Tom XIV, Piteşti, 2005, p. 355-361; vezi *Anexa 1* la aceste pagini.
[11] Anastasie Iordache, Marian Ştefan, *op. cit.*, p. 38.
[12] *Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation, I: (c. 1380-1516)*, Sibiu, 1880, p. 203, n. 3, 245, 249; cf. Alex. Lapedatu, *Politica lui Radul cel Mare (1495-1508)*, în vol. *Lui Ioan Bianu - amintire*, Bucureşti, 1916, p. 203.
[13] Anastasie Iordache, Marian Ştefan, *op. cit.*
[14] *DRH*, B, II, doc. 58/1508 sept. 7, p. 126.
[15] *Ibidem*, doc. 59, p. 129.

Ca ispravnic al unor hotărâri domneşti, emise de Mihnea Vodă cel Rău, Albu vistier apare în două rânduri, în toamna anului 1508[16] şi în decembrie 1509, într-o întărire dată de Mircea voievod, fiul lui Mihnea cel Rău[17].

Urmărind cu interes şi nedisimulată mândrie faptele înaintaşului său din Evul Mediu târziu, marele om politic din neamul Brătienilor îl va căuta pe Albu vistier nu numai în textul vechilor hrisoave şi în consemnările arhivelor săseşti, ci şi în publicaţiile de profil, apărute oriunde în ţară, pe care le urmărea cu obstinaţie, consultându-le şi sintetizând cu răbdare orice informaţie legată de subiectul ce-l interesa.

De pildă, istoricul ardelean Alexandru Lapedatu a susţinut la Academia Română, prin 1920, o comunicare intitulată *Mihnea cel Rău şi ungurii*. Comunicarea în speţă a fost publicată abia în anul următor în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj". Dar aşa cum am precizat la început, însemnările memorialistice ale lui Ionel Brătianu poartă data de *5 octombrie 1922*. Asta înseamnă că memorialistul a valorificat foarte prompt ultimele rezultate ale cercetării istorice în domeniu, pentru că - referindu-se la evenimentul în cauză (petrecut în ziua de 12 martie 1510, în piaţa cea mică a Sibiului) - el relevă în însemnările sale: „…dar împrejurările se prefac vijelios în fioroasa domnie al lui Mihnea cel Rău. Măcelurile şi nelegiuirile se repetă şi se înmulţesc şi în curând regăsim pe Albul la Sibii, dar de rândul acesta ca pribeag, în tovărăşia lui Iacsici, cumătrul de odinioară şi a competitorului la domnie Danciu Ţepeluş… Ce patimi trebuie să fi clocotit şi să fi izbucnit în sufletele acestora, la vederea celui care tulburase şi însângerase întru atâta ţara întreagă? De ce rane mai intime şi mai cumplite vor fi fost chinuite inimile lor, căci, pe lângă jafuri şi cruzimi, feciorul lui Ţepeş necinstise multe case boereşti. Nu ştiu ce-o fi fost cu Pârvu şi tânăra lui soţie, dar ştiu că pe când renegatul, care stricase cu tunul mănăstirea Bistriţei, ieşea din biserica catolică, întovărăşit de câţiva magnaţi unguri, vrăjmaşii săi se aruncară pe dânsul şi îl străpunseră cu săbiile lor. În cetate se făcu vâlvă mare; saşii deteră alarma şi închiseră porţile oraşului. Mulţimea lor armată împresură pe ucigători şi îi omorâră pe câte trei, împreună cu tovarăşii şi slugile lor, ca pe unii care înfrânseseră legile ospitalităţei dar care se apărară vitejeşte până la moarte[18]. Aşa pieri cu sabia în mână Albu Vistierul tocmai când în ţară reveniseră la putere prietenii săi Craioveştii, întâi cu Vlăduţ Vodă, fratele lui Radu cel Mare, apoi cu propriul lor nepot Neagoe Basarab.

[16] *Ibidem*, doc. 61/1508 nov. 11, p. 132.

[17] *Ibidem*, doc. 66/1509 dec. 5, p. 141.

[18] Episodul uciderii lui Mihnea la Sibiu este prezentat succint şi în paginile cronicilor interne, dar fără a se menţiona prezenţa lui Albu între complotişti, vezi: *Istoria Ţării Româneşti. 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu şi D. Simonescu, Bucureşti, 1960, p. 19-20, 205; *Istoriile domnilor Ţării Româneşti de Radu Popescu vornicul*, ed. critică de Constantin Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 28-29. În schimb, deşi cronicarii saşi redau pe larg dramaticul eveniment, doar unul dintre ei, Joseph Karl Eder (1760-1810) - abatele catolic şi directorul Şcolii normale de la Sibiu -, pomeneşte de *Albescul, boierul muntenesc* ca făcând parte dintre atacatorii lui Mihnea cel Rău, cf. Gheorghe Şincai, *Hronica Românilor*, ed. îngrijită de Florea Fugariu, tom. II, Bucureşti, 1969, p. 168-170; Adolf Armbruster, *Dacoromano - Saxonica. Cronicari români despre saşi. Românii în cronica săsească*, Bucureşti, 1980, p. 164. Dar studiul cel mai valoros şi bogat în informaţii despre ansamblul evenimentelor petrecute în anul 1510 şi despre personajele implicate atunci, rămâne totuşi cel aparţinând lui Alex. Lapedatu, *Mihnea cel Rău şi ungurii. 1508-1510,* în „Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj", I (1921-1922), p. 46-76.

Murind, el lăsă o singură fată, Marga, căsătorită după Dragomir Vornicul, feciorul badei din Şuici şi ctitorul bisericei din Cepari”[19].

Autorul valoroaselor pagini de memorii, nimeni altul decât marele om politic Ion I. C. Brătianu, cel ce a dominat cu autoritate şi competenţă viaţa politică a României moderne timp de două decenii, din prima parte a secolului XX, face un adevărat excurs istoric în cuprinsul însemnărilor sale, urmărind îndeaproape evoluţia fiecărui personaj ce apare înscris în spiţa genealogică anexată acestor rânduri[20], ceea ce ne-ar ocupa un spaţiu ce depăşeşte limitele unei lucrări de genul celei de faţă, autorul încheindu-şi discursul istoric despre lungul şir al strămoşilor săi cu următoarele cuvinte: „În curs de două veacuri, opt strămoşi ai tatălui meu ştiu că au perit de moarte violentă: Albu vistiernicul, ucis de saşi; Şuică vornicul, ucis de turci; Vlad portarul, ucis de Dolofani; Pârvu vistiernicul, tăiat de Mihnea voievod; Ivaşcu armaşul, în război cu nemţii; Dumitru clucerul, tăiat de seimenii revoltaţi sub Matei voevod; Grigore vistierul şi Şerban comisul, tăiaţi de catanele nemţeşti. Şi câţi vor mai fi alţii al căror fel de moarte nu-mi e cunoscut”[21].

Încheiem aceste rânduri dedicate vieţii şi faptelor unui vestit boier muntean de la cumpăna secolelor XV-XVI, începătorul ramurii boierilor argeşeni din Cepari, aducând totodată un pios omagiu descendentului său de peste veacuri, distinsului politician Ion I. C. Brătianu, ce a ştiut să vegheze nu numai la soarta şi viitorul ţării sale, dar a dorit să-şi cunoască şi proprii strămoşi, cu bunele şi relele faptelor lor, aşa cum au trecut ei prin istoria acestui neam.

ALBU THE TREASURER (ABOUT. 1460-1510) AND ITS KINSHIP WITH THE OLD FAMILIES OF THE BOYARS FROM THE TOPOLOG VALLEY, ARGEŞ COUNTY

Abstract

The author presents some aspects from the life and the activity of the treasurer Albu (about 1460-1510), who was noticed as a faithful boyar to Vlad Călugărul - from the very beginning of his reign -, then as a diplomatic ambassador (messenger) and counselor of the lords Radu cel Mare and Mihnea cel Rău. He ended as a participant to the plot against Mihnea cel Rău.

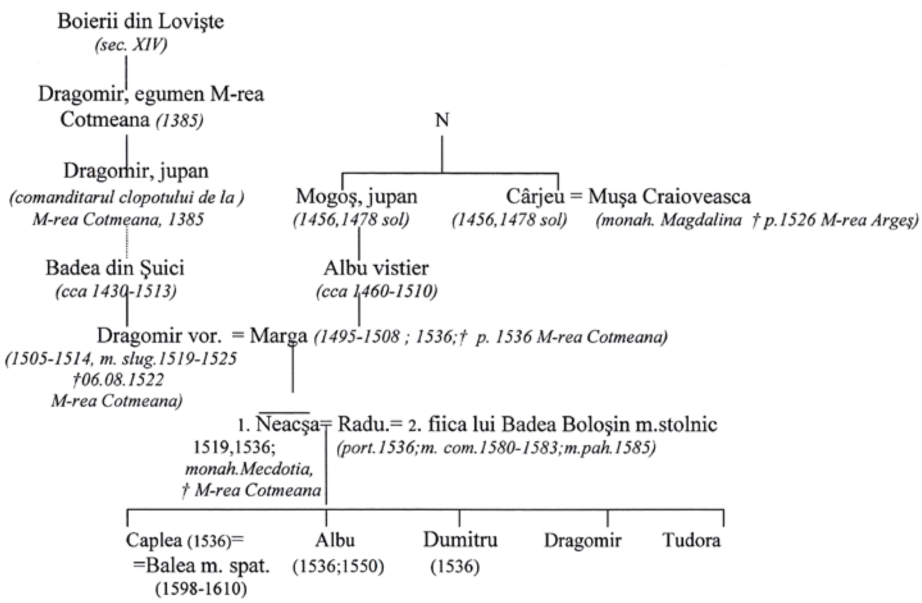
Albu treasurer was considered as the first boyar, per feminas, from Cepari; he is also claimed as an ancestor, semper per feminas, of the great politicians Ion. I. C. Brătianu.

---

[19] Anastasie Iordache, Marian Ştefan, *art. cit,* p. 38-39.
[20] Vezi spiţa din *Anexa 2*.
[21] *Ibidem,* p. 41.

Anexa 1

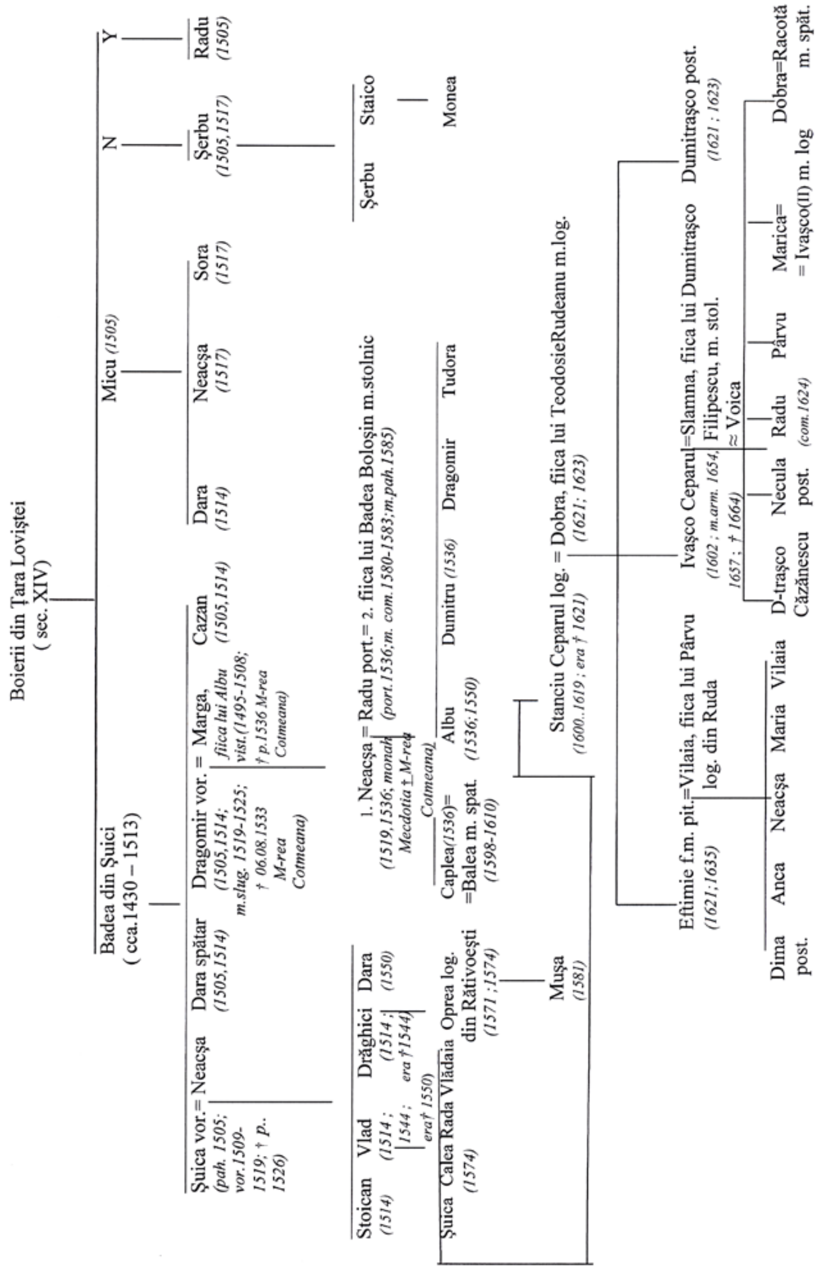
ALBU vistier *(cca 1460 – 1510)*
-spiţa neamului-

Întocmit, Radu Oprea

Anexa 2

BOIERII DIN ŞUICI, CEPARI, TIGVENI

Întocmit, Radu Oprea

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

UN MANUSCRIS SLAVON DIN BISERICA „SF. NICOLAE“ DIN PISCANI JUDEŢUL ARGEŞ, ÎN COLECŢIA MÂNĂSTIRII BISTRIŢA-VÂLCEA

TEODOR DINA*

Biserica „Sf. Nicolae” din satul Piscani, judeţul Argeş, monument istoric din secolul al XVI-lea, a fost ctitorită de Vlaicu mare logofăt Piscanul, boier de frunte în Sfatul Domnesc al Ţării Româneşti în timpul domniilor lui Vlad Vintilă de la Slatina şi Radu Paisie.

Ascendenţa sa la funcţii foarte importante în aparatul de stat, iniţial clucer, iar mai târziu mare logofăt, a avut loc în perioada 1526-1540. Fiind un sprijinitor de bază al domniei lui Radu Paisie, cel puţin în prima jumătate a acesteia, Vlaicu Piscanul s-a bucurat din plin de unele privilegii acordate de domnitor care, „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă” i-a acordat sate, părţi de sate şi moşii confiscate de la boierii potrivnici, numiţi „hicleni”.

Chiar din primul an de domnie (1535) Radu Paisie încredinţează lui Vlaicu Piscanul şi fraţilor săi, Mihnea pârcălab şi Badea sluger, conducerea lucrărilor de restaurare a mânăstirii Valea (din Ţiţeşti-Argeş) unde boierul piscănean a devenit ctitor şi epitrop. Din textul pisaniei bisericii mânăstirii Valea, cât şi dintr-o însemnare contemporană restaurării monumentului de cult ortodox din secolul al XVI-lea rezultă că: „Această sfântă mănăstire s-au început a se zidi cu toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu domn Radu voievod (Paisie n.n.) şi ispravnic a fost Vlaicu vel logofăt Piscanul şi cu fraţii săi Mihnea pârcălab şi Badea.

Şi s-a săvârşit de zidit la leatul 7042 (1535) şi s-a zugrăvit în zilele Mircii voievod (Ciobanul, n.n.) la leatul 7056 (1548)[1]. Este neîndoielnic că marele logofăt al domniei lui Paisie Vodă s-a considerat el însuşi ctitor al mânăstirii domneşti Valea, unde sigur ar fi fost înmormântat dacă nu l-ar fi trădat pe domnitor, trecând în tabăra adversarilor săi. De altfel, soţia sa, „Neaga logofetiţa” şi fiul lor adoptiv, Vlaicu (cel mic) logofăt au fost înmormântaţi în biserica mânăstirii Valea[2].

Este mai mult ca sigur ca tot în acest timp, după restaurarea mânăstirii Valea, Vlaicu mare logofăt să fi realizat şi edificiile de la Piscani, respectiv conacul şi biserica în care a fost şi înmormântat după tăierea sa pentru trădare, în 1544.

---

* Piscani, judeţul Argeş.

[1] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, Manuscris nr. 478, Condica Mânăstirii Valea, fila 19.

[2] Flaminiu Mârţu – *Mânăstirea Valea (Ţiţeşti-Argeş) în lumina controverselor istoriografice şi a cercetărilor arheologice,* în Mitropolia Olteniei, nr. 7-9/ 1978, p. 640-650.

Primele informaţii cu privire la ctitorirea bisericii din Piscani de către Vlaicu mare logofăt, între anii 1534-1536, respectiv în timpul restaurării mânăstirii Valea, le avem dintr-o însemnare de mână pe un minei-manuscris slavon, care a aparţinut bisericii încă de la începuturile ei şi care face, de altfel, şi obiectul acestui studiu, Mineiul despre care am menţionat a fost comandat de către însuşi ctitorul Vlaicu Piscanul[*].

A fost scris în Ţara Românească, probabil la Târgovişte, pe hârtie de format mare în limba slavă bisericească cu redacţie medio-bulgară, de către diacul Gavriil în perioada 20 iunie 1534 - 28 august 1535. Are 204 file cu 35 de rânduri scrise pe pagină, legătura originală fiind în piele şi lemn cu ornamente stilistice. În prezent se păstrează la Muzeul de Antichităţi[3].

Redăm integral însemnarea, atât pentru frumuseţea conţinutului său moralizator, cât şi pentru atestarea documentară, fără echivoc, a monumentului de cult ortodox din Piscani: „Slavă săvârşitorului Domnului Dumnezeu şi Mântuitorul Nostru Iisus Hristos, în veci, cel ce săvârşeşte orice lucru, celui ce începe bine întru numele lui, îi dă început şi sfârşit bun, pentru că Hristos este începutul şi sfârşitul şi căruia I se cuvine lauda şi stăpânirea, cinstea şi închina-rea de la orice făptură ce trăieşte şi se mişcă în cer şi pe pământ şi în mare, întru Tatăl şi Fiul şi Sf. Duh, Treime Sfântă mântuieşte sufletele noastre.

Am scris această carte numită anume (*Minei*, n.n.) pe luna Mai în anii binecinstitorului Ioan Braga voievod[4] şi s-a săvârşit în anii binecinstitorului şi de Hristos iubitorul, domnul nostru Io Petru voievod cel Tânăr[5]. Părinţi şi fraţi, cinstiţi îndreptând şi mulţumiţi lui Dumnezeu, şi pe mine păcătosul şi nenorocitul nu mă blestemaţi, pentru că (aici) nu a scris Duhul Sfânt, ci mână păcătoasă şi minte plină de mulţimea păcatelor, ci dimpotrivă binecuvântaţi, iar pe voi să vă binecuvânteze Dumnezeu. Şi mă învredniceşte Stăpâne să stau la dreapta în ziua dreptei Tale judecăţii. A scris această carte şi a cumpărat-o jupan Vlaicu mare logofăt şi a pus-o în biserica numită satul Piscani, ca în schimb să-i fie pomenirea cinstită, să fie ajutători şi purtători ai sufletelor noastre şi ale părinţilor noştri şi să ne dăruiască viaţă veşnică. Amin[6]!

Dacă cineva ar îndrăzni şi ar scoate această carte din biserica de la Piscani şi ar pune-o în alt loc, să fie blestemat de către cei 318 sfinţi părinţi purtători de Dumnezeu. Amin! Amin[7]!

Primeşte (Doamne) acest izvor preacinstit şi mântuitor de suflet (*Minei,* n.n.) izvorând din cartea mântuitorului. Oh! nenorocite (Gavriile) sfetnic bun şi veşnic

[*] *Mineiul lunii Mai* (carte de cult folosită în bisericile ortodoxe). Începutul primei zile a luni Mai (slujba proorocului Eremia) lipseşte. Urmează slujbele tuturor sfinţilor pe luna mai, fiecare cu sinaxarele respective. Filele 86, 90, 105, 113 şi 142 sunt albe. Fila 200 şi 201 prezintă însemnare diacului Gavriil, scriitorul manuscrisului. Facem precizarea că deşi tiparul a fost introdus în Ţara Românească în anul 1508 cărţile manuscris (scrise de mână) au continuat să apară încă multe decenii după aceea.

[3] Petre P. Panaitescu, *Manuscrise slave în Biblioteca Academiei R.P.R.,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1959, vol. I, p. 361-364.

[4] Porecla domnitorului Vlad Vintilă de la Slatina (1532-1535).

[5] Radu Paisie voievod (1535-1545).

[6] În anul 1532 sau puţin mai înainte Vlaicu clucer împreună cu fraţii săi, Mihnea şi Badea, au cumpărat „din Piscani jumătate, iar din a doua parte, a şasea parte…" conf. *D. I. R.*, B, sec. XVI. vol. II, p. 115-118.

[7] Şi totuşi, mineiul-manuscris a fost descoperit în colecţia de carte veche a mânăstirii Bistriţa-Vâlcea!

prieten credincios, precum spune unul dintre sfinţi: prietenul bun este neschimbat! De aceea, te rog vin-o să bei din acest izvor nemuritor de apă vie, precum spune sfânta gură a lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu: Oricine va bea apa pe care i-o dau Eu nu va înseta în veci, ci va avea viaţă veşnică. Şi crezând în mine vor ieşi râuri de apă vie din pântecele lui şi chiar dacă moare, va fi viu!

Din această apă au băut apostolii şi au străbătut toată lumea, arătându-se ca un fulger de foc, de la răsărit până la apus, călcând în picioare lei şi şerpi, căci despre ei s-au spus: frumoase sunt picioarele care aduc vestea bună lumii, care binevestesc bucurie, sfinţesc biserici şi aşează pe patriarhi şi înţelepţesc pe împăraţi, şi dau minte celor mari şi învaţă toate limbile pământului să slăvească şi să mulţumească şi să se închine Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, Amin!

Din aceste ape izvorâtoare de miere au băut mucenicii şi nu şi-au cruţat trupurile lor, ci au închinat capetele lor focului şi săbiei şi au socotit toate frumuseţile lumii acesteia întru nimic, văzând pururi pe Hristos, cu care să se veselească şi să se bucure în veci.

Din acest izvor al Raiului au băut împăraţii şi au lăsat împărăţia lor, ca să împărăţească împărăţia veşnică, văzând pe împăratul slavei împărăţind într-aceasta. Şi cei puternici au dat averile lor săracilor şi au zidit biserici şi au scris cărţi şi le-au înfrumuseţat cu tot felul de podoabe ca să poată place. Şi să se ivească înaintea Împăratului celui veşnic ca slugi şi ca prieteni şi ca robi credincioşi şi buni, intrând în bucuria domnului lor. De aceea, oh nenorocite Gavriile! Să nu fi uitat lipeşte sufletul către Tine şi mă primeşte la dreapta Ta. Căci în adevăr este bine şi vrednic de toată lauda a se lipi de Dumnezeu, căci cei ce nu se lipesc sunt traşi în foc şi sunt corupţi (sic!) de lumea aceasta, pentru că lumea aceasta este trecătoare şi plăcerile ei se risipesc, iar cel ce face voia lui Dumnezeu rămâne în veci.

De aceea, şi eu îţi mulţumesc că ai dorit să dobândeşti pentru biserica ta acest izvor, pentru pomenirea veşnică (două cuvinte răzuite,n. n.) în adevăr, şi ai dorit un lucru bun, căci este mai de preţ decât tezaurele de mare preţ şi mai dulce decât mierea şi fagurele, precum spune Duhul;

Tot cărturarul să se înveţe pentru că împărăţia cerurilor este asemenea unui om bogat care scoate din tezaurul său cele noi şi cele vechi. Omul fără învăţătură este vită (!) chiar dacă face fapte bune, astfel şi biserica fără cărţi este asemenea chipului frumos care nu are ochi, adică a unei fete oarbe care nu vede lumina nici dulceaţa ei.

Mă rog oricărui cititor şi celui care transcrie îndreptând, binecuvântaţi, iar nu vorbiţi de rău, ştiind că nimeni nu este desăvârşit afară de Unul Dumnezeu, căruia I se cuvine slavă în veci, Amin! Oh! oh! nenorocite Gavriile, mult trudite, în zadar te trudeşti[8]! Doamne iartă această mână care este praf şi cenuşă şi pulbere şi în puţină vreme se va risipi!

Şi s-a scris în luna iunie 20 de zile şi s-a săvârşit în luna august în 28 de zile“[9].

Mineiul-manuscris comandat de Vlaicu mare logofăt pentru biserica sa din Piscani, judeţul Argeş, lucrat cu trudă de către diacul Gavriil în decursul anilor 1534-

[8] Gavriil este diacul (scriitorul) mineiului-manuscris comandat de Vlaicu mare logofăt pentru biserica sa din satul Piscani, judeţul Argeş.

[9] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 361-364, transcris în sala de studiu a Arhivelor Naţionale Bucureşti la data de 8 octombrie 1976.

1535, a ajuns în secolul al XVII-lea, în condiţii încă neelucidate, în colecţia de carte veche a mânăstirii Bistriţa-Vâlcea.

Dintr-o însemnare, foarte sumară, pe acelaşi manuscris, la fila 203, aflăm următoarele: „Aici să se ştie că şi-a cumpărat această carte (*Minei* pe luna Mai, n.n.) Urs stolnic şi a dat-o sfintei mânăstiri Bistriţa, ca să-i fie veşnică pomenirea“!

A fost găsit în anul 1860 de către Alexandru Odobescu, împreună cu alte cărţi vechi, în timpul primei sale călătorii în judeţele Argeş şi Vâlcea pentru inventarierea cărţilor şi odoarelor din mânăstiri[10].

„În biblioteca mânăstirii Bistriţa - citām din jurnalul călătoriei - în afară de cărţile moderne bisericeşti, în limba românească, se mai cuprind şi vreo 400 de volume rău conservate, căci cele mai multe, din pricina umezelii ce a fost în peştera în care au fost strămutate şi păstrate, în atâtea rânduri, s-au udat şi au mucezit, astfel încât cele de hârtie sunt mai mult putrede, iar cele de pergament sunt şterse şi scorţoase. Toate, în general, sunt cărţi bisericeşti. Manuscrise sunt destul de multe: Evanghelii, liturghii (sic!) minee (s.n.) şi alte cărţi de slujbă bisericească, scrise de trei-patru secoli în limba slavonă şi cu litere mari ca de tipar…” (p. 412).

Asemenea, în raportul către Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, din data de 19 mai 1861, menţionează: „În mânăstirea Bistriţa am găsit un număr de vreo 320 de volume, din care vreo 48 manuscrise slavone (s. n.) mai ales minee, cazanii, evanghelii şi alte cărţi bisericeşti, stricate de putregai, de umezeală şi de neîngrijire, ca mai toate cărţile vechi de pe la mânăstiri…”[*].

De la cine a cumpărat Urs stolnic preţiosul manuscris care a aparţinut bisericii din Piscani, ctitoria marelui logofăt Vlaicu, nu ştim cu certitudine. Prezumăm doar că acesta a fost furat din lăcaşul de cult piscănean, probabil în timpul evenimentelor care au urmat înfrângerii lui Mihai Viteazul la Mirăslău (18 septembrie 1600), când trupele polone, după bătăliile de la Năeni, Ceptura, Bucov şi Curtea de Argeş, au „operat” şi în zona noastră.

În perioada decembrie 1610 - martie 1611, zona Argeşului a mai fost pustiită şi de trupele lui Gabriel Bathory, care l-au alungat de pe tronul Ţării Româneşti pe Radu Şerban voievod. Este posibil ca în timpul acestor nefericite întâmplări, când satele, bisericile şi mânăstirile au fost prădate de către unguri, poloni şi cazaci să fi fost „răpit” şi manuscrisul de la Piscani fiind cumpărat, cum am văzut, de către Urs stolnic care l-a dăruit „sfintei mânăstiri Bistriţa, ca să-i fie pomenirea veşnică”.

Nu ştim de la cine, nici cu ce preţ a cumpărat Urs stolnic mineiul-manuscris, dar prezumăm că l-a costat destul de mult dacă un Liturghier de la Mânăstirea Dragomirna răpit de cazaci 1653, a fost răscumpărat de către boierul moldovean Banul Saulia cu 13 poloboace de miere curată[11]. Nu ştim nici cât de mare era „polobocul” ca unitate de măsură, dar apreciem că preţul acestor valoroase cărţi de cult trebuie să fi

[10] Alexandru Odobescu, *Însemnări despre monumentele istorice din judeţele Argeş şi Vâlcea*, călătorie făcută în 1860 din însărcinarea ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Opere, vol. II, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1967, p. 361-408.

[*] La biserica din Piscani am găsit în cursul lunii iunie 2004 toate mineele vechi (ediţia 1894), precum şi alte cărţi vechi din colecţia bisericii, „păstrate” în pivniţa Casei Parohiale într-o stare avansată de degradare. Graţie înţelegerii de care a dat dovadă actualul preot paroh Cosmin Vârban acestea au fost „adăpostite” temporar într-o ladă, în pronaosul bisericii.

[11] Emil Turdeanu, *Manuscrise robite de cazaci*, în „Magazin istoric“, nr. 8/1993, p. 6-8.

fost foarte mare dacă egumenul mânăstirii Brădetul-Argeş a plătit a treia parte din muntele Prislopul cu un Tetraevanghelier[12].

Ce atribuţii va fi avut Urs stolnic pe lângă Mânăstirea Bistriţa-Vâlcea, ctitoria boierilor Craioveşti, duşmanii de moarte ai boierului Vlaicu Piscanul este, de asemenea, dificil de aflat. Ştim sigur că în cea de a doua jumătate a secolului al XV-lea „Muşa din Corbi” sora boierilor Craioveşti: Barbu, Pârvu, Danciu şi Radu, s-a căsătorit cu boierul muscelean Cârjeu vistier. Acesta, împreună cu fratele său Mogoş, stăpânea Corbii de Piatră, „ocina” de la Miceşti, cu vaduri de mori pe Râul Doamnei, precum şi moşia Mălureni (Racoviţa, azi oraşul Mioveni), proprietăţi vecine cu cele ale boierului din Piscani.

Din căsătoria cu Cârjei vistier al doilea, viitoarea „monahie Magdalina din Corbii de Piatră” nu a avut copii, pentru că după decesul acestuia va stăpâni netulburată de nimeni întreaga avere agonisită împreună şi moştenită. După moartea lui Cârjeu, fiind încă tânără, Muşa s-a recăsătorit cu boierul Hamza. „Fericitul” eveniment trebuie să fi avut loc înainte de 1491-1492, an în care fratele său Barbu Craiovescu dă un act de danie şi de întărire ctitoriei sale, Mânăstirea Bistriţa-Vâlcea, printre ale cărei moşii găsim şi „ocina” de la Mălureni (Racoviţa), moşia în cauză fiind moştenită de Muşa de la defunctul său soţ Cârjeu vistier[13], Hamza mai este menţionat documentar într-un hrisov din 1496, împreună cu fiii săi dintr-o căsătorie anterioară, şi cu nepotul său, Hamza, după care nu mai apare în documente.

După moartea lui Hamza, cel de al doilea soţ, întâmplată după 1503, „Muşa din Corbi” se călugăreşte şi va fi cunoscută în documente sub numele de Magdalina monahia. În această calitate domnitorul Radu cel Mare îi dă la 1 septembrie 1506 un hrisov de întărire şi de danie pentru Mânăstirea Valea (Ţiţeşti-Argeş) „unde trăiesc călugăriţele, pe care a ridicat-o şi a înnoit-o monahia Magdalina, ca să-i fie găleţile domneşti, cât este ceea ce se cuvine domniei mele, din satul Corbii de Piatră şi din satul Mălureni…”[14].

Fire generoasă şi cu frica lui Dumnezeu, cum ne-am dori să fie întregul „cin” monahal din zilele noastre, monahia Magdalina a dăruit din avutul său, atât unor locaşuri de cult (cum au fost, de pildă, mânăstirile Argeş şi Govora) cât şi unor oameni sărmani, cum era acel „Gânştea cel bătrân cu fiii săi; Micul şi Ratea şi Iachim” cărora le dăruieşte un loc de casă în Miceşti „ pentru sufletul părintelui meu şi pentru sufletul meu…”[15]. Zapisul, datat „înainte de 6 iulie” 1526, menţionează ca martori pe „nepotul meu, egumenul Iosif şi boierii din jurul nostru; din Miceşti Lumotă, din Purcăreni Vladul, din Piscani Alăman, din Caracal, Caracal, (cătun din satul Valea Nandri, n.n.) din Dârmăneşti Varnava, din Rătivoeşti Vâlcu stolnic, din Stăneşti Manea Vulparul şi din Brătiani Dragomir fiul lui Mogoş”.

Ultimul document, cel din 6 iulie 1526, în care pioasa călugăriţă Magdalina este menţionată ca fiind în viaţă, este un hrisov emis de cancelaria domnitorului Radu de la Afumaţi „ca să-i fie sfintei mânăstiri Corbii de Piatră şi monahiei Magdalina

---

[12] *Ibidem*, p. 7.
[13] Radu Oprea, *O călugăriţă din neamul Craioveştilor şi ctitoriile sale muşcelene*, în „Argesis” Studii şi comunicări, XIV, Piteşti, 2005, p. 355-361.
[14] *Documenta Romaniae Historica*, vol. II. p. 105.
[15] Idem, vol. III, p. 40, doc. nr. 22.

(proprietăţile) din Valea Oraşului, de unde stat Cărjeu, până la râu, şi de unde stat Cârjeu, până în Bradul Ostatinii, iar de aici până în Piscul lui Cernat, în sus până în munte, iar de aici, de pe râul lui Cernat, peste Pleşa, şi Pleşa toată, pentru că îi este veche şi dreaptă ocină…”[16].

Tot în acest an (6 august 1526) când Magdalina monahia îşi dormea de curând somnul de veci în pronaosul bisericii celebrei mânăstiri de la Argeş, ctitoria nepotului său Neagoe Basarab[17], Radu de la Afumaţi dă „această poruncă boierului domniei mele, jupanului Vlaicu clucer, ca să-i fie lui un copil de ţigan, anume Budur, ce a rămas din ţiganii monahiei Magdalina, căci a fost făcut (acest copil de ţigan) cu o ţigancă a jupanului Vlaicu clucer (din Piscani,n.n.). Astfel, ceilalţi ţigani i-a dat monahia Magdalina sfintei mânăstiri a Argeşului şi acest copil de ţigan, mai sus zis, a rămas în mâna jupanului Vlaicu clucer de a crescut până s-a făcut mare. Şi după aceea a avut pâră jupan Vlaicu clucer cu călugării de la Argeş, înaintea domniei mele şi au vrut să ia ei pe acest copil de ţigani, iar domnia mea nu l-am dat călugărilor să-l ia”[18].

Peste 6 ani, la 24 iulie 1532, călugării de la mânăstirea Curtea de Argeş au adus iarăşi „pâră” pentru acest ţigan, Budur, în divanul prezidat la Piteşti de către domnitorul Vlad Înecatul.

„Dă domnia mea această poruncă - cităm din hrisovul emis din Piteşti - ca să-i fie lui Vlaicu clucer un fiu de ţigan, anume Budur, care este născut dintr-o ţigancă a jupanului Vlaicu clucer, numele ţigăncii Stana, cu un ţigan de la Argeş, încă de pe când erau ei ai monahiei Magdalina de la Corbi. Iar după aceea (atenţie!) pe acest băiat de ţigan, ei (călugării, n.n.) l-au lepădat ca să-l mănânce porcii. Iar jupan Vlaicu clucer, el l-a luat şi cu ţiganca şi l-a crescut 8 ani. Iar după aceea, au venit călugării de la sf. mănăstire ca să le dea jupan Vlaicu clucer pe acel ţigan. Iar domnia mea am judecat şi am cercetat cu cinstiţii dregători ai domniei mele şi am aflat cum s-a tocmit şi de răposatul Radu voievod (de la Afumaţi,n.n.) ca să ţină jupan Vlaicu clucer pe acel ţigan…”[19].

La 12 februarie 1533 domnitorul Vlad Vintilă de la Slatina judecă o pricină între călugării de la mânăstirea Bistriţa-Vâlcea şi Vlaicu clucer pentru unele vaduri de mori pe Râul Doamnei, pe care boierul piscănean le-ar fi răpit „cu sila şi fără nici o judecată”. „…Ca să-i fie sfintei mânăstiri Bistriţa morile ce sunt pe Râul Doamnei, lângă Crâng, şi locul cât este din plopi şi până în plopi, pentru că i-a fost veche şi dreaptă ocină, încă din zilele lui Radu voievod cel Frumos, şi pentru că au fost câştigate şi dobândite de jupan Cârjeu (soţul înainte de călugărie al Magdalinei monahia, n.n.) de la zisul Radu voievod pentru slujba ce i-a slujit. Iar după moartea lui jupan Cârjeu vistier acest mai sus amintit vad de mori a stat pustiu şi astupat. Iar în vremea cât a stat părăsit acest vad de mori megieşii (moşnenii,n.n.) din Miceşti au cotropit această ocină. Şi după aceea au închinat acest vad de mori jupanului Pârvu (Craiovescu) de buna voie a lor (!) în zilele lui Vlad voievod Călugărul. Astfel, jupan Pârvu vornic el a pus un judeţ (!) cu mila domnului său, de a făcut acel iaz tot, cu sapele şi cu casmalele, şi şi-a făcut şi mori şi le-a ţinut jupan Pârvu vornic aceste mori cât a fost el viu, iar Miceştii au

[16] *Ibidem,* p. 41-42, doc. nr. 23, transcris în sala de studiu a A.N.B. în data de 13 decembrie 1978.
[17] Radu Oprea, loc. cit., p. 361.
[18] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. II, p. 27.
[19] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. II, p. 107.

ţinut ocina…”*.

„…Şi după aceea, când a fost în zilele lui Vlad voievod, fiul lui Vlăduţă, jupan Vlaicu clucer a luat aceste mai sus zise mori de la călugări, cu sila şi fără judecată, şi n-au stat de faţă cu călugării şi le-a ţinut până acum în zilele domniei mele. Iar jupan Vâlsan logofăt şi călugării au venit înaintea domniei mele de au pârât că le-au luat Vlaicu clucer aceste mai sus-zise mori, cu sila şi fără nici o judecată. Iar jupan Vlaicu clucer are, asemenea, aceste mai sus-zise mori ale lui drepte şi vechi ocine cu cărţi (acte, n.n.) de cumpărătură, iar călugării cărţi nu au avut pentru că le-au pierdut când au jefuit ungurii mânăstirea şi au tăiat şi pe călugări, şi atunci au pierit şi cărţile. Iar domnia mea am cercetat şi am judecat cu cinstiţii dregători ai domniei mele şi am dat jupanului Vâlsan logofăt şi călugărilor lege, 12 boieri, să le cerceteze rândul după dreptate acolo la faţa locului. Şi aşa, aceşti 12 boieri şi cu hotarnicul , jupan Radu logofăt, au aflat că acest vad de mori a fost închinat sfintei mânăstiri bistriţa de însuşi jupaniţa Cârjoaia… Astfel, Vlaicu clucer a rămas de lege înaintea domniei mele fiindcă am dat domnia mea sfintei mânăstiri Bistriţa, ca să-i fie ei aceste mai sus zise vaduri de mori…”[20].

Biserica din Piscani, ctitoria din secolul al XVI-lea a boierului Vlaicu mare logofăt a rămas în fiinţă până în zilele noastre, fiind restaurată între anii 1773-1777 de către o altă călugăriţă, Epraxia, stareţa schitului Valea Mare Podgoria, împreună cu fraţii săi Ion şi Constantin Potoceanu, ale căror chipuri se păstrează încă pe peretele interior al pronaosului acesteia.

Tot în pronaos, în dreapta intrării, se păstrează mormântul lui Vlaicu mare logofăt Piscanul, ctitorul principal, din secolul al XVI-lea. Lespedea masivă din piatră de Albeşti a mormântului său are scrisul deteriorat prin „dăltuire” , încă din secolul al XIX-lea, rămânând vizibile doar două cuvinte „Mircia Voievoda”, numele domnitorului Mircea Ciobanul, aflat pe tronul Ţării Româneşti în timpul când a fost lucrată şi pusă pe mormânt lespedea respectivă[21].

De numele lui Vlaicu mare logofăt şi a urmaşilor săi se „leagă” întreaga evoluţie a satului Piscani în perioada de după prima sa atestare documentară fiindcă în anul 1532 acesta, împreună cu fraţii săi, Mihnea pârcălab şi Badea slujer, au cumpărat „din Piscani, jumătate, iar din a doua parte (a satului,n.n.) a şasea parte…”[22].

Dar, despre acest episod din trecutul satului Piscani, judeţul Argeş, am relatat deja în paginile acestei prestigioase publicaţii.

* Este foarte posibil ca Urs stolnic să fi fost şi el un „judeţ” (administrator) al moşiilor mănăstirii Bistriţa, din Miceşti şi Mălureni (Racoviţa, azi oraşul Mioveni) în contact cu realităţile din zona noastră. În împrejurările despre care am menţionat anterior să fi cumpărat (de la cine?) mineiul-manuscris pe care l-a donat mânăstirii în cauză.

[20] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. II, p. 126-128, nr. 128.

[21] Flaminiu Mârţu, loc. cit., p. 648.

[22] *D.I.R.*, B, sec. XVI, vol. II, p. 115-118.

A SLAVONIC MANUSCRIPT FROM THE "SAINT NICHOLAS" CHURCH FROM PISCANI, ARGEŞ COUNTY, IN THE COLLECTION OF THE MONASTERY FROM BISTRIŢA-VÂLCEA

Abstract

The "St. Nicholas" church from Piscani, Argeş County, is a historical monument from the 16-th century; it was built by Vlaicu the great chancellor of Piscani, an important boyar from the Walachia of Vlad Vintilă from Slatina and Radu Paisie reigns.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

MĂNĂSTIREA ARGEŞ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA. PODGORIILE ŞI VINĂRICIUL

MARIA-VENERA RĂDULESCU*

Mănăstirea Argeş s-a bucurat încă de la târnosire, în august 1517, de o serie de acte de danie din partea ctitorului ei, Neagoe Basarab (1512-1521).

În secolul al XVII-lea, documentele de cancelarie menţionează întărirea de către voievozii Ţării Româneşti a vechilor privilegii, printre care un loc important îl ocupă proprietăţile viticole. În unele cazuri, podgoriile mănăstireşti vor fi sporite cu noi terenuri.

O sursă de venit pentru mănăstire era şi vinăriciul, dreptul cedat de domnie călugărilor de la Argeş de a strânge darea de vin, din câteva regiuni viticole.

Bogate podgorii se aflau pe dealul Suhaşului[1]. Locul apare în documente sub diferite redactări (Şioaşu, Şăoaşu, Şuaşu, Şoaşu, Şohaşu, Şeoaş).

La 9 februarie 1608 Radu Şerban înnoieşte un hrisov „vechi, rupt şi întunecat“ de la Neagoe Basarab, întărind astfel mănăstirii Argeş stăpânirea peste satele Iaşii, Prăvălenii, Cornetul, Fleştii de la Gura Baţcovului, cu două mori, Bârseştii şi Ruda lângă Olt, Şioaşul lângă Ocnă, cu vinăriciul domnesc şi boieresc şi seliştea Măneştilor, ocine vechi dăruite de domnii bătrâni. Cu acelaşi hrisov mai erau întărite mănăstirii amintite stăpânirea peste satul Dichiseştii, din câmp şi baltă, două mori la Gura Gemenei mai jos de Piteşti şi o vie la Ştefăneşti, cumpărată de Basarab vv. (Neagoe Basarab, n.n.) de la Rădilă din Câmpulung, cu 4.000 aspri. Daniile erau făcute pentru hrana şi traiul călugărilor şi pentru pomenirea domnului[2].

Suhaşul apare des ca ocină închinată mănăstirii. La 20 aprilie 1625, voievodul Alexandru Coconul împuternicea pe Antonie, egumenul de la Mănăstirea Argeş, să ia dijmă de la toţi oamenii ce vor ara pe ocina Şăoaşului, din 10 clăi, o claie şi din pâine şi din fân, cine va cosi, după cum este legea, fie rumâni, fie ţărani, orăşani, ori rumâni de sat, pe toţi să-i dijmuiască; de asemenea, „să ia şi vinărici de la toţi care au vii, tot al zecelea, după cum este legea“[3].

---

* Bucureşti.

[1] Dealul Suhaşul sau Seoaşul, situat lângă Ocnele Mari. În legătură cu istoricul acestor proprietăţi ale mănăstirii, vezi Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, cap. III (Cele două lăcaşuri ale Mitropoliei din Curtea de Argeş deduse din hrisoavele bisericii lui Neagoe Basarab), p. 58-59.

[2] 1608 (7116) februarie 9, Târgovişte - Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare, D.A.N.I.C.), Peceţi 21, Ep. Argeş, II/10; *D.I.R.*, B, veacul XVII, I, Bucureşti, 1951, p. 293-296, nr. 273.

[3] 1625 (7133) aprilie 20 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/3; *D.I.R.,* B, veacul XVII, IV, Bucureşti, 1954, p. 498-499, nr. 518.

În timpul domniei lui Constantin Şerban, va apare însă un litigiu între egumenul Nicolae, de la Mănăstirea Argeş, şi egumenul de la Mănăstirea Bistriţa, referitor la vinăriciul domnesc şi boieresc din dealul Suhaşului. La 5 mai 1654 domnul întăreşte mănăstirii Argeş şi egumenului Nicolae, vechea danie şi anume jumătate din vinăriciul domnesc şi boieresc din tot dealul Şohaşului[4]. În hrisov se preciza că acest vinărici a fost dăruit de Basarab voievod (Neagoe Basarab n.n.), Radu voievod, fiul lui Radu vodă şi de tatăl domnului, Şerban voievod, fiind împresurat de Mănăstirea Bistriţa din timpul lui Matei voievod până în zilele domnului[5]. Constantin Şerban trebuie să intervină cu încă două hrisoave pentru a potoli gâlceava între cele două mănăstiri. La 21 august 1655 domnul întărea mănăstirii Argeş şi egumenului Nicolae vinăriciul de la satul Şuaşul, de pe moşia mănăstirii, „iar Bistriceanul să-şi ia vinăriciul de pe moşia lui, cum a luat şi înainte vreme, iar gâlceavă la mijloc să nu mai fie, pentru că domnul nu se amestecă în tocmeala şi obiceiurile bătrâne…"[6] (Fig. 1).

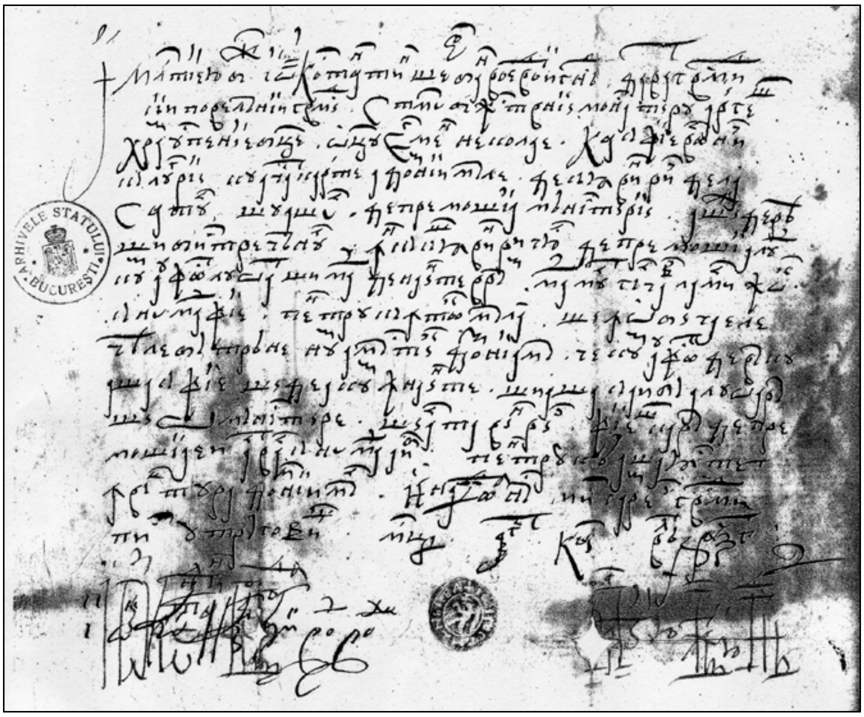

Fig. 1. 1655 (7163) august 21, Târgovişte. Constantin Şerban vv. întăreşte mănăstirii Argeş şi egumenului Nicolae vinăriciul de la satul Şuaşul (Suhaşul), de pe moşia mănăstirii (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/8).

[4] 1654 (7162) mai 5 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/7; *Catalogul documentelor Ţării Româneşti* din Arhivele Statului (în continuare *Catalogul…*), vol. VIII, Bucureşti, 2006, p. 62-63, nr. 112.
[5] *Ibidem.*
[6] 1655 7163) august 21, Târgovişte - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/8; *Catalogul…*, vol. VIII, Bucureşti, 2006, p. 305-306, nr. 643.

Printr-un nou hrisov, la 16 octombrie acelaşi an, Constantin Şerban întărea din nou mănăstirii Argeş şi egumenului Nicolae vinăriciul domnesc şi boieresc de la satul Şuhaşul, moşia mănăstirii, „cum scrie în hrisovul părintelui său, Şerban voievod, de la tot omul care va avea vie acolo, fie roşu, fie boier, cum au fost legea şi obiceiul dinainte vreme. Acest vinărici a fost dat şi adaos mănăstirii de ctitorul acesteia Basarab voievod şi de Şerban voievod, cu hrisov de milă, întărit cu blestem“[7].

Strângerea vinăriciului domnesc de pe moşia Suhaşului va fi întărită mănăstirii şi de voievodul Grigorie Ghica, la 27 aprilie 1663[8] (Fig. 2), iar doi ani mai târziu de voievodul Radu Leon[9].

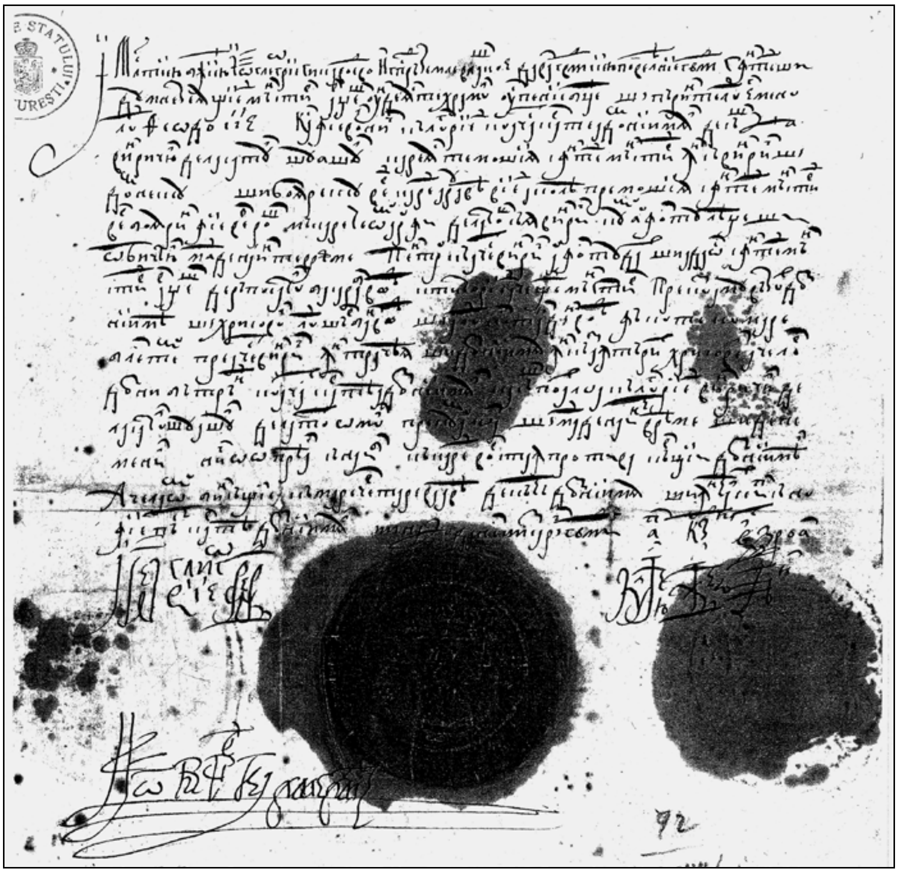

Fig. 2. 1663 (7171) aprilie 27. Cartea lui Grigorie Ghica vv. dată mănăstirii Argeş pentru a strânge vinăriciul domnesc de pe moşia Suhaşului (D.A.N.I.C., Ep. Argeş,XXVII/10).

---

[7] 1655 (7164) octombrie 16, Târgovişte - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/9; *Catalogul…*, vol. VIII, Bucureşti, 2006, p. 324, nr. 698.
[8] 1663 (7171) aprilie 27 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/10.
[9] 1665 (7174) septembrie 28 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/11.

Mănăstirea intră în posesia unor proprietăţi viticole, uneori, prin achitarea valorii acestora cu bani sau cu diferite produse în natură. La 10 ‹febr.› 1628, Alexandru Iliaş vv. întărea mănăstirii Argeş şi egumenului Melentie o vie din dealul Şoaşelor, fostă a lui Tudor, vecinul mănăstirii din satul Şoaş. Acesta slujise la un oarecare Radu care nu i-a plătit simbria ci a plătit-o Melentie, luând via pentru un bou şi pentru 200 de aspri gata. Tot în acelaşi act era întărită stăpânirea mănăstirii peste un răzor de vie pe care egumenul îl cumpărase de la fiicele lui Tudor, pentru o vacă cu viţel, precum şi peste alt răzor de vie cumpărat de la Dragomir, pentru un bou[10].

Într-un document din 5 aprilie 1648 este semnalat un conflict în satul Şeoaş, unde câţiva locuitori cumpăraseră nişte vii de la rumânii mănăstirii Argeş, fără ştirea arhimandritului Leontie. Matei Basarab îi certa: „Dar în ce chip intraţi voi în moşiile mănăstirii, de cumpăraţi şi călcaţi livezile?“[11]. Domnul le poruncea să-şi ia viţa de pe loc şi să lase moşia mănăstirii[12]. Podgoriile din dealul Goleştilor sunt frecvent amintite în documentele secolului al XVII-lea. La 25 aprilie 1612 voievodul Radu Mihnea întăreşte mănăstirii Argeş stăpânirea peste 10 pogoane de vie, cu ocina din satul Goleşti, cumpărate de voievodul Radu Şerban de la toţi sătenii, cu 12.700 de aspri gata şi dăruite mănăstirii, pentru pomenire. Proprietatea amintită fusese anterior motiv de litigiu cu Teodosie logofătul[13] (Fig. 3).

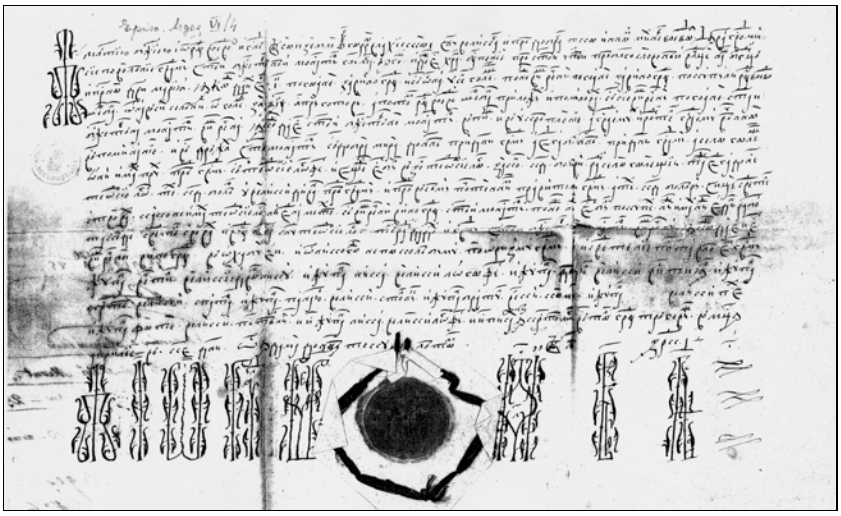

Fig. 3. 1612 (7120) aprilie 25, Târgovişte. Radu Mihnea vv. întăreşte mănăstirii Argeş, în urma unei judecăţi, 10 pogoane de vie şi ocină în satul Goleşti, dăruite mănăstirii de Radu Şerban vv. (D. A. N. I. C., Ep. Argeş, VI/4).

[10] 1628 (7136) ‹febr.› 10, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/4; *D.R.H.,* B, XXII, Bucureşti, 1969, p. 18-20, nr. 15.
[11] 1648 (7156) aprilie 5 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/6; *Catalogul…*, vol. VI, Bucureşti, 1993, p. 399, nr. 1086.
[12] *Ibidem.*
[13] 1612 (7120) apr. 25, Târgovişte - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/4; *D.I.R.,* B, veacul XVII, II, Bucureşti, 1951, p. 61-62, nr. 65.

Opt ani mai târziu, situaţia acelei proprietăţi trebuia din nou lămurită întrucât „Teodosie fost mare logofăt a luat vinăriciul acestei vii fără de cale“[14]. Voievodul Gavril Movilă întărea astfel mănăstirii, la 12 ianuarie 1620, stăpânirea peste cele 10 pogoane de vie cu ocina din satul Goleşti, cumpărate de voievodul Radu Şerban de la toţi sătenii, cu 12.700 de aspri gata, şi dăruite mănăstirii „spre hrană şi întărire, iar domnului spre pomenire“[15].

Un document din 26 iunie 1650 semnalează conflictul din satul Goleşti dintre mănăstire şi Tudorăneştii, nişte oameni tari de cap, care cumpăraseră terenuri chiar în mijlocul viilor mănăstirii, făcând drum printre acestea şi stricându-le[16].

Mănăstirea va intra în posesia unor terenuri viticole, cumpărându-le. La 21 octombrie 1651, Badea Tudorănescul, din oraşul Argeş, vindea arhimandritului Leontie, năstavnicul mănăstirii Argeş, două răzoare de vie la Goleşti, cu ştirea fraţilor şi fiilor lui, cu 5 ughi bani gata[17], pentru ca la 23 ianuarie 1653, acelaşi personaj să vândă lui Neculai, noul egumen al mănăstirii, şi soborului, alte două pogoane de vie în dealul Goleştilor, „alături de viile mănăstirii, în rând cu acestea, cu 8 1/2 ughi gata, cuvenindu-i-se mai mult acesteia să cumpere, decât altor oameni străini“[18]. Vânzarea era întărită printr-un hrisov domnesc, dat de Matei Basarab, la 8 aprilie 1653[19] (Fig. 4).

Fig. 4. 1653 (7161) aprilie 8. Matei Basarab vv. întăreşte mănăstirii Argeş două pogoane de vie în dealul Goleştilor (D. A. N. I. C., Ep. Argeş, VI/16).

---

[14] 1620 (7128) ianuarie 12, Târgovişte - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/6; *D.I.R.,* B, veacul XVII, III, Bucureşti, 1951, p. 459-460, nr. 417.
[15] *Ibidem.*
[16] 1650 (7158) iunie 26 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/10; *Catalogul…*, vol. VII, Bucureşti, 1999, p. 76, nr. 174.
[17] 1551 (7160) oct. 21 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/13; *Catalogul…*, vol. VII, Bucureşti, 1999, p. 178, nr. 492.
[18] 1653 (7161) ianuarie 23 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/18; *Catalog…*, vol. VII, Bucureşti, 1999, p. 300, nr. 862.
[19] 1653 (7161) apr. 8 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/16; *Catalogul…*, vol. VII, Bucureşti, 1999, p. 322, nr. 923.

În anul 1656, Dima, soţia lui Oprea Tudorănescu, cu fiii săi, cât şi cu toate rudele sale, vindea arhimandritului Necolae, egumenul lavrei Argeş, 8 răzoare de vie în dealul Goleştilor, cu 43 taleri. Vânzarea se făcea „fără să aibă nevoie din partea mănăstirii sau a egumenului, ci pentru a-şi plăti o datorie ce o aveau în Ţara Ungurească“[20].

La 19 mai 1651, Stoean săpunariul, cu soţia şi fiii săi, vând egumenului Leontie arhimandrit, năstavnicul mănăstirii Argeş, 5 răzoare de vie la Goleşti, cu loc sterp din sus de via mănăstirii ce fusese cumpărată şi dăruită mănăstirii de doamna Ilina, a răposatului Şerban voievod. Preţul era de 5 ughi bani gata şi învoirea, ca pentru restul preţului de 15 ughi bani, să se treacă în pomelnicul mănăstirii trei nume, desigur din familie[21].

Într-un zapis, datat 13 mai 1653, se arăta că Dumitra, soţia lui Tanasie, şi fiul ei Albul vând egumenului Neculai, nastavnicul mănăstirii Argeş, şi soborului, o vie în dealul Goleştilor, cu locul împrejurul ei şi delniţa din selişte, cu 32 ughi[22]. Vânzarea fusese consemnată şi într-un alt zapis din anul 1650, pe când egumen al mănăstirii era Leontie. Deşi zapisul din 1650 nu se mai păstrează, existenţa lui se deduce din hrisovul lui Constantin Şerban din 31 iulie 1654, hrisov prin care domnul întărea acea vânzare şi se reglementa astfel conflictul dintre Dumitra şi fiul ei, pe de o parte şi egumenul mănăstirii. Dumitra afirmase anterior că via „a fost cumpărată cu sila şi egumenul Leontie i-a lepădat banii fără de voie, iar acum ea vrea să întoarcă banii mănăstirii“[23]. Litigiul a fost judecat de domn, împreună cu toţi dregătorii şi cu arhimitropolitul Ignatie, „pe dreptate şi legea dumnezeească“[24]. Se adeverise astfel în divan că „a vândut Dumitra via, fără nici o silă, pentru a plăti datoriile bărbatului ei“[25].

Două zapise purtând data de 9 noiembrie 1657 consemnau cumpărarea de către mănăstire a două răzoare de vie în dealul Goleştilor, unul de la Dumitru Tudorănescu şi celălalt de la cumnata sa, Stana[26].

În alte cazuri Mănăstirea Argeş îşi sporeşte proprietăţile viticole prin danii. Un zapis din anul 1682 consemnează că Teodosie, călugărul de la Corbeni, dăruieşte mănăstirii Argeş via sa de la Goleşti cu toate ce se află acolo[27] (Fig. 5). În ianuarie 1687, Ion Tudorănescu, cu femeia sa Paraschiva, închina mănăstirii Argeş o vie în dealul Goleştilor[28].

[20] 1656 (7165) octombrie 22 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/22; *Catalogul…*, vol. VIII, Bucureşti, 2006, p. 519, nr. 1144.
[21] 1651 (7159) mai 19 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/12; *Catalogul…*, vol. VII, Bucureşti, 1999 p. 141, nr. 377.
[22] 1653 (7161) mai 13 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/17; *Catalogul…*, vol. VII, Bucureşti, 1999, p. 331, nr. 949.
[23] 1654 (7162) iulie 31, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/18; *Catalog…*, vol. VIII, Bucureşti, 2006, p. 769, nr. 291.
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] 1657 (7166) noiembrie - D.A. N. I. C. , Ep. Argeş, VII/23 a, b.
[27] 1682 (7190) mai 12 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/39.
[28] 1687 (7195) ianuarie 1 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/4.

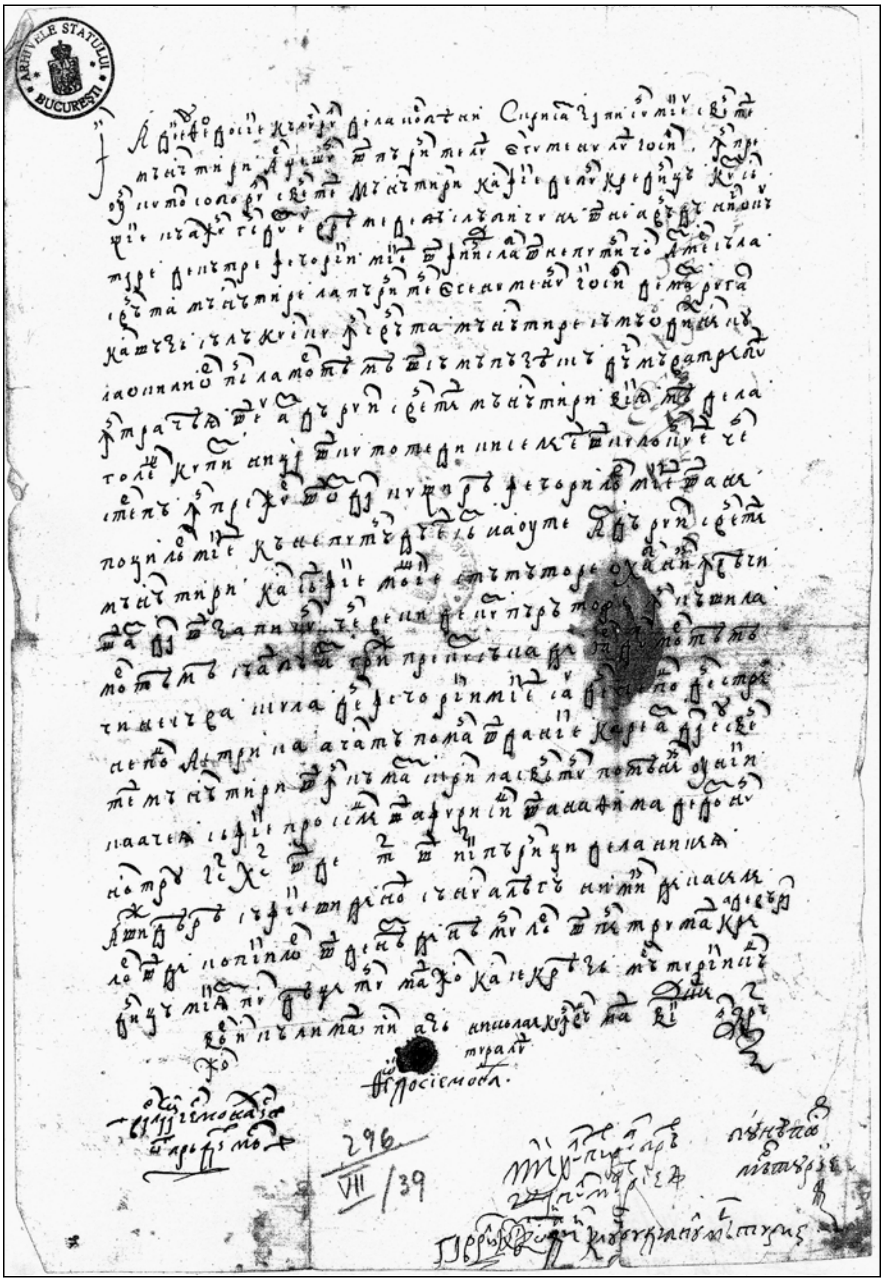

Fig. 5. 1682 (7190) mai 12 . Zapisul prin care Teodosie, călugărul de la Corbeani, dăruieşte mănăstirii Argeş via sa de la Goleşti cu toate ce se află acolo (D. A. N. I. C. , Ep. Argeş, VII/39).

Câteva documente emise la sfârşitul secolului al XVII-lea de cancelaria lui Şerban Cantacuzino şi mai apoi din cancelaria lui Constantin Brâncoveanu menţionează dreptul mănăstirii de a strânge vinăriciul din dealul Alimăneştilor[29], iar la începutul secolului al XVIII-lea, voievodul Constantin Brâncoveanu acorda călugărilor de la Argeş dreptul de a strânge vinăriciul din dealul Măicăneştilor[30] (Fig. 6).

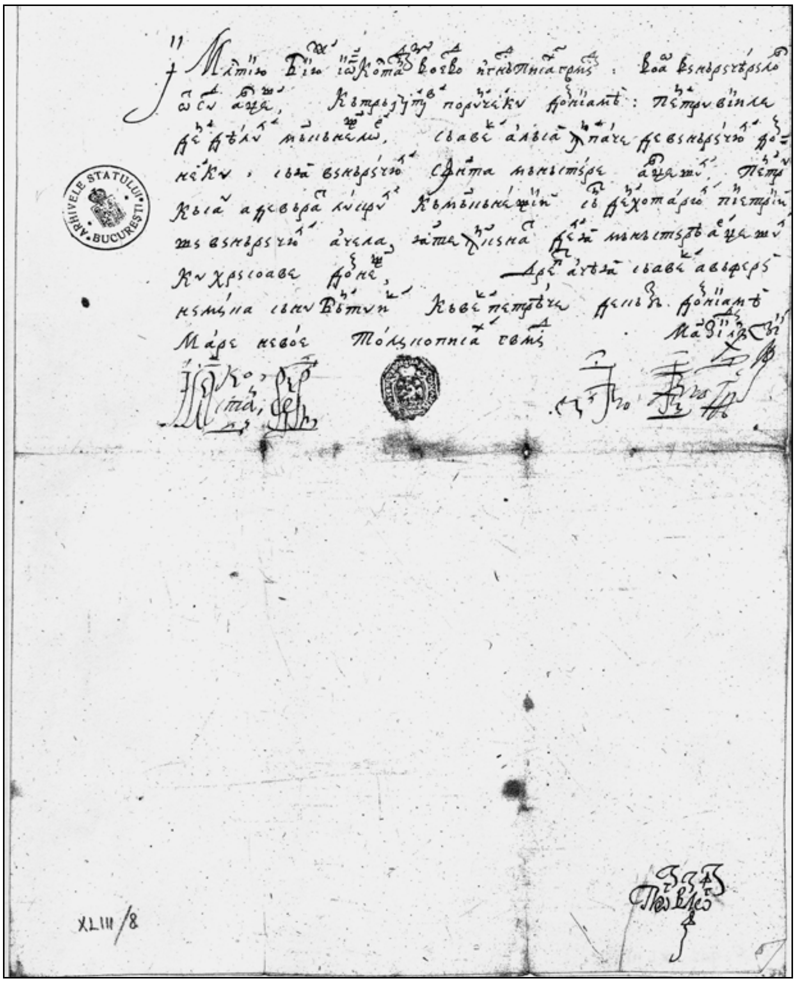

Fig. 6. 1709 (7217) mai 17. Cartea lui Constantin Brâncoveanu vv. prin care se menţionează dreptul mănăstirii Argeş de a lua vinăriciul din dealul Măicăneştilor (D. A. N. I. C.,Ep. Argeş, XLIII/8).

[29] 1682 (7190) august 23 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XLIII/1; 1685 (7194) septembrie 5 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XLIII/2; 1687 (7195) ianuarie 14 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XLIII/3; 1687 (7195) ianuarie 14 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XLIII/4; 1692 (7200) aprilie 11 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/46.

[30] 1709 (7217) mai 17 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XLIII/8.

Un zapis din anul 1683 relatează că Macarie monahul dăruieşte mănăstirii Argeş o vie în dealul Alimăneştilor, dinspre Măicăneştii din Topolog[31] iar în anul 1687, Marin Ciutele vindea mănăstirii Argeş, o vie în satul Alimăneşti[32].

O altă proprietate închinată mănăstirii Argeş era în satul Stâlpeni. La 16 iunie 1641, Matei Basarab întărea mănăstirii şi egumenului Leontie ocină în satul Stălpeani, cu vad de moară în apa Dâmboviţei şi un răzor de vie în deal, închinată mănăstirii de jupâneasa Grăjdana, a Lecăi spătar, pentru pomenirea nepotului ei Constandin, fiul lui Preda spătar, îngropat la mănăstire[33].

Mănăstirea deţinea podgorii importante şi la Ştefăneşti. Stăpânirea unei vii la Ştefăneşti am amintit-o mai sus, în hrisovul lui Radu Şerban din 9 februarie 1608[34].

La 5 iunie 1628, voievodul Alexandru Iliaş, în urma unei judecăţi, întărea mănăstirii Argeş, egumenului Melentie şi tuturor călugărilor „ocina şi vecinii din satul Ştefăneşti, judeţul Muşcel şi Pădureţ, două părţi din jumătate de sat, din câmp, din pădure, din dealul cu viile, cu vinărici şi din vatra satului, pentru că ocina din Ştefăneşti a fost dată şi închinată mănăstirii de Basarab vv. pentru pomana sa“[35].

Uneori se ivesc neînţelegeri între mănăstire şi unii proprietari de vii, fapt ce impune revizuirea hotarelor.

În octombrie 1647, Iane, fiul lui Albul logofăt din Lăngeşti, se plângea în divan revendicându-şi o vie bătrână din dealul Ştefăneştilor, în vârful viei mănăstirii, pentru care egumenul Leontie de la Argeş vroia să-i dea bani „spunând că se află la locul mănăstirii“[36]. La porunca lui Matei Basarab hotarele sunt revizuite iar, peste câteva luni, via va fi vândută mănăstirii cu 8 ughi bani gata, o sumă probabil modică, la care se adăuga pretenţia vânzătorilor ca mai mulţi membri ai familiei lor să fie trecuţi în pomelnicul mănăstirii[37].

În anul 1685 mănăstirea Argeş cumpără vii, la Ştefăneşti de la Gherghina[38], şi de la Ion şi fratele său Gheorghe[39]. Încă din primele luni de domnie, Matei Basarab făcuse o serie de danii mănăstirii Argeş, egumen fiind Grigorie. La 5 decembrie 1632, domnul scutea satul Flămânzeşti din judeţul Argeş, al mănăstirii, de o serie de dăjdii, podvoade şi slujbe[40]. Un alt document, din 1633, ierta satul de o serie de slujbe şi dăjdii datorate domniei, printre care şi de vinărici, aşa cum a fost iertat şi de Neagoe Basarab voievod, care a zidit din temelie mănăstirea. În hrisov se arăta: „Fiind mănăstirea împresurată şi uitată de miluirea altor domni, am iertat domnia mea pe acel sat

[31] 1683 (7191) februarie 26 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/40.
[32] 1687 (9195) august 2 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/43.
[33] 1641 (7149) iunie 16 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXXIV/1; *Catalogul…*, vol. V, Bucureşti, 1985, p. 205, nr. 424.
[34] Vezi supra, nota 2.
[35] 1628 (7136) iunie 5, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XIX/21; *D.R.H.,* B, XXII, Bucureşti, 1969, p. 213-217, nr. 100.
[36] 1647 (7156) oct. 29, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XIX/30; *Catalogul…*, vol. VI, Bucureşti, 1993, p. 366, nr. 979.
[37] 1648 (7156) apr. 15 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/13; *Catalogul…*, vol. VI, Bucureşti, 1993, p. 403, nr. 1100.
[38] 1685 (7194) noiembrie 14 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XIX/38.
[39] 1685 (7194) noiembrie 14 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XIX/39.
[40] 1632 (7141) dec. 5, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, II/17; *D.R.H.,* B, XXIII, Bucureşti, 1969, p. 636-637, nr. 437.

Flămânzeşti, care a fost al mănăstirii Argeşul, de toate slujbele şi dăjdiile, ca să fie sfintei mănăstiri Argeşul de întărire, iar dumnezeieştilor călugări de hrană şi de folosinţă, iar răposaţilor strămoşi ai domniei mele şi părinţilor domniei mele şi domniei mele să fie veşnică pomenire“[41].

Un hrisov din anul 1644, egumen fiind Leontie, întărea mănăstirii aceleaşi danii[42].

Satul Flămânzeşti era scutit de bir, podvoade, vinărici ş. a. şi de Grigore Ghica, printr-un hrisov din anul 1661[43].

La 6 decembrie 1632, Matei Basarab dă un hrisov prin care era scutit de o serie de dări satul Corbii de Piatră, al mănăstirii, „pentru că am văzut domnia mea această mai sus spusă mănăstire şi preaslăvită, încă şi preaslăvită în lume prin bunătatea minunilor, nimicită cu totul şi sărăcită de sate, slăbită de toate averile sale (…)“[44].

Un hrisov domnesc, dat la 4 ianuarie 1634, consemnează că Mănăstirea Brădetul, cu toate satele, moşiile, rumânii, ţiganii morile, viile, bucatele, tot dobitocul, cu ferecăturile, odăjdiile, este închinată ca metoh mănăstirii Argeş. Matei Basarab poruncea călugărilor, posluşnicilor, rumânilor şi ţiganilor „să asculte de egumenul Grigorie, de la Mănăstirea Argeş, de tot ce le va da învăţătură“[45] (Fig. 7). Mănăstirea Brădet îşi va mări treptat numărul podgoriilor[46].

*

*   *

Lucratul viilor, asigurarea forţei de muncă în acest domeniu, ridică uneori probleme de genul conflictelor sociale. Printr-un hrisov emis la 9 mai 1619 de cancelaria voievodului Gavril Movilă, postelnicul Vladu Şieiu (?) era împuternicit să bată pe rumânii mănăstirii Argeş din satul Corbi şi să-i trimită la lucru, să facă araci de vie, să îngrădească viile şi tot lucrul ce va trebui „pentru că s-a jăluit Ioasaf egumenul că vrând să-i trimită la lucru aceştia au sărit la el şi i-au luat toiagul, înjurând slugile şi posluşnicii mănăstirii“[47].

---

[41] 1633 (7141) apr. 29, Bucureşti - D.A.N.I.C., Peceţi nr. 46, Ep. Argeş, II/18; *D.R.H.,* B, vol. XXIV, Bucureşti, 1974, p. 48-51, nr. 41.
[42] 1644 (7152) apr. 7, Târgovişte - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, II/24; *Catalogul…*, vol. V, Bucureşti, 1985, p. 539, nr. 1289.
[43] 1661 (7169) aprilie 10 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, CII/3.
[44] 1632 (7141) dec. 6, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XVI/18; *D.R.H.,* B, XXIII, Bucureşti, 1969, p. 639-641, nr. 439.
[45] 1634 (7142) ian. 4, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, IV/3; *D.R.H.,* B, XXIV, Bucureşti, 1974, p. 242-243, nr. 182.
[46] 1642 (7150) martie 13 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, IV/4; 1656 (7164) mai 15 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, IV/6.
[47] 1619 (7127) mai 9 - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, LXIX bis/ 6; *D.I.R.,* B, veacul XVII, III, Bucureşti, 1951, p. 364, nr. 327.

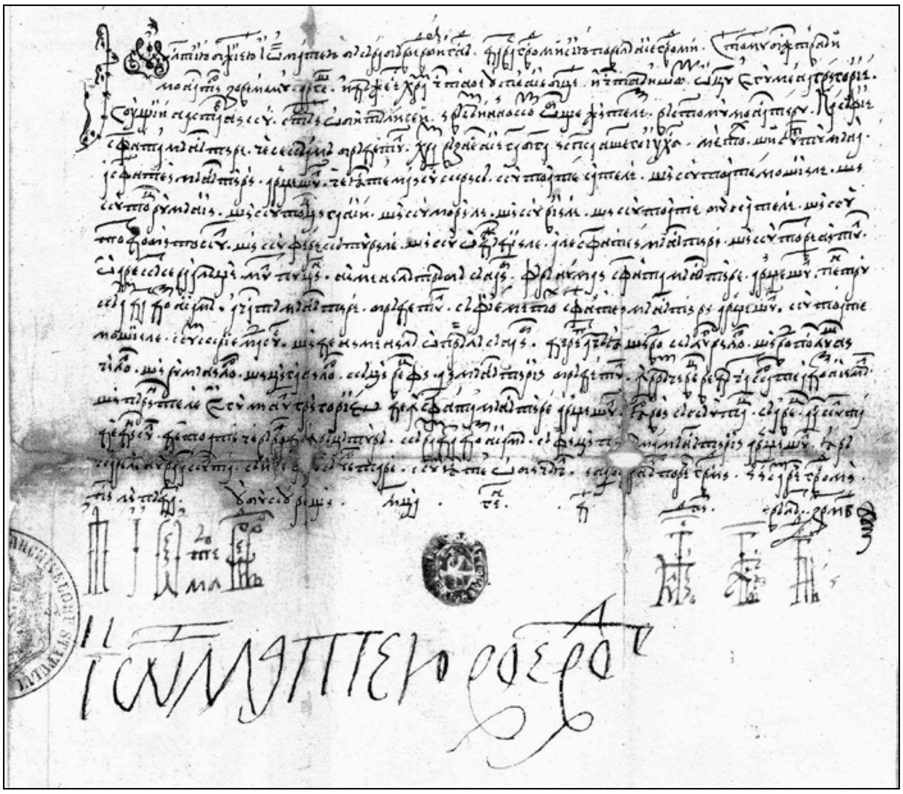

Fig. 7. 1634 (7142) ianuarie 4, Bucureşti. Matei Basarab vv. închină Mănăstirea Brădet metoh la Mănăstirea Argeş (D. A. N. I. C., Ep. Argeş, IV/3).

Situaţia se repeta identic peste aproape un sfert de secol. Prin hrisovul emis la 14 ianuarie 1643, voievodul Matei Basarab împuternicea Mănăstirea Argeş şi pe egumenul Leontie să „mâe“ la lucru pe rumânii mănăstirii din satele Corbi, Nucşoară şi Domneşti, **să** facă haraci (araci) de vie şi să îngrădească viile şi ce va mai trebui „căci a arătat egumenul că n-au vrut să asculte, ci au sărit la el, i-au luat toiagul din mână şi i-au înjurat slugile şi posluşnicii“[48]. Părintele era sfătuit să-i bată pe cei care au sărit asupra lui şi să-i trimită pe toţi la lucru, aşa cum se lucra şi pe la alte mănăstiri. Domnul îi certa şi îi ameninţa pe aceştia: „în ce chip şi cu semeţie săriţi voi asupra egumenului, au nu ştiţi că vă voi purta tot despuiaţi prin târg, ca pe nişte câini… că mai mare urgie decât voi nu va păţi alţii, şi să vă daţi daturile şi găleţile cum ştiţi că a fost obiceiul, şi la lucru dacă se va da poruncă“[49].

*

* *

[48] 1643 (7151) ian. 14 - D.A.N.IC., Ep. Argeş, LXIX/9; *Catalogul…*, vol. V, Bucureşti 1985, p. 392, nr. 910.
[49] *Ibidem.*

În primele decenii ale secolului al XVII-lea mănăstirea se confrunta cu multe greutăţi. Daniile domneşti nu reuşeau, probabil, decât să asigure traiul zilnic al călugărilor şi cheltuielile inerente pentru întreţinerea şi funcţionalitatea lăcaşului de cult. Într-un hrisov din 23 mai 1629, voievodul Alexandru Iliaş recunoscuse că Mănăstirea Argeş, zidită de Neagoe Basarab şi Doamna Despina, ajunsese săracă, „sărmană de sate şi slăbită de toată averea ei“[50].

Viaţa mănăstirii cunoaşte o perioadă de înflorire în timpul domniei lui Matei Basarab. În afara daniilor, unele menţionate mai sus, piosul domn îşi va pune amprenta asupra ansamblului monahal, ca un nou ctitor. Într-un document din anul 1643, Parthenie, arhiepiscop de Constantinopol şi patriarh ecumenic, menţiona că Matei voievod cu mare cheltuială a reclădit şi renovat mănăstirea de la Argeş, a înzestrat-o cu bunuri mişcătoare şi nemişcătoare şi a stabilit ca nimeni să nu-i supere pe monahii de acolo şi să nu înstrăineze cele dăruite de el[51].

Refacerile şi noile construcţii vor da o nouă strălucire ansamblului arhitectonic, punând în acelaşi timp pecetea stilului artistic caracteristic perioadei de la jumătatea secolului al XVII-lea[52]. Mănăstirea impresiona, prin măreţie, nu numai pe locuitorii ţării dar şi pe acei călători străini care avuseseră ocazia să cutreiere lumea şi să cunoască o mare diversitate de construcţii laice şi ecleziastice. O frumoasă descriere ne-a parvenit de la Paul de Alep, însoţitorul patriarhului Macarie, al Antiohiei, care vizitează mănăstirea la scurt timp după refacerea ei[53].

Interioarele casei domneşti din acea vreme, probabil arhondaricul mănăstirii, au fost înzestrate cu instalaţii de încălzit a căror ornament era inspirat de motive heraldice proprii familiei voievodale[54].

Privilegiile acordate mănăstirii Argeş de voievozii secolului al XVII-lea, de la Radu Şerban (1602-1611) la Constantin Brâncoveanu (1688-1714), renovările dar şi adausurile în ansamblul arhitectonic, din vremea lui Matei Basarab (1632-1654), vor asigura continuitatea minunatei opere ctitoriceşti a lui Neagoe Basarab (1512-1521). Viaţa spirituală de aici, diversele domenii în care cultura îşi proteja şi dezvolta zestrea, toate acestea au avut implicaţii hotărâtoare în conştiinţa de neam.

LISTA FIGURILOR

Fig. 1. 1655 (7163) august 21, Târgovişte. Constantin Şerban vv. întăreşte mănăstirii Argeş şi egumenului Nicolae vinăriciul de la satul Şuaşul (Suhaşul), de pe moşia mănăstirii (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/8).

Fig. **2.** 1663 (7171) aprilie 27. Cartea lui Grigorie Ghica vv. dată mănăstirii Argeş pentru a strânge vinăriciul domnesc de pe moşia Suhaşului (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XXVII/10).

---

[50] 1629 (7137) mai 23, Bucureşti - D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XVI/17; *D.R.H.,* B, XXII, Bucureşti, 1969, p. 528-532, nr. 280.

[51] 1643 dec. f.z., indiction 12 - D.A.N.I.C., Peceţi II, 363; *Catalogul…*, vol. V, Bucureşti, 1985, p. 499, nr. 1182.

[52] Pavel Chihaia, *op. cit.*, cap. VI (Mănăstirea Argeşului. Încercare de reconstituire), p. 105-130).

[53] Paul de Alep, în *Călători străini despre Ţările române*, vol. VI, Bucureşti, 1976, partea I, p. 162.

[54] Maria-Venera Rădulescu, *Cahle de inspiraţie heraldică. Grifonul passant, leii rampanţi-afrontaţi,* în „Argesis“, Studii şi comunicări, Seria Istorie, XVI, Piteşti, 2007, p. 209-227.

Fig. 3. 1612 (7120) aprilie 25, Târgovişte. Radu Mihnea vv. întăreşte mănăstirii Argeş, în urma unei judecăţi, 10 pogoane de vie şi ocină în satul Goleşti, dăruite mănăstirii de Radu Şerban vv. (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/4).

Fig. 4. 1653 (7161) aprilie 8. Matei Basarab vv. întăreşte mănăstirii Argeş două pogoane de vie în dealul Goleştilor (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VI/16).

Fig. 5. 1682 (7190) mai 12. Zapisul prin care Teodosie, călugărul de la Corbeani, dăruieşte mănăstirii Argeş via sa de la Goleşti cu toate ce se aflã acolo (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, VII/39).

Fig. 6. 1709 (7217) mai 17. Cartea lui Constantin Brâncoveanu vv. prin care se menţionează dreptul mănăstirii Argeş de a lua vinăriciul din dealul Măicăneştilor (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, XLIII/8).

Fig. 7. 1634 (7142) ianuarie 4, Bucureşti. Matei Basarab vv. închină Mănăstirea Brădet metoh la Mănăstirea Argeş (D.A.N.I.C., Ep. Argeş, IV/3).

ARGES MONASTERY DURING THE 17th CENTURY THE VINEYARD AND THE WINE SHARE

Abstract

From its consecration in 1517, Arges Monastery - funded by Prince Neagoe Basarab (1512-1521) was given several properties as donations, among which the vineyards were considered to play an important role.

Another source of income came from the privilege granted by the royal documents to the monastery, consisting of the wine share collection, *vinăriciul*, from several villages.

In the 17th century, the properties and privileges were reconfirmed by new royal documents. At the same time, the monastery becomes the owner of several vineyard lands, by purchase or donation.

The old documents mention the vineyards from Şuhaşul hills, from Goleşti, Ştefăneşti, Stâlpeni, from Alimăneşti and Măicăneşti hills etc.

A significant moment in the history of the monastery consisted in its reconstruction, around year 1640, ordered and funded by the pious Prince Matei Basarab (1632-1654).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

MÂNĂSTIREA VALEA (ŢIŢEŞTI-ARGEŞ) ŞI INFLUENŢA EI ASUPRA LOCUITORILOR DIN PISCANI, JUDEŢUL ARGEŞ, ÎN PERIOADA 1623-1863

ROXANA DOROBANŢU-DINA*

Mănăstirea Valea, cunoscut monument istoric, din secolul al XVI-lea, este considerată „principiala" ctitorie a domnitorului Radu Paisie, din anul 1535. Problema datării începuturilor mânăstirii este ocazionată concret de izvoare documentare, mult mai vechi, atestându-i-se danii de moşii încă din vremea domniei lui Vlad Călugărul (1482-1485)[1]. Asemenea, un document din timpul domniei lui Mihnea cel Rău (1508-1510) menţionează şi pe ţiganii ce aparţineau mânăstirii Valea dăruiţi acesteia de către Magdalina monahia[2].

De-a lungul timpului Mânăstirea Valea a avut în proprietate mai multe moşii, provenite din daniile unor boieri: moşia Hârteşti, moşia Ţiţeşti, moşia Suptdeleni din judeţul Dâmboviţa, moşia Băjeşti, moşia Piscani (s.n.), moşia Negeşti, moşia Huluba, moşia Goleştii Vulparului, moşia Mihăeşti, moşia Lăzăreşti, moşia Ţigăneşti, moşia Mărgineni, moşia Stâlpeni, Rădeşti, Racoviţa, Priboaia, Sodomeni judeţul Dâmboviţa, Muntele Plaiul Mircii din judeţul Dâmboviţa, Muntele Râios, via de la Izvorani, via de la Ştefăneşti, moara de la Dârzu - Voineşti, moara de la Livezeni, case în Câmpulung şi multe sălaşe de ţigani[3].

La data de 8 mai 1623, boierii: Ivaşcu Golescu, Stanciu logofăt din Călceşti, Stanciu logofăt din Davideşti, Tudor logofăt, Dragomir postelnic din Vlădeni, Preda postelnic şi Oancea din Lereşti, consideraţi „ctitori" la data respectivă, „închină" mânăstirea Valea „cu toate ocinile şi moşiile şi ţiganii şi cu rumânii şi cu vitele, viile, morile şi toate bucatele (printre care şi moşia Piscani) Mânăstirii Pononiani din Grecia „ca să-i fie ei de întărire şi dumnezeeştilor călugări de hrană, iar răposaţilor părinţilor noştri şi nouă, ce suntem ctitori, pomană în veci"[4]. Ce legătură a existat între satul Piscani şi Mânăstirea Valea aflăm din documentele care s-au păstrat până în zilele noastre. Se ştie că mânăstirea în cauză a fost ctitorită de către domnitorul Radu Paisie în anul 1535[5]. Din pisania bisericii acesteia, cu hramul „Sfânta Treime" citām că „Cu

* Şcoala generală Ţiţeşti, judeţul Argeş.

[1] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, Bucureşti (în continuare, D.A.N.I.C.) M-rea Valea, IV/2.

[2] *Documente privind istoria României* (*D.I.R.*) B, sec. XVI, vol. II, p. 218.

[3] Vicenţiu Daniel Pascu, Gabriela Olteanu şi Bianca Florina Pascu, *Comuna Ţiţeşti-Argeş*, 2007, p. 47-48.

[4] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. IV, p. 286, copie în colecţia autorului.

[5] Flaminiu Mârţu, *Mânăstirea Valea în lumina controverselor istoriografice şi a cercetărilor arheologice*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 7-9/1978, p. 640-648.

porunca Tatălui, cu îndemnarea Fiului şi cu desăvârşirea Sfântului Duh s-a început această biserică a se zidi cu porunca şi cu toată cheltuiala prealuminatului şi de Dumnezeu iubitorul Io Radu voievod Paisie şi ispravnic au fost Vlaicu Piscanul vel logofăt şi cu fraţii lui Mihnea pârcălab şi Badea…”[6].

Se ştie, asemenea, că în timpul domniei lui Radu Paisie boierul piscănean, prin atribuţiile sale, ca mare logofăt în Sfatul Domnesc şi „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă” a fost beneficiarul mai multor danii din partea domnitorului, fapt ce a făcut ca domeniul său să crească simţitor. Tot în perioada de reconstrucţie a mânăstirii Valea, probabil cu aceeaşi meşteri, Vlaicu va fi construit şi edificiile conacului său şi bisericii din Piscani, cum citim din însemnarea pe un Minei-manuscris vechi al bisericii în cauză, găsit în colecţia de carte veche a mânăstirii Bistriţa.

Este neîndoielnic că marele logofăt al domniei lui Radu Paisie s-a considerat el însuşi ctitor al mânăstirii Valea, (căreia i-a făcut danie jumătate din satul Racoviţa) unde sigur ar fi fost înmormântat dacă nu l-ar fi trădat pe domnitor, trecând în tabăra adversarilor săi. De altfel, soţia sa, „Neaga logofetiţa” şi fiul său adoptiv, Vlaicu logofăt, (cel mic) au fost înmormântaţi în incinta bisericii mânăstirii Valea[7].

După moartea tragică a lui Vlaicu mare logofăt Piscanul, (ucis pentru trădare de Radu Paisie) la 1 octombrie 1544, domeniul funciar pe care şi-l formase în decursul câtorva decenii, prin cumpărături şi prin danii primite din partea domnitorilor pe care-i slujise „cu credinţă” începe să se destrame, fiind reclamat de către cei de la care a fost acaparat. Fraţii săi (Mihnea, Badea şi o soră, Stanca, căsătorită cu un preot, Neagoe, pe care-l prezumăm a fost primul preot al bisericii din Piscani) inclusiv fiul adoptiv, Vlaicu (cel mic) logofăt, fiind personaje mai puţin importante, este explicabilă relativa destrămare a domeniului vlăiculesc. Vlaicu cel mic, pe care unchiul său Vlaicu mare logofăt „l-a făcut în loc de fiu şi i-a lăsat lui toate averile sale”, a dobândit întreaga avere a unchiului său, inclusiv jumătate din averea tatălui său, Mihnea pârcălab. Spre sfârşitul vieţi sale, în urma multor judecăţi cu fratele său Mihnea armaş, cu unchiul său Badea slujer, şi cu fiii acestuia Radu şi Oancea, neavând nici copii de la jupâniţa Moma, soţia sa, „…Vlaicu aşa a întocmit, cu limba lui, ca după moartea lui, să se hrănească cu averile sale jupaniţa lui, Moma, însă numai cât va fi vie. Iar după moartea ei să fie toate aceste mai sus-zise averi ale sale sfintei mânăstiri Valea…”[8].

Câţiva ani mai târziu, după „închinarea” averilor, Vlaicu logofăt a trecut în „lumea de dincolo” fiind înmormântat în biserica mânăstirii Valea. Mormântul său, atribuit uneori de către cercetători tatălui său adoptiv, Vlaicu Piscanul, are înscrisă pe lespede următoarea inscripţie: „A răposat robul lui Dumnezeu jupân Vlaicu logofăt în zilele binecinstitorului domn Io Mihnea voievod în anul 7090 (1582) mai 29”[9].

După moartea lui Vlaicu (cel mic), soţia sa, jupâniţa Moma, şi cumnatul ei, Mihnea armaşul, sunt întăriţi în stăpânirea moşiilor Năpârteni, Piscani, Negreni şi Racoviţa, în urma unor judecăţi cu Harvat stolnic. Acesta pretindea, şi chiar a reuşit să convingă divanul prezidat de către Mihnea Turcitul voievod că a cumpărat de la Vlaicu logofăt toate părţile lui de moşie, pretinzând pentru răscumpărare, suma de 10.000 de

[6] Flaminiu Mârţu, loc. cit., p. 639.
[7] Idem, p. 642.
[8] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. V, p. 67.
[9] Flaminiu Mârţu, loc. cit., p. 639.

aspri. „Şi au dat (Mihnea armaş şi cu Moma) aceşti bani, toţi 10.000 de aspri, în mâna lui Harvat stolnic şi a rămas de lege Harvat ca să nu mai aibă nici un amestec cu averile lui Vlaicu”[10]. „Iar după aceea - cităm din hrisovul din 10 august 1582 - jupaniţa Moma nu a avut linişte cu cumnatul ei, Mihnea (…) Iar domnia mea am cercetat şi am judecat după dreptate şi după lege şi am lăsat averile rămase de la Vlaicu logofăt să fie ale soţiei lui, Moma, însă numai cât va fi vie, iar după moartea ei să fie ale sfintei mânăstiri Valea…”[11]. Împrejurările morţii jupâniţei Moma „Piscanca” nu ne sunt cunoscute. Se pare că s-a călugărit sub numele de „monahia Maria” fiind înmormântată tot la Mânăstirea Valea[*].

Lespedea de pe mormântul pe care-l prezumăm că îi aparţine are următoarea inscripţie: „A răposat roaba lui Dumnezeu monahia Maria în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorul nostru domn Io Radu voievod, luna august 15 zile în anul 7124(1616)”[12]. Mihnea armaşul din Piscani, frate cu Vlaicu logofăt, încearcă, după moartea acestuia să strice tocmeala cu călugării de la Mânăstirea Valea, „adică să stăpânească el toate averile şi părţile de moşii rămase de la Vlaicu mare logofăt…” dar pierde judecata în faţa divanului prezidat de către Mihnea Turcitul. Prin 1587, pierde iarăşi o judecată cu călugării de la Mânăstirea Vieroş, pentru o jumătate din satul Năpârteni, (astăzi comuna Berevoieşti) vândută mai înainte lui Ivaşcu Golescu cu 8.000 de aspri. În 1593, sau puţin mai înainte, vinde mai multe proprietăţi din moşia Piscani unui oarecare Bălbosea pentru 3.000 de aspri[13]. După această vânzare, Mihnea armaşul din Piscani nu mai apare în documente. Neavând nici el copii (ce ironie!) a lăsat „cu sufletul său” toată averea de care mai dispunea la doi nepoţi colaterali; Hristodor diaconul şi Dumitru logofăt.

Noii stăpâni ai moşiei Piscani (atât cât mai rămăsese din domeniul vlăiculesc „neînchinat „ mânăstirii Valea) nu s-au putut bucura în linişte de moştenirea dobândită de la unchiul lor Mihnea armaşul. La 16 iunie 1596, în divanul prezidat de însuşi Mihai Viteazul ei se judecă cu călugării de la Mânăstirea Valea, care pretindeau că ei sunt stăpânii întregului domeniu vlăiculesc, cât fuseseră al lui Vlaicu mare logofăt şi al lui Mihnea pârcălab, deşi acesta din urmă avea doi fii, pe Vlaicu cel mic şi pe Mihnea armaşul. „Dă domnia mea - cităm din «Cartea» lui Mihai Viteazul - această poruncă a domniei mele, lui Hristodor diaconul şi fratelui său Dumitru logofăt, ca să fie ei volnici, să stăpânească satul Piscani, pentru că le este dreaptă şi veche ocină de la unchiul lor Mihnea…”[14].

Marea invazie turco-tătară din vara şi toamna anului 1595, ca şi evenimentele ulterioare acesteia, nu au permis nepoţilor lui Mihnea armaşul să stăpânească moşia Piscani, mai ales că amândoi locuiau la Târgovişte. Stăpânirea efectivă a moşiei în cauză de către cei doi fraţi vlăiculeşti a început după moartea tragică a lui Mihai Viteazul. „…Iar când a fost în zilele lui Şerban voievod (Radu Şerban - 1602-1610,

[10] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. V, p. 45.
[11] *Ibidem,* p. 67.
[*] Am vizitat de curând Mânăstirea Valea împreună cu Teodor Dina. Din relatările stareţului Daniel Niţă am înţeles că în primăvara anului viitor (2009) Muzeul Judeţean Argeş va efectua săpături arheologice în incinta bisericii.
[12] Flaminiu Mârţu, loc. cit., p. 639.
[13] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. V, p. 304.
[14] *D.I.R.* B, sec. XVI, vol. VI, p. 169.

n.n.) Hristodor diaconul şi fratele său Dumitru, ei au luat cu silă satul Piscani de la Pavel egumenul de la Mânăstirea Valea…”[15].

Stăpânirea moşiei Piscani, (reminiscenţă a domeniului vlăiculesc) de către fraţii Hristodor diaconul şi Dumitru logofăt, nepoţii lui Mihnea armaşul a ţinut până în toamna anului 1623 când, printr-o dispoziţie arbitrară domnitorii Radu Mihnea şi fiul său Alexandru Coconul, i-a deposedat de moştenirea lăsată de Mihnea armaşul, dând câştig de cauză călugărilor de la Valea.

În divanul prezidat succesiv de către cei doi domni, în zilele de 2 şi 3 septembrie 1623, Radu şi Tudoran, fiii lui Dumitru logofăt, şi Tudora fiica lui Hristodor diaconul, pierd dreptul de moştenire asupra moşiei Piscani[16]. Rămaşi de judecată cei trei moştenitori vlăiculeşti nu mai apar cu proprietăţi în Piscani. Conacul lui Vlaicu mare logofăt, care constituise multe decenii curtea seniorială a domeniului vlăiculesc, a intrat şi el în stăpânirea mânăstirii Valea, aici stabilindu-şi sediul administraţia greco-călugărească a moşiei[*].

Asemenea, biserica ctitorită de Vlaicu mare logofăt Piscanul, în care a fost şi înmormântat după tăierea sa pentru trădare, în 1544, a devenit „metoh” al mânăstirii Valea, cunoscut mai târziu sub denumirea de „Schitul Pisculeşti”. După stabilirea administraţiei călugăreşti la moşia Piscani a mânăstirii Valea, între aceasta şi moşnenii locali au apărut, cum era şi firesc, de altfel, neînţelegeri în privinţa hotarelor. Mânăstirea stăpânea toată partea lui Vlaicu mare logofăt şi a fraţilor săi, respectiv „ din Piscani jumătate, iar din a doua parte (a satului) a şasea parte…” moşnenii stăpânind în comun doar 5/6 din ceea ce mai rămăsese nevândut marelui demnitar în 1532.

O primă hotărnicie a moşiei mânăstirii Valea, de către cea a moşnenilor locali, a avut loc în anul 1707, în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, „dându-se atunci Carte de alegere a hotarelor de către cei 12 boieri hotarnici, la mâna părintelui egumen, ca să ştie pe unde să stăpânească…”.

O altă hotărnicie (urmată de altele mai târziu) s-a făcut la 26 mai 1736, din porunca domnitorului Constantin Mavrocordat. Şase boieri hotarnici, însoţiţi de Cârstea portărelul, de Preda Drugănescu ispravnic (prefect) de Muscel, şi de martori locali: „Stan Purice, om bătrân ca de 65 de ani, şi de Ion Oaie, care au primit blestemul (jurământul) asupra lor şi au mers de au arătat hotarele pe unde au ştiut (…) Apoi s-a sculat Pană Piscanul de a mărturisit cu sufletul lui, şi a adus şi pe o femeie ce a fost acolo cârciumăreasă la o cârciumă a mânăstirii din Vale, şi această femeie a mers cu noi drept la salcia care era hotar între cele două moşii…”[17].

Documentul din 26 mai 1736, respectiv „Cartea” de hotărnicie dintre cele două moşii, cea a mânăstirii Valea şi cea a moşnenilor piscăneni, scoate în evidenţă cel puţin două aspecte:

A. Piatra de hotar dintre cele două moşii (a moşnenilor piscăneni, din actualul sector „Linia Belului” până la Râul Doamnei, şi cea a mânăstirii Valea, la extrema vestică a acesteia, se găsea în faţa bisericii şi (atenţie!) „biserica rămânând pe moşia

---

[15] *D.I.R.*, B, sec. XVII, vol. IV, p. 308.
[16] *D.I.R.*, B, sec. XVII, vol. IV, p. 311-316.
[*] Am menţionat deja că la data de 8 mai 1623 Mânăstirea Valea a fost închinată Aşezământului Monahal de la Pogoniani-Grecia.
[17] D.A.N.I.C., fond Mănăstirea Valea, VIII/7. Vezi şi manuscrisul nr. 478, (condica) fila 49-55.

mânăstirii „cum se constată şi din documentele următoare.

B. La această dată biserica se găsea izolată, deci într-o zonă liberă, nefiind adusă „la linie” partea de est a satului, respectiv actualul sector „Linia Mânăstirii”.

Peste 40 de ani, la 15 septembrie 1777 are loc o nouă hotărnicie a celor două moşii din Piscani: „…Căutat-am şi hotarul moşiei Piscanii de sus şi am ocolit-o atât pe stăpânirea veche, cât şi om bătrân de 100 de ani am găsit, pe Ion Oaie din Piscani, care a mai fost la două hotărnicii ale moşiei Piscani care ne-a dus la hotare, începând cu piatra ce este pusă în siliştea Piscanilor, în faţa bisericii…”[18].

Se reconfirmă faptul că hotărnicia a început ca şi mai înainte, în 1707 şi 1736, din „silişte” din piatra de hotar din faţa bisericii „şi biserica rămâne pe moşia mânăstirii Valea” cum rezultă din ambele documente prezentate. În timpul Regulamentului organic (1832) partea de est a satului, cunoscută sub denumirea de „Piscanii de sus ai Iudei”, constituită în exclusivitate din clăcaşi pe moşia mânăstirii Valea, a fost adusă „la linie”, în jurul bisericii şi de-a lungului drumului judeţean Piscani-Nucşoara[19]. Sectorul acesta „nou” al satului s-a numit „Linia Mânăstirii”, nu pentru că la Piscani ar fi existat vreo mănăstire, ci pentru că locuitorii lui erau clăcaşi pe moşia mânăstirii Valea.

O nouă dispută între Mânăstirea Valea şi (de data aceasta) Barbu Belu „stăpân” al părţii de vest a satului, respectiv „Piscanii de jos ai luncii”, a avut loc între anii 1848-1852, când: „Părintele Ioanichie Văleanu, egumenul sf. mânăstiri Valea, din acest judeţ Muscel, a depus la această judecătorie (Câmpulung, n.n.) la 10 februarie 1850, reclamaţie pentru alegerea făcută de d-lui Gheorghe Cateluza, inginer hotarnic, la moşia Piscani de sus şi de jos, proprietatea mânăstirii (…) După citirea mai sus-aşternutei hotărnicii - cităm din raportul inginerului - însoţit de părintele Văleanu şi de oameni bătrâni din satul Piscani anume; Radu Pană lăutarul, de 80 de ani, Ion Stănăleţ, de 50 de ani, Niţă al Naecşi, de 45 de ani, Ion sin Ion (Voinea) de 65 de ani, Dobre Slăniceanu, de 80 de ani, am ieşit la cercetarea hotarelor (…).

După ce am săvârşit lucrarea la Piscanii de sus, am venit la Piscanii de jos şi am cerut părintelui Văleanu să-i arate sineturile (actele, n.n.) pe care le are sf. mănăstire, şi a arătat cartea de hotărnicie din 15 septembrie 1777 de mergere a 24 de boieri orânduiţi să hotărnicească moşia sf. mânăstiri pentru Piscanii de jos. După citirea acestei mai sus-zise hotărnicii, însoţit de părintele Văleanu şi de oamenii mai sus arătaţi, cu Marin Nedelcu din Mioveni, care a fost multă vreme ispravnic la moşia mânăstirii, am mers spre cercetarea hotarelor (…).

„Am intrat apoi în cercetarea bisericii, a doua, fiindcă la Piscani a mai fost alta, şi în dreptul ei de se găseşte vreo piatră de hotar după sinetele (actele) hotărniciilor din 1736 şi 1777. Mai întâi am mers cu toate părţile interesate la cea de astăzi în fiinţă biserică, în care intrând au văzut deasupra uşii bisericii ctitorii: Constantin Potoceanu cu Maria soţia sa şi cu Epraxia monahia. Apoi observând si pe dinafară biserica, se mai văzu dinainte-i, din sus de brâu, leatul 7.285 (1777, n.n.).

[18] D.A.N.I.C., fond Mănăstirea Valea, original, rupt, VIII/15 transcris de regretatul profesor Ion Şucu-Mioarele în 1976.

[19] Teodor Dina, *Satul Piscani, judeţul Argeş, în perioada aducerii la linie a caselor izolate,* în „Argesis“ XVI, Studii şi comunicări, 2007, p. 289-295.

Şi întrebând (inginerul hotarnic, n.n.) pe d-l Belu ce temei are despre această biserică (dumnealui) prezentă o copie de pe anafora (referatul, n.n.) prezentată divanului şi întărită de domnitorul Alexandru Ipsilanti vv. la 28 martie 1797, prin care se face dovada că un Constantin Potoceanu sin Matei slujer, având un petic de moşie în satul Piscani sud Muscel şi întâmplându-i-se moarte, în urmă s-a stăpânit acea moşie de către soţia sa Maria Potoceanca, care l-a moartea sa a lăsat epitrop pe un logofăt Gheorghe, orânduind în testamentul său ca acea moşie să rămână bisericii ce este făcută de bărbatul său, chiar pe acest petic de moşie*.

Şi acest epitrop a lăsat acea moşie (a bisericii n.n.) asupra stariţei de la schitul Valea Mare. Pe cât se înţelege, acea stareţă Epraxia, ce se vede zugrăvită în biserică, a fost atunci stareţă la acel schit**.

A mai înfăţişat d-l Barbu Belu şi zapisul stareţei Zosima, de la schitul Valea Mare, din leatul 1817, de schimbul de moşii ce face schitul cu răposatul Ştefan Belu, unei sfori de moşie în Piscani, pe care se află biserica (sic!) numită Potoceanca, aceasta fiind alături cu ce mai avea, d-lui logofătul Ştefan Belu, dându-i-se schitului via de la Izvorani şi celelalte. Iar acum arată d-l Barbu Belu că din această moşioară pe care o are d-lui în stăpânire nu stăpâneşte decât îngrăditura bisericii (căminul acesteia, n.n.), aducând ca dovadă pe un Sandu bucătarul, care a arătat că această moşioară (din vatra satului, n.n.) este călcată de mânăstirea Valea, căci la altarul bisericii de acum îşi avea el casa şi grădina şi dădea dijma şi claca răposatului vistier Lazăr, care la acea vreme ţinea de casa logofătului Ştefan Belu.

A cerut apoi (portărelul, executorul, n.n.) a-l duce la locul celei vechi bisericii, unde faţă cu toate părţile interesate, trecând spre răsărit o vale, ce se numeşte Valea Bobii, într-o depărtare de cea de astăzi în fiinţă biserică destul de însemnată, sus într-un deluleţ şi la puţină depărtare de ruinele caselor lui Vlaicu Piscanul, care se văd şi astăzi în fiinţă, i-au arătat locul unde ar fi putut exista veche biserică menţionată în vechile hotărnicii din leaturile 1707 şi 1736.

Şi cercetând, deşi alte urme nu s-au găsit, dar spre încercare punând câţiva oameni să sape locul bănuit, s-au găsit cărămizi de o veche construcţie, precum şi codri de var cu nisip, ce se vede că au fost la zid. Apoi mai cercetând cu săpătura în jurul acestei localităţi (sic!) s-au găsit destule capete de oameni şi oase de morţi din vechime***.

Iar mărturiile ce a adus d-l Belu despre ştiinţa ce o au despre cea veche biserică din Piscani sunt: Ion Brănescu, ca de ani 55, care a mărturisit că despre biserică i-ar fi spus tatăl său că fiind din lemn pe temelie de zid, lemnele bisericii le-ar fi vândut (cine ?) la nişte vlăşceni. Sandu bucătarul, ca de 80 de ani, cu şederea în Valea Nandri, a arătat că săpând să facă o cârciumă şi cerând loc de la boierul Gheorghe Popescu, ca să-i dea deasupra Văii Bobii, spre răsărit, i-a zis (boierul) că acolo sunt morminte de la oamenii îngropaţi la biserica ce a fost în acest loc, şi aşa i-a dat loc lângă altarul bisericii Potoceanului (…).

---

* După cum se observă, se interpretează tendenţios documentele de către Barbu Belu. Biserica a fost construită de către Vlaicu Piscanul pe moşia sa cumpărată de la moşnenii piscăneni.

** Numai Epraxia la data închinării bisericii către schitul Valea Mare. La acea dată era stareţă Ecaterina, se pare tot o piscăneancă, sora lui Macarie călugărul fiul lui Ilie Piscanul.

*** În timpul săpăturilor arheologice din anul 1989 nu s-au găsit urmele bisericii vechi, nici morminte din vechime, deşi pe acest deal a fost cimitirul vechi şi cimitirul ciumaţilor de la 1814.

„Iar în ce priveşte piatra de hotar ce a numit-o d-l inginer Cateluza (în hotărnicia din 1848) a fi înaintea bisericii celei noi, d-l Belu aduse mărturie pe un Ion Voinea, care arată că acea piatră nimeni nu a pomenit-o a fi de hotar că, copil fiind, i-a spus un Pantelie (Drăghici) că arând cu plugul cel din urmă a dat peste acea piatră de râu ce a fost la temelia unei cârciumi, unde mergând şi d-l portărel şi trecând din dreptul bisericii peste o vâlcea, sărind gardul unei livezi cu pruni şi mergând o distanţă destul de însemnată, a văzut lângă muşuroiul făcut de d-l Cateluza o piatră albă mică de râu pe care a tăgăduit-o atât d-l Belu cât şi oamenii d-lui a fi fost piatră de hotar…”[20].

Litigii între cele două părţi, respectiv între Mânăstirea Valea şi boierul Barbu Belu au mai avut loc şi în anii următori. Nici în anul 1855 acestea nu erau încheiate în totalitate. În decembrie 1863 a avut loc secularizarea averilor mânăstireşti, întregul patrimoniu al acestora trecând în proprietatea statului. Din documentele vremii rezultă că mânăstirile închinate, cum era Mânăstirea Valea, de pildă, posedau numai în Ţara Românească, în preajma secularizării o suprafaţă de 1.127.386 pogoane de pământ, în afară de mori, hanuri, băcănii etc.[21]. La secularizare Mânăstirea Valea mai dispunea de următoarea avere mobilă şi imobilă:

1. Biserica „Sfânta Troiţă” cu inventarul complet,

2. Vite; 5 cai de poştalion, 23 de râmători, 9 oi, 11 capete cornute, din care: 2 boi, 1 mânzat, 1 viţel, 5 vaci mari, o mânzată şi o viţea.

3. Imobile: 19 buţi şi butoaie din cele 25 cât figurează în vechea catagrafie, 13 putinele mici, o pâlnie, 3 hârdaie, 4 hambare vechi, 1 butoi cu vin pelin de 15 vedre, 1 butoi cu vin pelin vechi de două vedre, 1 butoi cu oţet de cca. 8 vedre.

4. Proprietăţi. O moşie numită Rădeşti, din districtul Muscel, cu 4 sate pe dânsa. Idem anume Piscani şi Priboaia, tot în judeţul Muscel. Idem, anume Săvuleni şi Izvoarele judeţul Dâmboviţa. 1 munte „Mircea” în devălmăşie cu moşnenii de acolo (?) Una vie de 4 pogoane în Dealul Ţigăneştilor, părăsită[22].

La 14 august 1864, pe moşia mânăstirii Valea, din Piscani, devenită „Moşia Statului”, au fost împroprietărite 44 de familii de foşti clăcaşi, pe o suprafaţă de 330 de pogoane[23].

Odată cu aplicarea legii pentru reformă agrară a încetat, pentru locuitorii din Piscani, orice obligaţie faţă de Mănăstirea Valea. S-a desfiinţat pentru totdeauna claca, dijma „podvezile şi zilele de meremet”, precum şi alte obligaţii datorate acesteia timp de 240 de ani. Cu toate lacunele ei, legea rurală din 1864 a avut o însemnătate deosebită, ţăranii ieşind de sub arbitrajul boieresc şi mânăstiresc au devenit ei înşişi proprietari, având - cum sublinia domnitorul Alexandru Ioan Cuza - o părticică de pământ „proprietate şi moşie”.

După mai bine de 140 de ani de la ieşirea locuitorilor piscăneni de sub stăpânirea mânăstirii Valea, ecoul acestei dominaţii s-a păstrat până în zilele noastre, partea estică a satului, aşezată de-a lungului drumului judeţean 731, fiind cunoscută sub numele de „Linia Mânăstirii”.

---

[20] D.A.N.I.C., fond Mănăstirea Valea, XIV/4, documentul din 28 noiembrie 1852.

[21] Teodor Dina, Satele Piscani şi Negreni, judeţul Argeş în perioada de la Revoluţia din 1821 la reforma agrară din 1864, Piteşti, 2006, p. 76.

[22] D.A.N.I.C., fond Mănăstirea Valea, dosar nr. 1621/1864, complet.

[23] D.J.A.A.N., fond Prefectura Muscel, dos. 128/1865, fila 20-48.

THE VALEA (ŢIŢEŞTI-ARGEŞ) MONASTERY AND ITS INFLUENCE ON THE INHABITANS FROM PISCANI, ARGEŞ COUNTY, BETWEEN 1623 AND 1863

Abstract

The Valea Monastery, a well known historical monument of the 16-th century is considered the main construction from the time of the lord Radu Paisie. It was built in 1535 and it got in its property estates that belonged to various boyars.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA BISERICA SF. NICOLAE ŞI SF. PANTELIMON DIN PITEŞTI[*]

ROMEO MASCHIO
DRAGOŞ MĂNDESCU
TEODOR CIOFLAN[**]

Ridicată chiar în inima târgului Piteştilor, la capătul nordic al insulei cuprinsă între străzile Şerban Vodă (la est) şi Domniţa Bălaşa (la vest), Biserica cu hramurile Sf. Nicolae şi Sf. Pantelimon, aparţinând comunităţii de târgoveţi, a fost unul dintre cele mai reprezentative monumente de arhitectură ale oraşului[1].

Pisania bisericii, de mari dimensiuni (99,5 cm x 140 cm), spartă în patru fragmente în împrejurările demolării din 1962, se păstrează în expoziţia Muzeului Judeţean Argeş: „Marile şi preaputernecu D(u)mnezeu, cu [a] sa purtare de grijă, | toate le chivernisăşte şi le săvârşaşte, [pr]ecu(m) şi ceastă sfântă | beserică, ce era mai-nainte mică şi prăpă[d]ită de cutremur, cu aj|utorul său şi al sfântului Ierarhu N[i]colae şi alŭ Sfântului | Pandeleimon, al cărora este hramu, s-au făcut precumŭ | se vede cu cheltuiala mahalagiilor şi al altorŭ cre|ştini şi s-au săvârşit în domniia măr[ii sale, Io Gheorghie Ca] |ragea voevod, când ruşii s-au dus din ţară, făcând pace, | într-al do(i)lea război, păstorindŭ pre norodu aceşti epar|hi, preasf(inţitul), iubitoru de D(u)m(n)ezeu, chirio, chir Iosif, | întâiul episcop al aceşti(i) nooi episcopi(i) Argeş; | 1812 oc(tomvrie) 30”[2] (Fig. 1).

Aşadar, prima construcţie - o biserică mică din zid -, datând probabil de la mijlocul sau din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, avariată de cutremurul din 1802, a fost refăcută şi mult mărită în 1812, pe cheltuiala orăşenilor („mahalagiilor”).

---

[*] Colectivul de cercetare arheologică a fost alcătuit din conf. univ. dr. Spiridon Cristocea, arheolog expert (responsabil) şi arheologii specialişti Teodor Cioflan, Romeo Maschio şi Dragoş Măndescu. Textul materialului de faţă a fost redactat de Dragoş Măndescu. Pentru semnalările anterioare ale rezultatelor acestor cercetări, a se vedea articolul *„Biserica cu ceas” – Vestigiile unui monument istoric restituite piteştenilor*, în „Restituiri”, V, 2007, 3 (16), p. 69-71, precum şi raportul din *Cronica cercetărilor arheologice din România – campania 2007*, Bucureşti, 2008, p. 69-71.

[**] Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Tatiana Bobancu, *Album religios. Bisericile din oraşul Piteşti cu un mic istoric*, Tipografia „Artistica”, P. Mitu, Piteşti, 1933, p. 36-39; Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Bucureşti, 1982, p. 80, 82, fig. 23, 25; *Ibidem*, ediţia a II-a, Editura Paralela 45, Piteşti, 2007, p. 92, fig. 13, 19.

[2] Constantin Bălan, *Inscripţii medievale şi din epoca modernă a României. Judeţul istoric Argeş (sec. XIV-1848)*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1994, p. 386, nr. catalog XV 549. Vezi şi: T. Bobancu, *op. cit.*, p. 38; Marin Branişte, Ilie Diaconescu, *Pisanii, însemnări şi manuscrise din vechile biserici ale oraşului Piteşti*, în „Mitropolia Olteniei”, XXIII, 1971, 3-4, martie-aprilie, p. 262.

Incendiul din vara anului 1848 va afecta şi Biserica Sf. Nicolae (însemnările vremii arată că în 18 august 1848, „la trei ceasuri din noapte” (ora 10 seara), a ars tot târgul Piteştilor, trei mahalale şi trei biserici, între care şi Biserica Sfântul Nicolae)[3], supusă din nou reparaţiilor în 1864. Din anul 1874, în turla clopotniţei aflată deasupra pronaosului, avea să fie instalat un orologiu cu patru cadrane (danie făcută bisericii de Maria şi Ştefan Babic), păstrat astăzi în colecţia Muzeului Judeţean Argeş (Fig. 2). Astfel, biserica intră în memoria colectivă a comunităţii orăşeneşti drept „Biserica cu Ceas”.

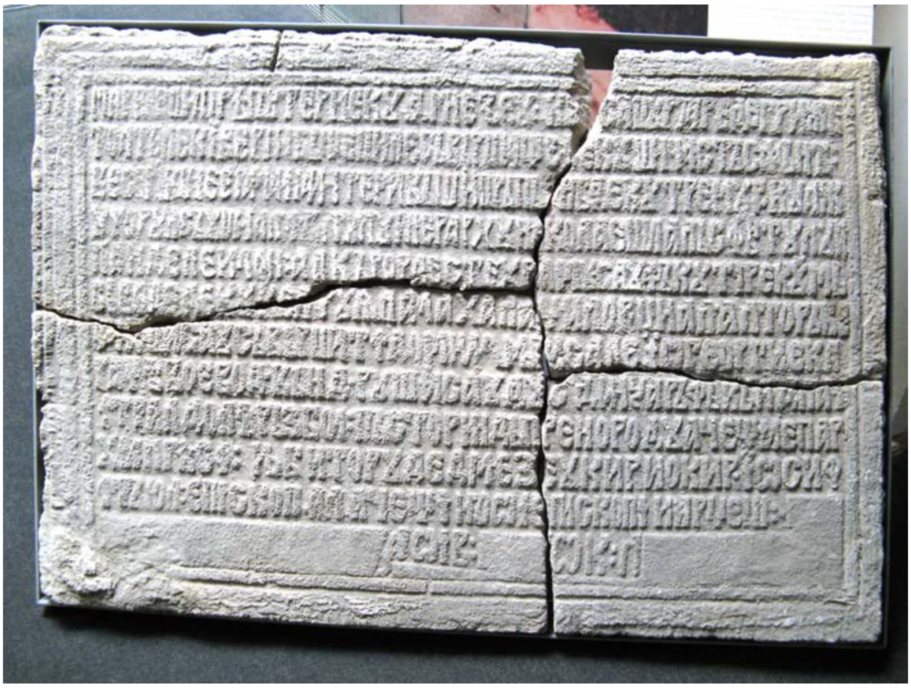

Fig. 1. *Pisania bisericii Sf. Nicolae (Muzeul Judeţean Argeş).*

De mari dimensiuni (circa 25 m x 9 m), de tip navă (fără abside laterale), compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor deschis, cu două turle înalte, una pe pronaos, alta pe pridvor (Fig. 3), Biserica Sf. Nicolae a jucat un rol important în viaţa oraşului. Nu trebuie uitat că a avut rolul de catedrală, aici oficiindu-se, la 30 aprilie 1878, primul Te Deum al României independente, în prezenţa domnitorului Carol I.

[3] Vasile Novac, *Incendiul de la Piteşti din august 1848*, în „Studii şi comunicări”, Muzeul Piteşti, V, 1980, p. 311; Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei, Bucureşti, 1988, p. 135. Andrei Pănoiu, *Arhitectura şi sistematizarea aşezărilor din Argeş şi Muscel. Sec. XVIII-XIX*, Direcţia Judeţeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Naţional Argeş, Piteşti, 2004, p. 79 şi urm.

Fig. 2. *Ceasului Bisericii Sf. Nicolae – 1873 (Muzeul Judeţean Argeş).*

Fig. 3. *Biserica Sf. Nicolae, carte poştală ilustrată de la începutul sec. XX.*

În scuarul din partea de nord, a fost amplasat, prin 1905, bustul lui Ion C. Brătianu (Fig. 4.), opera sculptorului D. Mirea, dispărut şi el după 1947.

Fig. 4. *Imagine de epocă cu bustul lui I. C. Brătianu amplasat în scuarul de la nord de Biserica Sf. Nicolae. În stânga – Restaurantul Argeş.*

Declarată monument de arhitectură în anul 1955, Biserica Sf. Nicolae nu s-a bucurat de acest statut decât şapte ani, fiind demolată în iulie 1962 din raţiuni ce ţineau de noile amenajări urbanistice ale Piteştiului[4].

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE (Fig. 20)

Înainte de începerea şantierului arheologic, zona fostei Bisericii Sf. Nicolae, situată chiar în centrul municipiului Piteşti, în vecinătatea estică a Hotelului Muntenia, era inclusă în artera pietonală cuprins între Teatrul „Alexandru Davila" şi Magazinul Trivale (Str. Victoriei), prezentând aceleaşi caracteristici cu cele ale restului peisajului: aproximativ două treimi din spaţiul şantierului arheologic era acoperit de asfaltul trotuarului actual, o a treia parte extinzându-se în zona verde învecinată. Conform documentării, consultării planului urbanistic interbelic şi măsurătorilor făcute în prealabil, zona de interes arheologic era cea delimitată longitudinal de doi arbori: un tei situat pe trotuarul dinspre hotel, la vest, şi un pin de Normandia ce domină spaţiul verde, la est (Fig. 5).

[4] P. Popa (coord.), *Piteşti 620 – Istorie, Cultură, Economie, Urbanism – Memento*, ediţia a II-a, Editura Paralela 45, Piteşti, 2009, p. 199; O. Moţ, *Piteşti - o istorie în date*, Editura Pământul, Piteşti, 2008, p. 173. La E. Greceanu, *op. cit.*, ediţia a II-a, Piteşti, 2007, p. 92, 166 şi fig. 19, 62, anul demolării este „1963".

Fig. 5. *Zona fostei Biserici Sf. Nicolae, înainte de începerea săpăturilor. Vedere dinspre sud.*

În data de 12 iunie 2007 am început lucrul cu organizarea de şantier şi cu măsurătorile pentru reperarea amplasamentului exact al monumentului, făcute de la faţada singurului edificiu din apropiere, contemporan bisericii şi rămas în picioare până în prezent - Restaurantul Argeş.

După aceste operaţiuni preliminare, în dimineaţa zilei de 13 iunie au debutat săpăturile arheologice propriu-zise, care au durat aproape patru săptămâni (până la 9 iulie), decapându-se iniţial o suprafaţă de 15 x 10 m, corespunzând tramei stradale actuale, fără intervenţii asupra sectorului de spaţiu verde, stabilind de comun acord cu reprezentanţii Primăriei ca numai ulterior, în funcţie de situaţia şi de starea vestigiilor arheologice, cercetările să se extindă şi în acest sector vestic.

Încă de la nivelul situat imediat sub asfaltul îndepărtat, s-au putut repera traseele zidurilor bisericii, sub forma a două benzi paralele roşcate (circa 10 m distanţa dintre ele), consistente şi bine marcate, orientate est-vest (Fig. 6). Deja de la – 0,35 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare[*] urmele zidurilor de nord şi de sud ale naosului Bisericii Sf. Nicolae, au putut fi puse clar în evidenţă, observându-se detaliile de construcţie, din cărămizi arse cu dimensiunea de 25 x 13 x 5 cm, legate cu mortar de var şi dispuse cu latura lungă transversal pe zid. Grosimea structurii surprinse este de 1,4-1,5 m.

[*] Pe durata întregii cercetări, cota 0 a fost considerată nivelul actual de călcare pe trotuarul pietonal.

Fig. 6. *Reperarea fundaţiei naosului Bisericii Sf. Nicolae. Vedere de ansamblu.*

Pentru a clarifica problema fundaţiei bisericii de la 1812, am practicat deschiderea unei casete de 1,5 x 1,5 m perpendiculare pe latura de nord, din exterior (Fig. 7/1), dublând-o ulterior cu încă una, de aceleaşi dimensiuni, amplasată în interiorul bisericii, de asemenea perpendiculară pe zidul nordic, în prelungirea celei exterioare (Fig. 7/2).

Rezultatele au fost următoarele: structura de zidărie surprinsă, cu latura de 1,4 m, se adâncea cu numai 0,7 m, suprapunând direct pământul viu, steril arheologic (humă curată, brun-cenuşie). Cărămizile roşii, prinse cu mortar de var, erau omniprezente în structura respectivă, până la baza acesteia, fiind surprinse în total un număr de 10-11 asize. În zona celor 4-5 asize de la bază mortarul este mai abundent, sporind în consistenţă. Ultima asiză de cărămizi suprapune un strat de mortar în care granulele de var sunt de dimensiuni mai mari, şi care, la rândul său, la o adâncime de 1 m faţă de nivelul actual de călcare, suprapune direct pământul viu. Grosimea structurii de zidărie descreşte pe măsură ce se apropie de bază: dacă grosimea sa maximă, înregistrată la circa 0,5 m de la bază, atingea 1,4 m, talpa (ultima asiză de cărămizi şi stratul de mortar) nu depăşea 1 m grosime. Considerăm, aşadar, că întreaga structură din cărămidă roşie surprinsă pe o adâncime maximă de 0,7 m şi o grosime maximă de 1,5 m reprezintă fundaţia din 1812 a Bisericii Sf. Nicolae, amplasată pe traseul unui şanţ iniţial evident albiat, cu lăţimea maximă la gură de circa 1,5 m, iar la bază de aproximativ 1 m.

1

2

Fig. 7. *Fundaţia Bisericii Sf. Nicolae, 1812. 1 Caseta exterioară pe latura de nord a naosului; 2 Caseta interioară pe latura de nord a naosului.*

Lângă bordura dinspre vest a trotuarului, în interiorul spaţiului bisericii, am surprins fragmente dintr-un alt zid, distrus în mare parte de intervenţii recente (conductă de apă, la –0,7 m adâncime), perpendicular pe fundaţia nordică şi asemănător cu aceasta ca şi tehnică de execuţie şi compoziţie, pe care îl putem considera delimitarea dintre pronaosul şi naosul bisericii de la 1812.

Pentru cercetarea altarului bisericii din 1812, am extins zona de săpătură către est, în sectorul verde, în jurul pinului alb. Acest arbore care a trebuit să fie cruţat, precum şi numeroasele intervenţii moderne (conducte, cămine de canalizare) au ridicat obstacole majore în cercetarea amănunţită a altarului.

Totuşi, au putut fi trase câteva concluzii şi în acest sector. Primele cărămizi ale fundaţiei altarului au fost reperate destul de sus, la numai 0,2 m adâncime. Grosimea maximă a fundaţiilor altarului este aceeaşi ca în zona naosului, şi anume 1,5 m. Planul absidei altarului era hexagonal la exterior (Fig. 8), însă cu laturile inegale (între 2,5 şi 4 m) şi, prin urmare, uşor asimetric. Întregi au fost surprinse numai latura a treia (3,1 m) şi a patra (2,8 m).

Aşadar, din Biserica Sf. Nicolae ridicată la 1812, am cercetat naosul în cea mai mare parte, precum şi altarul (parţial). Naosul de dimensiuni mari, avea o lăţime de 6,8 m la interior (9,5 m la exterior) şi o lungime de 9,5-10 m. Altarul avea o deschidere maximă de 9 m iar adâncimea absidei era de circa 7 m. Sectorul pronaosului rămâne la vest de zona cercetată, în afara acesteia, fiind probabil distrus de fundaţiile şi subsolul Hotelului Muntenia.

1

2

Fig. 8. *Altarul bisericii noi. Vederi dinspre nord-est (1) şi est (2).*

Din biserica veche, ridicată din cărămidă către mijlocul sec. al XVIII-lea, şi alcătuită foarte probabil numai din naos şi altar, au putut fi surprinse fundaţia zidului sudic al naosului şi parţial cea a altarului (inclusiv despărţitura dintre naos şi altar – Fig. 9), precum şi un mic fragment (1,6 m lungime) din extremitatea de nord a fundaţiei peretelui vestic al naosului.

Fig. 9. *Vestigiile bisericii vechi. Vedere dinspre est.*

Fundaţia de nord a bisericii vechi a fost în cea mai mare parte suprapusă şi desfiinţată de zidul nordic al naosului bisericii de la 1812. Vestigiile vechii biserici au fost surprinse la 0,6 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare, fundaţia, cu o lăţime de maximum 0,6 m, adâncindu-se până la maximum – 0,90 m. În zona altarului, fundaţia a apărut mai sus, la –0,45 m adâncime, talpa aflându-se mai jos cu 40 cm.

Structura fundaţiei vechii biserici diferă sensibil faţă de cea a bisericii noi: se caracterizează prin utilizarea predominantă a pietrei de râu de dimensiuni mijlocii, legată cu un mortar de var de slabă consistenţă şi calitate, mai nisipos şi cu o culoare pronunţat gălbuie, precum şi prin raritatea cărămizilor care, atunci când sunt totuşi prezente, sunt de o calitate mult inferioară celor folosite la noua construcţie.

Fig. 10. *Fundaţia altarului bisericii vechi. Vedere dinspre nord-est.*

Concluzionând, putem afirma că vechea biserică, construită din cărămidă cândva în sec. al. XVIII-lea, era un locaş modest, de mici dimensiuni: naosul de 6,7 x 5,9 m (la interior), iar altarul, în formă de potcoavă (Fig. 10), având o deschidere de 4 m şi o adâncime de 3,2 m (la interior). Fundaţiile, atât cea a naosului, cât şi cele ale altarului şi a catapetesmei, nu depăşeau 0,6 m în grosime.

Trebuie spus că întreaga zonă cercetată (Fig. 11) a fost bulversată de intervenţii edilitare recente: reţea electrică, stâlp de iluminat stradal, baza unui panou publicitar de mari dimensiuni, conducte de apă, reţea de canalizare (inclusiv două cămine) etc., toate acestea aducând numeroase prejudicii integrităţii monumentului şi viciind rezultatul cercetării arheologice în privinţa obţinerii unor date esenţiale privind detaliile planimetrice ale celor două biserici, în special în sectorul estic corespunzător altarelor.

1

2

Fig. 11. *Vedere de ansamblu (1 – dinspre vest; 2 – dinspre sud-est) asupra zonei cercetate arheologic.*

Mormintele. În timpul cercetărilor arheologice au fost reperate şi cercetate 14 morminte: trei în interior (M 1-3) şi 11 în exterior (patru pe latura de sud - M 4-7 - şi şapte pe latura de nord - M 8-14), numai şase dintre ele conţinând schelete relativ întregi, în conexiune anatomică (M 1, M 4, M 6, M 8, M 9 şi M 12).

Mormintele din interior. În sectorul sud-vestic al naosului bisericii noi au fost descoperite trei morminte (M 1-3; Fig. 12): un mormânt (M 1) conţinând un schelet aproape întreg (lipsea numai partea inferioară - tibiile şi parţial femurele, rupte de un şanţ de tăia în diagonală spaţiul interior al naosului bisericii noi), un al doilea

mormânt (M 2) în mare parte deranjat şi desfiinţat de şanţul respectiv (se păstrau numai oasele picioarelor), precum şi o cantitate însemnată de oase depuse grupat (M 3), probabil în urma deranjării mormântului respectiv cu ocazia unei înhumări ulterioare. Mormintele din interior au fost lipsite de inventar funerar, însă în şanţul ce trecea prin acest grup de morminte şi care afecta şi fundaţia sudică a bisericii vechi, al am descoperit un inel din aliaj cu suport rotund pentru montură (Fig. 16). Toate cele trei morminte descoperite în interior (M 1-3) ţin în mod evident de biserica veche, aşadar pot fi datate în sec. al XVIII-lea.

Fig. 12. *Mormintele din interiorul bisericii (M 1-3).*

Mormintele de pe latura sudică. În imediata vecinătate zidului sudic a naosului bisericii noi, au fost descoperite două morminte intacte (M 4 şi M 6), cu scheletele în conexiune anatomică (maturi), orientate vest-est, în poziţie decubit dorsal cu braţele pe piept (Fig. 13). Ambele se aflau la o adâncime de – 0,75 m faţă de nivelul actual de călcare şi erau lipsite de inventar, cu excepţia unui inel de argint (Fig. 17) descoperit la mâna dreaptă a defunctului din M 4.

În dreapta scheletului din M 4 şi în stânga celui din M 6, au fost reperate resturile depuse grupat a încă două schelete (cranii, oase lungi, vertebre etc.) aparţinând unor morminte (M 5 şi M 7) deranjate cu ocazia celor două înhumări mai noi. Prin poziţionarea lor faţă de traseul zidului sudic al bisericii noi, considerăm că cele două morminte intacte (M 4 şi M 6) aparţineau foarte probabil de acest edificiu şi nu de biserica veche.

1

2

3

***Fig. 13.** Mormintele de pe latura de sud (M 4-7). 1-2 M 4 şi M 5; 3 M 6 şi M 7.*

Mormintele de pe latura nordică. În exteriorul bisericii noi, în apropierea fundaţiei zidului de nord al naosului, au fost descoperite şapte morminte (M 8-14; Fig. 14), dintre care numai trei erau în cea mai mare parte întregi, cu scheletele în conexiune anatomică (M 8, M 9 şi M 12). Primele patru morminte (M 8-11) au fost reperate cu ocazia deschiderii casetei perpendiculare pe traseul nordic al fundaţiei. Dintre acestea, numai unul (M 8), descoperit la o adâncime de 0,87 m faţă de nivelul actual de călcare, prezenta scheletul complet şi în conexiune anatomică (Fig. 14/1). Scheletul din M 9, aflat imediat la sud de M 8, descoperit la o adâncime de numai 0,65 m, era de asemenea în conexiune anatomică şi aproape complet, lipsindu-i numai oasele piciorului stâng.

La o distanţă de 0,5 m sud faţă de ultimul mormânt menţionat şi la o adâncime de 0,6 m, în contact direct cu cărămizile temeliei bisericii şi parţial suprapuse de acestea (deci chiar în şanţul fundaţiei), au fost descoperite două grupări de oase (M 10 şi M 11) provenind de la morminte distruse foarte probabil cu ocazia săpării şanţului de fundaţie al bisericii noi (Fig. 14/1). Cu excepţia unei mici şaibe metalice cu diametrul de 2 cm, descoperită între oasele din M 10, inventarul funerar este cu totul absent.

1

2

3

Fig. 14. *Mormintele de pe latura de nord. 1 M 9-11; 2 M 8; 3 M 12-14.*

La vest de acest grup de morminte a fost identificat un altul: trei schelete (M 12-14), aflate la aceeaşi adâncime (0,85 m faţă de nivelul actual de călcare), dintre care doar unul, cel din mijloc (M 12), era întreg şi în conexiune anatomică, celelalte două (M 13 şi M 14) fiind puternic deranjate (din M 14, aflat în apropierea fundaţiei, numai oasele membrelor inferioare se mai menţineau în conexiune anatomică) (Fig. 14/3).

Considerăm că din cele şapte morminte descoperite pe latura nordică, numai două (M 10 şi M 11, aşadar cele deranjate de la baza fundaţiei) pot fi atribuite vechii biserici.

Alte morminte distruse de intervenţii recente. În zona vestică a spaţiului cercetat, în apropierea bordurii trotuarului actual, în special pe traseul unei conducte moderne, am descoperit mai multe oase umane izolate (două cranii, vertebre împrăştiate sau în pământul de umplutură al şanţului conductei - Fig. 15), fragmente de femur, vertebre) provenind din morminte (aflate în interiorul bisericii noi) distruse de lucrările edilitare moderne.

Fig. 15. *Craniu izolat, provenind dintr-un mormânt distrus, imediat la sud de conducta de apă.*

Inventarul arheologic recuperat nu este foarte bogat. Mormintele din interiorul bisericii (M 1-3), ce aparţineau foarte probabil vechii construcţii de sec. XVIII, erau lipsite de inventar funerar. Totuşi, în apropierea lor, la 0,75 m sud de M 1 (cel al cărui schelet a rămas păstrat în conexiune anatomică), pe traseul unui şanţ ce străbătea în diagonală de la nord-est către sud-vest spaţiul interior al naosului bisericii de la 1812, am descoperit un inel din aliaj (cupru, alamă) cu montură rotundă, nemaipăstrându-se însă piatra încastrată (Fig. 16).

Fig. 16. *Inel din aliaj, cu montură, descoperit lângă mormintele din partea sudică a naosului bisericii vechi (M 1-3).*

La mâna dreaptă a scheletului din M 4 plasat în partea de sud a exteriorului naosului bisericii de la 1812, a fost descoperit un inel de argint cu chaton rotund ce face corp comun cu veriga (Fig. 17), ornamentat prin incizie cu motive geometrice (linii drepte, volute, acolade).

Fig. 17. *Inel din argint cu chaton rotund, ornamentat, descoperit în M 4, la sud de biserica nouă.*

Mai menţionăm încă două piese de inventar, şi anume o perlă din chihlimbar galben-auriu de formă dreptunghiulară aplatizată şi faţetată, ruptă de-a lungul canalului transversal prin care era trecut firul de prindere (Fig. 18), descoperită în colţul de sud est al naosului bisericii vechi (la –0,65 m adâncime, aşadar cu numai 5 cm mai jos de nivelul la care a fost surprinsă fundaţia bisericii vechi), precum şi o monedă de 100 de lei, emisiune din anul 1937 (Fig. 19), descoperită în zona altarului bisericii noi.

Fig. 18. *Perlă din chihlimbar descoperită în colţul de sud-est al naosului bisericii vechi.*

Fig. 19. *Monedă de la Carol II (emisiune 1932), în valoare de 100 lei, descoperită în zona altarului bisericii noi.*

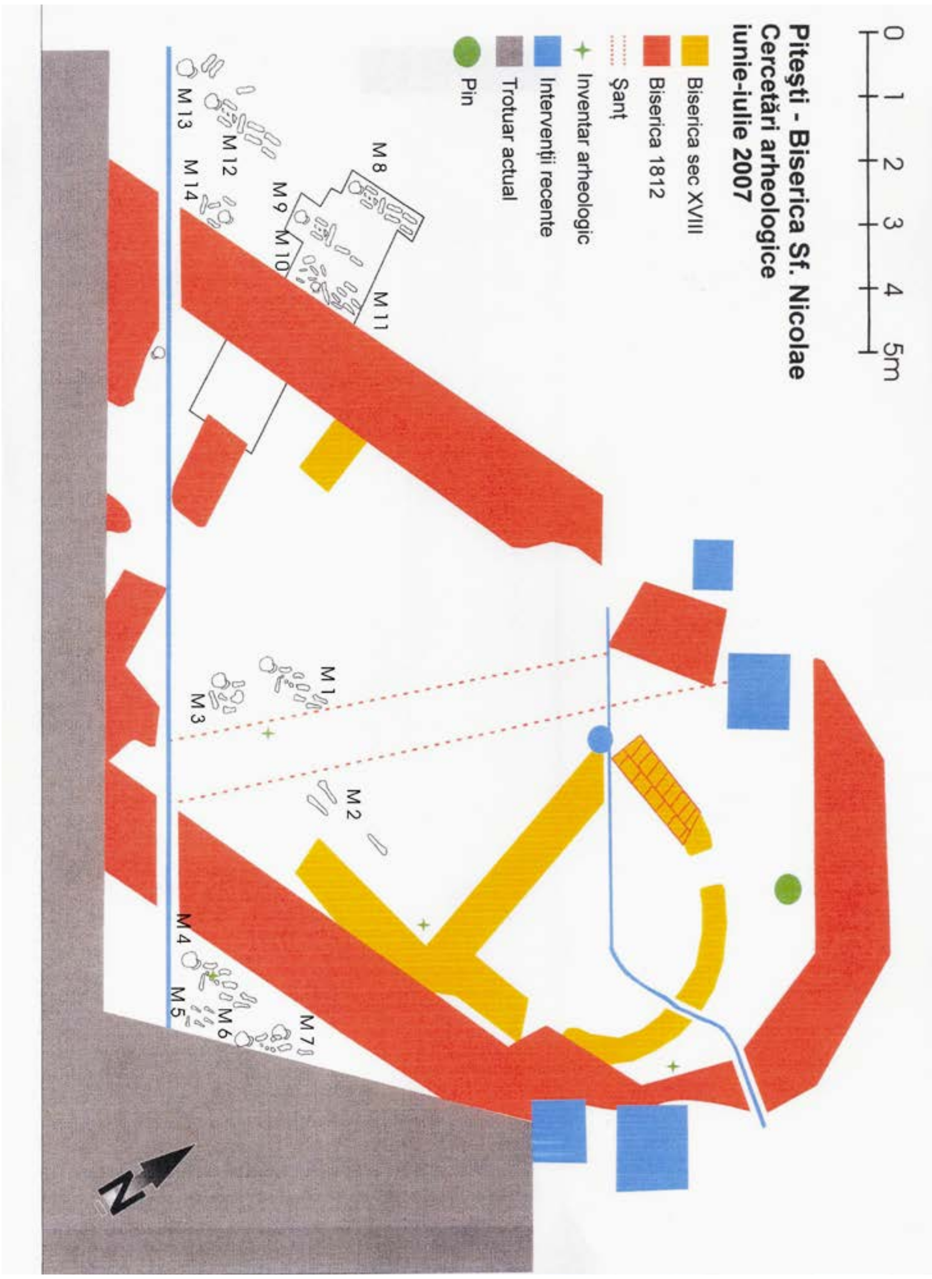

Fig. 20. *Biserica Sf. Nicolae şi Sf. Pantelimon, Piteşti. Planul general al cercetărilor arheologice preventive din anul 2008.*

THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH FROM THE ST. NICHOLAS CHURCH AND THE ST. PANTELIMON CHURCH FROM PITEŞTI

Abstract

The church having as patrons Saint Nicholas and Saint Pantelimon, a church that belonged to the merchants' community, was one of the most architectural representative monuments of the town. The first construction was a little stone church probably dating from the middle or the second half of the 18-th century and it was deteriorated during the earthquake from 1802. It was repaired and enlarged in 1812 with money donated by the citizens. Because of the public utility reasons it was demolished in 1962.

In the summer of 2007, the Argeş County Museum organized during the modernization works effectuated downtown a preventive archaeological site so that the ruins (foundations) of the church situated under the street to be discovered. Only part of the brick foundation of the building (which did not have lateral apses), from 1812 was discovered because in the western side of the nave and the narthex are superposed by the present building of the Muntenia Hotel. Only part of the old church made of brick at the middle of the 18-th century (formed by nave and narthex only) were discovered: the foundation of the southern wall of the nave and part of that of the altar, as well as a little fragment from the northern extremity of the western wall of the nave. During the archaeological researches 14 tombs were discovered and studied: 3 indoor and 11 outdoor (four on the southern side and seven on the northern side). Only six of them contained entire skeletons in anatomic connection.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

DIN TRECUTUL POŞTEI ŢĂRII ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA REGULAMENTARĂ. ÎNFIINŢAREA STAŢIILOR DE POŞTĂ DE LA URLUENI ŞI ŞERBOENI, JUDEŢUL TELEORMAN (IULIE - AUGUST 1833)

MARIUS PĂDURARU*

În Evul Mediu, mai întâi în veacul al XV-lea în Ţara Românească, ulterior şi în Moldova, sunt consemnaţi *caii de olac*, pe care satele şi chiar oraşele aşezate pe drumurile traversate de oamenii domniei (curieri, ştafetari) erau obligate să-i pună la dispoziţia acestor slujbaşi care, astfel, îşi puteau îndeplini misiunile în condiţii optime. Obligaţia, ce apăsa greu asupra locuitorilor unor asemenea sate - a căror retragere de pe rutele frecventate de olăcari a fost înregistrată uneori de documente -, s-a păstrat ca normă consuetudinară până în secolul al XIX-lea[1]. Pe lângă acest sens, de curier sau vestitor călare, termenul de *olăcar* desemna atât pe micul dregător însărcinat cu strângerea cailor de olac, cât şi persoana ce se îngrijea de caii de poştă[**]. Ulterior, prin termenul *olac* s-a înţeles şi trăsura poştală rapidă (poştalionul sau diligenţa)[***].

Pe măsură ce dominaţia otomană la nordul Dunării s-a accentuat, sultanii au dispus reformarea vechiului sistem de comunicaţii organizat de domni - prin caii de olac - care a fost înlocuit prin constituirea unor corpuri de curieri permanenţi. S-au pus astfel, în veacul al XVII-lea, dar mai ales în secolul al XVIII-lea, bazele unei instituţii speciale - *menzilul* - însărcinate cu transportul curierilor şi a ştirilor, ulterior şi a călătorilor. Reorganizarea acesteia s-a făcut mai ales după războiul ruso-turc din 1769-1774, pentru a permite Porţii o informare rapidă asupra evenimentelor politice şi militare de la nord de Dunăre. Astfel, vechile poşte - *olace* - au fost reorganizate în 1775 de Alexandru Ipsilanti, care a înfiinţat *căruţa de poştă* şi, de-a lungul drumurilor principale, - *„la o poşte”*[2] - *imacuri* sau *conace*, pentru schimbarea cailor de olac şi

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coordonatori), *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1988, p. 64.

[**] Cu sens figurat olăcar înseamnă haimana.

[***] Tot de aici, s-a păstrat până astăzi, expresia a veni „de olac”, adică foarte repede.

[2] Precizăm că în Ţara Românească şi în Transilvania, *poşta* reprezenta o măsură de lungime pentru calcularea distanţelor mari. În cea dintâi provincie românească menţionată, în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a celui următor, „*poşta* era distanţa la care se schimbau caii de poştă sau de menzil, adică 15-20 km sau 7.000 de stânjeni”; în 1844 lungimea ei era socotită la 15.696 m^2; războaiele ruso-turce de la jumătatea secolului al XIX-lea, care au condus la ocuparea Ţării Româneşti de către armatele ţariste au lăsat urme şi sub acest aspect al metrologiei, poşta fiind calculată uneori în verste ruseşti. În această situaţie o poştă avea 18 verste,

odihna slujitorilor[3].

Procurarea căruţelor, cailor şi a furajelor intra în sarcina statului. Păşunarea cailor se făcea, fără plată, pe moşia din jurul imacurilor. *Surugiii*, scutiţi de dări, se recrutau din satele vecine, comunităţile respective devenind chezaşe pentru buna lor funcţionare în slujbă. În afara lefii şi a imunităţilor fiscale, ei mai percepeau câte cinci bani de fiecare cal pe ceas din ceea ce plăteau călătorii. Treptat, au ajuns să constituie o adevărată categorie de mici slujbaşi, numărul lor fiind în 1817 de 1.894, din care, cei mai numeroşi, 1.035, în judeţele de câmpie[4]. Cei care duceau corespondenţa la Istambul se numeau *călăraşi*, iar cei care transmiteau ordinele în provincie *lipcani*[5].

Fig. 1. Conac poştal în Ţara Românească, 1837. Litografie de Auguste Raffet.

Casele de poştă - *menzil-hanelele* - au fost racordate la traiectele menzilurilor din sudul Dunării. Organizate de către ispravnicii de judeţe, acestea aveau în fruntea lor câte un căpitan în a cărui subordine se găseau surugiii. La nivelul Ţării Româneşti, Serviciul Poştelor era condus de un vel căpitan, controlat de marele spătar, ajutat pentru aceste probleme de un logofăt de menzil[6]. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, în Ţara Românească menzilurile utilizau circa 5.000 de cai şi între 500-1.000 de căruţe de poştă[7].

Tot din secolul al XVIII-lea călătorii plăteau *ugeretul*, taxa de călătorie cu poşta, cuprinsă iniţial între 10 - 20 de bani, „după felul feţei care călătorea"[8]. O parte a

adică 19,4 km (Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoşii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, cu o introducere despre metrologia antică de acad. Em. Condurachi, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971, p. 97 şi nota 368).

[3] I. C. Filitti, *Principatele Române de la 1828 la 1834. Ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic*, Bucureşti, 1934, p. 182.

[4] O. Sachelarie, N. Stoicescu (coord.), *op. cit.*, p. 293.

[5] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 182.

[6] O. Sachelarie, N. Stoicescu (coord.), *op. cit.*, p. 292.

[7] *Ibidem.*, p. 293.

[8] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 182.

acestei taxe revenea surugiilor. Ulterior, ea a cunoscut o creştere amplă, fiind de 30 de bani la 1807, pentru a se dubla, zece ani mai târziu[9]. Aşa cum stăteau lucrurile la nivelul întregii societăţii fanariote, existau şi în acest caz persoane scutite[10]. Totodată, pentru a se putea deplasa cu poşta, călătorii trebuiau să aibă asupra lor un răvaş de drum cunoscut sub numele de *teşcherea* sau *carte de menzil,* în care li se înscriau numele, locul de unde veneau şi destinaţia. La fiecare imac, prin care treceau, existau condici în care se transcriau şi se vizau teşcherelele. Pe lângă condicile ţinute în staţiile de poştă se mai ţinea una la menzilul central, în capitalele Principatelor, unde figurau toţi pasagerii ce foloseau oficial menzilurile[11]. Corespondenţa particulară putea fi încredinţată călătorilor sau unor curieri particulari, deoarece serviciul public nu se însărcina cu transmiterea ei[12].

Fig. 2. Căruţă de poştă românească, 1830. Gravură după un desen de Schreier.

La începutul secolului al XIX-lea, pentru organizarea poştelor sau menzilurilor, s-a înfiinţat Casa Menzilurilor, denumită ulterior Casa Poştelor. Această instituţie punea la dispoziţie caii şi surugiii necesari şi, totodată, veghea la buna funcţionare a staţiilor de poştă. În 1814, în Ţara Românească, era condusă de un hatman al menzilurilor a cărui leafă era de 500 de lei pe lună, 2.000 de lei pe an de la Casa Menzilurilor, câte cinci parale de cal pe ceas de la călătorii particulari, havaet de la căpitanii numiţi la menziluri şi câte două parale de fiecare leu din leafa plătită surugiilor şi căruţaşilor.

[9] O. Sachelarie, N. Stoicescu (coord.), *op. cit.*, p. 483.
[10] I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 182-183.
[11] O. Sachelarie, N. Stoicescu (coord.), *op. cit.*, p. 292.
[12] *Ibidem.*

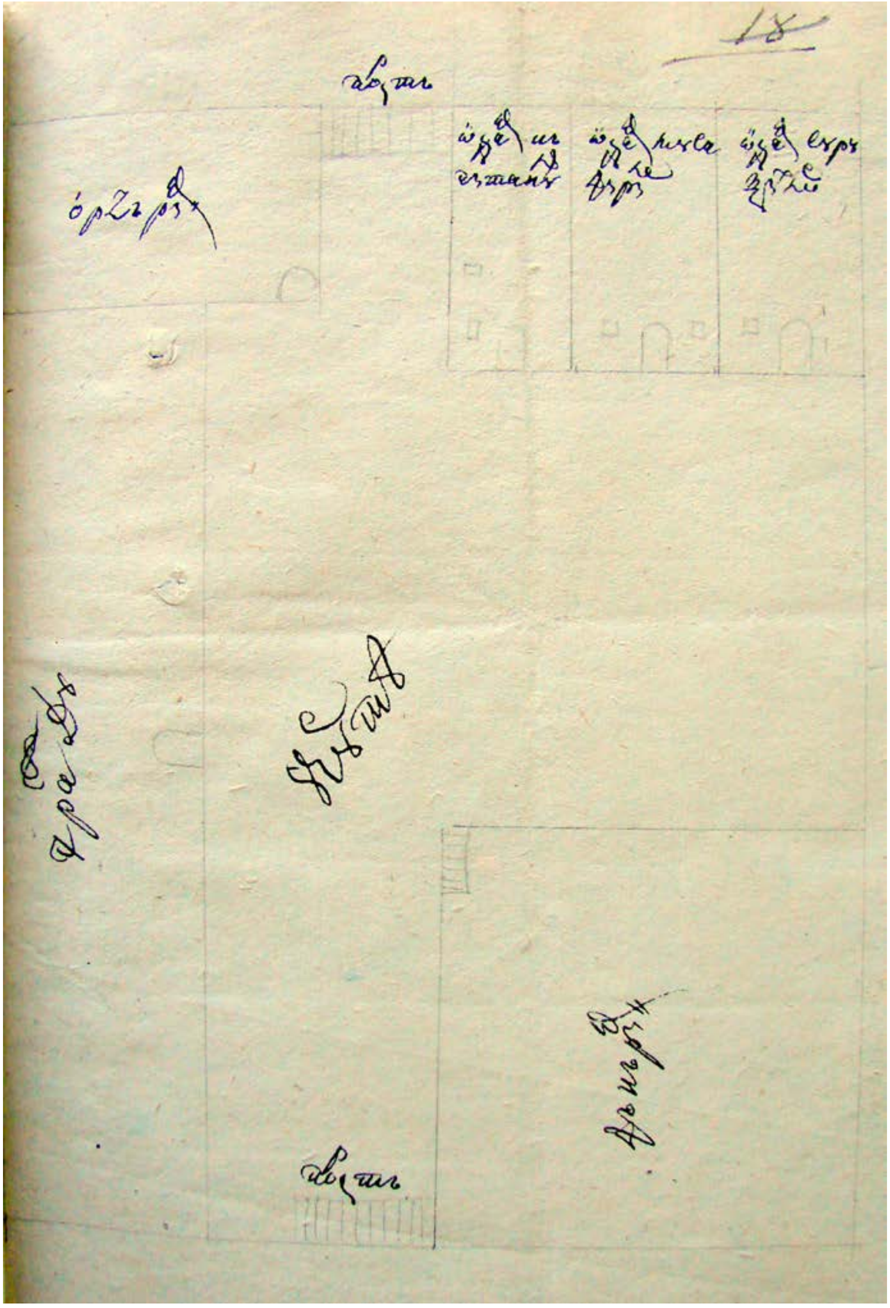

Fig. 3. Planul unei staţii de poştă din Ţara Românească, 1830 (D.J.A.N. – Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 1/1828-1832, f. 11^{r}).

Atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova, sub Regimul regulamentar poştele au fost reorganizate.

Potrivit poruncii trimise ispravnicilor judeţelor la 28 iulie 1830, de către Divanul Săvârşitor al Valahiei, staţiile de poştă, deja existente, urmau să fie „meremetisite”, „pe cât va sta prin putinţă”, după un plan expediat cu acelaşi prilej[13]. Ulterior, construcţia staţiilor de poştă din 1833, s-a realizat, în mare, după acelaşi plan. Conform acestuia, o astfel de staţie de poştă avea incinta de formă dreptunghiulară, îngrădită şi prevăzută cu două porţi paralele, poziţionate central, pe laturile mai înguste. De o parte a unei asemenea porţi era situată orzăria (cu intrarea pe colţ), iar de cealaltă, una lângă alta, se situau odăile rezervate căpitanului, musafirilor şi surugiiilor (cu intrările pe mijloc). Lângă poarta opusă era amplasată fânăria (cu intrarea pe colţ), în timp ce grajdul, cu intrarea pe mijloc, era situat pe una din laturile lungi ale curţii, având un perete comun cu orzăria.

În urma raportului secretarului Statului, Barbu Ştirbei, nr. 208 din 20 februarie 1833, Înalt Excelenţa Sa P. D. Kisseleff a semnat ofisul „pentru întocmirea poştilor din Prinţipat, i cu o tablă de înpărţirea cailor de poşte pe la fieşcare stanţie”. Respectivului ofis i s-a dat citire de acelaşi Barbu Ştirbei, viitorul domn, în şedinţa de marţi 7 martie 1833[14].

Aşa cum se arăta în „Proiect pentru condiţiile Poştei”[15], arendarea acestora expirând la 1 august 1833, urma a se încheia un nou contract pe trei sau cel mult cinci ani[16]. Noul contractant se obliga să primească de la cel vechi „cu alegere şi cu preţ de lei una sută douăzeci pentru fiecare cal, două părţi din toată suma cailor”, îngrijindu-se apoi să ţină „suma hotărâtă de cai în bună stare şi desăvârşit destoinici a purta olacele, ca se nu se pricinuiască în cursul de trei sau de cinci ani zăticnire la cei ce vor călători cu cai de poşte şi mai cu deosebire la curieri”. Totodată, el trebuiau să primească de la vechiul arendaş fânul şi grăunţele „ce se aflau prin poşti, după cum se vor învoi la preţ” (Art. 1).

Pentru a se cunoaşte „câţi cai, cu cine anume şi la ce părţi de locuri se dau pe fieşcare zi din verice staţie”, „câte un om cu ştiinţă de carte, cărora să le dea condici şnuruite şi pecetluite de la Casa minzulirilor ca să scrie într-însele pe călătorii cei din toate zilele, arătând ceasul trecerii lor şi suma celor ce se vor da la fieşcare, încât după ce se vor da pe acea zi cele două părţi de cai din toată suma cea orânduită a stanţiei, de se va întâmpla a veni în urmă şi alt călător, acela va aştepta până se va întoarce din caii cei trimişi, când şi negreşit trebuie să i se dea ca să plece. Iar niciun călător nu va fi volnic a trece înainte tot cu acei cai cu care au venit, nici a lua cai din cei orânduiţi pentru curieri, veri cine va fi” (Art. 2).

Cei ce călătoreau cu caii poştei sau de curieri nu trebuiau să se abată din drumul poştei „fără numai când se va întâmpla vreo neapărată trebuinţă Stăpânirii, atunci să dea cai de la stanţie, alături, nu mai departe decât cale ca de o poşte, până la vreun sat, unde să îngrijească acel sat ca pe vreme de iarnă să dea loc de odihnă pentru

---

[13] D.J.A.N. – Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 1/1828-1832, f. 10-11.

[14] *Analele Parlamentare ale României*, tomul III, partea I (*Obicinuita Obştească Adunare a Ţerei Româneşti. Legislatura I. Sesiunea II. 1832-1833*), Bucuresci, Imprimeria Statului, 1892, p. 63.

[15] *Ibidem*, p. 555-565.

[16] La 1 august 1830 poştele Ţării Româneşti se adjudecaseră pe trei ani de către baronul Cristof Sachelarie (*Enciclopedia României*, vol. IV, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1943, p. 141).

cai, şi pe urmă să se sloboază îndată a se întoarce la stanţie” (Art. 3).

Arendaşul poştelor era dator a da la căruţele de poştă patru cai, şase la căruţele braşoveneşti şi la caleşti, „iar când vor avea greutate mai multă, se va da până la opt cai, cum şi la carite sau alte echipajuri mari se vor da cai după măsura greutăţii echipajului, şi progonul se va plăti de către toţi de obşte, pentru toţi caii câţi se vor înhăma” (Art. 4). Prin acelaşi articol se reglementa foarte clar şi greutatea pe care puteau s-o ducă cu ei călătorii: „Pentru cei ce se călătoresc cu căruţa de poşte, de va fi un om poate să aibă şi povară până la cinci puduri, adică până la şaizeci şi şase şi jumătate oca, iar de vor fi doi oameni, pot să aibă povară amândoi de două puduri, adică douăzeci şi şase oca şi jumătate, iar nu mai mult, şi mai vârtos curierii cărora le este mergerea grabnică”.

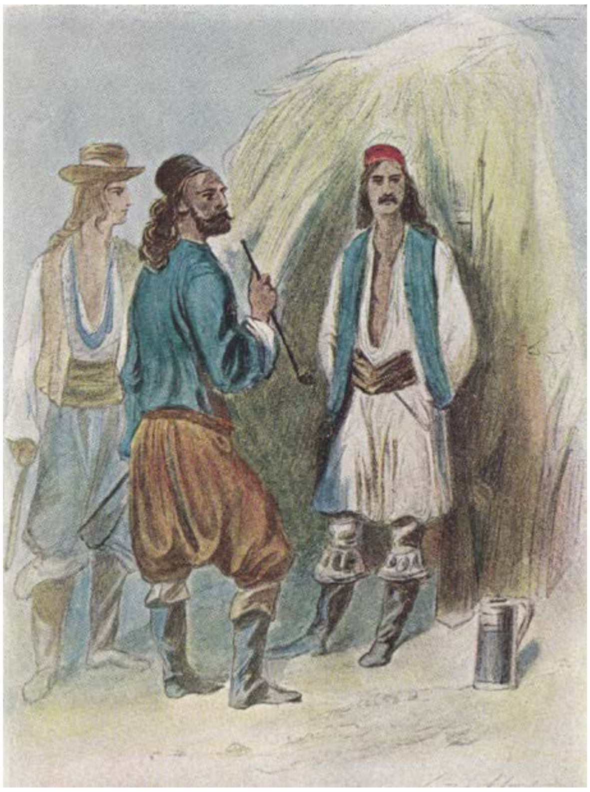

Fig. 4. Surugii valahi, după A. Raffet.

Numărul căruţelor de poştă era fixat de una la patru cai, la fel şi cel al săniilor pe timp de iarnă. Contractantul se obliga ca aceste căruţe să fie „totdeauna bune, ţepene, spre a nu se sfărâma pe drum, puţin mai mari decât cele până acum obişnuite, încăpătoare de câte doi oameni, şi înăuntru cu gratii de nuiele împletite”. Pentru curieri căruţele erau „mai deosebite, adică cu osiile bleuite a se unge cu păcură şi la căpăţânile

bucilor roatelor cu câte patru cercuri de fier legate”. Căruţele curierilor era obligatoriu să fie folosite numai de către aceştia, ei îndatorându-se să le schimbe din „stanţie în stanţie”, fără a le trece dintr-o poştă într-alta (Art. 5).

Urmau apoi detalii despre modul cum trebuia să fie harnaşamentul cailor de poştă: „hamurile rotaşilor să fie cu piepţii şi vănările de peiele, precum şi ale înaintaşilor cu piepţii iarăşi de piele, iar opritorile şi şleaurile să fie de ştreanguri de cânepă bune; asemenea şi frânele tot de piele, cu zabale de cantaramale bune, ţepene, cu hăţuri de frânghie de cânepă şi la cpătâiu lângă zăbale cu piele, care acestea, mai nainte de un an, să le aibă pe toate gata puse prin stănţii şi în toată vremea sorocului contractului să fie zdravene, dregându-le şi schimbându-le după trebuinţă” (Art. 6).

Surugiii trebuiau să fie unul la patru cai, „oameni vrednici şi cu ştiinţă de mânatul cailor şi de drumuri, care pentru ca să fie cu asemenea bună ştiinţă urmează să se afle multă vreme în slujba poştei”. Fiecare staţie de poştă urma să primească de la Stăpânire porunci tipărite unde se stipula: „călătorii sau curierii să nu îndrăznească a bate pe surugii la drum sau la stănţii, nici pe vreunul din slujbaşii poştilor, având a se certa fieşcare după vina sa de către îngrijitorul stănţiei sau de către căpitani, precum şi aceştia de către contracciu, ca unul ce are această stăpânire asupra lor şi este singur răspunzător către Stăpânire pentru verice neajungeri sau neorânduială a întocmirilor contractului”. Călătorii aveau dreptul să reclame eventualele nemulţumiri întâmpinate pe drum, ori în staţiile de poştă, în „condicile şnuruite” aflate la fiecare astfel de popas; ele urmau a fi soluţionate de „contracciul însuşi sau alt credincios al său, dinpreună şi cu omul Stăpânirii, dupe trebuinţă” (Art. 7).

Cea mai importantă sarcină a celui în arenda căruia se aflau staţiile de poştă era asigurarea hranei cailor: „Pe lângă celelalte, spre ţinerea stănţiilor în bună orânduială *este cea mai întâiu hrana cailor cu îndestulare*”. Nutreţul cailor se compunea din fân, orz, ovăz şi porumb (Art. 8).

Pentru ceairul cailor, fiecare staţie de poştă trebuia să aibă locuri de păşune „precum au fost şi până acum, cu apropiere de poşti, care să fie numai pentru păşune şi maldăr, după suma cailor fieşcăria poştii; iar nu ca să cosească şi fân”. Aceste ceairuri se măsurau „în pogoane, ori în locuri limpede, unde vor fi, sau şi în ochiuri pe unde se vor afla crânguri, dupe starea locului şi pentru păşune să se învoiască cu stăpânii moşiilor; iar neputându-se învoi să plătească de pogon dupe cum se va obicinui în partea locului, şi dupe preţul ce alţi streini de alăturea vor plăti stăpânului de moşie pentru asemenea locuri de păşune” (Art. 9).

Potcovirea cailor era şi ea bine reglementată, fiind absolut necesară dată fiind starea precară a drumurilor şi asprimea iernilor. În acest sens, caii utilizaţi de curieri erau potcoviţi tot timpul anului la toate picioarele; la fel şi cei înşeuaţi, ce proveneau din rândul cailor de rând. Caii de rând erau potcoviţi la toate picioarele de la 1 octombrie şi până la 1 mai, iar pe celelalte luni, zise „de vară”, numai la picioarele dinainte (Art. 10).

Cei ce deserveau staţia de poştă (surugiii, ceauşii, rotarii, dărvarii, odagiii, becherarii, fânarii şi orzarii) erau scutiţi „de ostăşescul postoiu, rămânând apăraţi şi de recrutaţie, precum şi de orice havalea s-ar cere vreodată de către Stăpânire de la satele lor, precum şi părinţii celor neînsuraţi ce vor lăcui înpreună într-o casă, plătindu-şi numai dajdia prin contracciu la pârcălabii satelor” (Art. 11).

Utilizatorii staţiilor de poştă plăteau lucrătorilor din acestea serviciile prestate „după cum se va putea învoi cu fieşcare”, îngrijindu-se ca „fără de mărturii în scris să nu primească” (Art. 12).

Expedierea cărţilor se făcea ca şi până atunci de două ori pe săptămână, lunea şi vinerea, contractantul având „oameni orânduiţi în chip de curieri pentru trimiterea cărţilor, adică pe fieşcare drum câte doi oameni cu a sa cheltuială”, neprimind plată pentru plicurile Stăpânirii. În schimb, particularii plăteau pentru cărţile lor „câte un ban la dram pentru fieştecare ceas, sau patru bani de o poşte”. Cei care vroiau să aibă garanţia unei expedieri sigure, primeau o adeverinţă numită recipisă, în schimbul unei sume duble (Art. 13).

Progon, atât pentru caii de rând, cât şi pentru cei de curieri se plătea „îndată, la locul plecării”, câte 20 de parale de cal pe ceas, „socotindu-se câte patru ceasuri de fieşcare poşte, după cea de mai nainte întocmire”. Pentru caii daţi în folosul Stăpâniri şi al Consulatelor se ţinea socoteala pe o lună, plătindu-se întreaga sumă la sfârşitul acestui interval. Dacă cineva avea nevoie „a trimite ştafete la verice locuri”, se stipula că „va plăti progonul pentru duoi cai” (Art. 14).

Ipistaţii sau căpitanii staţiilor nu puteau să dea cai de poştă din proprie iniţiativă, „ci numai după podorojne, bileturi de dare de cai ale ocârmuirilor judeţelor, ale ofiţerilor din miliţia pământească de la puncturile pe unde vor fi orânduiţi comandiri”. Particularilor li se puteau da cai de poştă „de către chiar căpitanii poştilor”, însă numai dacă aveau „mărturie la mână că sunt oameni cunoscuţi, adică cei din oraşe bileturile poliţiilor locale şi cei din sate adeverinţele juraţilor încredinţate şi de proprietarul moşiei, sau, în lipsa acestuia, de al său ipistat sau arendaş şi cu încredinţare de locul plecării lor şi de locul unde merg”. Pentru caii de rând podorojna se da cu o pecete, iar pentru cei de curieri cu două peceţi. Oamenii arendaşului, ce se aflau în slujba poştelor erau slobozi ca „în toată vremea şi în tot cuprinsul ţării a umbla cu cai de poştă fără de podorojne, ci numai cu cărţile Casei Poştilor, ca să se îngrijească de cele trebuincioase ale stanţiilor, şi de provizia oamenilor, i a cailor” (Art. 15).

Arendaşul poştelor nu putea să ţină cârciumi sau băcănii în cadrul staţiilor de poştă, deoarece „această dreptate o are numai stăpânul moşiei aceea pe care se află stanţia, afară numai când se va putea învoi cu stăpânul moşiei” (Art. 16).

Neînţelegerile ce se iveau între cei ce deserveau staţiile de poştă erau lăsate, într-o primă fază, tot în sarcina arendaşului poştelor, exceptând crimele. Numai dacă una din părţi era nemulţumită de soluţia adoptată, intimaţii erau trimişi la judecătorie (Art. 17).

Atunci când caii de poştă stricau livezile sau semănăturile de pe moşiile mănăstireşti, boiereşti, sau ale altora, după cercetare, contractantul era dator să despăgubească stricăciunea (Art. 18).

Plata banilor după preţul ce rămânea de la mezat i se acorda „în şase câşturi pe an, adică la începutul fieşcăria diminii, numărându-se banii în moneda care primeşte Vistieria; iar când se va întâmpla a nu i se răspunde banii la întocmitele soroace, se îndatorează Stăpânirea a-i plăti pravilnică dobândă până la istovire” (Art. 19).

Dacă cineva lua fân sau grăunţe din proviziile staţiilor, „arătându-se Stăpânirii prin bune dovezi, ori să-l puie la loc, sau să-l plătească cu preţul ce se urma atunci, ca să nu se întâmple a pătimi caii fără de hrană” (Art. 20).

Contractantul nu era dator a da mai mult de două treimi din caii orânduiţi în fiecare staţie, astfel că la trecerea de calabalâcuri mari, Stăpânirea se obliga „a se întâmpina asemenea trebuinţă prin alte înlesniri” (Art. 21).

La încheierea contractului, cel ce urma să ia poştele în arendă, primea foaie iscălită „de toată suma poştilor şi a cailor, atât de rând, cât şi de curieri, ce s-au hotărât a se afla pe fieşcare drum şi la fieşcare stanţie, fără a fi dator ca să primească în cursul sorocului contractului vreo scădere de cai dintr-această sumă întocmită a contractului, nici a strămuta cai de la o stanţie la alta, sau de la un drum la altul”. În cazul în care era nevoie de cai în plus la unele staţii de poştă, precum şi de construirea unor noi asemenea puncte contractantul era „dator a pune şi acei cai cu preţul tocmelei de acum; însă atât acele poşti din nou, cât şi grajdurile poştilor pe unde se va face adăogare de cai şi toate alte trebuincioase nămestii să se facă de către Stăpânire odată” (Art. 23).

În şase luni de la intrarea în vigoare a contractului, arendaşul poştelor se obliga să înfiinţeze câte două diligenţe pe cele mai importante cinci drumuri ale Principatului, şi anume: al Focşanilor, al Brăilei, al Câinenilor, al Giurgiului şi al Craiovei. Diligenţele porneau o dată pe săptămână, „la zi hotărâtă”, una din Bucureşti şi alta de la fiecare din punctele indicate „şi după cercare, i după întinderea trebuinţei, se va porni în urmă de două ori în două zile hotărâte ale săptămânii”. Aceste zile difereau de cele ale expediţiei, pentru a fi suficient numărul cailor. Pentru asigurarea celor ce călătoreau cu diligenţele „şi a sumelor de bani, i alte amaneturi ce se vor trimite cu acele delijenţi, la orice pornire i se va da de la locul plecării câte doi militari sau doi dorobanţi într-armaţi pentru o trăsură şi care se vor întoarce iarăşi cu trăsura înapoi”. Fiecare din cei ce călătoreau cu diligenţa, puteau avea asupra lor „o povară mărginită” şi plăteau în folosul arendaşului poştelor „progonul pe trei cai pe poştele ce se vor cuprinde, socotite de la locul plecării sale până la locul ajungerii”. Fiecare diligenţă era însoţită de un om de încredere al arendaşului, cu misia de a purta „grija de bani şi alte amaneturi [...], care-le să îngrijească a le da cu siguranţă pe la locurile cele orânduite”. Exceptând situaţiile „neprevăzute şi neapărate, la orice altă întâmplare de a se răpune niscareva bani sau amaneturi, pe drum sau la vreo stanţie de poştă, contracciul va fi răspunzător” (Art. 24).

O imagine echilibrată, şi în acelaşi timp pitorească, despre maniera în care decurgea o deplasare cu trăsura în epocă, o reprezintă descrierea călătoriei de la Cerneţi la Craiova, pe care o face la numai 20 de ani, în 1838, Edouard Antoine Thouvenel, ulterior ambasador în diferite ţări şi ministru de externe al Franţei: „Vederea echipajului în care trebuia să parcurg un drum de mai mult de şaizeci de leghe m-a uimit. Un fel de gratii fixate de bine de rău cu nişte nuiele de răchită de un dric, ale cărui piese păreau gata să se rupă, iată ce trăsură; cât despre atelaj, era compus din patru cai mici de rasă, înhămaţi cu frânghii lungi; aproape de cai stătea mândră o arătare ciudată, înveşmântată într-o izmană largă de flanelă şi într-o cămaşă fără mâneci: era surugiul. Văzându-ne, el şi-a ridicat brusc căciula îmblănită, şi o coamă de păr ce nu ştia ce înseamnă pieptănul sau foarfecele, i-a acoperit umerii [...]. De abia m-am instalat în căruţă, că surugiul a scos un alt ţipăt şi a pornit în goana mare. La două mile în preajma Cerneţiului, căruţa s-a lovit atât de violent de o piatră încât oiştea a fost ruptă. Neobositul alergător s-a oprit, şi în timp ce eu mă întrebam ce vom face, l-am văzut descălecând, luând o seceră pe care o purta atârnată în spate, tăind câteva ramuri dintr-un tufiş şi reparând pana cu aerul unui om obişnuit cu astfel de lucruri [...]. În

ciuda accidentului nostru am făcut patru leghe într-o oră şi un sfert; surugiul a venit la mine cu un aer atât de mulţumit de el, încât, ca urmare a ceea ce mi-a spus, am crezut de cuviinţă să mă port ca un mare domn dându-i un zwantig. Bietul om l-a primit cu o bucurie, pe care n-am întâlnit-o la niciun vizitiu francez la vederea unui bacşiş de 20 de franci”[17].

„Curţile, grajdurile şi lăcaşurile pentru surugii şi pentru aşezatul fânului uscat i pentru grăunţe” urmau a fi primite în bună stare de la arendaşul anterior, „drese”, dacă era cazul, şi păstrate „întru curăţenie, întregime şi ferire de foc” spre a fi predate în bună stare la împlinirea sorocului de trei sau cinci ani (Art. 25).

După trei sau cinci ani, dacă cel ce avusese poştele în arendă nu mai vroia să le ia „de la mezat”, acestea ori rămâneau în administrarea Stăpânirii, ori erau preluate de un alt contractant. În ambele situaţii, noul deţinător provizoriu al poştelor se obliga a prelua de la cel de dinaintea sa „caii pe jumătate din suma contractului cu alegere şi cu preţ de lei una sută douăzeci pentru fieştecare cal”, fără a avea voie să aleagă „mai puţin decât jumătate din totalul cailor” respectivi „i celor ce se vor mai adăuga după cererea Stăpânirii; asemenea să primească şi fânul i orzul ce se va afla prin stanţii cu preţul ce se vor putea învoi” (Art. 26).

Contractantul se îndatora a păzi „toate aceste întocmiri, fără a putea în soroc de trei sau cinci ani să se lepede cu niciun cuvânt de pricinuire; asemenea şi Stăpânirea are să păzească din parte-i toate cele întocmite întregi şi cu neclintire” (Art. 27).

Celui însărcinat cu arenda poştelor i se socotea drept zălog „spre păzirea condiţiilor şi asigurarea Statului totalul cailor şi a furajului ce va avea prin toate stănţiile Prinţipatului, şi apoi câştig ori pagubă rămâne pe seama sa fără nicio înpărţire a Stăpânirii”. În cazul în care arendaşul era sudit, în plus, peste aceasta, era dator a aduce „mai întâiu însuşi, supt a lui iscălitură şi adeverită de Consulatul protecţiei sale, că pentru orice va fi în drept vreodată să ceară de la Stăpânire, ori însuşi, ori tovarăşii sau moştenitorii lui, se va îndrepta la oblăduirea locală, fără a cunoaşte vreo apărare de la Consulatul protecţiei ce va avea; căci pentru o slujbă a ţerei trebuie să fie îndestulată după firea cererii ce va face şi după dreptate iarăşi de la oblăduirea ţării, fără niciun amestec de protecţie străină” (Art. 28).

Pentru a fi cunoscute de cei ce lucrau în domeniul respectiv, precum şi de către călători, aceste reglementări urmau a se regăsi în fiecare staţie de poştă, în „copii adeverite”.

La litera B, proiectul lui Barbu Ştirbei conţinea şi o „Listă de poştile şi caii ce trebuiesc dupe noul contract pentru ţinerea poştilor în prinţipatul Valahiei, de la 1 august, anul 1833”[18], realizată sub forma unui tabel ce conţinea cinci rubrici: „Numirea poştilor. Drumurile mari”, „Totalul cailor”, „Cai de rând”, „Cai de curieri” şi „Băgări de seamă”. Drumurile ţării pe care se găseau staţii de poştă şi pe care urmau a se înfiinţa altele noi erau: „de la Craiova până la Focşani”; „de la Câineni până la Giurgiu”; „drumurile mici în Valahia Mare pe Dunăre, de la Brăila până la Olteniţa şi Giurgiu”; „de la Giurgiu până la Turnu”; „între oraşele de judeţe şi de la Dunăre la Bucureşti, de la Brăila la Buzău, Ploieşti, Târgovişte, Câmpulung, Piteşti, Tecuci, Ruşii

[17] Edouard Antoine Thouvenel în *Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. III (1831-1840), Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 815.
[18] *Analele Parlamentare ...*, tomul III, partea I, p. 561-565.

de Vede şi Turnul"; „de la Ploieşti la Bucureşti"; „de la Bucureşti la Târgovişte şi de la Bucureşti la Călăraşi"; „în Valahia Mică, între oraşele de judeţe, de la Turnu prin Caracal, Craiova, Cerneţi, Târgu-Jiu, Râmnic, Slatina şi înapoi la Craiova"; „de la poşta Racoviţa, ce este aproape de Turnu"; „de la Craiova la Calafat"; „de la Craiova la Târgu Jiu".

Deşi în respectiva listă sunt indicate numai cinci staţii de poştă ce urmau a se înfiinţa atunci, care apar sub denumirea generică „Poştea", între care două pe drumul dintre Piteşti şi Tecuci, fiecare având câte 16 cai de rând[19], ulterior s-a hotărât ca numărul acestora, la nivelul principatului să fie de 20[20].

„Proiectul atingător de contractul poştilor, însoţit cu tabla de înpărţeala cailor la feluri de stănţii" a fost adoptat de Adunarea Obştească la 14 martie 1833, cu câteva „îndreptări", fiind, apoi, înaintat spre aprobare, la 16 martie, prezidentului Divanurilor Moldovei şi Valahiei, P. D. Kisseleff, care l-a întărit la 20 martie[21].

Fig. 5. Pavel Dimitrievici Kiseleff. Portret de Franz Krüger, 1851.

[19] *Ibidem*, p. 563.
[20] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 2^r.
[21] *Analele Parlamentare...*, tomul III, partea I, p. 568-569.

În temeiul hotărârii Sfatului Administrativ de la 3 iunie 1833, Casa Poştelor Ţării Româneşti trimitea, la 12 iunie 1833, Ocârmuirii de Teleorman „porunca cinstitei Mari Vornicii supt no. 2528, slobozită pentru clădirea poştei ce este a se face şi la acel judeţ”[22].

Între cele 20 de poşte ce trebuiau „a să înfiinţa din nou”, se numărau şi două ce trebuiau să se construiască pe drumul dintre Tecuci şi Piteşti, rută ce făcea legătura cu Ruşii de Vede, una de către judeţul Teleorman, alta de către judeţul Argeş[23].

În acest sens, la 11 iunie 1833, Departamentul Vorniciei din Lăuntru a poruncit Ocârmuirii de Teleorman „să orănduiască un cinovnic cu destoiniciie şi dă bună nădejde, care-le ar avea cunoştiinţă de starea locului” şi care, împreună cu omul „ce se va orăndui din partea celor noi contraccii ai poştilor, să să preumble pă arătatul drum, pă unde va fi mai cu îndemînare, şi care închipueşte comunicaţia cu poştile ce să află în fiinţă”. Cei doi, aveau „să însemneze şi să numească şi locul unde urmează a să clădi acea poştiie, care loc va fi cât să va putea la poziţiie mai îndemănatecă şi slobod, ca să-şi poată găsi poştea îndestularea [...] pentru păşune şi apă”. Găsindu-se şi însemnându-se locul destinat a fi staţie de poştă, reprezentantul Ocârmuirii şi cel al Casei Poştelor trebuiau să raporteze la Ocârmuire, care, la rândul ei, raporta Vorniciei din Lăuntru. Sarcina celor desemnaţi cu parcurgerea drumului de la Tecuci la Piteşti nu se oprea aici, ei trebuind ca în colaborare cu Ocârmuirea judeţului şi Subocârmuirea plasei respective „să puie şi în lucrare clădirea namestiilor acestui punctu de poşte”.

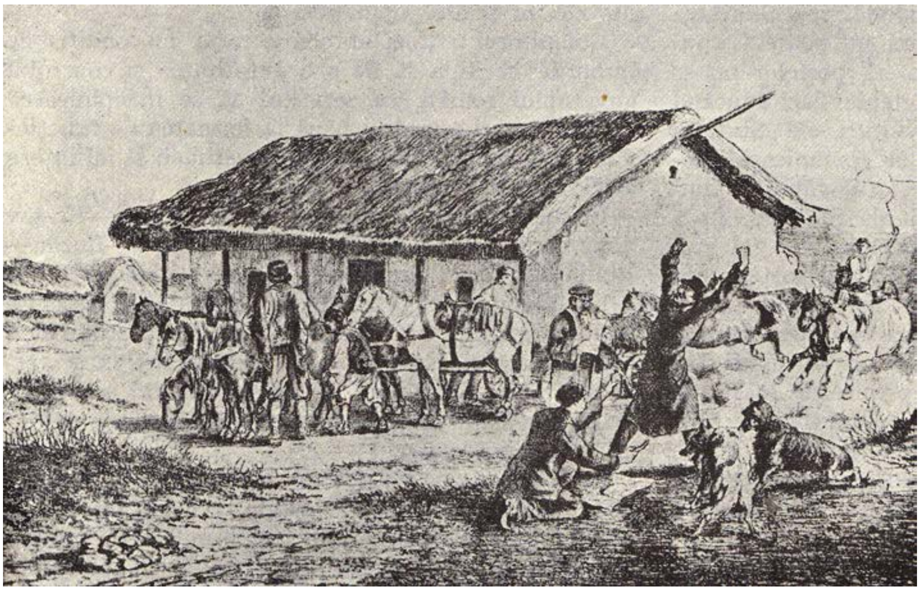

Fig. 6. Poştă în Ţara Românească, 1856. Litografie din albumul Skizzen aus d. Donau Fürstenthum.

[22] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 1r.
[23] Vezi supra nota 20.

Clădirile din care se compuneau fiecare din aceste două staţii de poştă erau:

- „un grajdu încăpător de dooăzeci şi doi cai, care să fiie bine învălit, lipit sau zăhătuit;

- o casă ţărănească cu dooă odăi, una pentru musafiri şi alta pentru căpitan sau logofăt, care va avea şi prispă;

- două bordeie mai mari cu vatră întrăn-se-le, pentru surugii;

- un alt bordei, asemenea cu vatră, pentru rotari şi dărvari, dinanintea căruia va fi şi oareşcare şopron învălit cu paie, ce să va putea ca supt dănsul să să lucreze rotariia;

- o jimniţă încăpătoare dă o cătăţime chile zaherea, analoghiia cailor, care va fi bine lipită şi învelită, ca să nu pice într-însa;

- un obor dă gard fără straşină pentru fînăriie;

- o curte înprejurul clădirilor cu dooă părţi dă laţi şi fără straşină”[24].

Pentru procurarea materialelor din care urmau a se construi aceste „namestii” Ocârmuirea trebuia „să însărcineze cu dreaptă cumpănire pă satele cele mai cu apropiere dă punctul însemnat spre clădirea poştii” şi să aducă şi „lucrători ca să înceapă şi facerea lor prin silinţa suptocârmuitorilor”, lucrarea trebuind a fi terminată la 15 iulie 1833. Fiindcă aceste clădiri aveau să se construiască „cu cheltuiala Stăpânirii”, Vornicia din Lăuntru a cerut Ocârmuirii a se „sili căt să va putea ca să să facă mai cu iconomiie şi, după săvîrşire, să trimiţă la Dvorniciie atît cfitanţiile oamenilor contracciilor dă teslimateri, cît şi catastih curat dă toată felurimea lemnilor întrebuinţate, cu numirea proprietarilor dintr-ale cărora păduri se vor tăia, i cu preţ cuviincios, după starea locului, precum şi dă zilile lucrătorilor, cu arătarea numărului ce să va luoa dă la fieştecare sat anume, ca după acel catastih, să să facă punere la cale pentru cuviincioasa plată”[25].

Pentru a soluţiona această problemă, Ocârmuirea l-a delegat pe vtori vistiernicul Neagu Mălurescu, bun cunoscător al plasei Cotmeana, care avea culă şi moşie în satul Malu[26]. Acesta scria Ocârmuirii la 26 iunie 1833, precizând că împreună cu epistatul Casei Poştelor, Constantin Isailov, parcursese deja „drumul cel mare al Piteştilor” de la poşta Tecuci* la Piteşti, alegerea locului de poştă făcându-se astfel: mergând „la deal pănă în hotarul moşii Urluenilor, de la deal afară din sat, unde au căzut sorţu de a să aşeza poşta, avănd faţă şi pă d‹umnealui› suptotcărmuitorul plăşii Cotmeni‹i› (Ioan Cacipu, n.n.), am chibzuit şi de cheresteaoa ce să cuvine, însemnăndu-să în deosebita foaie [...] şi de acolea, trecănd iarăşi la deal pănă la Piteşti, ne-am întors înapoi la locul jumătate după ceasornic şi s-au însemnat locul în satul Costeşti, pă moşiia d‹umnealui› clucerului Aleco Racoviţă (la acea dată ocârmuitorul judeţului Dolj[27], n.n.), unde am şi făcut cunoscut cinstitei Ocîrmuiri a judeţului Argeş”[28].

---

[24] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 2-3^r.

[25] *Ibidem*, f. 3^r.

[26] Marius Păduraru, *Pagube materiale şi victime provocate de cutremurul de la 12/23 ianuarie 1838 în judeţul Teleorman*, în „Perspective asupra istoriei locale în viziunea tinerilor cercetători”, vol. III (*Miscellanea in memoriam Ştefan Stanciu*), Galaţi, Editura Istros, 2007, p. 94.

* Tecuci, com. Balaci, jud. Teleorman.

[27] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 12^r.

[28] *Ibidem*, f. 10.

După cum afirma Constantin Isailov, la 28 iunie 1833, când se adresa Ocârmuirii, drumul de la Tecuci la Urlueni* s-a străbătut în „doaoă ceasuri”, iar „unde s-au însemnat locul este apă şi iarbă pentru păşunea cailor cu îndăstulare”[29].

Cum şi celălalt punct de poştă căzuse tot în judeţul Teleorman, la Costeşti[30], la 3 iulie 1833 Vornicia din Lăuntru a hotărât ca şi acesta să fie tot pe seama judeţului Teleorman, cerând ca „amîndouă aceste poştii să ia negreşit săvărşire pînă la 15 ale următoarei luni”[31].

Pentru învelirea acoperişurilor construcţiilor ce formau staţia de poştă, de la Urlueni subocârmuitorul plasei Cotmeana a solicitat la 13 iulie „şase mii znopi trestie, însă znopi mai groşciori”, dar secretarul Ocârmuirii i-a cerut „să să înjgrijască a să învăli nămestiile poştii din satul Urlueni cu acelaşi material cu care să învălesc şi toate lăcaşurile hălăduitorilor, căci de a să face orînduială de la altă plasă ieste cu neputinţă şi toată săvîrşirea să cere de la acea plasă”[32]. Cum între materialele de construcţie date de satele plasei apar şi carele cu fân, este clar că în plasa Cotmeana, la acea dată, casele locuitorilor erau acoperite astfel, acest produs găsindu-se din abundenţă în zonă.

La construirea staţiei de poştă de la Urlueni au participat toate cele 36 de sate ale plasei Cotmeana (Stoborăşti, Tufeni, Mozăceni, Podişor, Bârla, Şelăreasca, Cioceşti, Mândra, Malu, Bordeile, Slobozia Ciobani, Martalogi, Hârseşti, Vlăşcuţa, Stolnici, Cochineşti, Căcărezeni, Izbăşeşti, Cieşti, Lunca Corbului, Mârghia, Bârleşti, Buzeşti, Corbu, Sârbii ot Măguri, Gueşti, Maldăru, Colăneşti, Cârsteasca, Vlaici, Bărăşti de Vede, Bărăşti de Cepturi, Vaţa de Jos, Vaţa de Sus, Moţoeşti şi Gura Boului)**, cu materiale, dar şi cu salahori, care au lucrat între una şi cinci zile. Deducem de aici că acesta este numărul de zile în care s-au ridicat clădirile propriu-zise. Din punct de vedere financiar, cea mai mare contribuţie la realizarea acestora a avut-o satul Tufeni (133 lei şi 10 parale), iar cea mai mică satul Bordeile (10 lei).

Pentru întreaga lucrare s-au folosit: 150 de podini cu lungimea de zece palme şi lăţimea de o palmă; 20 de podini cu lungimea de opt palme şi lăţimea de o palmă; 120 de pari cu lungimea de 14 palme, 2.000 de pari cu lungimea de 12 palme, 270 de pari cu lungimea de şase palme, 640 de martaci cu lungimea de 14 palme, 60 de martaci cu lungimea de 12 palme, 20 de martaci cărora nu li se precizează lungimea, nouă cumpene cu lungimea de 28 de palme, 28 de cumpene cu lungimea de 20 de palme, nouă cumpene cu lungimea de 16 palme şi grosimea de o palmă, patru cumpene cu lungimea de 14 palme; opt furci cu lungimea de 20 de palme şi lăţimea de o palmă, nouă furci cu lungimea de 16 palme şi grosimea de o palmă, 66 de furci cu lungimea de 14 palme şi lăţimea de o palmă, opt stâlpi de coş cu lungimea de 22 de palme, 12 stâlpi de coş cu lungimea de 18 palme, 12 călcători cu lungimea de 16 palme şi lăţimea de o palmă, 20 de grinzi cu lungimea de 26 de palme şi lăţimea de o palmă, 12 cosoroabe cu lungimea de 26 de palme, nouă tălpi cu lungimea de 24 de palme şi grosimea de o

* Sat, com. Bârla, jud. Argeş.

[29] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 12r. Considerăm că locul ales penmtru construirea staţiei de poştă era situat în extremitatea nordică a satului Urlueni, la graniţa cu actuala comună Hârseşti.

[30] Oraş, jud. Argeş.

[31] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 15r.

[32] *Ibidem*, f. 24r.

** Satele au fost transcrise în ordinea în care subocârmuitorul le-a trecut în tabelul trimis Ocârmuirii.

palmă, 120 de proptele cu lungimea de 12 palme, 120 de prăjini pentru laţi, 24 de căpriori cu lungimea de 18 palme, 24 de răzlogi cu lungimea de 16 palme şi grosimea de o palmă, 24 de blăni cu lungimea de 20 de palme şi lăţimea de o palmă, 68 de blăni cu lungimea de zece palme şi lăţimea de o palmă, 42.000 de nuiele şi fânul din 44 de care trase de câte doi boi.

Nu peste tot se precizează grosimea, dar reiese clar că în cazul bârnelor aceasta era de o palmă. Pentru prelucrarea acestor materiale s-a folosit munca a 336 de oameni, din care 67 au lucrat cinci zile, 76 au lucrat patru zile, 66 au lucrat trei zile, 118 au lucrat două zile, iar nouă o singură zi[33].

La 3 august 1833 clădirile poştei din satul Urlueni luaseră „săvîrşire", însă, după cum îi relata subocârmuitorul superiorului său, „numai paturile şi sobele au rămas a să mai face, iar cai‹i› nu s-au mai adus de către epistat, dar luînd vorbă cu dînsul, mi-au spus că la 15 ale următorului negreşit urmează a-i aduce, fiindcă de atunci se schimbă şi contraccii cei vechi"[34]. Cum tergiversările erau ceva obişnuit în epocă, definitivarea staţiei de poştă de la Urlueni s-a produs cu cinci zile mai târziu decât se estimase: „Astăzi luni, la 20 ale următorului (august, n.n.) - preciza subocârmuitorul adresându-se ocârmuitorului -, în poşta Urlueni, dintr-această plasă, s-au aşezat cai‹i› cei orînduiţi i căruţele trebuincioase cu toate tacămurile, luînd şi poşta sfârşit despre toate lucrările ei"[35].

În privinţa staţiei de poştă de la Costeşti, la 9 iulie 1833, Theodor Brătianu, ajutorul subocârmuitorului plasei Teleormanului preciza că până la 11 iulie materialele necesare construcţiei „vor şi începe a să aduce la locul desămnat şi la doăsprezăci sau treisprezăci a şi face începere de clădire". Într-adevăr, la 11 iulie toate materialele erau aduse, însă epistatul Casei Poştelor, Constantin Isailov, nu se prezentase la locul stabilit. Urmare a acestei situaţii, Theodor Brătianu, prin adresa nr. 167 din 11 iulie 1833, se plângea conducerii judeţului, precizând: „la clădire mă îndoescu a începe, a nu să face cusur, şi nici că locul hotărât nu îl ştiu, de aceia iarăş mă rog cinstitei Ocârmuire ca să-l vestească (pe Isailov, n.n.) să viie căt mai fără zăbavă, că poate să să usuce nuelile"[36].

Poşta, ce trebuia iniţial să se clădească la Costeşti, s-a construit, de fapt, în imediata apropiere, la Şerboeni, poate pentru că aici era sediul Subocârmuirii plasei Teleormanului din acelaşi judeţ, aşa cum reiese din adresa lui Constantin Isailov către Ocârmuire, din 4 septembrie 1833[37], dată la care era definitivată.

Mai erau însă mici nereguli în privinţa puţurilor, pe care, la data amintită, reprezentantul Casei Poştelor le semnala: „la poştea Urlueni nu este isprăvit, iar la Şărboeni am făcut zgheab, am îndreptat furca puţului dată de ocârmuitorul; iar la Urlueni este furca puţului la o parte, care poate să cază, şi zgheabul vechiu, dă cură, luat de la alte puţuri din sat, nevrănd (subocârmuitorul, n.n.) să facă unul nou, ca să fie pă multă vreme"[38].

---

[33] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 44r-47r. Calculul ne aparţine.
[34] D.J.A.N. - Teleorman, fond Prefectura (Ocârmuirea) judeţului Teleorman, dosar 376/1833, f. 31r.
[35] *Ibidem*, f. 33r.
[36] *Ibidem*, f. 22r.
[37] *Ibidem*, f. 40r.
[38] *Ibidem*.

Pe lângă faptul că subiectul abordat surprinde un moment mai puţin cunoscut din istoria poştei române, o parte a informaţiilor expuse reprezintă o sursă autentică atât pentru specialiştii preocupaţi de vechea civilizaţie a lemnului din extremitatea sudică actuală a judeţului Argeş, cât şi pentru cei ce abordează istoria preţurilor din perspectiva deceniului patru al secolului al XIX-lea.

Dicţionar[*]

bleui, a căptuşi, a îmbrăca osia cu bleau (tablă de fier).

călcătoare, grinda de la cununa casei ce se sprijină („calcă") direct pe zidul de pământ bătut (în Teleorman); i se mai spune şi **cosoroabă** (în Gorj).

ceair, loc de păşune în apropierea unei ape împrejmuit cu gard; livadă de fân.

ceauş, curier.

cosoroabă, „grindă orizontală aşezată deasupra pereţilor sau a stâlpilor, la casele de lemn, pe care se sprijină căpriorii acoperişului"; fiecare dintre bârnele aşezate orizontal deasupra pereţilor casei, în lungul acoperişului pentru a susţine căpriorii.

cumpănă[**], bârnă folosită la construcţia locuinţelor din lemn în fostul judeţ istoric Teleorman.

dârvar, tăietor de lemne în pădure.

diminie, bimestru (două luni).

dram, veche unitate de măsură pentru greutate (egală cu 3,18-3,23 grame) şi pentru capacitate (egală cu 3,23-3,80 cm^3).

epistat, administrator, intendent, logofăt, vechil.

furcă, 1. „trunchi cu două ramuri puternice şi bifurcate, susţinând temelia caselor vechi ‹‹pe furci››"; fiecare dintre stâlpii groşi de stejar de care se prind cosoroabele şi care susţin acoperişul şi pereţii caselor ţărăneşti din paiantă; 2. trunchi de copac, cu crăcană, utilizat drept picior de susţinere a cumpenei de la fântână.

grindă, element de construcţie confecţionat din diferite materiale (aici din lemn), cu lungimea mare în raport cu celelalte dimensiuni, folosit de obicei la asigurarea rezistenţei unei construcţii.

havaet; var. **avaet**, dare, impozit, zeciuială în Ţara Românească (în sec. XVIII-XIX) de la cei care erau numiţi în slujbe; a constituit o sursă foarte importantă de venituri abuzive, încât, după ce Constantin Mavrocordat a decis salarizarea dregătorilor, aceştia preferau să depună vistierului lefurile lor, spre a păstra havaetele tradiţionale.

havalea, orice contribuţie în numerar sau produse, pretinsă ţărilor române de demnitarii turci (zaherea, cherestea, salahori etc.).

înaintaş, cal înhămat înaintea rotaşului.

[*] Pentru alcătuirea sa s-au folosit lucrările: Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Saeculum Vizual, 2003; *Dicţionar explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996; Ioan Godea, *Dicţionar etnologic român*, Bucureşti, Editura Etnologică, 2007; Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu (coordonatori), *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1988. Deşi o parte a acestor termeni au mai multe sensuri, aici au fost redate, în special, cele întâlnite în contextul prezentat.

[**] Nici în lucrările menţionate, nici în urma consultărilor cu dl. Ioan Popescu (n. 1933), renumit meşter tâmplar şi zidar din comuna Bârla, judeţul Argeş, nu am putut afla o definiţie pentru acest tip de bârnă folosită odinioară în construirea locuinţelor din lemn în zona centrală a fostului judeţ istoric Teleorman.

martac, stâlp, bârnă, par de lemn, întrebuinţat ca material de construcţie în mediul rural; la plural: căpriorii bordeiului.

mezat, vânzare publică; licitaţie a bunurilor unui datornic.

namestie, clădire cu toate dependinţele ei; gospodărie; dependinţă, acaret.

odagiu, odăiaş; om de serviciu; camerist.

palmă, mică măsură de lungime comună celor trei ţări româneşti în evul mediu, devenită în secolul al XVII-lea, atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova submultiplul stânjenului şi al pasului, primul având opt, iar ultimul şase palme; de origine latină, palma era egală cu distanţa dintre vârful degetului mare şi al celui mic, când palma era deschisă la maximum.

podină, pardoseală de scânduri la casă, la podul casei, la tavan; fiecare dintre scândurile care alcătuiesc un tavan, un pavaj.

podorojnă, ordin scris pe baza căruia i se puneau cuiva la dispoziţie caii de poştă.

progon, plată, taxă pentru transportul cu căruţa de poştă, începând din deceniul trei al secolului al XIX-lea, care a înlocuit ugeretul. Progonul era proporţional cu distanţa parcursă (măsurată în ceasuri) şi cu numărul cailor de la căruţa de poştă.

pud, unitate (rusească) de măsură pentru greutăţi egală cu 16,38 kg.

răzlog, despicătură lungă din trunchiul unui copac, întrebuinţată la construcţia gardurilor; scândură groasă de brad, dulap; stănog.

rotar, meseriaş care lucrează roţi, căruţe, care etc.

rotaş, cal înhămat lângă roata şi oiştea carului sau a căruţei (în spatele cailor înaintaşi).

surugiu, persoană care conducea călare, pe unul dintre cai, diligenţele, poştalioanele sau trăsurile boiereşti

talpă, grindă groasă ce se aşează la temelia unei construcţii pentru a o sprijini.

teslimat, **teslim**, predare, livrare.

zăticnire, împiedicare, tulburare, stânjenire.

FROM THE PAST OF THE WALACHIA'S POSTAL SERVICES IN THE REGULAR PERIOD. THE FOUNDATION OF THE POSTAL OFFICES FROM URLUENI AND ŞERBOENI, THE TELEORMAN COUNTY (JULY-AUGUST 1833)

Abstract

The Postal Services have existed in Walachia from the 15-th century, but its important development took place in the 18-th century, during the reign of Alexandru Ipsilanti, and later on the regular period. "The Project for the Postal Services Functioning" appeared in 1833. It was intended to facilitate the terrestrial relationships; thus, beside the still existent 20 postal offices, some others were founded; among them the ones from Urlueni and Şerboeni, (in the historic county Teleorman, at that time; now Argeş County, on the road from Piteşti to Roşiori de Vede).

Beside the fact that it discusses a less known moment of the history of the Romanian Postal Services, the paper presents information that represent an authentic source for both the specialists interested in the old wood civilization from the southern side of the Argeş County and for those interested in the history of the prices in the fourth decade of the 19-th century.

GENERALUL DE BRIGADĂ GEORGESCU V. IOAN

VASILE NOVAC*

Ne ocupăm, în acest loc, de generalul de brigadă Georgescu V. Ioan, deoarece în lucrarea noastră: *Nicolae Golescu şi alţi generali câmpulungeni* am făcut-o foarte sumar. Georgescu V. Ioan, cu ultimul domiciliu în Câmpulung strada Negulici nr. 3, născut la 15 iunie 1898, în Câmpulung, fiul lui Vasile Georgescu (mort) şi al Nataliei, domiciliaţi în Câmpulung; însurat, la 20 august 1926, cu Adelina Simescu; copii: Elena-Adela, născută la 1 august 1927, decedată în 1935 şi Gabriela Ioana, născută la 8 noiembrie 1935.

Campanii: 15 august 1916 - mobilizat P. S.; 19 ianuarie 1917 - trimis pentru instrucţie la Târgul Frumos; 9 martie 1917 - prezentat la P.A. la Reg. 62/70 Infanterie; 30 iunie 1918 - demobilizat; 28 octombrie 1918, mobilizat; 1 aprilie 1921 - demobilizat; 21 iunie 1940 - mobilizat; 16 noiembrie 1940 demobilizat; 22 iunie 1941 - mobilizat.

Şcoli: 6 clase liceu; Şcoala Militară a Infanteriei, Curs 10 Zile, Curs de Tragere al Infanteriei la centrul de Instrucţie Sf. Gheorghe - ianuarie 1927. Reuşit Curs Informaţi - 1932. „Recompense, decoraţiuni…“: Medalia „Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1918 cu barete - 1918; Medalia „Victoria“ - 1921; „Coroana României“ în gradul de cavaler - 1927; Dreptul de a purta furajera „Mihai Viteazul“; „Steaua României“ în grad de cavaler 1940[1].

„Servicii şi diverse poziţiuni“:

Şcoala Militară de Infanterie	elev	15 oct. 1915
Regimentul 70 Infanterie	sublocotenent	1 oct. 1916
Regimentul 70 Infanterie	locotenent	1 sept. 1917
Reg. 99 Inf.	locotenent	10 mai 1919
Reg. Muscel nr. 30	locotenent	1 aug. 1923
Reg. Muscel nr. 30	căpitan	24 nov. 1923
Reg. Muscel nr. 30	maior	10 mai 1934
Reg. Muscel nr. 30	locotenent-colonel	27 febr. 1939
Comandantul 2 Teritorial	colonel	1 sept. 1944
Cercul Teritorial Muscel	colonel	11 sept. 1944
Cercul Teritorial de Brigadă	gen. de brigadă	16 apr. 1947[2].

* Piteşti.

[1] Arhivele Militare Istorice Române „General Radu Rosetti“ Piteşti, *fond DCÎ 1974,* dos. nr. 6.287, f. 1.

[2] *Ibidem,* f 3.

Colonelul Grigore Grecescu, comandantul Regimentului 70 Infanterie, pentru perioada 9 martie 1917 - 1 noiembrie 1918, ăi face o excelentă prezentare a activităţii şi calităţilor sale: „Sănătos şi rezistent, poate face campanie. Posedă cunoştinţele generale şi militare necesare gradului său şi celui superior. Inteligent şi cu judecată sănătoasă. Cu prea bune aptitudini militare. Educaţie militară desăvârşită. Îndeplineşte serviciul prea bine şi cu multă conştiinciozitate. A obţinut prea bune rezultate în instruirea unităţii ce a comandat. Capabil a instrui, comanda şi administra o companie. A intrat în campanie ca elev absolvent al Şcolii Militare de Infanterie Bucureşti. A fost înaintat la gradul de sublocotenent pe ziua de 1 octombrie 1916, iar locotenent la 1 septembrie 1917. La decretarea mobilizării, a fost lăsat la P.S. a Regimentului 70 Infanterie, ca elev instructor. La 9 martie 1917, a venit, după cererea sa, pe frontul de luptă, luând parte cu Regimentul 70 Infanterie, la toate operaţiunile, până la trecerea Armatei pe picior de pace.

S-a distins, în mod remarcabil, în luptele de la Momâia (Varniţa) unde, cu secţia de mitraliere ce comanda, printr-o manevră iscusită şi o alegere judicioasă a poziţiei de tragere în timpul nopţii, a contribuit, în mare parte, a se relua Cota 625, ce în noaptea de 17 aprilie 1917, căzuse în mâinile vrăjmaşului. A mai luat parte şi s-a distins în sângeroasele lupte de la Sboina Neagră şi Răchitaşul Mic (Munţii Vrancei), dovedind multă iscusinţă, bravură şi spirit de jertfă... A fost propus pentru a fi decorat cu „Coroana României“ cu spade clasa V-a. Având în vedere cunoştinţele militare şi generale ale acestui distins ofiţer, precum şi prea bunele însuşiri morale şi sufleteşti de care a dat vădite dovezi în război, îl calific că merită a înainta, în mod excepţional, la gradul de căpitan“[3]. Colonelul Neagu, comandantul Brigăzii XXIV Infanterie, menţine notele comandantului de regiment şi propunerea de înaintare excepţională[4].

Pentru perioada 1 aprilie - 31 octombrie 1918, colonelul Grecescu îl laudă pentru felul cum a gospodărit Regimentul 70 Infanterie, îl declară apt pentru comandă de companie şi propune să fie înaintat excepţional, la gradul de căpitan. Colonelul Neagu, comandantul Brigăzii XXXIII Infanterie, menţine notele şi propunerea de înaintare excepţională[5]. Între 1 noiembrie 1918 şi 31 martie 1919, colonelul Grecescu constată că, la comanda Companiei a 2-a şi a Serviciului Armăturii, s-a achitat cu distincţie, dovedind o judecată sănătoasă şi o interpretare şi aplicare inteligentă a regulamentelor. A condus tragerile în corp şi s-a îngrijit de buna întreţinere a armamentului şi muniţiilor. La comanda companiei, a probat: tact, iscusinţă, multă putere de muncă şi prea bune însuşiri de comandant. La sfârşitul notei se face o propunere bine motivată: „Având în vedere capacitatea inteligentă, munca vrednică şi prea bunele însuşiri şi morale şi sufleteşti ale acestui ofiţer, având în vedere şi modul strălucit cum acest locotenent Georgescu s-a condus în tot timpul războiului, îl calific că merită a înainta, în mod excepţional, la gradul de căpitan“[6]. De la 1 aprilie la 15 mai 1919, colonelul Grecescu susţine că, la comanda plutonului de mitraliere, a companiei de infanterie, a Serviciului Armăturii, şi ca instructor pentru toate specialităţile infanteriei, fiind singurul ofiţer activ care a urmat Şcoala Tuturor Specialităţilor, s-a

[3] *Ibidem,* f. 4.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem,* f. 5.
[6] *Ibidem,* f. 6.

achitat foarte bine de toate însărcinările date. Se repetă propunerea de înaintare excepţională la gradul de căpitan. Generalul Stambulescu, comandantul de brigadă, este de acord cu propunerea, pe care o şi justifică: „Ofiţer cu instrucţiune şi educaţiune foarte bună. A îndeplinit, în conştiinţă şi pricepere, însărcinările ce a avut în regiment. A comandat bine plotonul compania, unde a arătat bune calităţi de instructor“[7]. Pentru perioada 24 mai - 31 octombrie 1919, este notat de către locotenent-colonelul Răducanu, comandantul Regimentului 99 Infanterie, care-i face mai multe reproşuri: „i s-a dat comandă de companie, pe care a condus-o şi instruit-o binişor, fiind prea tânăr şi fără experienţă. Asemenea şi în administraţie are nevoie de practică. Se prezintă bine. Fire nervoasă şi gata de ceartă oricând. Educaţie militară în formaţie. Serviciul îl îndeplineşte cu bunăvoinţă. Merită a înainta“[8]. Tot acum se consemnează că a primit 10 zile de închisoare pentru „nereguli găsite la serviciu“. Colonelul Miron, comandantul Brigăzii II Infanterie, îl declară inteligent, cu bună pregătire din război şi susceptibil a se forma rapid şi în chestiunile de administraţie şi „a se pune la curent cu tradiţiile armei. Merită a înainta“[9]. Pentru perioada 1 noiembrie 1919 - 1 iulie 1920, se spune că şi-a îndeplinit serviciul bine, în instruirea şi conducerea unităţii şi a unităţii gradului superior la fel. A luat parte la operaţiile din Ungaria şi a avut un sector pe frontul cehoslovac. A fost mutat la Şcoala de Subofiţeri Slobozia.[10] Între 1 iulie şi 1 decembrie 1920, este iarăşi la regimentul 70 Infanterie, în funcţia de casier, de care se achită bine. Este un ofiţer care se va forma, în viitor, foarte bine. Merită a înainta la gradul de căpitan - susţine . colonelul Sionescu, comandantul Regimentului 70 Infanterie[11].

La contopirea Regimentului 70 cu Regimentul 62 , pe data de 1 octombrie 1920, a fost repartizat în Regimentul 62/70 Infanterie, ca ofiţer subaltern la Compania de Mitraliere. Îndeplinindu-şi serviciul cu pricepere, râvnă şi devotament, merită să înainteze este de părere colonelul Bianu, comandantul corpului. Colonelul Voiculescu, comandantul Brigăzii XXIII Infanterie este de acord cu aprecierile şi cu propunerea de înaintare[12]. pentru anul 1921, colonelul Bianu arată că la comanda unei jumătăţi de companie de mitraliere din Batalionul II, detaşat la Câmpulung Muscel, a obţinut rezultate foarte bune. La fel ca instructor al Şcolii de Cadre din Batalionul II. La Şcoala de regulamente din corp a fost notat cu „Bine“. Are cunoştinţele gradului său şi a celui superior. Poate conduce companie de infanterie sau de mitraliere. Merită înaintarea la gradul de căpitan. Colonelul Voiculescu, comandantul Brigăzii XXIII menţine notele şefului direct şi-l consideră bun ofiţer şi instructor, care merită să înainteze[13]. În anul 1922, a comandant un pluton din Compania de Mitraliere a batalionului II din Regimentul 62/70 Infanterie, cu frumoase rezultate. A mai instruit şi educat recruţii basarabeni de la sediul Regimentului (Târgovişte) şi recruţii contingentului 1922 ai Batalionului II, tot cu frumoase rezultate. La aplicaţiile pe hartă şi în teren, a dat dovadă de pricepere, nun simţ şi cunoaştere a regulamentelor şi scrierilor militare. Poate conduce, instrui şi educa o companie. Merită înaintarea

[7] *Ibidem,* f. 7.
[8] *Ibidem,* f. 8.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem,* f. 9.
[11] *Ibidem,* f. 10.
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem,* f. 11.

excepţională la gradul de căpitan, susţine locotenent-colonelul Marinescu, comandantul de corp. Colonelul Voiculescu, comandantul Brigăzii XXIII/XXXIII, menţine aprecierile şi propunerea subliniind bunele rezultate obţinute ca instructor şi comandant şi în instruirea recruţilor basarabeni şi ai contingentului 1922. Generalul Mihăilescu, comandantul Diviziei a 12-a, este de acord cu notele şi cu înaintarea[14]. În perioada 1 noiembrie 1922 - 1 august 1923, a fost subaltern în Compania 7 Puşcaşi Cadre până la 15 noiembrie 1922, după care a fost numit locţiitor al ofiţerului cu aprovizionarea şi îmbrăcămintea care plecase la cursurile Şcolii Speciale de Infanterie. De la 1 martie 1923, ca subaltern al Companiei 8 Mitraliere şi instructor al contingentului 1923, însărcinări pe care le-a executat cu pricepere, râvnă şi devotament. Are cunoştinţele gradului său şi al celui superior. Merită a înainta, în mod excepţional, la gradul de căpitan. Colonelul Voiculescu semnalează că a continuat să se remarce prin modul de a-şi îndeplini serviciul şi prin frumoasele rezultate în instruirea recruţilor. Merită înaintarea excepţională[15]. De la colonelul Stănescu, comandantul Regimentului Muscel nr. 30, pentru anul 1924, aflăm mai întâi că este puţin rezistent, deoarece a stat mult timp în spital şi în concediu medical. În rest doar lucruri frumoase: „Comandă Compania 8 Mitraliere, unde a depus o muncă şi conştiinţă pentru instruirea, educarea şi administrarea ei. Este un bun gospodar, îngrijind bine de averea Statului. Cunoaşte bine administraţia companiei. A luat parte, cu unitatea sa, la toate aplicaţiile executate de regiment, atât pe terenul de exerciţii, cât şi în Tabăra de Concentrare, unde s-a comportat bine. Punctual la program, disciplinat. Conduită bună, modest, ţinută îngrijită. Are o educaţie socială şi ostăşească bună“[16]. Generalul M. Oprescu, comandantul Brigăzii XXXII Infanterie şi al Brigăzii a III-a, menţine notele comandantului de regiment, adăugând: „Este un ofiţer cu bune însuşiri morale şi intelectuale. Are bune aptitudini militare. Posedă cunoştinţele şi destoinicia de a comanda, instrui şi administra companie. Cu ocazia aplicaţiilor pe hartă şi pe teren, a dovedit că cunoaşte şi aplică bine regulamentele, judecă şi apreciază just situaţiile tactice. A condus compania destul de bine“[17]. Generalul Alexiu, comandantul Diviziei a 3-a, menţine notele celorlalţi şefi[18]. În anul 1925, la comanda Companiei 8 Mitraliere, la toate aplicaţiile regimentului, a dat dovezi că ştie să aplice bine regulamentele. La concentrarea de 20 de zile la Detaşamentul de Instrucţie al Corpului 1 Armată, s-a comportat bine. Compania sa a fost clasată prima pe regiment, la trageri. Generalul M. Oprescu, comandantul Brigăzii III Infanterie, menţine notele comandantului de regiment şi susţine că este un bun ofiţer care comandă şi administrează compania cu dragoste şi destoinicie. Compania sa, la Instrucţia perioadei I, s-a prezentat bine. Generalul Stambulescu, comandantul Diviziei a 3-a, în acord cu ceilalţi şefi, îl consideră ofiţer merituos care „se distinge şi arată că posedă calităţi foarte bune de comandant“[19]. Pentru anul 1926, colonelul Stănescu menţine notele de anul trecut cu adăogirea că a comandat Compania 1 până la 1 aprilie, după care a fost detaşat la Comenduirea Pieţii Câmpulung, fără a lipsi de la nici o aplicaţie pe hartă sau pe teren.

[14] *Ibidem,* f. 12.
[15] *Ibidem,* f. 13.
[16] *Ibidem,* f. 14.
[17] *Ibidem.*
[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem,* f. 15.

La curent cu cunoştinţele generale şi profesionale pe care le îmbunătăţeşte. Este ofiţer de nădejde şi se poate conta pe serviciile sale. Generalul Nicolau, comandantul Brigăzii a III-a, susţine, între altele, că are dragoste de muncă şi simţul datoriei. Este calm, serios, conştiincios, ordonat şi tenace în muncă, iar generalul Stambulescu, de acord cu şefii ierarhici, crede că, prin modul cum şi-a condus unitatea şi prin felul cum serveşte, merită a înainta[20]. Pentru anul 1927, colonelul Stănescu constată că instruit, comandat şi administrat Compania 1-a, cu bune rezultate, din toate punctele de vedere. A obţinut rezultate prea bune la toate aplicaţiile la care a participat regimentul. Este un ofiţer de nădejde. Generalul Nicolau îl consideră serios, cumpătat, muncitor, bun instructor, administrator şi gospodar, care lucrează cu tenacitate şi metodă şi cu bune rezultate. Merită a urma Cursul de Informare pentru gradul de maior. Generalul Stambulescu socoteşte că merită aprecierile şi propunerea de a fi admis la Cursul Pregătitor pentru ofiţerii Superiori[21]. Colonelul Stănescu, pentru anul 1928, arată că a comandat, instruit, administrat şi disciplinat Compania 8 Mitraliere, a avut multă grijă de soldat şi de averea Statului, că are avere de la soţie, şi că este un bun ofiţer care merită să urmeze Cursul pregătitor pentru Ofiţerii Superiori. Generalul Nicolau şi generalul Stambulescu menţin notele şi propunerea[22]. De la 1 noiembrie 1918 la 1 aprilie 1929, colonelul Stănescu declară că menţine şi susţine cu plăcere frumoasele note din anii precedenţi, numindu-l „ofiţer de nădejde şi cu multă conştiinţă în serviciu. Merită a urma Cursul Pregătitor pentru Ofiţerii Superiori“[23]. Colonelul Ţuţuianu, noul comandant al Regimentului Muscel nr. 30, pentru perioada 1 aprilie - 31 octombrie 1929, în acord cu frumoasele note ale predecesorului său, completează că, la comandat şi instruit bine Compania de Mitraliere Divizionară. La toate manevrele s-a condus foarte bine. Este un ofiţer foarte bun, apt pentru a deveni ofiţer superior, care merită să urmeze Cursul Pregătitor pentru Ofiţerii Superiori. Generalul Niţescu, comandantul Brigăzii III Infanterie, arată că la inspecţiile făcute, a constatat rezultate foarte bune şi că este apt a deveni ofiţer superior şi a urma Cursul pregătitor pentru ofiţerii Superiori. Generalul M. Todicescu, comandantul Diviziei a II-a, este de cord cu notele şi cu propunerea celor trei şefi[24]. În anul 1930, a comandat, instruit şi administrat în bune condiţii Compania de Mitraliere Divizionară. Între 15 noiembrie 1929 şi 28 februarie 1930, a supravegheat Şcoala Instructorilor, cu bune rezultate. A primit şi instruit recruţii contingentului 1930. La comanda Companiei de Mitraliere şi a Companiei de Mitraliere Divizionare a dat probe de pricepere şi destoinicie. În martie 1930, a construit Instalaţia de Tir Antiaerian pe Poligonul de Tragere al regimentului. De la 17 la 28 august 1930, a urmat Şcoala de Tir Antiaerian şi Bombardament a Aviaţiei de la Mamaia. S-a clasificat primul pe regiment, la concursul de tragere cu mitraliera. În concluzie, un prea bun ofiţer, care merită să urmeze Cursul de Informare pentru Ofiţerii Superiori. Generalul Niţescu este de acord cu propunerea, pe care o motivează după cum urmează: „Ofiţer înzestrat cu prea bune însuşiri intelectuale şi aptitudini militare, pe care le afirmă prin modul destoinic cum îşi instruieşte şi administrează unitatea sa.

[20] *Ibidem,* f. 16.
[21] *Ibidem,* f. 17.
[22] *Ibidem,* f. 18.
[23] *Ibidem,* f. 19.
[24] *Ibidem.*

Munceşte cu râvnă şi este stăpânit de ambiţiunea de a da, prin munca sa, rezultate bune. Posedă cunoştinţele profesionale cerute gradului său. A condus prea bine compania şi la aplicaţiile în teren. Apt a comanda şi batalion"[25]. Între 1 noiembrie 1930 şi 20 mai 1931, colonelul Ţuţuianu menţine şi susţine notele din trecut, îl consideră studios, cu prea bună cultură generală şi profesională care merită să devină ofiţer superior şi să urmeze Cursul pregătitor pentru Ofiţerii Superiori. Între 20 mai şi 31 octombrie, colonelul Iosif Teodorescu îl notează elogios: „Este comandantul Companiei Mitraliere Divizionare, pe care a instruit-o şi administrat-o cât se poate de bine. Cunoaşte solid mitralierele şi întrebuinţarea lor, în cele mai bune condiţii, în toate formele luptei. Prin cunoştinţele sale ample, prin munca intensă ce depune, prin conştiinciozitatea în toate acţiunile sale, prin devotamentul pentru instituţie, acest ofiţer se distinge în mod vădit de camarazii săi. Căpitanul Georgescu V. Ioan este un ofiţer prea bun şi de nădejde. Apt a comanda batalion, fiind înzestrat cu bogate însuşiri intelectuale şi cu frumoase aptitudini militare... Merită a urma Cursul Pregătitor pentru Ofiţerii Superiori"[26]. Generalul Niţescu şi generalul Marţian, noul comandant al Diviziei a 3-a sunt de acord cu frumoasele note ale comandantului de regiment şi cu propunerea făcută de ei[27].

La Cursul Pregătitor pentru Ofiţerii Superiori din anul 1931, toţi şefii, între care generalii Florescu şi Gheorghiu îl declară bine pregătit pentru a deveni ofiţer superior, fiind declarat „Reuşit". La cursul pe arma Infanteriei, a afirmat „aceleaşi frumoase calităţi, ca şi la Cursul Comun. Lucrările executate au avut soluţiuni logice şi care au fost în totalitatea lor *bine apreciate.* La aplicaţiile practice în teren, ofiţerul a dat dovadă, *în mod remarcabil,* că ştie; să aplice regulamentele, să instruiască şi să conducă un batalion de infanterie. Este prea bine pregătit pentru a deveni ofiţer superior"[28].

În anul 1931, a comandat, instruit şi administrat prea bine Compania de Mitraliere Divizionară, inclusiv la aplicaţii. Colonelul Iosif Teodorescu îşi încheie elogios nota: „Având în vedere rezultatele obţinute în instruirea, educarea şi administrarea unităţii sale, modul cum s-a comportat la toate aplicaţiile în teren şi pe hartă, bunele însuşiri intelectuale, morale şi sufleteşti, destoinicia deosebită pentru a instrui, comanda şi administra un batalion, buna şi solida pregătire profesională, cum şi cunoştinţele temeinice ce posedă, de asemenea şi faptul că a absolvit Cursul pregătitor pentru Ofiţerii Superiori, îl propun a fi avansat maior, cu menţiunea „merită a înainta, la alegere"[29]. Generalul Niţescu socoteşte că merită, cu prisosinţă aprecierile şi propunerea comandantului de regiment, constatând, la rându-i: „Căpitanul Georgescu V. Ioan este un foarte bun instructor şi comandant de companie, care a obţinut şi anul acesta prea bune rezultate în instrucţia şi administraţia unităţii sale. Posedă foarte bune însuşiri intelectuale şi aptitudini militare, precum şi o solidă pregătire profesională, pe care a evidenţiat-o, atât în regiment, cât şi la Cursul pregătitor pentru Ofiţerii Superiori unde a fost foarte bine apreciat şi pe care l-a absolvit, cu deplin succes. Conduce, în foarte bune condiţiuni, batalionul în luptă. Va fi un foarte bun ofiţer superior. Merită a

---

[25] *Ibidem,* f. 26.
[26] *Ibidem,* f. 27.
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem,* f. 28.
[29] *Ibidem,* f. 29.

înainta, la alegere, la gradul de maior“[30]. Generalii Marţian şi Rasoviceanu, în calitate de comandanţi ai Diviziei a 3-a, sunt de acord că este un foarte bun ofiţer, care merită să înainteze, la alegere[31]. Pentru anul 1933, colonelul Iosif Teodorescu constată aceleaşi apreciabile rezultate la comanda Companiei Moitraliere Divizionară, la aplicaţiile pe hartă ţi pe teren. Conferinţa despre *Tehnica tragerilor indirecte cu mitraliera* a fost „magistral expusă şi studiată . Ofiţerul continuă a se ţine la curent cu diverse scrieri militare. A luat parte la manevrele Regale, comandând Compania de Mitraliere a Batalionului I. A dat dovadă că, în orice situaţie tactică s-ar găsi, poate să o conducă în cele mai bune condiţii. Îl propun, şi anul acesta, a fi înaintat la gradul de maior... la alegere... Ofiţerul poate comanda, instrui şi administra un batalion, având o solidă pregătire profesională“[32]. Generalul Niţescu, comandant de brigadă, şi generalii Rasoviceanu şi Antonescu, ca şefi ai Diviziei a 3-a menţin notele şi propunerea de înaintare, la alegere[33]. Din nota pe 1934 a colonelului Iosif Teodorescu, reţinem că citeşte reviste şi scrieri militare, că a comandat admirabil Compania de Mitraliere Divizionară, între 1 noiembrie 1933 şi 1 aprilie 1934, iar de la 1 aprilie la 1 septembrie, a lucrat la Mobilizare şi Informaţii, că la 10 mai 1934, a fost avansat maior, iar între 1 septembrie şi 31 octombrie 1934, a condus Biroul Mobilizării. Oriunde a fost pus, a dat rezultate bune. În rezumat, un prea bun ofiţer superior. Generalul Niţescu şi generalul Ioan Antonescu menţin aprecierile şefului de corp[34]. Pentru anul 1935, colonelul Iosif Teodorescu menţine frumoasele aprecieri pe care i le-a făcut în cei trei ani anteriori, adăogând că la comanda Biroului Mobilizare, la toate inspecţiile făcute de Brigadă şi de Divizie, s-au găsit lucrările mobilizării bine întocmite şi la timp. Este priceput şi expeditiv, conştiincios şi metodic în lucrări. În rezumat, un ofiţer superior de viitor, pe care se poate conta în orice împrejurare. Colonelul Popovici, noul comandant al Brigăzii III Infanterie, în acord cu şeful direct, declară: „Bine antrenat fiziceşte. Cultura profesională temeinică şi întreţinută. Educaţie militară foarte bună. Puterea de muncă foarte mare. Conştiincios şi devotat serviciului. A comandat, în Perioada II-a, batalion, dovedind că are prea frumoase aptitudini în teren, că cunoaşte şi aplică just regulamentele. Inteligent şi cu judecată clară. Moral şi demn. N-are patimi, nici vicii. În concluzie, este un foarte bun ofiţer superior, vrednic şi de nădejde“[35]. Generalul Ioan Antonescu, comandantul Diviziei a 3-a, în acord cu cei doi şefi, declară: „Este un foarte bun ofiţer. Îl voi caracteriza în anul viitor“[36]. Între 1 noiembrie 1935 şi 31 octombrie 1936, la comanda Batalionului I de Instrucţie, a dat rezultate foarte bune. La aplicaţii, s-a distins prin soluţiile date şi discuţiile făcute. Orice însărcinare a dus-o la bun sfârşit. A instruit solid ofiţerii, subofiţerii şi trupa. Poate instrui, comanda, educa şi administra un batalion în condiţii optime. În rezumat, un prea bun ofiţer - constată colonelul Teodorescu. generalul Popovici îl declară foarte bun ofiţer iar generalul Ioan Antonescu consemnează: „A comandat, în foarte bune condiţiuni, Batalionul de Instrucţie al regimentului. Unitatea sa a fost foarte bine pregătită. La inspecţii, am

[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem.*
[32] *Ibidem,* f. 30.
[33] *Ibidem.*
[34] *Ibidem,* f. 31.
[35] *Ibidem,* f. 32.
[36] *Ibidem.*

constatat ţinută ireproşabilă, disciplină, ordine şi preciziune în aplicaţiuni. A luat parte la foarte multe aplicaţiuni pe hartă şi în teren. Pe Zona de Concentrare, a condus corect aplicaţiunile batalionului său“[37]. În anul 1937, a comandat Batalionul I, iar la Şcoala Ofiţerilor, a expus o frumoasă conferinţă despre *Luptele de la Câmpulung. Învăţăminte.* La diverse aplicaţii, Batalionul a acţionat foarte bine. Se îngrijeşte de oameni şi de materialul Statului. În concluzie, ofiţer foarte bun şi de nădejde. Generalul Popovici, comandantul Brigăzii III Infanterie, în acord cu frumoasele aprecieri ale şefului direct, ţine să sublinieze: „Are o solidă cultură profesională şi o remarcabilă cultură generală. Educaţia sa militară - ireproşabilă. A comandat, în foarte multe aplicaţiuni, batalion. Cu aceste ocazii a dovedit profunde cunoştinţe şi foarte bune aptitudini în teren. Este foarte bine pregătit pentru comandă superioară. Inteligenţă pătrunzătoare, judecată foarte bună. Tot trecutul său este, de asemenea, foarte bine apreciat. În general, este un ofiţer distins, care poate aspira la înaintare excepţională“[38]. Colonelul M. D. Velcescu, comandantul Regimentului 30 Muscel, pentru anul 1938, menţine frumoasele aprecieri asupra aptitudinilor fizice, militare, de capacitate şi educaţie militară, considerând că la Serviciul Mobilizării, s-a achitat în mod distins, prin munca şi priceperea sa. Ca şef al Biroului Mobilizării, s-a achitat în condiţii lăudabile. S-a remarcat şi la Şcoala Ofiţerilor în corp. La concentrarea de la Cincu Mare, la care a solicitat să fie prezent, a comandat batalion şi detaşament. La aplicaţii, a probat bunele aptitudini de comandant şi executant al operaţiilor de război. Colonelul M. D. Velcescu conchide: „Rezultatele dobândite confirmă prea bunele aptitudini de comandant şi executant în operaţiuni de război şi este foarte bine pregătit pentru comanda ce-i revine gradului său, precum şi a gradului imediat superior. Pe timpul cât şi-a făcut stagiul la comandă de batalion (1XI 1935 - 1 XI 1937), a fost bine apreciat de şefii ierarhici, obţinând calificativele următoare: A comandat, în foarte bune condiţiuni, batalionul. Unitatea sa a fost bine pregătită.. Aspiră la o înaintare excepţională... Este un foarte bun ofiţer... Îl calific ofiţer de elită. Ofiţer foarte bun, merită a înainta la gradul de locotenent-colonel, la alegere, după opinia colonelului M. D. Velcescu, comandantul Regimentului 30 Dorobanţi... Generalul Popovici, comandantul Brigăzii III Infanterie, în acord cu colonelul Velcescu, observă: „La comanda batalionului pe zona de manevră, a dovedit aceleaşi alese însuşiri, pe care le-a avut şi în anii anteriori. Are o solidă cultură profesională, pe care caută să şi-o sporească neîncetat. Cu mare autoritate şi prestigiu în faţa frontului. Foarte inteligent şi cu o judecată clară, remarcabilă. Are o distinsă educaţie ostăşească. Conştiincios, sârguitor, hotărât. Se achită, în mod elogios, de însărcinările sale. Prea bine pregătit pentru comandă de unitate superioară. În concluzie, un prea bun ofiţer superior care face cinste armei sale şi care merită a înainta la gradul de locotenent-colonel, la alegere. Generalul T. Ionescu, comandantul Diviziei a 3-a, la diferite inspecţii, a constatat că este un foarte bun ofiţer care merită înaintarea, la alegere. Generalul de divizie D. Popescu, comandantul Corpului 1 Armată, în acord cu notele elogioase ale celorlalţi şefi, recunoaşte că, deşi nu are Şcoala Superioară de Război, a executat lucrări foarte bune şi că merită a înainta, la alegere[39].

[37] *Ibidem,* f. 33.
[38] *Ibidem,* f. 35.
[39] *Ibidem,* f. 36.

Între 1 noiembrie 1938 şi 31 martie 1939, ca şef al Biroului Mobilizare, a depus o muncă excepţională, plină de discernământ în executarea lucrărilor solicitate. La concentrarea Regimentului cu efective de mobilizare din martie 1939 a trecut, cu succes, această probă. La aplicaţii, a rezolva judicios toate chestiunile ce i s-au încredinţat. În concluzie, colonelul M. Velcescu îl defineşte ca foarte bun ofiţer. De la 1 aprilie la 31 octombrie 1939, a continuat să conducă Biroul Mobilizării, dar între 1 aprilie şi 15 august, a mai îndeplinit funcţia de ajutor tactic şi comandant al Biroului II Cadre. De la 20 august la 31 octombrie 19139, în funcţia de ajutor administrativ, inclusiv pe Zona de Concentrare. Colonelul Iosif Teodorescu descrie elogios activitatea sa în toate aceste funcţii:

„La Biroul Mobilizării a avut cele mai bune lucrări şi dări de seamă, primind laudele inspecţiilor şefilor ierarhici. A îndrumat serios şi a format pe noul şef al Biroului Mobilizării, căruia îi predase serviciul la 1 mai 1939. La concentrarea din 1939 - 15 VIII - a dat un concurs neprecupeţit pentru organizarea şi dotarea unităţilor regimentului.

Pe Zona de Concentrare, ca ajutor administrativ, a desfăşurat o activitate remarcabilă în completarea dotării cu materiale ale unităţilor şi, cu deosebire, la asigurarea aprovizionărilor necesare bunei întreţineri a trupei şi animalelor. Datorită muncii şi destoinicii sale, Regimentul a fost totdeauna bine hrănit, foarte bine cazat în cantonamente, atrăgând numai laude din partea tuturor şefilor ierarhici, care au inspectat regimentul. În ordinul de inspecţie al domnului general comandant al Corpului 1 Armată, ce a avut loc la Năneşti, în ziua de 29 octombrie 1939, printre altele, se inserează: „În concluzie, constat pentru a III-a oară de când am părăsit Garnizoana, că Regimentul 30 Dorobanţi este un regiment bine condus, unde se munceşte cu tragere de inimă şi cu pricepere. La realizarea acestei stări de fapt, locotenent-colonelul Georgescu îşi are partea sa de merit, prin munca prodigioasă ce a depus în acest regiment, ca ajutor al comandantului. În afară de aceasta, locotenent-colonelul Georgescu, pe Zona de Concentrare, a condus, ca director de exerciţii, câteva aplicaţii cu dublă acţiune în cadrul batalionului şi detaşamentului la atac şi apărare fără gând de retragere, exploatarea succesului şi lupta în retragere, la care a dovedit temeinicele sale cunoştinţe tactice, dublate de o claritate şi preciziune în redactarea ordinelor şi spontaneitate în luarea măsurilor şi aplicarea justă a situaţiunilor tactice ale unităţilor executante.

Locotenent-colonelul Georgescu este un ofiţer de elită, care se distinge în toate ocaziunile. Calea înaintării, la alegere, îi este deschisă şi binemeritată“[40]. Generalul Davidescu, comandantul Brigăzii III Infanterie, îl socoteşte printre ofiţerii de elită ai infanteriei, aducând următoarele argumente: „Ofiţer înzestrat cu multiple aptitudini şi calităţi armonios îmbinate şi perfect echilibrate. Temperament vioi, întreprinzător şi cu larg spirit de creaţie şi realizare. Are curajul răspunderii, multă putere de muncă şi un frumos spirit de iniţiativă. Ca şef al Biroului Mobilizării, la inspecţia ce i-am făcut, i-am găsit lucrările executate cu ordine, mult spirit practic şi multă metodă. Viabilitatea lucrărilor s-a verificat cu ocazia concentrărilor, care s-au putut executa cu repeziciune, în ordine şi cu siguranţă.

[40] *Ibidem,* f. 37-38.

În funcţia de ajutor al comandantului, a desfăşurat o activitate rodnică şi a reuşit să obţină realizări lăudabile. Completarea dotării regimentului şi frumoasa sa gospodărie se datoreşte, în mare parte, activităţii neobosite a acestui priceput ofiţer. Cu un simţ tactic deosebit şi cu o cultură profesională din cele mai solide, a condus la exerciţii, regimentul şi detaşamentul, dovedind excepţionale aptitudini în comanda acestor unităţi“[41]. Generalul Th. Ionescu, comandantul Diviziei 3 Infanterie, îl notează, pe larg, la fel de elogios: „Cu multă satisfacţie, constat că aprecierile elogioase binemeritate făcute anul trecut acestui valoros ofiţer de front s-au verificat a fi aceleaşi, ba chiar sporite anul acesta, prin rodnica activitate desfăşurată în garnizoana de pace, dar mai ales în Zona de Concentrare, în condiţii mult mai grele ca în trecut, ceea ce onorează şi mai mult pe acest ofiţer. Dacă în Regimentul 30 Dorobanţi s-a reuşit să se înfăptuiască realizări lăudabile, desigur că meritul, în bună parte, revine şi locotenent-colonelului Georgescu care, în calitate de ajutor şef de corp, n-a cunoscut piedici în satisfacerea multiplelor nevoi, în condiţiuni mai grele ca în trecut. Nu numai în această direcţiune s-a distins acest ofiţer, dar şi în domeniul profesional. Ca pregătire tactică, s-a remarcat, dovedind aptitudini remarcabile (excepţionale) în comandă, ceea ce onorează şi mai mult pe acest destoinic ofiţer superior. Ofiţer de elită din toate punctele de vedere“[42].Generalul de divizie D. Popescu, comandantul Corpului 1 Armată, în acord cu şefii săi ierarhici, declară: „Este un ofiţer superior valoros, care se distinge, atât în serviciul de birou, cât şi la front. poate comanda un regiment, în condiţii perfecte“[43]. Pentru perioada 1 noiembrie 1939 - 8 septembrie 1940, colonelul Teodorescu, comandantul Regimentului 30 Dorobanţi P. A., îi face o excelentă prezentare a meritelor locotenent-colonelului Georgescu, din care reţinem: „A fost tot timpul alături de mine, cu devotamentul şi tenacitatea ostaşului care înţelege rostul său în împrejurări când nevoile operative impuneau sacrificiu, hotărâre şi conştiinţă. Pus la dese şi grele încercări, am găsit în locotenent-colonelul Georgescu Ioan pregătirea şi însuşirea omului de război şi în care comandantul îşi pune toată nădejdea şi încrederea. M-a secondat şi a lucrat alături de mine la conducerea administrativă şi tactică a regimentului, precum şi la îndrumarea executării lucrărilor de organizarea terenului pe Siret, în Sectorul Nămăloasa şi pe Prut, în Regiunea Nemţeni - Răducăneni. S-a îngrijit, în mod deosebit, de buna aprovizionare şi alimentare a oamenilor şi animalelor regimentului. A organizat şi a dotat atelierele de reparaţii în regiment, reuşind să confecţioneze hamuri model, trăsuri de aprovizionare, coviltire etc. La instrucţie, a comandat un detaşament de ariergardă şi a condus, ca director de exerciţiu, aplicaţiunea cu dublă acţiune: atac şi apărarea unei poziţii, evidenţiind calităţile sale de bun comandant şi temeinicele sale cunoştinţe profesionale. În timpul retragerii din Basarabia... de la 27 - 30 iunie 1940, înlocuindu-mă la comanda regimentului, a executat operaţiunea de retragere a două batalioane din Capul de Pod Nemţeni - la vest de Prut, operaţiune executată în ordine şi fără nici o pierdere. În calitate de comandat al grupării tactice Nord, a executat ordinele Diviziei - luând toate măsurile şi dând ordine clare şi precise pentru instalarea dispozitivului de apărare pe malul de vest al Prutului.

[41] *Ibidem,* f. 37.
[42] *Ibidem,* f. 37-38.
[43] *Ibidem,* f. 38.

Toate aceste măsuri de ordine date de locotenent-colonelul Georgescu au rămas perfect valabile după înapoierea subsemnatului la comanda regimentului.

Hotărât, calm şi stăpân pe sine, a făcut dovada că este un ofiţer superior pe care se poate conta în orice împrejurare... Îl apreciez ca valoros ofiţer superior, cu însuşiri alese şi cu o temeinică pregătire pentru a comanda un regiment în timp de război. Înaintarea sa la gradul de colonel, la alegere, va fi o recompensă binemeritată“[44]. Colonelul Munteanu, noul comandant al Regimentului 30 Dorobanţi, în acord cu foarte bunele aprecieri ale predecesorului său, declară: „m-am convins că, într-adevăr, este un ofiţer de nădejde, pe care se poate conta în orice împrejurare, foarte bine pregătit sub toate raporturile, cu multă iniţiativă, foarte bun gospodar şi corect. Regimentul şi chiar Oştirea se pot mândri cu un asemenea element“[45]. Colonelul Cameniţă, comandantul Brigăzii III Infanterie, sesizează că regimentul său era cel mai bine gospodărit, iar generalul Boiţeanu, comandantul Diviziei 3 Infanterie, e foarte mult mai generos în aprecieri: „Locotenent-colonelul Georgescu Ioan este un foarte bun ofiţer, care se distinge prin muncă, pricepere şi cunoştinţe în serviciu. La inspecţiile ce am făcut Regimentului 30 Dorobanţi, am constatat:

- Pe timp de o lună cât a ţinut locul la comandă - o perfectă ordine şi disciplină;
- Programele de instrucţie - judicios întocmite;
- Tot timpul prezent pe câmpul de instrucţie, dând îndrumări şi urmărind instrucţia unităţilor;
- Cea mai desăvârşită disciplină;
- Ordine în cantonament;
- Hrana trupei şi animalelor - de bună calitate.

După luarea comenzii unităţii de către colonelul Munteanu, aceeaşi energie desfăşurată pentru bunul mers al serviciului. Administraţia corpului foarte bine condusă şi cu scriptele la curent.

Locotenent-colonelul Georgescu este un valoros ofiţer, care se distinge prin modul cum îşi face serviciul, în toate ramurile de activitate.

Munca sa fără preget, unită cu tactul şi priceperea ce-l caracterizează, face ca regimentul 30 Dorobanţi să se prezinte foarte bine, sub toate raporturile. Foarte bun ofiţer, va fi un excelent comandant de regiment“[46]. Generalul de divizie D. I. Popescu, comandantul militar al capitalei, în acord cu şefii direcţi, îl califică - „Excelent ofiţer superior“[47]. Din nota excelentă pe anul 1941 a colonelului G. Munteanu, reţinem doar partea privitoare la participarea sa la războiul civil din ianuarie 1940 şi la campania contra Rusiei Sovietice: „Pe timpul Rebeliunii şi în Războiul contra Bolşevicilor, a fost, în permanenţă, alături e mine, ajutându-mă, atât în conducerea administrativă, cât şi în cea tactică a regimentului. În luptele de la Polska (cu Batalionul II) şi în cea de la Poniatovca (cu Batalionul III), a luat parte benevol în operaţiuni, îmbărbătând, astfel, prin exemplul personal, luptătorii din prima linie.

[44] *Ibidem,* f. 39.
[45] *Ibidem.*
[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem.*

În ziua de 11 august 1941, a fost numit provizoriu de către Divizia 3-a Infanterie la comanda Regimentului 4 Dorobanţi, cu care a atacat, în ziua de 14 august, puternica poziţie inamică de la Cota 102 (Ştren), unde a fost rănit de un glonţ de armă automată şi atins numai în îmbrăcăminte şi de alte două gloanţe, chiar în linia I-a a Batalionului II/Regimentul 4 Dorobanţi al cărui atac nu se dezvolta conform ordinelor date de regiment. Pentru modul cum a condus unitatea pe câmpul de luptă, spiritul de sacrificiu şi bărbăţia dovedită în această ocazie, a fost propus la decorare. După vindecare, locotenent-colonelul Georgescu Ioan a cerut să vină la regiment, pe front, continuând să îndeplinească funcţia de ajutor administrativ. Pe timpul marşurilor din Ucraina, la Berezina (Basarabia) şi pe timpul transportului de acolo în garnizoana de pace (Câmpulung), locotenent-colonelul Georgescu Ioan a continuat să mă ajute cu folos în organizarea şi executarea aprovizionărilor, precum şi în menţinerea ordinei şi disciplinei pe timpul marşurilor şi transporturilor pe calea ferată. menţinând în totul foarte bunele aprecieri făcute în trecut asupra acestui ofiţer de elită, care s-a afirmat ca atare şi pe câmpul de luptă, unde a dat dovadă de mult spirit de sacrificiu şi bravură... este un ofiţer foarte bun şi de nădejde, care poate comanda, în foarte bune condiţiuni, un regiment de infanterie, fapt dovedit pe câmpul de luptă... merită a înainta la gradul de colonel, la alegere“[48]. Generalul Arhip, comandantul secund al Diviziei a 3-a, în acord cu notele şefului direct, crede că locotenent-colonelul Georgescu poate comanda un regiment de infanterie, fiind un ofiţer foarte bun. Generalul Şteflea, comandantul Diviziei a 3-a, în acord cu şefii ierarhici, ne informează că, la 11 august, i-a dat comanda Regimentului 4 Dorobanţi, dar la 14 august, a fost rănit, pe când îmbărbăta trupa, mergând în primele rânduri. L-am văzut când a pornit la atac, l-am văzut când a fost rănit şi evacuat. Foarte bun ofiţer“. Generalul de divizie Th. Ionescu, comandantul Corpului 1 Armată, este de acord cu foarte bunele aprecieri ale şefilor ierarhici[49].

Între 1 noiembrie 1941 şi 26 august 1942, colonelul G. Munteanu îl notează foarte frumos la punctele I - II. La III, e spune, între altele că se orientează foarte uşor în orice situaţie, fapt dovedit pe câmpul de luptă. La V. Îndeplinirea serviciului, ca ajutor al comandantului până la 25 iunie, şi după aceea, comandant secund. Ca ajutor, a reparat şi materialele venite de pe front, le-a stocat şi conservat. A contribuit la repararea localurile şi parcul regimentului, care fuseseră devastate de polonezi, din cauza lipsei îndelungate a regimentului din garnizoană, şi din cauza marilor efective care s-au perindat pe aici între 1939 şi 1941. A contribui la buna primire a celor două contingente de recruţi. S-a ocupat de instrucţia unităţilor şi de organizarea şi executarea tragerilor de luptă, obţinând rezultate bune. A participat la toate şedinţele Şcolii Ofiţerilor şi l-a înlocuit pe comandant, când acesta a primit misiuni externe. „Este foarte bine pregătit pentru comandă de regiment.

VI. Activitatea ofiţerului în Războiul contra Uniunii Sovietice până la 31 octombrie 1942. De la 18 iunie 1941, când Regimentul 30 Dorobanţi a fost deplasat din Bucureşti pe front şi până la 11 august 1941, locotenent-colonelul Georgescu a îndeplinit funcţia de ajutor al comandantului. În această calitate, a fost... alături de mine, ajutându-mă în mod ireproşabil.

---

[48] *Ibidem,* f. 40-41.
[49] *Ibidem,* f. 40.

În luptele de la Plosca (1 VIII 1941) şi de la Poniatofca (9 VIII 1941), a luat parte în mod benevol la operaţiuni, îmbărbătând astfel luptătorii din prima linie, prin exemplul personal. În ziua de 11 august... a luat în mod provizoriu comanda Regimentului 4 Dorobanţi. Cu acest regiment, a atacat, în ziua de 14 august, poziţia inamică de la Cota 102 (Ştern) şi a fost rănit de un glonţ de armă automată şi atins numai în îmbrăcăminte şi de alte două gloanţe, chiar în prima linie, unde venise pentru a împinge la atac unul din batalioane a cărui acţiune nu se desfăşura conform ordinelor date de regiment. Pentru curajul dovedit cu această ocazie, spiritul de sacrificiu şi destoinicia în comandă, a fost decorat cu „Steaua României“ clasa IV- cu spade şi panglică de „Virtutea Militară“ - 1942. În concluzie, a dat dovadă, în luptă, că piate comanda regiment, în foarte bune condiţiuni...

VIII. Concluzii. Este un foarte bun ofiţer superior... propun să fie înaintat la gradul de colonel, la alegere“[50].

Colonelul N. Ionescu, comandantul Infanteriei Diviziei a 3-a, pentru intervalul 1 noiembrie 1942 - 20 martie 1943, menţine toate aprecierile şi concluziile anterioare la punctele I - IV, pentru ca la punctul V - îndeplinirea serviciului -, să susţină că a comandat Regimentul 30 Dorobanţi cu foarte multă pricepere ,dragoste şi putere de muncă, fiind disciplinat şi cu educaţie ostăşească formată. Regimentul este foarte bine pregătit de război, iar ofiţerul are autoritate faţă de subalterni. Este capabil a-i instrui, are cunoştinţele gradului său, mult simţ şi metodă în predarea cunoştinţelor. A condus, cu multă competenţă aplicaţiile pe hartă şi în teren, s-a preocupat de pregătirea recruţilor şi de bunul trai al soldatului, de animale şi de materiale. În concluzie, valoarea Regimentului - foarte bună. Concluzie generală - „Colonelul Georgescu Ioan, prin calităţile şi însuşirile sale, este un foarte bun ofiţer. I se pot încredinţa cele mai grele însărcinări, cu deplină convingere că le va îndeplini, în cele mai bune condiţiuni şi la timp. Ofiţer cu educaţie aleasă. Este foarte necesar instituţiei“[51]. De la 20 martie la 31 octombrie 1943, a comandat Regimentul, în condiţii foarte bune. Colonelul I. Păunescu, comandantul Brigăzii III Infanterie, îl consideră un foarte bun comandant de regiment, pe baza următoarelor considerente: „Cu îndelungată şi desăvârşită practică a frontului, perfect instructor, fiind toată cariera numai la unităţile combatante, se remarcă prin felul cum a pregătit şi condus instrucţia contingentului 1944 şi a corpului ofiţeresc. Rezultatele obţinute apreciez că sunt cele mai bune pe Brigadă. Pe Zona de Concentrare, neobosit în mijlocul unităţilor, a dirijat stăruitor instrucţia, astfel că regimentul a executat ciclul de aplicaţiuni pentru Direcţia Serviciului Superior, în condiţiile cele mai bune, aplicaţiuni pe care le-a organizat şi condus:

- Organizarea apărării unui sector de regiment;
- Atacul, cu regimentul, a unei poziţii organizate;
- Acţiunea unui batalion avangardă pentru luarea şi precizarea contactului executa cu focuri reale (infanterie şi artilerie) au fost foarte bine studiate şi executate; personal, dovedind cunoaşterea temeinică a regulamentelor, aplicarea lor judicioasă, perfecta orientare în teren şi neobosită putere de muncă, iar unităţile sale care au luat parte şi la alte aplicaţii, instrucţie temeinică, antrenament şi disciplină. În administrarea Regimentului, activitatea colonelului Georgescu este atât de rodnică. Cu multă grijă de

[50] *Ibidem,* f. 42-44.
[51] *Ibidem,* f. 45.

sold aţi, a asigurat cazarea oamenilor, în cele mai bune condiţii de higienă, deşi lipsit de localul de zid al cazărmii, ocupat de Şcoala de Ofiţeri de Rezervă. A găsit totdeauna hrană îndestulătoare şi foarte bine preparată. Caii îngrijiţi. Armamentul, echipamentul, materialele în cea mai perfectă ordine. Calităţile de foarte bun comandant ale colonelului Georgescu se oglindesc în felul cum se prezintă Regimentului 30 Dorobanţi, disciplinat, plin de avânt şi din ce în ce mai bine instruit de război. A luat parte la Războiul contra URSS, ca ajutor de Regimentului 30 Dorobanţi, şi, apoi, comandat al Regimentului 4 Dorobanţi, când a fost grav rănit... este un foarte bun comandante de regiment"[52]. Generalul Calotescu, comandantul Diviziei a 3-a, menţine frumoasele note ale comandantului de brigadă, la care completează: „Colonelul Georgescu Ioan s-a dovedit a fi un eminent comandat de regiment. Am inspectat acest regiment şi am rămas foarte mulţumit de felul cum era condusă instrucţia trupei şi gospodăria regimentului. Pus în situaţii foarte dificile... a reuşit să facă faţă, în cele mai grele condiţiuni, tuturor cerinţelor de cazare şi gospodărie. Gradul de pregătire al trupei şi ofiţerilor s-a dovedit a fi remarcabil. Colonelul Georgescu, în război, s-a arătat destoinic şi bine pregătit. Este un ofiţer superior de mare nădejde şi un foarte bun comandant de regiment"[53]. De la 1 noiembrie 1943 la 25 aprilie 1944, generalul Tănăsescu, comandantul Brigăzii III Infanterie, confirmă că a comandat Regimentul 30 Infanterie, în aceleaşi foarte bune condiţii, dovedindu-se a fi un ofiţer cu foarte bune aptitudini fizice şi militare şi foarte capabil. La comanda corpului, a dovedit deosebită pricepere şi mult zel. După multe alte laude, se apreciază: „Regimentul 30 Dorobanţi s-a prezentat, totdeauna, foarte bine sub raportul instrucţiei, al pregătirii materiale de război, al îngrijirii oamenilor, cailor, al păstrării armamentului şi întregului material. În luna martie, mobilizarea s-a făcut rapid şi în cea mai desăvârşită ordine. Pe Zona de Luptă, în Regiunea Iaşi, colonelul Georgescu s-a remarcat prin activitatea depusă în organizarea sectorului şi în luptă, ca un om de război admirabil, comandant de regiment viteaz şi priceput. Foarte bun ofiţer"[54]. Generalul Calotescu, comandantul Diviziei a 3-a, în acord cu comandantul brigăzii, completează, printre altele: „În război, în luptele pentru apărarea Iaşului, Regimentul 30 Dorobanţi s-a remarcat, prin fapte de arme strălucite. Atât în apărare, cât şi în atac, trupa şi ofiţerii Regimentului 30 Dorobanţi s-au arătat destoinici şi plini de devotament, cu un spirit de sacrificiu foarte accentuat, cu multă putere de rezistenţă în apărare şi mult avânt în atac. Pierderile grele suferite de regiment nu i-au scăzut nici o clipă puterea de luptă. Colonelul Georgescu Ioan, deşi suferind, a înţeles să rămână în capul regimentului şi nu s-a evacuat decât la insistenţa repetată a şefilor săi. Foarte bun ofiţer superior"[55]. De la 25 aprilie la 31 august 1944, generalul Dumitrescu, comandantul Brigăzii III Infanterie, arată că, la comanda Regimentului 30 Dorobanţi, în Bătălia Iaşului, a apărat un subsector la Leţcani, rămânând neclintit la toate atacurile din aprilie 1944. Ulterior, prin regruparea în cadrul Corpului 4 Armată, a preluat sectorul de efort al Diviziei a 3-a, la Pădurea Mârzeşti, menţinând sectorul intact şi efectuând câteva incursiuni reuşite. La 16 aprilie 1944, a fost accidentat de explozia unui proiectil, fiind evacuat şi apoi, a revenit la comanda

---

[52] *Ibidem.*
[53] *Ibidem,* f. 46.
[54] *Ibidem,* f. 47.
[55] *Ibidem.*

regimentului după 5 zile. În operaţiile ofensive din 1 - 6 iunie 1944, a atacat aripa de stânga, pentru a întoarce rezistenţa de la nord de Iaşi, cucerind succesiv: Dealul P. Albă, Joinca, Dealul Olarului şi Frasinului, satul Moineşti şi înălţimea Movila Vulturului. În toate aceste acţiuni, a dovedit: multă pricepere, tact, energie şi curaj. Pentru abnegaţia şi avântul său a fost propus la decorare cu ordinul „Coroana României" cu spade şi panglică de „Virtutea Militară" clasa III-a. A menţinut poziţiile încredinţate până ce Divizia a fost înlocuită şi trecută în rezervă, la sud de Iaşi. La sfârşit, se apreciază: „Activitatea de cinci luni pe front, în operaţiuni neîntrerupte, a scos în relief calităţile excepţionale de comandant şi luptător ale colonelului Georgescu Ioan. Am regretat mutarea sa de la comanda regimentului, deoarece era comandantul de regiment care, pe lângă legăturile sufleteşti ce avea cu toţi subalternii, era „şeful" care a ştiut să înţeleagă situaţiunile şi să le facă faţă cu stăpânire şi competenţă, calităţi ce aduc totdeauna „succesul". Ofiţer de caracter de înaltă ţinută şi educaţie ostăşească, este un adevărat exemplu de comandant de regiment, aşa cum îl definesc regulamentele noastre: „creator, animator, educator". Foarte bun comandant de regiment, verificat la comandă în luptă şi situaţii grele. Nepropozabil"[56]. Generalul Calotescu, menţine notele comandantului de brigadă şi susţine că, în grelele lupte de apărare şi atac din Zona Iaşi, şi-a comandat regimentul în condiţii optime, că rănit fiind, nu s-a evacuat decât la insistenţele şefilor săi, că este iubit de trupă şi de ofiţeri pentru grija ce le-o poartă, că este destoinic şi devotat. Un forte bun comandant de regiment. Comandantul Corpului 4 Armată, îl socoteşte prea bun comandant de regiment[57]. Generalul de divizie Manafu, comandantul Corpului 4 Armată, pentru intervalul 1 noiembrie 1944 - 1 aprilie 1945, consemnează că la inspecţiile făcute, a găsit Regimentului 30 Dorobanţi foarte bine din toate punctele de vedere şi a fost citat prin ordin de zi, pe Corpul de Armată. Colonelul Georgescu V. Ioan s-a comportat foarte bine şi în calitate de comandant al Cercului Teritorial Muscel. În încheiere, se spune: Cu foarte bune aprecieri în timpul serviciului carierei, rănit de 2 ori în ultimul război. A dovedit, în toate împrejurările, că este un element de valoare, cu pregătire pentru a comanda o brigadă de infanterie şi pe care se poate conta, în cele mai grele situaţii. Merită a înainta la gradul de general"[58]. Între 1 aprilie şi 31 octombrie 1945, colonelul Irimescu, inspector Cercuri Teritoriale ale Corpului 5 Armată, îi laudă aptitudinile fizice, militare şi intelectuale probate în război, îl consideră exemplu demn pentru toţi subalternii, foarte bine pregătit, bun organizator, conştiincios, cu iniţiativă, care a comandat cercul teritorial cu desăvârşită competenţă. La inspecţii, s-au constat frumoase rezultate în activitatea Cercului. Sub raportul pregătirii profesionale, comandantul Brigăzii III Infanterie, susţine: „Cu îndelungată şi desăvârşită practică a frontului, fiind toată cariera numai la unităţi combatante, se remarcă prin felul cum a pregătit şi condus instrucţia contingentului 1944 şi a corpului ofiţeresc. Rezultatele obţinute apreciez că sunt cele mai bune pe brigadă".

Activitatea pe front. În calitate de ajutor de comandant al regimentului 30 Dorobanţi, a luat parte la luptele de la Plosca şi Poniatovca, din anul 1941. De la 11 - 14 august 1941, a comandat Regimentul 4 Dorobanţi şi a fost rănit chiar în primele linii

[56] *Ibidem,* f. 48.
[57] *Ibidem.*
[58] *Ibidem,* f. 49.

în timp ce conducea batalioanele la atacul Cotei 102... În anul 1944, a comandat regimentul 30 dorobanţi, luând parte timp de cinci luni (1 aprilie - 1 septembrie 1944), la grelele lupte de apărare şi atac din Sectorul Iaşi. În operaţiunile ofensive din 1-6 iunie 1944, a avut sarcina de a duce efortul Diviziei a 3-a Infanterie, atacând la aripa sa stângă, pentru a întoarce rezistenţele de la nord-vest de Iaşi. Acţiunea a fost încununată de succes, cucerindu-se succesiv: Dealul Piatra Albă, Dealul Jerinca, Dealul Olarilor şi Dealul Frasinilor, cu satul Moineşti... A fost rănit uşor, pentru a doua oară, şi evacuat la Ambulanţa Diviziei 3 Infanterie...Comandanţii săi îl apreciază astfel: „Colonelul Georgescu s-a remarcat prin activitatea depusă în organizarea sectorului şi în luptă, ca un om de război, admirabil comandant de regiment, viteaz şi priceput... În adevăr, colonelul Georgescu şi-a comandat regimentul în grelele lupte de apărare şi atac din Sectorul Iaşi, în condiţiuni optime... Este decorat cu ordinul „Steaua României“ cu spade clasa IV-a.

Concluziuni. Colonelul Georgescu V. Ioan este un ofiţer superior distins şi foarte bine pregătit sub toate raporturile. În întreaga sa carieră a fost notat elogios de toţi şefii ierarhici. A înaintat, în toate gradele de ofiţer superior, la alegere... Merită a înainta la gradul de general de brigadă“[59]. Generalul de divizie Băldescu, şeful Comandamentului 5 Teritorial, după cuvinte de laudă la adresa aptitudinilor şi activităţii sale, conchide: „colonelul Georgescu este un bun ofiţer superior şi un bun comandant de cerc teritorial, ofiţer necesar instituţiei“[60]. De la 1 noiembrie 1945 la 9 august 1946, generalul de divizie R. N. Cociu, şeful Comandamentului 5 Teritorial, menţine frumoasele note din întreaga sa carieră şi-l califică: „forte bun ofiţer superior, ce merită a înainta la gradul de general de brigadă, fiind deja confirmat“. Între 9 august şi 31 octombrie 1946, fiind în cadrul disponibil, n-a avut activitate de serviciu[61]. În anul 1947, s spune că generalul Georgescu Ioan n-a avut nici o activitate, fiind trecut în rezervă[62].

Având 25 ha de pământ în comuna Muşeteşti, Comisia instituită în anul 1951, decide „a nu se lua în evidenţă, fiind apolitic, pasiv şi trecut în corpul sergenţilor şi soldaţilor“[63].

THE GENERAL OF BRIGADE GEORGESCU V. IOAN

Abstract

He participated to the War for the Nation Completion, when he was remarked in the battles from Momâia (Varniţa), Sboina Neagră and Răchitaşul Mic (Vrancea), during the campaign against the USSR and in that for the defense of the Moldavia, in the summer of 1944. Because of this he gained the following medals: „The Crown of Romania“ and „The Star of Romania“ with swords and ribbon of the „The Military Virtue“.

[59] *Ibidem*, f. 49-50.
[60] *Ibidem*, f. 51.
[61] *Ibidem*, f. 52.
[62] *Ibidem*, f. 53.
[63] *Ibidem*, f. 16, 18.

He was considered “an admirable man of war and a brave and clever commandant of regiment”. In 1951 he obtained 25 ha plot of land in the Muşeteşti Parish and he began to be part of the sergeants and soldiers group.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ARMATA ROŞIE ŞI JUDEŢUL ARGEŞ ÎN ANII 1944 -1947

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU*

Al doilea război mondial a început în 1939 din dorinţa marilor puteri pentru reîmpărţirea sferelor de influenţă. Criza de soluţii politice şi militare a devenit evidentă încă din anii marii crize de supraproducţie şi s-a trecut la sporirea comenzilor de armament din ce în ce mai performant. Dezarmarea nu era decât un motiv pentru presă şi pentru grupările pacifiste. Se conturau mai multe blocuri cu interese contrare, dar cu unele afinităţi pentru o colaborare vremelnică. Europa era dominată de Axa Berlin - Roma, pretenţiile mari nu erau justificate de resursele disponibile. Antanta cordială era subminată de prezenţa la conducere a generalilor bătrâni cu idei defensive. Rămânea redutabilă prin flota britanică, dar nu mai putea să dicteze asupra uscatului. Japonia făcea parte din celebra Axă, dar ducea o politică pe cont propriu în zona Pacificului şi Extremului Orient. Militarii aveau o concepţie strategică eronată prin implicarea adâncă în China, ţară care nu poate fi cucerită în totalitate de o armată cu efective reduse. Complicaţiile cu Uniunea Sovietică demonstrau vulnerabilitatea infanteriei nipone la atacurile cu tancuri şi lipsa unui orizont logic. Marina era interesată de resursele din coloniile britanice şi olandeze, mult mai simplu de cucerit şi utilizat. Tokyo nu era interesat să-şi ajute partenerii europeni împotriva URSS. Aceasta ducea o politică de extindere conform ideologiei comuniste şi a răspândit flăcările războiului în toată lumea prin încurajarea lui Adolf Hitler să atace Polonia. Duşmanul de moarte era aprovizionat cu petrol, cauciuc, metale strategice şi cereale. Ideea lui Stalin era simplă. Statele capitaliste erau încurajate să se slăbească reciproc pentru a favoriza răspândirea ideilor utopice formulate de Marx şi Engels în secolul al XIX-lea. SUA avea interese pe mare pentru a putea să controleze comerţul mondial şi, în 1939, avea cea mai puternică flotă, avantajul sporind pe măsură ce Royal Navy pierdea unităţi în luptele cu marina germană. Aceste blocuri s-au angajat într-o confruntare în care nu existau decât învingători sau învinşi. Superioritatea resurselor şi-a spus cuvântul şi Naţiunile Unite au câştigat în 1945, dar fericirea visată de mulţi filosofi şi politicieni a rămas doar în paginile cărţilor. România, pe care marile puteri o angrenaseră în ostilităţi, a fost "eliberată" de trupele sovietice aduse în camioane sau pe tancuri americane. Iosif Vissarionovici Stalin primise binecuvântarea preşedintelui F. D. Roosevelt încă din 1943 de a ocupa Europa de Est deoarece americanii nu dispuneau de suficiente mijloace motorizate şi nici nu erau interesaţi de o zonă săracă în resurse. Puţinul petrol, cerealele şi alte materii prime nu erau în vizorul industriei de dincolo de ocean.

* Colegiul Naţional „Alexandru Odobescu", Piteşti.

România a fost atrasă în al doilea război mondial în 1940 când armatele URSS-ului au ocupat Basarabia, Bucovina şi Herţa. Agresiunile de mică amploare, de tatonare a dispozitivului defensiv românesc, au continuat până la declanşarea atacului german din 22 iunie 1941. Participarea trupelor române la campania din răsărit n-a putut să împiedice revenirea Armatei Roşii în 1944. Ruperea frontului din zona Iaşi în luna august a dus la hotărârea regelui Mihai de a declanşa înlocuirea mareşalului Ion Antonescu şi de a trece de partea aliaţilor. Teoretic, România nu mai devenea un teatru de război, dar acest calcul se potrivea doar dacă se discuta cu un partener înţelegător. Schimbarea de orientare politico - militară a dus la prăbuşirea frontului german, trupele sovietice au putut să înainteze fulgerător prin teritoriul românesc şi doar problemele logistice au frânat ofensiva. Populaţia şi armata au primit indicaţii de la Bucureşti să-i întâmpine pe soldaţii sovietici ca pe nişte aliaţi, dar trupele lui Iosif Stalin aveau alte ordine precise. Teroarea s-a generalizat de a lungul principalelor artere şi nimeni nu mai era în siguranţă. Valul distrugător a ajuns în judeţul Argeş la începutul lunii septembrie 1944 şi comportamentul soldaţilor roşii a fost la fel de brutal. Oficial, niciun document internaţional nu reglementa relaţiile României cu forţele Naţiunilor Unite şi totul era posibil. Oricum, Stalin nu acorda o prea mare importanţă hârtiilor atunci când era în poziţie de forţă.

Trupele sovietice au sosit dinspre Bucureşti în ziua de 4 septembrie 1944 şi au fost întâmpinate la ora 10^{30} de autorităţile locale. Primirea festivă n-a impresionat şi nici n-a îmbunat. Instinctele brutale s-au dezlănţuit şi crimele au început. Un sublocotenent român a fost împuşcat mortal de un soldat rus pe strada Exerciţiu. Farmacistul Boroş, sătul de jafurile fără de sfârşit, se răzbună cu o armă pe un soldat sovietic, rana fiindu-i acestuia fatală. Orice împotrivire era scump plătită. Valul a ajuns în plasa Titeşti (acum în judeţul Vâlcea) în ziua de 6 septembrie 1944. Femeile erau ţinte favorite pentru soldăţimea abrutizată de alcool şi de război. O localnică din Perişani, satul Spin (aşezare destul de izolată), a fost împuşcată după ce a fost batjocorită de nu mai puţin de opt soldaţi. Doar pădurea mai era un refugiu sigur din calea trupei dezlănţuite, chiar dacă toamna aducea deja o vreme răcoroasă[1]. Propaganda comunistă pătrunsese adânc în minţile ostaşilor şi preoţii au fost obligaţi să se ascundă[2]. Bărbaţii care încercau să-şi apere avutul şi consoarta erau împuşcaţi fără cruţare. Aşa s-a întâmplat în cazul locuitorului Dinu Ştefan Bolovan din Titeşti[3]. Barbaria se manifesta în cele mai dure forme şi doar armamentul amintea de secolul al XX-lea.

Întoarcerea armelor împotriva Germaniei la 23 august 1944 a surprins multe unităţi ale Wehrmacht-ului printre trupele române. Orice rezistenţă era condamnată din

---

[1] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale (în continuare, D.J.A.A.N.), fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 486/1943-1945, f. 57. Nici femeile funcţionarilor refugiaţi la Merişani din cauza bombardamentelor n-au scăpat de furia sovietică (*Ibidem*, f. 52). Noaptea de 6 septembrie a fost un coşmar pentru locuitorii oraşului Piteşti. Soldaţii sovietici beţi au luat aşezarea cu asalt şi nefericitele prinse au fost siluite. Trebuia să se frângă mândria capitaliştilor prin orice mijloace. N-a existat altă soluţie decât fuga disperată pe câmp. Comuna Suseni cunoscuse deja astfel de evenimente pe 4 septembrie (Aurel Sergiu Marinescu, *Armata Roşie în România*, vol. 1, Editura Vremea, Bucureşti, 2001, p. 173). Scene asemănătoare s-au întâmplat şi în actuala comună Bradu unde păsările erau strânse cu armele automate.

[2] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 486/1943-1945, f. 57.

[3] *Ibidem*, f. 58.

start eşecului din cauza distanţelor mari până la bazele sigure de pe teritoriul Ungariei sau Transilvaniei. Foştii aliaţi au avut 5048 de morţi şi 56.455 prizonieri. Conform dreptului războiului modern, România era responsabilă de soarta captivilor, dar Moscova nu respecta nicio regulă. Toate materialele capturate de români au fost considerate trofee şi confiscate. Prizonierii au fost ceruţi şi apoi duşi în Uniunea Sovietică.

Detaşamentele de escortă erau extrem de brutale cu prinşii. Erau unităţi de escortă ale celebrului NKVD şi noţiunile dreptului internaţional nu existau. Creierul le era împănat cu citate din Stalin sau Ilya Ehrenburg. Ura împotriva celorlalţi era caracteristica dominantă. Nici detaşamentele Armatei Roşii nu aveau un comportament deosebit. Cinci militari germani din lagărul de la Caracal erau transportaţi în toamna anului 1944 spre URSS, dar un sublocotenent fanatic a considerat că duşmanii poporului nu merită să mai trăiască. A avut loc o judecată sumară în limba rusă şi s-au auzit cinci focuri de armă. Evenimentele s-au petrecut pe raza localităţii Pădureţi (comuna Poiana Lacului). Cei cinci erau: Guter (Gunther?) Daria (plutonier major din Regimentul 5 pionieri), Hoet Gutler (fruntaş din Regimentul 202 apărare antiaeriană), Johann Maier (soldat din Regimentul 84 AA), Harman (Hermann?) Tuhlt (soldat din Regimentul 156) şi Hlumut (Helmuth?) Culek (soldat din Regimentul 27 pionieri). Se observă că victimele erau oameni de rând şi aparţineau unor unităţi specializate, puţin implicate în posibile crime pe teritoriul sovietic. Nu se făceau deosebiri şi doar pistolul avea dreptate. Faptele pot fi incluse în categoria crimelor de război şi explică de ce luptele de pe frontul antisovietic au fost deosebit de sângeroase.

Toate armatele s-au caracterizat prin brutalităţi, dar la sovietici jaful era ridicat la rang de lege. Se acţiona după reguli aproape militare. Se începea cu cârciumile golite complet de băutură[4] şi apoi se trecea la locuinţe. Se luau toate bunurile casnice uşor de transportat, dar banii erau preferaţi. Nici alcoolul nu era uitat. Doar din comuna Albota au luat de la învăţătorul Anatole Alboteanu suma de 1.200.000 de lei, iar preotul I. Popescu a fost deposedat de 600.000 de lei[5]. Nici generalul Referindaru n-a fost respectat şi a rămas fără 450.000 de lei. Militarii armatei noului model n-au vrut să rămână datori. Au oferit la schimb o bătaie bună[6].

Cum trupa a fost aproape în permanenţă privată de o hrană gustoasă şi consistentă, soldaţii sovietici depuneau serioase eforturi pentru completarea stocurilor în lungul şi obsedantul drum spre Berlin. Numai din comunele Albota, Cerbu şi Găvana s-au luat pe 8 septembrie peste 70 de cai, multe oi, porci, făină, furaje şi căruţele necesare transportului[7]. Situaţia era identică şi la Curtea de Argeş unde mitraliera se dovedea cel mai harnic strângător. Numai până la 9 septembrie s-au dat cinci tone de făină şi au fost luaţi până şi caii pompierilor[8]. Nu trebuie să se uite că zona era

[4] *Ibidem*, f. 45. Numai în Piteşti au fost devastate magazinele de băuturi Velişcu şi Transilvania şi depozitul de vin aparţinând lui Gogu Ştefănescu (Aurel Sergiu Marinescu, *op. cit*., vol. 1, p. 190).
[5] *Ibidem*, f. 54.
[6] *Ibidem*, f. 54. Lucian Girain din Piteşti a fost jefuit de 1.950.000 de lei pe data de 7/8 septembrie (A. S. Marinescu, *op. cit*., p. 257). Pe 23 septembrie 1944 a fost jefuit conacul proprietarului Niculescu din aşezarea Cerbu (*ibidem*, f. 46 v), iar conacul Penescu din Buta a fost dat pradă flăcărilor (*ibidem*, f. 45). Ura împotriva proprietăţii private se manifesta din plin.
[7] *Ibidem*, f. 54. De la o unitate militară s-au luat alţi 150 de cai (*ibidem*, f. 45).
[8] *Ibidem*, f. 46.

deficitară în cereale şi orice pierdere putea să însemne foamete. Jafuri au fost semnalate şi în comunele Budeasa, Valea Ursului, Richiţele, Băbana, Bărbăteşti, Cocu şi Slătioare. Comuna Prundu, deja grav afectată de bombardamentele americane, a fost supusă contribuţiilor de război, dar locuitorii au fost îngroziţi de prăpădul lăsat de sovietici în urmă. Lanurile de porumb, plantă ce stătea la baza alimentaţiei ţăranului român, a fost nimicită în mare măsură de caii trupelor şi de tancurile aflate în trecere[9]. Nici plasa Curtea de Argeş n-a fost ocolită de valul militar. Zona nu se remarca prin recoltele generoase de cereale, grâul şi porumbul fiind adus de la şes prin schimb de produse. Soldaţii sovietici aveau argumente convingătoare şi colectele au fost substanţiale. Într-o lună au luat calea frontului 16,152 t cartofi, 305,246 t cereale, 11,943 t diferite alimente, 493,900 t furaje, 378 oi, 2.019 ouă, 3517 păsări, 117 porci şi 153 bovine. Au fost confiscate şi 62 de cabaline, utile la obţinerea noii recolte prin tractarea plugurilor. Băutura, un tradiţional întăritor al luptătorilor estici, nu putea să lipsească din inventar şi 42.100 de litri au fost deturnaţi de la menirea obişnuită: schimbul de produse. Pagubele produse de invadatori se ridicau până la 12 octombrie 1944 la 159.659.760 lei. Nu erau incluse în statistică decât bunurile luate cu forţa armelor automate. Multe obiecte n-au mai fost declarate de frică şi, oricum, autorităţile nu aveau nicio putere pentru limitarea dezastrului.

Conducerea Armatei Roşii a sesizat pericolul rămânerii fără alimente dacă jaful continua în acelaşi ritm şi mareşalul Malinovski a încercat să stabilească o formă de colaborare cu autorităţile locale. Pe 9 septembrie se afla la Piteşti că doar colonelul Ivan Stefanovici Sidorov poate să aprobe îndeplinirea cererilor venite din partea trupelor în tranzit[10], dar, după cum s-a văzut, măsura avea o implicaţie redusă pentru că lipseau legăturile cu localităţile.

Tehnica de telecomunicaţii era vizată în mod deosebit de autorităţile sovietice. Centralele telefonice din Rociu, Morăreşti, Merişani, Curtea de Argeş, Jiblea şi Stoiceni erau deja demontate pe data de 6 septembrie[11]. Guvernul de la Bucureşti pierduse astfel controlul asupra ţării, dar nici prefectul de Argeş nu mai cunoştea situaţia reală din teritoriu[12]. Era o măsura de forţă menită să permită preluarea controlului în provincie de către elemente favorabile puterii sovietice. Căpitanul Lescenco nu era totuşi mulţumit de controlul asupra mijloacelor de informare şi a cerut la 1 octombrie predarea tuturor aparatelor de radio aflate în posesia populaţiei şi ordinele comandamentului sovietic „sunt lege şi trebuiesc executate de toţi, fără întârziere şi echivoc“[13]. Trupele roşii, voit sau nu, au contribuit la ştergerea istoriei judeţului Argeş prin incendierea arhivei depozitate la Merişani. Trebuia să apară un om nou, total rupt de trecutul naţional. Prefectul a reuşit în ultimul moment să salveze ceea

[9] *Ibidem,* f. 55.
[10] *Ibidem,* f. 56.
[11] *Ibidem,* f. 45.
[12] *Ibidem*, f. 61. Doar în patru comune mai funcţiona telefonul, restul fiind informat prin curieri. Şi pretorul din plasa Titeşti nu putea să comunice cu primăriile pentru că firele de telefon erau sistematic tăiate de ocupanţi *(ibidem,* f. 58).
[13] *Ibidem,* f. 73. Cine nu preda aparatul de radio până la 10 decembrie 1944 putea să primească o pedeapsă cu închisoarea între 6 luni şi 4 ani (D.J.A.A.N., fond Prefectura judeţului Argeş, dos. 57/1944, f. 10). Doar persoanele de încredere urmau să-şi menţină aparatura.

ce nu căzuse încă pradă flăcărilor[14]. Populaţia era lipsită total de apărare pentru că jandarmii şi guarzii erau slab înarmaţi. Orice urmă firavă de rezistenţă era pedepsită pe loc cu rafale de arme automate. Un paznic din comuna Ştefăneşti (judeţul Muscel) a fost ucis în noaptea de 10/11 septembrie 1944[15]. Alţi jandarmi au fost dezarmaţi şi lipsiţi de obiectele personale.

Aceste câteva mărturii documentare vin să infirme teza mareşalului sovietic Rokossovski conform căreia soldatul comunist era pătruns de un înalt spirit umanitar[16]. Dacă ne raportăm la informaţiile despre precedentele invazii ruseşti, putem să constatăm că armele şi ideologia s-au schimbat, dar obiceiurile au rămas.

Trupele sovietice, bine înarmate, inventau tot felul de distracţii pe seama românilor. O metodă era vânătoarea de oameni cu maşina. În ziua de 1 octombrie 1944, la orele 16, un automobil al armatei sovietice cu trei soldaţi şi două rusoaice se deplasa prin localitatea Budeasa Mare. Probabil cei cinci se aflau sub influenţa alcoolului şi au făcut un pariu dacă pot călca un biet biciclist. Au văzut un nefericit şi au încercat. Maşina şi-a atins ţinta şi apoi a dispărut într-o trombă de praf. Oamenii au sărit să-l ajute pe accidentat, dar nu mai era nimic de făcut. Dumitru P. Stan din Valea Mărului a murit pe loc.

Anchetatorii români s-au deplasat la faţa locului şi, după observaţii minuţioase, au constatat că situaţia era mult mai gravă decât părea la o primă vedere. Accidentul nu era accident. Victima nu fusese sub influenţa băuturilor alcoolice şi se retrăsese chiar lângă gardul casei cu numărul 251. Prudenţa nu-i servise la nimic.

Cum mersul războiului era mai important decât viaţa unui om nepătruns încă de valorile comuniste, ancheta a rămas fără rezultat.

Valul devastator din toamna lui 1944 a contribuit la instaurarea unei perioade de sărăcie fără precedent în istoria românilor şi foametea din 1945-1947 a putut să facă ravagii. Românii au fost obligaţi să livreze oficial mari cantităţi de animale şi produse alimentare, dar să hrănească şi Armata Roşie de ocupaţie. Abia în 1958 ultima *eliberare* rusească a luat sfârşit, dar efectele au continuat până-n zilele noastre.

Trupele sovietice rămân în judeţ. Pactul Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939 a permis celor două puteri agresive să dinamiteze Europa Sistemului Versailles şi România a devenit o ţintă favorită din cauza resurselor semnificative de petrol. Contraofensiva româno-germană din 22 iunie 1941 n-a făcut decât să amâne invazia sovietică planificată pentru vara anului 1941 şi în septembrie 1944 trupele roşii străbăteau deja aşezările judeţului Argeş. Se aplica o politică sistematică de jefuire, folosindu-se drept acoperire expresia „căutare de trofee". Convenţia de Armistiţiu a permis exploatarea la sânge a populaţiei româneşti.

Chiar dacă ostilităţile s-au încheiat în luna mai 1945, noii aliaţi au uitat să plece spre cazărmile de bază. Comandamentul Armatei 26 a preluat spre folosinţă clădirea Tribunalului Argeş (32 de camere) în perioada 6 iulie - 30 august 1945. Atitudinea cuceritorilor ar putea fi uşor comparată cu cea a celebrilor vandali. Chiar dacă în clădire stăteau ofiţeri, geamurile au fost sparte, un tablou cu Iisus Hristos distrus şi jaluzelele rupte. Căldura verii n-a ferit uşile sobelor de furia sovieticilor, multe însă

[14] Aurel Sergiu Marinescu, *op. cit.*, vol. 1, p. 178.
[15] *Ibidem*, p. 252.
[16] K. K. Rokossovski, *Datoria ostăşească*, Editura militară, Bucureşti, 1982, p. 432.

dispărând fără urmă. Pagubele produse în mai puţin de două luni au fost estimate la suma de 2.083.409 lei. Chiria a fost apreciată la 1.200.000 lei, iar taxele pentru lumină şi apă au fost achitate de Prefectura Argeş[17]. Şi cifrele nu reprezintă decât efortul făcut pentru o singură unitate de comandament. Cetăţenii sovietici luau masa la restaurantul Andreescu cu doar 800 lei pe zi, ceea ce ducea la pierderi zilnice de 20.000-30.000 de lei[18]. Trebuie remarcat faptul că propaganda politică deşănţată n-a schimbat pasiunea oamenilor pentru un trai decent şi orice oportunitate era exploatată din plin. Plăcerile interzise oamenilor de rând în Uniunea Sovietică se mai găseau încă în România în curs de comunizare.

Soldaţii sovietici aveau misiuni clare pe lângă cele de rutină privind instrucţia militară şi îndoctrinarea ideologică. Comuna Topoloveni era vizitată pe 22 septembrie 1947 de ostaşi din departamentul topografic. Se poate presupune că erau interesaţi de un nod rutier de unde continuau drumurile spre Piteşti şi Câmpulung. Alţi militari au vizitat în aceeaşi lună aşezarea Mihăeşti de unde au luat datele privind numărul de locuitori şi averea acestora (AN, DJ Argeş, fond *Legiunea de Jandarmi Muscel*, dos. 12/1948, f. 55). Hărţile topografice sovietice ale statelor vecine erau exacte şi la nivelul anului 1939, dar autorităţile de la Moscova doreau perfecţiunea pentru a valorifica la maximum puterea de foc a artileriei. Astfel de informaţii sunt importante pentru stabilirea potenţialului alimentar al unei regiuni în caz de război. Zvonurile privind declanşarea unui nou conflict cu lumea capitalistă îngrozeau populaţia românească.

Sovieticii, profitând de poziţia de forţă, au impus grele condiţii economice în contul despăgubirilor de război. Numai în contul articolului 12 din Convenţia de Armistiţiu au fost predate, în perioada 22 iunie - 6 noiembrie 1945, 121 de bovine[19]. Articolul 11 aducea pentru al doilea an o cotă de 1.000 de bovine şi 2.000 de ovine. Vitele strânse din judeţul Argeş urmau să aibă cel puţin 340 kg în viu, vârsta sub şapte ani şi glandele de lapte sănătoase. Taurii pentru reproducţie urmau să aibă în medie 380 kg şi cel mult şase ani, iar boii nu puteau să fie mai uşori de 370 kg[20]. Greutatea indicată de specialiştii sovietici era însă greu de îndeplinit în condiţiile unei secete prelungite. Autorităţile au urmărit cu rigurozitate maximă modul în care cetăţenii executau obligaţiile impuse de Moscova. Orice persoană care întârzia predarea cotelor era urmărită în justiţie pentru sabotaj. În această situaţie s-a aflat locotenent-colonelul Ion Gogulescu, ce a predat la Hârtieşti (judeţul Muscel) un bou, un junc, 1.400 kg fân, 10 kg untură, 7,7 kg unt şi un porc[21]. Cum între instituţiile din cele două judeţe

---

[17] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 122/1946, f. 14v. Doar pentru repararea unei cazărmi (Negru Vodă) folosite de Armata Roşie, unitatea cu numărul 18.396, au fost necesare fonduri în valoare de 140.000.000 lei (*Ibidem*, dos. 11/1947, f. 78).
[18] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 1/1946, f. 15.
[19] D.J.A.A.N., fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 9/1946, f. 134.
[20] *Ibidem*, f. 135. Cererile sovietice au fost îndeplinite cu stricteţe de autorităţile locale cu preţul reducerii drastice a forţei de tracţiune necesară pentru muncile agricole. La începutul anului 1947 judeţul Argeş avea un deficit de 15.089 de animale (D.J.A.A.N., fond Prefectura judeţului Argeş, dos. 3/1947, f. 27). Situaţia în unele plăşi era dezastruoasă. În plasa Cuca existau 246 de cai şi 1469 de bovine, dar ar fi fost necesare pentru agricultură 4809 cabaline şi 3858 bovine (*Ibidem*, f. 29). Plasa Merişani înregistra un deficit de 990 cai şi 3000 de bovine (*Ibidem*, f. 30). Prefectura nu putea decât să constate neputincioasă ceea ce însemna raiul comunist după model leninisto - stalinist.
[21] D.J.A.A.N.., fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 9/1946, f. 77.

învecinate era o proastă comunicare, ofiţerul a fost acuzat de sabotaj. Abia la 2 iunie 1946 s-a hotărât renunţarea la urmărirea în justiţie[22].

Uniunea Sovietică a aspirat deosebit de eficient produsele agricole existente pe piaţa românească şi, în condiţiile unei secete extrem de severe, au început să crească preţurile şi să bântuie spectrul foametei. Dacă în noiembrie 1945 o masă la cantină costa 350 de lei, în ianuarie 1946 se ajungea la 374, dar în februarie şi martie se atingeau cotele de 701 şi 817 lei[23]. În ianuarie 1946, Oficiul Economic judeţean considera că „populaţia oraşului Piteşti este ameninţată să rămână fără pâine“[24]. Seceta din 1946 a agravat situaţia alimentară. Un ou ajunsese în ianuarie 1947 la 5.000 de lei, un litru de lapte se vindea cu acelaşi preţ, dar carnea era un produs de lux (18.000 sau 20.000 lei/kg), iar untul era de neatins (70.000 lei/kg). Reprezentanţii P.N.P. din Piteşti considerau că de vină pentru această situaţie sunt sătenii din localităţile învecinate. „Speculând fără neruşinare şi în mod făţiş, aceştia nu contribuie decât la jefuirea funcţionarilor, pensionarilor şi tuturor celor cu venituri fixe, la o adevărată operă de asasinare a bătrânilor, a copiilor noştri, cari, lipsiţi de alimente, mâine nu vor fi decât elemente debilitate, pradă cu cea mai mare uşurinţă bolilor şi urmărilor lor.“ Se cereau „stârpirea şi afişarea delincvenţilor spre a fi cunoscuţi şi de public“[25]. Era, evident, o analiză unilaterală şi fără studierea cauzelor reale. Ţăranii se aflau într-o situaţie disperată, inflaţia şi impozitele aducându-i la sapă de lemn. Bolile şi foametea făceau ravagii, mortalitatea sporind la valori greu de închipuit pentru ani de pace.

Starea de spirit a populaţiei era „agitată datorită greutăţilor zilnice de neînlocuit ivite prin scumpirea excesivă a articolelor de primă necesitate şi a speculei“[26]. Orice mărire de salarii atrăgea imediat o scumpire a mărfurilor. Nici situaţia jandarmilor şi militarilor nu era foarte bună. Nu existau suficiente haine[27], iar încălţămintea era complet uzată. Apropierea celebrelor „alegeri libere“ din 19 noiembrie 1946 a adus o creştere consistentă a salariului şi se promitea un sprijin total pentru Guvernul Groza[28]. Situaţia a revenit la normal după victorie. Subofiţerii au ajuns să umble cu picioarele

---

[22] *Ibidem,* f. 76. Într-o situaţie asemănătoare s-a aflat şi cetăţeanul Petre Petrescu, dar vitele fuseseră predate în comuna Leiceşti (*Ibidem,* f. 80). Sunt doar două exemple din miile de procese intentate pentru sabotaj. Se poate demonstra astfel absurditatea politicii de forţă dusă de autorităţi împotriva ţăranilor pauperizaţi şi înfometaţi. Justiţia era în continuare oarbă, procesele curgeau cu duiumul şi chiar Oficiul Economic Argeş trebuia să ceară închiderea unor acţiuni în instanţă pentru că obligaţiile stabilite de autorităţi erau absolut imposibil de realizat. Locuitorul Toma M. Joiţa din Şerbăneşti a predat 265 kg din cele 300 repartizate, iar restul abia ajungeau pentru cele opt suflete ale familiei (D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 101/1947, f. 139). Un alt caz din aceeaşi localitate este şi mai semnificativ. Ion Liţă avea însămânţat doar 0,5 ha şi a fost impus la 150 kg, chiar dacă familia avea nouă suflete (*Ibidem*, f. 144). Nici Dumitru Liţă n-a putut să predea decât 32 kg din 150 stabilite deoarece familia era compusă din 12 persoane (*Ibidem*, f. 145). Şi era miezul iernii când se desfăşura procesul (31 decembrie 1946). Mulţi ţărani nu aveau nicio intenţie de a sabota planurile regimului, dar nu puteau să facă faţă. Florea V. Rizea din Şerbăneşti a predat cea mai mare parte a cotei şi a păstrat doar pentru consum propriu şi pentru însămânţările din primăvară. N-a scăpat de chinurile obişnuite ale procesului, chiar dacă toate acţiunile erau logice (*Ibidem,* f. 150). Cine ar fi mai cultivat câmpurile dacă ţăranii ar fi dispărut? Cu ce să faci însămânţări dacă statul ia tot? Pentru regim contau doar hârtiile planificate. Politica iraţională de distrugere a păturii ţărăneşti a continuat în toată perioada comunistă.

[23] D.J.A.A.N.., fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 8/1946, f. 147 şi 147^v.

[24] *Ibidem,* dos. 1/1946, f. 115.

[25] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 99/1947, f. 1 şi 2.

[26] D.J.A.A.N., fond Legiunea de Jandarmi Argeş, dos. 2/1947, f. 33.

[27] *Ibidem,* f. 133.

[28] *Ibidem,* f. 214.

goale sau cu bocanci rupţi. Nici salariile nu mai erau distribuite la timp[29]. Erau şi insuficiente pentru că în primăvara lui 1947 preţurile la toate produsele au explodat. Se vorbea, în taină, că Guvernul a măsluit alegerile, dar astfel de discuţii erau riscante într-o epocă în care delaţiunea începea să fie la mare modă.

Orice stat totalitar se caracterizează prin instaurarea unui regim de supraveghere a duşmanilor obiectivi şi guvernul Petru Groza nu putea să facă excepţie de la legile istoriei. Biroul Siguranţei din Piteşti avea ca principală misiune urmărirea legionarilor şi a simpatizanţilor mişcării. La 4 august 1945 se întocmea un raport despre patru profesori, dar doar Voinea Constantin (Liceul industrial de băieţi) era considerat periculos şi s-a propus internarea în lagăr. Nu era însă de găsit. Alte persoane (Ciungan Titus Liviu, Ciocan Haralambie şi Grigorescu Vasile) nu săvârşiseră abuzuri în timpul regimului Antonescu şi nu colaboraseră cu legionarii[30]. Anchetele poliţieneşti pătrundeau şi la ore. Profesorul Ciocan Haralambie de la Liceul I. C. Brătianu a fost supravegheat pentru că la ore a vorbit despre penitenciarele model din SUA. Concluzia anchetei era că nu se aduseseră critici la adresa formei de guvernământ din România şi nici la adresa administratorului Penitenciarului Argeş. Se reconfirma faptul că profesorul Ciocan nu făcuse parte din partide ostile comunismului[31]. Trebuie observat că turnătorii erau infiltraţi deja în şcoli şi manipulau informaţiile din rapoarte în funcţie de interesele particulare.

Orice regim totalitar se caracterizează prin folosirea propagandei şi controlul asupra mijloacelor de informare în masă[32]. Regimul comunist din România nu putea să facă excepţie de la modelul oferit de Uniunea Sovietică. Încă din 1944 s-a publicat ordonanţa generalului Dumitru Carlaonţ conform căreia toate aparatele de radio urmau să fie predate forţelor de ordine până la 10 decembrie, în caz contrar pedeapsa fiind cuprinsă între 6 luni şi 4 ani[33]. O comisie specială pentru scoaterea din uz a cărţilor fostului regim a găsit într-un depozit doar 133 de exemplare din volumul *Cutreierând Basarabia desrobită* a scriitorului Lascarov Moldovanu, volumele fiind scoase de la difuzare[34]. Încă din 23 ianuarie 1945 un ordin al Diviziunii Presei interne preciza că nu

[29] *Ibidem*, f. 358.

[30] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 123/1945, f. 95.

[31] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 5/1946, f. 21.

[32] Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, p. 450.

[33] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 57/1944, f. 10.

[34] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 50/1946, f. 5. Epurarea cărţilor, conform obligaţiilor impuse României prin Convenţia de Armistiţiu din 1944, a continuat cu frenezie demnă de o cauză mai bună. Prefectura primea rapoarte peste rapoarte din toate comunele judeţului. La Şcoala primară mixtă Slătioare au fost distruse la 15 decembrie 1945 următoarele cărţi: *Basarabia* (două exemplare) de Gh. Popa-Lisseanu, *Ruşii şi ţărănimea română* (două exemplare) de A. V. Gâdei, *La hotarele Moldovei* de A. Gheorghiu, *România în comerţul internaţional* de R. V. Teodorescu, *Armata Rusă* de Marele Stat Major, *Sovietele în faţa războiului de mâine* de Gh Tătărăscu şi *Voluntari români în Siberia* de E. Bufueiu (D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 118/1946, f. 2). La şcoala din Prundu dispăreau operele lui Coşbuc (*Din Ţara Basarabilor*) şi Simion Beli (*Sânge de moldoveni*), alături de cele ale lui Gh. Popa-Lisseanu şi A. Gheorghiu menţionate mai sus (*Ibidem*, f. 6). Erau instituţii care nu efectuaseră la timp epurarea bibliotecilor. Pretura plăşii Jiblea raporta că nu mai sunt publicaţii interzise în comună (*Ibidem*, f. 12) şi conducerea Liceului teoretic de fete Mihail şi Sevastiţa Vasilescu asigurase arderea de tot până la 10 decembrie 1945 (*Ibidem*, f. 13). Ruptura cu trecutul trebuia să fie extrem de brutală şi totală, după cum jurase tovarăşul Stalin în 1924 la mormântul lui Lenin (Părăsindu-ne, tovarăşul Lenin ne-a poruncit să păzim şi să întărim dictatura proletariatului. Îţi jurăm, tovarăşe Lenin, că nu ne vom precupeţi forţele pentru a îndeplini cu cinste şi această poruncă a ta !) (Lenin, *Opere alese*, vol. I, p. 7).

mai apar publicaţii fără autorizaţie specială[35]. Serviciul de cenzură a fost reorganizat şi la 30 aprilie 1945 responsabil pentru Argeş era Nicolae M. Niţu[36]. De la 31 mai 1947 Teohari Georgescu, ministru de interne în guvernul Groza, a ordonat să nu se mai cumpere gazete sau reviste fără ordin personal sub motiv că „situaţia finanţelor locale este foarte grea"[37]. Era un nou pas în preluarea controlului asupra gândirii. Publicaţiile argeşene erau strâns supravegheate de autorităţi. Se trimiteau la Bucureşti liste cu tot ceea ce ieşea de sub tipar. În 1945 apăreau ziarele şi revistele *Ţărănismul Argeşului, Presa, Voinţa Poporului, Lumina pentru toţi, Buletinul Eparhial, Gândul nostru* şi *Păstorul Ortodox*[38]. Publicaţiile opoziţiei erau atent supravegheate şi despre *Ţărănismul Argeşului* se raporta că are un tiraj de 5.000 de exemplare săptămânal, 3.000 de abonaţi şi un consum de anual de hârtie de 6.000 kg. Nu erau omişi nici conducătorii publicaţiei, avocaţii Th. Simionescu şi M. Piţigoi[39].

Imaginea urbei de pe Argeş era afectată în anii 1945-1947 de clădirile lovite de raidurile de bombardament ale aviaţiei americane din 1944. Unele case erau dezolante. Pe bulevardul Elisabeta la numărul 42 se aflau clădiri ale Ministerului Educaţiei Naţionale. Construcţia din curte şi magaziile fuseseră grav avariate de o bombă de mare calibru, iar casa de la stradă avea acoperişul avariat, tencuiala căzută şi crăpată şi scara principală distrusă. Comisia de salubritate propunea dărâmarea clădirilor din curte şi repararea celei de la stradă[40]. Pe acelaşi bulevard, la numărul 40, bombele distruseseră un şopron, avariaseră grav o clădire din centru şi casa dinspre stradă afectată de suflu şi cu etajul abandonat[41]. Toate clădirile ruinate se aflau în plin centru. O casă de pe strada Tudor Vladimirescu cu nr. 111, proprietatea lui Constantin Chinie, era insalubră şi în 1948, iar comisia specială a propus dărâmarea la 15 aprilie[42]. Primarul a cerut două autocamionete pentru refacerea oraşului la 11 iulie 1946, dar resursele erau îndreptate spre alte destinaţii[43]. Case, biserici şi şcoli aşteptau reparaţiile necesare pentru a nu ajunge în stadiul de ruină. Lipsa banilor a dus la imposibilitatea executării reparaţiilor la instalaţiile vitale ale oraşului. Primarul constata cu îngrijorare la 10 iulie 1946 că motorul de la instalaţia de pompare a apei potabile era stricat şi că n-a fost înlocuit, iar *populaţia suferă de apă*[44]. Canicula instalată în vară şi lipsa apei au favorizat provocarea de incendii. Forţele de intervenţie au fost surprinse de valul de foc din august 1946. Pe 15 august, s-a aprins locuinţa numiţilor Gh. R. Voicu şi Ion I. Florea din Papuceşti[45]. Două zile mai târziu dispărea în flăcări acoperişul casei din

[35] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 50/1946, f. 11.
[36] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 50/1946, f. 2.
[37] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 12/1947, f. 1.
[38] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 50/1946, f. 4.
[39] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 50/1946, f. 13.
[40] D.J.A.A.N., fond *Primăria Piteşti*, dos. 47/1946-1948, f. 2 şi 2^{v}.
[41] *Ibidem,* f. 48.
[42] *Ibidem,* f. 27.
[43] *Ibidem*, dos. 18/1946, f. 36. Pagubele produse de bombardierele americane erau remediate după posibilităţile financiare ale locuitorilor. Astfel, Petre Năstăsescu cheltuise pentru locuinţa de pe strada Sfânta Vineri, nr. 8 1.453.182 lei la cursul din 1946, iar proprietarul imobilului de pe Lahovary, nr. 2 816.200 lei (*Ibidem*, dos. 3/1946, f. 120 şi 122).
[44] *Ibidem,* dos 18/1946, f. 37.
[45] *Ibidem,* dos. 21/1946, f. 115.

proprietatea Ioanei Călin (str. Mircea Vodă, nr. 8)[46]. A doua zi era sinistrată văduva Filofteia St. Călin de pe strada Matei Basarab[47], nr. 2. Chiar dacă avea trei copii minori în grijă, n-a primit nici un ajutor de la autorităţile locale şi cele locale pentru că nu existau fonduri[48]. O scuză folosită în toate timpurile pentru a masca destinaţiile greşite ale sumelor de bani. Primăria găsea fonduri pentru a asigura solemnitatea depunerii jurământului ostaşilor din contingentul 1946 şi, mai ales, pentru decernarea medaliei sovietice ***Victoria contra Germaniei***, care *trebuie făcută cu tot fastul cuvenit*[49].

Populaţia oraşului Piteşti s-a aflat, între anii 1944 şi 1947, sub povara ocupaţiei sovietice şi autorităţile locale, la indicaţiile Guvernului Groza, au îndeplinit orbeşte condiţiile de armistiţiu. Indicaţiile de la Bucureşti erau clare. Broşura ***Ajutorul URSS pentru România obţinut de guvernul Groza*** era expediată pentru popularizare în ianuarie 1946. Citirea atentă a rândurilor demonstrează preocuparea regimului de a masca situaţia gravă în loc să rezolve cauzele reale ale problemelor economice şi sociale. *Foametea a fost astfel învinsă. Cea mai apăsătoare dintre grijile noastre ne-a fost ridicată de pe suflet…Niciun bob de grâu, nici un pumn de mălai, nici un fel de cereale nu vor mai ieşi din ţară până la recolta anului viitor. În schimb, vor intra în ţară 300.000 tone de grâu şi porumb*. Se afirma şi că soldaţii sovietici nu sunt hrăniţi din resursele alimentare româneşti[50]. Foametea şi bolile au profitat pentru a ridica tributul de vieţi omeneşti. A fost cea mai neagră perioadă din istoria contemporană a urbei de pe Argeş.

Prefectura Argeş primea de la Bucureşti nenumărate ordine cu măsuri privind diminuarea efectelor secetei şi trecerii trupelor sovietice. Conform teoriei că nu trebuie să se facă împrumuturi la duşmanii capitalişti, Ministerul Finanţelor a trimis în teritoriu o circulară privind strângerea de la populaţie a pieselor de 200 de lei din argint pentru refacerea stocurilor de metale preţioase. Se recomanda anunţarea sătenilor prin afişare şi batere de tobe deoarece ziarele şi radioul nu aveau un impact suficient de mare[51]. Colectarea monedelor din argint n-a părut o măsură deosebită în ianuarie-februarie 1945, dar mai târziu populaţia s-a văzut lipsită de un important instrument de plată în condiţiile înfloririi bursei negre. Prefectul trebuia să execute fără să comenteze ordinele de la Centru, chiar dacă erau în total dezacord cu realitatea. Telegrama Ministerului Afacerilor Interne nr. 34232/1946 subliniază modul de gândire bazat doar pe forţă al miniştrilor comunişti şi prezintă un pur limbaj de lemn (*…Pentru executarea acestei operaţiuni, trebuiesc mobilizate forţele politice ale organizaţiunilor care colaborează în guvern şi întreg aparatul de stat, într-o muncă de conştiinţă şi răspundere de zi şi noapte. În timpurile grele pe care le trece ţara, datorită secetei, care în unele regiuni bântuie de doi ani consecutivi, aparatul administrativ, poliţia şi însuşi jandarmeria, trebuie să facă dovada că se găsesc în slujba poporului. Numai în felul acesta, se poate înlătura catastrofa care ameninţă regiunile deficitare şi în acelaşi timp, să dea lovitura de graţie reacţiunii, care în lupta sa contra poporului şi a regimului democraţiei, caută să speculeze lipsurile de care guvernul nu poate să fie făcut răspunzător, decât dacă nu*

[46] *Ibidem*, f. 170.
[47] *Ibidem*, f. 172.
[48] *Ibidem*, f. 173.
[49] *Ibidem*, f. 145.
[50] *Ibidem*, f. 1/1946, f. 64.
[51] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 6/1945.

se iau la timp toate măsurile dictate de situaţia grea în care se zbat regiunile bântuite de secetă. Cine nu vrea, sau nu se simte în stare să înlăture greutăţile inerente operaţiunilor de colectare a cerealelor, nu poate să rămână în posturi de răspundere şi trebuie să lase locul elementelor constituite şi capabile. Fiecare răspunde cu situaţia sa de modul cum îşi îndeplineşte obligaţiunile ce-i revin[52]. Dacă autorităţile locale au trimis situaţii privind realitatea din teren, interpretările de la Bucureşti au fost la fel de greşite. Un singur exemplu este grăitor în acest sens. Camera de Comerţ şi Industrie din Piteşti a întocmit un raport privind producţia agricolă pe anul 1945. Cifrele sunt destul de impresionante la o primă constatare. Câmpurile au dat 87.032 t de cereale, 6.710 t de nutreţuri cultivate, 9.894 t de fân natural, 13.638 t de legume şi cartofi. Se adăugau fructe şi vin. Consumul obişnuit al judeţului depăşea însă cu mult aceste cifre. Judeţul Argeş avea nevoie de 25.000 t de grâu, 110.000 t porumb, 3.000 t alte cereale, 18.000 t de cartofi, varză şi alte legume şi 400 t de grăsimi animale şi vegetale în afara celor produse pe plan local[53]. Nu trebuie să uităm că populaţia din mediul rural şi din cartierele mărginaşe ale oraşelor consuma cu mult sub cerinţele naturale ale organismului. Este evident că judeţul Argeş începea dezastruos anul 1946, dar guvernanţii au considerat că nu este o zonă calamitată şi l-au supus colectărilor forţate şi benevole. Rezultatul final a fost răspândirea foametei şi a mizeriei, avangarda mortalităţii ridicate, de care guvernul comunist în frunte cu dr. Petru Groza se face vinovat. Dezinformarea a fost perfectă şi astăzi judeţul Argeş în noile graniţe figurează printre zonele necalamitate. Dacă în 1947 oamenii au supravieţuit unui nou val de foamete, guvernanţii s-au gândit să refacă stocul de metale preţioase, chiar dacă doctrina marxistă acordă aurului un loc secundar. Prefectura Argeş primea ordinul telegrafic nr. 24.908 din 27 august 1947 prin care cetăţenii urmau să predea contra cost Băncii Naţionale aurul sub orice formă, medaliile jubiliare, bijuteriile făcute din monede străine emise după 1800, monedele din aur româneşti sau străine, precum şi valuta forte (dolari, franci elveţieni etc.). Se excludeau pe moment salbele din monede austriece, mahmudelele şi icoşarii şi bijuteriile din aur. Brutalitatea regimului se vedea din pedepsele anunţate pentru contravenienţi: confiscarea aurului nedeclarat, amendă penală egală cu de cinci ori valoarea obiectelor preţioase şi închisoare de la 5 la 25 de ani. Ordinul era conceput extrem de absurd deoarece oamenii erau obligaţi să predea aurul până pe 30 august 1947[54], deci măsura avea drept scop stabilirea unui cadru de pedepsire a celor cu oarecare posibilităţi materiale. Trebuie să se ţină cont că mecanismul birocratic se urneşte relativ greu şi posibilităţile de informare în mediul rural erau destul de reduse.

Ideile partidelor extremiste, idei utopice, nu atrag decât elemente izolate din rândurile elitei şi ale plebei. Spiritul poporului rămâne departe de vârtejul dăunător al politicii. Arsenalul statal are însă arme pentru orice situaţie dificilă. *Masele trebuie să fie câştigate prin propagandă*[55].

[52] D.J.A.A.N., fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 21/1946, f. 221 şi 221 v.

[53] D.J.A.A.N., fond Primăria oraşului Piteşti, dos. 3/1946, f. 57.

[54] D.J.A.A.N., fond Prefectura Judeţului Argeş, dos. 18/1947, f. 79 sau dos. 19/1947, f. 22. Chiar dacă nu apreciau aurul din punct de vedere ideologic (Lenin, *Opere*, vol. 33, p. 95), comuniştii îi apreciau puterea economică şi era importantă achiziţia prin orice mijloace pentru a micşora orice capacitate de rezistenţă a maselor în situaţii de criză.

[55] Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 448.

Efectele devastatoarei secete din anii 1945-1947 au fost amplificate de politica brutală şi iraţională a Moscovei de exploatare a noilor colonii primite prin bunăvoinţa occidentalilor şi preluate prin forţa armelor. Documentele din arhive confirmă existenţa spectrului foametei ideologice încă din 1945 şi se poate spune că a fost un Holodomor şi în România. Noul regim nu aducea nimic nou în afară de exportul de ideologie utopică, condamnată la eşec încă din Antichitate de către marele gânditor Aristotel[56], şi brutalitate.

THE RED ARMY AND ARGEŞ COUNTY IN 1944-1947

Abstract

The paper presents the effects of the devastating drought from 1945-1947, effects amplified by the Moscow's brutal and irrational politics meant to exploit the new colonies that had been received thanks to the occident's goodwill and taken over though military intervention.

[56] Aristotel, *Politica*, Editura Antet, Bucureşti, f. a., p. 35.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE. DISPUTE ROMÂNO-MAGHIARE ÎN ANII 1957-1961

CEZAR STANCIU*

Relaţiile postbelice româno-maghiare au fost în cea mai mare măsură dominate de realităţile politice care au caracterizat situaţia Europei central-răsăritene după al doilea război mondial. Instaurarea regimurilor comuniste la putere, în aceste ţări, precum şi subordonarea lor deplină faţă de Moscova în condiţiile presiunilor staliniste, au reprezentat factorii determinanţi în definirea relaţiilor dintre România şi Ungaria. Cele două ţări s-au axat în anii stalinismului pe dezvoltarea relaţiilor economice şi comerciale, mai ales prin intermediul CAER iar la nivelul politicii externe au promovat cu docilitate iniţiativele sovietice. Cu toate acestea, la nivel de partid relaţiile nu au decurs în atmosfera de „deplină înţelegere" la care se refereau presa şi propaganda. La acest nivel, au continuat să se manifeste tensiuni legate de situaţia populaţiei maghiare din Transilvania, accentuate mai ales în condiţiile politice care au urmat morţii lui Stalin.

Revoluţia maghiară a sporit precauţia regimului Gheorghiu-Dej faţă de Ungaria, văzută ca o posibilă sursă de contaminare revoluţionară. Este cunoscută în literatura de specialitate poziţia lui Gheorghiu-Dej de sprijinire a represiunii organizate de Hruşciov, dar şi severitatea măsurilor interne ce urmăreau prevenirea extinderii focarului revoluţionar[1]. Acest studiu se concentrează asupra modului în care au evoluat relaţiile româno-maghiare în intervalul cuprins între înăbuşirea revoluţiei maghiare din 1956 şi începutul disensiunilor româno-sovietice, în 1962. Este perioada în care sateliţii

* Centrul de Cercetare a Istoriei Relaţiilor Internaţionale „Grigore Gafencu" din cadrul Universităţii Valahia Târgovişte.

[1] Vezi, de pildă: *1956 Explozia. Percepţii române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria*, ediţie întocmită de C. M. Lungu şi M. Retegan, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996; Ioana Boca, *1956. Un an de ruptură. România între internaţionalismul proletar şi stalinismul sovietic*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2001; Dan Cătănuş, Vasile Buga, coord., *Lagărul comunist sub impactul destalinizării*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2006; Nagy Imre, *Însemnări de la Snagov. Corespondenţă, rapoarte, convorbiri*, Editura Polirom, Iaşi, 2004; Mihai Retegan, „Conducerea PMR şi evenimentele din Polonia şi Ungaria, 1956", în *Arhivele Totalitarismului*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, anul III, nr. I/1995; Mihai Retegan, „Starea de spirit în România la sfârşitul anului 1956. Date din arhiva CC al PCR", în *Arhivele Totalitarismului*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, anul III, nr. 2/1995; Aleksandr Stykalin, *Relaţiile sovieto-iugoslave şi afacerea Imre Nagy*, în *Arhivele Totalitarismului*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, anul XIII, nr. 3-4/2005; Vladimir Tismăneanu, Doina Jela, *Ungaria 1956: revolta minţilor şi sfârşitul mitului comunist*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2006.

Moscovei, eliberaţi de presiunile staliniste, au încercat să-şi definească într-un mod propriu drumul către socialism. Reducerea presiunilor sovietice a favorizat, de asemenea, reizbucnirea - sub diverse forme - a vechilor animozităţi de sorginte naţională.

Relaţiile româno-maghiare vor continua să evolueze într-un cadru sensibil după 1956. Regimul de la Bucureşti se va interesa îndeaproape de ceea ce se întâmpla la Budapesta. La rândul lor, autorităţile maghiare vor acorda în continuare un interes deosebit relaţiilor cu RPR, atât din punct de vedere economic, cât şi în ceea ce privea minoritatea maghiară din România. Evenimentele din toamna lui 1956 nu vor influenţa nivelul ridicat de interes pe care Budapesta îl manifesta faţă de situaţia maghiarilor din Transilvania, însă precauţia şi susceptibilitatea românească faţă de astfel de interese va rămâne accentuată. Toamna lui 1956 lăsase impresia unei aparente deschideri faţă de problemele maghiarilor din Transilvania. Precauţia, teama de posibila „contaminare" a acestora determinase o atitudine mai receptivă din partea conducerii de partid. „Memorandumul" alcătuit de intelectualitatea maghiară ardeleană în zilele revoluţiei de la Budapesta şi adresat partidului generase la centru preocupare faţă de o posibilă mobilizare a intelectualităţii maghiare în această direcţie. Teama a fost confirmată la şedinţa convocată la Cluj unde o delegaţie de la Comitetul Central a fost trimisă să discute nemulţumirile intelectualităţii şi să prelucreze poziţia partidului. Intelectualitatea maghiară dovedise atunci o mobilizare şi solidaritate care au surprins autorităţile[2].

În privinţa relaţiilor de stat cu Republica Populară Ungaria, aşteptările părţii maghiare cuprindeau două aspecte: utilizarea în comun a resurselor naturale din Ardeal, ceea ce va genera insistenţe deosebite în privinţa colaborării economice, dar şi dreptul pe care Budapesta considera că îl are în a se preocupa activ de minoritatea maghiară din Ardeal. În ambele chestiuni, dar în mod special în ceea ce o privea pe a doua, regimul de la Bucureşti a reacţionat cu reţinere, încercând să tempereze avântul părţii maghiare. Mai mult, această situaţie a cunoscut şi episoade tensionate, survenite din incompatibilitatea de vederi în ceea ce-i privea pe maghiarii ardeleni. Regimul Dej a refuzat constant, sub diferite forme, să recunoască sau să accepte implicarea Ungariei în treburile comunităţilor maghiare din RPR, şi a reacţionat cu fermitate ori de câte ori a fost ridicată problema. Totodată, atitudinea maghiară în această chestiune a fost monitorizată cu atenţie.

Ambasadorul RPR la Budapesta, Ion Popescu-Puţuri, expedia în toamna lui 1957 o notă informativă la Bucureşti în care relata o discuţie interesantă avută cu preşedintele Republicii Populare Maghiare, Istvan Doby, despre situaţia din Ungaria, despre Imre Nagy şi despre relaţiile ţării sale cu România. Ambasadorul român remarca în mod special atitudinea lui Doby în privinţa lui Imre Nagy, pe care nu-l considera vinovat de trădare. Doby afirmase că situaţia creată în toamna anului precedent era în opinia sa mai degrabă rezultatul incapacităţii lui Nagy de a administra situaţia creată, „tembelismului său politic", decât al unei atitudini conştiente şi deliberate a sabotare a „cuceririlor revoluţionare ale poporului maghiar". În privinţa poziţiei oficiale a

[2] *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968*), editori Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2005, p. 48.

partidului şi a lui Kádár asupra evenimentelor din 1956, Doby era de părere că etichetarea lui Nagy drept „trădător" de către Janos Kádár era mai mult rezultatul presiunilor externe şi conjuncturii care se crease după înfrângerea „contrarevoluţiei"[3]. Evident că asemenea opinii stârneau îngrijorare la Bucureşti, unde regimul lui Gheorghiu-Dej, adversar hotărât al oricărei reconsiderări a trecutului, susţinea poziţia oficială privind „trădarea contrarevoluţionară", pe care o găsea ca fiind în interesul său. Teama de contaminare care apăruse în toamna lui 1956 rămânea de actualitate.

Ion Popescu-Puţuri remarca şi un alt element semnificativ aflat în urma discuţiilor cu Istvan Doby, referitor la atitudinea Budapestei faţă de România. Doby subliniase faptul că în raportul său către partid, Kádár menţionase importanţa „ajutorului" dat de RPR la lichidarea „contrarevoluţiei", plasând România, din acest punct de vedere, imediat după Uniunea Sovietică. De aceea, pe linie de partid, în vara lui 1957 au fost date dispoziţii pentru sărbătorirea cu fast a zilei de 23 august în Ungaria, prin largi articole de presă şi depuneri de coroane, deşi în anii trecuţi amploarea manifestărilor fusese mult mai restrânsă. Aceste dispoziţii însă au întâlnit rezistenţa Ministerului maghiar de Externe, care, după cum raporta Popescu-Puţuri, a emis dispoziţii către comitetele regionale de partid şi către Sfaturile Populare să treacă sub tăcere evenimentul. Aceleaşi indicaţii fuseseră trimise de MAE maghiar către organele de presă. Presa şi organizaţiile de partid au ignorat însă indicaţiile MAE şi au respectat directivele Secţiei de Agitaţie şi Propagandă a Comitetului Central[4]. În legătură cu acest subiect, Ion Popescu-Puţuri remarca: „personal înclin a crede că aceste elemente de la Ministerul de Externe n-au avut singure iniţiativa în această chestiune şi că ea le-a fost sugerată de mai sus. De unde? E greu de spus, dar din însemnările care au rămas la mine de la tov. Mălnăşan şi Walter Roman care au discutat cu unii din actuala conducere în timpul primei lor întrevederi cu dânşii, la cabinetul lui Nagy, reiese că tov. Kádár li s-a adresat: să dăm o autonomie reală Transilvaniei, afirmaţie care se aseamănă oarecum cu cele afirmate în articolul din Szabad Nép - publicat înaintea evenimentelor contrarevoluţionare şi în care - după cum se ştie - se ironiza aşa-zisa regiune autonomă maghiară"[5].

Regimul de la Bucureşti acorda o atenţie deosebită unor manifestări de acest gen şi orice informaţie venită din Ungaria în privinţa atitudinii faţă de România dar şi faţă de evenimentele din 1956 era privită cu interes deosebit. O delegaţie română s-a întâlnit în februarie 1957 la Budapesta cu scriitorul Péter Veress, despre opiniile căruia raporta la Bucureşti. Péter Veress (1896-1970), născut în Ardeal, luptase în armata maghiară în timpul Republicii Sovietice şi a fost închis atât în România, ca prizonier, cât şi în Ungaria, la întoarcere. În perioada interbelică s-a remarcat prin vederile sale de stânga, susţinând interesele ţărănimii. A fost ales în fruntea Partidului Naţional Ţărănesc, devenind membru al Parlamentului. După 1945, Péter Veress a ocupat diferite funcţii administrative pe linie de politică agrară, continuând să scrie. În timpul revoluţiei era preşedinte al Uniunii Scriitorilor, luând parte la Cercurile Petöfi. Veress nu a suferit persecuţii din această cauză după înăbuşirea revoluţiei, rămânând membru

---

[3] *Notă de mână semnată de Ion Popescu-Puţuri adresată CC al PMR*, în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dos. 76/1957, f. 26-27.
[4] *Ibidem*, f. 28.
[5] *Ibidem*, f. 29.

al Uniunii Scriitorilor[6].

Delegaţia, din care făcea parte scriitorul Eugen Jebeleanu, a alcătuit la 17 martie o notă prin care informa organele de partid asupra conţinutului discuţiei şi a opiniilor lui Veress referitoare la evenimentele din 1956. Veress s-a plâns de situaţia dificilă a poporului maghiar, cauzată de greşelile grave din conducere. Printre acestea, el a menţionat în primul rând nepriceperea activiştilor de partid în agricultură, carierismul acestora, lipsa calităţilor morale, învinuindu-l mai ales pe Rákosi de această situaţie. În opinia sa, Rákosi a îndepărtat din partid toţi activiştii capabili, pentru a nu-l concura în privinţa conducerii. Veress se mai plângea de faptul că cea mai mare parte a acestor activişti nu erau de origine maghiară şi nu cunoşteau trăsăturile poporului maghiar, fiind elemente mic-burgheze, cosmopolite, care se ploconesc în faţa Uniunii Sovietice din oportunism. În privinţa modelului sovietic, Veress îşi exprima dezacordul faţă de aplicarea acestuia, arătând că nu corespunde nevoilor şi situaţiei specifice din Ungaria. Se împotrivea, de asemenea, propagandei şi utilizării terminologiei proletare în relaţiile cu ţărănimea. Veress şi-a exprimat în discuţiile cu Jebeleanu şi părerea proastă pe care o avea faţă de Imre Nagy şi Janos Kádár. Despre acesta din urmă, Veress credea că nu are şanse mari să rămână la putere şi că atitudinea sa în problema lui Nagy a fost greşită: „guvernul Kádár nu este popular şi la un moment dat va trebui să predea conducerea altuia. Guvernul Kádár a făcut o mare greşeală atunci când l-a îndepărtat pe Nagy Imre după plecarea lui de la legaţia iugoslavă”[7].

În urma evenimentelor din toamna lui 1956, partidul a iniţiat o serie de măsuri represive îndreptate contra intelectualităţii maghiare din Transilvania, mai ales contra cadrelor universitare, acuzate de atitudine „nesănătoasă” în contextul revoluţiei din Ungaria. Deşi astfel de manifestări au existat într-adevăr, majoritatea acuzaţiilor erau fictive, îndeplinind o funcţie de intimidare preventivă[8]. Iniţial, au fost organizate şedinţe de prelucrare cu cadrele universitare, care vizau „lămurirea” caracterului evenimentelor din toamna lui 1956. Au fost declanşate însă şi o lungă serie de procese contra a numeroşi intelectuali maghiari, sub diferite acuzaţii ce vizau şovinismul, atitudinea contrarevoluţionară, revizionismul. Acest val de procese a continuat şi în 1958, când au cunoscut o puternică intensificare. Au avut loc de asemenea, şedinţe cu activul de partid de la Universitatea Bolyai, unde mulţi profesori au primit vot de blam, atenţionări, sau sancţiuni, sub pretextul „naţionalismului şovin burghez”[9]. A fost iniţiat un control foarte sever al publicaţiilor în limba maghiară, care a dus la retragerea unor manuale precum gramatica pentru clasa a VI-a sau o culegere de texte literare pentru clasa a X-a, care aveau o nuanţă naţionalistă. Măsura a fost dublată, evident, de sancţionarea autorilor[10]. Ofensiva contra intelectualităţii maghiare a fost dublată pe

[6] Otto J. Groeg, *Who's Who in Literature: a Biographic Encyclopedia*, Who's Who-Book and Publishing, 1979, p. 85.

[7] *Notă informativă despre tematica principală în convorbirea avută cu scriitorul maghiar Veress Peter la începutul lunii februarie 1957 la Budapesta, în locuinţa scriitorului din Buda*, în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dos. 76/1957, f. 5-7.

[8] Stelian Mândruţ, *Între „culpabilizare” şi „compromis”. Intelectualitatea universitară maghiară din Cluj „ante” şi „post” 1956*, în *Analele Sighet 8. Anii 1954-1960 Fluxurile şi refluxurile stalinismului*, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2000, p. 798.

[9] *Ibidem*, p. 810-814.

[10] *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968)*, p. 52.

plan instituţional de reforma învăţământului minorităţilor, care viza în mod special învăţământul în limba maghiară.

Biroul Politic al Comitetului Central a luat în discuţie la 20 aprilie 1959 un raport privind învăţământul minoritar, care sublinia numeroasele progrese realizate în această privinţă de la instaurarea regimului, însă atrăgea atenţia asupra unor aspecte negative precum insuficienta cunoaştere a limbii române de către elevii minoritari, care genera dificultăţi majore în privinţa integrării lor în societate şi a succesului socio-profesional. Raportul propunea o serie de măsuri pentru reorganizarea învăţământului în limba minorităţilor, în sensul studierii unor discipline în limba română, precum cele tehnice, ştiinţe exacte, istoria şi geografia[11]. Unificarea universităţilor Babeş şi Bolyai din Cluj s-a încadrat în aceeaşi serie de măsuri. După incidentele de la 24 ianuarie 1959, când un grup de studenţi au iniţiat o manifestare separată, cu tentă naţionalistă, conducerea partidului hotărâse înfiinţarea unui Comitet de Partid unificat pentru centrul universitar Cluj. O serie de şedinţe ale Biroului Politic din aprilie 1959, care au luat în discuţie crearea Comitetului de Partid, a hotărât şi unificarea celor două universităţi într-una singură, Babeş-Bolyai, cu limba de predare română[12]. Propunerea a fost făcută publică la a doua Conferinţă naţională a Asociaţiilor Studenţeşti, care a avut loc în februarie 1959. Însărcinat cu mările de pregătire a unificării a fost Nicolae Ceauşescu. Slăbiciunea opoziţiei intelectualităţii maghiare poate fi ilustrată de cazul criticului literar László Szabédi, care, după ce fusese obligat să-şi facă autocritica din cauza opoziţiei sale, s-a sinucis[13].

Relaţiile româno-maghiare au evoluat astfel într-un cadru mai tensionat. Budapesta se arăta foarte preocupată de situaţia maghiarilor din Transilvania în contextul acestor schimbări, îngrijorare pe care o exprima voalat, pe diferite canale. Susceptibilitatea faţă de intenţiile maghiare a determinat o atitudine rezervată a României faţă de RPU, lucru pe care regimul de la Budapesta l-a sesizat. Aceste aspecte au fost discutate la Bucureşti la 20 mai, într-o şedinţă restrânsă la care au participat Gheorghiu-Dej, ambasadorul român la Budapesta Vasile Pogăceanu, E. Bodnăraş, P. Borilă, C. Stoica, dar şi Al. Bârlădeanu şi Gh. Gaston Marin. Pogăceanu a expus o serie de aprecieri ale oficialităţilor maghiare în privinţa relaţiilor economice cu RPR, cele mai multe nefavorabile. Din partea Comitetului de Stat al Planificării din Ungaria, Apro Antal se plângea în mod special de modul în care România tergiversează negocierile economice şi de presupusa sa lipsă de disponibilitate în a reglementa termenii colaborării. În mod special, critica lui Apro Antal îl viza pe Bârlădeanu, despre care Antal afirmase că refuză să se întâlnească cu el. Maghiarii erau de părere că „România acordă mai mare atenţie relaţiilor economice cu alte ţări şi chiar cu ţările capitaliste, decât relaţiilor economice cu Ungaria”[14]. Bârlădeanu va relata în şedinţă despre discuţiile avute pe această temă cu oficialii maghiari, în cadrul cărora a cerut explicaţii. Kiss Karoly, însă, cu care a stat de vorbă a negat că s-ar fi făcut aprecieri de acest gen la adresa lui Bârlădeanu. El a subliniat însă că negocierile comerciale cu RPR

[11] Rafael-Dorian Chelaru, *Crearea Universităţii „Babeş-Bolyai” şi reforma învăţământului în limba minorităţilor. Cazul Janos Fazekas*, în *Analele Sighet 8…*, p. 823-825.
[12] *Ibidem*, p. 829.
[13] *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968)*, p. 53.
[14] *Stenograma şedinţei care a avut loc în ziua de 20 mai 1959*, în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dos. 20/1959, f. 1.

merg greu, ceea ce dă apă la moară naţionaliştilor din comerţul exterior maghiar. De asemenea, acesta a mai adăugat: „trebuie să socotiţi că noi suntem foarte sensibili, să socotiţi că nu este mult după situaţia de la contrarevoluţie şi nu trebuie să dăm prilej de discuţii naţionaliştilor pentru acest lucru”[15]. Cu ocazia acelei discuţii însă, Kiss, pentru a-şi atenua probabil observaţiile, a ţinut să repete în mai multe rânduri că din punctul lor de vedere nu sunt probleme în relaţiile dintre RPR şi RPU. Într-o discuţie separată cu Gaston Marin, Kiss s-a plâns de faptul că o parte mare a responsabilităţii pentru întârzieri le aparţine de fapt lor. În guvern, se plângea acesta, nu există o preocupare sistematică pentru problemele economice, care deseori sunt lăsate pe seama tehnicienilor. Aceştia au uneori vederi naţionaliste.

Pogăceanu va confirma acest punct de vedere, arătând în şedinţă modul deficient în care este organizată economia în Ungaria, unde nu există legături stabile şi permanente între ministere, iar coordonarea lasă de dorit: „un director din industria alimentară a informat pe ministru că: am dat drumul la 10 vagoane de furaje pentru export. Ministrul a spus: bravo, ca acum să văd că ei nu au suficiente furaje pentru nevoile lor. În afară de asta, sunt foarte lăudăroşi. La ei dacă te-ai duce într-o întreprindere, într-o uzină, într-o gospodărie colectivă dintr-un sat, primele cuvinte ce ţi le spun sunt acestea că ei sunt primii pe ţară sau din lume. Cu asta se îndoapă, că ei sunt primii din lume”[16].

Problema Universităţii Babeş-Bolyai a devenit şi ea, în mod evident, un subiect sensibil în relaţiile bilaterale. În aceeaşi şedinţă, Pogăceanu a făcut o informare referitoare la o discuţie de un funcţionar al ambasadei cu Györfyi Jenö, şeful Secţiei Externe a Agenţiei Telegrafice Maghiare MTI. Cu acea ocazie, ziaristul maghiar a pus în discuţie problema unificării celor două universităţi, arătând că în rândul ziariştilor maghiari există foarte multă preocupare pe această temă, ei considerând măsura un pas înapoi faţă de politica leninistă în problema naţională, dusă de RPR până în acel moment. Opinia publică maghiară a primit în mod negativ vestea şi ziariştii maghiari consideră că măsuri precum unificarea celor două universităţi vor duce în final la asimilarea populaţiei maghiare din România, cetăţeanul maghiar nemaiavând posibilitatea să-şi cultive limba şi cultura. Mai mult, Györfyi Jenö a ţinut să menţioneze că ei nu consideră rezolvată problema Ardealului, pentru că aceasta priveşte trecutul lor, familiile lor, etc. Györfyi Jenö concluziona că această situaţie este de vină pentru slaba popularizare a României în Ungaria, pentru rezerva ziariştilor maghiari faţă de tot ceea ce priveşte RPR. Funcţionarul român a încercat să explice că drepturile populaţiei maghiare nu vor fi afectate de măsură şi că PMR se ghidează după principiile leniniste în problema naţională. El i-a îndemnat pe ziariştii maghiari să nu cadă victime propagandei reacţionare. Gheorghiu-Dej s-a arătat însă nemulţumit de această atitudine. În şedinţa menţionată, Dej a insistat asupra faptului că Podrumaru - funcţionarul în cauză - a greşit, şi că nu ar fi trebuit să dea nici un fel de explicaţii: „nu trebuie să te angajezi în discuţii cu ei, nici în problema naţională, nici în probleme politice ale partidului şi guvernului. Trebuie să le spui că nu poţi să pui în discuţie linia şi hotărârile partidului. Să nu te angajezi în asemenea discuţii. Nouă nu ne spun nimic, dar se duc la tovarăşii sovietici şi le spune, ce zic, doar, doar tovarăşii sovietici ne vor

[15] *Ibidem,* f. 4.
[16] *Ibidem,* f. 8.

spune - ce faceţi voi acolo. Dar nimeni din tovarăşii sovietici nu ne-au spus nimic despre aceste lucruri”[17].

Pogăceanu a ridicat şi problema vizitelor, ale maghiarilor ardeleni în Ungaria şi ale ungurilor în Ardeal. În această ordine de idei, a fost sesizată o dorinţă mare a maghiarilor de a face astfel de vizite, însă ele nu erau întotdeauna favorabile imaginii RPR. O mare parte a maghiarilor care vizitează Ardealul venind din Ungaria sunt elemente naţionaliste, fugite din Ardeal, şi care fac reclamă proastă României, pe care o descriu într-un mod defavorabil. Soluţia, considera Pogăceanu, era ca astfel de vizite să fie pregătite de către organizaţiile de partid, sub forma schimbului de experienţă. Sub supraveghere de partid, multe astfel de situaţii ar putea fi evitate. Tocmai de aceea, continua el, numărul vizitelor individuale, al celor care îşi vizitează rudele, ar trebui drastic redus[18]. Gheorghiu-Dej s-a arătat de acord cu ideea vizitelor organizate la nivel de partid, însă a ţinut să nuanţeze: „trebuie să le dăm posibilitatea să-şi viziteze şi rudele. În acest sens, există presiuni din două părţi, şi de la ei, şi de la noi. Am primit scrisori şi de la noi ca să meargă să-şi viziteze rudele. Bineînţeles că trebuie să se facă ceva. În timpul burgheziei aveau posibilitatea să vină şi acum să nu poată veni”[19].

Problema relaţiilor cu Ungaria va fi reluată la 15 iulie 1959, într-o şedinţă cu ambasadorii RPR din străinătate, la care a participat şi Gheorghiu-Dej. Acesta va acorda o atenţie deosebită relatării lui Vasile Pogăceanu despre a 40-a aniversare a Republicii Sovietice Maghiare, proclamată în 1919. Discuţiile vor evolua în jurul interpretării pe care au dat-o maghiarii revoluţiei şi a abordării problemei. Astfel, conform lui Pogăceanu, s-a manifestat o insistenţă deosebită în a descrie în mod negativ rolul României, rolul armatei române în înăbuşirea revoluţiei maghiare. Pogăceanu a remarcat că în alocuţiunea susţinută de un membru al Comitetului Central al PC Maghiar dedicată subiectului, numele poporului român fusese menţionat de 20 de ori, din care 16 menţiuni cu sens negativ[20]. Nemulţumirea părţii române consta în faptul că maghiarii nu au încercat deloc să nuanţeze, arătând că armata care a intervenit în Ungaria în 1919 era o armată burgheză, care acţiona la comanda regimului burghezo-moşieresc. Pogăceanu, susţinut de Dej, considera că era mai mult decât necesară o asemenea distincţie, în spiritul dezvoltării unor relaţii „frăţeşti”. Pogăceanu a mai relatat atitudinea organelor de partid şi a organizaţiilor culturale şi de masă, în privinţa semnificaţiei Tratatului de la Trianon. În discursuri sau în articole de presă, se insistă în mod ostentativ asupra caracterului imperialist al Tratatului de la Trianon şi asupra faptului că problema hotarelor este încă deschisă: „în revista partidului de politică internă au apărut anul trecut două articole referitoare la tratatul de pace de la Trianon şi de la Paris. În toate aceste articole, problema este prezentată într-un sens revendicativ, ca o problemă deschisă în care se căuta soluţia cea mai justă în problema

[17] *Ibidem,* f. 9-10.
[18] *Ibidem*, f. 11. Acest aspect este sesizat şi de cercetătorul Lucian Nastasă, care în studiul introductiv al volumului *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968*) remarcă rolul important al acestor vizite în întreţinerea unei anumite stări de spirit în rândul populaţiei maghiare. Situaţia politică internă a Ungariei era mai destinsă, iar legăturile acesteia cu occidentul erau mai puternice. Această imagine era adusă acasă de maghiarii ardeleni care vizitau Ungaria (vezi volumul amintit, p. 60).
[19] *Ibidem,* f. 12.
[20] *Stenograma şedinţei care a avut loc în ziua de 15 iulie 1959 cu ambasadorii RPR din străinătate,* în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dos. 28/1959, f. 1-2.

hotarelor şi toţi spun că ei se vor frământa şi vor găsi soluţia cea mai justă. Articolele acestea au fost semnate de directorul şcolii superioare de partid”[21].

Ghizela Vass a relatat impresiile sale în urma unei vizite în Ungaria, mai ales în ceea ce privea modul în care erau văzuţi maghiarii ardeleni, ca fiind o minoritate asuprită şi lipsită de drepturi. Opinia sa era că deşi la nivelul conducerii de partid asemenea probleme nu sunt ridicate, nici în ţară, nici în relaţiile cu RPR, totuşi, ele sunt tolerate la nivel local: „în ţară acolo, în presă, în ziare, în discuţiile deschise se vorbeşte ce e cu Ardealul. Pe ei nu-i interesează ce şcoli avem acolo, cum am făcut cu universitatea, pe ei îi interesează bogăţiile Ardealului. Tovarăşii din conducerea partidului nu discută aceste lucruri, dar jos le încurajează. Un ziarist îşi permite să-l întrebe pe tov. Podrumaru, ce aţi făcut la Cluj, de ce aţi desfiinţat universitatea maghiară, vă rog să transmiteţi guvernului român că noi nu suntem de acord. Cum îşi permite el asemenea lucru?”[22]. Ghizela Vass mai atrăgea atenţia şi asupra impactului internaţional al unificării universităţilor din Cluj, impact generat mai ales de reacţiile maghiare. În străinătate, personalul diplomatic maghiar a discutat în mod cert chestiunea, deoarece o mulţime de diplomaţi străini (chinez, francez, cehoslovac) s-au interesat la omologii români despre această problemă. Nemulţumirea Ghizelei Vass îl privea şi pe Keleti, ambasadorul maghiar la Bucureşti: „aici trebuie să spunem că nici şeful misiunii diplomatice maghiare la Bucureşti, tov. Keleti, nu duce munca în spiritul întăririi şi ajutorului reciproc între ţările noastre, el duce o muncă de dezinformare a guvernului său, de a căuta elemente naţionaliste (…) Veţi vedea că toate vizitele lui Keleti în ţară, le face în Ardeal, el nu vizitează alte regiuni. Preocupările lui sunt preocupări care nu ar trebui să le aibă”[23].

Conducerea română de partid se arăta de asemenea nemulţumită de ceea ce înţelegea ca pretenţii ale Ungariei în ceea ce privea exportul românesc de materii prime. Pogăceanu arăta că deseori, în discuţiile cu el, maghiarii insistau că sunt o ţară săracă, le lipsesc materiile prime, că „dacă câţiva ani ar gospodări ei Transilvania ar fi foarte bogaţi”. Ungaria cerea să importe materii prime din RPR fără a oferi la schimb mărfuri egale ca importanţă. Opinia lor, cum s-a arătat şi mai sus, era că România încerca să tergiverseze relaţiile de schimb comercial cu Ungaria, după cum explica Pogăceanu[24]. Ambasadorul român mai relata şi despre creşterea nivelului de trai în Ungaria, care se afla în contradicţie cu pretinsele lor posibilităţi limitate. Nivelul de trai al muncitorilor din Ungaria este mult mai ridicat decât cel al muncitorilor din România, arăta Pogăceanu, însă Dej a intervenit, atrăgând atenţia asupra semnificaţiei politice a acestor măsuri, în contextul post-1956: „nu se putea după evenimentele din Ungaria, şi faptul că au luat parte la aceste evenimente mase compacte, tovarăşii noştri unguri au fost nevoiţi să facă concesii şi au ţinut seama de păstrarea unui echilibru în toate sectoarele economice şi au dat salarii care au ridicat nivelul de trai mai mult ca înainte, deşi din punct de vedere al dezvoltării economiei au rămas puţin în urmă”[25]. Cu toate acestea, Dej mai adăuga că maghiarii trebuie contrazişi atunci când se plâng de sărăcie,

---

[21] *Ibidem*, f. 3.
[22] *Ibidem*, f. 7.
[23] *Ibidem*, f. 9-10.
[24] *Ibidem*, f. 4.
[25] *Ibidem*, f. 7.

arătând neadevărul acestor plângeri cu date concrete despre salarii, nivelul de trai (mai ridicat decât al muncitorilor din RPR), nivelul producţiei globale, etc. O asemenea opinie trebuie susţinută cu date concrete, pentru a fi mai convingătoare. De altfel, şi Avram Bunaciu a subliniat cât de important era ca ambasadorii şi alţi funcţionari diplomatici să fie bine informaţi în privinţa evoluţiilor din Ungaria, pentru a putea lua atitudine în cunoştinţă de cauză[26]. Dej era, în mod evident, puternic deranjat că maghiarii deschideau subiectul universităţilor din Cluj, mai ales în străinătate. El considera că în astfel de discuţii nu trebuie neapărat explicate cauzele sau raţiunile deciziei partidului, ci mai degrabă să se atragă atenţia interlocutorului asupra originii naţionaliste, şovine, a unor astfel de abordări. Gheorghiu-Dej credea că sursa preocupărilor o reprezintă în mod cert şovinismul, şi dispreţul maghiarilor faţă de români: „zic ai noştri boanghină, aceasta este o explicaţie, dar nu are nici un conţinut, dar *bűdös olah* înseamnă român puturos, dar de ce este puturos, asta nu o mai spun, aceasta pentru că a pretins să i se recunoască drepturile de naţionalitate şi nu i s-a recunoscut”[27]. Evident, mai atenţiona Dej, nu trebuie să se permită deteriorarea relaţiilor dintre RPR şi RPU din cauza elementelor naţionaliste care circulă astfel de idei, ci ele trebuie combătute cu fermitate.

Cu ocazia acestei şedinţe, Gheorghiu-Dej a relatat şi câteva amănunte privind atitudinea lui Rakosi în problema Transilvaniei, şi mai ales discuţiile care au avut loc în 1946 pe această temă: „ne spuneau (Rákosi şi Gerö) că a fost justă poziţia noastră în ceea ce priveşte Transilvania până la acest punct, dar de acum devine o poziţie de comoditate, că ar trebui să avem capacitate să gospodărim comun cu noi Transilvania, că nu ar fi just să spuneţi că aveţi dreptate ca să rămână întreaga Transilvanie la dvs. Noi nu cerem ca naţionaliştii întreaga Transilvanie, noi cerem trei judeţe şi un clin. Dracu ştie de ce Luca în discuţii avea ieşiri violente la adresa lor. Îi spuneam: lasă oamenii în pace să spună problemele până la capăt. El încurca lucrurile, erau suspecte ieşirile lui. Trebuiau conturate bine lucrurile, atunci am spus de unde vine că noi am avea o atitudine comodă, ar fi justă poziţia dvs. când cereţi trei judeţe şi un clin, până la oraşul Stalin, eu nu-mi dau seama, vă rog să ne lămuriţi, altfel şi noi am putea să spunem că aveţi o poziţie comodă. Ce s-ar întâmpla atunci dacă am concepe punctul de vedere al dvs., s-ar întâmpla să aveţi şi dvs. probleme naţionale nu numai noi, ar fi tot atâta populaţie românească cât avem şi noi în România populaţie maghiară. Atunci mi-a răspuns: aceasta ar fi că minoritatea maghiară în România s-ar bucura de condiţii egale cu poporul român. Atunci l-a întrebat că ce le trebuie populaţia românească zălog. A fost aşa de tare surprins de lucrul acesta că s-a roşit. Vă rugăm să ne lămuriţi de ce trebuie să aveţi atâta populaţie românească în Ungaria câtă populaţie maghiară are România. Le-am spus că să nu aibă nici o grijă pentru că noi nu vom menţine monarhia până în pânzele albe. Ce putea să răspundă, am spus: poate aveţi alte motive, am vrea să le cunoaştem. S-au sucit, s-au învârtit, până la urmă au spus că ei au greutăţi mari în Ungaria şi că noi trebuie să-i ajutăm. Asta este altceva, să cunoaştem în ce constă ajutorul. Ne-au spus că sunt atacaţi de naţionalitatea maghiară că nu poartă interes pentru populaţia maghiară care trăieşte în afara graniţelor, că am uitat-o, că nu suntem pătrunşi de sentimente patriotice, că nu suntem maghiari, că suntem străini de

[26] *Ibidem*, f. 14-15.
[27] *Ibidem*, f. 17.

interesele poporului maghiar şi că avem mari greutăţi în această privinţă”[28]. Dej a mai relatat şi despre eforturile lui Rákosi de a-l convinge pe Stalin, sau pe Attlee în timpul unei vizite la Londra, despre modul în care maghiarii au ridicat din nou problema în timpul negocierilor de pace de la Paris, însă poziţia românească a rămas aceeaşi, că problema naţională îşi găseşte deplina soluţionare numai sub socialism.

Concluzia şedinţei a fost că asemenea atitudini maghiare trebuie ferm combătute, arătându-se mereu originea lor ideologică. În acest scop, toţi diplomaţii români trebuie să fie bine informaţi şi capabili să ofere argumente hotărâte, fără a încerca să explice însă politica partidului în această chestiune. Discuţii lămuritoare pe această temă au avut loc şi la vârf însă, în vara lui 1959. Între 16 şi 17 iulie, preşedintele Consiliului de Miniştrii al Republicii Populare Ungaria, Gyula Kállay, a făcut o vizită la Bucureşti, unde a purtat mai multe runde de discuţii cu o delegaţie a Comitetului Central al PMR, compusă din Nicolae Ceauşescu, Leonte Răutu, Ghizela Vass. Discuţiile au privit mai ales problema naţională, unificarea celor două universităţi şi relaţia dintre cele două partide.

Kállay a deschis discuţiile arătând cât de importante i se par părţii maghiare întâlnirile dese, la nivel de partid, pentru schimb de opinii. În cest sens, el a reiterat o invitaţie mai veche pentru o vizită a lui Gheorghiu-Dej la Budapesta, chiar şi neoficială, deoarece precedenta a fost efectuată în condiţiile evenimentelor din toamna lui 1956. Kállay era mandatat de Biroul Politic maghiar să ceară lămurire şi explicarea poziţiei PMR într-o serie de chestiuni care priveau toate problema naţională. În mod special, Kállay era împuternicit să ridice problema unificării celor două universităţi[29]. În acest sens, el a explicat că elemente naţionaliste din Ungaria încearcă să folosească situaţia pentru a denigra RPR şi a înrăutăţi relaţiile celor două ţări. Conducerea de partid consideră că măsura a fost justă şi este o problemă internă a României, a ţinut el să precizeze, însă, a adăugat, o informare a PMR, o explicare a poziţiei sale şi a raţiunilor acestei decizii ar fi fost de mare folos partidului din Ungaria, în eforturile sale de a combate atitudinile naţionaliste. Partidul nu a adoptat însă nici o atitudinea împotriva agitaţiei naţionaliste, pentru că nu cunoştea poziţia PMR în această chestiune[30]. Tocmai de aceea, premierul maghiar a transmis la Bucureşti şi dorinţa partidului său de a adopta o poziţie comună cu PMR în problema naţionalismului.

Kállay a ridicat şi problema literaturii în limba maghiară, mai ales situaţia unor volume de Petöfi care au fost cenzurate în România pe motiv că cuprindeau unele poezii cu nuanţă naţionalistă. În această chestiune, premierul maghiar a cerut explicaţii, arătând că nu trebuie uitat contextul în care poetul a scris, respectiv revoluţia de la 1848, şi că poeziile sale trebuie înţelese doar în acel context. Editarea lor ar fi fost posibilă, era de părere Kállay, cu menţiuni şi explicaţii asupra înţelesului care trebuie acordat acelor poezii. În acelaşi mod s-a procedat, mai explica acesta, cu unele poezii ce aveau o nuanţă rusofobă, datorată intervenţiei ruseşti pentru înăbuşirea revoluţiei din Ungaria. Ei au publicat acele poezii, cu explicaţiile de rigoare, considerând că poporul

---

[28] *Ibidem*, f. 21-22.

[29] *Stenograma convorbirii avute de către tovarăşii Nicolae Ceauşescu, Leonte Răutu, Ghizela Vass şi Iosif Ardeleanu cu tovarăşul Gyula Kállay, preşedintele Consiliului de Miniştrii al Republicii Populare Ungare*, în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dos. 30/1959, f. 1-3.

[30] *Ibidem*, f. 19.

nu poate şi nu trebuie să confunde armata ţaristă cu armata sovietică eliberatoare[31].

Nicolae Ceauşescu a răspuns lui Kállay în problema naţionalismului, arătând că PMR duce o politică foarte dură faţă de elementele reacţionare, şovine, care pot fi întâlnite în sânul ambelor naţionalităţi. Argumentele lui Ceauşescu au fost de origine leninistă, citând unele lucrări ale acestuia în care se pronunţa în favoarea înfrăţirii naţionalităţilor prin educaţie, evidenţiind rolul şi importanţa şcolii în această direcţie. Ceauşescu insistă, cu o nuanţă de reproş slab camuflat, că PMR nu ia în considerare reacţiile elementelor şovine atunci când ia o măsură, ci interesele poporului muncitor. Totodată, el a exprimat şi nemulţumirea conducerii române faţă de poziţia lui Dögey, ministrul maghiar al agriculturii, care după o vizită în România (Cluj, printre altele), povestea la Budapesta că a văzut oameni cu lacrimi în ochi, referindu-se evident la maghiari. Kállay şi-a exprimat surprinderea şi a cerut amănunte, pe care Ghizela Vass n-a ezitat să i le ofere: declaraţiile fuseseră făcute după întoarcerea sa din RPR, într-o discuţie cu unii funcţionari români de la ambasadă[32]. În privinţa reformei învăţământului mediu, Ceauşescu i-a explicat lui Kállay că în acest fel se urmăreşte sporirea şanselor tinerilor aparţinând minorităţilor de a se integra socio-profesional, având în vedere că trăiesc în RPR unde limba oficială este româna şi necunoaşterea ei le-ar putea aduce dificultăţi în muncă[33].

Ghizela Vass va ridica şi problema agitaţiei făcute în străinătate de către ambasadorii maghiari pe tema unificării universităţilor, oferindu-i amănunte despre relatările funcţionarilor diplomatici români, cărora omologii lor maghiari le-au pus în mai multe rânduri întrebări pe această temă. Ceauşescu a intervenit din nou în problema ambasadorului Keleti, subliniind faptul că preocupările acestuia nu erau privite deloc cu ochi buni de conducerea de partid de la Bucureşti. Mai departe, acesta a enunţat unele nemulţumiri ale părţii române în ceea ce privea abordarea istorică maghiară în privinţa Ardealului. Ceauşescu a explicat că în opinia conducerii române, nu trebuie subliniat faptul că Ardealul a revenit României pentru că a ieşit mai repede din coaliţia hitleristă, ci pentru că este just să fie aşa, împărţirea lui în 1940 fiind un act imperialist. În privinţa Trianon-ului, de asemenea, insistenţa asupra caracterului său imperialist este dăunătoare, continua Ceauşescu, pentru că deşi războiul şi tratatele implicit au avut caracter imperialist, aşa cum au subliniat la momentul respectiv Cominternul şi toate PC-urile, totuşi, rămâne un fapt majoritatea etnică covârşitoare a românilor în Ardeal, ceea ce, din nou, oferă un caracter just soluţiei la problema teritorială româno-maghiară. Insistenţa asupra caracterului imperialist al tratatului de la Trianon, de către partea maghiară, este contraproductivă, se mai arăta în discuţii, deoarece creează confuzie şi serveşte intereselor „duşmanului"[34].

În privinţa cărţilor lui Petöfi şi a editării în comun a publicaţiilor pentru maghiarii din RPR, s-a exprimat Leonte Răutu. El a subliniat atitudinea fermă adoptată de PMR contra liberalizării în literatură şi faptul că partidul menţine un grad foarte ridicat de vigilenţă în această chestiune. Cu aceeaşi nuanţă de reproş, el l-a atenţionat pe Kállay că tocmai o astfel de atitudine a făcut ca în RPR să nu se producă

[31] *Ibidem*, f. 24.
[32] *Ibidem*, f. 32-33.
[33] *Ibidem*, f. 37.
[34] *Ibidem*, f. 43-44.

evenimentele care s-au produs în Ungaria. Vigilenţa a prevenit strecurarea influenţelor burgheze şi reacţionare în domeniul culturii şi de aceea PMR nu intenţionează să facă nici o concesie în această chestiune. Această vigilenţă se traduce în supravegherea atentă şi refuzul compromisului faţă de orice influenţă reacţionară, indiferent de forma sub care se manifestă aceasta şi în mod special, sublinia Răutu, masca cea mai frecvent folosită pentru strecurarea influenţelor burgheze este ideea de moştenire culturală. El dă exemplul poeziilor lui Eminescu, care au fost atent selecţionate, iar publicistica sa nu a fost reeditată. Lenin, amintea Leonte Răutu, sfătuia în această privinţă, spunând că nu trebuie preluată decât acea parte a moştenirii culturale care are un caracter progresist[35].

Leonte Răutu nu a acceptat deci argumentele lui Kállay în privinţa poeziilor lui Petöfi, insistând asupra faptului că publicarea unor lucrări care denigrează poporul român ar însemna să oferi o armă în mâna „duşmanului”, ar fi stimulat activitatea elementelor şovine. Un astfel de gest era catalogat de Răutu drept naivitate. El arăta că şi în Uniunea Sovietică s-a procedat la fel cu operele lui Dostoievski sau ale altor clasici[36]. Ceauşescu adăuga la rândul său: „dacă noi am publica aceste poezii ale lui Petöfi, noi n-am servi cu nimic cauza prieteniei între poporul român şi maghiar, dimpotrivă, am da instrumente în mâna elementelor naţionaliste române în primul rând publicând asemenea poezii care jignesc poporul român şi pe urmă aceste elemente ar putea spune *dacă aduceţi şi publicaţi poeziile lui Petöfi, hai să publicăm şi pe Nichifor Crainic, pe Goga, pe Radu Gyr şi pe alţii*”. La aceasta, Ghizela Vass a intervenit: „avem destule poezii jignitoare la adresa poporului maghiar”. Un alt incident pe care Leonte Răutu l-a reproşat lui Kállay, tot pe linie culturală, a fost problema filmelor. În RPR n-a fost permisă difuzarea filmului maghiar „Brigada 39” care descria revoluţia bolşevică maghiară de la 1919 tot datorită atitudinii faţă de români, a modului în care erau descrişi aceştia. Filmul arăta reprimarea şi înăbuşirea revoluţiei, de către batalioane române, ceea ce conducerea de partid de la Bucureşti a considerat că este în detrimentul prieteniei româno-maghiare. Au mai fost însă şi alte cazuri, menţiona Răutu: „noi am avut în afară de filmul *Brigada 39* un caz foarte supărător anul trecut cu un film de scurt metraj pentru copii intitulat *Ursul terorist,* film colorat, care descrie cum doi copii trăiesc într-o peşteră, ursul închide bârlogul, copiii sunt ţinuţi prizonieri de către urs şi până la urmă sunt eliberaţi şi ursul este pedepsit. Ursul poartă opinci româneşti, port românesc, cântă şi dansează pe melodia Rapsodiei Române de Enescu. Noi am considerat că acest film are un substrat uşor de ghicit. În general se vede că elementele naţionaliste caută toate căile pentru a aduce jigniri celei mai elementare demnităţi naţionale”[37].

Participanţii la discuţii au încercat să încheie pe o notă pozitivă, subliniind importanţa unor întâlniri de acest gen şi al unei bune comunicări între conducerile celor

---

[35] *Ibidem,* f. 45-46.

[36] *Ibidem*, f. 48. Unul dintre textele în cauză suna astfel: *„Tu sârbule, tu slovacule, neamţ, ceh, valahime/ De ce-l muşcaţi cu toţii pe maghiar?/ Care v-a apărat pe voi de turci şi de tătari/ În mâini maghiare a strălucit sabia, / Am împărţit cu voi cinstit, dacă/ Norocul ceva mai bun ne-a dat,/ Şi-am preluat întotdeauna jumătate/ Din povara pe care soarta nemiloasă a pus-o pe umerii voştri./ (...)Sus deci, popor maghiar, contra acestei hoarde mişele/ Ce-ţi ameninţă proprietatea şi viaţa. / Cu lei am luptat odinioară/ Şi-acum aceşti păduchi să ne mănânce?”* (*Ibidem*)

[37] *Ibidem,* f. 57.

două partide, pentru a evita apariţia unor situaţii similare în viitor. Ambele părţi au făcut şi o informare asupra muncii celor două partide, asupra situaţiei din RPR şi RPU, convenind asupra reluării discuţiilor în viitor. Lupta contra naţionalismului, a conchis Kállay, nu poate fi dusă decât împreună. Ungaria nu va mai relua în discuţiile cu partea română problema unificării celor două universităţi. Mai mult - nu ştim în ce măsură este rezultatul discuţiilor din iulie cu Kállay - ambasadorul maghiar Keleti a fost rechemat din România în decembrie acelaşi an. În întâlnirea sa cu Dej înaintea plecării din România, nu au mai fost aduse în discuţie probleme de natură naţională. Cei doi au făcut un scurt schimb de impresii, despărţindu-se în mod aparent cordial[38].

Măsurile ulterioare de derusificare aplicate de regim pe plan intern, în sensul revalorificării culturii naţionale, au vizat însă şi aspecte care ţineau de cultura maghiară. Astfel, reintroducerea valorilor naţionale în circuit s-a făcut nu numai în defavoarea celor ruseşti, dar şi a celor maghiare. Schimbările de denumiri (străzi, instituţii) prin care au fost atribuite denumiri româneşti au vizat şi locuri ce aminteau de cultura şi trecutul maghiarilor. Acest atitudine s-a accentuat după Plenara CC din noiembrie-decembrie 1961. Se încerca astfel, consideră Lucian Nastasă, o „naţionalizare" a trecutului şi o „atenuare a memoriei istorice a comunităţii maghiare"[39]. Publicarea controversatului volum „Istoria RPR" a fost însoţită de un alt volum, intitulat „Din istoria Transilvaniei", care oferea o perspectivă românească asupra istoriei ardelene, diferită de perspectiva maghiară. Publicarea acestui volum s-a produs în preajma Congresului al II-lea al PMR din iunie 1960 şi a stârnit reacţii negative la Budapesta[40].

Problema a fost ridicată în discuţia cu Vasile Moldovan, consilierul cultural al Ambasadei RPR la Budapesta, de către Béla Köpeczi, directorul general al editurilor din RP Ungară. El i-a explicat lui Moldovan că publicarea volumului a provocat o mare „zarvă" printre istoricii maghiari, care erau de părere că volumul nu va avea decât consecinţe negative asupra relaţiilor româno-maghiare. După părerea lor, publicarea cărţii este „neavenită" şi este o expresie a „naţionalismului" românesc[41]. Publicarea sa în preajma Congresului PMR, mai arăta acesta, ilustrează faptul că lucrarea a avut girul conducerii de partid şi de ci nu poate fi socotită ca o iniţiativă a istoricilor clujeni. Istoricii maghiari, arăta Köpeczi, se întrebau de ce românii pot publica asemenea lucrări şi ei nu. Köpeczi insista că la publicarea unei astfel de lucrări, trebuia consultată şi partea maghiară[42]. Moldovan relata despre întâlnirea cu Béla Köpeczi: „pentru aceasta el crede că lucrarea n-ar fi trebuit să apară. În general, acei cu care a discutat sunt de părere că în RP Română se irosesc inutil energii şi fonduri pentru elucidarea unor probleme închise. Noile relaţii dintre RP Română şi RP Ungară consfinţesc o situaţie de fapt, se recunoaşte justeţea apartenenţei Transilvaniei la RP Română, se ştie

[38] *Note din ziua de 24 noiembrie 1959 de la primirea de către tov. Gh. Gheorghiu-Dej a tov. P. Keleti, ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al RP Ungare în RPR, în legătură cu plecarea lui definitivă din RPR*, în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dos. 40/1959, f. 1-5.

[39] *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968*), p. 63-64.

[40] *Ibidem*, p. 62.

[41] *Notă de convorbire între tov. Vasile Moldovan, consilier cultural la Ambasada RPR din Budapesta şi tov. Béla Köpeczi, directorul general al editurilor din RP Ungară*, în ANIC, fond CC al PCR - secţia Cancelarie, dosar nr. 71/1961, f. 7.

[42] *Ibidem.*

că majoritatea populaţiei acestei provincii este românească. Nu mai este deci necesar ca istoricii şi arheologii români să-şi „piardă" timpul căutând dovezi cu privire la naşterea poporului român[43] şi la continuitatea pe teritoriul Daciei a populaţiei daco-romane."[44] Moldovan a argumentat în favoarea lucrării folosind abordarea ideologică: istoria fusese scrisă de burghezie şi pusă într-o lumină falsă, sarcina istoriografiei marxiste este de a elucida trecutul pe baza principiilor materialismului[45]. Asemenea argumentări, după cum s-a mai putut observa, erau folosite deseori de către partea română în polemicile cu maghiarii, în primul rând pentru că oferea o acoperire deplină contra acuzaţiilor de naţionalism şi în plus lăsa partea adversă fără argumente. Béla Köpeczi a adus şi argumente de conţinut, conform cărora lucrarea tratează unilateral istoria Transilvaniei, subliniind exagerat relaţiile cu Ţara Românească şi Moldova şi neglijând relaţiile Transilvaniei cu Ungaria, ceea ce contravenea adevărului istoric. Pe de altă parte, însă, Köpeczi a rămas la părerea că lucrarea este inutilă şi că problema în sine nu interesează pe nimeni în afară de istoricii români şi maghiari[46].

Ambele părţi au încercat în aceşti ani să păstreze o aparenţă bună a relaţiilor bilaterale, deşi la nivel de partid acestea erau relativ reci, din pricina neînţelegerilor pe teme naţionale. La nivel de stat, relaţiile au avut un parcurs mai bun, dominat de colaborarea economică, foarte importantă pentru Ungaria care întâmpina numeroase dificultăţi pe linie economică. În septembrie 1961 Gheorghiu-Dej a condus o delegaţie care s-a aflat pentru câteva zile în Ungaria, după invitaţii repetate şi insistente ale părţii maghiare. În aprilie 1961 Gheorghiu-Dej a avut o întâlnire neoficială cu János Kádár, când a tranzitat Ungaria cu ocazia unei vizite în Polonia. Kádár şi-a reînnoit invitaţia adresată lui Dej pentru o vizită în Ungaria şi a arătat cât de important era pentru ei acordul economic cu România, din punct de vedere economic[47]. Cu aceeaşi ocazie, a avut loc şi un episod mai puţin obişnuit. Kiss Károly, membru în Biroul Politic maghiar, a solicitat o întrevedere între patru ochi cu Dej, fără translator maghiar. El i s-a plâns lui Dej despre marile probleme economice pe care le întâmpina Ungaria, mai ales în ceea ce privea consumul. Ungaria consumă mult mai mult decât produce, s-a plâns el, şi are o datorie externă foarte mare. Bugetul statului este sufocat de obligaţii precum pensii numeroase şi foarte mari, subvenţii masive în transport, etc. Cu toate acestea, nimeni în conducerea maghiară nu înţelege aceasta, curentul în sânul Biroului Politic este de a nega existenţa problemelor. Kiss Károly mai spunea că singura soluţie pe care o găseşte conducerea maghiară este un nou împrumut de la Uniunea Sovietică[48].

Biroul Politic al PMR a hotărât în iulie 1961 să semneze un acord pentru utilizarea energiei nucleare în scopuri paşnice, cu Ungaria, precum şi reînnoirea

[43] Sublinierea în original.
[44] *Ibidem,* f. 8.
[45] *Ibidem.*
[46] *Ibidem,* f. 9.
[47] *Notă despre discuţia cu tov. Kadar Janos din ziua de 28 aprilie 1961*, în *loc. cit.*, dosar nr. 71/1961, f. 12.
[48] *Rezumat al celor spuse de tov. Kiss Karoly în discuţia avută cu tov. Gh. Gheorghiu-Dej şi Ion Gheorghe Maurer în zilele de 23 şi 28 aprilie 1961, cu ocazia trecerii prin Ungaria a delegaţiei de partid şi guvernamentale a RPR,* în *loc. cit.*, f. 13-17.

acordului cultural existent[49]. Tot la nivelul Biroului Politic s-a decis, anterior vizitei, să fie respinse pretenţiile maghiare privind anumite abuzuri pe care partea română le-ar fi făcut cu ocazia naţionalizărilor, precum şi alte cereri referitoare la sporirea atribuţiilor de asistenţă juridică ale statului maghiar faţă de cetăţenii maghiari aflaţi în RPR şi eliminarea regimului de vize la frontiera româno-maghiară[50]. În acest fel, întrevederea româno-maghiară din septembrie a fost lipsită de substanţă, discuţiile rezumându-se la chestiuni economice şi culturale. De altfel, refuzul de a discuta chestiuni sensibile era şi un mijloc de apărare împotriva compromisului, care mai fusese folosit şi cu alte ocazii. Practic, prin refuzul de a lua în discuţie o chestiune, cererea respectivă îşi pierdea din legitimitate.

Delegaţia care a vizitat Ungaria între 1-7 septembrie 1961 a fost compusă din Gh. Gheorghiu-Dej, I.Gh. Maurer, Al. Moghioroş, Al. Bârlădeanu, M. Mănescu, C. Mănescu, M. Roşianu[51]. Partea română a insistat să-i dea un caracter de stat, aşa cum reieşea şi din comunicatul dat publicităţii. Delegaţia condusă de Dej a vizita Budapesta şi alte obiective industriale, a purtat discuţii economice şi a semnat acordurile privind utilizarea paşnică a energiei nucleare şi schimburile culturale[52]. În comunicat, a fost menţionat „schimbul de vederi” privind construcţia socialismului în cele două ţări precum şi „unitatea de vederi” în problemele politicii internaţionale. Cele două guverne s-au angajat să adâncească colaborarea economică şi culturală[53].

În concluzie, se poate observa că relaxarea presiunii Moscovei după moartea lui Stalin a permis evidenţierea mai limpede a diferendelor şi animozităţilor ce caracterizau relaţia dintre România şi Ungaria. Deşi la nivelul celor două guverne s-au depus eforturi pentru adâncirea colaborării, tensiunea şi neîncrederea reciprocă au continuat să reprezinte caracteristice ale relaţiilor româno-maghiare. Mascate de propagandă, care sublinia de fiecare dată colaborarea „frăţească” dintre cele două popoare, animozităţile prezentate ilustrează faptul că atitudinile politice de origine naţională s-au dovedit mai puternice decât spiritul internaţionalist care - în mod oficial - caracteriza relaţiile dintre cele două partide şi state. Aceasta dovedeşte încă o dată caracterul aparent, superficial, al reconcilierii naţionale pe care regimurile comuniste din ambele ţări susţineau că o promovează.

---

[49] *Stenograma şedinţei Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 11 iulie 1961*, în *loc. cit.*, dosar nr. 30/1961, f. 1.
[50] *Stenograma şedinţei din ziua de 16 august 1961 la care au participat tovarăşii: Emil Bodnăraş, Chivu Stoica, Alexandru Drăghici, Ion Gheorghe Maurer, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan şi Dalea Mihai*, în *loc. cit.*, dosar nr. 36/1961, f. 7-10.
[51] *Protocol no. 10 al şedinţei Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 27 iulie 1961*, în *loc. cit.*, dosar nr. 35/1961, f. 2.
[52] *Scânteia*, 8 septembrie 1961.
[53] *Ibidem.*

BEHIND THE CLOSED DOORS. ROMANIAN-HUNGARIAN DISPUTES 1957-1961

Abstract

The relations between Romania and Hungary during Communism prove without any doubt the artificial character of the solution offered by Communism to national enmities. Torn by rivalries concerning Transylvania and the Hungarian minority in Romania, the two countries had been placed on opposite sides during the interwar period. The Communist regimes emerged under Soviet tutelage claimed to have solved these rivalries on basis of proletarian internationalism. This study illustrates the false character of such assumptions. Describing the evolution of the Romanian-Hungarian relations between 1957 and 1961, the article reveals the persistence of national animosities beneath the loud Communist propaganda.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

BISERICI ŞI ŞCOLI PROTESTANTE LA PITEŞTI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

SPIRIDON CRISTOCEA*

Aflat la sud de Carpaţi, la confluenţa Râului Argeş cu Râul Doamnei şi la întretăierea unor importante căi de comunicaţie care făceau legătura, spre nord, cu oraşele transilvănene, Sibiu, prin Râmnicu Vâlcea, şi Braşov, prin Câmpulung, iar spre sud cu Bucureştiul, Piteştiul este localitatea care după devenirea sa ca oraş, în secolul al XIV-lea[1], a fost locuit numai de români. Acest lucru este relevat de episcopul şi arhiepiscopul de Sofia, Petru Bogdan Bakšic, care, în 1640, consemna faptul că Piteştiul avea „200 de case de români, adică vreo mie de suflete…“. Fiind catolic, el menţionează că „aici nu sunt catolici, doar când vin negustori la târg“[2].

În decursul anilor însă, din motive pe care nu este cazul să le analizăm aici, alături de români s-au aşezat locuitori veniţi din afara graniţelor, în special de la nord de Carpaţi şi de la sud de Dunăre, de alte etnii şi de alte religii. Până la catagrafia din 1838 nu avem informaţii exacte despre numărul locuitorilor, despre originea lor etnică şi despre religia lor.

Document de o deosebită importanţă, fără de care nu se poate scrie istoria Piteştiului în această perioadă, catagrafia din 1838, întocmită ca urmare a prevederilor Regulamentului Organic din 1831, ne prezintă pentru prima dată informaţii despre situaţia demografică a oraşului, despre originea etnică a locuitorilor şi indirect despre religia lor ş. a.

Împărţit în patru culori (roşie, neagră, albastră şi galbenă) Piteştiul avea în 1838 un număr de 4.014 locuitori, dintre care cei mai numeroşi erau românii - 2.318. După români, urmau, în ceea ce priveşte numărul de locuitori, sârbii, cu 891 de persoane, ţiganii - 416 şi grecii - 227. În privinţa sârbilor, ei puteau fi bulgari care, fugind de pe teritoriul lor aflat în Imperiul Otoman, nu-şi declarau etnia adevărată, pentru a nu fi duşi înapoi. O comunitate importantă era şi cea israelită care număra 78 de persoane, pentru ca ruşii să fie în număr de 24 şi armenii în număr de 19. În afară de aceşti locutori de altă etnie, decât cea a românilor, în Piteşti se aflau şi 18 nemţi şi 5 unguri, veniţi desigur de peste munţi[3].

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] Prima atestare documentară a Piteştiului se află într-un hrisov al domnitorului Mircea cel Bătrân din 20 mai 1388 (*D.R.H.*, B, Ţara Românească, vol. I, nr. 9, p. 25-28).

[2] *Călători străini despre ţările române*, vol. V, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, p. 208.

[3] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare: D.A.N.I.C.), fond Catagrafii 1838, 46/1838, partea I.

După 1838, se produce o creştere a numărului de locuitori ai Piteştiului, astfel că de la 4.014, câţi existau în acest an, se ajunge la 8.400 în 1872, la 10.949 în 1890 şi la 15.570 în 1901.

Biserica calvină. Odată cu creşterea numerică a populaţiei Piteştiului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea apar comunităţi de altă religie care îşi vor construi propriile biserici. Astfel, comunitatea armeană îşi construieşte biserica în 1852, cea israelită avea sinagogă în 1864[4], iar cea catolică edifică biserica Sf. Anton în 1896.

În afară de aceste comunităţi, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la Piteşti exista şi o comunitate maghiară reformată. Neavând biserică, această comunitate s-a adresat domnitorului care a aprobat, printr-un decret, construirea unui asemenea locaş. Ca urmare a decretului domnesc, Ministerul de Interne, prin ordinul 280 din ianuarie 1860, a dat voie „comunităţii maghiaro-reformată din acest oraşi Piteşti a ridica biserică pe locul lăsat prin testament de reposatul medic Carl Iechel" (Carol Zekely, n.n.). Obţinând aprobările, comunitatea maghiară a construit biserica care „a şi luat săvârşire şi sănţirea ei, conform ritului său, la 11 decembrie anul espirat" (1862 n.n.). Pentru „predicarea religiunii, susţinerea şi consolidarea moralei" a fost orânduit ca preot pastorul Ioseph Nagy.

Pastorul, care săvârşise „înveţăturile gimnasiale şi facultative păstorale", a fost însărcinat „cu ţinerea unei şcoale, unde tinerimea să-şi poată priimi o educaţiune morală şi socială din obectele necesarie alle învăţământului, conform posiţiunei de meseriaşi". Privind obiectele de învăţământ ele erau „cele dintâi cunoştinţe ce tot omul trebue a le poseda în limbile germană şi maghiară". Pentru a respecta legile ţării, în această şcoală trebuie să se înveţe limba română „ca limbă principală a ţerrei". În vederea deschiderii şcolii, câţiva reprezentanţi ai comunităţii (Sigmond Kovats, curator, Velesnyei Şandor, Ludvig Kubis, casier ş.a.) cer Ministrului, la 10 ianuarie 1863, aprobarea ca institutorul român Barbu Pretorian, cu care încheiaseră un contract, să fie „învăţător în această şcoală pentru limba română". De asemenea, ei cer ministrului să elibereze „autorisaţiune numitului pastor al nostru, Ioseph Nagy, spre a putea deschide şcoala, cât se va putea mai curând, şi a urma cu învăţătura copiilor noştri, cari acum nu au nici un conducător spre luminarea învăţăturilor" (Fig. 1).

Totodată, semnatarii trimit ministrului şi învoirea încheiată, la 9 ianuarie 1863, cu institutorul Barbu Pretorian, care avea autorizaţia 25715/19 decembrie 1862 eliberată de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice. „Fiind datori a avea la şcoala noastră de la biserica unguri reformaţi şi un profesor de limba română", semnatarii s-au învoit cu Barbu Pretorian, care primea ca plată un galben pe lună pentru „venirea la şcoală un ceas dimineaţa, iar vara două, şi dimineaţa şi dupe amiazi"[5] (Fig. 2).

Pentru deschiderea şcolii maghiare, prefectul judeţului Argeş ceruse, prin adresa 896/18 ianuarie 1863, să i se prezinte aprobarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi de aceea cei doi reprezentanţi ai comunităţii, pastorul Nagy şi curatorul Kovats, trimit Ministerului o telegramă, primită de acesta la 18 februarie

[4] Prima sinagogă a comunităţii israelite din Piteşti, ce exista în 1864, a fost demolată în 1922, pentru a se construi, între 1920 şi 1924, cea care se află astăzi pe B-dul Eroilor.
[5] D.A.N.I.C., fond Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice (M.C.I.P.), dos. nr. 54/1863, f. 4, 5.

1863, prin care solicită a „da deslegare ceruta de d. prefect Argeşi, prin raport n. 896 ianuarie 18, pentru deschiderea şcoalei maghiare“[6].

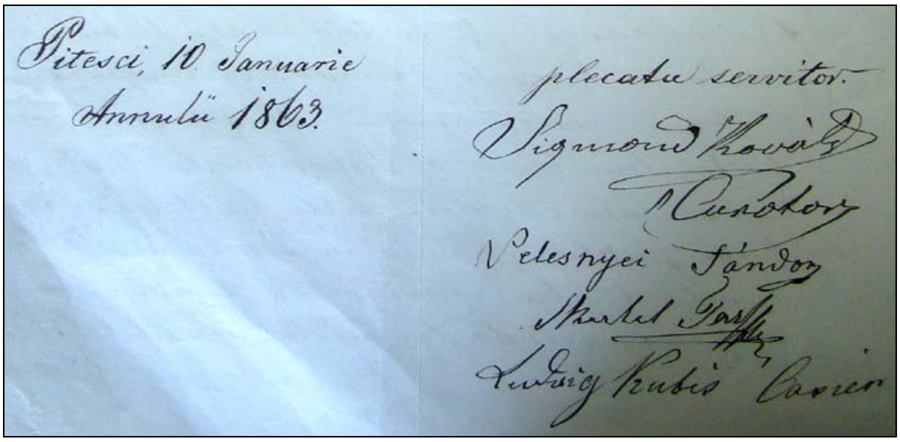

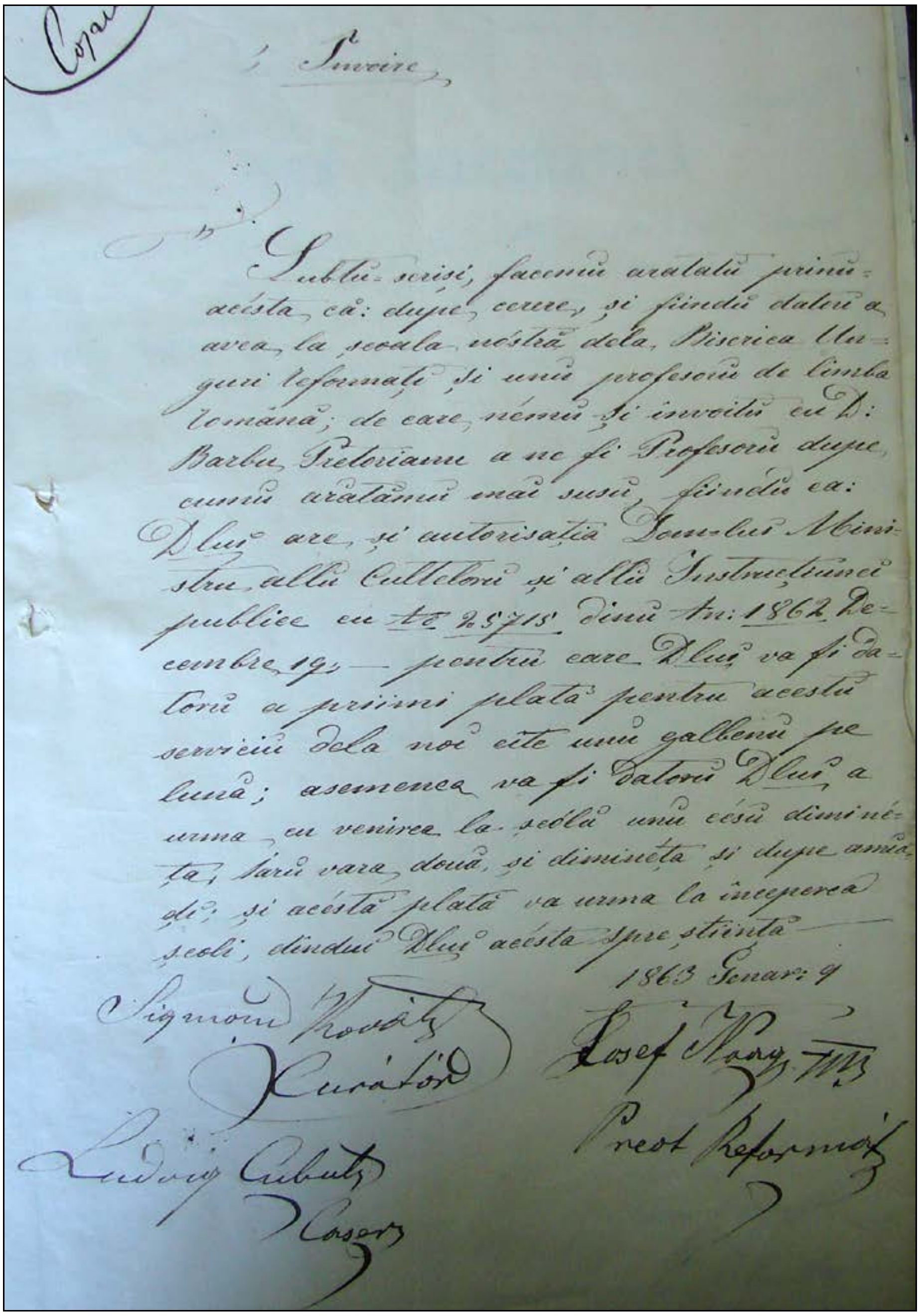
Fig. 1. Semnatarii cererii din 10 ianuarie 1863.

În urma acestor solicitări, ministrul cultelor, prin adresa 6597 înaintată Consiliul Superior al Instrucţiunii, „recomandă cererea mai multor locuitori maghiari din oraşiul Piteşti de a se autorisa deschiderea unei şcoale în care să se predea limbile germană, maghiară şi română“. Deliberând asupra adresei ministrului, Consiliul aprobă, în ziua de 19 martie 1863, „deschiderea şcoalei reformate maghiaro-germane şi să dea autorisaţiune pastorului Ioseph Nagy de a instrui pe copii în acele limbi“ şi lui Barbu Pretorian de a „învăţa limba română în această şcoală“. De asemenea, Consiliul Superior mai hotărăşte: „curatela bisericei şi a şcoalei va fi datoare a ţine duoă essamene pe fiecare an, la fiecare semestru, şi a fi supusă instrucţiunilor privitoare la instrucţiunea publică“, iar institutorul pentru limba română trebuia să aibă autorizaţia Ministerului.

Hotărârea Consiliului Superior al Instrucţiunii, aprobată de Minister, a fost trimisă la 27 aprilie 1863, cu numărul 12548, Comitetului de Inspecţiune Şcolară din Districtul Argeş spre a o pune în aplicare“[7].

Documentele prezentate mai sus, păstrate la arhivele statului de la Bucureşti şi Piteşti, prezintă o mare importanţă privind istoria comunităţii reformate maghiare din Piteşti. Ele ne informează că această comunitate şi-a construit o biserică la Piteşti, care a fost sfinţită la 11 decembrie 1862 şi care este mai veche decât biserica catolică Sf. Anton construită în 1896. Dacă ultima se păstrează şi astăzi, pe str. Victoriei, biserica reformată nu se mai păstrează decât într-o carte poştală ilustrată. Situată în centrul Piteştiului, pe str. Doamna Bălaşa, această biserică a fost distrusă în timpul bombardamentelor aviaţiei americane din anul 1944. Aici, probabil, a funcţionat şcoala reformată maghiară, care trebuia să se deschidă după 27 aprilie 1863 (Fig. 3).

[6] D.A.N.I.C, fond M.C.I.P., dos. 54/1863, 6.
[7] D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dos. 54/1863, f. 2, 7.

Învoire

Subt-scrişi, facemu arătatu prinu acêsta, că: dupe cerere, şi fiindu datori a avea la scoala nóstră dela Biserica Ungurii reformaţi şi unu profesoriu de limba română; de care nému şi învoitu cu D: Barbu Pretorianu a ne fi Profesoriu dupe cumu arătamu mai susu, fiindu ca: Dlui are şi autorisaţia Domnului Ministru allu Cultelorŭ şi allu Instrucţiunei publice cu No 25715 dinu An: 1862 Decembre 19 — pentru care Dlui va fi datoru a primi plata pentru acestu serviciu dela noi câte unu galbenu pe lună; asemenea va fi datoru Dlui a urma cu venirea la scólă unu césu diminéţa, iarŭ vara două, şi diminéţa şi dupe amiadi; şi acêstă plată va urma la începerea scoli, dându Dlui acêsta spre ştiinţa —

1863 Ienar: 9

Sigmond Kovács Curátor

Josef Nagy m.p. Preot Reformat

Ludwig Cubutz Casier

Fig. 2. Învoirea din 9 ianuarie 1863, cu Barbu Pretorian.

La 24 ianuarie 1867 primarul oraşului Piteşti primea o scrisoare de la epitropii bisericii ungare reformate din care aflăm multe lucruri despre acest locaş. După cum am arătat mai înainte, biserica reformată a fost construită pe un loc donat de răposatul doctor Carol Szekely. Dar, în afară de acest loc, Carol Szekely lăsase prin testament bisericii şi via sa din Coasta Câmpului, din plasa Podgoria, jud. Muscel. Potrivit testamentului, Ludvich Szekely, fratele lui Carol Szekely, în calitate de epitrop, trebuia să lucreze via, iar, după ce scădea cheltuielile, o parte din venit îi revenea lui şi „moştenitorilor mei din neam în neam“, iar două părţi, bisericii, „socotindu-se neamul meu şi ca titor“. Fratele său, Ludvich, era obligat să nu se risipească nimic din donaţie, să menţină biserica cu preot şi cântăreţ, iar la sfârşitul anului să dea socoteală către „mădularii aleşi de biserică“.

Fig. 3. Biserica calvină.

Dar, aşa cum arătau epitropii, Ludvich n-a respectat cele înscrise în testament, pentru că în anii 1851-1859 a arendat via şi n-a dat „partea ce s-a cuvenit eclesei bisericeşti“. De asemenea, Ludvich a arendat via în 1865 la un preţ de 298 de lei şi $26^{2/3}$ parale şi în 1866 pentru 490 lei şi $26^{2/3}$ parale şi, de asemenea, n-a dat nimic bisericii.

Văzând această „faptă şi pagubă“, epitropii au hotărât ca să arendeze ei via, urmând a opri a treia parte care se cuvine lui Ludvich, până când se va recupera suma de 3.908 lei şi $37^{3/5}$ parale pentru anii pe care o adunase el. Ca urmare a celor prezentate, epitropii bisericii (Ioseph Nagy, preot reformat, Sizmond Kovats, Kubis Lajos, Velesnyei Sandor ş.a.) cer primarului să orânduiască licitaţia de arendare ce urma să se ţină „duminică, la 11 ore antemeridie, în locaşul eclesei bisericeşti ungare reformate“. În urma scrisorii epitropilor, prin publicaţia 175/25 ianuarie 1867, se anunţa că în ziua de 29 ianuarie urma să aibă loc licitaţia pentru arendarea viei din Coasta Câmpului dăruită de răposatul doctor Carol Szekely.

Publicaţia primarului, din 25 ianuarie 1867, a determinat reacţia lui Ludvich Szekely care, la 28 ianuarie 1867, îi cere primarului Piteştiului să revoce, printr-o altă publicaţie, licitaţia ce urma să se ţină pe 29 ianuarie 1867. Din scrisoarea lui Ludvich, aflăm că testamentul fratelui său, Carol Szekely, fusese făcut la 11 februarie 1848.

Cerând anularea licitaţiei, Ludvich argumenta că fratele său, „în calitatea sa de fondator şi donator al bisericii“, prin testament rezerva „lui, mie şi neamului nostru, secssu bărbătesc, titlul de titori şi epitropi de drept şi perpeturii“, urmând ca el să aibă grijă de biserică şi să lucreze via. Instituirea „pomeniţilor în calitate de epitropi, fără nici o regulă şi consimţământul mieu“, ca şi hotărârea de a arenda via, contravine testamentului şi, de aceea, Ludvich cere anularea licitaţiei[8]. Întrucât nu se mai păstrează documente, nu ştim cum s-a rezolvat problema arendării viei şi nici cum a funcţionat biserica şi şcoala reformată.

Timp de aproape 20 des ani nu mai avem ştiri despre comunităţile religioase, altele decât cea ortodoxă, din Piteşti. La 17 martie 1887 primarul trimitea câte o adresă la cinci comunităţi (luterană, calvină, israelită, catolică, gregoriană) ca să comunice „cât se poate de urgent“, câţi enoriaşi are fiecare biserică, care este numărul şi numele epitropilor şi ce venit are lăcaşul.

Prima comunitate care a răspuns la adresa primarului (934/17 martie) este cea calvină. Astfel, la 18 martie 1887 preotul calvin Domjan Ferencz informează că erau 28 familii de enoriaşi ai bisericii calvine şi din alte 12 familii „numai unii din membri ţin de biserica noastră“. Epitropii se alegeau pe o perioadă de trei ani prin votul verbal al tuturor enoriaşilor, numărul lor fiind de şapte, din care unul era curator (Bihari Ianoş), iar ceilalţi şase erau presbiteri (Hutaşi Andraşi, Samuel Diosegi, Zigmond Andraşi, Ciakan Daniel, Şonka Lajoş, Medve Gheorghe). Venitul, ce provenea din uzufructul unei vii şi „de la neşte case, pe care le posede biserica noastră“, era folosit pentru plata preotului şi a învăţătorului. Cheltuielile, folosite pentru „reparaţia şi cu dările pe care le plătim către stat, până la lei noi douo sute pe fiecare an“, erau adunate din subscripţii de la enoriaşi şi din beneficiile unui bal organizat o dată pe an[9].

Deşi se sfinţise la 11 decembrie 1862, biserica reformată (calvină n.n.) avea nevoie de reparaţii interioare şi exterioare, care dacă nu s-ar fi făcut ar fi adus sfântul „local la ruină pe de o parte, iar pe de alta şi-ar perde din prestigiul moral“. De aceea, având în vedere că „starea de înaintare în cultură a unui popor se judecă şi se apreciază după cum îi este localul unde aduce rugăciuni“, la 27 mai 1887, epitropii, sub preşedenţia preotului, hotărăsc, pentru a strânge fondurile necesare reparaţiei, „a se vinde cu licitaţiune locul ce are în bulevardul Elisabeta Doamna“.

În vederea vânzării locului, biserica reformată din Piteşti ceruse aprobarea Consiliului Superintendenţei Reformate din Transilvania încă din 1886. La 28 septembrie 1886 printr-o adresă trimisă din Bucureşti şi semnată de Bartaluş Janos, preotul bisericii este anunţat că „via şi locul viran al bisericii reformate din Piteşti“ se va vinde numai dacă un amator va oferi preţul valorii lui şi va depune o garanţie de 200 lei pe care-i va pierde, dacă nu va oferi întregul preţ.

[8] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 10/1866, f. 14-16.
[9] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 1- 2.

Fig. 4. Inscripţia de pe ştampila aplicată pe documentul din 28 septembrie 1886: „A Piteşti Reform Egyhaz Pecsetje 1861“.

De asemenea, câştigătorul era obligat să depună în mâna epitropilor jumătate din suma oferită, iar cealaltă jumătate, când primea actele legale[10] (Fig. 4).

Locul, cu lărgimea de 21 m şi adâncimea de 22,5 m, aflat pe bulevardul Elisabeta Doamna, se învecina la sud cu proprietatea casei răposatului Haciulea, la vest cu doamna Lăzăroaia, spatele cu proprietatea lui I. T. Purcăreanu şi faţada la bulevardul Elisabeta Doamna.

Epitropii au hotărât prin procesul verbal din 27 mai 1887 ca licitaţia să se facă în următoarele condiţii: să aibă loc la 24 iunie, ora 12, în localul bisericii; să se facă în prezenţa a cel puţin trei epitropi şi cu asistenţa preotului, urmând să aibă loc şi o supralicitaţie la cinci zile de la licitaţia provizorie; să înceapă de la preţul de 1700 lei în sus, concurenţii urmând a depune o garanţie de 170 lei; persoana care adjudeca locul trebuia să depună banii în mâinile epitropilor, după care primea actul autentificat şi transcris în registrul Tribunalului Argeş, urmând a suporta toate taxele şi spesele timbrului şi înregistrării; banii se vor păstra de epitropi şi preot în casa bisericii, urmând a fi folosiţi numai pentru repararea şi îmbunătăţirea localului; vânzarea se va publica în Monitorul Oficial şi în jurnalul local[11].

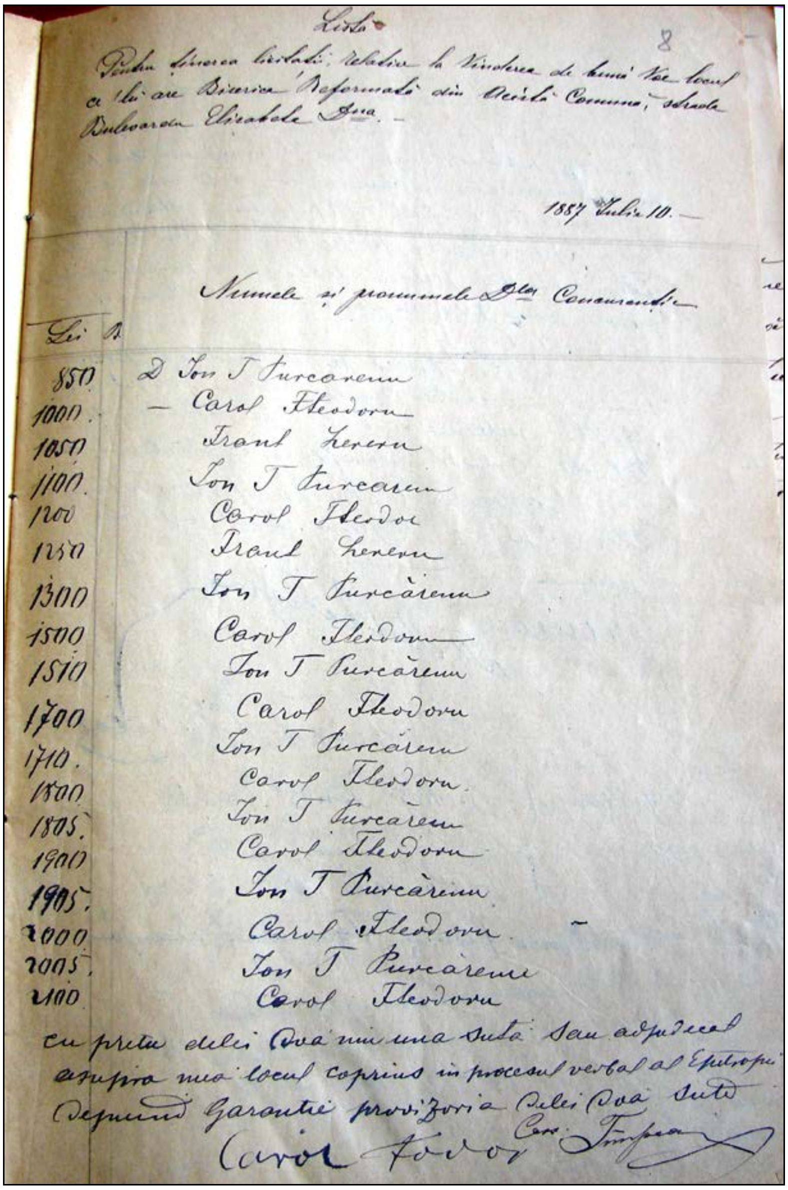
Procesul verbal a fost înaintat Primăriei, care-l aprobă în şedinţa din 7 iunie 1887, cu condiţia ca licitaţia să aibă loc în pretoriul bisericii, la un termen ce se va fixa[12].

La 9 iunie 1887, primarul înaintează câte o adresă redactorilor „Monitorului Oficial“ şi ziarului local „Dorinţa Argeşului“ ca să publice, spre ştiinţa amatorilor, anunţul că licitaţia pentru vânzarea locului bisericii reformate va avea loc pe 10 iulie, ora 2 post meridian, iar printr-o altă adresă invita pe epitropii bisericii reformate să asiste la licitaţie, spre a-şi da avizul asupra preţului ce va rezulta[13].

La licitaţia care s-a ţinut în ziua de 10 iulie 1887, în prezenţa primarului şi a epitropilor, au concurat Ion T. Purcăreanu, Carol Fodor şi Franz Lehrer. Primul a oferit, la prima strigare, 850 lei, al doilea - 1000 lei şi al treilea - 1050 lei. După a doua strigare, Franz Lehrer s-a retras, licitaţia fiind câştigată, după alte şase strigări, de Carol Fodor care a oferit 2100 lei. În procesul verbal semnat de primarul Nicolae Costandinescu şi epitropi, se consemnează că licitaţia a fost adjudecată provizoriu de Carol Fodor, prevăzându-se însă un „drept de ofertă, în termen de cinci zile libere socotit de astăzi“[14]. În ziua de 11 iulie, prin altă publicaţie a primarului, se făcea

[10] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 7.
[11] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 6.
[12] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 5.
[13] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, 12.
[14] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 8.

cunoscut că în termen de cinci zile se primesc oferte de supralicitație, amatorii urmând a depune o garanție de 10% la suma rezultată din licitație[15] (Fig. 5).

Lista
Pentru strigarea licitației relative la vinderea de bunăvoie a locului ce'l are Biserica Reformată din această Comună, strada Bulevardul Elisabeta Doamna.

1887 Iulie 10.

Lei	B.	Numele și pronumele D-lor Concurenți
850		D. Ion T. Purcăreanu
1000		Carol Fleodoru
1050		Franț Lereru
1100		Ion T. Purcăreanu
1200		Carol Fleodor
1250		Franț Lereru
1300		Ion T. Purcăreanu
1500		Carol Fleodoru
1510		Ion T. Purcăreanu
1700		Carol Fleodoru
1710		Ion T. Purcăreanu
1800		Carol Fleodoru
1805		Ion T. Purcăreanu
1900		Carol Fleodoru
1905		Ion T. Purcăreanu
2000		Carol Fleodoru
2005		Ion T. Purcăreanu
2100		Carol Fleodoru

cu prețul de lei două mii una sută s'au adjudecat asupra mea locul coprins în procesul verbal al Epitropiei depunând garanție provizorie lei două sute

Carol Fodor

Fig. 5. Licitația din 10 iulie 1887.

[15] D.J.A.A.N., fond Primăria Pitești, dos. 20/1887-1888, f. 9.

Întrucât licitaţia fusese câştigată de Carol Fodor, cel de al doilea concurent, Ion T. Purcăreanu, îl anunţă pe primar, la 16 iulie 1887, că face „ofertă cu suma de lei 5% peste preţul resultat în licitaţie de lei 2100, pentru care... depun ca garanţie lei 170 în numerar, rugându-vă a dispune cele legale“[16].

Prin publicaţia din 16 iulie 1887 se anunţă că cea de a doua licitaţie urma să aibă loc în ziua de 25 iulie 1887, ora două post meridian, în localul Primăriei, fiind anunţaţi, totodată, epitropii şi Carol Fodor.

Ce-a dea două licitaţie, ţinută la 25 iulie 1887, a fost adjudecată, după a treia strigare, cu 2305 lei, de Ion T. Purcăreanu, cel de-al doilea ofertant, Carol Fodor, oferind numai 2300 lei. În procesul verbal încheiat cu această ocazie, semnat de ajutorul de primar Ion Bănescu, de epitropii Bihari Ianoş, Şonka Lajos, Samuel Deoseghi, şi de preotul bisericii Franciscus Domiani, care au asistat la licitaţie, se consemnează faptul că epitropii se mulţumesc cu preţul obţinut la licitaţia ce urmează a fi aprobată definitiv de Consiliul comunal[17].

Ca urmare, consiliul local întrunit la 28 iulie 1887, sub preşedinţia primarului Nicolae Constantinescu, aprobă definitiv licitaţia din 25 iulie 1887, adjudecată de Ion T. Purcăreanu cu 2305 lei, şi cere, atât epitropilor, cât şi câştigătorului, „spre a regula formarea actelor de vânzare prin Tribunalul Local, comform condiţiunilor depuse la Primărie“. Garanţia de 170 de lei depusă de Ion T. Purcăreanu trebuia păstrată de casier, până la depunerea cererii pentru eliberarea ei[18].

La 9 august 1887, primarul primea o cerere semnată de epitropii şi preotul bisericii reformate de a elibera banii licitaţiei depuşi la casierul comunal, deoarece cumpărătorul, Ion T. Purcăreanu, confirmă prin semnătură că a primit actul legalizat de Tribunalul Argeş[19] (Fig. 6).

Biserica luterană. O altă comunitate din Piteşti despre care avem ştiri este cea de rit evanghelic, ai cărei locuitori, prin preotul lor, s-au adresat ministrului cultelor şi instrucţiunii publice pentru „cumpărarea unui loc în acel oraş, pentru a-şi clădi o casă de rugăciune şi şcoala“.

La 27 iulie 1863, secţiunea clerului din M.C.I.P. anunţa pe directorul serviciului Instrucţiunii Publice din acelaşi minister despre această aprobare a ministrului „cu condiţiune însă a fi supuse întru toate la legiuirile ţierei, neputând invoca, nici o dată, pentru aceste aşeziamente o preotecţiune străină“[20].

În Piteşti există şi astăzi pe bulevardul Republicii, nr. 88, vizavi de Poşta veche, Biserica evanghelică c. a., construită de locuitorii de rit evanghelic după 1863, care a aparţinut comunităţii luterane din acest oraş[21] (Fig. 7).

[16] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 17.
[17] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 18-19.
[18] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 24.
[19] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 22.
[20] D.A.N.I.C., fond M.C.I.P., dos. 54/1863, f. 3.
[21] La şcoala de pe lângă această biserică a învăţat pictorul Rudolf Schweitzer-Cumpăna, născut în Piteşti la 7 mai 1886.

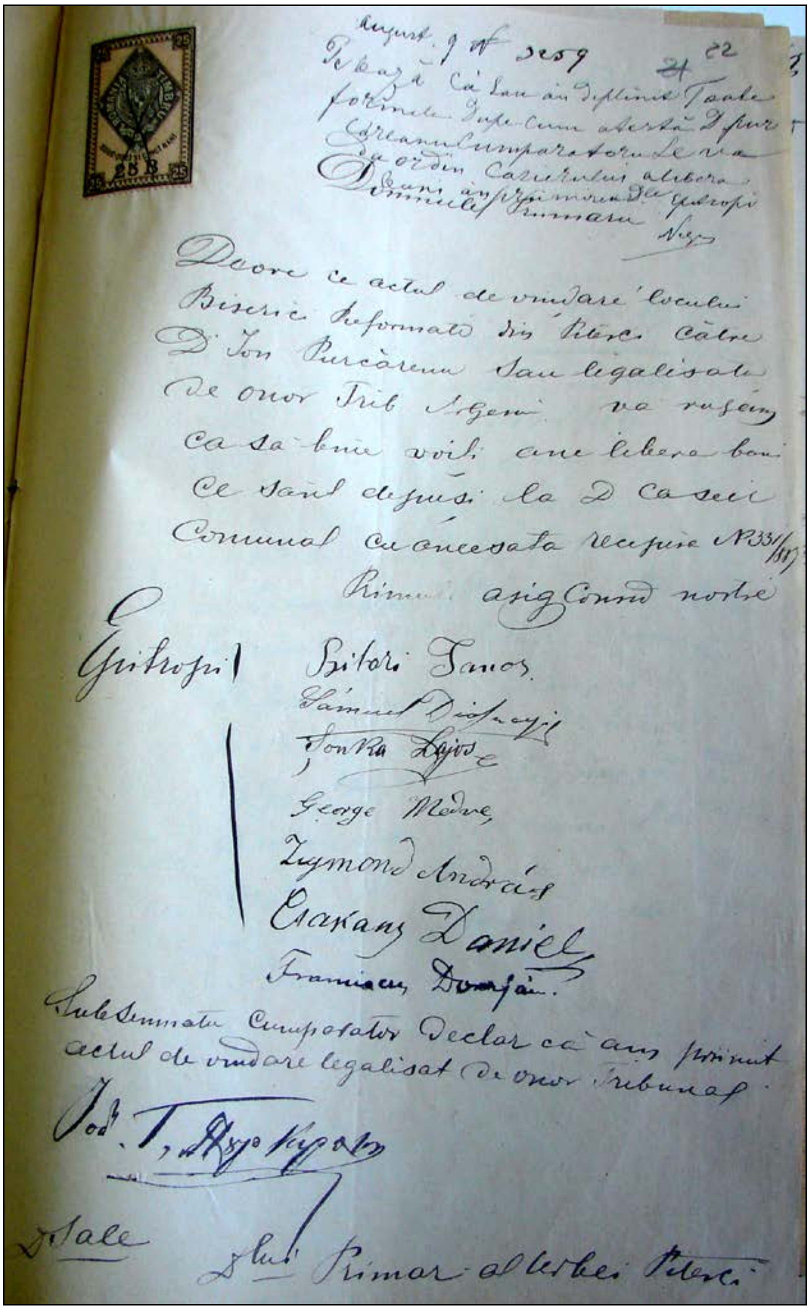

Fig. 6. Epitropii bisericii calvine cer primarului, la 9 august 1887, eliberarea banilor în urma licitației.

Referitor la biserica reformată luterană, la 2/14 iulie 1866, Starostia acestui locaş îl anunţa pe primar, prin adresa nr. 397, că în urma ordinului marelui episcop din Berlin şi decretul eminenţei sale din 17 mai 1866, urmat după decizia Înaltului Consistoriu al Ministerului din Vestfalen, în ziua de 1/13 iulie 1866 a sosit la Piteşti pastorul Eduard Ortmann, numit pastor luteran evanghelic pentru comuna Piteşti şi care începând cu data de 3/15 iulie 1866 va primi funcţiunea bisericească a acestei religii. Starostele bisericii reformate solicită primarului ca să comunice noului pastor câteva dintre instrucţiunile acestei ţări pe care trebuie să le respecte.

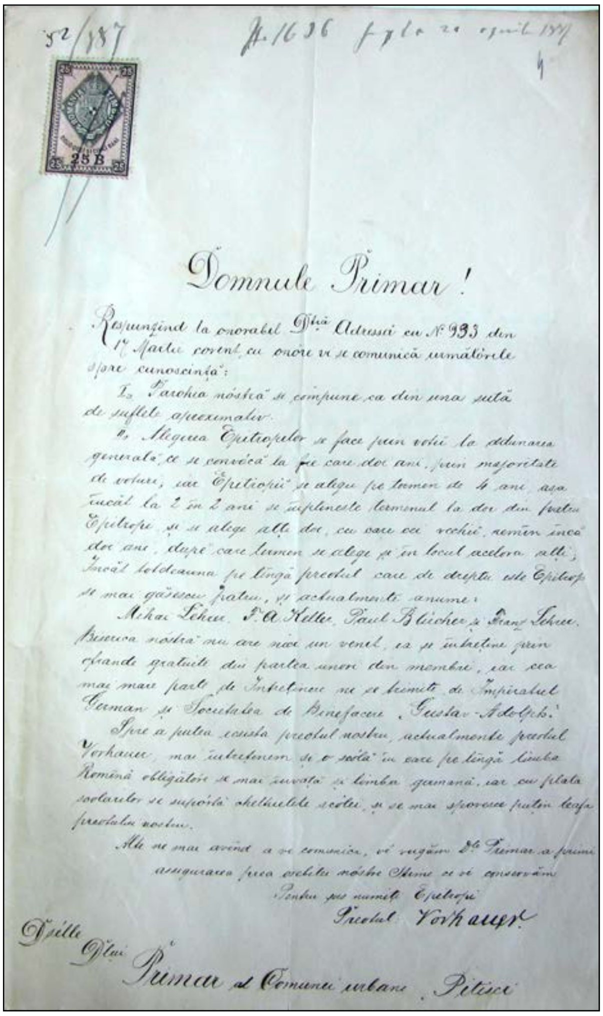
Fig. 7. Biserica luterană.

La 13 iulie 1866, primarul răspunde adresei nr. 397 a starostelui anunţându-l că, deocamdată, nu are de a-i recomanda noului preot al bisericii luterane decât „paza cu religiositate“ a celor cuprinse în adresa 2216/1865 trimisă predecesorului sfinţiei sale, relativ la „esecutarea dispoziţiunilor legi înscrieri actelor civile“[22].

Informaţii despre comunităţile şi bisericile, altele decât cele ortodoxe de la Piteşti, ne furnizează documentele păstrate la arhivele din Piteşti. Astfel, la 26 februarie 1866 Primăria Piteşti trimitea adrese comunităţilor reformată (nr. 314), israelită (nr. 313) şi armeană (nr. 315) ca în termen de 10 zile să comunice despre: averea mişcătoare şi nemişcătoare a comunităţii, veniturile comunităţii din proprietăţi imobiliare şi taxe, precum şi cheltuielile ordinare pentru întreţinerea cultelor[23].

[22] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale (în continuare:D.J.A.A.N.), fond Primăria Piteşti, dos. 10/1866, f. 3.
[23] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 10/1866, f. 1.

Nu s-a păstrat raportul comunităţii reformate, dar la 27 mai 1867 Primăria Piteşti cere din nou comunităţilor din Piteşti ca în termen de cinci zile, conform Ordinului Ministerului de Interne 9830/12 mai 1867, să depună bugetul şi bilanţul de venituri-cheltuieli ale bisericilor din anul 1864 şi până la acea dată. Acum adresa Primăriei a fost trimisă comunităţii luterană (adresa 1164), maghiară (nr. 1165), catolică (nr. 1166) şi armeană (nr. 1167).

Domnule Primar!

Respunzind la onorabel D-tră Adressă cu № 933 din 17 Martie corent, cu onóre vi se comunică următórele spre cunoscinţă:

1. Parochia nóstră se compune ca din una sută de suflete aproximativ.

2. Alegerea Epitropilor se face prin voturi la adunarea generală ce se convócă la fie care doi ani, prin majoritate de voturi, iar Epitropii se alegu pe termen de 4 ani, aşa încât la 2 în 2 ani se împlinesce termenul la doi din patru Epitropi, şi se alege alţi doi, cu care cei vechii remîn încă doi ani, după care termen se alege şi în locul acelora alţi; încât totdeauna pe lângă preotul care de drept este Epitrop se mai găsescu patru, şi actualmente anume:

Mihai Lehrer, F.A. Keller, Paul Blücher şi Franz Lehrer.

Biserica nóstră nu are nici un venit, ea se întreţine prin ofrande gratuite din partea unor din membri, iar cea mai mare parte de întreţinere ne se trimite de Împăratul German şi Societatea de Binefacere „Gustav-Adolph".

Spre a putea exista preotul nostru, actualmente preotul Vorhauer, mai întreţinem şi o şcólă în care pe lângă limba Română obligatóre se mai învaţă şi limba germană, iar cu plata şcolarilor se suportă cheltuielile şcólei, şi se mai sporesce puţin leafa preotului nostru.

Alte ne mai avînd a vă comunica, vă rugăm D-le Primar a primi asigurarea prea osebitei nóstre stime ce vă conservăm.

Pentru sus numiţii Epitropi
Preotul Vorhauer

D-sale
D-lui Primar al Comunei urbane Pitesci

Fig. 8. Scrisoarea preotului Vorhauer către primarul Piteştiului.

La 22 iunie 1867, biserica catolică din Piteşti răspunde primarului că „n'are avere, afară numai de o casă ce s-află în Uliţa mare, a căruia parte este pentru funcţiunile bisericeşti şi pentru preot". De asemenea, menţiona că n-are venit, „afară numai chiriea de o parte a numitei case a căruia preţulu s'arată prin contractulu". Deci, la 1867, în afară de biserica reformată, exista şi o biserică a comunităţii catolice.

La 17 martie 1887 primarul trimite adresa 933 şi bisericii luterane ca să comunice câţi enoriaşi are fiecare biserică, care este numărul şi numele epitropilor şi ce venit are lăcaşul. Din răspunsul semnat de preotul Vorhauer, primit de Primărie la 20 aprilie 1887, aflăm că parohia era alcătuită „ca din una sută de suflete aproximativ". Epitropii, în număr de patru, erau aleşi de adunarea generală prin majoritate de voturi, pe termen de patru ani, iar din doi în doi ani, când se împlineşte termenul la doi din patru epitropi, se aleg alţi doi, cu care cei vechi rămân încă doi ani.

Din scrisoarea preotului Vorhauer, primită de primarul Piteştiului la 20 aprilie 1887, aflăm numele celor patru epitropi: Mihai Lehrer, F.A. Keller, Paul Blucher şi Franz Lehrer (Fig. 8). Neavând nici un venit, biserica se întreţinea din donaţiile unora

din membri, „iar cea mai mare parte de întreţinere ni se trimite de împăratul german şi Societatea de binefacere Gustav Adolf". Pentru a putea exista preotul, „mai întreţinem şi o şcoală în care, pe lângă limba română obligătoare, se mai învaţă şi limba germană, iar cu plata şcolarilor se suportă cheltuielile şcoalei şi se mai sporeşte puţin leafa preotului nostru"[24].

Lipsa documentele ne împiedică să urmărim felul cum a evoluat istoria acestor biserici şi şcoli ce au aparţinut comunităţilor calvină, luterană şi gregoriană. Rândurile de faţă prezintă celor interesaţi o filă necunoscută din istoria oraşului Piteşti, urmând ca viitoare cercetări să completeze paginile albe din monografia acestei localităţi care ar trebui rescrisă.

LUTHERAN CHURCHES AND SCHOOLS IN PITEŞTI
IN THE SECOND HALF OF THE 19-TH CENTURY

Abstract

As a result of the appearing of some new ethnical and religious communities, in the second half of the 19-th century, some Lutheran churches were built in Piteşti. Some school functioned beside them in various periods of time. Thus, on the 11-th of December 1862, the Lutheran-Hungarian community built a church which no longer exists since the World War II. It was built on a plot of land from downtown donated by the doctor Carol Zekely. Beside this Lutheran church a school where both the Hungarian and the Romanian were taught was opened after the 23-rd of April 1863.

After 1863, a Lutheran-German church (which still exists) and a school where both German and Romanian were taught were built in Piteşti.

[24] D.J.A.A.N., fond Primăria Piteşti, dos. 20/1887-1888, f. 4.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ASPECTE LEGATE DE ACTIVITATEA LUI ION I. C. BRĂTIANU ÎN FRUNTEA MINISTERULUI LUCRĂRILOR PUBLICE (31 MARTIE 1897 - 30 MARTIE 1899)

AURELIAN CHISTOL[*]

Ionel Brătianu, artizan al făuririi României Mari, este principalul continuator al operei politice a tatălui său, ilustrul lider liberal Ion Brătianu, care în calitate de prim-ministru, a patronat opera de cucerire a independenţei de stat a ţării noastre.

Născut pe 20 august 1864 la Florica[1], Ion I. C. Brătianu era al treilea copil, dar primul băiat al lui Ion şi al Caliopiei.

După absolvirea Colegiului „Sfântul Sava” din Bucureşti în iunie 1882, Ionel a efectuat ca voluntar un stagiu militar de 6 luni în cadrul Regimentului II Artilerie, obţinând astfel titlul de ofiţer. În paralel, după-amiaza a frecventat şi cursurile Şcolii de Poduri şi Şosele, iar în vara următoare a plecat la Paris pentru a-şi continua studiile.

În „Oraşul Luminilor”, Ionel Brătianu a urmat timp de un an cursurile clasei de matematici speciale din cadrul Şcolii Preparatorii Saint-Barbe (1883-1884), apoi, timp de doi ani, auditor extern al Şcolii Politehnice, pentru ca în intervalul 1886-1889 să devină student la Şcoala de Poduri şi Şosele.

În 1889 s-a întors în ţară, angajându-se ca inginer specialist în construcţia de căi ferate, în serviciul lui Anghel Saligny la C.F.R.[2].

Cu toate acestea, nu ingineria reprezenta vocaţia vieţii sale, ci studiul istoriei, care, pe viitor, în cadrul activităţilor politice desfăşurate îi va inspira înaltele idealuri şi-l va ajuta să-şi desăvârşească trăsăturile înnăscute de lider.

Deşi tatăl său n-a dorit să-l implice în luptele politice din ţară, în 1890, Ionel a avut o primă manifestare în acest sens: încă din debutul anului respectiv, Partidul Naţional Liberal luase iniţiativa de a plăti o mai veche datorie a şefului formaţiunii, I. C. Brătianu, fără ştirea celui vizat însă. Cu acest prilej, junimistul Alexandru Marghiloman a decis să contribuie şi el, însoţindu-şi nobilul gest cu o declaraţie grobiană făcută în incinta Camerei: „Am mână largă pentru săraci şi subscriu 5.000 de lei”[3]. Vexat de ieşirea intempestivă a viitorului preşedinte al Partidului Conservator,

---

[*] Universitatea din Piteşti.

[1] Ioan Scurtu, *Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Museion, 1992, p. 5; Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1994, p. 16; Nicolae C. Nicolescu, *Şefii de stat şi de guvern ai României (1859-2003). Mică enciclopedie*, Bucureşti, Editura Meronia, 2003, p. 214.

[2] Nicolae C. Nicolescu, *op. cit*., p. 214.

[3] Al. I. Teodorescu, *I. C. Brătianu şi fiii săi: Ionel şi Vintilă*, Bucureşti, Imprimeriile „Independenţa”, 1938, p. 39.

Ionel Brătianu i-a returnat suma de bani şi, printr-o scrisoare fermă şi plină de forţă persuasivă, l-a determinat să-şi ceară scuzele de rigoare.

După moartea lui I. C. Brătianu survenită în 1891, şefia Partidului Naţional Liberal a fost preluată de către fratele său Dimitrie, decedat în aprilie 1892, iar apoi i-a revenit lui D. A. Sturdza. De altfel, în tot acest interval, liberalii s-au aflat în opoziţie, situaţie menită a amplifica o serie de tendinţe centrifugale şi de tensiuni în sânul partidului.

Începând din aprilie 1895, liberalii în frunte cu D. A. Sturdza, au declanşat o amplă companie de răsturnare a guvernului conservator prezidat de către Lascăr Catargiu. Pretextul imediat era conferit de adoptarea „legii minelor" în parlament, dar, pentru ca acţiunea să capete şi mai multă consistenţă, liberalii au atacat frontal „chestiunea naţională", iar liderul lor a devenit „principalul agitator în problema românilor din Transilvania din anii Memorandumului", reuşind să aprindă ţara de la un capăt la altul „printr-o vie şi susţinută campanie de presă, întruniri peste întruniri, discursuri înflăcărate împotriva Austro-Ungariei"[4].

Deoarece guvernul era privit cu tot mai multă mefienţă de către opinia publică, la sfârşitul lui septembrie, junimiştii l-au părăsit pentru a-i provoca demisia, deşi Lascăr Catargiu s-a arătat dispus să le mai ofere un portofoliu[5].

În atare condiţii, regele Carol I i-a adus la putere pe liberali, care, la 4 octombrie 1895 au format un cabinet prezidat de D. A. Sturdza.

În acest context extrem de tensionat, deşi nu simţea vreo atracţie deosebită pentru politică, Ionel Brătianu a decis să se alăture partidului a decis să se alăture partidului creat de către părintele său. Un rol important în intrarea sa în arena politică i-a revenit lui Eugeniu Carada, fost prieten apropiat al lui I. C. Brătianu şi o veritabilă „eminenţă cenuşie" a P.N.L.-ului. După cum observa Sterie Diamandi, intrarea lui Ionel Brătianu în politică era făcută „dintr-un sentiment de pietate şi dintr-un spirit de datorie. Se supunea imperativului ce-i impunea situaţia sa de fiu al lui I. C. Brătianu: obligaţia de a-i continua opera"[6].

Noul prim-ministru D. A. Sturdza a dezamăgit încă din primele zile ale mandatului, întrucât pe 13/25 octombrie cu prilejul unei mari întruniri publice ţinute la Iaşi, a rostit un discurs impus de către ministrul plenipotenţiar austro-ungar acreditat în ţara noastră, Rudolf Welser von Welserheimb, discurs de condamnare a amestecului României în treburile interne ale Dublei Monarhii, dar şi de dezicere a sa personală de agitaţiile organizate anterior pe tema situaţiei românilor transilvăneni[7].

Cuvântarea lui D. A. Sturdza a siderat opinia publică românească, fiind interpretată de către adversarii săi politici drept un act de trădare a intereselor naţionale, motiv pentru care, mulţi ani după aceea, P.N.L.-ul va purta stigmatul ruşinoasei retractări de la Iaşi.

În noiembrie 1895, I. I. C. Brătianu a devenit deputat de Gorj, ales la Colegiul I al Camerei, postură ce-i deschidea noi perspective de ascensiune politică.

---

[4] Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne şi guvernanţi. 1866-1916*, Bucureşti, Editura Silex, 1994, p. 92.

[5] Gheorghe Platon (coordonator), *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independenţă la Marea Unire (1878-1918)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 188.

[6] Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, Bucureşti, Editura Gesa, 1991, p. 35.

[7] Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1984, p. 53; Gh. Platon (coord.), *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, p. 189.

Nemulţumită de inconsecvenţa lui D. A. Sturdza, gruparea „Oculta”, condusă de Eugeniu Carada a desfăşurat o campanie, discretă la început, de subminare a autorităţii şefului partidului şi de pregătire metodică şi sistematică a aducerii lui Ionel Brătianu în locul său, acţiune derulată de-a lungul a mai bine de un deceniu.

Apropiaţii lui Sturdza nu au ezitat să facă referiri la existenţa acestei organizaţii pernicioase pentru unitatea partidului, determinând oficiosul liberal „Voinţa Naţională” - controlat de către Carada - să infirme faptul că o astfel de grupare ar acţiona în sânul P.N.L.-ului: „Oculta este Oculta, e un cuvânt şi atâta tot, un cuvânt menit să acopere toată sărăcia de gândire a adversarilor noştri şi să le înlocuiască de acum şi sarcasmele sarbede şi violenţele neputincioase şi principiile absente”[8].

Cu sau fără Oculta, cabinetul Strurdza s-a confruntat cu numeroase probleme de-a lungul anului 1896, culminând cu aşa numita „chestiune Ghenadie Petrescu”, menită a genera o criză de proporţii, imposibil de controlat de către Guvern, care s-a văzut nevoit să demisioneze pe 21 noiembrie. Locul său a fost luat tot de către o formaţiune liberală, prezidată de către P.S. Aurelian, conducătorul grupării „drapeliste”. La început, Oculta a sprijinit noul cabinet, dar, întrucât P.S. Aurelian şi Vasile Lascăr îşi consolidau poziţia în partid, Carada a declanşat acţiunea de răsturnare a guvernului şi de readucere a lui Sturdza - considerat mai inofensiv - în fruntea sa, mai ales că , între timp, „chestiunea Ghenadie” fusese rezolvată.

Atent la starea de spirit din rândurile Partidului Naţional Liberal, factorul constituţional l-a readus pe 31 martie 1897 pe D. A. Sturdza în fruntea unui nou cabinet liberal, în care intra şi Ion I. C. Brătianu, ca titular al portofoliului Lucrărilor Publice[9].

Dintre membrii noului executiv, ieşea în evidenţă, graţie numelui său ilustru, Ionel Brătianu, care era şi cel mai tânăr ministru al cabinetului.

Chiar şi un apologet al său, Sterie Diamandi, avea onestitatea de a recunoaşte că până atunci, Ion I. C. Brătianu „n-avusese nici timpul material, nici prilejul ca să-şi dovedească aptitudinile şi să-şi afirme personalitatea. Activitatea lui de raportor al câtorva legi de puţină însemnătate nu îndreptăţea întru nimic fulgerătoarea lui ascensiune. Elemente valoroase, cu reputaţia stabilită, nu obţineau în partidul liberal decât favoarea unui mandat de deputat”[10].

---

[8] *Ce este Oculta?*, în „Voinţa Naţională”, anul XIII (1896), nr. 3332, 18/30 ianuarie 1896, p. 1.

[9] Guvernul chemat să conducă destinele ţării pe 31 martie 1897 a rezistat până la 30 martie 1899, având următoarea componenţă: D. A. Sturdza - preşedinte al Consiliului şi ministru al Afacerilor Străine; Mihail Pherekyde - ministru de Interne; George C. Cantacuzino- Râfoveanu - ministru de Finanţe; Alexandru Djuvara - ministru de Justiţie; Spiru Haret - ministrul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice; generalul Anton Berindei - ministru de Război; Anastase Stolojan - ministru al Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor; Ion I. C. Brătianu - ministru al Lucrărilor Publice. Pe 5 ianuarie 1898, ca urmare a demisiei lui Djuvara, Anastase Stolojan a preluat interimatul departamentului justiţiei pentru o săptămână, până la numirea lui Gheorghe Pallade. La 1 octombrie, ministrul Justiţiei, Pallade îi va succeda în funcţie lui G. C. Cantacuzino- Râfoveanu demisionat, iar în fruntea justiţiei va veni Constantin Stoicescu. În fine, pe 22 ianuarie 1899, D. A. Sturdza a preluat şi conducerea Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor, ca urmare a demisiei lui Anastase Stolojan. (Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi - 1859, până în zilele noastre - 1995*, Bucureşti, Editura Machiavelli, 1995, p. 67-68; Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 97).

[10] Sterie Diamandi, *op. cit.*, p. 40.

Nici acrimoniosul C. Argetoianu nu vedea cu ochi buni afirmarea tânărului Ionel, despre care spunea că: „a fost în politică feciorul de bani gata, fiul lui tată-său şi moştenitorul legal al acestei mari forţe în Partidul Liberal, brătienismul”[11].

De asemenea, Titu Maiorescu, la aflarea veştii despre numirea lui Ionel în guvern nota cu maliţiozitate: „astfel este scos fiul cel mare al lui I.C. Brătianu din corpul tehnic al căilor ferate şi introdus pentru prima oară în arena politică, sub auspiciile lui D. A. Sturdza, cu concursul lui M. Pherekyde, E. Stătescu şi ascunsului în umbră, dar cu atât mai influentului Eugeniu Carada; aşadar, sprijinit de la început de puternicele instituţii financiare aflate la dispoziţia Partidului Liberal: Creditul Funciar Rural şi Banca Naţională. De îndată se şi vorbeşte de conducerea viitoare a partidului şi din succesiunea la această conducere, pare a se face o chestie de succesiune de familie”[12].

În calitate de ministru, Ion I. C. Brătianu, dincolo de rutina administrativă cotidiană, a iniţiat împreună cu specialiştii din jurul său o serie de proiecte legislative pe care le-a susţinut în faţa parlamentului. Analizarea respectivelor iniţiative a stârnit uneori dezbateri aprinse, menite a-l forţa pe tânărul ministru să-şi exerseze arta oratorică, dar şi să-şi probeze forţa persuasivă.

La două zile după ce şi-a luat în primire funcţia, Brătianu a venit în faţa Camerei, cerându-i aprobarea unui credit de 8 milioane de lei pentru înfiinţarea căii ferate Râul Vadului-Călineşti. Luând cuvântul, deputatul Partidei Ţărăneşti, Constantin Dobrescu - Argeş i-a propus ministrului să aibă în vedere un tronson ceva mai extins, şi anume: Râul Vadului-Copăceni-Călineşti-Curtea de Argeş.

Receptiv la sugestia primită, Ionel Brătianu a ţinut să precizeze ca linia propusă de minister e în măsură „să satisfacă convenţiunea încheiată cu Austro-Ungaria” (în septembrie 1896 cu prilejul vizitei împăratului Franz Joseph în România - n.n.) şi că respectivul proiect „ nu face deloc imposibilă joncţiunea Curtea de Argeş”[13].

În după-amiaza aceleiaşi zile - 2 aprilie - Brătianu s-a deplasat la Senat pentru a răspunde solicitării colonelului Budişteanu de efectuare într-o primă fază a liniei ferate Curtea de Argeş-Râul Vadului.

Apelând la argumente de ordin tehnic, ministrul a subliniat faptul că tronsonul Rm. Vâlcea-Călineşti era deja în construcţie şi că astfel ar fi mai uşor de realizat sectorul Călimăneşti-Râul Vadului, în condiţiile în care „construcţiunea acestei linii nu implică întru nimic refacerea liniei Călimăneşti - Curtea de Argeş”[14].

Pledoariile tânărului ministru au convins ambele camere să adopte proiectul de lege în forma propusă de executiv.

Intrarea în guvern a lui Ionel Brătianu a fost sărbătorită în seara zilei de 5 aprilie 1897 în sala Hugo din Capitală, de peste 200 de ingineri constructori, printre care se regăseau şi 19 inspectori generali din minister veniţi să-şi omagieze şeful.

---

[11] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* vol. I, partea a IV-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 49.

[12] Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 239.

[13] George Fotino, *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, vol. I, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1933, p. 4-6.

[14] *Ibidem*, p. 7.

Demn de menţionat este faptul că nu toţi participanţii făceau parte din rândurile Partidului Naţional Liberal, mulţi dintre ei fiind doar vechi prieteni de-ai ministrului.

Cu acest prilej, sărbătoritul a rostit o alocuţiune, admiţând cu onestitate că „numele pe care îl port e principalul titlu”, manifestându-şi totodată convingerea că îşi va îndeplini cu succes misiunea, ţinând cont de „valoarea şi energia forţelor care mă înconjoară”[15].

După o vară relativ liniştită, o dată cu redeschiderea sesiunii parlamentare, ministrul Lucrărilor Publice reintră sub tirul încrucişat al aleşilor poporului.

Astfel, pe 25 noiembrie, el a venit în faţa Senatului pentru a răspunde interpelării senatorilor Racoviţă şi Robescu, legată de lipsa de vagoane necesare transportului de cereale în porturile ţării.

Situaţia lui Brătianu era destul de ingrată, deoarece în România exista într-adevăr un deficit de vagoane, accentuat însă de modul în care ţara noastră înţelegea să facă comerţ, pentru că, după cum sublinia ministrul, „tot produsul ei este transportat de peste tot într-o singură direcţie, adică în porturile Brăila şi Galaţi”. De asemenea, el s-a referit la necesitatea inexorabilă a modernizării întregii infrastructuri feroviare a României şi a respins fără echivoc acuzaţiile conform cărora ministerul de resort ar fi închiriat vagoane căilor ferate din ţările vecine[16].

O zi mai târziu, pe 26 noiembrie 1897, I. I. C. Brătianu era invitat la inaugurarea căii ferate Piteşti - Curtea de Argeş, eveniment la care au mai participat, alături de autorităţile locale şi de un numeros public, Anghel Saligny, directorul general al Căilor Ferate Române şi Elie Radu, autorul proiectului.

În capitala Basarabilor, ministrul de resort a rostit un scurt discurs în care a mulţumit corpului ingineresc pentru realizarea sa, neuitând să-i ureze oraşului Curtea de Argeş „un viitor demn de strălucitul său trecut”[17].

La 1 decembrie 1897, Ionel Brătianu a răspuns interpelării senatorului Petre Grădişteanu legată de proiectul de lege relativ la drumurile de fier în interes privat, proiect promovat de către conservatori, dar respins de liberali aprioric, pe motiv de neconstituţionalitate.

Ministrul Lucrărilor Publice a ţinut să-i informeze cu această ocazie pe senatori că proiectul a fost amendat şi că în curând va intra în dezbaterea parlamentului, risipind, astfel aprehensiunile conservatorilor legate de „îngroparea” sa de către liberali[18].

Cel mai important examen politic al anului 1897 l-a reprezentat pentru Ion I. C. Brătianu, dezbaterea în şedinţa Camerei din 19 decembrie, a proiectului de buget al Căilor Ferate.

Încă de la început, reprezentanţii opoziţiei au contestat construcţia bugetară propusă de guvern, susţinând că e vorba de un buget prea mare şi, pe deasupra, rupt de realitate.

---

[15] *Banchetul de la „Hugo” dat în onoarea d-lui ministru Ion I. C. Brătianu*, în „Voinţa Naţională”, anul XIV, nr. 3685, 8 aprilie 1897, p. 3.

[16] „Desbaterile Senatului”. (în continuare „D. S.”), în „Monitorul Oficial” (în continuare „M. O.”), partea a III-a, nr. 5, 30 noiembrie 1897, p. 17-18.

[17] George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 17.

[18] „D. S., în „M. O.”, partea a III-a, nr. 7, 5 decembrie 1897, p. 32.

În replică, Brătianu a explicat că statul are obligaţia morală de a menţine preţuri accesibile pentru transporturile feroviare, motiv pentru care acoperă o parte din costurile regiei. Totodată, importante resurse pecuniare erau repartizate efectuării unor ample lucrări de întreţinere şi de modernizare a infrastructurii deja existente.

Un aspect cu puternic impact social menţionat de către ministru era şi acela că, tarifele C.F.R. erau mai reduse decât cele practicate în Germania, în timp ce salariile din acest sector erau pe alocuri mai ridicate decât cele din Reich.

Argumentele de ordin tehnic şi uman invocate de către Brătianu i-au sensibilizat pe parlamentari, care au adoptat proiectul de buget în forma propusă de către guvern[19].

Spre sfârşitul anului 1897, situaţia cabinetului D. A. Sturdza a devenit tot mai delicată, după ce primul-ministru a adăugat noi greşeli celor comise prin atitudinea sa favorabilă Austro-Ungariei. El l-a denunţat pe Take Ionescu că acordase în secret subvenţii Bisericii „Sfântul Nicolae" din Scheii Braşovului şi, în plus, făcuse gafa impardonabilă de a contrasemna la începutul lunii octombrie decretul de decorare a mai multor oficialităţi austro-ungare, cu prilejul vizitei regelui Carol I la Viena şi Budapesta, printre care şi a lui Jeszensky Şandor, procuror de la Cluj, care-i trimisese în judecată pe memorandişti[20].

Anul 1898 a debutat furtunos în Senat, acolo unde, pe 26 ianuarie s-a dezbătut proiectul privind modificarea legii de construire şi exploatare a căilor ferate de interes privat şi local, proiect contestat vehement de o parte a opoziţiei, deoarece susţinea imixtiunea statutului în chestiunea respectivă.

Adept el însuşi al dezvoltării sectorului privat în economie, Brătianu a ţinut să le atragă atenţia senatorilor că statul nu putea să se dezintereseze de liniile ferate de interes local şi că avea obligaţia de a se implica astfel încât tarifele pe liniile respective să nu scape de sub control[21].

Discuţiile au fost extrem de animate, prelungindu-se până a doua zi, când majorităţile au impus adoptarea legii[22].

Pe 31 ianuarie, Brătianu s-a aflat din nou în faţa Senatului pentru a răspunde interpelării generalului Catargi, căruia i-a promis acordarea întregului concurs în vederea construirii căii ferate Iaşi - Huşi[23].

Naufragiul vasului „Meteor" ce făcea legătura între Constanţa şi Istanbul, survenit pe 4 februarie, l-a determinat pe senatorul Costescu să-i ceară explicaţii ministrului de resort. Brătianu a răspuns cu promptitudine, anunţând pe 14 februarie că a ordonat efectuarea unei anchete referitoare la cauzele naufragiului[24].

Senatorul V. Odobeanu l-a interpelat pe Ionel Brătianu în legătură cu lucrările de modernizare a portului Constanţa şi i-a cerut unele detalii despre contractul încheiat de partea română antreprenorul francez Hallier. Pe 25 februarie, ministrul Lucrărilor

---

[19] „Dezbaterile Adunării Deputaţilor" (în continuare „D.A.D."), în „M.O.", partea a III-a, nr. 20, 1 ianuarie 1898, p. 173-174.

[20] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. I, *Carol I*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001, p. 165-166; Anastasie Iordache, *op. cit*., p. 63.

[21] „D.S.", în „M.O.", partea a III-a, nr. 24, 5 februarie 1898, p. 210-215.

[22] *Ibidem*, nr. 25, 6 februarie 1898, p. 223.

[23] *Ibidem*, nr. 27, 11 februarie 1898, p. 274.

[24] George Fotino, *op. cit*., vol. I, p. 44-45.

Publice i-a informat pe senatori că respectivul program beneficia de avizul a numeroşi specialişti români şi străini şi că, faţă de planul iniţial, se semnalau o serie de întârzieri provocate de factori obiectivi. Pentru a le înlătura senatorilor orice urmă de mefienţă, Brătianu i-a asigurat în finalul expozeului său că: „Voi şti însă să oblig întreprinderea la executarea tuturor lucrărilor[25].

În şedinţa Camerei din 9 martie 1898, deputatul Ceaur-Aslan l-a acuzat pe Ionel Brătianu de încheierea unui acord pe 3 ani cu Sindicatul Westphalian-Cardiff referitor la furnizarea de cărbuni pentru România, fără a fi obţinut în prealabil avizul Consiliului de Administraţie al Exploatărilor C.F.R. şi chiar fără a fi organizat vreo licitaţie în acest sens.

O săptămână mai târziu, ministrul venea în Camera Deputaţilor pentru a răspunde acuzelor primite. Pentru a înlătura orice echivoc, el s-a referit la tentativele statului de a importa cărbuni din diferite ţări şi la faptul că, dintre ofertele primite, cel mai convenabil raport calitate-preţ era cel al cărbunilor din Westphalia. Întrucât materialul importat provenea de la un singur producător, bazându-se pe prevederile legale care îi permiteau să aprobe importuri în valoare de peste 100.000 de lei, dar şi pe antecedentele guvernelor anterioare, Brătianu şi-a asumat răspunderea de a încheia contractul fără a mai cere alte avize sau organizarea unei licitaţii pentru a nu mai pierde timpul şi a nu rata oferta favorabilă a germanilor[26].

Pe 25 martie, după câteva ore de controverse, Ion I. C. Brătianu a repurtat un nou succes în Cameră, cu prilejul votării bugetului general al ministerului Lucrărilor Publice[27], iar peste două zile le-a cerut deputaţilor să aprobe un proiect de lege pentru constituirea unui fond de rezervă necesar asigurărilor maritime. În opinia sa, o dovadă peremptorie a necesităţii legii respective fusese oferită chiar de naufragiul navei „Meteor". Deputaţii au îmbrăţişat propunerea lui Brătianu, adoptând în unanimitate legea respectivă[28].

După o lungă perioadă de aşteptare, la 27 aprilie 1898, a intrat în dezbaterea Camerei şi proiectul de lege pentru construirea căilor ferate de interes local, care era în multe părţi aproape identic cu cel propus de către conservatori în 1894.

Încă din debutul şedinţei, Emil Porumbaru, Barbu Delavrancea şi Nicolae Fleva au atacat fără menajamente proiectul, catalogându-l drept „neconstituţional".

Luând cuvântul, Brătianu a respins din start ideea de neconstituţionalitate a proiectului, arătând că forma propusă de liberali pornea de la concepţia conform căreia liniile ferate de interes local urmau a fi controlate de către stat, pe când conservatorii porniseră de la premisa cedării lor totale în mâna particularilor.

O altă chestiune menită a-i diviza pe parlamentari a fost legată de definirea unei linii de interes local în raport cu una de interes general.

Ministrul de resort a intervenit în câteva rânduri pentru calmarea spiritelor şi pentru a face unele precizări de ordin tehnic. În cele din urmă, deputaţii au aprobat luarea în considerare a proiectului[29].

---

[25] „D.S.", în „M.O.", partea a III-a, nr. 37, 4 martie 1898, p. 386-387.
[26] „D.A.D.", în „M.O.", partea a III-a, nr. 48, 4 aprilie 1898, p. 820-822.
[27] *Ibidem*, nr. 55, 19 aprilie 1898, p. 979-980.
[28] *Ibidem*, nr. 57, 22 aprilie 1898, p. 1056-1057.
[29] *Ibidem*, nr. 60, 13 mai 1898, p. 1113-1118.

După ce a fost dezbătută cu începere din 28 aprilie, legea a fost adoptată de către Cameră pe 1 mai, în forma susţinută de către liberali[30].

Patru zile mai târziu, Brătianu solicita Camerei aprobarea unui credit extraordinar de un milion de lei pentru ministerul său, sumă necesară în vederea întocmirii unor studii de fezabilitate şi proiecte de căi ferate, ca şi pentru proiectul podului de peste Dunăre de la Severin. Convinşi de justeţea solicitării tânărului ministru, deputaţii şi-au dat acordul unanim pentru acordarea creditului[31].

Tot atunci, a avut loc şi discuţia generală asupra proiectului de lege referitor la un credit de 5 milioane de lei, necesar pentru acoperirea cheltuielilor din anii 1898-1899 pentru construcţii de poduri, şosele şi alte lucrări de infrastructură.

Prezent în incinta Camerei, Brătianu a explicat că era vorba de construcţii începute în 1890, dar că, datorită carenţelor din studiile efectuate, finalizarea lor s-a dovedit a fi cu mult mai scumpă decât se prevăzuse iniţial în buget. Deşi deputaţii erau de acord cu aprobarea creditului respectiv, lipsa cvorumului a dus la blocarea proiectului[32].

Ionel Brătianu s-a prezentat şi pe 6 mai în faţa deputaţilor cu scopul de a susţine proiectul de lege privind acordarea unui credit de 17,8 milioane de lei necesar sporirii parcului de material rulant, cumpărării şi comandării de noi vapoare şi pentru construirea racordului portului Constanţa cu linia ferată Cernavodă – Constanţa. Ca şi în ziua anterioară nu s-a întrunit cvorumul, motiv pentru care adoptarea proiectului s-a amânat sine-die[33].

Ministrul Lucrărilor Publice nu s-a lăsat descurajat de aceste eşecuri, revenind în faţa Camerei pe 8 mai, cu alte două proiecte legislative. Primul se referea la autorizarea ministerului de a folosi 5 milioane de lei din creditul de 29 de milioane obţinut în 1892 pentru construirea Gării de Nord din Bucureşti. Banii respectivi urmau a fi utilizaţi la ridicarea unor remize pentru maşini, la refacerea unor gări şi la consolidarea câtorva sectoare de linii ferate.

După o scurtă pledoarie pro domo Brătianu a obţinut acordul deputaţilor pentru folosirea banilor respectivi.

Profitând de atmosfera favorabilă existentă în Cameră, el a solicitat şi aprobarea unui credit extraordinar de 7,5 milioane de lei, ce urma a fi utilizat pentru acoperirea cheltuielilor suplimentare legate de modernizarea portului Constanţa.

De data aceasta, spiritele s-au aprins, fiind inflamate de discursurile ostile ale deputaţilor Scorţescu, Fleva şi Delavrancea. Fără a-şi pierde cumpătul, Brătianu a explicat cu lux de amănunte, intrând chiar şi în detalii tehnice, cum vor fi întrebuinţaţi banii respectivi şi la cât se vor ridica toate cheltuielile până la finalizarea lucrării. Câştigaţi de elocinţa oratorului, deputaţii vor adopta proiectul în unanimitate[34].

Perseverent, Ion I. C. Brătianu a adus pe 11 mai 1898 şi în faţa Senatului solicitarea aprobării creditului de 17,8 milioane de lei necesar sporirii parcului de material rulant, cumpărării şi comandării de noi vapoare şi pentru realizarea racordului

---

[30] George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 68-101.
[31] „D.A.D.", în „M.O.", partea a III-a, nr. 63, 24 mai 1898, p. 1168-1169.
[32] *Ibidem*, p. 1174.
[33] George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 106-116.
[34] „D.A.D.", în „M.O.", partea a III-a, nr. 65, 28 mai 1898, p. 1212-1221.

portului Constanţa cu linia ferată Constanţa – Cernavodă. Profitând de prezenţa ministrului în sală, senatorii au ridicat problema renunţării la importul de cărbuni scumpi pentru locomotive şi a înlocuirii acestui combustibil cu un amestec de lignit şi petrol, lucru încă imposibil din punct de vedere tehnic la data respectivă, după cum a ţinut să precizeze Brătianu. Senatorii au aprobat acordarea creditului respectiv[35], iar trei zile mai târziu au mai votat un credit în cuantum de un milion de lei pentru rezolvarea alimentării cu apă a oraşului Constanţa[36].

Încă din toamna anului 1898, în paralel cu acţiunile întreprinse în calitate de ministru, I. I. C. Brătianu a declanşat în mod neoficial tratative cu unii intelectuali socialişti, cu scopul de a-i atrage în rândurile P.N.L.-ului şi de a întări aripa de stânga, reformatoare, a partidului. Prin octombrie 1898, el a obţinut promisiunea lui V. G. Morţun de trecere în bloc a social-democraţilor în tabăra liberală, deşi chestiunea nu era iminentă, deoarece se manifestau încă puternice reticenţe atât din partea socialiştilor, cât şi din partea conducerii liberale[37].

Revenind la activitatea ministerială a lui Ionel Brătianu, menţionăm că, pe 16 decembrie 1898, el a venit în faţa Senatului pentru a participa la dezbaterile pe marginea proiectului de modificare a legii din 1894 privind organizarea corpului tehnic al Ministerului Lucrărilor Publice.

Adresându-se înaltului for legislativ, Brătianu şi-a manifestat nemulţumirea legată de faptul că, până atunci inginerii promovaseră în funcţie de vechime şi mai puţin după criteriul competenţei profesionale: „Un inginer, mai mult poate decât în alte meserii, trebuie să se ţină în curent cu ştiinţa, pentru că ingineria face progrese în fiecare zi”. Convinşi de soliditatea argumentelor sale, senatorii au acceptat modificarea legii în forma dorită de tânărul ministru[38].

Anul 1899 a debutat din punct de vedere politic cu intensificarea luptei opoziţiei împotriva cabinetului Sturdza. Acţiunile sediţioase ale conservatorilor îl vizau în chip special pe primul-ministru, acuzat de trădarea intereselor naţionale, după ce, o broşură a baronului Banffy apărută la Budapesta lăsa să se înţeleagă că acesta ar fi lucrat de conivenţă cu Sturdza la distrugerea Partidului Naţional Român din Transilvania[39].

În atare condiţii, la 14 martie, opoziţia a organizat o mare întrunire la sala „Dacia”. Cu acest prilej, oratori precum N. Fleva, N. Filipescu, P. P. Carp, Barbu Delavrancea sau Gh. Grigore Cantacuzino, i-au solicitat regelui să demită guvernul liberal.

Conştient de amploarea mişcării opoziţioniste, suveranul le-a cerut conservatorilor să-şi strângă rândurile în perspectiva apropiatei lor veniri la putere.

În consecinţă, pe 17 şi 18 martie, Al. Marghiloman şi Gh. Gr. Cantacuzino au citit în Cameră, respectiv la Senat o declaraţie în numele Partidului Conservator, în care se afirma că semnatarii săi „consideră prezenţa la guvern a lui Dimitrie Alexandru Sturdza o atingere a demnităţii naţionale şi, de aceea, făcând abstracţie de orice

[35] „D.S.”, în „M.O.”, partea a III-a, nr. 68, 29 mai 1898, p. 856.
[36] *Ibidem*, p. 902.
[37] Ion Bulei, *op. cit.*, p. 196.
[38] George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 137-139.
[39] Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altă dată*, vol. II, Bucureşti, Editura ziarului „Universul”, 1928, p. 255.

deosebire de partid, se declară hotărâţi a se opune pe toate căile legale, în primul rând prin obstrucţionism parlamentar, la o mai departe funcţionare a actualului ministru-prezident al statului român”[40] .

Ca şi cum aceste probleme nu erau suficiente pentru P.N.L., antreprenorul Hallier a fugit din ţară, lăsând neterminate lucrările de modernizare a portului Constanţa. Pe 24 martie conservatorii au iniţiat în Cameră o amplă dezbatere pe marginea „chestiunii Hallier”. La cererea lui N. Fleva Adunarea a instituit chiar o comisie de 7 membri, menită a ancheta toate dedesubturile afacerii.

Confruntat cu diatribele reprezentanţilor opoziţiei, Brătianu a mai calmat spiritele, arătând că alegerea antreprenorului fusese făcută pe vremea guvernării Lascăr Catargiu, fără organizarea unei licitaţii publice internaţionale. În ceea ce-i priveşte pe liberali, aceştia au preluat situaţia moştenită de la conservatori şi au încercat să-i impună lui Hallier respectarea termenelor stabilite pentru finalizarea lucrărilor. Prin urmare, cabinetul Sturdza i-a acordat partenerului francez tot sprijinul, dar acesta a înşelat încrederea tuturor, determinându-l pe ministrul Brătianu să ordone trecerea în regie de stat a continuării lucrărilor de la Constanţa. Marea problemă era, în opinia vorbitorului, ca statul să nu rămână păgubit în această afacere, mai ales că România nu mai era în situaţia de dinainte de 1878, astfel încât îşi va rezerva dreptul de a-l acţiona pe Hallier în justiţie. Mulţumiţi pentru moment de explicaţiile primite, deputaţii au acceptat închiderea discuţiei pe tema respectivă[41].

În aceeaşi zi, ca un ultim gest de bunăvoinţă faţă de Sturdza, regele Carol I a dizolvat parlamentul[42].

La 28 martie 1899, atât puterea, cât şi opoziţia au organizat ample manifestaţii în Capitală. Liberalii s-au întrunit în sala „Eforie” pentru a protesta împotriva campaniei declanşate de opoziţie. Cu acest prilej a luat cuvântul şi Ionel Brătianu, care şi-a manifestat solidaritatea cu premierul şi i-a persiflat pe conservatori: „Nu mă preocupă dacă vor reuşi, ceea ce fac ei însă, este o pată în istoria noastră, deoarece acţiunile lor s-au transformat intr-un spectacol de plâns şi de ruşine”[43].

În paralel, la sala „Dacia”, conservatorii au convocat o întrunire de mari proporţii, la sfârşitul căreia între participanţi şi forţele de ordine au avut loc regretabile incidente pe strada Enei, a căror amploare a fost exagerată de presa conservatoare. Deşi nu a existat nicio victimă, cluburile opoziţiei au arborat drapelul negru, iar gazetele antiguvernamentale au apărut a doua zi încadrate în chenare negre şi pline de acuzaţii la adresa guvernului că a masacrat populaţia Capitalei.

Toate aceste evenimente nefericite l-au convins pe monarh să-şi abandoneze primul sfetnic, care, prevenit de către E. Stătescu asupra intenţiilor regale, şi-a prezentat pe 30 martie demisia, imediat acceptată la Palat[44].

După căderea guvernului liberal, factorul constituţional i-a încredinţat mandatul de formare a unui nou cabinet lui Lascăr Catargiu, care a decedat în cursul

[40] Apud Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 258.
[41] „D.A.D.”, în „M.O.”, partea a III-a, nr. 57, 7 mai 1899, p. 1213-1215.
[42] Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 102.
[43] George Fotino, *op. cit.*, vol. I, p. 163.
[44] Ion Mamina, Ion Bulei, *op. cit.*, p. 103.

aceleiaşi zile, astfel încât, în cele din urmă, şefia guvernului conservator va fi preluată de către Gh. Gr. Cantacuzino[45].

Chiar dacă s-a încheiat prea rapid, primul ministeriat al lui Ionel Brătianu a scos în evidenţă un ministru al Lucrărilor Publice activ, dornic de afirmare şi totodată conştient de rolul jucat în stat de către instituţia parlamentară, căreia a ştiut să-i arate respectul cuvenit.

ASPECTS OF THE ACTIVITY OF ION I. C. BRĂTIANU AS THE LEADER OF THE MINISTER OF THE PUBLIC WORKS (THE 31-ST OF MARCH 1897 – 30-TH OF MARCH 1899)

Abstract

Ionel Brătianu became a politician at the suggestion of his friends and soon after he became a minister when he was only 33; he was an active and clever individual who was capable to become the leader of the National Liberal Party and consequently he was able to bring the modernity the party needed at the time.

[45] Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi*, vol. I, p. 167.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ASPECTE PRIVIND BĂNCILE DIN CÂMPULUNG ŞI RELAŢIA LOR CU ORAŞUL ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

DANIELA GIUGEA[*]

Prin semnarea tratatului de la Adrianopole din 1829, Principatele Române au beneficiat de deschiderea relaţiilor cu Occidentul prin instaurarea libertăţii comerţului. Acest lucru a determinat dezvoltarea legăturilor comerciale, a relaţiilor marfă-bani şi în general dezvoltarea economică, mai ales la nivelul oraşelor. S-a impus astfel înfiinţarea unor case de economii, de credit sau a unor instituţii bancare, care ar fi pus capăt împrumuturilor de bani de la persoanele particulare percepând astfel dobânzi foarte mari[1].

Ca urmare a tuturor progreselor înregistrate în plan economic şi ca urmare a dorinţei de a răspunde tuturor cerinţelor impuse, în anul 1880 s-a înfiinţat Banca Naţională a României: „Necesitatea înfiinţării unei bănci de scompt şi circulaţiune simţită de societatea noastră într-un mod atât de intensiv de mai mulţi ani încoace nu provine numai din cauza legitimei dorinţe ce are fiecare om de a afla cu înlesnire şi cu cât mai mică dobândă, un capital necesar spre a pune în mişcare activitatea sa comercială şi industrială, ea este mai ales efectul dezvoltării ce au luat într-o ţară tranzacţiunile comerciale şi industriale, mijloacele de comunicaţiune şi în fine deşteptarea intelectuală în genere, ce caută, în toate părţile şi prin toate modurile, a-ţi satisface spiritul de întreprinderi, a multiplica necontenit ceea ce are deja, a se mişca în fine mai liber şi cu puteri mai mari pe cale cea largă a progresului şi a buneistări“[2].

După înfiinţarea Băncii Naţionale a României au început să ia fiinţă şi alte instituţii bancare.

În oraşul Câmpulung Muscel astfel de instituţii s-au înfiinţat începând cu ultimul deceniu al secolului XIX, rolul lor nefiind doar acela de a satisface nevoile de bani ale oamenilor, ci şi acela de a se implica activ în viaţa oraşului prin diverse modalităţi: fie prin sprijin financiar acordat unor şcoli sau prin închirierea unor imobile ale băncilor unor persoane particulare sau instituţiilor (Poliţie, Poştă etc.) ş.a.

Astfel prima bancă s-a înfiinţat în Câmpulung în anul 1892, la 7 iunie cu numele Societatea Comercială şi Industrială „Vulturul“. La 14 mai 1901 ea s-a transformat în societate cooperativă sub firma Societatea Economică Cooperativă

[*] Universitatea din Piteşti.
[1] Gheorghe Pârnuţă coord, *Câmpulung Muscel, Ieri şi Azi. Istoria oraşului,* Câmpulung, 1974, p. 133.
[2] Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *Istoria Băncii Naţionale a României în date,* vol. I 1880-1914, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2005, p. 11.

„Vulturul"; la 13 aprilie 1912 şi-a schimbat firma în Societatea Cooperativă pe Acţiuni „Vulturul", iar la 24 mai 1912 a devenit societate anonimă cu numele „Banca Vulturul" S.A.[3].

Timp de circa un deceniu a fost singura societate de acest fel din oraşul Câmpulung. Din 1911 până în 1936 şi-a mărit capitalul de la 500.000 la 10.000.000 lei fapt ce îi va permite să se implice activ în rezolvarea problemelor pentru care a fost solicitată[4].

Banca „Vulturul" a funcţionat până în 1936 când a fuzionat cu Banca „Albina". În toată această perioadă a deţinut un atelier de ţesătorie, aşa cum reiese din procesul verbal, încheiat în cadrul societăţii, în 1913, prin care se aproba cumpărarea a încă unui război pentru atelier în vederea dezvoltării şi aprovizionării sale. Nu se specifică însă locul unde îşi desfăşura atelierul activitatea[5].

În anul 1913 banca s-a implicat în sprijinirea elevilor săraci de la şcolile de băieţi din Câmpulung, conform procesului verbal încheiat la 29 decembrie 1913. Se oferea de către bancă suma de 300 lei pentru elevii săraci de la şcolile de băieţi din oraş, pentru achiziţionarea de haine şi încălţăminte: „s-a admis a se distribui săracilor din oraş suma de lei 300 în chipul următor: 150 lei elevilor şcoală primară Nr. 1 de băieţi şi 150 lei elevilor şcolii Nr. 2 de băieţi din care li se va cumpăra haine şi ghete"[6]. Pentru a duce la bun sfârşit acţiunea de ajutorare, banca a colaborat cu cizmarii D. Arsenescu şi N. Dudulea: „de a face 30 perechi ghete ce banca a dispus a se da copiilor săraci de la şcolile de băieţi din oraş"[7].

O altă solicitare către banca „Vulturul" a venit în anul 1929 din partea preşedintelui Comitetului Şcolar Dr. Gheorghe Tănăseanu. El a trimis o scrisoare directorului băncii pentru susţinerea Şcolii de Arte şi Meserii din Câmpulung: „Avem în Câmpulung o şcoală de Arte şi Meserii, singura în întreg judeţul, care organizată pe baze mai solide cu ateliere (lemnărie, pielărie, curelărie şi pălării), îşi oglindeşte an de an, în rezultate practice tot mai strălucite, munca depusă dând foarte buni profesionişti în industria română.

Dar greutăţile, zi de zi mai mari, nevoia întreţinerii unui internat pentru elevi, din cei mai sărmani şi mai nevoiaşi fii de săteni, ca şi preocuparea pentru ateliere, de aparate şi scule neapărat trebuincioase, cu sumele acordate de Ministerul Instrucţiunii Publice, fac imposibilă finanţarea mai departe, a acestei şcoli, care după 26 de ani, n-are nici măcar local propriu…"[8].

Gheorghe Pârnuţă, în lucrarea despre istoria oraşului Câmpulung, aminteşte şi de existenţa altor bănci precum Banca Muscelului, înfiinţată în 1905, Banca Şoimul, în 1908, dar şi Banca Comerţului[9].

---

[3] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Argeş, fond „BNR, filiala Câmpulung" (prescurtat ANDJA), dosar nr. 36/1936, fila nr. 29.
[4] Ioan Răuţescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică,* Editura Tipografie GH. GH. Vlădescu, Câmpulung, 1943, p. 198.
[5] ANDJA, fond Banca Vulturul (prescurtat BV), dosar nr. 1/1911-1919, fila nr. 11.
[6] *Ibidem*, fila nr. 19.
[7] *Ibidem*, fila nr. 21.
[8] ANDJA, fond Banca Albina (prescurtat BA), dosar nr. 8/1929, fila nr. 48.
[9] Gheorghe Pârnuţă coord, *op. cit.*, p. 263.

Banca „Albina" s-a înfiinţat la 29 aprilie 1925 conform formelor îndeplinite şi publicate în Monitorul Oficial Nr. 121 din 5 iunie 1925[10].

Între membrii fondatori, putând fi enumeraţi Nae Manolescu, Florian Niculescu, Ioan Zărnescu ş.a., se stabilea o înţelegere conform căreia societatea nou înfiinţată era o societate anonimă română pe acţiuni, numele său fiind „Banca Albina". Scopul băncii era acela de a desfăşura operaţiuni da bancă, comerţ şi industrie : „în scopul de a facilita dezvoltarea comerţului, industriei şi întreprinderilor de tot felul din judeţul Muscel şi oraşul Câmpulung"[11]. Firma noii societăţi urma să fie „Banca Albina", societate anonimă pe acţiuni, iar durata ei era nelimitată.

Banca „Albina" a funcţionat ca societate independentă până în anul 1936 când a fuzionat cu Banca „Vulturul". După fuziune se stabileau următoarele: „Firma noii societăţi va fi Banca „Albina" S.A şi va funcţiona pe viitor la sediul actual al acesteia din Câmpulung judeţul Muscel, strada Negru Vodă, No. 132, banca „Vulturul" S.A. înglobându-se în actuala bancă „Albina" S.A., cu întreg activul şi pasivul său"[12].

Din acest moment banca a avut o relaţie deosebită cu oraşul dar şi cu persoane particulare ea încercând să răspundă cererilor adresate.

Astfel, un localnic, Dimitrie Dănoiu a cerut băncii „Albina" din Câmpulung, să închirieze cele două camere din strada Negru Vodă No. 52 aflate în proprietatea băncii: „Subsemnatul Dimitrie Dănoiu, brutar, domiciliat în Câmpulung Muscel, cu onoare vă rog să binevoiţi a dispune să mi se închirieze localul şi cele două camere, învelite cu şiţă, situate în partea de miazăzi a imobilului dumneavoastră (proprietatea băncii) din Câmpulung Muscel, strada Negru Vodă, No. 52, fost No. 50"[13].

Cetăţeanul urma să plătească o chirie de zece lei lunar, sumă ce urma să fie dată băncii la începutul fiecărei luni, imobilul urmând a fi închiriat pentru o perioadă de un an începând cu luna ianuarie a anului 1939. El solicita de asemenea ca banca să dispună la încheierea contractului de închiriere.

Tot în 1938 Preşedintele Băncii „Albina" a primit o invitaţie de ajutorare a copiilor colegilor mai strâmtoraţi, organizând o sărbătoare a Datinelor de Crăciun. Invitaţia a venit din partea Asociaţiei Generale a Funcţionarilor Ministerului Finanţelor[14].

În decembrie 1938, Victor M. Siucescu, comerciant din Câmpulung, informat că Banca „Albina" are mai mult camere goale, solicită „închirierea unei camere goale cu uşa şi ferestrele în perfectă stare pentru o chirie de 200 lei lunar plus chiria pe trei luni anticipat"[15]. Nu se specifică însă adresa camerelor deţinute de bancă, pe care comerciantul dorea să le închirieze.

Documentele menţionează tot pentru anul 1938 existenţa unei colaborări între Banca „Albina" şi Direcţia Generală a Poştelor, Telegrafelor şi Telefoanelor. Scopul colaborării avea în vedere cumpărarea unui imobil al băncii de către Administraţia

[10] ANDJA, fond BNR, filiala Câmpulung, dosar nr. 36/1936, fila 29.
[11] Vezi *Actul constitutiv şi statutele societăţii anonime pe acţiuni „Albina" din Câmpulung Muscel,* Editura Tipografia Gh. Vlădescu şi Fiul, Câmpulung, f.a., p. 3.
[12] ANDJA, fond BNR, filiala Câmpulung, dosar nr. 36/1936, filă nenumerotată.
[13] ANDJA, fond BA, dosar nr. 22/1936-1941, fila nr. 225.
[14] *Ibidem,* fila nr. 228.
[15] *Ibidem,* fila nr. 330.

PTT, pe care nu l-a putut achiziţiona din lipsă de fonduri[16]. Nu se specifică însă la ce folosea Administraţia PTT imobilul respectiv, dar nici adresa acestuia. Se poate presupune că localul ar fi fost necesar pentru sediul Administraţiei PTT, dar nu există dovezi certe care să confirme că nu avea local propriu. Afirmaţia poate fi însă susţinută şi de o altă cerere asemănătoare, adresată Băncii „Albina“ de către Direcţia Generală a Poliţiei, cu un an înainte, prin care solicita băncii prelungirea contractului de închiriere pentru localul deţinut de Poliţie, probabil sediul acesteia: „aprobă reînchirierea imobilului ocupat de această Poliţie, proprietatea Dumneavoastră, pe timp de încă un an, începând de la 26 octombrie 1937, tot cu aceeaşi chirie de 27 000 lei anual, rugându-vă să binevoiţi a înainta cuvenita ofertă scrisă pe acest preţ de chirie“[17].

O relaţie de colaborare a existat şi cu Asociaţia Doamnelor Române „Furnica“, banca răspunzând „cu bunăvoinţă apelului nostru“. Se dorea obţinerea unei recomandări din partea băncii pentru vânzarea biletelor de loterie pe care o organiza asociaţia[18].

Un alt imobil deţinut de Banca „Albina“ era situat în strada Colonel Grecescu. No. 21. Banca urma să vândă acest imobil pentru a-şi plăti datoriile la fisc dar şi ratele la deponenţi şi creditori[19].

Până în anul 1936, în Câmpulung au mai existat şi Banca Cercului Comercial şi Industrial, Banca Carpaţi, Banca Creditului General şi Banca Comerţului. Băncile menţionate au fuzionat la data de 25 februarie 1936, rezultând „Banca Comercială“, Societate Anonimă, cu sediul în Câmpulung Muscel, în localul Băncii Cercului Comercial, strada Negru Vodă, nr. 102. Noua bancă lua asupra sa întreaga obligaţie şi răspundere. Nu avea sucursale[20].

Tot în anul 1936 s-a realizat şi fuziunea între Banca „Albina“ şi Banca „Vulturul“. Probabil fuziunile dintre bănci, din 1936, s-au realizat şi pentru îndeplinirea scopului BNR anume: „reducerea numărului băncilor şi rămânem la credinţa că 3 bănci sunt deja prea multe pentru Câmpulung“[21].

Din 1937 documentele menţionează şi existenţa la Câmpulung a unei filiale a Bănci Naţionale. Astfel, în ianuarie 1937 Directorul Băncii Naţionale Câmpulung Muscel a primit o scrisoare din partea Serviciului Creditelor, referitoare la imobilul Băncii „Albina“ din Strada Colonel Grecescu Nr. 21: „Vă facem cunoscut că pentru a uşura situaţiunea acestei bănci, s-a aprobat ridicarea menţiunii luate de noi asupra imobilului menţionat, dacă ne depune suma de 100.000 (una sută mii) din preţul obţinut la vânzarea imobilului.

Vă rugăm să luaţi înţelegere cu conducerea Băncii „Albina“ spre a conveni ca această sumă să fie plasată în efecte publice conform indicaţiunilor ce vă vor da“[22]. Nu se cunoaşte motivul pentru care scrisoarea nu a fost trimisă direct „Băncii Albina“.

Au mai funcţionat în oraş şi Banca Muscelului, care în 1936 a fuzionat cu Banca de Credit a Agricultorilor şi Banca Câmpulung, şi Banca Ţăranilor care se pare

[16] *Ibidem,* fila nr. 303
[17] *Ibidem,* fila nr. 311.
[18] *Ibidem,* fila nr. 233.
[19] Vezi supra nota 22.
[20] ANDJA, fond BNR, filiala Câmpulung, dosar nr. 28/1936, filele nr. 1-3.
[21] ANDJA, fond BNR, filiala Câmpulung, dosar nr. 36/1936, fila nr. 28.
[22] *Ibidem*, filă nenumerotată.

că reprezenta interesele partidului ţărănesc[23], dar şi unităţi bancare cooperative precum Vişoiul, Lumina, Muncitorul, Unirea, Banca de credit şi economie.

În deceniul patru al secolului XX cea mai importantă unitate financiară din Câmpulung a fost filiala Câmpulung a Băncii Naţionale, dar pe lângă aceasta au continuat să funcţioneze şi celelalte societăţi anonime între care şi Banca Albina, iar în 1948 s-a înfiinţat şi o agenţie C.E.C., la început având o activitate destul de modestă.

Drept urmare, în prima jumătate a secolului XX au existat numeroase societăţi anonime, bancare sau financiare care şi-au desfăşurat activitatea în oraşul Câmpulung, dar, se poate considera că, un rol aparte, l-au avut Banca Albina şi Banca Vulturul, în 1936 devenind una şi aceeaşi instituţie prin fuziune. Contribuţia lor majoră în relaţia cu oraşul a fost adusă prin încercările de a satisface pe cât posibil cerinţele comunităţii din jur. Astfel au fost acordate ajutoare pentru achiziţionarea de haine şi încălţăminte pentru elevii săraci, s-a acordat sprijin pentru Poliţia din oraş permiţându-se desfăşurarea activităţii acesteia într-un local al unei bănci etc., dar nu trebuie omisă şi colaborarea cu diverse persoane particulare în sensul rezolvării anumitor probleme.

Cel mai important aspect care trebuie subliniat este acela că, banca şi-a depăşit în acest caz rolul iniţial pentru care a fost înfiinţată lărgindu-şi sfera de activitate în folosul oraşului.

THE BANKS FROM CÂMPULUNG AND THEIR RELATIONSHIP WITH THE TOWN IN THE FIRST HALF OF THE 20-TH CENTURY

Abstract

Many economical societies (banks and financial societies) functioned in Câmpulung. Among them the Albina and the Vulturul Banks played an important role especially after their fusion in 1936.

[23] Gheorghe Pârnuţă coord. *op. cit.,* p. 184.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

CONTRACTE DE ARENDARE ÎNCHEIATE ÎNTRE PROPRIETARII DE MOŞII ŞI ARENDAŞII DIN JUDEŢUL TELEORMAN

STELUŢA CHEFANI-PĂTRAŞCU*

După legiuirile de la mijlocul secolului al XIX-lea boierii intră în stăpânirea deplină a bunurilor funciare deţinute de-a lungul secolelor; din postura de proprietari de pământ vor acorda acestui bun o atenţie deosebită. Importanţa acordată pământului se datora libertăţii comerţului şi vânzării produselor agricole pe piaţa externă.

O parte din proprietari de moşii au lucrat în regie proprie pământul încercând să-şi valorifice astfel averea, dar cea mai mare parte din proprietari au arendat pământul unor persoane, care erau departe de a fi agricultori de meserie-arendaşi. Aceştia erau în general cămătari, comercianţi, orăşeni, care prin luarea în arendă a pământului încercau să-şi scoată un profit însemnat. Proprietarii prin darea în arendă a pământului căutau să obţină sume de bani sigure.

Proprietari şi arendaşi

O statistică a proprietarilor şi arendaşilor din judeţul Teleorman la începutul secolului XX-lea a fost realizată pentru Camera de Comerţ şi Industrie din Piteşti, fiind publicată în *Anuarul geografic, istoric, economic şi statistic al judeţelor Argeş, Muscel, Olt, Teleorman*[1]. La capitolul „adrese profesionale din judeţul Teleorman" sunt trecute două categorii: proprietari şi arendaşi cu proprietăţi de peste 50 hectare (tabelele nr. 1 şi 2).

În prima „categorie profesională" sunt trecuţi 111 proprietari, iar în a doua 83 de arendaşi. Tabelul ce cuprinde proprietarii este simplu, el nu cuprinde decât două rubrici, una privind domiciliul, iar cealaltă numele moşiei deţinute. Un număr de 66 de proprietari au domiciliul la conacul de pe moşie, 33 din ei îl au în Bucureşti, iar câţiva locuiesc în oraşe precum: Alexandria, Roşiorii de Vede, Turnu-Măgurele, Craiova, Galaţi, Caracal, Curtea de Argeş.

Un număr restrâns de proprietari au domiciliul declarat în străinătate. Este cazul familiei Dumba, ce locuia la Viena, cu întinse proprietăţi în comunele: Bragadiru, Liţa şi Putineiu. În aceeaşi situaţie se găseşte şi baronul Theodor Nicolici de Rudna, ce deţinea domeniul Mavrodinului şi care locuia la Budapesta.

* Muzeul Judeţean Teleorman.

[1] *Anuarul statistic, geografic, istoric, economic al judeţelor Argeş, Muşcel, Olt, Teleorman,* Tipografia Transilvania, 1903, p. 23-26.

Pentru comuna Dobroteşti la nivelul anului 1903 avem trecuţi următorii proprietari: Ioan D. Berindei, C. A. Berindei, P. Angelescu, C. Liventi, D. Liventi, Ioan Tufă. În rândul arendaşilor sunt menţionaţi Valentina Staicovici, Gh. Haşiu, P. D. Polimeride, C. D. Polimeride, Dionisie I. Pană. Pe cei doi arendaşi din familia Polimeride, la scurt timp, îi regăsim în documentele vremii ca ajungând proprietari în aceeaşi localitate. Petre Polimeride, născut în anul 1868, în localitatea Dobroteşti, ajunge să deţină aici o moşie în întindere de 100 hectare, iar în anul 1918 este numit prefect al judeţului Teleorman[2].

La o cercetare mai atentă constatăm că situaţia prezentată la nivelul anului 1903 are multe lacune. Spre exemplu sunt proprietari care nu se regăsesc în această situaţie. Este cazul familiei Văcărescu, care stăpânea un întins domeniu pe raza comunei Slobozia-Mândra, ce nu figurează în rândul proprietarilor, fiind trecut în schimb Vasile Zagovitz, arendaşul moşiei. La Suhaia, un domeniu funciar important prin balta de aproape 550 hectare este trecut de asemenea numai arendaşul Gh. A. Ivănuş. Sunt persoane trecute şi la proprietari şi la arendaşi, de fapt, îşi lucrau moşia în regie proprie. De exemplu, proprietarul moşiei Ştorobăneasa din comuna cu acelaşi nume, Nicolae Racottă. Fotino Oreste este trecut în tabel ca fiind proprietarul şi totodată arendaşul moşiei Năsturelu din comuna Zimnicele, când de fapt Academia Română era proprietara moşiei.

Domeniul Mavrodinului avea în componenţă sa trei sate mari: Mavrodin, Nenciuleşti, Buzescu cu o întindere de peste 12.000 hectare, din care aproape 1.600 hectare pădure. El era format din mai multe corpuri: Bleoturi, Repezi, Comăneşti, Bărbăteşti, Adămeşti şi Mavrodinul, ultimul fiind corpul principal cu conacul[3]. Pe acest domeniu întins găsim în tabel trecut un singur arendaş, care însă mai avea în arendă şi moşia Nenciuleşti.

Pe arendaşii care stăpânesc mai multe moşii îi vedem trecuţi în tabel la diferite comune. De exemplu, Mitică Belitoreanu era trecut la comuna Gârdeşti şi Perii-Râioşi, Tănăsache Daia la Udupu şi Gărăgău, iar Ion Daia la Ştoborăşti.

Familia Dumba stăpânea un domeniu întins pe raza a trei localităţi Bragadiru, Liţa, Putineiu. În tabelul arendaşilor nu găsim trecută nicio persoană. Este greu de crezut că aceştia lucrau pământul în regie proprie şi că veneau în timpul lucrărilor agricole în Teleorman, având în vedere faptul că în statistica realizată în anul 1903, domiciliul lor era trecut ca fiind în Viena.

În ceea ce priveşte situaţia marilor proprietari şi a arendaşilor, prezentată în analiza premergătoare Expoziţiei Generale Române (1906) intitulată „*Starea socială a săteanului, după ancheta privitoare anului 1905, îndeplinită cu ocazia Expoziţiei Generale Române din 1906 de către Secţiunea de Economie Socială,* G. D. Scraba, dă alte cifre pentru proprietari şi arendaşi[4]. Ele diferă de statistica prezentată de Camera de Comerţ şi Industrie din Piteşti, pentru anul 1903. Astfel, în anul 1906 sunt un număr de 198 proprietari în judeţul Teleorman, care aveau mai mult de 100 hectare. Dintre ei 82

---

[2] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Teleorman, *Localităţile judeţului Teleorman 1741-2006, repere administrative*, Editura Paco, Bucureşti, 2006, p. 174.
[3] Pantele Georgescu, *op. cit*, p. 138-140.
[4] G. D. Scraba, *Starea socială a săteanului,* Bucureşti, Editura „Carol Gobl”, 1907.

îşi lucrau în regie proprie moşia, iar 116 proprietari îşi arendau moşiile[5].

În anul 1906 numărul arendaşilor din judeţul Teleorman se ridica la 121 persoane; ei sunt analizaţi din punct de vedere etnic. Astfel, dintre aceştia 95 de arendaşi sunt români, 20 de origine greacă, 1 arendaş este evreu, iar 5 de alte naţionalităţi. Comparativ cu celelalte zone geografice Muntenia se prezintă pe primul loc ca număr de arendaşi, iar contingentul cel mai mare îl dădeau arendaşii greci: Ilfov - 26, Teleorman - 20, Buzău - 19, Ialomiţa - 16, Tecuci - 14.

1. Contracte de arendare

În judeţul Teleorman din totalul proprietăţilor de peste 50 hectare majoritatea erau arendate. Cele mai multe moşii ale proprietarilor stabiliţi la oraş erau controlate de arendaşi români[6]. Până în primul deceniu al secolului XX, arendaşii erau administratori de moşie, se implicau direct în dirijarea muncilor agricole prin contractarea braţelor de muncă ale ţăranilor. Prin încheierea acestor contracte arendaşii urmăreau să se îmbogăţească din surplusul ce le rămânea după plata convenită cu proprietarul.

Contractele de arendare aveau de obicei următoarele stipulaţii principale: persoanele contractante, proprietarul sau proprietarii şi arendaşul, moşia arendată şi durata de arendare, suma pentru care se arenda aceasta, obligaţiile financiare care îl priveau pe arendaş, se specificau obligaţiile şi îndatoririle arendaşului şi drepturile proprietarului (pentru exemplificare vezi anexele cu documentele nr. 1-16).

Proprietarii se prezintă la încheierea contractelor personal sau prin procură. A doua situaţie este întâlnită în cazul minorilor care sunt reprezentaţi de tutori, de proprietari care sunt plecaţi în străinătate şi care-şi deleagă vecinul de moşie sau prietenul. Femeile arendează cota lor dotală doar cu acordul soţilor. De exemplu: Ana Maria Văcărescu fiind minoră este reprezentată de tutorele legal Ion Văcărescu, moştenitorii generalului Anton Berindei sunt reprezentaţi de căpitanul Grigore Berindei, Paulina de Kotzebue îl împuterniceşte pe Dimitrie Sutzu, Maria D. Brătianu cu consimţământul soţului D. Brătianu, arendează moşia dotală din Rădoieştii de Jos, judeţul Teleorman.

Despre persoana arendaşilor, contractele nu stipulează decât domiciliul ales pentru a fi găsiţi în caz de modificare a contractului sau de reziliere a lui. În cele mai multe cazuri arendaşii sunt teleormăneni cu domiciliul în Alexandria, Turnu-Măgurele, Roşiori de Vede şi mai puţin la sate. Întâlnim însă şi arendaşi cu domiciliul pe raza altor judeţe: Mehedinţi, Dolj sau Vlaşca. De exemplu Petre P. Popescu îşi avea domiciliul la Turnu-Severin şi luase în arendă trei moşii dintre care două în Teleorman şi una în Vlaşca. Cei doi arendaşi ai moşiei Adămeşti, proprietatea Paulinei de Kotzebue, fiica generalului Mavros, erau din Dolj. Arendaşul Gheorghe Hagi Peiu avea domiciliul ales în judeţul Vlaşca şi arenda în anul 1904 moşia Dracea din judeţul Teleorman a lui Radu A. Golescu[7].

Suprafeţe întinse din moşiile teleormănene sunt cumulate de câţiva arendaşi. Este cazul lui Petre P. Popescu care încheie într-o zi, 28 aprilie 1904, trei contracte la Tribunalul Teleorman, două contracte de arendare cu proprietara Ana Maria Vacărescu

[5] *Anuarul statistic, geografic, istoric, economic al judeţelor Argeş, Muşcel, Olt, Teleorman,* p. 40,
[6] Daniel Chirot, *Schimbarea societăţii într-o societate periferică,* Corint, 2002, p. 232,
[7] D.J.A.T.N., fond *Tribunalul judeţean Teleorman,* dosar 251/1904, f. 278.

şi unul cu principele Barbu Ştiribey (documentele nr. 1. şi 2.). Cele două moşii erau vecine, prima în comuna Slobozia-Mândra, cu o suprafaţă de 4.500 hectare arabile şi 1.500 hectare pădure şi a doua în comuna Elisabeta, la nord de prima, cu o suprafaţă de 1.200 hectare, ele reprezentau împreună o moşie foarte întinsă de 7.200 hectare. Cel de-al treilea contract de arendare privea moşia Anei Maria Văcărescu din comuna Adunaţii Şerbeni, aflată în judeţul Vlaşca. Arendaşul Barbu Miltiade administra singur întregul domeniu al Mavrodinului, aparţinând baronului Feodor Nicolici de Rudna, în suprafaţă de 12.000 hectare şi totodată moşia Nenciuleşti aflată în graniţele domeniului având însă un alt proprietar, administratorul casei de Rudna, Efta Tanasievici.

Există cazuri de moşii arendate mai multor arendaşi, dar şi un singur arendaş la mai mulţi proprietari. Astfel, proprietara Paulina de Kotzebue, pentru moşia Adămeşti din judeţul Teleorman în întindere de 2.500 hectare, moştenire lăsată ca dotă de tatăl ei, generalul Mavros, are doi arendaşi diferiţi pentru moşia sa. Trupul numit Şovărăşti urma a fi lucrat de arendaşul Leon Morărescu din Dolj şi trupul numit Adămeşti de Gh. Mucichescu domiciliat în comuna Foişorul acelaşi judeţ (documentul nr. 4).

Cei şase proprietari, Aurelia I. Pascal, Maria M. Râmniceanu, Mihail Râmniceanu, Petre Râmniceanu, Nicolae Râmniceanu, George Râmniceanu, arendează lui M. Ionescu din comuna Orbeasca de Jos, moşia Călineşti. Ei stipulau în contract ca arenda să fie plătită separat fiecărui proprietar în parte, iar în cazul în care unul din ei dorea să-şi vândă proprietatea era liber să o facă, moşia fiind în realitate defalcată. Arendaşul, în art. 8 al contractului, îşi lua angajamentul să „păstreze semnele despărţitoare de la moşie” fiind obligat să „respingă orice uzurpare a proprietăţii susţinând acţiunea posesorilor la autorităţile competente căci din contră va fi responsabil de daune şi speze” (documentul nr. 11).

1.1. Proprietari care iau în arendă alte moşii

De multe ori erau ei înşişi nişte moşieri cu domenii mai restrânse şi care nu se puteau stabili la oraş pentru a se bucura liniştiţi de veniturile lor, iar alte ori erau cămătari sau speculanţi.

George R. Golescu arenda în anul 1904 moşia Seaca a proprietarei Eliza Cretzeanu în întindere de 1.520 hectare pe o durată de 5 ani plătind o sumă de 40.000 lei pe an(documentul nr. 10). Arendaşul în acest caz era fiul lui Radu A. Golescu, proprietarul moşiei Dracea. Aceasta avea o suprafaţă de 357 hectare arabile şi era mărginită de proprietăţile fraţilor Golescu, moşia Putineiu a proprietarului Al. de Vrany din Viena şi moşia Segarcea, proprietatea statului în întindere de 3.500 ha[8]. Moşia Dracea era arendată în 1904 lui Gheorghe Hagi Peiu (documentul nr. 14).

Fraţii Andrei şi Paraschiv Noica, provin din rândul negustorilor, ajung arendaşi şi peste ani devin proprietari a mai multor moşii răsfirate pe raza judeţului. Cumpără în anul 1905 moşia Ciochina din judeţul Teleorman, iar la un an distanţă arendează, pentru zece ani, moşia Cetate-Ştefăneşti.

În anul 1905, Alexandru Marghiloman, care se declara „rentier” vindea fără reţinerea nici unui drept moşia Ciochina, cunoscută şi sub numele de Racoviţa din judeţul Teleoman. Moşia pe care acesta o cumpărase de la stat în anul 1886 avea o

[8] Pantele Georgescu, *op. cit*, p. 197, 221.

întindere de 1 296 pogoane (648 hectare)[9] (documentul nr. 21). Fraţii Andrei şi Paraschiv I. Noica intrau în stăpânirea moşiei la 1 ianuarie 1905 (documentul nr. 20).

Prin contractul nr. 1022, fraţii Noica cu domiciliul în oraşul Alexandria luau în arendă moşia Cetate-Ştefăneşti din comuna Antoneşti a proprietarei Bălaşa D. Orbescu în întindere de 515 hectare. Contractul era încheiat în data de 26 iunie 1906 pentru o perioadă de 10 ani, de la 1909 până la 1919. În acest fel urmau a fi arendaşi şi totodată proprietari (documentul nr. 9).

1.2. Arendaşi care cu trecerea timpului devin proprietari şi încă unii din cei mai mari proprietari sunt cazuri întâlnite şi în judeţul Teleorman. Familia Capră provenea din rândul ţăranilor şi se îndeletnicea cu agricultura, arendând suprafeţe agricole. Peste ani au un loc de frunte între cei mai mari proprietari, ajungând să deţină domenii întinse în judeţ. În anul 1918 în pragul desfăşurării reformei agrare familia Capră cumula mai multe proprietăţi: în Mavrodin 12.690 hectare, la Suhaia 4.504 hectare, la Viişoara 4.060 hectare, la Adămeşti 2.300 hectare, la Ţigăneşti 2.925 hectare[10].

În documentele vremii regăsim toate titulaturile fiind folosite de multe ori împreună şi nu neapărat în această ordine: sătean, arendaş, proprietar. În *tabelul nominal al şedinţei sesiunii ordinare cu aleşii şi funcţiile deţinute,* din cadrul Prefecturii judeţului Teleorman, îl aflăm pe Nicolae Capră ales consilier pe anul 1896, având meseria de sătean-proprietar[11]. Familia Capră este considerată ca fiind parvenită de membrii vechilor familii de proprietari. În *Anuarul geografic, istoric, economic, şi statistic,* din anul 1903 pentru localitatea Ţigăneşti sunt trecuţi doi proprietari Nicolae Capră şi Constantin Butculescu. Altfel, este considerat Nicolae Capră de proprietarul Butculescu, care nu se sfiieşte să-l numească mai departe arendaş. În contractul de arendare nr. 709 din 2 august 1904 Constantin C. Butculescu stipulează în articolul IV: „d-l arendaş nu va avea dreptul de a lua de asociat la această contractare pe d-l N. Capră, vecinul arendaş, de la hotarul acestei moşii, atunci se va considera reziliat contractul de drept fără somaţie sau judecată”[12]. În luna septembrie a anului 1906, Nicolae Capră, ia cu arendă moşia Ulmeni de la proprietarul Dinu C. Iarca, pentru o perioadă de 10 ani (23 aprilie 1907-23 aprilie 1917), plătind acestuia anual suma de 10.000 lei la care se adăugau toate taxele şi impozitele către stat, judeţ şi comună[13]. Aceeaşi persoană, Nicolae Capră, în anul 1907 era arendaşul domeniului Mavrodin, încheind cu Societatea de Asigurări Naţională, un contract prin care se găsea în posesia celor 11.700 de hectare[14]. Peste câţiva ani din arendaş devine proprietarul Mavrodinului stăpânindu-l până în anul 1949.

---

[9] D.J.T.A.N., fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,*dosar 251/1904, f. 295.
[10] Idem, fond *Reforme agrare,* dosar 235/1920, f. 170-201.
[11] Idem, fond *Prefectura Judeţului Teleorman,* dosar 2/1913, f. 13.
[12] D.J.T.A.N., fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 252/1904, f. 172.
[13] Idem, dosar 271/1906.
[14] Gh. Popa, I. Bâlă, *1907 în Teleorman,* vezi anexa *Expunerea situaţiei judeţului Teleorman pe anul 1906-1907 prezentată Consiliului Judeţean de Dim. C. Iarca,* prefectul judeţului, la deschiderea sesiunii extraordinare de la 15 oct. 1907, Turnu-Măgurele, Tipografia G. Stoicescu, 1907, p. 7.

În ceea ce priveşte sexul arendaşilor, vedem că şi femeile contractează în nume personal administrarea unor moşii, încheind contracte de arendare autentificate la tribunal. Moşia dotală Rădoieştii de Jos a proprietarei Maria D. Brătianu este arendată prin contractul nr. 191, din 24 februarie 1904, doamnei Elena D. Coşoianu pe un termen de 8 ani având ca îndatorire plata a 15 000 lei arendă în două rate pe an la 1 martie şi 1 septembrie şi suplimentar dările către stat, judeţ, comună (documentul nr. 7).

1.3. Durata contractelor de arendare.

În majoritatea contractelor de arendare din anii 1904-1906 termenele cele mai des uzitate în arendare sunt în general de 10 ani mergând în jos până la minimum 5 ani. De exemplu: moşia Adămeşti a proprietarei Paulina de Kotzebue este arendată 10 ani (documentul nr. 4); la fel şi moşia Elisabeta a principelui Barbu Ştirbei; moşiei Slobozia-Mândra i se prelungeşte contractul pe încă 9 ani în total 13 ani de la 1901 până la 1914[15]; moşia Ştefăneşti a proprietarei Bălaşa D. Orbescu se arendează pe 10 ani între 1909 până la 1919 (documentul nr. 9); moşia Ulmeni a proprietarului Dinu C. Iarca, a fost arendată pentru o perioadă de 10 ani între 23 aprilie 1907 şi 23 aprilie 1917[16]; moşia Rădoieşti de Jos a proprietarei Maria D. Brătianu s-a arendat pentru 8 ani (23 apr. 1905-23 apr. 1913) [17]. Smaranda Furculescu arendează moşia Pârlita pentru o perioadă de 7 ani între 23 aprilie 1909-23 aprilie 1916[18].

1.4. Preţul de arendare al moşiilor

Suma pentru care se contracta moşia diferea, în funcţie de întinderea moşiei, de categoria solului, de construcţiile aflate pe ea şi de suprafaţa împădurită. G. D. Scraba, în urma chestionarelor aplicate în întreaga ţară, în anul 1905, ajunge la concluzia că preţul de arendare al pământului la marea proprietate era între 11 şi 28 lei hectarul[19]. Cele mai scumpe proprietăţi care se arendau cu sume fabuloase erau cele care aveau şi părţi din salba bălţilor Dunării de unde se pescuiau cantităţi însemnate de peşte. În rândul moşiilor cu părţi din baltă erau: Lissa a proprietarei Zoe Slătineanu cu 4.482 ha din care 400 ha baltă; Viişoara a proprietarei Maria I. Cantacuzino cu 8.500 ha din care 500 ha baltă, Fântânele a familiei Iliescu cu 3.620 ha din care 1.356 ha de baltă[20]. La sfârşitul secolului al XIX-lea Pantele Georgescu nota: „ sunt proprietari care îşi arendează părţile lor din baltă cu preţuri mai bune decât cea mai bună moşie, alţii le arendează dimpreună cu moşia”[21].

Pentru o moşie de 5.700 hectare din care 1.200 hectare pădure suma era de 118.000 lei pe an în primii ani, iar după trecerea a primii patru ani ea urma a se mări la 129.800 lei, adică un adaos de 10%; un alt arendaş pentru 357 hectare plătea 12.000 lei pe an; pentru moşia Dracea în întindere de 1.520 hectare arenda era de 40.000 lei pe an; fraţii Noica, arendaşi, plăteau 42.000 lei pe an pentru moşia Cetate-Ştefăneşti din

[15] D.J.T.A.N., fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 252/1904.
[16] Idem, dosar 271/1906.
[17] *Ibidem.*
[18] D.J.T.A.N., fond *Familia Paraschiv Noica,* dosar 5/1872-1914, f. 19.
[19] G. D. Scraba, *op. cit*., p. 75.
[20] Pantele-Georgescu, *op. cit*., vezi moşia Lissa, Viişoara, Fântânele.
[21] *Ibidem,* p. 262.

comuna Antoneşti în întindere de 515 hectare; 30.000 lei pe an plătea Ioan Suditu arendaşul doamnei Maria Cretzeanu pentru 1.850 hectare; arendaşul Nistor I. Piteşteanu urma să plătească 57.000 lei pe an pentru arendarea a 2.500 hectare din moşia Ţigăneşti, proprietarului Constantin C. Butculescu[22]. Arendaşul Costică Dumitrescu plătea pentru 553 pogoane (276,5 hectare) suma de 12.000 lei pe an „afară de aceasta eu arendaşul mă oblig a preda d-nei proprietare în fiecare an la epoca plăţii arendei 20 kilograme unt topit curat pe care-l voi aduce la domiciliul d-sale în Bucureşti unde voi plăti arenda”. Proprietara pune condiţia: în cazul în care arendaşul nu va plăti arenda stipulată, contractul să fie reziliat fără judecată[23].

1.5. Regimul clădirilor de pe moşie. Arendaşii urmau să locuiască pe moşiile contractate, dar de cele mai multe ori proprietarul îşi rezerva o parte de conac. Acest lucru era stipulat în contractele de arendare şi sunt articole cărora li se rezervă un loc aparte. Aceste bunuri sunt trecute în folosinţa arendaşilor după preluarea unui inventar care cuprindea toate bunurile aflate: „casele de lângă magazia de zid, pătulele de vizavi de arie împreună cu moara şi magazia de lângă ea se pune la dispoziţia arendaşului” şi dacă arendaşul este George R. Golescu, fiu de proprietar, primeşte „o casă cu 4 camere şi o curte, o casă cu 2 camere pentru servitori, un grajd şi un şopron, 2 pătule şi o magazie, un puţ de câmp pe care le va primi cu inventar” de la Eliza Creţzeanu, proprietara moşiei Seaca[24] (documentul nr. 10).

Obligaţiile arendaşului vizavi de clădirile existente pe moşie sunt diverse: întreţinerea lor, asigurarea în caz de incendii. De exemplu arendaşul Mihail Ionescu prelua: „ toate acaretele aflătoare pe moşie şi care se va face un deosebit inventar, afară de casa cea mare a d-lor Nicolae şi Petre Râmniceanu şi casa ce aparţine d-l George Râmniceanu; asigurarea de incendii va privi pe d-l arendaş şi se va socoti pentru suma de 15.000 lei, asigurarea le va prezenta imediat d-l Mihail Râmniceanu spre a le viza îngrijind dl. arendaş a plăti totdeauna preţul de asigurare căci în caz de incendiu va fi răspunzător”[25] (documentul nr. 11).

Când arendaşul dorea să se implice mai mult în gospodăria clădirilor existente era liber să o facă, proprietarii văzând acest lucru în mod diferit.

Proprietarii Râmniceanu, găseau că arendaşul este obligat să repare toate stricăciunile ce vor apărea în decursul contractului şi să „le facă pe a sa cheltuială fără nici o pretenţie de la proprietari. Orice construcţie ce ar face în timpul contractului va rămâne a proprietarilor respectiv fără nici o despăgubire”[26]. Altfel, înţelegea dreptul de proprietar, Constantin C. Butculescu, care îşi rezerva pentru folosinţa proprie „Corpul cel mare al caselor de şedere” şi „dependenţele alipite acestui corp vor servi d-lui arendaş pentru casă de şedere, iar în cazul în care va vrea să construiască o altă casă de şedere, domnul arendaş este liber a o transmuta”[27] (documentul nr. 12). La fel şi N. Prejbeanu, proprietarul moşiei Băneasa, este foarte înţelegător cu arendaşul şi consideră că toate acareturile ridicate pe moşie „liber este d-l arendaş a le ridica la

[22] D.J.T.A.N., fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 252/1904, dosar 251/1904,
[23] D.J.T.A.N., fond *Familia Paraschiv Noica,* dosar 5/1872-1914, f. 19.
[24] *Ibidem,* f. 172, f. 210.
[25] Idem, fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 252/1904, f. 102.
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem,* f. 172.

expirarea contractului”[28]. Proprietara Bălaşa D. Orbescu arendează toată moşia şi „toate acareturile şi clădirile aflate pe dânsa afară de două camere dinspre eleşteu mobilate de proprietară”[29].

Radu A. Golescu, proprietarul unui conac amplasat într-o zonă foarte pitorească, impune prin contractul nr. 958 din 21 septembrie 1904 ridicarea de noi clădiri: „arendaşul Gheorghe Hagi Peiu este obligat a construi pe moşie o casă de locuit şi acarete până la valoarea de 4 000 lei, oprindu-se de arendaş câte 500 lei la primele câştiuri” (documentul nr. 14). Pe moşia Dracea se afla conacul proprietarului Golescu, care avea vederea spre eleşteu cu peşte şi era înconjurat de o livadă de pruni. În timpul războiului de independenţă din 1877-1878 aici a fost cazat principele Rusiei, care îşi stabilise cartierul general chiar în faţa proprietăţii[30].

Proprietara Smaranda Furculescu trece în contractul de arendare, în ce priveşte bunurile mobile aflate pe moşie, următorul amendament: „toate îmbunătăţirile şi imobilele de la conacul moşiei şi de pe moşie se vor preda arendaşului C. Dumitrescu cu inventar deosebit, semnat de ambele părţi la intrarea sa în moşie şi d-l arendaş le va preda proprietarei la expirarea contractului după cum le-a primit conform inventarului. Toate îmbunătăţirile, construcţiile ce d-l arendaş C. Dumitrescu va face pe această moşie mi le va preda mie la expirarea contractului neputând a le strica sau a le ridica ci rămân în folosinţa proprietăţii fără a pretinde vreo despăgubire pentru dânsele”[31].

O parte a moşierilor aveau pe proprietăţile funciare şi hanuri pe care după caz le arendau împreună cu toată proprietatea şi încasau chiria alături de arendă sau le închiria unor persoane diferite de cea a arendaşului. Căpitanul Gr. Berindei include în contractul de arendare a moşiei Beuca şi hanul de la gară pentru a fi întreţinut şi gestionat de acelaşi arendaş V. Macavei. Nu se specifică alte condiţii suplimentare cu privire la utilizarea lui[32].

Proprietarul G. G. Vorvoreanu închiriază hanul de pe proprietatea sa, Brânceni, unei alte persoane, decât arendaşul moşiei, prevăzând în actul încheiat la Tribunalul Teleorman, termenul şi suma. Contractul de închiriere era încheiat de administratorul moşiei, pe care se afla hanul, George Raţi. Se specifica: „se închiriază d-lui G. Christescu din comuna Smârdioasa, hanul de prăvălie situat în comuna Smârdioasa, ce aparţine moşiei Brânceni cu toate dependenţele curtea şi pământul împrejurul acestui han pe termen de 5 ani de la 1 octombrie 1903 până la 1 octombrie 1908. Preţul chiriei este de 200 lei anual plătibil în două rate la 1 mai şi 1 septembrie al fiecărui an”[33].

1.6. Obligaţiile arendaşului

Obligaţiile arendaşului erau importante, iar nerespectarea lor atrăgea după sine rezilierea contractului. Acestea erau: plata arendei la termenele stabilite (de obicei de două ori pe an primăvara si toamna), plata impozitelor către stat, judeţ, comună, dreptul sau interdicţia de a subarenda moşia, respectarea hotarelor moşiei şi în mod

[28] *Ibidem,* f. 235.
[29] Idem, fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 252/1904.
[30] Pantele Georgescu, *op. cit.,* p. 89.
[31] D.J.T.A.N., fond *Familia Paraschiv Noica,* dosar 5/1872-1914, f. 19.
[32] Idem, fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 271/1906.
[33] *Ibidem,* f. 38.

deosebit întreţinerea în bună stare a clădirilor aflate pe moşie.

Unul din cele mai bine elaborate contracte de arendare din fondul Tribunalului Judeţean Teleorman, aflat în custodia Arhivelor Teleorman, aparţine familiei Berindei[34] (documentul nr. 8). Moşia în întindere de 1.500 hectare pământ arabil şi 300 hectare pădure se afla situată în comuna Beuca şi aparţinea la sfârşitul secolului al XIX-lea generalului Anton Berindei.

Contractul de arendare, nr. 958, s-a încheiat la data de 20 iunie 1906 între moştenitori generalului Anton Berindei, domiciliat în Bucureşti Str. Vasile Boerescu nr.15 şi arendaşul V. Macavei domiciliat în Alexandria, pe o perioadă de 5 ani între 23 aprilie 1909 şi 23 aprilie 1914 cu suma de 53.000 lei pe an plătită în două rate semestriale, egale, de câte 26.500 lei, la 23 martie şi respectiv la 26 septembrie, ale fiecărui an de arendare. Toate taxele către stat, judeţ, comună urmau a fi plătite de arendaş. La întocmirea contractului de arendare, arendaşul depune o garanţie la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni pe numele proprietarilor, sumă ce reprezintă jumătate din arenda pe un an şi totodată gajul pentru toată perioada contractului. Arendaşul urma să primească această arvună dată la încheierea contractului după predarea în bune condiţii a moşiei şi a clădirilor.

Contractul de arendare încheiat conţinea 18 articole în care erau stipulate toate condiţiile. În general articolele contractului aveau în vedere obligaţiile arendaşului, singurul lui drept era de a face agricultură pe întreaga întindere a moşiei pentru „culturi, pentru arături, ierbărituri, fâneţe şi altele cum va socoti mai folositor şi echitabil”, şi libertatea de a se „învoi pentru unii de arendare, dintre săteni”. În caz contrar, arendaşul urma să suporte: „pagubele şi pierderile care se vor ivi la veniturile şi recoltele moşiei, din orice cauză, prevăzută şi neprevăzută, vor privi în mod exclusiv pe arendaş fără a pretinde de la proprietar scăderea arendei sau vreo altă compensaţie”.

Proprietarii rezervă un punct important din contract imobilelor de pe moşie şi hotărăsc ca: „locuinţa proprie, casa de cărămidă aparentă, clădirea cu trei odăi aflată lângă dânsa” să rămână în stăpânirea lor personală. În folosinţa arendaşului rămâneau următoarele: „clădirea în care se află baia şi chioşcul de zid, celelalte clădiri şi anume hanul de la gară, cele trei magazine de la gară şi cele trei conace de la arie, colţişor şi pietriş cum şi restul clădirilor din curtea principală, ca de altfel şi moara din curte compusă din trei pietre cu tot ce se găseşte în ea conform inventarului”. Toate acestea urmau a fi gestionate de arendaş cu obligaţia ca la expirarea contractului să fie predate proprietarilor în „aceeaşi stare bună de funcţionare ca şi azi” şi „după inventar aşa cum au fost predate de proprietar”.

Pe lângă aceste clădiri dacă arendaşul V. Macavei construia, în timpul contractului de arendare, alte clădiri ele urmau să rămână „dobândite proprietăţii fără nici o despăgubire pentru arendaş, nici dreptul de a le ridica sau desfiinţa” (art. 8).

Pe lângă faptul că arendaşul era obligat să asigure în caz de incendiu toate imobilele, acestuia i se mai făcea o atenţionare expresă: „va fi dator a îngriji cât se poate de bine de acareturi, de grădină, şi via care se află pe curtea propriu-zisă fără a avea dreptul de a tăia vreun copac din grădină sau din curte. Nu-i va fi permis de asemenea să lăse vite prin grădină”.

---

[34] *Ibidem,* f. 129-132.

Alături de importanţa acordată imobilelor, văzută prin obligaţiile arendaşului, proprietarii iau măsuri sporite şi în ceea ce priveşte cele 300 hectare de pădure. Arendarea pădurii privea direct pe proprietar şi nu putea fi folosită de arendaş decât o mică parte numită „pădurea Colţişor", celelalte două păduri rămâneau în posesia proprietarilor. Mai mult decât atât, nu avea dreptul să treacă prin ele fiindu-i: „de asemenea strict interzis domnului arendaş a folosi drumurile care dau acces în pădure" nici să taie sau să pască vitele. Proprietarii îşi rezervau dreptul de a stăpâni deplin pădurea şi de a o vinde, iar pentru paza lor angajau personal pădurari.

Importanţa acordată moşiei se vede în gestionarea acesteia de-a lungul timpului şi faptul că ea rămâne bunul familiei Berindei până când comuniştii o vor confisca în primăvara anului 1949.

În familia Berindei întâlnim şi cazuri de proastă gestionare a averii. Ana D. Berindei, domiciliată în Bucureşti, Strada Voievozi nr. 45, încheie în data de 14 decembrie 1906 un contract de arendare, nr. 1628, la tribunalul Teleorman prin care „arendează partea sa de moşie din Doagele de Jos, lotul III în întindere de 1 150 pogoane (575 ha) pe termen de 7 ani". Surprinzător în acest contract este faptul că nu se specifică decât două lucruri: persoana arendaşului şi durata de arendare. În cazul arendaşului, care este căpitanul Gr. Carpeneanu, „agricultor domiciliat în Craiova", acesta specifică în contract că: „dă dreptul său de arendăşie lui Teodor Braikoff", însă, fără alte adnotări[35].

În Teleorman, istoria moşierilor se confundă cu istoria pământului. Din acest motiv articolul aprofundează interdependenţa dintre proprietari şi pământ. Sunt prezentate cele două categorii sociale: moşieri şi arendaşi, fiind în acelaşi timp analizate contractele de arendare încheiate între ei.

Contractele de arendare au o mare însemnătate pentru studierea evoluţiei economice şi sociale pentru perioada celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea - prima jumătate a secolului al XX-lea. Din parcurgerea lor cititorul află numele proprietarului, numele şi adresa arendaşilor, perioada pentru care moşia era arendată, obligaţiile arendaşilor vizavi de fiecare bun în parte cu accent pe clădirile existente şi preţul de arendare. Pământul reprezenta bunul cel mai de preţ şi avea o mare valoare în epocă.

[35] D.J.T.A.N., fond *Tribunalul Judeţean Teleorman,* dosar 271/1906.

ANEXE

Tabel nr. 1
ADRESE PROFESIONALE DIN JUDEŢUL TELEORMAN ÎN ANUL 1903[36]
Proprietari – agricultori (de la 100 de pogoane în sus)

Nr. crt.	Nume	Domiciliul	Proprietate
1	Victor Suditu	Băneasa	Băneasa
2	Pr. Bunescu	Băcăleşti	Băcăleşti
3	Şt Ionescu.	Băcăleşti	Băcăleşti
4	Irina Dumba	Viena	Bragadiru
5	N. Bădulescu şi M. Bădulescu	Conţeşti	Conţeşti
6	Const. N. Michail	Craiova	Crângeni
7	Marin Enache	Furculeşti	Furculeşti
8	Alecu Enache	Furculeşti	Furculeşti
9	Ilie Enache	Furculeşti	Furculeşti
10	Fraţii Dumba	Viena	Liţa
11	Costache Atanasiu	Nanov	Nanov
12	Elena R. G. Colfescu	Nanov	Nanov
13	Ion G. S. Nanoveanu	Nanov	Nanov
14	Marin Enescu	Nanov	Nanov
15	Ghiţă Petrescu	Nanov	Nanov
16	Oreste Fotino	Zimnicele	Năsturelu
17	Fl. Dicu	Piatra	Piatra
18	Ioniţa Dumitrescu	Voivoda	Piatra
19	N. D. Dumba	Viena	Putineiu
20	Moşt. Haritina Gigartu	Bucuresti	Poroschia
21	V. Leontopol	Caracal	Râioasa
22	N. Zadarianu	Bucureşti	Seaca
23	Ioan Calinderu	Bucureşti	Seaca
24	Gr. Gh.Cantacuzino	Bucureşti	Seaca
25	Ioana C. Dumitru	Spătărei	Smârdioasa
26	Nicolae Racotă	Ştorobăneasa	Ştorobăneasa
27	Vasile Racotă	Ştorobăneasa	Ştorobăneasa
28	Nicolae Capră	Ţigăneşti	Ţigăneşti
29	C-tin Butculescu	Ţigăneşti	Ţigăneşti
30	Gh. Ivanuşi	Tr. Măgurele	Uda Clocociov
31	Leonida Paciura	Bucureşti	Uda Paciurea.
32	Saşa Cantacuzino	Bucureşti	Viişoara
33	Atanasiu	Voivoda	Voivoda
34	C. I. Dumitrescu	Voivoda	Voivoda

[36] *Anuarul statistic, geografic, istoric, economic al judeţelor Argeş, Muşcel, Olt, Teleorman,* Tipografia Transilvania, 1903.

Nr. crt.	**Nume**	**Domiciliul**	**Proprietate**
35	I. G. Pietraru	Balaci	Balaci
36	S. N. Popescu	Balaci	Balaci
37	Al. Protopopescu	Balaci	Balaci
38	Stef. Heptia	Bucureşti	Bârla
39	A. C. Berindei	Beuca	Beuca
40	D. Liventi	Beuca	Beuca
41	C. Liventi	Beuca	Beuca
42	Ioan Chitu	Bucov. Adunaţi	Beuca
43	N. Butculescu	Bucuresti	Cioceşti M.
44	Ioan Berendei	Dobroteşti	Dobroteşti
45	P. Angelescu	Dobroteşti	Dobroteşti
46	Ştefanache Prinopol	Gârdesti	Gârdesti
47	Nae Zanfirescu	Gârdesti	Gârdesti
48	Ioan Siricescu	Gârdesti	Gârdesti
49	Gh. Burcă	Bucureşti	Ghimpeţeni
50	Preda Bădăuţă	Zâmbreasca	Ghimpeţeni
51	Dumitru Bădăuţă	Roşiori	Ghimpeţeni
52	Ioan Tufa	Dobroteşti	Ghimpeţeni
53	Maria Mano	Gumeşti	Gumeşti
54	Alexandrina Slăvescu	Slăveşti	Lada
55	Elena Angelescu	Tr. Măgurele	Lada
56	Colonel Petre Maca	Miroşi	Miroşi
57	Emanoil Butculescu	Bucureşti	Mozăceni
58	Cosma	Ştoborăşti	Ştoborăşti
59	Ştefan Ivan	Bucureşti	Şurduleşti
60	D. Negel	Bucureşti	Şurduleşti
61	Alex. Belu	Bucureşti	Tătăraşti de Sus
62	Costache Neaţă	Urluieni	Urluieni
63	Al. Brataşeanu	Zâmbreasca	Zâmbreasca
64	A. Zlotescu	Zloteşti	Zloteşti
65	C. Zlotescu	Zloteşti	Zloteşti
66	N. Zlotescu	Zloteşti	Zloteşti
67	P. Ştefănescu	Zloteşti	Zloteşti
68	Alecu Plopeanu	Zloteşti	Zloteşti
69	Grigore Popescu	Zloteşti	Zloteşti
70	Moş. def. P. Simionescu	Bucureşti	Albeşti
71	I. Alexandrescu	Bucureşti	Belitori
72	S. P. Aurelian	Bucureşti	Belitori
73	C. Sutzu si M. Paciurea	Bucureşti	Belitori
74	D. Dobrescu	Bucureşti	Belitori
75	D. Bildirescu	Tr. Măgurele	Belitori
76	Odisea Christidis	Bogdana	Bogdana
77	N. N. Butculescu	Bucureşti	Butculeşti

Nr. crt.	Nume	Domiciliul	Proprietate
78	Mih. C.M. Râmniceanu	Călineşti	Călineşti
79	C. P. Pascal	Bucureşti	Călineşti
80	Victor Chissim	Cucuieţi	Cucuieţi
81	Tache Chissim	Rosiori	Cucuieţi
82	PetreChissim	Rosiori	Cucuieţi
83	Petr. Protopopescu	Rosiori	Drăganeşti
84	Colonel C. Costescu	Bucureşti	Drăgşănei
85	Eforia Spitalelor Civile	Bucureşti	Drăgşănei
86	Fraţii Culoglu	Bucureşti	Drăgşănei
87	Ghiţă Gheţu	Gărăgau	Gărăgau
88	C-tin Stan	Gărăgau	Gărăgau
89	Emil Petrescu	Lăceni	Lăceni
90	Gen. George Manu	Bucureşti	Măldăieni
91	Baron F. Nicolici	Budapesta	Mavrodin
92	Victor Antonescu	Bucureşti	Meri – Goala
93	Rada Grigoriu	Plosca	Meri– Goala
94	Grig. Rădoi	Roşiori	Nenciuleşti
95	Gh. C. Bădescu	Bucureşti	Netoţi
96	G. M. Trandafirescu	Bucureşti	Netoţi
97	Academia Română	Bucureşti	Olteni
98	C. Stoicescu	Bucureşti	Olteni
99	Gen. George Manu	Bucureşti	Papa
100	Stef. Grigore	Plosca	Plosca
101	Ti beriu Burcă	Plosca	Plosca
102	Gh. Antonescu	Plosca	Plosca
103	Căpitan A. G. Dumitrescu	Plosca	Plosca
104	Căpitan I. Petrescu	Plosca	Plosca
105	Elena Florian	Plosca	Plosca
106	Moşt. Grig. C. Păucescu	Bucureşti	Săceiu
107	Colonel I. Păncescu	Bucureşti	Săceiu
108	General G. Manu	Bucureşti	Scrioaştea
109	Hermina Herescu	Sfinţeşti	Sfinţeşti
110	Gh. Robescu	Galaţi	Vârtoapelede Sus
111	Daniel Sterescu	Curtea de Argeş	Vârtoapele de Sus

Tabel nr. 2
ADRESE PROFESIONALE DIN JUDEȚUL TELEORMAN ÎN ANUL 1903[37]
Arendasi (de la 100 de pogoane in sus)

Nr. crt.	Nume	Comună
1	Nae G. Ionescu	Băneasa
2	Nicolae Tudor	Băneasa
3	Costică Dumitrescu	Băneasa
4	D. G. Angelescu	Băseşti
5	Ion A. Dinulescu	Beiu
6	Tugheleţ Dinulescu	Beiu
7	I. Isac fils. Beligrădeanu	Brânceni
8	Miliiaresi	Cârligaţi
9	Raduc. Constantinescu	Cârligaţi
10	Dumitr. Anagnostiade	Cârligaţi
11	Mitrică Alex	Flămânda
12	Ion F. Petreanu	Flămânda
13	C-tin Mihalea	Flămânda
14	D-tru Sterie	Flămânda
15	D. N. Poulopulos	Zimnicea
16	Petre G. Lăzărescu	Lissa
17	Ştefan Rădulescu	Măgurele
18	Vasile Zagovitz	Slobozia-Mândra
19	Petre Secăreanu	Nanovu
20	Oreste Fotino	Năsturelu
21	Nicolae Paciurea	Ologi
22	G. Gh. Golescu	Dracea
23	L. R. Angelescu	Pielea
24	Ion Dumitriu	Pielea
25	Tudorache Catranof	Piatra
26	Neagu Nicolescu	Plopi Slăviteşti
27	Miltiade Cumpas	Saelele
28	State Anghelescu	Segarcea Vale
29	Nicolae Racotă	Storobăneasa
30	Gh. Ivănuş	Suhaia
31	Anghel Dumitrescu	Traian
32	Leante Politis	Viişoara
33	Ion Freinberg	Vodă Carol
34	C-tin C.	Balaci
35	I. G. Scrioşteanu	Balaci
36	Fotache Dumitru	Bârla

[37] *Anuarul statistic, geografic, istoric, economic al judeţelor Argeş, Muşcel, Olt, Teleorman,* Tipografia Transilvania, 1903.

Nr. crt.	Nume	Comună
37	Valentina Staicovici	Dobroteşti
38	Gh. Haşiu	Dobroteşti
39	D. C. Polimeride.	Dobroteşti
40	Dionisie I. Pana	Dobroteşti
41	Mitică Belitoreanu	Gârdeşti
42	Nic. Trandafiledes	Malu
43	Grigore Sachim	Merişani
44	Anton Simu	Mozăceni
45	M.M. Belitoreanu	Necşeşti
46	G. Vameşescu	Râca
47	G. I. T. Adae	Ştoborăşti
48	S. Temelie	Strâmbeni
49	Gh. Manole	Şurduleşti
50	Anton Sima -Tufeni	Şurduleşti
51	Tănăsache I. Daia	Udupu
52	H. Constantin	Zâmbreasca
53	Enache Rizu	Zâmbreasca
54	Tudor Nicolau	Antoneşti
55	I. G. Hristodorescu	Belitori
56	Nistor I. Piteşteanu	Bivoliţa
57	Anghel Mincu	Bivoliţa
58	Dumitrache Iliescu	Bivoliţa
59	Gh. Haşiu	Drăgăneşti
60	Nicolae G. Pupa	Drăgşănei
61	Ion Fulga	Drăgşănei
62	Dumitrache Anastasiu	Dulceanca
63	Tănăsache Daia	Gărăgău
64	Gh. Vasilescu	Licuriciu
65	G. Ştefanidi	Măgureni
66	Miltiade Barbu	Mavrodin
67	Gh. Caracudovici	Meri-Goala
68	Miltiade Barbu	Nenciuleşti
69	Costache Anastasiu	Olteni
70	Marinică Ficlănescu	Olteni
71	Mihail Ionescu	Orbeasca de Jos
72	Cleanţă Neculaide	Orbeasca de Sus
73	Ştefan Grigoriu	Pârlita
74	Ilie Săbăreanu	Peretu
75	M. Belitoreanu	Perii Râioşi
76	Cleopatra Trifu	Perii Râioşi
77	M Mihăilescu	Perii Râioşi
78	Hipolit Hajescki	Rădeşti
79	Gheorghe Soare	Rădeşti

Nr. crt.	Nume	Comună
80	G.I. Daia	Ştoborăşti
81	Petre Dănescu	Socetu
82	G. Tomoşoiu	Vârtoapele

DOCUMENTE

Direcţia Judeţeană Teleorman a Arhivelor Naţionale – Fond: *Tribunalul Judeţean Teleorman, anii 1895-1908.*

1. Act de Transacţiune, n.o. 465, 28 aprilie 1904

Subsemnatul Ion Văcărescu în calitate de tutore al minorei Ana Maria Văcărescu, pa baza avizului Consiliului de familie al minorei din 15 martie 1904 omologat de Onor Tribunalul Ilfov, am încheiat cu d-l Petre P. Popescu, în calitate de arendaş următorul act de transacţiune:

Prin contractul autentic cu data de 6 aprilie 1901 de Tribunalul Teleorman prin care d-l N. R. Văcărescu în calitate de proprietar a dat cu arendă d-l Petre P. Popescu moşia Mândra din comuna Slobozia-Mândra judeţul Teleorman cu toate trupurile pe termen de 9 ani (23 aprilie 1905-23 aprilie 1914) folosindu-se atât de moşie cât şi de pădurea prevăzută în articolul 6 al contractului din 1901 cât şi din contractul suplimentar cu facultatea de a defrişa şi de a uza cu toată întinderea ei fie prin cultură. Fie prin păşunatul vitelor, după cum îl vor povăţui interesele sale şi care contract dintâi a fost confirmat printr-un act suplimentar autentificat de tribunalul Teleorman la 17 august 1902 şi cel de-al doilea pentru pădure autentificat tot de acelaşi tribunal. Aceste contracte se menţin în toată vigoarea lor dar cu următoarele modificări:

D-l arendaş al acestei moşii Petre P. Popescu, va plăti pentru cei 5 ani şi chiar de la începutul intrării în vigoare a sus citatului contract suma de 118.000 anual în loc de 100.000 prevăzuţi în primul contract. Foncierea, precum şi dările către stat, judeţ, comună astăzi existente precum şi cele ce s-au mai adăogi în cursul acestui contract sunt în sarcina d-lui arendaş Petre P. Popescu peste arenda anuală de 118.000 lei. Recipisele de plată acestor dări le va preda tutelarului odată cu plata arendei la fiecare examinare.

Pentru cei din urmă patru ani începând de la 23 apr. 1910 şi până la 23 apr. 1914 d-l arendaş va mai plăti un adaos de 10% peste arenda actuală de 118.000 sau un total de 129.800 lei pe fiecare an; foncierea şi toate dările fiind tot în sarcina d-lui arendaş peste această arendă.

Domnul arendaş Petre P. Popescu având avansată această sumă de 80.000 uzufructuar M. R. Văcărescu şi tutorele de atunci Th. Văcărescu această plată anticipată i se ţine în seama şi o va reţine treptat repartizându-se pe întreaga perioadă de 9 ani, la fiecare examinare fără procente adică câte 4.444,45 lei la fiecare câşt de arendă.

În ce priveşte moşia Adunaţii Şerbeni pe care dl. M. R. Văcărescu şi Th. Văcărescu tutorii pe atunci a arendat această moşie pe termen de 8 ani (23 aprilie 1906-23 apr. 1914) tot dl Petre P. Popescu act autentificat la tribunalul Vlaşca nr. 494/1902 cu arenda anuală de 18.000 lei se modifică: termenul se va reduce la 5 ani. Arenda anuală va fi de 27.000 lei în loc de 18.000 lei. Foncierea şi toate dările vor privi pe

arendaş. Suma avansată de 46.000 de lei tutorelui Th. Văcărescu şi uzufructuarului N. R. Văcărescu la facerea acestui contract se va ţine seamă dl. arendaş şi se va scădea proporţional în cursul celor 5 ani la fiecare examinare şi fără procente adică 4.600 lei la fiecare câşt de arendă

Toate celelalte clauze ale contractului vor rămâne în vigoare.

Această transacţie se va face parte integrantă a contractului menţionat într-însa.

Pentru orice proceduri arendaşul Petre P. Popescu face alegerea de domiciliu în oraşul Turnu Severin.

Eu Petre P. Popescu arendaş, am luat la cunoştinţă cuprinsul acestei transacţiuni şi convins la toate condiţiile stipulate într-însa şi mă oblig a le respecta întocmai.

24 martie 1904 Bucureşti (fond Tribunalul Teleorman)

2. Contract de arendare, n.o. 466 din 28 aprilie 1904

Prin care principele Barbu A. Ştirbei rentier din Bucureşti, Calea Victoriei 119 arendează dl. Petre P. Popescu, arendaş din Turnu Severin, moşia Elisabeta din judeţul Teleorman, comuna Elisabeta, cu toate acaretele şi îmbunătăţirile de pe dânsa în total pe termen de 10 ani cu începere de la 23 apr. 1908-23 apr. 1918 cu arendă anuală 50.000 lei plătibilă în două deopotrivă câştiuri cu anticipaţiei la 23 martie şi 23 septembrie al fiecărui an. Plata se va face la domiciliul proprietarului în Bucureşti sau la o casă de la bancă ce o va desemna proprietarul.

Arendaşul a depus principelui Barbu A. Ştiribei o cauţiune de 25.000 lei care nu i se va restitui decât la expirarea contractului. Orice dări către sat, judeţ sau comună privesc numai pe arendaş deosebit de arendă.

Subarenda nu este permisă decât cu consimţământul proprietarului.

Pentru executarea contractului şi pentru lichidarea tuturor drepturilor s-au ales domiciliul arătat în act.

Semnează, Barbu Ştiribei

Petre P. Popescu domiciliat în Turnu Severin, Strada Decebal

Autentificat la 21 aprilie 1904 Tibunalul Ilfov.

3. Act de cessiune, n.o. 483 din 4 mai 1904

Subsemnatul A. Constandinescu cedez către dl. A Demetrian toate drepturile mele din contractul de arendare autentificat de Tribunalul Teleorman nr. 124/1904 din comuna Zloteşti arendată pe o perioadă de 7 ani d-lui Anastase Zlotescu. Această cesiune se face pe 2 ani cu 2.000 lei pe care i-am primit acum la facerea acestui act şi dl. A. Demetrian este în drept a primi arenda de la A. Zlotescu la 1 oct. 1904 şi la 1 oct. 1905 arendă ce se va achita de la dl. A. Zlotescu d-lui A. Demetrian la domiciliul său din Bucureşti str. Dulgheni 21. Foncierea moşiei o voi achita eu proprietarul. Moşia Zloteşti este în întindere de 50 stânjeni.

A. Demetrian avocat str. Dulgheni.

4. Contract de arendare, n.o. 15 10 din ianuarie 1904 (dosar 251/1904)

Prin care d-na Paulina de Kotzebue prin procurator dl. Dimitrie Sutzu domiciliat în Bucureşti arendează d-lor Leon Morărescu arendaş domiciliat în comuna Moţăţei şi Ghe. Mucichescu domiciliat în comuna Foişoru judeţul Dolj moşia Şovărăşti şi Adămeşti din judeţul Teleorman pe termen de 10 ani care vor începe de la 23 apr. 1906 şi se sfârşeşte la 23 aprilie 1916.

Dările către stat, judeţ şi comună privesc pe proprietară. Arendaşii vor plăti ca arendă suma de 80.000 lei plătibilă înainte în două câştiuri unul la 23 martie şi altul la

23 sept. din fiecare an.

Domnii arendaşi pot băga spre păşunare vitele în pădurea moşiei iar în cazul când această pădure va fi vândută atunci sunt opriţi. La facerea acestui contract arendaşii au răspuns proprietarului suma de 20.000 lei care se va scădea din arenda primului câşti al primului an.

Arendaşii sunt obligaţi a răspunde arenda solitar şi la domiciliul dl. Grigore Lahovari în Bucureşti str. Ştirbei Vodă nr. 160

Semnează d-na Paulina de Kotzebue.

D-l Sutzu Str. Romană nr. 8 prin procura nr. 5095 a Legaţiei din Paris.

Leon Morărescu, com. Moţăţei.

Gh. Mucichescu, comuna Foişoru jud. Dolj.

5. Contract de arendare, n.o. 60 15 ian. 1904, (dosar 251/1904)

Prin care Maria E. Petrescu ca proprietară parafernală şi Emil C. Petrescu ca soţ şi ca tutore al minorului Dimitrie Al. Ştefanopol domiciliat în Bucureşti str. Buzesci nr. 14 arendează d-lui Mihail Ionescu, domiciliat în comuna Orbeasca de Jos, moşia Lăceni, pe 5 ani de la 1 apr. 1904 la 1 apr. 1909.

Preţul este de 90.000 lei pe an plătiţi în două rate la 1 aprilie şi la 1 iulie a fiecărui an.

Foncierea şi dările privesc pe proprietari.

Chiriaşul are dreptul la păşune şi coasă în pădurea din deal înainte de a fi tăiată şi este obligat a respecta contractul d-l Furcă pentru vânzarea acestei păduri şi a lăsa drumurile de comunicaţie libere.

Casele de lângă magazia de zid, pătulele de vis-a′-vis de arie împreună cu moara şi magazia de lângă ea se pune la dispoziţia arendaşului.

La facerea actului s-a primit câte 5.000 lei de fiecare proprietar scăzându-se din primul câşti al primului an.

Semnează Emil C. Petrescu, Maria E. Petrescu

Arendaş: Mihail Ionescu.

6. Contract de arendare, n.o. 154 din 10 febr. 1904,
(dosar 251/1904, f. 90)

Prin care Atanasie Constantinescu arendează d-l Anastase N. Zlotescu 50 stânjeni în comuna Zloteşti învecinaţi la răsărit cu hotarul judeţul Vlaşca, la apus cu Valea Teleorman, la miază-noapte cu A. N. Zlotescu şi la miază-zi cu Panait Ştefănescu.

Termenul arendării este de 7 ani de la 2 martie 1904 până la 2 martie 1911 cu arenda anuală de 1.000 lei care se va răspunde de arendaş la domiciliul proprietarului în Bucureşti str. Ţăranilor nr. 109 bis., într-un câşt la 1 octombrie ale fiecărui an înainte.

Foncierea priveşte pe proprietar.

La facerea contractului s-a primit arenda pe un an.

Semnează.

7. Contract de arendare, n.o. 191 din 24 febr. 1904,
(dosar 251/1904, f. 111)

Prin care d-na Maria D. Brătianu cu consimţământul soţului său arendează d-nei Elena D. N. Coşoianu în autorizarea şi garanţia soţului d-sale moşia sa dotală Rădoieşti de Jos din judeţul Teleorman pe termen de 8 ani (23 apr. 1905-23 apr. 1913).

Arenda anuală 15.000 lei plus dările către stat, judeţ, comună plătibilă în două

câştiuri la 1 martie şi 1 septembrie ale fiecărui an.

Arendaşa va intra în posesia moşiei din toamna anului 1904. La formarea contractului s-a primit 4.000 lei şi o poliţă de 4.000 lei. Din câştiurile cuvenite d-na arendaşă va plăti câte 4.200 lei d-l V. Bossy magistrat din Bucureşti iar restul proprietarei.

Semnează Maria D. Brătianu cu autorizaţia şi consimţământul meu D. Brătianu

D. N. Coşoianu

8. Contract de arendare n. o. 958 din 20 iunie 1906,
(dosar 271/1906, f. 129-132).

Între moştenitorii defunctului general A. Berindei reprezentaţi prin procurorul lor d-l căpitan Grigore Berindei domiciliat în Bucureşti str. Vasile Boerescu nr. 15 m, în baza procurei din 27 ian. 1904 nr. 711, şi d-l V. Macavei, domiciliat în oraşul Alexandria lucrând în numele său personal de altă parte a intervenind acest contract de arendare sub următoarele condiţii:

1. Subsemnatul V. Macavei, iau în arendă de la moştenitorii defunctului general A. Berindei pe 5 ani (23 apr. 1909-23 apr. 1914) moşia Beoca din Plasa Teleorman aşa cum o stăpânesc şi d-lor acum în întindere şi în limitele cunoscute de mine şi primite astfel cum se găsesc.

2. Eu arendaşul voi avea facultatea de a face pe toată întinderea sus numitei moşii care a fost arătată până acum agricultură după convenientele mele precum şi a mă învoi pentru unii de arendare prevăzuţi în acest contract cu sătenii şi alte culturi pentru arături, ierbărituri, fâneţe şi alte dupe cum voi socoti mai folositor şi echitabil.

3. Preţul 53.000 lei pe an această arendă mă oblig a răspunde d-lui căpitan Berindei procuratorul moştenitorilor la str. V. Boierescu nr. 15 fără cerere, somaţie sau alt mijloc de interes în 2 rate semestriale egale de câte 26.500 lei plătite la 23 martie şi 26 sept. ale fiecărui an de arendare.

4. Vitele învoite de d-l arendaş vor putea paşte numai în pădurea Colţişorul în celelalte 2 păduri din lunca Burzei d-l arendaş nu va avea dreptul de a băga vitele, va fi de asemenea strict interzis d-l arendaş a avea drumurile care dau acces în pădure. Toate pădurile de pe moşie vor fi păzite de pădurari salariaţi de proprietar iar d-l arendaş nu-şi va putea apropria nici un lemn de oricare pădure. Pentru orice lemn tăiat de oamenii aflaţi în serviciul d-l arendaş şi fără voia d-l proprietar se va socoti 30 lei fiecare bucată, bani care se vor plăti de d-l arendaş d-lui proprietar la fiecare câştiu respectiv. D-nii proprietari îşi rezervă drept de a vinde pădurile de pe moşie, în caz de tăierea păduri Colţişorului, vitele învoite de d-l arendaş nu vor mai avea voie să pască pe locurile tăiate pentru a lăsa lăstarul să crească.

În caz de a se învoi proprietarii pentru defrişarea pădurilor, folosinţa locuitorilor va face obiectul unui alt contract deosebit cu arendaşul.

Pentru orice încălcare a pădurilor Buzei cu tufele Bratului şi Bogheşoaia de vitele d-l arendaş se va plăti fiecare vită mare 5 lei şi 2 lei de fiecare vită mică.

5. Eu arendaşul am depus ca arvună în mâinile d-l căpitan Berindei o dată cu facerea contractului 10.000 lei, se va scădea din primul câştiu al arendei la 23 martie 1909.

6. Totodată pentru a garanta pe proprietar de exactitatea îndeplinirii îndatoririlor mele eu arendaşul mă oblig a depune în cursul lunii septembrie a anului

1908 epoca începerii arăturilor la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni pe numele d-l căpitan Berindei 26.500 lei reprezentând ½ din arenda anuală în efecte. Dacă până la acea dată suma nu va fi expusă contractul va fi reziliat şi d-l arendaş va pierde arvuna de 10.000 lei. Cauţiunea de 26.500 lei va sta depusă până la predarea în regulă a moşiei şi acaretelor la expirarea contractului.

7. În caz de neplată la termen a câştiului arendei proprietarul este în drept de 48 de ore o somaţiune făcută arendaşului să ridice garanţia depusă la Casa de Economii şi Consemnaţiuni. Această ridicare va fi comunicată arendaşului şi în cazul când în 10 zile după comunicare garanţia nu va fi fost înlocuită cu o altă egală valoare, proprietarii vor avea dreptul de a rezilia contractul fără drept de somaţiune, punere în întârziere etc. […]

Într-un asemenea caz domnii proprietari îşi rezervă dreptul de a purcede în contra d-l arendaş pentru orice pretenţie ar avea derivă din acest contract după dispoziţia legii proprietarilor din 1 aprilie 1903.

8. D-l arendaş a primit în bună stare inventarul, toate acaretele aflate pe moşie şi va fi obligat a le preda proprietarilor tot după inventar şi în bună stare la expirarea contractului.

Clădirile pe care le va face d-l arendaş în timpul duratei acestui contract vor rămâne dobândite proprietăţii fără nici o despăgubire pentru arendaş nici dreptul de a le ridica sau desfiinţa.

9. Asigurarea acaretelor existente în contra daunelor de incendiu va privi pe d-l arendaş.

10. Arendaşul va fi dator peste preţul arendei dările către stat, judeţ, comună şi a da proprietarilor chitanţele la fiecare semestru al câştiurilor de arendă.

11. D-l arendaş va fi dator a îngriji cât se poate de bine de acarete, de grădină şi via care se află pe curtea propriu-zisă fără a avea dreptul a tăia vreun copac din grădină sau din curte. Nu-i va fi permis de asemenea a lăsa vite prin grădină.

12. D-l arendaş nu va avea dreptul de a trece către altul prin cesiune, subrogare, subarendarea acestui contract fără consimţământul prealabil al proprietarilor. Conform art. 1460 din Codul Civil, pagubele şi pierderile care se vor ivi la veniturile şi recoltele moşiei în cursul contractului vor privi exclusiv pe d-l arendaş fără a pretinde de la proprietari vreun scăzământ din arendă sau o altă compensaţie. Aceste pagube vor putea provine din orice cauză prevăzută sau neprevăzută.

13. D-nii proprietari nu vor răspunde de tulburările şi împiedicările de fapt.[…] Nu mai puţin până la intervenţia proprietarilor arendaşul este dator a face el în numele proprietarilor care îi dau mandat prin prezentul contract de a face toate reclamaţiile necesare autorităţilor comunale pentru a nu fi tulburată posesiunea. D-l arendaş va avea grijă să păzească hotarele moşiei.

14. În ultimul an arendaşul nou va fi liber de a începe de la 15 iulie 1913 a face arăturile de toamnă pe moşia Beuca. […]

15. D-nii proprietari îşi rezervă ca locuinţă la moşie casa da cărămidă aparentă, clădirea cu 3 odăi aflată lângă dânsa. Clădirea în care se află baia şi chioşcul de zid. Toate celelalte clădiri şi anume hanul de la gară, cele trei magazine de la gară şi cele trei conace de la arie, colţişor şi pietriş cum şi restul clădirilor din curtea principală sunt în folosul d-l arendaş.

Moara din curte compusă din 3 pietre cu tot ce se găseşte în ia conform inventarului ce se va adăuga va rămâne în folosinţa arendaşului urmând ca ala expirarea contractului să fie predată d-lor proprietari în aceeaşi stare bună de funcţionare ca şi azi.

17. Orice contradicţie va rezulta din neexecutarea acestui contract întocmai se va rezolva de Tribunalul Ilfov.

18. Subsemnatul arendaş fac alegere de domiciliul pentru orice acte de procedură în oraşul Alexandria.

Drept pentru care s-a încheiat acest contract în dublu exemplar la 19 mai 1906.

Făcut în Bucureşti Semnează: V. Macavei, comerciant din Alexandria.

9. Contract de arendare, n.o. 1022 din 26 iunie 1906, (dosar 271/1906)

Bălaşa D. Orhescu domiciliată în Bucureşti str. S. Ştefan nr. 26 arendează d-lor Andrei şi Paraschiv I. Noica din Alexandria moşia Cetate Ştefăneşti din comuna Antoneşti judeţul Teleorman pe 10 ani începând cu anul 1909 până la 1919 moşia. Preţul arendei este de 42.000 lei plătită în două câştiuri la 1 aprilie şi 1 octombrie ale fiecărui an. În moşia arendată intră şi 18 pogoane câştigate din trupul moşiei Bujoreşti de sus proprietatea d-nei Maria Veluda precum şi toate acaretele şi clădirile aflate pe dânsa de 2 camere despre eleşteu mobilate de proprietară. Dările către stat, judeţ, comună privesc pe proprietară. La facerea acestui contract proprietara a primit 7.000 lei care se va scade din primul câştig.

10. Contract de arendare n.o. 564 din 31 mai 1903, (dosar 252/1904)

Eliza Cretzeanu arendează d-l George R. Golescu moşia Broasca şi Seaca din acest judeţ cu toate trupurile şi denumirile pe 5 ani (23 aprilie 1905-23 apr. 1910) cu arendă anuală de 40.000 lei plătiţi în două rate la 1 martie şi 1 septembrie ale fiecărui an. Toate dările către stat, judeţ, comună privesc pe arendaş. Pe moşie sunt acaretele următoare: o casă cu 4 camere şi o curte, o casă cu 2 camere pentru servitori, un grajd şi un şopron, 2 pătule şi o magazie, un puţ de câmp pe care le va primi cu inventarul. Pentru acestea arendaşul i-a dat o garanţie proprietarei de 10.000 lei prevăzută în contractul în vigoare.

11. Contract de arendare n. o. 641 din 21 iunie , (dosar 252/1904, f. 102)

Aurelia I. Pascal, Maria M. Râmniceanu, Mihail, Alexandru, Nicolae , Petre şi Ghe. Râmniceanu de o parte şi d-l Mihail Ionescu de cealaltă parte s-a convenit următoarele:

Art. 1 Eu Aurelia I. Pascal în baza procurei ce o am de la soţul meu, arendez d-l M. Ionescu partea mea dotală din moşia Călineşti judeţul Teleorman astfel cum o stăpânesc şi eu şi cum e prevăzută în actul de partaj din 15 oct. 1889, în termen de 5 ani de la Sf. Gheorghe 1905, cu preţ de 10.000 lei anual.

Eu Maria M. Râmniceanu, cu autorizaţia soţului meu Mihail M. Râmniceanu arendez d-l M. Ionescu partea mea din moşie în aceleaşi condiţii de mai sus cu preţul de 10.000 lei.

Eu Mihail, Alexandru, Nicolae, Petre şi George Râmniceanu arendăm fiecare în parte dl. M. Ionescu părţile noastre de moşie din moşia Călineşti judeţul Teleorman de la Sf. Gheorghe 1905 pe termen de 5 ani pe preţul de 4.000 lei pe an.

Art. 2 Plata tuturor dărilor către stat va fi plătită de d-l arendaş la 1 apr. 1905 peste preţul arendei şi osebit pentru fiecare din proprietari astfel cum se plătesc azi de către noi iar recipisele se vor preda odată cu câştigul de arendă.

Art. 3. Arenda plătită de două ori pe an fiecăruia dintre noi la 1 martie şi 1 septembrie, care bani se vor depune de către d-l arendaş M. Ionescu la orice casă de bancă din Bucureşti făcându-se cunoscută fiecăruia pentru a merge şi a primi sumele.

Art. 4. noi proprietarii ne rezervăm dreptul ca cu toţii împreună sau fiecare în parte să putem vinde oricând în cursul acestui contract întreaga moşie sau o parte a uneia din noi şi d-l arendaş nu va avea altă pretenţiune decât să se respecte anul agricol, în care vânzarea s-a efectuat şi scăderea arendei respective.

Art. 5 la autentificarea acestui contract d-l arendaş a depus în mâinile fiecărui proprietar următoarele sume care se vor considera ca ultimul câştig al arendei, d-na Aurelia I. Pascal primeşte 5.000 lei, Maria M. Râmniceanu 5 000 lei, d-lor Mihail, Alexandru, Nicolae, Petre şi George Râmniceanu câte 2.000 lei. Pentru aceste sume ne obligăm a plăti d-l M. Ionescu o dobândă de 5% anual începând din momentul încasării acestor sume.

Art. 7 dăm d-l arendaş toate ecaretele aflătoare pe moşie şi pe care se va face un deosebit inventar, afară de casa cea mare a d-lor Nicolae şi Petre Râmniceanu şi casa ce aparţinea d-l George Râmniceanu asigurarea de incendii va privi pe d-l M Ionescu peste arendă şi se va socoti pe suma de 15.000 lei, pentru casa d-l Râmniceanu şi se dă în primirea d-l arendaş şi 30.000 lei celelalte ecarete, asigurarea le va prezenta imediat d-l Mihail Râmniceanu spre a le viza îngrijind dl. arendaş a plăti totdeauna preţul de asigurare căci în caz de incendiu va fi răspunzător.

Art. 8. Subsemnatul arendaş mă oblig a păstra semnele de la moşie despărţitoare atât de moşiile vecine şi de limitarea locuitorilor şi voi fi obligat a respinge orice uzurpare a proprietăţii susţinând acţiunea posesorilor la autorităţile competente căci din contră voi fi responsabil de daune şi speze ce s-ar cauza.

Art. 9. D-l arendaş are dreptul de a intra din toamna anului 1904 pe teren pentru semănături.

Art. 10. În orice caz de secetă, de pierdere a recoltei din orice alt motiv d-l arendaş nu va avea dreptul să pretindă nici o altă despăgubire de la proprietari nici a se leapădă de acest contract. Asemenea nu e liber d-l arendaş a ceda sau a subarenda moşia altei persoane fără ştirea şi consimţământul înscris al proprietarilor.

Art. 11 În caz de neplată a arendei fără somaţie conform art. 1079 al. 2 Cod civil, subscrişii proprietari vor putea fără judecată să urmărească orice avere a subsemnatului arendaş pentru despăgubirea integrală a sumelor datorate la fel proprietarii pot rezilia contractul fără judecată.

Art. 13. D-l arendaş primeşte toate casele şi celelalte ecarete după moşie în starea în care se va afla actualmente, fiind obligat ca reparaţiile toate ce vor necesita în cursul contractului să le facă d-l arendaş pe a sa cheltuială fără nici o pretenţie, contra proprietarilor. Orice construcţie ce ar face în timpul contractului va rămâne proprietarilor respectiv fără nici o despăgubire.

Domiciliu meu îl declar în comuna Orbeasca de Jos, judeţul Teleorman pentru orice acţiune. Făcut la 21 iunie 1904 în Turnu-Măgurele.

12. Contract de arendare n.o. 709 din 2 aug. 1904 (dosar 252/1904, f. 172)

Constantin C. Butculescu proprietarul moşiei Ţigăneşti-Calomfireşti arendează d-lui Nistor I. Piteşteanu pe 5 ani de la Sf. Gheorghe 1905 până la Sf. Gheorghe 1910 moşia în următoarele condiţii:

I. preţul arendării este de 57.000 lei pe un an plătită în două rate la 1 martie şi la

1 sept.
II. Dările către stat, judeţ, comună vor fi suportate de proprietar
III. D-l arendaş în acest timp nu va putea subarenda fără permisiunea proprietarului
IV. D-l arendaş nu va avea dreptul de a lua de asociat la această contractare pe d-l Nicolae Capră, vecinul arendaş, de la hotarul acestei moşii, atunci se va considera reziliat contractul de drept fără somaţiune sau judecată.
V. În arendare intră şi toate acareturile aflate pe moşie cu dreptul pentru mine proprietarul de a-mi opri Corpul cel Mare al caselor de şedere după moşie, iar dependenţele alipite acestui corp vor servi d-l arendaş de casă de şedere, în cazul când eu proprietarul voi avea a construi o altă casă de şedere pentru d-l arendaş acesta nu se va opune la trasmutare.
VI. D-l arendaş va avea a face însămânţările din toamna anului 1904.
VII. D-l arendaş trebuie să păzească hotarele şi movilele care despart proprietatea de vecini şi comună.
VIII. În caz de încălcare a hotarelor va anunţa autorităţile competente şi pe proprietar.
IX. În caz de daune nu poate cere scădere de arendă de la proprietar.
X. Neplata arendei atrage rezilierea contractului fără somaţiune sau judecată arendaşul putând fi expulzat de pe moşie.
XI. Domiciliul proprietarului este Bucureşti Calea Dorobanţilor nr. 35 şi a d-l arendaş este Alexandria str. Brâncoveanu nr. 11.
XII. Arvună la facerea contractului 10.000 lei se va scădea în fiecare an până la 1910.
Semnează proprietarul la 23 ian. 1904

13. Contract de arendare n.o. 861 din 3 septembrie 1904 (dosar 252/1904, f. 235)

D-l N. Preşbeanu în calitate de tutore al minorilor mei copii Ana, Maria Preşbeanu domiciliaţi în Turnu Măgurele arendăm d-l Nae G. Vasilescu domiciliat tot în Turnu Măgurele partea de moşie Băneasa, Plasa Călmăţuiului, Teleorman, fosta proprietate a defunctei noastre mame şi soţii Smaransa Preşbeanu.
1. Moşia se arendează pe termen de 6 ani (23 apr. 1909-23 apr. 1915).
2. Arenda anuală este de 6.000 lei plătiţi la 26 sept. şi 23 martie a fiecărui an.
3. Dările privesc pe proprietar, plata însă se va face de d-l arendaş în contul arenzii pentru care ne va prezenta acte justificative.
4. Plata arenzii se va face în Turnu Măgurele.
5. Orice acarete se va face pe moşie, liber este d-l arendaş a ridica la expirarea contractului.
7. D-l arendaş va putea lăsa moşia oricând ardori cu condiţia numai de ane anunţa cu un an înainte.
Am primit la facerea contractului suma de 2.000 lei.
Semnează

14. Contract de arendare n.o. 958 din 21 septembrie (dosar 252/1904, f. 278)

Radu A. Golescu în posesiunea moşiei de zestre a soţiei sale arendează d-l Gheorghe Hagi Peiu din Giurgiu moşia în întindere de 750 pog. arabile care se află în comuna Dracea din acest judeţ, mărginită cu proprietăţile fraţilor Golescu, moşia Putineiu şi moşia Segarcea.

Termenul arendării este de 7 ani (23 apr. 1905-23 apr. 1912).

Preţul arendării este de 12.000 lei pe an plătiţi în două rate la 23 martie şi la 26 septembrie. Foncierea priveşte pe arendaş. Arendaşul este obligat a construi pe moşie o casă de locuit şi acarete până la valoarea de 4.000 lei, oprindu-se de arendaş câte 500 lei la primele 8 câştiuri, asemenea 500 lei din primele 2 câştiuri despăgubire pentru greutăţile ce întâmpină în primul an cu facerea arăturilor.

La facerea contractului s-a răspuns din primul câştig d-lor Golescu suma de 2.000 lei.

Semnează R. Golescu, Esthera Golescu, G. H. Peiu.

15. Contract de arendare n.o. 974 din 25 septembrie 1904 (dosar 252/1904, f. 290)

Elena Th. Anastasescu cu consimţământul soţului arendează lui N. Cercel toţi din Roşiori de Vede partea ce i se cuvine ca moştenire din moşia situată în comuna Drăgşănei cătunul Muţi 25 de pogoane. Preţul este de 350 lei plătiţi de Sf. Gheorghe şi de Sf. Dumitru. Termenul arendării este de 5 ani. Foncierea va fi în sarcina proprietarului.

16. Contract de arendare n.o. 965 din 24 iunie 1906 (dosar 271/1906)

Subsemnata Maria Cretzeanu născută Ştefănescu prelungesc arendarea moşiei d-lui Ioan Suditu pe 2 ani (1911-1913) pe numele Caravaneţi, în aceleaşi condiţii din contractul vechi autentificat în 1903 pe 3 nov.

Pe suma de 30.000 pe an plus funcierea.

LEASING CONTRACTS BETWEEN THE ESTATES' OWNERS AND THE LAND AGENTS FROM THE TELEORMAN COUNTY

Abstract

The leasing contracts are of a great importance for the study of the social and economic evolution in the second half of the 20-th century. In these leasing contracts could also be found the land agents names and the addresses.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

SOCIETATEA DE PETROL „GOVORA” 1921-1944

DAN OVIDIU PINTILIE[*]

Societatea de Petrol „Govora” a fost constituită în anul 1921 pentru explorarea şi exploatarea, în special, a terenurilor petroliere din Oltenia şi mai ales din regiunea Govora[1]. Societatea a fost constituită la început cu un capital de 9.250.000 lei (9.000.000 lei în numerar şi 250.000 lei în natură) împărţit în 18.500 acţiuni, la purtător, a câte 500 lei fiecare[2]. Subscrişii la constituirea societăţii erau următorii:

1. Banca Românească .... 1.000.000 lei.
2. Banca Agricolă .... 1.000.000 lei.
3. Banca Comerţului Craiova .... 500.000 lei.
4. Banca Generală a Ţării Româneşti...................................... 500.000 lei.
5. Banca L. Berkovitz .... 500.000 lei.
6. Societatea „Creditul Minier”... 500.000 lei.
7. Societatea „Petrolul Românesc” .... 500.000 lei.
8. Ing. Virgil Alimănişteanu .... 500.000 lei.
9. Ing. M. Rădulescu .... 100.000 lei.
10. D. M. Câmpeanu (industriaş-Târgovişte)............................ 400.000 lei.
11. Micu Zentler (director - „Distribuţia”)............................... 150.000 lei.
12. Jean M. Demetrescu... 1.000.000 lei.
13. V. Tretinescu (avocat, proprietar - Rm. Vâlcea) .... 200.000 lei.
14. Ing. G. Fratostitzeanu .... 500.000 lei.
15. Societatea „Govora-Călimăneşti” .... 1.900.000 lei.

Obiectul de activitate al societăţii declarat în statute era: dobândirea de terenuri petroliere şi cu gaze naturale în ţară şi în străinătate pentru explorarea şi exploatarea lor; construirea de rafinării; asocierea cu alte societăţi de profil; cumpărarea şi vânzarea de terenuri, păduri şi imobile; comerţul cu petrol şi derivatele lui; achiziţionarea de invenţii, brevete şi proceduri noi; achiziţionarea sau înfiinţarea unor societăţi de transport.

---

[*] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, Piteşti.
[1] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale (în continuare D.J.A.A.N.), fond *Societatea de Petrol „Govora”*, dosar 19/1921-1944.
[2] *Ibidem*, dosar 20/1923, f. 3-10.

Actul constitutiv şi statutele societăţii au fost autentificate la Tribunalul Ilfov la nr. 12.924 din 11 iunie 192 şi întărite la Tribunalul Ilfov, Secţia Comercială prin Sentinţa nr. 328 din 29 iunie 1921. Conform Jurnalului Consiliului de Miniştri nr. 967/1921 se acorda *autorizaţie specială* cerută de Decretul-lege nr. 2447/1920 pentru funcţionarea societăţii[3]. Numărul de înregistrare de la Oficiul Registrului de Comerţ era 375/1933.

Statutele societăţii de petrol „Govora" vor fi publicate în Monitorul Oficial, nr. 74 din 7 iulie 1921 cu modificările aduse de Adunările Generale Extraordinare din 17 iulie 1924 (M. O. nr. 259/25.11.1924), din 18 iunie 1925 (M. O. nr. 159/23.07.1925), din 29 octombrie 1925 (M. O. 259/24.11.1925), din 12 iunie 1930 (M. O. 137/24.06.1930), din 22 iunie 1933 (M. O. 162/18.07.1933) şi 17 septembrie 1936 (M. O. 220/21.09.1936).

Sediul societăţii a fost stabilit la Bucureşti, pe strada I. G. Saita, nr. 4, fostă Potcovari, ulterior, într-un apartament din strada Take Ionescu, nr. 43, etajul 3[4].

Administrarea societăţii se exercita prin Consiliul de administraţie compus din minim 7 şi maxim 15 membri numiţi pe o perioadă de 4 ani, adunarea generală şi cenzorii. Exerciţiul social începea la 1 ianuarie şi se termina la 31 decembrie a anului. Primul consiliu de administraţie al societăţii a fost format din cei numiţi prin actul constitutiv, urmând ca reînnoirea membrilor să se facă anual, prin tragere la sorţi, şi în ordinea vechimii preschimbându-se ¼ din numărul total cu excepţia primului consiliu care rămânea neschimbat timp de 4 ani[5]. Adunările Generale Extraordinare se întruneau la solicitarea consiliului de administraţie sau a unui număr de cel puţin 20 de acţionari, reprezentând o cincime din capital.

Din anul 1921, Consiliul de administraţie a fost compus din Al. N. Ştefănescu, preşedinte; Adolf Berkovitz şi V. Tretinescu, vicepreşedinţi; Ing. V. Alimănişteanu, administrator-delegat; nouă membri şi Ing. Gh. Fratostitzeanu, director general[6]. În perioada 1921 – 15 decembrie 1940, preşedinte al societăţii a fost Alexandru N. Ştefănescu înlocuit de inginerul Th. Dobrescu până la 1 august 1942 când acesta demisionează, urmat de ing. G.G. Antonescu care rămâne în funcţie până la absorbţia societăţii prin fuziune de către Societatea „Creditul Minier" în anul 1944. Adolf Berkovitz a fost vicepreşedinte în perioada 1921-1938, iar V. Tretinescu, vicepreşedinte în perioada 1911-1931. După 1940, societatea va avea un singur vicepreşedinte în persoana lui Gh. Fratostitzeanu.

În anul 1924, capitalul societăţii în urma hotărârii Adunării Generale Extraordinare, va fi sporit la 13.250.000 lei, apoi în 1925 va creşte cu 27.500.000 lei ajungând la 50.000.000 lei. În anul 1926 capitalul va ajunge la 85.000.000 lei, iar în 1936 capitalul va fi redus la 57.800.000 lei, împărţit în 170.000 de acţiuni a câte 340 lei acţiunea[7].

---

[3] *Ibidem*, dosar 4/1939.
[4] *Ibidem*, dosar 5/1924-1940, 1/1942-1943, f. 20.
[5] *Ibidem*, dosar 5/1924-1940.
[6] *Ibidem*, dosar 1/1921-1930, f. 29-32.
[7] „Monitorul Oficial", nr. 159/23 iulie 1925, p. 8792; nr. 234/19 octombrie 1926, p. 15.930; nr. 220/21 septembrie 1936, p. 10.257,

În 8 iulie 1941, societatea comunica Ministerului Economiei Naţionale, respectiv Comisiei pentru Controlul şi Viza Acţiunilor Petroliere, că din totalul de 170.000 de acţiuni, a 340 lei fiecare, emise de societate au fost prezentate spre ştampilare 129.928 acţiuni. Din acest total, 119.928 acţiuni erau deţinute de români, 9.570 de evrei, 11 de francezi, 46 de germani 855 de diverşi. Din totalul acţiunilor, 50.000 erau deţinute de Societatea „Creditul Naţional Industrial”, 39.145 de Societatea „Creditul Minier” şi 36.625 de Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti. În total 125.770 acţiuni. În anul 1944, la încheierea activităţii societăţii, un număr de 174 de acţionari, persoane fizice şi juridice, deţineau de la Societatea Govora 169.967 acţiuni iar 33 nu erau nominalizate din anul 1925[8].

Practic, capitalul societăţii va fi deţinut în toată perioada 1921-1944 de către sistemul bancar, în special de Banca Românească şi de Societatea „Petrolul Românesc” (înfiinţată în 1920) şi care până la falimentul său au fost „controlate” de Banca Marmorosch-Blank & Co. care „a înghiţit” o lungă perioadă de timp aproape întreaga industrie românească, inclusiv cea petrolieră. De altfel, încă din aprilie 1922 Banca Românească a „invitat” Societatea petrolieră Govora să se înscriere în Uniunea Generală a Industriaşilor din România în scopul dezvoltării întregii industrii româneşti[9].

Terenurile petroliere ale societăţii erau aproape exclusiv în Oltenia, zona petrolieră Govora-Ocnele Mari, o regiune, la acea dată, aproape virgină, în ceea ce priveşte explorarea petrolului, dar unde societatea a început lucrări foarte serioase. În afară de studiile foarte amănunţite geologice a unei zone, care arăta oarecare semne de petrol, a întreprins în mai multe puncte lucrări de explorare pentru gaze şi petrol. Aceste lucrări erau extrem de importante şi din punct de vedere tehnic şi din punct de vedere ştiinţific care pentru planul de lucrări al societăţii au fost consultaţi toţi petroliştii români şi chiar străini. Se spera, dacă reuşeau lucrările, deschiderea unei „noi şi imense” regiuni petroliere în România (toată partea de nord a dealurilor Olteniei) precum şi modificarea concepţiilor asupra formării celorlalte zăcăminte de petrol din ţară. Ca urmare societatea a investit o bună parte din capital în achiziţionarea de materiale, instalaţii şi construirea de ateliere, mai ales că regiunea de explorare era izolată cu totul de marile întreprinderi, puternice şi de specialitate. Societatea avea ca consultant geologic, permanent pe prof. G. Murgoci, consultant ocazional, pe prof. şi savantul Ion Popescu Voiteşti de la Universitatea din Cluj (în 1924 întreprinde cercetări în Oltenia, iar în 1925 întocmeşte harta geologică a României), pe prof. D.M. Preda, subdirector la Institutul Geologic din Bucureşti, precum şi pe maistrul sondor Iliescu, om cu mare experienţă, conducător de lucrări în Egipt şi Sumatra. S-a constituit prin cumpărări un bogat depozit de maşini, unelte, burlane, tuburi, fiind nevoită să şi le procure singură ca o prevedere economică[10].

Pentru a-şi atinge obiectivul principal , acela de a pune în valoare terenurile din regiunea Govora, judeţul Vâlcea, Societatea va concesiona, în timp, o suprafaţă de 741 ha pe care o va deţine până la desfiinţare. Activitatea de concesionare a început în martie 1921 prin preluarea a 75 de ha, pe 45 de ani, la Băile Govora, satele Fierbea şi

[8] D.J.A.A.N., fond *Societatea de Petrol „Govora”*, dosar 1/1942-1943, f. 7-16.
[9] *Ibidem*, dosar 2/1921-1931.
[10] *Ibidem*, d. 19/1921-1944.

Gătejeşti, ele fiind consolidate până în februarie 1922[11]. Cel care s-a ocupat direct de această activitate a fost V. Tretinescu care a purtat o corespondenţă permanentă cu Virgil Alimănişteanu pentru alocarea sumelor necesare preluării terenurilor de la locuitori şi de la proprietarul I. I. Demetrescu.

De la 1 mai 1922 şi până în 1927 când va fi părăsită, la Govora, sonda de explorare, de tip canadiană, numărul 2, a atins adâncimea de 872 de metri fără a întâlni vreun strat de petrol rentabil, cu toate că, costurile s-au ridicat la 30.000.000 lei. În anul 1923, profesorul Murgoci, arăta într-un proces-verbal că, calităţile tehnice ale sondei lăsa mult de dorit, după război. Rezistenţa burlanelor era mică şi de aceea propunea cimentarea coloanelor pentru a se putea consolida lucrarea. Troliul canadian de tip „Buştenari" cu toate accesoriile, care acţiona la schela societăţii de la Govora se ridica la valoarea de 60.000 lei[12]. Stratul de ţiţei găsit la adâncimea de 527 metri n-a făcut decât să întărească convingerea în existenţa ţiţeiului în acea regiune[13].

În anul 1925, societatea a obţinut de la Stat, în indivizie cu societăţile „Petrolul Românesc", „Forajul" şi „Întreprinderile I. Grigorescu", cinci perimetre de exploatare la Moreni, Ochiuri, Piscuri şi Runcu din care cota de participare a societăţii „Govora" era de 31,5%. Cele trei societăţi făceau parte din grupul „Exploatarea Perimetrelor Statului", iar dreptul de exploatare va fi întărit în baza Decretelor regale 3.916/1935 şi 1.045/1937. Producţia obţinută de cele trei societăţi se repartiza în proporţie de 31,5% „Petrolul Românesc", 31,5% Societatea Govora, 22% Societatea Forajul şi 15% Întreprinderile „Grigorescu". Tot în acest an, societatea Govora a încheiat o convenţie cu societatea „Duplex" pentru săparea a două sonde la Tonţeşti şi Runcu, urmând ca producţia să fie împărţită între cele două societăţi.

În octombrie 1926, societatea „Govora" va încheia cu societatea petrolieră „Creditul Minier" o convenţie pentru forarea a şase sonde la Moreni, Ţuicani şi Ochiuri, pentru a-şi crea o sursă de venituri, necesare acoperirii cheltuielilor cu explorarea de la Govora[14]. Conform convenţiei, beneficiile se împărţeau între cele două societăţi, iar „Creditul Minier" ceda societăţii „Govora", la Ceptura perimetrele Malu Roşu, Cornetul, Cricov şi Tătaru în suprafaţă de 144 ha, dar majoritatea parcelelor nu erau consolidate şi nici validate. Până la urmă vor fi consolidate 129 de ha. Ca urmare a convenţiei din 15.10.1926, societatea „Govora" îşi va spori capitalul cu 35.000.000 lei prin emisiunea a 70.000 de acţiuni a câte 500 lei fiecare care vor fi acordate societăţii „Creditul Minier" drept remuneraţie pentru aportul în natură (terenuri) aduse societăţii „Govora"[15]. Inventarul terenurilor şi instalaţiilor cedate de „Creditul Minier" şi evaluat la 20 milioane lei a fost publicat în Monitorul Oficial din 19 octombrie 1926.

Societatea va mai prelua la Gura Ocniţei suprafaţa de 3 ha şi 8134 m.p., iar la Ceptura-Urlaţi, 37 ha şi 9.546 m.p[16]. A fost preluată pentru explorare şi moşia Floreşti unde o sondă a forat până la adâncimea de 1200 m, dar a fost oprită în anul 1929 pentru că nu era nici o şansă de a se găsi strat de petrol la o adâncime mai mare. Pentru explorarea de la Floreşti au fost cheltuiţi în total 150.364.599 lei din care 92.017.022

---

[11] *Ibidem,* dosar 22/1921-1936.
[12] *Ibidem,* dosar 12/1921-1940.
[13] *Ibidem,* f. 2; dosar 1/1939-1944.
[14] *Ibidem,* dosar 5/1939, f. 1.
[15] *Ibidem,* dosar 5/1924-1940.
[16] *Ibidem,* dosar 1/1939-1944.

lei de către Societatea „Govora”, restul de societăţile „Creditul Minier”, „Forajul” şi „Foraky Românească” cu care fuseseră încheiate convenţii de foraj[17].

Societatea nu deţinea rafinărie, întreaga producţie de ţiţei fiind vândută rafinăriilor din ţară care o prelucrau şi livrau sub formă de produse petroliere[18].

Producţiile obţinute între anii 1937-1940, din ce în ce mai scăzute, la fel şi preţurile/vagon deşi numărul metrilor foraţi a fost mai mare s-a datorat randamentului din ce în ce mai scăzut al sondelor, în special a celor vechi de pe principalele şantiere şi secătuirii perimetrelor. Acestea au fost următoarele[19]:

Schele petroliere	**Producţia în vagoane**	
	Anul 1937	**Anul 1938**
Moreni	5632	5073
Ochiuri	5524	4400
Runcu	136	140
Piscuri	484	370
Teiş	832	663

În anul 1939 producţia totală s-a ridicat la 9188 vagoane şi s-au forat 4100 metri, iar în 1940 producţia s-a ridicat 7989 vagoane, iar metrii foraţii la 4756. Preţul mediu la vagon a scăzut de la 12.000 lei la 9.000 lei. În ianuarie 1940 preţul vagonului de ţiţei exportat a crescut la 30.000 lei, apoi din aprilie se va stabili la 18.000 lei. La intern, preţul unui vagon de ţiţei în anul 1940 era de 13.000 lei. Mâna de lucru, preţurile materialelor şi a pieselor de schimb au crescut iar producţia nu a mai putut fi exportată prin Constanţa ci doar pe Dunăre sau pe căile ferate.

La 31 decembrie 1940, la schelele Moreni, Ochiuri, Runcu, Piscuri, Teiş, Floreşti şi Slănic, societatea deţinea un număr de 50 de sonde în producţie, 4 în lucru şi 35 suspendate şi părăsite[20].

Din beneficiile obţinute începând cu 1924 au fost acordate dividende acţionarilor societăţii astfel[21]:

Anul	**Procentul %**	**Valoarea totală lei**
1924	23%	4.565.500
1925	40%	11.750.000
1926	20%	10.000.000
1927	15%	10.125.000
1928	-	-
1929	5%	4.250.000
1930-1935	-	-
1936	5%	2.896.000
1937	7,284%	4.210.526
1938	3,82%	2.209.226

[17] *Ibidem*, dosar 4/1925-1940.
[18] *Ibidem*, dosar 2/1939-1944, f. 1.
[19] *Ibidem*, dosar 4/1925-1940.
[20] *Ibidem*, 4/1925-1940.
[21] *Ibidem*, dosar 5/1939.

Dacă în perioada 1924-1930 societatea şi-a mărit producţia prin punerea în valoare a perimetrelor statului pe care le exploata în comun, din anul 1931, preţul tot mai scăzut al ţiţeiului a influenţat asupra veniturilor societăţii astfel că în anii 1931-1932, societatea a suferit pagube de circa 26.000.000 lei. Ca urmare în luna septembrie 1936 Adunarea Generală Extraordinară a societăţii a hotărât reducerea capitalului de la 85.000.000 la 57.800.000, respectiv reducerea valorii nominale a acţiunii de la 500 la 340 lei.

În perioada 1924-1935, societatea de petrol „Govora" a făcut următoarele amortismente, necesare la investiţii (maşini, unelte, scule, vehicule, animale, mobilier, instalaţii, sonde, puţuri la Govora, convenţia Duplex, participare E.P.S.)[22]:

Anul	**Sumele utilizate din fondul de amortizare (lei)**
1924	3.106.837
1925	3.475.346
1926	5.355.339
1927	18.431.351
1928	42.947.997
1929	23.747.610
1930	15.655.153
1931	16.738.008
1932	17.387.782
1933	14.988.738
1934	3.389.756
1935	21.813.502
Total	177.037.425

Conform Decretului-lege nr. 3548 din octombrie 1940, în perioada 15 octombrie – 6 noiembrie 1940 toată conducerea societăţii şi-a prezentat demisia. Ca urmare, Adunarea Generală Extraordinară a societăţii a modificat art. 10 şi 17 din statute şi a hotărât că Consiliul de conducere va avea minim 7 şi maxim 17 membri, primul consiliu nou ales urmând să rămână în funcţie timp de 4 ani. Au fost aleşi inginerul Th. Dobrescu, preşedinte, ing. Gh. Fratostitzeanu, vicepreşedinte, V. Alimănişteanu, D. Gheorghiu şi N. I. Angelescu, membri. Cenzori ai societăţii au fost aleşi ing. G. Pantazi, Alexandru Orescu şi C. Ionescu.

La 20 iulie 1944, societatea prezenta următoarea situaţie în vederea preluării ei de către Societatea „Creditul Minier"[23]:

[22] *Ibidem,* dosar 1/1941.
[23] *Ibidem,* dosar 2/1939-1944, f. 14.

Nr. crt.	Sediul/Centrală/Schelă	Nr. total de sonde care au funcţionat până la 1 aprilie 1944	Nr. total de sonde care şi-au încetat activitatea până la 20 iulie 1944	Nr. total de personal
1.	Sediul Administraţiei Centrale Bucureşti	-	-	10
2.	Centrala Bucureşti	-	-	27
3.	Schelele Moreni şi Piscuri	35	33	195
4.	Schelele Ochiuri şi Teiş	13	12	63
5.	Schelele Runcu şi Floreşti	2	2	13

Din situaţia încheiată de societate se remarcă faptul că numărul total al angajaţilor proprii, funcţionari administrativi, a fost mic (10), numărul lucrătorilor fiind calculat împreună cu lucrătorii societăţilor din cadrul grupului E.P.S. Societatea nu a avut probleme cu personalul propriu, salariile fiind mărite în funcţie de inflaţie şi sporurile acordate de către Ministerul Economiei Naţionale şi Ministerul Finanţelor. Astfel, în 29 octombrie 1942 comitetul de direcţie al societăţii în conformitate şi cu hotărârile luate de Consiliul de conducere al grupului E.P.S. a mărit salariile personalului cu 40% la salariile brute de până la 20.000 lei lunar; cu 30% la salariile brute între 20-40.000 lei şi cu 20% la salariile de peste 40.000 lei. De asemenea, s-a hotărât suprimarea gratificaţiilor ce se acordau funcţionarilor de Paşti şi Crăciun, înlocuindu-se cu o indemnizaţie de chirie anuală, egală cu două salarii brute lunare[24]. În urma sporirii salariilor, salariul unui dactilograf (mărit cu 40%) ajungea la 13.523 lei net de la 9.828 lei; al unui şofer (mărit cu 40%) la 12.220 lei net de la 8.900 lei; al unui contabil (mărit cu 30%) la 38.412 lei net de la 30.249[25]. Inginerul G. Fratostitzeanu avea un salariu lunar de 66.465 lei, iar cu sporuri şi gratificaţii lua un salariu net de 99.631 lei[26].

Din august 1941, conform ordinului Comandamentului Militar al Capitalei nr. 51.801 personalul societăţii, ca de altfel a tuturor societăţilor era obligat să poarte o brasardă cu iniţialele în mărime şi culoare naturală a societăţii, iar în decembrie 1942, societatea raporta aceluiaşi comandament că „nu are evrei repartizaţi pentru munca obligatorie”[27].

Pentru a veni în ajutorul salariaţilor săi, în decembrie 1943, în aprovizionarea de sărbători, s-a hotărât acordarea unui ajutor în numerar până la limita unei jumătăţi din salariu. Cum faţă de scumpirea din ce în ce mai mare a vieţii, salariile plătite erau destul de reduse, iar prin reţinerea impozitelor, funcţionarii şi lucrătorii primeau sume mici cu care „nu puteau acoperi golurile din bugetele lor” se solicita Ministerului Finanţelor ca salariile să fie impozitate numai cu cota unică proporţională de 10%[28].

[24] *Ibidem*, dosar 1/1940-1944, f. 17.
[25] *Ibidem*, dosar 1/1940-1944, f. 18.
[26] *Ibidem*, dosar 1/1940-1944, f. 53.
[27] *Ibidem*, dosar 2/1939-1944, f. 17.
[28] *Ibidem*, dosar 19/1919-1944.

Din cauza bombardamentelor societatea Govora semnala Marelui Stat Major Român la 14 august 1944 evacuarea şi dispersarea bunurilor şi a personalului în comuna Lipia-Bojdani, judeţul Ilfov[29]. Paza şantierelor se făcea de către detaşamentele militare ale Diviziei II Gardă, iar în Bucureşti la sediul din Take Ionescu unde societatea deţinea doar un apartament nu era cazul pentru a se efectua pază.

Din 6 mai 1944 şi până la 9 iulie 1944, schelele societăţii au fost oprite temporar din activitate din cauza lipsei de spaţiu pentru depozitarea ţiţeiului care era planificat pentru 18 vagoane, producţia zilnică de ţiţei fiind de 5-6 vagoane[30]. Numărul de sonde care au încetat alimentarea în această perioadă au variat între 10 şi 44 de sonde, dar nu au suferit avarii de pe urma bombardamentelor. Totuşi, din cauza bombardamentelor aeriene în cadrul grupului E.P.S., conform cotei de 31,5%, societatea a pierdut din această cotă echivalentul a: 3 rezervoare a 100 vagoane de ţiţei,incendiate; 1 rezervor de ţiţei a 50 de vagoane, incendiat; Staţia de pompe din schela Moreni, incendiată; 236 vagoane cu ţiţei, incendiate; avarii la clădiri, sonde, instalaţii în schelele Moreni şi Floreşti[31].

În anul 1944 Societatea de Petrol „Govora" şi-a încetat activitatea prin contopire şi fuziune cu Societatea petrolieră „Creditul Minier" care deţinând marea majoritate a acţiunilor a absorbit-o. Hotărârea a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 195 din 22 august 1944[32]. La data fuziunii societatea avea ca personal 10 funcţionari şi 74 de lucrători şi un stoc de 1358 t de benzină[33]. Cauza fuziunii au fost marile greutăţi întâmpinate prin lipsa mijloacelor de transport în şantiere, în special autovehicule, greutăţi la transport pe calea ferată sau prin conducte, preţurile mari la materiale şi instalaţii. De altfel, inclusiv producţia de ţiţei proprie, fără a se calcula cea obţinută în cadrul grupului E.P.S., era de numai 137,618 tone. În anii 1940 şi 1941 din cauza problemelor financiare societatea nu a putut plăti nici un dividend, iar în 1942 s-a acordat suma de 25,15 lei net pe acţiune. Tot din cauza problemelor financiare neexistând sume de bani pentru plata plăţilor curente, salarii, furnizori, etc. societatea a fost în imposibilitate de a participa la Împrumutul de Apărarea Naţională din 1944, conform articolului nr. 26 din Decretul-lege care obliga societăţile de a participa cu rate lunare la susţinerea împrumutului.

În ianuarie 1944 se comunica Inspectoratelor miniere din Craiova, Târgovişte şi Ploieşti că societatea petrolieră „Govora" deţinea următoarele concesiuni de la Stat şi particulari: regiunea Govora, jud. Vâlcea, 592 ha şi 8800 m.p. care nu avea nicio producţie; Gura Ocniţei, jud. Dâmboviţa, 3 ha şi 8134 m.p.; Hârsa, jud. Prahova, 129 ha şi 8400 m.p. şi Ceptura-Urlaţi, jud. Prahova, 37 ha şi 9546 m.p[34]. Totalul investiţiilor făcute până la 31 decembrie 1943 de societate, se ridicau la 229.681.699 lei.

Problema fuziunii societăţii „Govora" cu societatea „Creditul Minier" (care deţinea majoritatea acţiunilor) mai fusese luată în discuţie în octombrie 1931 când s-au dus tratative pentru fuziunea celor două societăţi alături de „I.R.D.P", „Sondajul" şi

[29] *Ibidem,* dosar 4/1942-1944, f. 7.
[30] *Ibidem,* dosar 2/1939-1944, f. 14-16.
[31] *Ibidem,* dosar 2/1944, f. 10.
[32] *Ibidem,* dosar 19/1921-1944, f. 1-3.
[33] *Ibidem,* dosar 2/1944, f. 10.
[34] *Ibidem,* dosar 2/1944, f. 5.

„Petrolul Românesc”, în vederea reducerii cheltuielilor de administraţie. Şi atunci societatea avea mari probleme nemaiavând nici utilajul necesar şi nici capacitatea financiară pentru explorarea şi exploatarea perimetrelor al căror ţiţei extras nu permitea acoperirea cheltuielilor de extracţie.

Fuziunea nu s-a realizat în acel an, dar societatea îşi va înceta activitatea în august 1944, din aceleaşi motive, iar explorările în regiunea petrolieră Govora vor fi reluate după 1949, la Ţicleni şi Bâlteni de către Societatea „Sovrompetrol” care va găsi resursele financiare şi tehnice de a continua opera de pionierat a Societăţii de Petrol „Govora”.

THE OIL COMPANY „GOVORA” 1921-1922

Abstract

The paper presents some data about the Oil Company “Govora”. It was funded in 1921 for the exploration and the exploitation of the oil lands from Oltenia, especially those from Govora region.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ASPECTE PRIVIND UNELE LUCRĂRI EDILITARE ÎN PITEŞTI, 1928-1938

VALENTIN MOTREANU*

La sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, în Piteşti s-au făcut paşi importanţi şi pe linie edilitar-urbanistică. Din această perioadă datează planul general de aliniere şi parcelare a oraşului, planul de sistematizare al acestei localităţi întocmit de ing. V. H. Schimidt şi planul de alimentare cu apă. În perioada interbelică aceste lucrări edilitare s-au intensificat, instituţia primăriei dovedindu-şi rolul său de conducător şi organizator al unui organism viu care este oraşul.

În anul 1928 starea cimitirului ortodox Sf. Gheorghe era jalnică. Din cauza „dispoziţiunii straturilor pământului“, aproape permanent mormintele erau pline de apă, iar trei părţi din an, de când începea toamna şi până în vară, comunicarea „de la mormânt la mormânt era o nenorocire”[1]. Era atât de multă apă şi mocirlă, încât aceasta trecea peste încălţămintea celor veniţi la mormintele rudelor sau ale prietenilor.

Pentru a se realiza lucrările de canalizare şi drenare a cimitirului era nevoie şi de cetăţenii oraşului Piteşti, să contribuie fiecare cu o anumită sumă de bani, bugetul primăriei fiind mic, deşi de la an la an se alocau din ce în ce mai multe fonduri pentru canalizare.

Toate sumele strânse urmau a fi depuse la Banca Populară S.A. şi de aici erau ridicate de Comitetul de Conducere, format din Gr. T. Coandă, directorul băncii, I. Mirescu, casierul comitetului, farmacistul N. Bobancu şi alţii. Imediat după formarea comitetului, d-l Grigore T. Coandă a donat 60.000 de lei (10.000 de lei el, 50.000 de lei banca), d-l Bobancu a donat 5.000 de lei[2]. Aceasta acţiune era considerată ca o datorie obligatorie a cetăţenilor şi care nu mai putea întârzia, acest lăcaş sfânt de odihnă al tuturor, trebuia transformat prin lucrări de drenaje şi canale într-un loc frumos.

Rezultatele acestei acţiuni nu au fost tocmai cele aşteptate. Astfel, în anul 1930, primarul comunei urbane Piteşti, C. I. Rătescu, spunea într-o şedinţă a Consiliului Comunal că „pentru facerea canalului, zis Coculeasa, de lângă cimitirul oraşului, este necesar contractarea unui împrumut de către primărie, căci cu resursele bugetare existente şi cu banii care s-au strâns de la cetăţeni, nu se pot efectua aceste lucrări”[3].

---

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

[1] D.J.N.A.-Argeş, fond Primăria Piteşti, , dosar nr. 26/1928, f. 10.

[2] *Ibidem.*

[3] Idem, dosar nr. 57/1930, f. 3.

Tot în anul 1928 era necesară şi canalizarea străzii Babic. Licitaţia pentru darea în antrepriză a canalizării s-a ţinut în ziua de 4 septembrie 1928[4]. S-a semnat un contract între Primăria Comunei Urbane Piteşti, prin primarul M.V. Popescu şi d-l Bretto Domenico, antreprenor din Piteşti, prin care acesta lua în antrepriză canalizarea acestei străzi. Lucrarea se ridica la suma de 80.000 de lei şi urma să fie executată după următorul deviz[5]:

„1. canal de beton de 25 cm, furnizat şi montat cu mortar de ciment, conform indicaţiunei serviciului tehnic comunal: 80 m;

2. săpătura, proptirea pereţilor, sleirea apei, umplutura, transportul pământului, desfacerea şi refacerea suprafeţei şi măsurile de siguranţă de o adâncime de 3-5 m: 80 m;

3. cămin de inspecţie de cărămidă presată cu mortar de ciment, fundaţii de beton de ciment 1:3:6, executat după plan la fel ca cele pentru canalizarea oraşului, cu aşezarea treptelor de fontă şi capace de fontă, furnizate de primărie: două bucăţi;

4. săpătura şi spargerea canalului din strada Şerban Vodă, pentru cămine de inspecţie, cu racordarea cu canalul nou, conform indicaţiunei Serviciului Tehnic Comunal;

5. se alocau fonduri pentru lucrări neprevăzute şi pentru fierărie necesară;

6. pentru fiecare zi de întârziere, primăria ii va aplica antreprizei, o amendă de 200 de lei".

La începutul anului 1930 primăria trăgea un semnal de alarmă asupra unor probleme care trebuiau rezolvate urgent[6]:

Canalizarea

„Oraşul are nevoie urgentă de anumite canaluri mari, fără de care este expus la inundaţii, stricări ale unor străzi şi inundaţii ale caselor cetăţenilor. Faptul este adeverit de mai mult timp, însă cu ocazia ploilor recente, s-a constat că pericolul s-a apropiat. Un canal mare ar permite canalizarea şi pavarea multor străzi, care aşteaptă din această cauză, neavând nivelul necesar. Ca o consecinţă suferă şi cetăţenii care plătesc taxa de canal, fără a-l avea.

Era vorba de canalul Coculeasa, din lipsa căruia toata partea aceea a oraşului suferea de inundaţii în fiecare sezon de ploi, fiind necesar să intervenim de fiecare dată cu pompe pentru a scoate apa din curţile şi casele oamenilor după strada Colonel Chicoş. Şi strada Exerciţiu se inundă, apa năvălind de-alungul şi prin curmezişul străzii, iar pe stradele din deal ce dau în această strada ca: cea de pe lângă cimitirul Sf. Gheorghe si cea de pe lângă d-l Lungianu, se formase un adevărat râu, aducând stricăciuni stradelor ce acum trebuie să le reparăm. Fără acest canal nu mai putem să aducem nici o îmbunătăţire a străzilor din acel cartier, căci apele le distruge.

Aceeaşi importanţă o are şi canalizarea gârlei Trivalea, care în sezon de ploi aduce mari pagube cetăţenilor din acea parte, în restul timpului fiind un focar de infecţie, căci nefiind canalizată se aruncă şi se depozitează toate murdăriile.

[4] Idem, dosar nr. 37/1928-1929, f. 21.
[5] *Ibidem.*
[6] Idem, dosar nr. 57/1930, f. 1-3.

Alt canal, cu altă mare utilitate şi tot aşa de urgent este canalul colector «Misles», care odată făcut, s-ar permite canalizarea străzilor importante ca: strada Lascăr Catargiu, Sf. Vineri, cu toate străzile din jurul lor, după care s-ar putea îmbunătăţi şi pavagiu cu aceste străzi".

Alimentarea cu apă

„Nu este suficientă apă în oraş, din cauză că puţurile nu au capacitatea suficientă de a capta apa. Aşadar ca o măsură urgentă este necesară facerea de noi puţuri pentru ca populaţia oraşului să aibă apă suficientă şi necesară.

Şeful Serviciului Tehnic al oraşului Piteşti, atrage atenţia instalării de către toţi cetăţenii din Piteşti a apometrelor, pentru că atunci fiecare proprietar poate supraveghea singur consumul de apă, ca să nu mai facă risipă de apă. Se face o risipă mare de apă de băut, pe care primăria cu multă cheltuială o pompează de la uzina de apă de la Mărăcineni. Aceasta risipă nu poate fi înfrânată decât cu instalaţia apometrelor".

Tot Serviciul Tehnic aducea la cunoştinţă primarului comunei urbane Piteşti, în anul 1931, că o lucrare care nu trebuie să sufere nici o întârziere va fi dublarea puţurilor de la captarea alimentării cu apă: „S-au făcut instalaţii de motoare şi de pompe complete pentru 2 x 3.600 mc apă pe zi, şi cu o rezervă, s-a făcut a doua conductă de refulare, adică tot pentru 2 x 3.600 mc de apă pe zi. Au rămas numai puţurile cu 3.600 mc de apă pe zi şi rezervorul de apă tot cu 3.600 mc. Din cauză că nu avem puţuri pentru 2 x 3.600 mc apă pe zi, nu putem să ne folosim nici de a doua conductă, nici de motoarele şi pompele complete, întrucât nu avem cantitatea de apă suficientă"[7]. Lucrarea urma să se execute în următorii ani.

În 1931 au fost achiziţionate următoarele materiale necesare pentru uzina de apă[8]:

„1. Curele de cusut de 1,20 m lungime şi 7 mm lăţime, de piele de calitate uscată, foarte rezistentă la tracţiune de primă calitate;

2. Garnituri de 8 mm diametru din bumbac curat împletit şi grafitat, de primă calitate;

3. Cărbuni de mangal din lemn de tufă bine ars, nesfărâmat şi fără de materiale străine;

4. Bumbac de calitate care este făcut din bumbac curat care rămâne de la fabricarea pânzei de bumbac şi care trebuie să fie moale, fără amestec cu materiale străine şi tari, în culori alb, albastru şi roşu. Bumbacul ne trebuie urgent la curăţitul maşinilor;

5. Mături de paie de primă calitate;

6. Vergele rotunde de bronz, de primă calitate ;

7. Oţel pentru dălţi de calitatea cea mai bună;

8. Tablă de aramă de 1 mm grosime, de calitatea cea mai bună;

9. Diafragme pentru pompa de inundaţii şi pentru canal, de primă calitate".

---

[7] *Ibidem*, f. 6.

[8] Idem, dosar nr. 66/1931, f. 10.

Tot în 1931 s-a decis dublarea captării de apă a oraşului Piteşti, de la Gropeni. S-au făcut noi lucrări de captare a apei după proiectul lui H. W. Lindley întocmit în anul 1907. Apa, era luată „dintr-un strat aquifer existent în platoul dintre râul Argeş şi râul Doamnei, aproape de confluenţa acestor două râuri, cu secţiunea hidrogeologică indicată în planşa anexată proiectului“[9]. Captarea s-a făcut cu o serie de puţuri mici, filtrante, grupate câte trei la o conductă de aspiraţie şi câteva puţuri mai mari izolate. Apa este refulată printr-o conductă ce traversează Argeşul. Într-un rezervor de înmagazinare şi presiune de unde pleacă în reţeaua de distribuţie.

Întregul proiect a fost întocmit pentru o cantitate de apă zilnică de 7.200 mc, prevăzându-se însă executarea lui în două etape.

Prima etapă, pentru 3.600 mc pe zi s-a executat în anii 1908 şi 1909 iar exploatarea a început în anul 1910. Rămânea ca mai târziu această cantitate să fie mărită până la 7.200 mc pe zi, cât prevedea proiectul. Între timp s-a dublat instalaţia mecanică de la uzina de pompare şi s-a dublat şi conducta de refulare de la uzina de pompare până la rezervorul de apă. Ca urmare primăria propune acum să se mărească şi captările conform programului proiectului, dublând cantitatea de apă zilnică, adică ajungând la 7.200 mc apă, rămânând ca în viitor să dubleze şi rezervorul de înmagazinare şi presiune.

Consiliul Tehnic Superior, propune mărirea debitului de apă, în şedinţa din 19 iunie 1931, spunând că „că mărirea debitului este necesară, pe de o parte pentru a face faţă nevoilor actuale ale oraşului, care nu sunt satisfăcute cu situaţia din prezent, iar pe de altă parte, pentru a satisface cererea C.F.R. de a alimenta cu apă depoul de locomotive al staţiei Piteşti“[10].

Pentru remedierea acestei situaţii, comuna propune să dubleze captarea cu apă după proiectul lui Lindley. În cuprinsul acestuia se spunea: „Actuala captare se compune din 24 puţuri cu diametrul interior al tubului filtrant de 200 m/m. Aceste puţuri sunt grupate câte trei şi legate la o conductă de aspiraţie. Asemenea mai există încă trei puţuri mai mari izolate cu diametrul interior al tubului filtrant de 300 m/m.

Tuburile de aspiraţie au 100 m/m la puţurile mici şi 125 m/m la cele mari. La partea superioară puţurile se termină cu un cămin de vizitare şi observaţie“.

Proiectul de sporire prevede executarea a 24 de puţuri mici, două mari şi căminelor de revizie.

La construcţia puţurilor se introduce o modificare faţă de ceea ce există şi anume: tuburile filtrante existente sunt de fier galvanizat, găurite şi îmbrăcate cu sită de aramă, pentru a împiedica nisipul să pătrundă în interior. După cum arată memoriul s-a dovedit că nu sunt durabile. În unele locuri ele fiind complet distruse, mai cu seamă acolo unde au pătruns prin terenuri argiloase care au acizi ce atacă fierul.

Pentru a evita aceste neajunsuri, noile puţuri se propun a fi executate cu sistemul „Thiem”, compuse din elemente inelare de fontă care sunt mult mai durabile şi au dispozitive pentru evitarea pătrunderii în interior a nisipului.

Costul lucrărilor de deviz era de 5.000.000 lei[11].

---

[9] Idem, dosar nr. 33/1931-1933, f. 19.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem*, f. 27-32.

Mărirea capacităţii de pompare şi transport a apei nu îmbunătăţea simţitor alimentarea cu apă a populaţiei deoarece 13 din cele 27 de puţuri forate în 1909 s-au prăbuşit, astfel încât în 1931, primăria urbei Piteşti contractează forarea a 25 de puţuri de mică adâncime (aripa râului Doamnei), cu diametrul de 200 mm, cu firma „Lorenz”[12]. Reforarea celor 13 puţuri se contractează abia în 1938 cu firma „Rumpell”.

În primăvara anului 1932, se constata de către Serviciul Tehnic Comunal că este absolut necesar să se facă lucrări pentru prelungirea de conducte de apă în oraş precum şi facerea de noi lucrări de canalizare. În şedinţa primăriei Comunei Urbane Piteşti din 14 mai 1932[13] s-au decis următoarele:

„a) Prelungirea conductei din strada Matei Basarab în strada col. Chicoş;

b) Prelungirea conductei pe bulevardul Ferdinand până în Piaţa d-l Cristescu;

c) Prelungirea conductei din strada Fraţii Goleşti până la străzile C.R.R.-ului din localitate“.

Totodată s-a hotărât şi începerea unor lucrări de canalizare pe mai multe străzi din oraşul Piteşti.

În anul 1933 se înlocuieşte pompa „Plungen” orizontală montată de firma „Wolf” în 1924, cu o pompă centrifugală cu 7 etaje, având turaţia de 1950 ture/min. puterea motorului, de 60 CP, înălţimea de pompare de 80 m^3 apă cu un debit de 45 l/s.

La 29 mai 1934[14], a avut loc şedinţa Comisiei Interimare a oraşului Piteşti, în care s-a prezentat bugetul de venituri şi cheltuieli pe anul 1934-1935. În ceea ce priveşte lucrările de canalizare şi instalarea de conducte de apă au fost prezentate următoarele lucrări cu sumele aferente[15]:

Lucrări de canalizare

1. Canal cu tuburi de beton, pe strada C. A. Rosetti, de la strada Tîrgul din Vale la bulevardul Elisabeta	....	99.000 lei;
2. Canal cu tuburi de beton, pe strada Craiovei, din strada C.A. Rosetti spre barieră	....	99.000 lei;
Total lucrări de canalizare	....	198.000 lei.

Instalări conducte de apă

1. Executarea conductei de apă pe strada Dumitru Cantemir, fostă colonel Chicoş, spre Mircea Vodă	....	99.920 lei;
2. Executarea conductei de apă pe strada Banu Mărăcine, de la strada C.A. Rosetti spre Tîrgul din Vale	....	99.920 lei;
Total lucrări de apă	....	199.840 lei.

Executarea acestor lucrări a şi început în vara anului 1934.

În şedinţa Comisiei Interimare din cadrul primăriei Piteşti, de la 22 mai 1932 s-a hotărât executarea următoarelor lucrări considerate urgente şi necesare[16]:

---

[12] *Ibidem*, f. 43.
[13] Idem, dosar nr. 25/1932, f. 16.
[14] Idem, dosar nr. 15/1934, f. 34.
[15] *Ibidem*, f. 35.
[16] Idem, dosar nr. 25/1932, f. 35.

„**Pavaje cu bolovani de râu**		
- drumul lângă abator spre râul Argeş	………	54.000 lei
- strada de pe canalul Cloşeneşti	………	99.000 lei
- strada Băilor	………	35.000 lei
- strada cimitirul Sf. Gheorghe	………	97.000 lei
- strada Smeurei	………	50.000 lei
- strada Primăverii	………	39.500 lei
Pavaje de asfalt		
strada Principesa Maria	………	45.000 lei
strada Rahovei	………	94.800 lei
strada Smeurei	………	99.750 lei
strada Râurilor	………	96.000 lei
Pavaj cu mozaic		
pavaj cu dale de mozaic în Piaţa Episcopiei	………	99.200 lei
Pavaje cu pietriş		
strada Trivalea	………	40.800 lei
Conducte de apă		
strada Fraţii Goleşti la Şcoala Normală de băieţi (contract semnat cu d-l Bretto Domenico)	………	288.000 lei
străzile C.F.R.		
strada Exerciţiu, de la strada Matei Basarab la strada colonel Chicoş	………	99.420 lei
prelungirea Blv. Ferdinand până la piaţa general Cristescu	………	99.420 lei
Canal		
prelungirea Blv. Ferdinand până la piaţa general Cristescu	………	99.000 lei
Pavaj cu piatră cubică pe strada Plevnei	………	432.000 lei“

În luna octombrie a anului 1933, regele Carol al II-lea şi-a anunţat o vizită în oraşul Piteşti, astfel că la 5 august 1933 şeful Serviciului Tehnic din cadrul Primăriei Piteşti aducea la cunoştinţa primarului următoarele: „pentru reparaţiunile de pavaje de piatră cioplită şi trotuare de dale de bazalt, pe diferite străzi din oraşul Piteşti, în vederea vizitei M. S. Regelui Carol al II-lea este necesar a se angaja o echipă de lucrători specialişti pe timp de două luni sau două echipe pe timp de o lună. O echipă

va fi formată din pavagii de specialitate, plătiţi cu cca. 120 de lei pe zi şi doi ajutori de pavagii, plătiţi cu cca. 60 de lei pe zi”[17].

În şedinţa Consiliului Comunal de la 16 august 1933 a fost prezentat raportul Serviciului Tehnic al Comunei cu nr. 1766/1933[18] cu un deviz în suma de lei 62.000, pentru executarea unui trotuar de asfalt pe strada Griviţei din oraş, de la terminarea trotuarului de asfalt existent până în strada I. C. Brătianu. Consiliul a aprobat executarea acestei lucrări, iar plata urma a se face din creditul extraordinar deschis pentru primirea „M. S. Regelui Carol al II-lea“, credit aprobat în şedinţa din 13 iulie 1933[19].

În anul 1936 are loc un nou incendiu la uzina de apă de la Mărăcineni, însă de mai mici proporţii faţă de anul 1920. În anul 1937 se înlocuiesc primele două motoare, ca urmare a deteriorării lor în incendiul care a avut loc la uzina de apă în 1936.

Primăria Comunei Urbane Piteşti urma să procedeze la stabilirea ordinei consumaţiei de apă şi la înfrânarea risipei de apă, prin înfiinţarea de contori, atât în reţeaua publică cât şi în cea particulară, fără de care orice sporire a cantităţii de apă nu ar putea aduce o ameliorare a situaţiei. Populaţia Comunei Urbane Piteşti fiind de circa 20.000 de locuitori, cu 3.600 mc de apă pe zi cât era acum, dacă ar fi fost regulă în consumaţie, s-ar fi putut da 1.000 mc apă C.F.R.-ului şi ar mai rămâne 130 de litri de apă pe cap de locuitor, ceea ce ar fi fost suficient. Prin dublare însă, se rezerva oraşului 7.200 mc de apă pe zi, ceea ce ar fi însemnat 310 litri de apă pe cap de locuitor. Însă dacă se continua a se face risipă de apă, în câţiva ani nici această cantitate nu ar fi fost suficientă, de aceea instalarea contorilor de apă era o măsură necesară. Aceasta se va realiza în anii următori în aproape toate locuinţele oamenilor, precum şi în instituţiile de stat sau particulare.

La 16 aprilie 1936[20], Primăria Comunei Urbane Piteşti a supus aprobării Onor Consiliului Comunal, lucrările edilitare care urmau a se executa în vara aceluiaşi an, precum şi în anul următor. Era vorba de lucrări de pavaje de asfalt: trotuare de asfalt pe strada Gr. Poetaş/Viilor, pe strada Sfânta Vineri spre ştrand, pe strada Cuza Vodă, pe strada Târgul din Vale spre Obor, precum şi pe strada Banu Mărăcine, refacerea şi repararea pavajului de asfalt, partea carosabilă şi trotuare pe bulevardul Elisabeta, pe strada Şerban Vodă, pe bulevardul Carol şi D-na Bălaşa[21].

Între anii 1937-1938 s-au executat lucrări de canalizare şi la cazarma Regimentului nr. 4 Dorobanţi Argeş. Canalizarea proiectată pentru această cazarmă va costa conform devizului 400.000 de lei din care canalul propriu zis va costa 262.000 de lei, iar construcţiile speciale cum ar fi gurile de scurgere şi racordările, vor costa 138.000 de lei[22].

În perioada 1928-1938 se extind corespunzător şi reţelele de distribuţie. În anul 1938, cu Decizia nr. 9824/5 septembrie 1938[23], pentru a îmbunătăţii calitatea prestaţiilor de apă, canal, salubritate, băi comunale, ridicarea gunoaielor, energie

[17] Idem, dosar nr. 29/1933-1934, f. 28.
[18] *Ibidem*, f. 33.
[19] *Ibidem*.
[20] Idem, dosar nr. 77/1936, f.1.
[21] *Ibidem*, f. 2.
[22] Idem, dosar nr. 9/1937-1938, f. 136.
[23] Idem, dosar nr. 19/1938, f. 23.

electrică şi gaze, Primăria urbei Piteşti înfiinţează „Întreprinderile Comunale Piteşti", având ca for tutelar Direcţia Generală a Exploatărilor Comunale din cadrul Ministerului de Interne.

Întreprinderile Comunale Piteşti, prin serviciul de alimentare cu apă, în conformitate cu prevederile art. 2 din Legea pentru Organizarea Exploatărilor Comunale, cu drept exclusiv produce, distribuie, vinde, transportă apă potabilă prin conductele de distribuţie a apei până la proprietăţile abonate la alimentarea cu apă. De asemenea canalizările cu transportul apelor menajere sunt un drept exclusiv al Întreprinderilor Comunale. Ele produc, transportă, distribuie apa potabilă, de asemenea colectează şi transportă apele superficiale de ploi şi cele menajere în limita capacităţii lor tehnice de a satisface aceste servicii. Totodată ele execută toate lucrările pentru alimentarea cu apă şi pentru canalizare, în străzi, pieţe, terenuri publice, etc.

Acestea sunt câteva din lucrările edilitare efectuate de Primăria comunei urbane Piteşti, în deceniul 1928-1938, lucrări care vor continua şi cu mai mare amploare după cel de Al Doilea Război Mondial.

ASPECTS REGARDING SOME UTILITY WORKS IN PITEŞTI, 1928-1938

Abstract

In the paper some aspects of a few works of public utility effectuated in Piteşti during the decade 1928-1938 are presented. There are some ideas which were applied in that period: the general plan of alignment and parceling of the town, the systematization plan of the town, the plan for the water supplying. In the same period the Town Hall had to solve some problems such as: the sewerage and draining works at the Saint George Orthodox cemetery, the sewerage and the supplying of drinking water for the citizens and institutions, the metaling of some streets and sidewalks.

These are but a few of the public utility works effectuated by the Urban Commune Piteşti in the mentioned period.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

INFORMAŢII PRIVIND APROVIZIONAREA POPULAŢIEI JUDEŢULUI ARGEŞ ÎN PERIOADA 1941-1944

DAN OVIDIU PINTILIE*

În perioada celui de-al doilea război mondial, în judeţul Argeş producţia şi aprovizionarea populaţiei erau organizate primitiv şi aproape paralizate din cauza inundaţiilor şi a războiului declanşat la 22 iunie 1941 adăugându-se şi seceta anului 1940 care secătuise toate rezervele.

În mod normal producţia nu era, din punct de vedere agricol, suficientă pentru hrana întregii populaţii a judeţului. Suprafeţele agricole din sudul acestuia fiind formate din pământ podzol, nu asigurau decât recolte slabe care, cu mari eforturi, produceau, uneori şi mici surplusuri ce se puteau valorifica. Nordul judeţului, cultiva porumb în proporţie de 80%, acest porumb, însă nu se cocea decât foarte rar în toamnele târzii şi călduroase, dar se consuma în majoritate numaidecât, rezervele neputându-se stoca pentru iarnă.

Muntenii erau obligaţi să se aprovizioneze primitiv aşa cum moşii şi strămoşii lor o făcuseră cu sute de ani înainte. Neexistând cooperative de producţie şi de aprovizionare, fiecare sătean se autogospodărea personal sau în tovărăşie cu alţii după nevoile respective. Având avantajul unor culturi pomicole şi trăind într-o regiune de păduri, aceştia îşi încărcau carele cu ulucă şi şiţă, după regiuni, adăugând şi fructele pe care le schimbau prin troc cu porumb şi grâu din judeţele din sudul ţării, învecinate cu Argeşul.

În drumul lor de la locul de producţie şi până la locul de desfacere şi invers, se pierdea aproape o lună de muncă cu carul şi cu braţele (una din cauzele sărăciei ţăranilor). Pentru aprovizionarea cu maşini şi unelte agricole, fierărie, încălţăminte, stofe şi pânzeturi şi în special porumb, grâu şi orz, Banca „Federala Argeş" cu sediul în Piteşti primise sarcină de la Subsecretariatul Ministerului Aprovizionării să asigure populaţia rurală cu toate cele necesare.

Sistemul cooperativelor de producţie nu era înfiinţat în comunele din nordul judeţului unde lipsa de porumb era mai acuta. Se înfiinţase, odată cu declanşarea războiului, un Oficiu de Aprovizionare pe lângă Prefectura judeţului, care trebuia să asigure cetăţenilor de la sate şi oraşe toate alimentele raţionalizate care se distribuiau cetăţenilor pe cartelă, din lipsa cantităţilor normale care să fluctueze potrivit legii cererii şi ofertei.

---

* Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, Piteşti.

Şi Banca „Federala Argeş” şi Oficiul de Aprovizionare, mai sus arătate, funcţionau defectuos, din lipsă de capital şi personal specializat. Iarna anului 1941 bătea ameninţător la uşă, iar „vântul necazurilor, lipsurilor şi epidemiilor, sufla cu îngrijorare!”[1].

În această situaţie noul prefect al judeţului Argeş Constantin C. Popescu, numit prin Decretul nr. 3.209 din 16 noiembrie 1941, în locul fostului prefect, col. Traian Cerkez, deoarece acesta şi primarul oraşului Piteşti erau „nepricepuţi şi lipsiţi de iniţiativă” a început prin suspendarea provizorie a preţurilor maximale, lăsând liberă concurenţa producătorilor. După această măsură, piaţa oraşului Piteşti a început să se însufleţească rapid, astfel că, pe lângă alimente, soseau zilnic, zeci de căruţe cu leme, de la producătorii din judeţul Muşcel, şi pe care orăşenii le achiziţionau cu înfrigurare de la barieră.

După aceste prime măsuri, prefectul a cerut telefonic, de la Ministerul Aprovizionării, o cotă de cereale pentru judeţul Argeş şi oraşele Piteşti şi Curtea de Argeş în condiţiile în care alimentele principale (pâine, zahăr, ulei, etc.), erau raţionalizate şi nu se puteau procura decât cu aprobarea acestui minister care dirija cantităţile din judeţele excedentare în judeţele deficitare cum era cazul Argeşului. Ministrul de atunci, Negel, a înţeles necesitatea aprovizionării judeţului şi a atribuit peste prevederi, o cotă de 1.000 vagoane cu porumb din Transnistria. Pentru a se putea achiziţiona în continuare cereale era nevoie de capital şi de vagoane care din păcate nu existau nici unele, nici altele. Ca urmare a fost convocată la prefectură Asociaţia „Sfatul negustoresc” care era compusă din oameni de afaceri (printre care şi farmacistul Nicolae Bobancu) dispuşi să împrumute cu bani instituţia prefecturii pentru cumpărarea cerealelor. După calculele Oficiului economic judeţean, era necesară suma de 30 milioane de lei pe care prefectul a obţinut-o fără dobândă. Prefectul Constantin C. Popescu recunoaşte în memoriile sale că a făcut acest lucru „în afară de lege”, dar nu avea altă posibilitate de a înlătura „spectrul morţii prin inaniţie al cetăţenilor care nu aveau de unde să-şi procure alimentele necesare”[2]. A ales dintre negustori, pe singurul capabil să salveze situaţia, ca organizare şi pricepere şi anume pe Alexandru Diaconeasa, plecat de jos de la funcţia de băiat de prăvălie şi ajuns mare negustor şi proprietarul unei mori. Acesta a primit misiunea cu condiţia să-i fie asigurate vagoanele necesare, care prin intervenţie la Marele Stat Major au fost acordate preferenţial.

Alimentele fiind raţionalizate, fiecare locuitor de la oraş primea pe cartelă câte 0,300 grame pâine pe zi, iar sătenii unde consumul grâului era interzis din cauza lipsurilor, primeau în schimb 0,500 grame mălai pe zi. Au fost fixate la Piteşti, Curtea de Argeş, Costeşti, Jiblea şi Câineni, punctele de descărcare a vagoanelor ce soseau, comunele rurale îngrijindu-se ulterior pentru transportul cerealelor de la rampa de descărcare în comuna de destinaţie, unde se împărţeau pe cap de locuitor. Concomitent s-a dispus ca toate primăriile să colecteze de la cetăţeni banii cuveniţi pentru cotele pe care urmau să le primească. Sumele centralizate se depuneau cu forme legale la Oficiul economic judeţean şi care, în măsura primiri lor se vărsau la Sfatul negustoresc din Piteşti de la care se primise împrumutul. În zece zile cantitatea de cereale repartizată

[1] Direcţia Judeţeană Argeş a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia de Documente, mapa LXXXX, document nr. 5, f. 2.

[2] *Ibidem*, f. 3.

judeţului a fost colectată, achiziţionată şi transportată la rampele de descărcare, operaţia fiind foarte grea, dar totul s-a desfăşurat în cea mai perfectă ordine şi disciplină. Cu toate că au fost zile şi nopţi de ninsori, cu ajutorul săniilor pregătite din vreme situaţia a fost salvată, iar spectrul foametei alungat.

Pe lângă această activitate, prefectura a aprobat cetăţenilor, individual, sute şi mii de autorizaţii de a-şi procura singuri de la producătorii din judeţele cu producţii excedentare, câte 500 kg. cereale, procurându-se astfel cantităţi mari peste cotele legale. La Piteşti, grâul repartizat se descărca direct la moara de lângă gara oraşului, de unde locuitorii îl ridicau potrivit cu cotele de atribuire puse la dispoziţia lor de raţionalizare. Au fost zile foarte grele când cotele de grâu nu ajungeau şi atunci se luau măsuri ad-hoc să se fabrice pâine cu mălai sau fasole, astfel încât valoarea lor să nu depăşească preţul maximal.

Din cauza zăpezii abundente care acoperise oraşul cu un strat gros de circa un metru, neputându-se circula nici individual, s-a apelat la armată, primul care a trimis un regiment de 1.000 de oameni pentru deszăpezirea străzilor fiind colonelul Vartic, comandantul Regimentului I vânători. Apoi, mobilizarea a fost generală şi atât civili cât şi militarii au reuşit, după o muncă, de două zile, în schimburi, ziua şi noaptea să facă posibilă circulaţia rutieră. Aceeaşi operaţie s-a realizat şi la sate, dar în condiţii mai grele.

Până la recolta anului 1942, şi în continuare, aprovizionarea populaţiei forma unul din punctele principale ale administraţie de război, iar pe măsura căpătării unei experienţe şi a nevoilor s-a născut ideea unui plan de cultură care, atunci a însemnat o adevărată revoluţie. Exista printre alte instituţii din judeţul Argeş, Camera Agricolă, reprezentând Ministerul Agriculturii. Instituţia era condusă de un inginer agronom care cu ajutorul unui personal de specialitate coordona dezvoltarea producţiilor cerealieră, animalieră, pomicolă, viticolă, etc. S-a cerut acestei instituţii realizarea unui plan de cultură cu toate datele necesare care au fost centralizate într-o hartă directoare care prezenta limita geografică unde ajungea cultura porumbului, felul seminţelor care urmau să fie utilizate, altitudinea respectivă, iar în zonele de munte, pădurile existente, plantaţiile de pomi fructiferi, terenurile destinate culturilor de porumb. După consultări cu specialiştii, s-a hotărât de către prefectură, înlocuirea în unele dintre aceste zone a culturii porumbului cu cultura cartofului. Această schimbare putea fi impusă prin planul de mobilizare agricolă, dar practica era foarte dificilă din cauza lipsurilor inerente războiului. Ca urmare, prefectul Constantin C. Popescu s-a adresat Ministerului Agriculturii solicitând ajutorul şi sprijinul în aplicarea planului de însămânţare cu cartofi de sămânţă, pluguri, furaje, etc.

Ministrul agriculturii, Aurelian Pană, el însuşi „mare agricultor” a înţeles dorinţa prefectului şi l-a sprijinit cu credite nerambursabile, în natură, precum şi cu tot ce era necesar pentru executarea planului.

S-a întocmit planul de mobilizare agricolă, şi prin ordonanţă s-a trimis spre executare comunelor rurale. Imediat după apariţia ordonanţei delegaţii de cetăţeni din comunele interesate au solicitat prefectului revenirea la cultivarea porumbului şi renunţarea la cultura de cartofi sub motivul că nu au cele trebuincioase, respectiv pluguri, furaje, cărbuni, cartofi de sămânţă şi bani pentru a plăti lucrările. Prefectura însă, a demonstrat că tot ceea ce era necesar erau stocate anticipat în depozite şi s-a trecut la realizarea planului de cultură, unii realizându-l în proporţie integrală, alţii cu

mici devieri de 5-10% din suprafeţele rezervate să fie cultivate cu porumb. S-a cerut de asemenea, Camerei Agricole să furnizeze specialişti pentru a-i învăţa pe locuitorii comunelor, prin demonstraţii practice, populaţia fiind înapoiată, cultivarea cartofului şi de a le demonstra că acesta nu este bun numai pentru porci, ci poate fi folosit şi în alimentaţie, din care se putea face pâine, precum şi alte „99 de feluri de preparare a cartofilor pentru hrana oamenilor şi copiilor”[3].

Fiecare demonstraţie era urmată de aplicaţii practice care au înlăturat unele prejudecăţi şi au deschis un drum nou pentru fiecare gospodărie în parte. Până la aplicarea acestui plan, conform statisticilor, se cultivau doar 340 ha cu cartofi, iar după aplicare s-a ajuns la un total la 6400 ha, cultura cartofului intrând în practica obişnuinţei.

S-au întocmit planuri de cultură şi pentru căpşuni din zona Albeştilor şi până la Merişani. La Albeşti se încetăţeniseră culturile de căpşuni care se comercializau şi aduceau un venit de până la 300.000 la ha. Aceste culturi s-au făcut de cetăţeni din iniţiativă proprie ca urmare a practicii făcute de unii localnici care se specializaseră la unele culturi de căpşuni care se realizau în împrejurimile Bucureştiului. O comisie economică germană care a venit în Argeş să studieze această situaţie, a cercetat în amănunţime planul de cultură şi de valorificare a căpşunilor direct la producători. După terminarea cercetărilor, specialiştii au declarat entuziasmaţi „Este extraordinar, pentru că ei fac totul după carte”[4].

S-au extins culturile de pomi selecţionaţi regenerându-se livezile necorespunzătoare prin plantarea a 30.000 de pruni şi meri. S-au făcut culturi intense de duzi, plantându-se peste 20.000 de puieţi în scopul extinderii culturilor sericicole.

În luna martie 1944, prefectul judeţului Argeş a reuşit să fie aduse în judeţ 2.000 de vagoane de cereale şi 400 vagoane de zahăr care au fost dispersate în centre cât mai mici pentru a putea fi distribuite cetăţenilor la timp şi a nu cădea în mâini străine.

Dacă foametea era inamicul numărul unu şi trebuia prevăzută şi stăvilită, frigul ameninţa tot aşa de puternic paralizarea vieţii normale a cetăţenilor. La instalarea sa în 1941, prefectul a găsit funcţionarii prefecturii lucrând cu paltoanele pe ei, birourile fiind lipsite de căldură, doar în sobele cabinetului său existând „vagi pâlpâiri”. Cu zăpada din iarna anului 1941, care după datele de atunci nu se mai aşezase aşa de bogat decât în urmă cu 120 de ani, era foarte greu să se facă aprovizionarea cu lemne.

Exista pe lângă nenumăratele comisii în care prefectul era preşedinte de drept (32 la număr), un detaşament forestier care trebuia organizat. Au fost convocaţi exploatatorii de păduri şi pe comandantul Regimentului 6 artilerie reuşind să se formeze nişte detaşamente hipo cu atelaje formate din sănii şi care, au avut ca prim obiectiv aprovizionarea instituţiilor publice, a spitalelor şi a şcolilor din oraşe cu lemne care să le permită funcţionarea normală. Prefectura fiind de asemenea în suferinţă de lemne a împrumutat la început lemne de la Liceul de băieţi pentru ca să poată lucra normal funcţionarii din birouri. Pe măsură ce satele puneau, de asemenea, sănii care transportau lemnele din păduri de la locul de exploatare la rampele de încărcare ale C.F.R.-ului, s-a reuşit aducerea unor cantităţi masive. În afară de aprovizionarea

[3] *Ibidem,* f. 8.
[4] *Ibidem.*

oraşelor Piteşti şi Curtea de Argeş era obligaţia de ajutorare a oraşului Bucureşti cu 15.000 vagoane lemne de foc. Pentru această situaţie organele administrative comunale au primit dispoziţii să ajute în exploatarea pădurilor alături de Direcţia C.A.P.S., să găsească sănii şi căruţe pentru transportul lemnelor din nordul judeţului la Curtea de Argeş, iar de aici în capitală cu vagoanele C.F.R. sau cu camioanele.

S-a muncit astfel, toată iarna anului 1942 şi până în primăvară, la transporturi masive care nu îndestulau populaţia ce folosea şi aparate de încălzit sau sobe cu gaz lampant, gazul metan nefiind încă introdus în consumul public.

După trecerea primei ierni, detaşamentul forestier a funcţionat mai organizat astfel că în anii următori totul a fost pus la punct din vreme, inclusiv un depozit mare de lemne la prefectură, constituit din donaţii făcute de exploatatorii de păduri pentru săracii oraşului Piteşti.

După restabilirea circulaţiei, în urma înlăturării nămeţilor ce paralizaseră aproape viaţa economică, ţăranii din judeţele Argeş şi Muşcel aduceau pe piaţă, zilnic, cantităţi de lemne ce se achiziţionau fără întârziere. În cotele cuvenite instituţiilor s-a calculat o cantitate în plus pentru spitale şi şcoli, lucrurile intrând în normal, în anii 1943-1944 nemaisimţindu-se că era vreme de război. O activitate şi muncă deosebită, ca nişte adevăraţi soldaţi pe front, au desfăşurat-o funcţionarii prefecturii în frunte cu subprefectul Cârstocea. Cuvântul front nu era exagerat deoarece viaţa din spatele frontului era mai greu de susţinut decât linia acestuia, pentru că asigura viaţa normală a familiilor şi copiilor celor duşi să-şi facă datoria. S-a muncit în acea perioadă mult şi cu folos.

INFORMATION REGARDING THE PROVISIONING FOR THE POPULATION OF THE ARGEŞ COUNTY BETWEEN 1941 AND 1944

Abstract

A big economical crisis dominated the country between 1941 and 1944. It led to a famine that influenced peoples' lives. Despite this difficult circumstances, the abilities of the people who managed the matter helped most of the families to lead an almost normal life.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ALEGERI EPISCOPALE LA ARGEŞ ÎN 1941

IOAN OPRIŞ*

La 4 iunie 1941 erau programate alegeri de episcop la Argeş, adunarea eparhială fiind în mare fierbere. Scaunul episcopal devenise liber prin trecerea titularului la Episcopia Huşilor. Candidatul, cel mai sigur şi dispus să intre în competiţie a fost arhimandritul Filaret Lucan Jocu, de altfel solicitat în acest sens chiar de membrii adunării eparhiale.

Cine era Jocu? Născut la Coteana, în cătunul Brebeni, în 1882, din „părinţi plugari săraci" a intrat la doar 10 ani în mănăstirea Stânişoara. De aici, l-au aşezat la metohul acesteia de la Jiblea, unde copilul a făcut şcoala primară şi unde l-a cunoscut pe Episcopul Gherasim Timuş. Ierarhul l-a plăcut, intuindu-i calităţile, l-a luat la Curtea de Argeş, unde a urmat cl. a IV-a şi i-a susţinut studiile la Seminarul Teologic. La 15 ani era paracliser la catedrala episcopală, iar la 19 ani a fost tuns intrând în monahie şi apoi hirotonisit diacon. În iunie 1904, la 22 de ani este admis ca elev la Liceul din Piteşti, unde a urmat 2 ani, apoi l-a servit pe noul Episcop Calist Ialomiţeanu, care l-a şi numit diacon la biserica Delea Nouă (Calist) din Bucureşti, unde a funcţionat până la 1 iunie 1910, când - absolvent cu bacalaureat - a fost numit preot la catedrala metropolitană. Înscris la Facultatea de Teologie, a absolvit-o în iunie 1914; a rămas la post în Bucureştii ocupaţi, aşa cum a ordonat ministrul de Interne I. G. Duca: preoţii să nu părăsească lăcaşurile, altfel considerându-i dezertori!

După Primul Război Mondial, pr. Filaret Lucan Jocu a fost trimis să facă doctoratul la Atena, funcţionând în paralel ca preot la Bucureşti. Titlul de doctor în teologie l-a dobândit în 1924 (atestat cu nr. 6592/1924), în comisia de doctorat figurând şi doi reputaţi universitari teologi români: Dragomir Demetrescu şi Teodor Popescu. Teza de doctorat a fost *Raporturi între Biserică şi Stat în România*, fiind tipărită în româneşte şi greceşte. Cât timp a fost la Atena (3 ani) a funcţionat ca preot la catedrala metropolitană Aghia Irini. Odată întors în ţară, cursul său onorific a evoluat rapid: mare eclesiarh, exarh referent, preşedinte al Consistoriului de judecată, translator de limba greacă la Sfântul Sinod. Cum a cunoscut bine membrii familiei regale, încă în 1921 a fost solicitat de Regina Maria să oficieze cununia lui Carol al II-lea cu principesa Elena, urmând apoi şi alte servicii duhovniceşti pentru Regina Mamă. În 1924 ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Mişu, i-a încredinţat mai multe misiuni diplomatice, trimiţându-l în Balcani şi în Orient, urmate de altele în numele Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române. Teologul Jocu reprezenta, de altfel, Patriarhia Română la Patriarhia

* Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti.

din Ierusalim. Tot în acel an a fost tipărit *Validitatea Hirotoniilor anglicane,* o traducere din limba greacă a lucrării Mitropolitului Atanasie Hrisostan Papadoupulos, cel care i-a condus teza de doctorat[1].

Cum se aprecia pe sine candidatul?

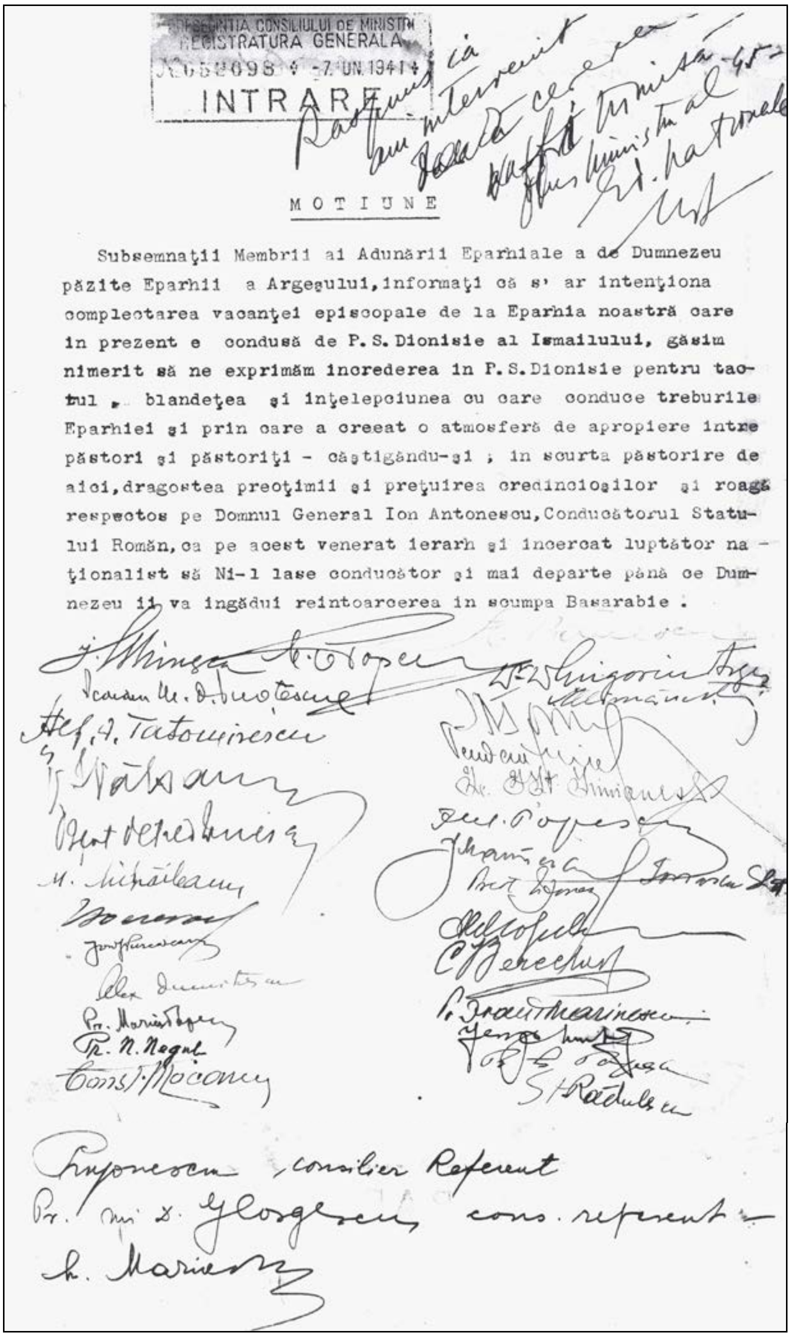
„Sunt 49 de ani de când am intrat în mănăstire, din care cel puţin 46 i-am petrecut, în cel mai apropiat contact cu ierarhi şi conducători ai Bisericii”, deci „am putut cunoaşte metodele pastorale şi obiceiuri frumoase, care astăzi nu mai sunt”[2]. Dacă ar fi ajuns episcop „m-aş strădui deci, ca legând firul întrerupt cu frumoasele tradiţii ale Bisericii pe care le-am apucat, fără să pierd din vedere şi ritmul vremii, să silesc, pe cei care slujesc şi vor să slujească Bisericii să intre mai întâi ei în ordine, adică să-şi ordoneze şi să-şi disciplineze viaţa şi faptele lor, potrivit învăţăturilor pe care le propovăduiesc şi astfel, arzându-se de focul dragostei evanghelice, şi numai la acesta, să poată încălzi şi lumina pe aceia pentru care au datoria să-i conducă la păşunea mântuirei”[3].

Recitind programul, reţinem insistenţa acordată tradiţiilor, disciplinei monahale şi moralei creştine cu care spera să slujească într-un post ierarhic superior. Şi mai presus de orice - în vremuri deosebit de dificile.

Totodată, Jocu s-a angajat să întreţină „largă şi adâncă legătura păcii” şi colaborării în dragoste a tuturor Bisericilor autocefale ortodoxe surori, ceea ce corespundea întrutotul tradiţiei Bisericii Ortodoxe Române[4].

La 7 iunie 1941 Adunarea eparhială a Episcopiei Argeşului s-a pronunţat pentru ca în scaun să fie menţinut Episcopul Dionisie al Ismailului[5] şi în acest sens s-a adresat Ministerului Cultelor şi Artelor, care a anunţat Preşedinţia Consiliului de Miniştri[6]. Din motive pe care nu le cunoaştem, candidatura lui Filaret Jocu nu a trecut. Se pare însă că a declanşat o mare mişcare decizia lui Ion Antonescu ca Dionisie să fie menţinut ca episcop al Argeşului. Pentru aceasta, Adunarea eparhială şi-a arătat adeziunea: „Găsim nimerit să ne exprimăm încrederea în PS Dionisie pentru tactul, blândeţea şi înţelepciunea cu care conduce treburile eparhiei”, rugându-l pe generalul Ion Antonescu ca „pe acest venerat ierarh şi încercat luptător naţionalist să ni-l lase conducător şi mai departe până ce bunul Dumnezeu îi va îngădui întoarcerea în scumpa Basarabie”[7].

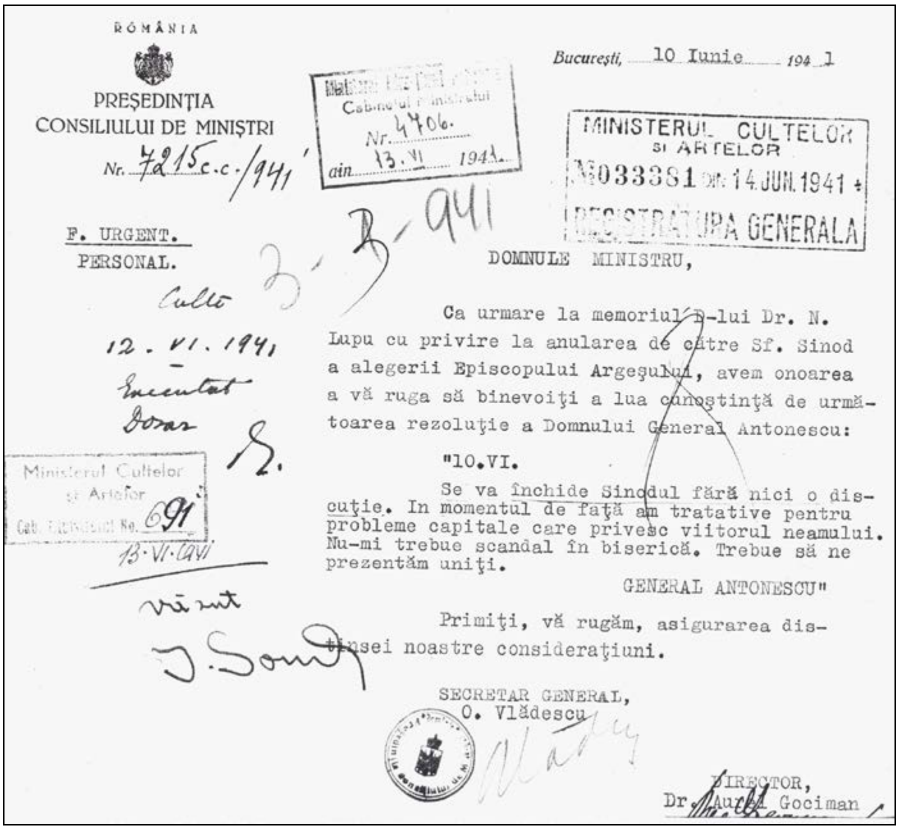
[1] Cu toate aceste date biografice onorante şi de reţinut, în mod surprinzător, teologul Filaret Lucan Jocu nu apare la preot prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români,* Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.
[2] Pentru toate detaliile, inclusiv biografice, a se vedea în Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Ministerul Cultelor şi Artelor, 2719, dosar 3/1941, f. 35-48. Ultimele pasaje la f. 41.
[3] *Ibidem,* f. 41.
[4] *Ibidem.*
[5] Despre episcopul Dioniei Erhan vezi la Mircea Păcurariu, *Dicţionarul teologilor români*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 173-174.
[6] Cf. adresei Preşedinţiei Consiliului de Miniştri nr. 053098/7 VI 1941, *idem,* f. 44.
[7] Moţiunea poartă semnătura a 29 de membri ai Adunării Eparhiale, dar a întrunit şi abţineri şi împotriviri. În *loc. cit.,* f. 45.

PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI
REGISTRATURA GENERALĂ
No 52098 -7 IUN 1941
INTRARE

M O Ţ I U N E

Subsemnaţii Membrii ai Adunării Eparhiale a de Dumnezeu păzite Eparhii a Argeşului, informaţi că s' ar intenţiona complectarea vacanţei episcopale de la Eparhia noastră care în prezent e condusă de P. S. Dionisie al Ismailului, găsim nimerit să ne exprimăm încrederea în P. S. Dionisie pentru tactul, blandeţea şi înţelepciunea cu care conduce treburile Eparhiei şi prin care a creeat o atmosferă de apropiere între păstori şi păstoriţi - căştigându-şi ; în scurta păstorire de aici, dragostea preoţimii şi preţuirea credincioşilor şi roagă respectos pe Domnul General Ion Antonescu, Conducătorul Statului Român, ca pe acest venerat ierarh şi încercat luptător naţionalist să Ni-l lase conducător şi mai departe până ce Dumnezeu îi va îngădui reîntoarcerea în scumpa Basarabie .

Moţiunea membrilor Adunării Eparhiale a Episcopiei Argeşului pentru alegerea în scaunul episcopal a PS Dionisie al Ismailului (7 iunie 1941).

ROMÂNIA

PREŞEDINŢIA
CONSILIULUI DE MINIŞTRI
Nr. 7215 c.c./941

Bucureşti, 10 Iunie 1941

Ministerul Culturii [illegible]
Nr. 4706.
din 13.VI 1941.

MINISTERUL CULTELOR ŞI ARTELOR
No 033381 din 14 JUN. 1941
REGISTRATURA GENERALA

F. URGENT.
PERSONAL.

DOMNULE MINISTRU,

Ca urmare la memoriul D-lui Dr. N. Lupu cu privire la anularea de către Sf. Sinod a alegerii Episcopului Argeşului, avem onoarea a vă ruga să binevoiţi a lua cunoştinţă de următoarea rezoluţie a Domnului General Antonescu:

"10.VI.

Se va închide Sinodul fără nici o discuţie. In momentul de faţă am tratative pentru probleme capitale care privesc viitorul neamului. Nu-mi trebue scandal în biserică. Trebue să ne prezentăm uniţi.

GENERAL ANTONESCU"

Primiţi, vă rugăm, asigurarea distinsei noastre consideraţiuni.

SECRETAR GENERAL,
O. Vlădescu

DIRECTOR,
Dr. Aurel Gociman

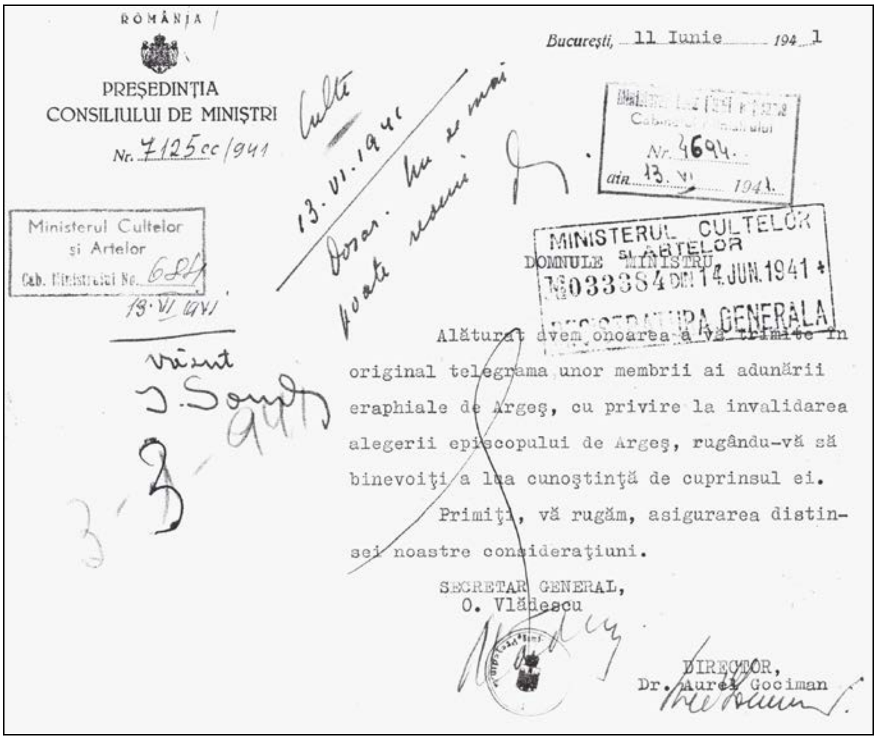
Ministerul Cultelor şi Artelor
Cab. [illegible] No. 691
13·VI·1941

Adresa Preşedinţiei Consiliului de Miniştri prin care se comunică ministrului Cultelor şi Artelor rezoluţia generalului Ion Antonescu (10 iunie 1941).

Iată, vizibil, o situaţie cel puţin contradictorie. Starea conflictuală s-a stins prin invalidarea alegerii lui Dionisie, Ion Antonescu notificând, la 15 iunie 1941, următoarele: „Foarte bine s-a făcut. Să se procedeze la o nouă alegere”[8]. Cu atât mai mult apare interesul oficialităţii de a stinge conflictul, când acelaşi organism administrativ - sesizat de Dr. Nicolae Lupu - a cerut ca în Sinod anularea alegerilor de la Argeş să nu se mai discute.

Astfel, un ordin expres al generalului Antonescu, transmis prin Mihai Antonescu, a precizat: „Se va închide Sinodul fără nici o discuţie. În momentul de faţă am tratative capitale care privesc viitorul neamului. Nu-mi trebuie scandal în biserică. Trebuie să ne prezentăm uniţi”[9].

[8] Cf. adresa Preşedinţiei Consiliului de Miniştri nr. 7489 cc/16.06.1941, *idem*, f. 51.
[9] Text transmis prin adresa nr. 7215 cc/10.06.1941, către Ministerul Cultelor şi Artelor, *idem*, f. 43.

ROMÂNIA

PREŞEDINŢIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI

Nr. 7125cc/941

Bucureşti, 11 Iunie 1941

DOMNULE MINISTRU,

Alăturat avem onoarea a vă trimite în original telegrama unor membrii ai adunării eraphiale de Argeş, cu privire la invalidarea alegerii episcopului de Argeş, rugându-vă să binevoiţi a lua cunoştinţă de cuprinsul ei.

Primiţi, vă rugăm, asigurarea distinsei noastre consideraţiuni.

SECRETAR GENERAL,
O. Vlădescu

DIRECTOR,
Dr. Aurel Gociman

Adresa Preşedinţiei Consiliului de Miniştri prin care se transmitea Ministerului Cultelor şi Artelor telegrama de invalidare a alegerii episcopului de Argeş (11 iunie 1941).

În spiritul celor dispuse de şeful statului, lapidar şi energic, subsecretarul de stat de la Culte şi Arte, prof. Ion Sandu, a cerut Episcopiei să se execute conform rezoluţiei şi să organizeze noi alegeri, ceea ce s-a şi împlinit.

Din cele de mai sus rezultă cum un episod special din istoria religioasă a Argeşului s-a consumat în zilele cele mai tensionate ale verii anului 1941, punând în lumină interesele comunităţii religioase versus decizia tranşantă a şefului statului.

BISHOPRIC ELECTIONS AT ARGEŞ

Abstract

The paper refers to the Bishopric elections from Argeş and underlines the idea that although Filaret Lucan Jocu proved to be fit to lead the Argeş Diocese, Ion Antonescu decided that PS Dionisie to continue to be the leader.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂŢI

NICOLAE SPĂTARUL MILESCU, UN DIPLOMAT ROMÂN

RADU ŞTEFAN VERGATTI*

Nicolae spătarul Milescu a fost, este şi va fi o personalitate complexă care a strălucit mai ales ca una dintre marile figuri reprezentative pentru viaţa diplomatică românească şi euro-asiatică. El a făcut parte dintre reprezentanţii celui de-al treilea ciclu al Umanismului, manifestat tardiv în Sud-Estul Europei[1]. Oamenii care l-au ilustrat au fost, concomitent, cărturari, militari, oameni politici cu dregătorii înalte – chiar deţinători de tron – care au ştiut să îmbine perfect activitatea în slujba vieţii de stat, din cabinet, cu acţiunile, fiind capabili să treacă imediat la spumoase, rafinate şi subtile discuţii şi tratative diplomatice.

Din păcate, Nicolae spătarul are o viaţă puţin cunoscută[2]. Datele cele mai însemnate despre biografia lui le-a oferit el însuşi[3]. Bazându-mă pe o discuţie a lui cu împăratul Chinei, Kang-Si (1662-1722), inserată în „Jurnalul de călătorie în China” pot spune că s-a născut în anul 1636[4]. Locul unde a văzut lumina zilei nu este cunoscut[5], iar cei care au încercat să-l găsească s-au înecat într-un ocean al ipotezelor[6]. Se pare că tatăl său, Gavril, venise din Laokonia la începutul veacului al XVII-lea, împreună cu grupul care-l însoţise pe fermecătorul domn Radu Mihnea[7]. Mama lui Nicolae, al cărei nume nu s-a păstrat, provenea dintr-o familie boierească moldovenească. În fine, ca rudă de sânge a lui Nicolae poate fi pomenit cu certitudine fratele său Apostol, deţinător a mai multor ranguri boiereşti şi a moşiei Mileşti, de unde şi numele de Milescu[8].

Trebuie precizat, cum am mai făcut-o şi cu alte ocazii, că Nicolae, în timpul vieţii, nu a purtat niciodată numele Milescu[9]. El a semnat fie Nicolae spătarul, fie

* Universitatea „Valahia“, Târgovişte.

[1] Cf. V. Cândea, *Raţiunea dominantă*, Cluj-Napoca, 1979, p. 122.

[2] Cf. R. Şt. Vergatti, *Nicolae spătarul Milescu*, Bucureşti, 1998, p. 34 şi urm.

[3] *Ibidem.*

[4] Nicolae spătarul Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, traducere şi postfaţă, bibliografie şi glosar de C. Bărbulescu, ed. IV, Bucureşti, 1987, p. 305.

[5] R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 47; în notele aferente textului este prezentată şi bibliografia problemei.

[6] *Ibidem.*

[7] Idem, p. 44-45, Şt. S. Gorovei, *Nicolae Milescu Spătarul. Contribuţii biografice,* în Analele Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol”, Iaşi, XXI/1984.

[8] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova, sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 415-416; Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, loc. cit., p. 184-185; R. St. Vergatti, *op. cit.*, p. 45

[9] cf. C. Bărbulescu, *Postfaţă* la Nicolae Spătarul Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, ed. cit., p. 371; Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, loc. cit., passim; R. St. Vergatti, *op. cit.*, p. 45

Nicolae spatharius, fie Nicolae Spafariov, fie Nicolae Gavrilovici[10]. Ulterior, târziu, i s-a dat numele de Milescu printr-un calcul onomastic al numelor de familie: dacă fratele său a avut acest nume, s-a considerat că şi spătarul trebuie să-l fi purtat[11].

Deoarece numele său s-a folosit, în majoritatea cazurilor, în forma Nicolae Milescu, aşa cum am procedat şi în trecut[12], voi căuta să împac realitatea documentelor cu tradiţia. Voi folosi, în continuare, numele de Nicolae spătarul Milescu.

Studiile şi le-a început la Şcoala Domnească din Iaşi, între anii 1646-1650. Probabil, fiind bun la învăţătură, tânărul Nicolae a fost desemnat să fie însoţitorul lui Ştefăniţă beizadea, fiul domnului Vasile Lupu (1634-1652), care trebuia să urmeze cursurile Marii Şcoli a Patriarhiei din Istanbul[13]. Acolo, la o instituţie de învăţământ echivalentă cu o Facultate a Artelor de la o universitate din Europa Occidentală, Nicolae şi-a însuşit bine limbile slavonă, elină, latină şi italiană[14]. El a beneficiat de existenţa în Marea Şcoală a Patriarhiei a unui florilegiu de profesori de înaltă clasă, dintre care mai apropiat a fost de Gavril Blasios, pomenit în scrierile sale ulterioare[15]. În acei ani între spudeii colegi cu Nicolae au fost oameni care vor determina soarta Europei de Sud-Est: Dosithei Nottara, viitor patriarh ecumenic, Şerban Cantacuzino, viitor domn al Ţării Româneşti etc.

Toate aceste elemente au contribuit la a-i forma viitorului spătar o educaţie solidă, în spirit umanist, absolut necesară în lungul vieţii sale, când a desfăşurat o neîntreruptă muncă în slujba diplomaţiei. Am folosit termenul de activitate diplomatică şi nu pe cel de misiune deoarece acesta presupune posibilitatea de a dirija diverse munci şi lucrări în domeniul politicii externe dintr-un oficiu al unei cancelarii. Termenul de misiune diplomatică incumbă necesitatea ca slujbaşul care o îndeplineşte să se deplaseze acolo unde este solicitat. Or, pentru Nicolae nu s-a impus totdeauna o deplasare, multe din realizările sale fiind operate din birourile cancelariilor de politică externă.

Imediat după îndepărtarea lui Vasile Lupu de pe tronul de la Iaşi, Nicolae, lipsit de sprijin bănesc, a trebuit să revină acasă[16]. Noul domn al Moldovei, Gheorghe Ştefan (1653-1658), încunoştinţat de calităţile tânărului Nicolae, pe care de altfel îl cunoştea, a început să-l folosească în calitate de grămătic domnesc[17]. Astfel, în

---

[10] Pentru modul în care semna, v. Şt. S. Gorovei, *op. cit.*, loc. cit., passim; R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 40 şi urm.

[11] *Ibidem.*

[12] R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, passim.

[13] S. M. Soloviev, *Istoria Rossii s drevneişih vremen*, ed. III, vol. III, Moscova, 1911, col. 1365; Cleobul Tsurkas, *Gli scolari greci di Padova nel rinuovamento culturale dell'Oriente Ortodosso*, Padova, 1961, p. 12; idem, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans*, ed. II, Thessalonique, p. 54 şi urm.

[14] Cl. Tsurkas, *Gli scolari…*, ed. cit., p. 18.

[15] Cf. Nicolao Spadario Moldavolaccone barone, ac olim generali Wallachiae Enchiridion…, publ. în A. Arnauld şi P. Nicol, *La perpetuité de la foy de l'Eglise catholique*, IV, Anexe, ed. I, Paris, 1704, p. 51; în text s-a pomenit Vasile Blassios, dar analiza erudiţilor care ne-au precedat a stabilit că în realitate era Gavril Blassios; cea mai recentă ediţie în lb. Română este Nicolae spătarul Milescu, *Manual sau Steaua Orientului strălucind Occidentului*, publ. de T. S. Diaconescu, Institutul European, 1997.

[16] Cf. R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 62.

[17] Idem, p. 63; Nicolae şi-a tradus titlul de grămătic în lb. Latină prin expresia ,,secretarius"

februarie 1655 a apărut prima sa lucrare „Istoria icoanei Fecioarei Maria, făcătoare de minuni de la Neamţu”[18].

Această primă lucrare, constând în traducerea unor documente, aparent nu are legătură cu activitatea diplomatică. În realitate, poate fi socotită începutul pătrunderii lui Nicolae în acest domeniu, deoarece el pune problema raporturilor dintre nou-născutul stat moldovean şi Imperiul Bizantin[19].

Imediat, a urmat o perioadă de ascensiune a tânărului Nicolae. Ea i-a alimentat ambiţiile de mărire, dar şi nechibzuinţa. Implicarea lui în viaţa politică şi în intrigile aferente i-au adus rangul boieresc de mare spătar al Ungro-Vlahiei[20], dar şi pedepsirea lui cumplită. Fostul său coleg de şcoală, prieten din copilărie, Ştefăniţă vodă Lupu i-a curmat posibilităţile de a progresa prin aplicarea cumplitei pedepse a rhinotmezei[21].

De la Iaşi a plecat în grabă către capitala Ţării Româneşti, Bucureşti. Acolo, fiind bine cunoscut de domnul Grigore vodă Ghica (1661-1664), poate fost coleg cu el la Marea Şcoală a Patriarhiei, a solicitat şi a primit slujba de secretar domnesc. În această calitate a plecat la Istanbul pentru a servi interesele domniei. În capitala Sublimei Porţi, Nicolae s-a bucurat de trei ani de linişte între 1661-1664, poate singurii din tumultoasa lui existenţă. Misiunea diplomatică, nu prea solicitantă, i-a permis să creeze un rod deosebit în domeniul cultural: traducerea Vechiului Testament[22]. Susţinut poate băneşte de bogatul principe Şerban Cantacuzino[23], Nicolae a creat prin traducerea lui în limba română un instrument de luptă al ortodoxismului împotriva acţiunilor deznaţionalizatoare ale prozelitismului Reformei şi acţiunilor de misionarism catolic. Totodată, el a folosit pentru afirmarea celui de-al treilea ciclu al Umanismului în Sud-Estul Europei. A fost unul dintre cele mai frumoase şi însemnate fructe ale unei misiuni diplomatice a lui Nicolae spătarul. Ea singură ar fi fost suficientă pentru a-l înscrie în istoria civilizaţiei.

În fine, nu pot să nu menţionez că în interiorul traducerii sale fostul spătar a inclus prima scriere filosofică în limba română: Raţiunea dominantă, sau, cum a numit-o autorul, „Singurul ţiitoriu gând”[24]. Textul are multe elemente de originalitate comparativ cu varianta folosită. Prin adaosuri personale la conţinut – pe care în limbaj modern le-am putea numi note de editor – şi prin formă, fostul spătar a avut meritul de a depăşi creaţiile predecesorilor. Superioritatea i-a fost arătată şi prin ceea ce s-ar numi

---

[18] cf. C. Zaharia, *Iosif I Muşat. Întâiul mare ierarh român*, Roman-Huşi, 1981, p. 217-236; comentează amplu lucrarea tânărului Nicolae, ducând o polemică vie cu Şt. S. Gorovei.

[19] *Ibidem*.

[20] Cf. *Listele marilor dregători ai Ţării Româneşti*, publ. în S.M.I.M., IV/1962, p. 572: apare sub numele de Nicolae; că este vorba de el, o arată o iscălitură a lui din anul 1660: „Nicolae, fost mare spătar al Ungrovlahiei” (E. de Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIV, p. 201).

[21] Cf. O. Cicanci, P. Cernovodeanu, *Ştiri noi despre spătarul Nicolae Milescu şi relaţiile lui cu teologul anglican Thomas Smith*, în „Biserica Ortodoxă Română”, n. 3-4, an LXXXIX (1971), p. 326-334; R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 84 şi urm.

[22] Cf. Mss. rom. 45, în Secţia Manuscrise, Biblioteca Academiei, Filiala Cluj Napoca; Mss. rom 4389, în Secţia Manuscrise, Biblioteca Academiei. Pt. comentarii, v. O. Cicanci, P. Cernovodeanu, *Ştiri noi*..., loc. cit., p. 333, N. 44; Virgil Cândea, *Raţiunea dominantă*, ed. cit., p. 114 şi urm.; R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 94 şi urm.

[23] Cf. R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 97.

[24] Cf. V. Cândea, *op. cit.*, p. 172-214.

în termeni moderni tiraj şi difuzare[25], elemente care determină valoarea intrinsecă a scrierii.

Din păcate pentru istoria culturii, Nicolae spătarul a trebuit să părăsească Istanbulul deoarece domnul de la Bucureşti, Grigore Ghica, a fost mazilit în noiembrie 1664, ca urmare a refuzului de a participa la lupta de la Leva (iulie 1664).

Fostul spătar s-a îndreptat prin vestul Transilvaniei, prin Satu-Mare[26], către domnul mazil care se găsea pe domeniile contelui Lobomirski, aflate în Polonia meridională[27]. Rapid, relaţiile dintre cei doi foşti colegi de şcoală s-au rupt. Nicolae s-a îndreptat spre Berlin, unde a sperat şi a reuşit să i se facă o operaţie estetică pentru a îndepărta urmările rhinotmezei[28].

Acolo, în capitala Prusiei, Berlin, fostul spătar a început să ia contact direct cu viaţa diplomatică şi eticheta Occidentală. El şi-a lărgit orizontul în această direcţie vizitând Italia pentru scurt timp[29]. De acolo a revenit, în primăvara-vara 1664, la Berlin. A reuşit să reia legăturile cu alt domn mazil, Gheorghe Ştefan, care-l cunoştea bine. Acesta a decis imediat să-l folosească pe Nicolae, acum vindecat, cu o înfăţişare normală. El a fost trimis într-o misiune diplomatică în Suedia, surprinsă şi descrisă de ambasadorul Parisului la Stockholm, Arnaud de Pomponne: „…le prince (Gheorghe Ştefan, n. n.) a profité d'une visite qu'il lui etait allé rendre en se trouvant en Allemagne, pour lui (Nicolae, n. n.) faire entreprendre ce voyage (în Suedia)"[30].

Misiunea lui Nicolae la Stockholm a avut loc în a doua parte a lunii octombrie 1666, când l-a întâlnit şi cunoscut pe noul ambasador al Franţei, Arnaud de Pomponne. În serile lungi ale geroasei ierni scandinave s-au desfăşurat întâlnirile şi discuţiile dintre doi intelectuali, întâmplător ignoranţi în diplomaţie. Trimisul francez i-a cerut lui Nicolae să răspundă problemei transsubstanţierii din punctul de vedere al ortodoxismului. I se dădea astfel un răspuns calvinului Jean Claude aflat în polemică violentă cu janseniştii. Aşa s-a născut „***Enkiridion sive stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet grœcœ, de transsubstantione Corporis Domini Aliisque controversii***", semnat „*Nicolao Spadario Moldavolaccone, barone ac olim generali Wallachiae, conscriptum Homiae, anno 1667, mense Februarii"*[31]. Opusculul fostului spătar a fost inclus în „La Perpetuité de la Foy de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie"[32] (Paris, 1669), semnată de Antoine Arnauld şi Pierre Nicol.

---

[25] *Ibidem*; R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 102.

[26] Cf. Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IX, Bucureşti, 1938, p. 55, doc. nr. 46.

[27] Cf. Idem, *Pribegia lui Grigore Ghica prin Ungaria şi aiurea,* în Analele Academiei Române, Mem. Secţ. Ist., S. III, T. II, 1924, p. 49.

[28] O. Cicanci, P. Cernovodeanu, *Ştiri noi…*, loc. cit., p. 330. R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 105 şi urm.

[29] Cf. B. P. Hasdeu, *Nicolae Milesco Spatarul*, în Satyrul, I/1866, p. 12-14; I. F. Golubev, *Vstreca Simeona Polţkago, Epifania Slavineţkogo i Paisia Ligaridia s Nikolaem Spafariem i ich beseda*, în Trudi otdela Drevenerusskoi literaturî, XXVI, St. Petersburg (Leningrad), 1971, p. 294 şi urm.; O. A. Belobrova, *Nikolai Spafarii. Esteticeskii traktati*, St. Petersburg (Leningrad), 1978, p. 50 şi urm., R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 106 şi urm.

[30] Cf. I. Hudiţă, *Contribuţiuni la istoria spătarului Nicolae Milescu şi a lui Gheorghe Ştefan*, în „Arhiva", Iaşi, XXXV/1929, N. 2, p. 95.

[31] Nicolae spătarul Milescu, *Manual sau Steaua Orientului…*, ed. cit., p. 32-33.

[32] Idem, p. 8.

Prin acest răspuns al biv vel spătarului s-a pus în circulaţie în Europa Occidentală singura lucrare a lui tipărită în timpul vieţii sale. A fost un nou fruct al unei misiuni diplomatice, aceea de la Stockholm. Totodată, cartea a reprezentat a treia luare de poziţie a unui moldovean, după mitropoliţii Petru Movilă şi Varlaam, de data aceasta a unui laic, în controversa dintre ortodocşi şi calvini asupra transsubstanţierii. În fine, cartea a plăcut occidentalilor prin limbajul elegant, uşor, prin stilul spumos, uneori plin de ironie caustică. A fost o netă deosebire faţă de stilul greoi, neplăcut în care a scris mitropolitul Petru Movilă, oarecum cunoscut în Occident.

Familia de Pomponne, cu mare influenţă la curtea Regelui Soare, a reuşit să obţină o audienţă pentru biv vel spătar în favoarea lui Gheorghe Ştefan. Tentativa nu a avut succes[33]. Pot conchide că misiunea diplomatică a lui Nicolae la Stockholm şi la Paris a avut cea mai de seamă urmare prin publicarea Enkiridion-ului, lucrare de mare răsunet în epocă.

După nereuşita misiune diplomatică în Franţa, în septembrie 1667 biv vel spătarul a plecat spre bătrânul domn Gheorghe Ştefan, aflat la Stettin. Acesta din urmă, suferind, a pierit la 27 ianuarie 1668. Ca urmare, Nicolae a plecat spre Moldova, spre curtea lui Alexandru Iliaş voievod. Nu va avea parte de odihnă. A trebuit să-l însoţească pe domnul mazilit la Istanbul, un oraş care parcă-l atrăgea mereu spre el.

În oraşul-capitală a sultanilor otomani a reintrat în legătură cu lumea diplomaţilor. În această situaţie a alcătuit o mică lucrare, din cinci file, pentru pastorul anglican al ambasadei britanice, Thomas Smith[34]. Ea are următorul cuprins:

1. Alfabetul molodovenilor şi al valahilor (muntenilor) care este de asemenea slavonesc, cu excepţia ultimelor două litere;

2. Rugăciune domnească pentru români, adică Tatăl Nostru. (Pentru a-l ajuta pe pastorul anglican, Nicolae a transcris textul cu litere greceşti, adaptându-le la fonetismul românesc.)

3. ,,Mărturisirea de Credinţă” – ,,Crezul” sau Simbolul Niceoconstantinopolitan scris în limba română, repetat în slavonă şi retranscris cu litere greceşti.

4. Cele două invocaţii religioase, scrise în slavoneşte şi greceşte.

Consideraţiile filologice au avut oarecare răsunet. Era firesc să fie astfel. Textul ,,Tatălui Nostru”, dăruit unui cleric anglican din corpul diplomatic britanic, a fost primul tipărit în limba română, scris cu litere latine, care s-a imprimat şi a circulat în Anglia[35], al doilea în Europa Occidentală, după cel dăruit lui Georg Stiernhielm. Versiunea acestui text este aproape identică cu ceea altcătuită în 1667 la Stockholm. Apariţia unei mici deosebiri între varianta din 1667 şi cea din 1669 – înlocuirea cuvântului „iartă” cu „lasă” – nu este semnificativă[36]. Ea poate numai arăta constanta frământare a traducătorului, om de carte, pentru a găsi cea mai bună versiune în momentul transpunerii într-o limbă străină.

[33] Cf. I. Hudiţă, *op. cit.*, loc. cit., p. 87-93.

[34] Cf. O. Cicanci, P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 331, textul original este reprodus în foto. 8.

[35] Nu este necesar să insist asupra lui, deoarece a fost studiat de L. Turdeanu-Cartojan, *Une relation anglaise de Nicolas Milescu: Thomas Smith,* în R.E.R, II/1954, p. 146-149.

[36] Cf. A. Bitay, *Un Tatăl Nostru românesc într-o carte suedeză din 1671*, în „Revista Istorică”, XV/1933, N. 10-11, p. 126-133; Z. Mihail, *Exercises Philologiques de Nicolae Milescu (1669): Le Codex des Prières offert à Thomas Smith*, în Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol, XXXII, Iaşi, 1995, p. 25.

Aşadar se impune să se stăruie asupra meritelor diplomatului Nicolae pentru propagarea limbii şi culturii române pe plan european. Dacă marele logofăt moldovean Luca Stroici a scris la finele secolului al XVI-lea cel dintâi cu litere latine ,,Tatăl Nostru" sub forma unui manuscris pentru a fi dat unui nobil polon, spătarul a făcut mult mai mult. Prin punerea scrierilor lui în circulaţie cu ajutorul tiparului s-au spart zidurile strâmte ale bibliotecilor unde erau închise manuscrisele accesibile unui număr limitat de cititori, iar latinitatea limbii şi, prin ea, a culturii româneşti au fost larg afirmate în cercurile intelectualilor europeni.

Calităţile neobişnuite ale acestui om, parcă mânat mereu de soartă dintr-un loc în altul, l-au determinat pe Dosithei Nottara să răspundă unei cereri mai vechi a ţarului Alexei Mihailovici.

În anul 1666 ţarul îi rugase pe ierarhii veniţi la Moscova pentru a participa la sinodul organizat în vederea depunerii patriarhului Nicon, să-i trimită un „om cult, de lege grecească (ortodoxă, n. n.) şi mai ales ştiutor de limbi străine"[37]. Dosithei, ajuns patriarh, socotit de ţar un fel de sfetnic, atotştiutor în problemele Orientului apropiat, l-a recomandat pe Nicolae. Cunoscându-l bine pe spătar, la 25 ianuarie 1671, patriarhul i-a dat o călduroasă scrisoare de recomandare către ţar: ,,Aflând că aveţi nevoie de un bărbat pravoslavnic, care să cunoască diferite limbi vă trimitem aşadar pe purtătorul acestei scrisori, Nicolae Gavrilovici (fiul lui Gavril, n. n.), om foarte învăţat în latină şi în slavă (= slavonă, n. n), dar mai ales în greacă; el va putea să înveţe cu repeziciune rusa şi să facă tot felul de tălmăciri. Are o scriere frumoasă, … este supus poruncilor celor mari şi foarte discret; el a străbătut multe ţări şi împărăţii pentru a se instrui şi este întocmai ca un chronograf în care sunt adunate toate bunurile din lume; oricât ai căuta un astfel de om n-ai mai găsi… Porunciţi-i să traducă şi să scrie (să redacteze, n. n.) lucrări de istorie şi cărţi din orice limbă vreţi. S-a născut în Moldova, după tată însă este grec, căci se trage din Peloponez. El va fi foarte necesar la curtea măriei voastre. Vă rugăm dar pe măria voastră să-l primească cu cinstea obişnuită oamenilor de acest fel"[38].

Cu toate că era iarnă, după ce a primit recomandarea patriarhului şi alte câteva scrisori secrete, Nicolae a plecat spre Moscova. Primul popas l-a făcut în Edirne, unde-l aştepta marele dragoman Panaiot Nicoussious. Şi acesta i-a încredinţat alte scrisori secrete şi misiuni cu acelaşi caracter. S-a putut afla numai că biv vel spătarul Nicolae a avut o scrisoare datată 5 februarie 1671, adresată grecului Manuel din Moscova căruia i se ordona să-l ajute. Celelalte aspecte ale misiunii şi conţinutul epistolelor au rămas înconjurat de taina şi discreţia diplomatului. Se ştie numai că a trecut prin Belgrad, prin Ungaria, pe la curtea lui Francisc Rakoczi, fiul lui Gheorghe al II-lea Rakoczi, prin Lwov, numit de germani Lemberg şi că ca poposit în Varşovia, la curtea regelui Michal Korybut Wiśniowiecki (1669-1673). Acolo s-a întâlnit cu regele pentru a-i preda scrisorile secrete aduse de la Edirne. Tot acolo, s-a reîntâlnit cu August von Mayerberg, ambasadorul împăratului Leopold I (1658-1705) pe lângă regele Poloniei. Probabil,

[37] Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Despre legăturile lui Nicolae Milescu spătarul cu Rusia*, în Studii, An III (1950), N. 4, p. 113-120.

[38] Ap. P. P. Panaitescu, *Nicolas spathar Milescu (1636-1708)*, în Mélanges de l'École Roumaine en France, I, Paris, 1925, p. 66-67.

Nicolae a stabilit, cu abilitatea-i cunoscută şi alte legături ale căror urme le-a şters, pentru a le scoate la lumină în momentul potrivit.

În luna iunie a anului 1671, probabil, Nicolae a ajuns la Moscova, unde a fost primit de ţarul Alexei Mihailovici (1645-1677) în splendida sală de ceremonie din Granovitaia Palata[39]. De abia la 14 decembrie 1671, după ce şi-a luat mai multe informaţii, ţarul l-a angajat ca tălmaci principal la Possolskii Prikaz, unde a rămas până la sfârşitul vieţii[40]. Sub conducerea boierului pro-occidental Artemon Sergheevici Matveev, el a lucrat la reformarea Possolskii Prikaz[41] şi la elaborarea mai multor lucrări[42], cerute de ţar, dar neimpuse de slujbă. Ştiind să se infiltreze în societatea aristocratică rusă, unde s-a impus ca excelent profesor al tinerilor – al fiului lui Artemon Sergheevici Matveev, al cneazului Cerkaski etc. – a satisfăcut cererea autoritarului şi imprevizibilului patriarh Dosithei Nottara şi şi-a deschis drumul către cea mai de seamă misiune diplomatică din viaţa sa: călătoria în China.

Înainte de a pleca în China, în anul 1674, convingând că a învăţat bine limba rusă şi şi-a însuşit elementele de diplomatică cerute de Kremlin, Nicolae a primit acreditarea de mare răspundere, de a elabora şi traduce actele şi corespondenţa secretă a ţarului cu solii şi ambasadorii săi şi chiar cu monarhi străini. Totodată i s-a acordat permisiunea, devenită uneori obligaţie impusă de Possolskii Prikaz, să fie în contact cu străinii veniţi la Moscova, chiar cu ambasadorii. Ca urmare a noilor misiuni vădind câştigarea încrederii ţarului şi camarilei sale, tot în anul 1674, lui Nicolae i s-a cerut să fie interpretul şi însoţitorul ambasadorului Danemarcei la Moscova[43].

Protocolul rus impunea ca toţi slujbaşii cu funcţii speciale, secrete, legate de venirea străinilor în Rusia, de îndeplinirea unor misiuni diplomatice etc. să depună un jurământ de credinţă. Din întâmplare s-a păstrat şi s-a găsit actul conţinând jurământul depus de Nicolae spătarul la biserica moscovită cu hramul Sf. Nicolae, probabil special aleasă pentru a-i fi eponimă. Prin hrisov se precizează: „…că va traduce întocmai actele împăratului, că nu va comunica inamicilor imperiului scrisorile pe care le va cunoaşte, nici rezultatul lor, că nu va vorbi despre afacerile statului cu străinii care locuiau în Moscova şi va servi cu credinţă pe împărat"[44].

Situaţia lui s-a consolidat, devenind chiar înfloritoare într-un moment deosebit al evoluţiei relaţiilor diplomatice ale Imperiului Ţarist. Aşa cum la Kremlin se făurise un plan de expansiune către Europa sud-estică, meridională şi centrală, tot acolo se elaborase un altul, de extindere spre est. Se pornea de la ideea că Imperiul Rus moştenise şi suprapunea fostul Imperiu Mongol, care se întinsese de la Oceanul Pacific până la Marea Neagră, dar ţarii trebuiau să depăşească realizările marilor hani. Această dorinţă era în curs de realizare: se punea însă în faţa Moscovei problema stăpânirii

---

[39] Cf. Aida Nassibova, *Le palais à facettes du Kremlin de Moscou*, trad. française par A. Pascal, St. Petersburg (Leningrad), 1982, passim.
[40] P. Sîrku, *Nicolai Spafarii do priezda v Rossiiu*, Zapiski Vostocinogo otdeleniia Imperatorskogo Russkogo arheologhiceskogo obşcestva, II, St. Petersburg, 1888; idem, *Nicolai Spafarii*, Jurnal ministerstva narodnogo prosveşcenia, St. Petersburg, 1885, p. 192.
[41] Cf. R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 145 şi urm.; I. N. Novicov, *Istoriia o nevinnom zatocenii blijnago boiarno A. S. Matveeva*, ed. II, Moscova, 1785, p.119.
[42] lista completă a lucrărilor scrise de Nicolae spătarul Milescu, descoperite până acum, în R. şt. vergatti, *op. cit.*, p. 280-289.
[43] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 27, N. 21.
[44] S. A. Belokurov, *Iz duhovnoi jizni moskovskogo obşcestva, XVII v.*, Moscova, 1902, p. 252.

efective a uriaşei şi extrem de slab populatei Siberii şi mai ales a contactului, prin ea, cu Beijingul.

Rafinatul diplomat care era Artemon Sergheevici Matveev, având în spate experienţa unor misiuni grele, şi-a dat seama că raporturile dintre Moscova şi Beijing ajunseseră atunci într-un asemenea stadiu, încât cereau discutarea lor de o solie specială. Privirea lui Artemon Sergheevici s-a oprit asupra lui Nicolae spătarul. El nu a fost împiedicat să facă această alegere de originea nerusă a spătarului, căci în practica Imperiului Rus exista obiceiul să se folosească străini – oameni capabili, fideli coroanei ţarului, îndeaproape supravegheaţi de ruşi. Evident, a fost şi cazul lui Nicolae, iar propunerea lui Artemon Sergheevici Matveev a fost acceptată de ţar. Când, în mai multe discuţii succesive, la finele şi începutul lui 1675, i s-a comunicat spătarului ce se prevedea pentru el, a fost cuprins de bucurie. Din corespondenţa lui cu Piotr Dolgov, cu Possolskii Prikaz, cu Artemon Sergheevici Matveev şi chiar cu ţarul, astăzi mai bine cunoscută, rezultă că firea tumultuoasă de călător perpetuu a lui Nicolae abia aştepta să pornească spre „Imperiul Ceresc”, să trăiască marea aventură a vieţii sale.

După o pregătire minuţioasă prin lecturi, cumpărarea de materiale necesare în călătorie, alegerea oamenilor care urmau să-l însoţească, Nicolae a părăsit Moscova la data de 3 martie 1675. Călătoria până la Beijing şi înapoi a durat până la 3 ianuarie 1678. Nu stărui asupra desfăşurării călătoriei, pe care am tratat-o în altă parte[45], căci acum sunt preocupat exclusiv de urmările acţiunii sale diplomatice.

Călătoria în China, modul în care şi-a îndeplinit Nicolae misiunea au provocat vâlvă şi interes în întreaga Europă, în Levant şi, oarecum, în Orientul Apropiat. Această situaţie, care a mărit prestigiul lui Nicolae şi i-a întărit poziţia, a făcut să nu fie condamnat în procesul politic intentat lui Artemon Sergheevici Matveev de duşmanii săi, boierii Miloslavski[46], să nu fie pronunţată o condamnare împotriva lui şi, în fine, să-şi recapete slujba la Possolskii Prikaz, la sfârşitul verii anului 1678[47].

Dar principala urmare a îndeplinirii misiunii diplomatice în China a constat în scrierea a trei lucrări, terminate extrem de repede, la 3 noiembrie 1678[48]:

a) Itinerar siberian;

b) Stateijnii Spisok;

c) Descrierea Chinei, care are în anexă Descrierea marelui fluviu Amur, Cărticica despre tătari, Descrierea Coreei şi a Japoniei.

Prima scriere, Itinerar siberian, are titlul complet ,,Carte în care este descrisă călătoria prin ţinutul Siberiei de la oraşul Tobolsk până la hotarul împărăţiei Kitaite, începută în 7183 (1675), luna martie, ziua 3”. A fost o relatare a biv vel spătarului prin prisma primului european cultivat care a străbătut Siberia după anexarea ei la Imperiul Ţarist de către cazacul Ermac (1582). El a oferit date noi, necunoscute până atunci în scrierile anticilor sau în cele ale eruditţilor aparţinând Renaşterii şi Barocului. Astfel au

---

[45] Cf. R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 164 şi urm.; în ultimul timp au fost publicate compilaţii lipsite de valoare, cum sunt cele ale lui E. Ciurtin, care nu aduc nimic nou, nefolosind izvoarele şi bibliografia în limba rusă sau în limba engleză, (E. Ciurtin, *L’Ethnographie sibérienne dans l’œuvre du roumain ‘Nicolas Milescu’ (1675-1678) Ie partie*, în Archæus, T. IV (2000), fasc. 1-2, p. 416-437; idem, *Spătarul Nicolae “Milescu”: Imaginea Siberiei şi Chinei în context european (I)*, în SMIMed., XX/2002, Brăila, p. 289-312).

[46] R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 205.

[47] *Ibidem.*

[48] I. V. Arseniev, *Novîie dannie o slujbe N. Spafariia v Rossii*, Moscova, 1900, p. 11.

fost date despre popoarele întâlnite în Siberia – osiacii, kalmucii etc. – adevărate studii de etnologie, ori asupra marilor fluvii Obi, Ienisei şi Lena, a lacului Baikal etc. De fiecare dată când a comunicat o informaţie nouă, a precizat că aceasta nu era cunoscută până atunci.

Cea de-a doua lucrare, „Jurnal de călătorie în China", purtând titlul de „Stateijnii Spisok"[49], sau în traducere liberă „Dare de seamă către autorităţile de stat" redă călătoria de la frontiera Imperiului Chinez până la Beijing şi înapoi. Şi în acest caz, acelaşi spirit l-a îmboldit pe spătar să depăşească limitele unei simple şi banale relaţii de călătorie. El a surprins, cu multă acuitate, transpunând în scris formele de relief întâlnite în China şi deosebirile faţă de Siberia, aspectul satelor, al cetăţilor părăsite, al oraşelor mari, întărite, pline de animaţie, între ele strălucind Beijingul, ale cărui ziduri au fost comparate cu ale „Kitai Gorod" din Moscova. Nu lipsesc descrierile „marelui zid" şi a modului cum a fost construit, a templelor cu idoli ciudaţi, viu coloraţi, a mănăstirilor asemănătoare, în oarecare măsură, cu structura planimetrică a acelora cunoscute din alte părţi etc. Din toate paginile lăsate, rezultă că spătarul nu s-a lăsat furat şi dominat de entuziasmul existent în legendele exotice, ci a dat dovadă de realism. Spre pildă, atunci când a privit şi a descris podurile din piatră construite de chinezi s-a vădit ponderat: după ce le-a examinat atent, a conchis că nu erau mai frumoase ca acelea de la Moscova. El şi-a scris aprecierea cumpătat, cu conştiinţa plină de responsabilitate a omului care a văzut mult, ştiind că prin această prismă trebuia să judece misiunea de a aduce în capitala ţarilor meşteri pietrari chinezi.

Din ambele relaţii de călătorie nu lipsesc observaţiile cu caracter militar, cum sunt acelea ce indică locurile bune pentru înălţarea unui fort sau reactualizarea unei întărituri abandonate. Totodată, s-au făcut permanente aprecieri asupra forţei militare a kalmucilor, a nobilimii – taişii – din zonele de „no man's land", a cazacilor etc. Au fost observaţii cu valoare deosebită deoarece reprezentau punctul de vedere al unui om avizat, obişnuit cu arta armelor, datorită atât îndeletnicirilor din tinereţe, cât şi a cursului întregii sale vieţi.

În acelaşi timp, el a făcut o serie de observaţii cu caracter politic, militar, religios, arătând care era starea juridică a fiecărui popor, de cine depindea, ce dorea. În fine, nu trebuie neglijat să se amintească unele observaţii cu caracter cultural, cum au fost comparaţiile între muzica turcească, otomană şi cea chineză.

Nicolai „Gavrilovici" a avut meritul ca, independent de aceste două lucrări, paralel cu ele, pentru a le completa, să alcătuiască o hartă a Siberiei şi a Chinei. După cum rezultă din actele misiunii, ea nu s-a datorat iniţiativei lui. Primise însărcinarea, la părăsirea Moscovei, să alcătuiască o asemenea hartă. Investigaţiile în arhivele ruse nu au dus la descoperirea ei. O întâmplare fericită pare să o fi salvat. Ea s-a păstrat într-o copie făcută de iezuitul Philippe d'Avril, cu acordul Possolskii Prikaz şi publicată

[49] Titlul complet, *Stateijnii spisok posolstva N. G. Spafariia v Tinskuiu imperiu*. A fost singura „relaţie de călătorie" care nu s-a bucurat de o tradiţie manuscrisă; publ. de I. V. Arseniev, *Stateijnii spisok posolstva N. Spathariia v Kitai (1675-1678 g.),* S. Petersburg, 1906; publ. în versiune modernă în „Russko-Kitaiskie otnoşenia v XVII veke", sub redacţia lui N. F. Demidov, V. S. Miasmikov, vol. I, Moscova, 1969, p. 346-458; în lb. Română a apărut în Nicolae Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, ed. IV, traducere, postfaţă, bibliografie şi glosar de Corneliu Bărbulescu, Bucureşti, 1987; în Nicolae Spătaru-Milescu, *Jurnal de călătorie în China*, ed. de Anatol şi Dan Vidraşcu, Chişinău, 2002, p. 150-375.

ulterior[50]. Cuvintele oneste ale iezuitului, deşi nu au dezvăluit numele autorului, conduc direct la biv vel spătar[51]. Istoricul englez J. F. Baddeley a pledat convingător pentru paternitatea spătarului asupra hărţii[52].

Valoarea intrinsecă a hărţii a fost uriaşă, deoarece a fost alcătuită după observaţii de teren. Astfel ţarii au aflat mai precis ce stăpâneau. În prima parte a secolului al XIX-lea ea a servit la corijarea unor hărţi militare ruse. În fine, harta a fost utilizată pentru trasarea căii ferate transsiberiene, care a urmat drumul indicat de Nicolae spătarul Milescu.[53]

Cea de-a treia lucrare impune o discuţie mai amplă. Ea este cunoscută sub numele de „Descrierea Chinei"[54], deşi a fost intitulată de autorul ei în manuscrisele cunoscute astăzi fie „Descrierea primei părţi a lumii, Asia, în care se află Împărăţia Chinei cu oraşele şi pământurile sale"[55], fie „China, scriere despre aşezarea, locul, firea, întinderea Împărăţiei Chineze"[56].

Titlul şi subiectul acestei lucrări, ca şi în cazul celorlalte, i-au fost impuse biv vel spătarului de Possolskii Prikaz[57]. Evident, ultima lucrare este o compilaţie, aşa cum o mărturiseşte însuşi Nicolae prin titlul manuscrisului Petrovski[58]. Era normal să fie astfel. I se ceruse să descrie întreaga China, dar el văzuse o singură parte. Ca urmare, a îmbinat ce a văzut el cu ceea ce a găsit în alte lucrări[59]. Astfel a satisfăcut cererea Kremlinului şi şi-a salvat viaţa[60].

Pot conchide că a treia lucrare este o creaţie proprie, plină de observaţii de călătorie, „împănate" cu notele altor călători.

După cum rezultă din prefeţele manuscriselor adresate ţarului, toate lucrările despre călătoriile misiunii conduse de spătar în China nu au fost destinate publicului, ci numai Kremlinului şi Possolskii Prikaz, fiind considerate secrete de stat. Dar călătoria în China, rezultatele ei a căror taină s-a căutat să fie păstrată, au stârnit curiozitatea şi, mai ales, interesul marilor puteri europene, dornice să găsească noi drumuri către Extremul Orient. S-a început o acţiune tenace, pe plan diplomatic şi prin spioni profesionişti – spionajul era şi atunci în floare – pentru a se afla conţinutul manuscriselor şi informaţii de la spătar personal. Reuşita, se pare, a fost extrem de rapidă. O dovadă în acest sens o constituie, în primul rând, numărul mare de variante provenite de la cumpăna secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea: până astăzi au fost descoperite şi investigate manuscrisele a 28 copii ale Itinerarului siberian, 30 ale

[50] Philippe d'Avril, *Voyage en divers États d'Europe et d'Asie entrepris pour decouvrir un nouveau chemin à la Chine*, Paris, 1692, p. 169-207; J. F. Baddeley, *Russia, Mongolia, China*, vol. II, London, 1919, p. 215-216..

[51] Philippe d'Avril, *op. cit.*, p. 169.

[52] J. F. Baddeley, *op. cit.*, p. 215-216.

[53] *Ibidem*; R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 211.

[54] Ultima traducere în lb. Română a apărut sub titlul *Descrierea Chinei*, ed. Anatol şi Dan Vidraşcu, Chişinău, 2002.

[55] Acest titlu al manuscrisului, folosit pentru ed. A. Alexandrov, I. Katanov (Kazan, 1910), este utilizat şi de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 54.

[56] Bibliothèque Nationale Française, Paris, Secţia Manuscrise, mss. slav, nr. 35.

[57] Pentru discutarea titlului, a se v. C. C. Giurescu, Nicolae spătarul, contribuţii la opera sa literară, în Analele Academiei Române, Mem. Secţ. Ist., S. III, T. VIII, 1927, p. 2, N. 2.

[58] J. F. Baddeley, *op. cit.*, vol. II, p. 211.

[59] *Ibidem*, p. 210-214.

[60] R. Şt. Vergatti, *op. cit.*, p. 213.

Stateijinii Spisok şi tot atâtea ale Descrierii Chinei, la care se alătură altele din aceeaşi serie, insuficient cercetate. Al doilea element care demonstrează dezvăluirea „secretului de stat" (care, ca orice secret de acest gen, a fost aflat imediat) îl constituie datarea manuscriselor-copii puse în circulaţie.

Aparent şi autorităţile ţariste şi Nicolae au apărat „secretul" celor aflate în timpul misiunii în China. Deoarece misiunea rusă către Extremul Orient făcuse vâlvă, primarul oraşului Amsterdam Nicolaus Witsen şi marele vizir, în 1682, s-au adresat ambasadorului ţarist la Istanbul, Vozniţîn şi i-au cerut relaţii despre călătoria spătarului. Primarul îşi putea permite să procedeze astfel, deoarece în 1665-1666 stătuse la Moscova, învăţase limba rusă şi păstrase bune raporturi cu ruşii, situaţie care va face ca în timpul vizitei ţarului Petru cel Mare în Olanda (1698) el să-l conducă şi să aibă chiar cinstea să-l primească în casă. Vozniţîn i-a răspuns vag, afirmând că nu poate oferi prea mult despre această călătorie[61]. Atunci, Witsen, aflând şi despre apariţia cărţii francezului Foy de la Neuville, unde erau reproduse convorbirile cu spătarul, i s-a adresat acestuia. Nici atunci nu a primit un răspuns satisfăcător şi, ca urmare, i-a scris din Amsterdam filosofului Wilhelm Gottfried Leibniz, la 22 ianuarie 1699: „Domnul spatharius se află încă în viaţă. Este un om înzestrat cu mult spirit şi se găseşte în serviciul cancelariei din Moscova. În trecut am primit mai multe scrisori de la el, dar cred că fiind străin la Moscova nu are îndrăzneala de a oferi o copie după relaţia sa de călătorie (în China, n. n.)"[62].

Patriarhul Dosithei, protectorul şi prietenul lui Nicolae în 1689, de la Istanbul, i-a scris spătarului cerându-i şi el amănunte despre China. Voia să ştie cum erau poporul, limba, religia etc.[63]. Şi acum, spătarul, nesigur încă pe situaţia lui, s-a arătat circumspect şi nu a răspuns imediat, intuind că întreaga-i corespondenţă era controlată.

Aceeaşi atitudine rezervată a dovedit-o Nicolae şi în discuţiile pe care le-a avut cu mulţi curioşi, ruşi sau străini, dornici să afle ce a văzut în China, dar periculoşi pentru el prin lipsa lor de discreţie. În unele cazuri a procedat cu o abilitate remarcabilă, povestind întâmplări amuzante, fără esenţă, deci lipsite de implicaţii pentru el. Este suficient exemplul iezuitului Philippe d'Avril în care Nicolae nu a avut nici un fel de încredere. Acesta a recunoscut că nu a obţinut date de la spătar, ci de la binevoitoarele autorităţi ruse, care i-au permis să copieze din manuscrisele „secrete" ceea ce-l interesa.

Kremlinul şi Possolskii Prikaz au mers pe linia de severitate şi păstrare aparentă a „secretului", căci au aprobat şi unor boieri ruşi, oameni de cultură interesaţi de problemele Orientului să beneficieze de pe urma copierii manuscriselor spătarului. Cercetarea unei serii de manuscrise cuprinzând relatarea călătoriei misiunii ruse către Extremul Orient şi China atestă că ele au fost copiate imediat după elaborarea şi dictarea exemplarului princeps cuprinzând scrieri referitoare la Orient, păstrate. La Biblioteca Naţională din Viena (O.N.B.), cu cota II/201, cod slav N. 180, se găsesc operele lui Nicolae, Descrierea Chinei, Descrierea marelui fluviu Amur şi Cartea despre tătari. Pe fila 3 V. a Descrierii se poate citi în slavonă însemnarea marcă de proprietate „Cartea a fost copiată după un manuscris care a aparţinut guvernatorului

[61] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 81.
[62] Wilhelm Gottfried Leibniz, *Œuvres*, ed. Foucher de Carrel, vol. VII, Paris, 1875, p. 395 şi urm.
[63] E. Legrand, *Bibliographie greque vulgaire*, vol. III, ed. cit., p. 35.

Smolensk-ului, luminăţia sa contele Palaton Ivanovici Musin-Puşkin". Pe fila următoare, 4 r, apare o altă adnotare făcută de aceeaşi mână, dar cu litere latine: „Gedeonis Wiszneoweski, Episcopi Smolencenses", arătând că diacul care a făcut copia a lucrat din porunca ierarhului care a deţinut cârja episcopală între 1728-1761. În fine, din primul capitol al Descrierii Chinei reiese că lucrarea a fost scrisă în anul 7128. De aici se poate conchide că originalul manuscrisului datează din perioada cuprinsă între 1 septembrie 1678 şi 31 august 1679, deci a fost probabil prima formă alcătuită de spătar.

Nu se ştie cum a ajuns în proprietatea guvernatorului Smolenskului. Fiind vorba de un manuscris în primă redacţie a spătarului, când mulţi ochi erau aţintiţi asupra lui, probabil că s-a executat o copie ori a fost dictată o variantă cu acordul Kremlinului, binevoitor faţă de înaltul slujbaş din Smolensk. În alt mod nu pare posibil să fi ajuns manuscrisul la el, un dar al spătarului fiind exclus, căci era prea periculos, dacă ţinem seama de jurământ, chiar dacă-l cunoştea pe contele Musin-Puşkin din momentul trecerii frontierei polono-ruse.

Se pare, prin prisma rezultatelor cercetărilor cunoscute, că acesta este cel mai vechi manuscris „secret" cuprinzând informaţiile aduse de Nicolae din Extremul Orient şi despre China, pus în circulaţie pentru publicul larg.

Adoptarea acestei poziţii de către autorităţile ţariste l-au făcut pe spătar să-şi schimbe atitudinea de intransigent apărător al „secretului" misiunii conduse de el în China. A oferit informaţii cunoscuţilor săi, intraţi în contact direct cu el, ori acelora pentru a căror discreţie s-a garantat, dar a făcut-o totdeauna cu prudenţă, pentru a-şi apăra poziţia şi viaţa.

Aproximativ în acelaşi timp cu copierea manuscrisului pentru contele Musin-Puşkin, lui Nicolae i-a cerut date despre călătoria în China un vechi cunoscut al său, saxonul Laurent Rienhuber. Acesta, după ce absolvise cursurile Universităţii din Leipzig, a venit în anul 1673 ca profesor la o şcoală germană din Slobozia Roşie[64] de lângă Moscova. Atunci l-a cunoscut pe spătar, de care s-a legat printr-o afecţiune puternică, arătată şi prin cuvintele scrise despre el în epistola adresată ducelui Friederich de Saxa la 27 decembrie 1674: „Nicolaus spatharius moldavus, vir et polyglottus et polypragmon"[65]. Preţuirea saxonului pentru Nicolae spătarul, moldovean, bărbat poliglot şi învăţat, se pare că a fost reciprocă, fiind împărtăşită şi de acesta; cei doi au rămas în relaţii de corespondenţă după ce în 1674 Rienhuber a părăsit Moscova, fiind angajat ca secretar al boierului Simeon Prototpopov, devenit reprezentant diplomatic al ţarului la Dresda, adică la curtea marelui elector, ducele Friederich de Saxa. În anul următor, 1675, Laurent Rienhuber, tot ca angajat al Possolskii Prikaz, a plecat la Viena. De acolo, aflând că se pregătea misiunea pentru China, i-a scris spătarului, exprimându-şi dorinţa să ia parte la ea[66]. Nu a reuşit să-şi materializeze intenţia, căci spătarul a plecat spre China înainte de a sosi Rienhuber la Moscova.

La revenirea lui Nicolae, saxonul l-a rugat să-i relateze ce a făcut în China şi cum se mai simte. Lui i s-a răspuns către finele lui 1680, când a existat siguranţa că se

[64] Cartier rezervat străinilor în oraşul Moscova.
[65] Laurent Rienhuber, *Rélation du voyage fait en Russie en 1674*, Berlin, 1883, p. 179-180.
[66] *Ibidem*, p. VI.

putea scrie fără nici un pericol. I s-au comunicat informaţii asupra poporului chinez, care-l impresionase afectiv pe spătar şi acuzaţiile aduse în procesul intentat lui, prilej de amărăciune şi mâhnire[67].

Depăşind limitele stricte ale „secretului de stat” impus lui ca slujbaş a Possolskii Prikaz, Nicolae, prin scrisoarea adresată lui Rienhuber, a făcut din acesta primul european apusean străin de Rusia cunoscător al celor întâmplate în China.

La foarte puţin timp apoi, în anul 1683, au sosit în capitala ţarilor membrii unei misiuni ştiinţifice însărcinată de Regatul Suediei să cerceteze drumul comercial al Astrahanului către China. Conducătorul ei era renumitul călător, medic şi naturalist Engelbert Kaempfer (1651-1716). El a însemnat în „Jurnalul” său că la Moscova a fost primit de „preşedintele” Possolskii Prikaz, cneazul Vasili Goliţîn. Convorbirile purtate în palatul cneazului au avut loc în zilele de 12 iulie şi 1 august 1684, în limba latină, prin intermediul translatorului Nicolae spătarul, care călătorise până în China[68]. Kaempfer, el însuşi autorul mai multor lucrări despre Japonia şi Extremul Orient, s-a arătat interesat să afle cât mai mult de la un om care intrase în contact direct cu lumea şi civilizaţia chineză.

Deoarece Engelbert Kaempfer, ca şef al misiunii suedeze nu a avut nici posibilitatea, nici timpul necesar pentru a afla tot ce-l interesa de la Nicolae, l-a lăsat la Moscova pe unul dintre însoţitorii săi, Johan Gabriel Sparwenfeldt. Acesta se prezenta ca un fermecător învăţat şi călător care străbătuse părţile europene ale Sublimei Porţi, Egiptul, Italia şi Franţa. El vorbea 14 limbi şi se arăta preocupat de istorie, geografie, literatură, artă. Ca atare, se făcuse cunoscut pe întreg continentul unde era apreciat în cercurile elitei cărturăreşti, fiind în corespondenţă cu o serie dintre vârfurile ei, între care şi cu filosoful Wilhelm Gottfried Leibniz.

Oprindu-şi alegerea asupra acestui om, Kaempfer judecase bine, căci prin calităţile lui el se putea apropia de spătar şi afla informaţii despre drumul către China. Într-adevăr, Sparwenfeldt, rezident în cartierul destinat străinilor veniţi la Moscova, „Slobozia Roşie”, a reuşit să se apropie rapid de spătar. Din „Jurnalul” lui, păstrat parţial, se ştie că a stabilit relaţii amicale cu Nicolae, care i-a furnizat informaţii despre ultimii descendenţi ai „goţilor” aflaţi în Crimeea, despre limba lor şi despre episcopul lor cu rezidenţa la Fedosia[69]. Suedezul a apreciat aceste date, ca şi cunoştinţele lui Nicolae despre Istanbul, despre limbile orientale şi misiunea diplomatică îndeplinită în Suedia. Toate acestea l-au făcut să-l numească un „om foarte învăţat” (per eruditus)[70].

Dar cel mai preţuit bun obţinut de Sparwenfeldt la Moscova de la spătar, cu acordul Possolskii Prikaz, a fost un manuscris al Descrierii Chinei, cu o anexă cuprinzând şi Descrierea marelui fluviu Amur. Titlul acestui manuscris, ajuns în 1885 printr-o întâmplare insuficient lămurită la Bibliothèque Nationale Française din Paris (secţia manuscris, fond slav, cota 35), este grăitor: „Descrierea Asiei, prima parte a

---

[67] P. Sîrku, *Nicolae Spafarii*, p. 195; V. A. Urechia, *Nicolae Milescu spătarul*, în Ateneul Român, I/1894; A. Bitay, *Contribuţii la viaţa lui Nicolae Milescu spătarul*, în Daco-Romania, Cluj, III/1925, p. 786-787.

[68] *Die Reisetagebücher Engelbert Kaempfers bearbeitet von Karl Meier-Lembo*, Wiesbaden, 1968, p. 23-25.

[69] Oraş în Crimeea; suprapunea oraşul medieval Caffa.

[70] Pasajele *Jurnalului* scris de J. G. Sparwenfeldt au fost publicate de J. Peringskiold, *Vita Teodorici*, Stockholm, 1690, ap. Gh. Bogdan-Duică, *Despre spătarul Nicolae Milescu*, în Convorbiri literare, XXXC/1901, p. 243-246; C. I. Karadja, *Nouveaux détails pour le Spathar N. Milescu*, în R.H.S.E.E., Bucureşti, I, 1924, p. 418.

lumii, a situaţiei ei, a localităţilor, a naturii, a întinderii…Împărăţiei Chineze atât în afară de zid, cât şi înlăuntrul lui şi despre celelalte lucruri vestite, minunate care se găsesc în ea. Se mai povesteşte şi despre caracterul, obiceiurile şi felul de viaţă al poporului chinez, ca şi despre călătoria pe uscat şi pe apă de la Moscova, prin Împărăţia Siberiei şi prin alte ţări depărtate supuse Împărăţiei ruseşti. Descrierea a fost alcătuită din porunca marelui stăpân, blagocestivului şi de fericită amintire ţarul şi marele cneaz Alexei Mihailovici, autocrat al întregii Rusii, Mare, Mică şi Albă, de Nicolae spătarul, valahul, tălmaciul de limba greacă şi latină al măriei sale ţarul, în parte din propriile sale cunoştinţe, fiind el însuşi trimis ca sol acolo, în parte din alte cărţi, adunate laolaltă şi a închinat scrierea marelui stăpânitor numit mai sus, când a venit în China”[71].

Pe prima filă a lucrării se poate descifra dedicaţia: „Scris cu blagoslovenie pentru bunul prieten Ioan Gabriel Sparwenfeldt în Slobozia Roşie şi Neogermană, lângă oraşul imperial Moscova, în anul de la mântuirea lumii 1685, iar de la facerea lumii după calendarul rus 7194”.

Din titlu şi dedicaţie rezultă clar că manuscrisul ajuns în fondul B. N. Fr. din Paris a fost copiat sub supravegherea directă a spătarului, care cu acel prilej l-a şi avizat. Ca urmare, el capătă o valoare deosebită, fiind unul dintre cele mai vechi manuscrise, dacă nu primul, cuprinzând Descrierea Chinei şi textele adiacente, ieşit din Rusia cu acordul oficialităţilor şi al spătarului.

S-ar părea că astfel „secretul” cerut să fie păstrat devenise public. Este numai o aparenţă, căci manuscrisul dăruit lui Sparwenfeldt a fost scris de caligrafi ruşi maeştri în ceea ce specialiştii numesc „grafia slavonă cârlionţată”. La prima vedere scrierea produce o impresie deosebită, fiind o adevărată operă de artă, dar când trebuie descifrată, dificultăţile apărute în cale cititorului sunt extrem de mari. I s-a dat lui Sparwenfeldt un astfel de manuscris deoarece el putea să-l citească, în timp ce imensa majoritate a celor din jur nu-l înţelegeau, de altfel ca şi în zilele noastre, când numai câţiva paleografi se pot apleca peste el. Succesul suedezului nu a rămas fără ecou. În anul 1689, când a fost trimis la Moscova, francezul Foy de la Neuville şi-a propus să intre în legătură cu spătarul şi să obţină date noi faţă de acelea cunoscute prin Sparwenfeldt. Era firesc, deoarece el plecase spre capitala ţarilor din ordinul marchizului de Bethune, ambasadorul lui Louis XIV în Polonia, care îi încredinţase misiunea să supravegheze şi să raporteze discret ce afla despre tratativele ruso-suedeze. Francezul a avut noroc, căci la Moscova a fost primit de interpretul Nicolae, „walaque de nation”. Acesta l-a impresionat prin buna cunoaştere a limbii latine şi prin politeţea cu care a ştiut să-i adreseze complimente şi să se ofere să-i ţină companie cât timp va sta în capitala Rusiei[72]. Dorinţa ascunsă a lui de la Neuville s-a îndeplinit datorită modului cum s-au desfăşurat evenimentele politice la Moscova. Acolo, în anul 1689, ultimul al regenţei ţarinei Sofia, tutoarea lui Petru cel Mare, au izbucnit câteva revolte consecutive ale streliţilor. Ele l-au silit pe agentul diplomatic francez să rămână închis în locuinţa sa. Nicolae a stat tot timpul cu el pentru a-i ţine de urât, dar probabil şi pentru a-l supraveghea. El şi-a îndeplinit admirabil obligaţiile, ceea ce l-a făcut pe de la

[71] Titlul este tradus direct după original, corijându-se varianta E. Picot, *op. cit.*, p. 6 şi C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 1.

[72] Foy de la Neuville, *Relation…*, ed. cit., *Feuille preliminaire*.

Neuville să scrie că era „un om cu mult spirit”[73]. În acele zile, Nicolae i-a povestit întâmplări amuzante, anecdotice din timpul călătoriei sale spre China şi despre negoţul făcut de chinezi. Toate aceste discuţii au fost înregistrate de Foy de la Neuville în relaţia sa de călătorie, în capitolul intitulat „Câteva discuţii cu spătarul asupra călătoriei şi comerţului în China”[74]. Citirea informaţiilor oferite de spătar, reproduse cu seriozitate de francez, arată clar că toate datele au fost trecute printr-un filtru, atât în ceea ce privea China, cât şi în ceea ce se referă la curtea rusă. Era absolut normal ca spătarul să fie prudent, căci avea în faţa lui un străin, care-şi manifesta intenţia să difuzeze prin scris ce afla. Firesc, mult mai ,,competentul bürgmeister Witsen” a zâmbit ironic parcurgând cartea francezului şi i-a comunicat lui Leibniz că este rău informată, căci spătarul ,,s-a amuzat pe seama autorului”.

Sigur că în această situaţie textul publicat de agentul diplomatic francez despre China, pe baza relatărilor lui Nicolae, nu are aceeaşi valoare ca relaţiile de călătorie. El poate fi socotit numai o semnalare a călătoriei misiunii ruse conduse de Nicolae, făcută într-un mod pitoresc pentru occidentali.

Cu totul altă pondere a avut pentru Nicolae sosirea la Moscova a nepotului patriarhului Dosithei Nottara, tânărul Hrisant Nottara, desemnat şi pregătit pentru a succeda pe tronul patriarhal. În anul 1692 patriarhul i-a cerut nepotului său aflat în Bucureşti să plece în Rusia pentru a îndeplini o misiune complexă, politică, diplomatică şi culturală. Când a stabilit un contact direct cu spătarul, Hrisant i-a prezentat o nouă scrisoare prin care unchiul său cerea informaţii despre China. Spătarul, neuitând nici o clipă ceea ce datora patriarhului şi, mai ales, neomiţând din calcul puterea acestuia, a răspuns imediat afirmativ cererii. Atitudinea plină de solicitudine a spătarului l-a determinat pe Hrisant să-i declare patriarhului Adrian al Moscovei că „el era un vechi şi intim prieten al lui Dosithei”[75].

Se pare că, paralel cu bunăvoinţa spătarului, Hrisant a obţinut şi acordul autorităţilor ruse pentru a fi traduse în greceşte manuscrisele ,,secrete” elaborate de Nicolae[76]. În consecinţă, în Moscova s-a trecut la tălmăcirea în greceşte pentru satisfacerea dorinţei patriarhului a Itinerarului siberian, a Stateijnii Spisok, a Descrierii Chinei, a unor părţi din Descrierea marelui fluviu Amur şi din Cărticica despre tătari. Lor li s-a alăturat un fragment din relaţia de călătorie a lui Baicov şi o traducere ilustrată a scrierii date de iezuitul Ferdinand Verbiest spătarului[77].

Demostene Russo[78] şi după el P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu ş. a., interpretând un fragment dintr-o scrisoare trimisă în 1693 de spătar patriarhului Dosithei, unde a comunicat că arhimandritul Hrisant a pus să se traducă în greceşte Descrierea Chinei de către ,,tineri studioşi” şi o însemnare de pe un manuscris cu nota ,,Moscova, anul de la spăsenie 1693, luna februarie”, sub care iscălea acelaşi Hrisant, au afirmat că versiunea greacă ar aparţine unor spudei, sau profesori de la Academia

[73] Idem, p. 33.
[74] Idem, p. 206-225.
[75] N. Kapterev, *Osnoşcenii,* loc. cit., p. 165.
[76] E. Legrand, *Bibliothèque greque vulgaire*, vol III, ed. cit., p. 35-37.
[77] Lucrările originale au fost descrise şi comentate de N. Papadopulos-Kerameo, textul lui a fost reprodus de C. Litzika, *Catalogul manuscriptelor greceşti de la Biblioteca Academiei Române*, Bucureşti, 1909, p. 10 şi urm.
[78] D. Russo, *Studii critice*, Bucureşti, 1909, p. 10 şi urm.

greacă din capitala Rusiei. Ulterior, pentru a se ajunge la „o limbă greacă aleasă", textul a fost revăzut de nepotul patriarhului, Hrisant. Foarte curând după emiterea acestei ipoteze, N. Iorga a demonstrat că „…lucrarea este datorată aproape în întregime spătarului, arhidiaconul Ierusalimului nejucând decât rolul unui simplu interpret. În adevăr, trebuie că cel care nota cu mândrie elemente din latină …şi amesteca istoria Chinei cu cea a lui Decebal dacul, definind Dacia ca suprapunând Valahia, Bogdania (Moldavia) şi Transilvania, vorbind de Traiana Ulpia…identificând râul Sargeţia cu Streiul, al cărui nume este dat într-o formă românească"[79], să nu fi fost grecul Hrisant, ci numai moldoveanul Nicolae spătarul. Independent de istoricul român, cercetătoarea M. A. Momina beneficiind de găsirea unor manuscrise şi epistole noi, unele inedite, ce i-au permis să efectueze reluarea analizei manuscriselor, a conchis că traducătorul a fost Nicolae. Ţinând seama de nivelul cunoştinţelor de limbă greacă ale spătarului, de deosebirile existente între textul rus şi cel grec, datorate autorului, nu copiştilor, se poate duce mai departe judecata, afirmându-se că scrierile pentru patriarh nu au fost traduse, ci reconcepute de spătar în greceşte. Intervenţia lui Hrisant pentru „o limbă greacă aleasă", chiar dacă s-a făcut prin parcurgerea textului „de trei ori", s-a vădit a fi avut roade sărace; specialiştii au surprins în textul grec numeroase cuvinte ruseşti, folosite în limbajul curent: povdia (puduri), podvodais (podvoade), hormo (hrană, alimente), ouhrainas (ţinut de margine) etc. Acestea, ca şi unele expresii cotidiene ruseşti, păstrează parfumul graiului unui om care ştia bine greceşte, dar vorbea zilnic ruseşte, or el putea fi numai Nicolae, nu Hrisant care nu vorbea limba rusă, intervenţiile lui neputând schimba amprenta autorului traducerii.

Hrisant, după un popas în preajma hatmanului naţionalist al cazacilor ucraineni, Mzeppa, în reşedinţa sa, oraşul Baturin, s-a îndreptat spre Istanbul purtând cu sine preţioasele manuscrise oferite de spătar. Sosind în capitala Sublimei Porţi a predat manuscrisele unchiului său, patriarhul Dosithei, împreună cu o scrisoare a lui Nicolae, datată 1693. Textul misivei conceput aproximativ în aceeaşi perioadă cu elaborarea manuscriselor în greceşte a precizat că atunci au fost scrise întâia dată în limba patriarhului cele trei relaţii de călătorie. În continuare s-a accentuat că datele din ele puteau fi cunoscute numai „ţarului autocrat", căci se obţinuseră „prin cheltuieli făcute de el şi din porunca lui divină şi nu trebuiau să fie comunicate şi trimise altcuiva, căci primejdia morţii i-ar urmări pe aceia care ar îndrăzni să facă aceasta"[80].

Cuvintele din scrisoare arătau o dată în plus că spătarul era foarte prudent şi se temea pentru soarta lui. Este foarte probabil ca această situaţie să-l fi îndemnat să ajungă la o înţelegere amicală cu Hrisant pentru ca acesta să apară în postura de traducător. Emitem această ipoteză deoarece în 1694, după ce comunicase prin Hrisant ce ştia în legătură cu Siberia şi China, Nicolae spătarul Milescu i-a scris din nou lui Dosithei, atrăgându-i atenţia că manuscrisele ajunse la Istanbul reprezentau în Rusia bunuri ale ţarului autocrat.

Hrisant, cunoscând situaţia, a profitat din plin de pe urma muncii şi ajutorului spătarului. Chiar în anul 1693 pe când se afla la Moscova a început să scrie în greceşte China supusă de tătari. A avut însă cinstea de a recunoaşte că principalele surse au fost cărţile scrise de „Nicolae spătarul moldovalakon, polihistor şi prim tălmaci al

[79] N. Iorga, *Œuvres inédites de Nicolas Milescu*, Bucarest, 1929, p. 5.
[80] Chesarie Daponte, *Catalogul istoric*, în C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, Bucureşti, 1888, p. 106.

ţarului”[81]. Cartea, scrisă într-o limbă literară plăcută, respectând riguros cele relatate de spătar, a fost dedicată de Hrisant, imediat ce a terminat-o la ,,Moscova, 1694, februarie”, domnului Ţării Româneşti, Constantin Brâncoveanu[82], care se vădise ani în şir protectorul material şi spiritual al patriarhiei ortodoxe şi al capriciosului Dosithei.

În acest mod, după o lungă şi ocolită călătorie, au ajuns în Ţara Românească, la Bucureşti relaţiile de călătorie ale lui Nicolae spătarul Milescu, prelucrate de Hrisant. Existenţa cărţii în proprietatea cultivatului domn a trezit curiozitatea unchiului său, cărturar umanist, stolnicul Constantin Cantacuzino. El a cerut şi a obţinut de la patriarhul Dosithei, cu care se afla în bune raporturi, să-i împrumute Itinerariul siberian şi Jurnalul de călătorie în China. Stolnicul, după ce a parcurs filele manuscriselor, a socotit că sunt de mare interes. Imediat a poruncit ca Mihail din Bizanţ, caligraf aflat la Mănăstirea Radu vodă din Bucureşti, să copieze textul lucrărilor greceşti. În martie 1696 copierea a fost încheiată[83] şi astfel au ajuns pentru întâia oară în Ţara Românească şi în biblioteca familiei Cantacuzino de la Mărgineni, Prahova.

Exemplarele originale ale manuscriselor elaborate în greceşte la Moscova de spătar şi revizuite de Hrisant au rămas în lumea greacă. Ele au ajuns în biblioteca Metocului Sf. Mormânt din Mănăstirea Lavra de la Muntele Athos, unde au fost văzute, descrise şi comentate de Spiridon şi Sofronie Evstratiades[84].

Se părea că textele lor au rămas pentru totdeauna închise în bibliotecile şi chiliile călugărilor şi sihaştrilor. Intelectualii vremii au eludat cu abilitate cerbicia paznicilor înveşmântaţi în rase negre şi au copiat manuscrisele spătarului. Astfel, noile transcrieri, mai mult sau mai puţin corecte şi-au continuat călătoria prin Europa[85].

Unul dintre aceste manuscrise a ajuns în proprietatea lui Cezar Bolliac. Intelectualul român aflat la Istanbul, în anul 1849, în exil, ca fost participant la revoluţia din 1848, nu şi-a uitat pasiunea pentru manuscrise, obiecte antice şi monumente arheologice. Întâmplător a văzut şi a cumpărat de la un anticar din bazarul stambuliot o copie a Itinerarului siberian scris de spătar. La revenirea în ţară a donat manuscrisul Bibliotecii Naţionale din Bucureşti. Dar călătoria manuscrisului în lumea românească nu s-a terminat pe malurile Dâmboviţei. Într-un mod neelucidat, manuscrisul a plecat spre Iaşi, unde se odihneşte momentan în rafturile Bibliotecii Centrale Universitare (Secţia Manuscrise, ms. grec. III/111).

Acest manuscris, astăzi cu foaia de gardă mult deteriorată, i-a servit lui Gh. Sion pentru a traduce şi tipări pentru prima oară în limba română în 1888 Itinerarul siberian. Textul tipărit reprezintă o versiune de autor, căci manuscrisul pe care l-a avut Sion la dispoziţie fusese mutilat şi denaturat de copistul agramat, ,,inconştient”, care a făcut greşeli de limbă greacă inadmisibile ,,pentru un şcolar de 10 ani”.

---

[81] E. Legrand, *Bibliothèque…*, vol. III, p. 334-341; C. Erbiceanu, *China supus*ă, în Analele Academiei Române, Mem. Secţ. Ist., Seria II, LXXXIV, Bucureşti, 1901, p. 145-163.
[82] *Ibidem.*
[83] E. de Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XIV, suplim, 1, p. 304; D. Russo, *Studii şi critice*, ed. cit., p. 91-92; R. Şt. Ciobanu (Vergatti), *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, Bucureşti, 198…, p. 285.
[84] *Catalogue of the greek manuscripts in the Library of the Lavra on Mount Athos*, Cambridge, 1925, p. 15 şi urm.
[85] În acest sens, a se vedea C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 11 şi urm; Z. Mihail, *op. cit.*, passim.

Trasându-se până aici coordonatele principale ale călătoriei întreprinse de spătar şi de manuscrisele lui în diverse părţi ale continentului european şi interesul trezit prin ele de îndeplinirea misiunii în China, se cuvine să se remarce că efortul a fost deplin îndreptăţit. Comparativ cu predecesorii săi – misionarii Matheo Ricci, Pietro della Valle, Danielo Bartoli, Martino Martini, polonezul Mokolai Smogulecki ş. a., spătarul s-a dovedit superior prin capacitatea de observaţie şi de sinteză, prin limbajul precis şi prin cultură care i-au îngăduit să aducă o serie de noutăţi în lumea ştiinţifică.

În legătură cu manuscrisele s-a redat numai stadiul actual al cercetării. În clipa de faţă nu se poate spune mai mult, deoarece nu au fost terminate investigaţiile comparative făcute de cercetătorii ruşi asupra celor 28 exemplare din Itinerarul siberian şi din cele 30 ale Stateijnii spisok, aflate încă în lucru. Nu sunt cunoscute nici punctele de vedere ale lui G. Bogaci, fost profesor în România, iar ulterior la Irkuţk, unde ocupându-se de viaţa şi scrierile spătarului a descoperit în Biblioteca Universităţii din oraş manuscrisul miscelaneu 140 unde sunt opere inedite ale lui Nicolae spătarul Milescu. Când se vor publica roadele acestor cercetări, se va completa imaginea despre relaţiile spătarului şi circulaţia manuscriselor milesciene, schiţate pe baza prezenţelor în diverse colecţii.

În orice caz, se poate susţine că manuscrisele – relaţii de călătorie au făcut ca faima spătarului moldovean să sporească mult din timpul vieţii lui. Încă de atunci, prin ele, Nicolae a început să fie socotit la curtea ţarilor ceea ce oamenii moderni ar numi un specialist în problemele Orientului. Ca atare, ţarul Petru cel Mare şi camarila de la Kremlin l-a socotit absolut necesar pentru ei, şi nu pentru Academie, în momentul în care Imperiul ţarist încerca să rezolve o parte a „problemei orientale”, atacând către sud, spre Azov.

După ce în anul 1686 aderase la coaliţia antiotomană Sancta Lega, ţarul şi-a pregătit atent expediţia pentru cucerirea cetăţii Azov şi a eventualei ieşiri spre Marea Neagră. În ansamblul ei un loc aparte l-au avut tălmacii, prin ocupaţie cunoscători şi ai vieţii popoarelor din Crimeea, între ei fiind şi Nicolae. El studiase anterior locuitorii şi geografia Peninsulei Crimeea şi a zonelor limitrofe, dovadă în acest sens fiind informaţiile precise oferite savantului suedez J. G. Sparwenfeldt. Fusese atras de mirajul nordului Mării Negre şi datorită pasiunii lui pentru istorie, căci la acel sfârşit de veac XVII mai trăiau acolo rămăşiţe ale vechilor goţi. Concomitent, spătarul îşi valorifica toate cunoştinţele acumulate în remarcabila călătorie în China şi înapoi, încercând să vadă cum se putea deschide „drumul tătăresc” spre răsărit, pornit altădată din reşedinţa lui Batu-han, oraşul Sarai-Batu, transformat de ruşi în Astrahan. Calea aceasta, prin sudul Siberiei, mult timp folosită de caravane şi sub numele de drumul mătăsii îi interesa mult pe europeni, deoarece era practicabilă tot anul, iarna neafectând-o.

Din păcate, la Ministerul Afacerilor Externe sau la Ministerul de Război din Rusia rapoartele şi observaţiile lui Nicolae nu s-au păstrat, aşa cum nu s-au găsit nici originalele referitoarea la călătoria în China. Dacă cele din urmă au ajuns să fie cunoscute datorită interesului mult mai mare al publicului pentru ele, acelea referitoare la Azov şi Astrahan, cu o pondere locală pentru occidentali, au rămas ferecate în arhive ori au fost distruse în condiţii rămase necunoscute.

Despre primele călătorii la Azov Nicolae a oferit el însuşi scurte informaţii în jalba adresată ţarului în 1696: „Iar în 1695 Nicolae a slujit măriei sale ţarul la Azov,

împreună cu camarazii lui traducători, alţi patru oameni, ca traducători în slujbă la Azov. Iar în anul următor, 1696, din nou a fost cu camarazii lui, aceiaşi patru oameni, în slujbă ca traducător la Azov”[86].

Se impune ca şi în acest caz să se ţină seama exclusiv de mărturia spătarului, altele nefiind scoase încă la lumină[87]. De altfel şi D. T. Ursul în monografia dedicată lui Nicolae s-a bazat numai pe ,,jalba”[88] acestuia, investigaţiile în arhive neconducându-l la obţinerea unor rezultate mai bune. Din aceeaşi ,,jalbă” rezultă că ţarul a fost mulţumit de munca lui Nicolae, căci acesta a putut cere insistent să fie răsplătit pentru ceea ce făcuse. În ce au constat realizările lui, nu s-a putut stabili de către cercetători, căci actele respective au fost ţinute ascunse, ele conţinând secrete militare de stat. Se poate spune, pe temeiul scrisorilor cunoscute ale spătarului, că drumurile sale către sud au continuat şi după 1695-1696, ele fiind utile Kremlinului şi Possolskii Prikaz prin legăturile stabilite acolo. Una dintre scrisori, edificatoare în acest sens, datează din anul 1705 şi a fost adresată de Nicolae cancelarului Feodor Alexeevici Golovin:

„Milostive domn Feodor Alexeevici, să te aibă în veci Dumnezeu în paza lui. A venit de la Adrianopol prin Ţara Românească grecul Parascheva care a fost trimis la Ţarigrad de Feodor Matveevici Evpraskin din Azov, el este locuitor la oraşului Sinope de pe malul Mării Negre, este un om foarte de treabă şi ştie ruseşte. A trimis de la Ţarigrad contii şi căpitanii şi pe toţi matelorţii, tot el a adus cu dânsul pe un grec, locuitor al oraşulu Sinope, meşter iscusit în a face catarge şi pe calfa acestuia care ştie să facă şi vâsle şi un al treilea, cârmaci, toţi de pe malurile Mării Negre. Are o scrisoare care i s-a poruncit s-o predea însuşi marelui domnitor şi pe care nu mi-a dat-o mie; mai are scrisori de la solul Petru Tolstoi către Feodor Matveevidi şi acum în curând vor pleca spre Voronej la dânsul. Mi-a spus acum că turcii păzesc straşnic Bogaz Ţarigradului din Marea Neagră şi nu lasă să treacă nu numai vreo armă, dar nici un fel de merinde, nici măcar un arşin de pânză de corabie sau de frânghie sub pedeapsă cu moartea. De asemenea şi-au pus în gând şi fac două corăbii şi…la margini vor avea vâsle…mai ştie deasemenea…că se pregătesc grozav de război, dar în care anume parte, nu se ştie. A stăruit pe lângă Alexandru Scarlat şi a cumpărat o corabie, a dat 2000 ruble, pentru a merge la Azov cu negustori ruşi de la Ţarigrad, dar Alexandru n-a putut să primească salv-conduct ci a spus că acela care va raporta despre una ca asta va fi spânzurat şi l-a sfătuit să plece din Adrianopol pe ascuns. A spus că mai sunt şi alţi meşteri mari care doresc să meargă şi să slujească aici, dar aşteaptă de la el răspuns pe aici. Cu poşta de astăzi n-am avut timp să-l întreb şi am să scriu cu altă poştă. Tot aşa şi contii mi-a arătat scrisoarea grecească a mitropolitului din Salonic, în care-i scrie aşa: «să-i spui cneazului de la miazănoapte să nu se încreadă deloc în păgâni, pentru că ei se pregătesc, fireşte în taină, de război».

După aceasta, încredinţez sănătatea luminăţiei voastre Domnului Dumnezeu pentru a o avea în paza sa şi rămân întotdeauna cel mai plecat rob Nicolae spătarul”[89].

[86] Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Despre legăturile lui N. Milescu cu Rusia*, loc. cit., p. 115.
[87] Pentru relaţiile lui Nicolae spătarul Milescu cu armenii, v. A. Dj. Siruni, *Le Spataire Nicolae Milescu et son rôle dans les relations des Arméniens avec Pierre le Grand*, în Studia et Acta Orientalia, II, 1960, p. 207-216.
[88] D. T. Ursul, *Nicolai Spafarii*, Moscova, 1980, p. 191.
[89] *Istoriceskii sviazii narodov S.S.S.R. i Rumînii*, vol III, 1673-1711, Moscova, 1970, p. 223-224.

Cuvintele raportului adresat cancelarului Rusiei întăresc cele afirmate anterior. Din ele rezultă că în oraşele de pe litoralul septentrional al Mării Negre, aflate în zona de expansiune rusească, se împleteau o serie de fire ale informatorilor ţarului. Multe dintre ele se îndreptau către recent cucerita cetate Azov, unde erau atraşi meşteri capabili să construiască o flotă rusă pentru Marea Neagră. Totdată se culegeau date de interes militar – închiderea Bosforului (Bogaz, n. n.), pregătirea unui război etc. – care ajungeau la Moscova prin aceiaşi oameni de pe litoral (Sinope), legaţi tot de Azov. Interesant este că Nicolae ţinea în mâna lui nodul acestor fire ale informaţiilor politico-militaro-diplomatice pornind de la aparent simpli negustori, până la mitropoliţi şi reprezentantul ţarului la Istanbul, Petru Tolstoi. Spătarul a putut să procedeze astfel, cu succes, păstrând taina desăvârşită asupra corespondenţei sale politice, în bună parte cifrată şi a călătoriilor în afara Moscovei, spre sud.

În fine, concomitent cu permanentele călătorii în lumea spiritului şi a creaţiei cărturăreşti, Nicolae a continuat să se vădească acelaşi vrednic, discret şi de încredere tălmaci pentru autorităţile ruse.

În anul sosirii din China, în pofida implicării în procesul politic intentat lui Artemon Sergheevici Matveev, lui Nicolae i-a fost încredinţată misiunea secretă, de mare răspundere, să traducă din rusă în latină actele soliei ţarului care urma să plece la Viena, la curtea împăratului Leopold I von Habsburg.

Cinci ani mai târziu, în anul 1684, conducătorul Possolskii Prikaz, cneazul Vasile Goliţîn l-a desemnat pe Nicolae să tălmăcească din limba rusă documentele de acreditare şi mesajul unei solii a împăratului Leopold I către ţarina regentă Sofia.[90]

În anul 1691 când a sosit la Moscova ambasadorul împăratului Leopold I, von Kurtz, spătarul, împreună cu elevii lui, formaţi de el la Possolskii Prikaz, a tradus toate actele latine ce urmau să fie prezentate ţarului Petru cel Mare. În aceleaşi zile fierbinţi, de discutare a aderării Rusiei la Sancta Lega, Nicolae a compus versiunea italiană a scrisorilor adresate regelui Poloniei, Ian Sobieski, împăratului Leopold I şi Signoriei Veneţiei[91].

Intensa corespondenţă diplomatică, uneori cifrată, cu conducătorii Sancta Lega, unde se puneau la punct planurile de luptă antiotomane, l-a silit pe Nicolae ca în 1697 să elaboreze o lucrare specială de diplomatică: *Cum trebuie un monarh necatolic, aşa cum este ţarul, să se adreseze papei*[92]. Titlul acestei scurte scrieri este limpede şi sugestiv, arătând, după cum atestă aceia care au văzut-o, care sunt formulele de cancelarie uzitate în relaţiile cu Vaticanul de suverani de grade diferite. Fiind adresată direct ţarului Petru cel Mare, care o ceruse, firesc, scrierea, prin caracterul ei, a rămas în manuscris ca instrument de lucru al Kremlinului, necirculând în rândurile publicului.

În fine, tot de atunci mai datează şi tălmăcirea de către spătar a memoriilor ambasadorului Austriei la Moscova, Kristoph von Guarient, publicate în latină la Viena de G. Korh sub titlul ,,Diarium itineris in Moscoviam D. J. Chr. de Guarient et Rall ab imperatore Leopoldo I at tsarum Petrum Alexeiowicium, 1698, ab legate extraordinarii" (,,Jurnalul drumului până la Moscova al domnului J. Chr. von Guarient

[90] *Pamiatniki diplomaticeskih snoşenii Rossii s derjavami innostranîmi*, vol. V, col. 729, vol. VI, col. 316-317.
[91] Idem, vol. VII, col. 106.
[92] Idem, vol VIII, col. 633.

şi Rall, ambasador extraordinar în 1698 al împăratului Leopold I către ţarul Petru Alexeevici”), care conţinea o serie de injurii la adresa ruşilor numiţi ,,barbari” şi ,,necivilizaţi”. Limbajul a stârnit un viu protest diplomatic al Moscovei către Viena, la bază fiind tălmăcirea spătarului[93]. S-a ajuns la această situaţie de încordare diplomatică, deşi, din motive necunoscute, Nicolae a îndulcit mult cuvintele injurioase, calomnioase ale solului austriac[94].

În final, odată în plus, arăt, aşa cum rezultă din text, că Nicolae spătarul Milescu a avut o activitate diplomatică extrem de complexă. A îndeplinit misiuni ample – călătoria la Paris, călătoria în China etc. – a elaborat lucrări speciale de diplomatică, a făcut traduceri, a ţinut în mână şi a dirijat pânza de păianjen a informaţiilor şi informatorilor din sud-estul Europei şi din Levant.

Urmările activităţii lui diplomatice, evidente prin lucrări, l-au făcut şi îl fac celebru în istoria civilizaţiei universale. Sunt convins că dacă activitatea diplomatică nu i-ar fi dat prilejul acestui personaj extraordinar să se afirme, nu ar fi avut posibilitatea să scrie lucrările sale cu caracter de originalitate absolută.

NICOLAE THE SWORD BEARER MILESCU, A ROMANIAN DIPLOMATE

Abstract

The sword bearer Nicolae Milescu, was a complex personality and a remarkable character not only of the Romanian diplomacy, but on a larger scale of that of Europe and Asia ones. He belonged to the third cycle of the Humanism that has later echoes in the South-Eastern Europe. Some important missions were assigned to him; among them the travels to Paris and in China. He elaborated special works of diplomacy; he was also an interpreter and one of the leaders of the South-Eastern and Levantine Intelligence.

He was described by scholars and military men and high politicians (some royalties among them). Unfortunately, Nicolae, the sword bearer, has a little known life; the most important data of his biography are those offered by him.

The consequences of his diplomatic activities made him a celebrity of the world history civilization. The author is sure that if the diplomatic activity had not offered to Nicolae Milescu the opportunity to become such an important person, he would not have had the possibility to write his works of an absolute originality.

[93] A. Sobolenski, *Iz perehodnoi literaturii Petrovskoi epohi*, St. Petersburg, 1908, p. 21.
[94] *Ibidem.*

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

INFLUENŢA LITERATURII CULTE ÎN MEDIUL RURAL

CORNEL GUGIU*

Emanciparea ţărănimii s-a făcut între secolele al XII-lea şi al XV-lea. Procesul a fost lung mai lent decât în cazul nobilimii şi orăşenimii, urmările fiind vizibile abia în secolul al XIV-lea[1].

Emanciparea nu a înscris o perioadă continuă de evoluţie, satul fiind străbătut nu o dată de perioade de criză dintre care cea mai puternică va fi cea din a doua jumătate a secolului al XIV-lea[2]; apoi ea nici nu a fost uniformă, ci a variat de la o regiune la alta, de multe ori de la un domeniu la altul şi chiar în cadrul aceleiaşi comunităţi, de la individ la individ, dată fiind pronunţata diferenţiere socială la ţară între secolele al XII-lea şi al XIII-lea. Dar privită în ansamblu emanciparea nu este mai puţin un fenomen social care a antrenat satul în mersul istoriei, a contribuit la promovarea individului până în păturile de jos ale societăţii, a făcut să păşească pe scena istoriei masele populare în adevăratul sens al cuvântului[3].

La baza emancipării ţărănimii s-a aflat ideea solidarităţii de grup, mulată pe economia feudală, solidaritate ce a născut un sistem de gândire şi o morală proprie la care s-au adăugat influenţele primite de la clasele superioare ce tindeau spre libertate, o libertate pe care ţăranii au râvnit-o tot mai mult din secolul al XII-lea şi pentru care au luptat[4]. Puterea de a se împotrivi seniorilor le-a venit de la solidaritatea ce lega membrii colectivităţilor rurale prin zeci de fibre materiale şi spirituale, ele totodată, având rădăcini adânci în preistorie.

Această solidaritate şi-a dovedit forţa de acţiune mai ales în Germania unde satele libere s-au menţinut până în secolul al XIII-lea, fapt ce a lăsat ţărănimii răgazul necesar pentru forme de viaţă superioare, stimulentul principal fiind contactul cu oraşul şi locuitorii săi, foşti ţărani plecaţi din mediul rural, cu care păstrau legături de rudenie, orăşeni al căror nivel de viaţă se îmbunătăţise simţitor. Aşa s-a născut la ţară un sistem de gândire şi o mentalitate proprie, mentalitate care îi permitea lui Fr. Heer să vorbească de o civilizaţie ţărănească, o civilizaţie cu un rol esenţial în civilizaţia europeană, ci ea a constituit constanta esenţială a istoriei şi a întreţinut un curent

---

* Grupul Şcolar „Armand Călinescu“, Piteşti.

[1] F. Cazan, *L'Emancipation de l'individu au Moyen Age occidental pendant les XII-XV siecles.* La paysannerie, în „Analele Universităţii Bucureşti”, Istorie, 1987, p. 19.

[2] R. Manolescu, *Societatea feudală in Europa apuseană* Bucureşti, 1974, p. 206.

[3] F. Cazan, *op. cit.*, p. 19.

[4] *Ibidem.*

revoluţionar tot Evul Mediu[5]. Nimic mai greşit decât a privi ţărănimea în Evul Mediu ca o masă amorfă, trăind în semisălbăticie. Lumea rurală avea un cod moral propriu de la care nu exista putinţă ca individul să se abată, un cod al familiei, şi aici tradiţia prima, al raporturilor dintre indivizi, un cod al muncii. Potrivit acestei morale s-a născut o etică în conformitate cu modul de viaţă,o etică a muncii de tip agricol[6]. Ea a înscris prima dată respectul faţă de munca fizică şi virtuţi prin care acesta era marcat. După cum pentru nobilul cavaler virtutea principală era vitejia, pentru ţăran ea era priceperea de a smulge pământului cât mai multe roade, de a învinge un sol arid, îndemânarea de a-şi face o unealtă mai bună, de a şti să construiască hambare, să înalţe case, să îngrijească animale.

Condiţia de ţăran, chiar atunci când a ajuns dependent, lipsit de drepturi juridice şi politice, graţie ideologiei grupului social care-l forma statul, nu era resimţită ca o umilinţă, căci ţăranii aveau sentimentul utilităţii lor[7]. Un sentiment de mândrie şi demnitate se află la baza sistemului de gândire chiar şi păturile de jos, o mândrie care a susţinut moralul ţăranului tot Evul Mediu în momentele de restrişte şi de care până şi seniorii au fost nevoiţi să ţină seama[8].

În faţa realităţii istorice, ţăranii s-au plecat acceptând servajul, dar au luptat neîncetat împotriva asupririi şi abuzului. Răscoalele în Evul Mediu au fost atât de frecvente, încât cronicarii le memorează ca pe ceva firesc. Lupta socială a căpătat noi accente şi, odată cu ea, pulsul istoriei s-a accelerat. Literatura moralizatoare reflectă teama nobilimii faţă de furia maselor populare aduse în sărăcie. Teama era justificată, deoarece clasa dominantă nu se putea bizui pe o jurisdicţie scrisă şi foarte represivă, ca în societăţile moderne. Conflictul cu dependenţii ar fi dus la propria-i ruină, de aceea ea căuta pe toate căile să-l evite[9]. Rezultatul a fost fixarea cutumelor la sfârşitul secolului al XII-lea şi o anumită libertate lăsată de seniori dependenţilor pe care aceştia au ştiut s-o folosească în interesul lor. Gospodăriile săteşti în secolul al XIII-lea prezintă o oarecare bunăstare şi stabilitate, în unele din ele se foloseşte mâna de lucru suplimentară plătită, produsele ţărăneşti merg la piaţă. Seniorii au înţeles, unii mai devreme, alţii mai târziu, că gradul de productivitate al domeniului depindea direct de masa producătorilor. Ţăranilor li s-a datorat extinderea suprafeţelor în folosul agriculturii, a culturii de cereale, perfecţionarea tehnici agricole[10]. Toate acestea au fost expresia materială a unei porniri spre emancipare, a dorinţei de a nu rămâne pe loc, pornire care la începutul Evului Mediu părea clasei dominante cel puţin bizară şi nu o dată a fost stigmatizată fără, însă, vreun rezultat. În ciuda exploatării, uneori excesive, a deselor războaie, deşi ţăranii sunt „săraci” în raport cu celelalte categorii sociale sau „villains” (cei răi), ei au fost cei care au asigurat dinamica dezvoltării agricole de-a lungul secolelor[11].

Dezvoltarea tehnicii agricole, schimbul de produse, într-un cuvânt ridicarea nivelului de trai au adus modificări importante în felul de viaţă la sate. Hrana devine

---

[5] Fr. Heer, *L'Univers du Moyen Age*, Paris, 1970, p. 35-36.
[6] *Ibidem.*
[7] G. Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti,* Bucureşti, 1980, p. 123.
[8] A. Scobeltzine, *Arta feudală rolul ei social*, Bucureşti, 1979, p. 192.
[9] A. Scobelitzine, loc. cit.
[10] P. Anderson, *Le passage de l'Antiquite au feodalisme*, Paris, 1977, p. 202-204.
[11] G. Duby, *op. cit.*, p. 145.

mai substanţială, pâinea un aliment zilnic, carnea, vinul - în condiţiile normale - nu lipsesc din sezonul rece de pe masa ţăranului. Condiţiile de locuit devin mai confortabile, se trece de la o locuinţă de tip colibă, la casa de piatră înălţată, cu două şi trei încăperi, o reflectare în construcţie a individualismului agrar care din secolul al XIII-lea ia locul vechilor forme de exploatare a pământului[12].

Emanciparea populaţiei agricole a creat forme superioare de organizare a satului. De la vechile obşti, paralel cu formarea comunelor urbane s-a trecut la comunele rurale (frăţii) - în care conducerea o deţin bogaţii satului sau la comunele colective adică o federaţie de sate sau cătune. Ele gospodăresc aşa numitele „comunalia" (terenurile pârloagă şi de exploatare forestieră) şi reprezintă interesele sătenilor în faţa seniorilor, opunând pretenţiilor acestora, nu o dată o rezistenţă victorioasă[13]. În Germania, mai ales, unde majoritatea satelor erau încă libere, rezistenţa a fost mai mare. După modelul oraşelor ţăranii adoptă blazoane semn al unei demnităţi sociale şi profesionale[14].

Paralel cu emanciparea juridică s-a produs o maturizare politică în lumea satului, ba chiar ţăranii iau iniţiativa unor acţiuni politice. În secolul al XI-lea ţăranii urmăreau cu înflăcărare conflictul papă-împărat, duminicile se strângeau în faţa bisericii şi discutau cele auzite[15]. Un caz interesant îl oferă comunitatea din Dithmarschen (Holstein) care participând alături de oraşul Lubeck la un război împotriva Danemarcei (1468) a devenit membră a Hansei germane, cu drept de participare în dietă[16].

În formarea şi emanciparea individului în mediul rural au contribuit mai mulţi factori: biserica, şcoala, familia. Mai ales primele două au lărgit orizontul cunoaşterii ţăranului şi l-au făcut apt de a prelucra unele elemente din cultura clasei dominante[17].

Educarea cu ajutorul povestirii practicată în şcoală şi biserică a dezvoltat gustul ţărănimii pentru naraţiune, gen cu care era familiarizată, el fiind forma predilectă a culturii populare orale. Naraţiunea îşi îmbogăţeşte tematica cu subiecte sugerate de biserică sau ascultate de la poeţii ambulanţi ce cutreierau satele. Ea devine mai rafinată, împrumută rima mai cizelată, pentru care manifestă o adevărată pasiune datorată muzicalităţii pe care o prezenta.

În transmiterea unor forme culturale ale clasei dominante în mediul rural un rol deosebit l-a jucat aceeaşi instituţie a cavaleriei care acţionase în sânul nobilimii şi care, prin codul ei moral, trezea admiraţia întregii societăţi, tipul de bărbat perfect fiind pentru toţi cavalerul dragostea lui înflăcărată pentru femeia căreia i se închina. Oricât de bizar s-ar părea din secolul al XII-lea curtenia devine o modă şi la tinerii ţărani. Caracterul patriarhal al vieţii de pe domeniu făcea, contactele ţărani - senior să fie frecvente, ocazie cu care se studiau reciproc, primii afişând o cochetărie, poate naivă, celălalt o eleganţă studiată, o atitudine binevoitor ocrotitoare, mai ales faţă de femei[18]. Seniorii puteau să-şi asuprească dependenţii dar la anumite sărbători datina cerea ca ei

---

[12] F. Cazan, *op. cit.*, p. 21.
[13] J. le Goff, *Civilizaţia Occidentului medieval*, Bucureşti, 1970, p. 382.
[14] *Ibidem.*
[15] A. Scobeltzine, *op. cit.*, p. 200.
[16] F. Cazan, *op. cit.*, p. 21.
[17] *Ibidem.*
[18] F. Cazan, *op. cit.*, p. 27.

să fie în mijlocul lor, să danseze cu femeile tinere, celor de curând căsătorite să le ofere cununi de flori şi după caz, seniorul sau reprezentantul său să le sărute.

Forme ale unui rafinament popular se întâlnesc încă din secolul al XII-lea, iar dovada lor o constituie diferitele manifestări cu ocazia unor momente solemne, când gesturi, vorbe rostite nu erau lipsite de o anumită graţie şi farmec[19].

Este fără tăgadă dovada evoluţiei lumii rurale, dezvoltare ce concordă cu prima tendinţă de emancipare a femeii în lumea satului, ea având ca model femeia de la oraş, deşi una şi alta rămânea conştientă de inferioritatea ei în faţa bărbatului. Dar bărbatul este nevoit să recunoască aportul economic al femeii în gospodăria de la ţară iar cizelarea societăţii rurale a antrenat o comportare mai blândă a acestuia faţă de femeie. Nu numai că bărbatul nu-şi mai bate femeia, fără a atrage asupra lui oprobriul satului, dar tinerii din secolul al XIII-lea încep, de pildă în Franţa să nutrească sentimente mai gingaşe faţă de tovarăşele lor de joacă. Obiceiul cunoscut în Germania cu denumirea de „fasnolt” era expresia unei dorinţe de emancipare de sub tutela părinţilor a bisericii, tinerii luându-şi libertatea de a-şi afişa public sentimentele lor şi preferinţa în dragoste, fapt ce nu o dată a fost considerat o necuviinţă şi o abatere de la tradiţie, care nu permitea formarea unor cupluri de îndrăgostiţi în afara căsătoriei şi fără acceptul bisericii[20]. Cultura populară, în întregime, este expresia acestei sensibilităţi rustice. Un rol important în exprimarea sentimentului de dragoste ce reclamă în egală măsură şi dreptul femeii de a iubi şi aşi alege partenerul în dragoste l-au jucat trubadurii şi jonglerii care poposeau deseori prin sate şi în hanuri unde se complăceau în aşi etala repertoriul, dar şi în a asculta cântecele populare. Walter von der Vogelweide spunea, la un moment dat, că plăcerea lui cea mai mare era să asiste în zilele de sărbătoare la dansurile şi cântecele ţăranilor, să cânte să danseze cu ei[21].

Ţăranii nu rămân străini de „amour courtois”. Probabil că şi servitorii de la castel care cunoşteau viaţa de la curte şi ii ascultaseră pe trubaduri, când coborau în sat, printre ai lor, povesteau despre „amoir courtois”, reproduceau, probabil, unele povestiri de dragoste auzite. Cert este un lucru, că din secolul al XIII-lea cultura populară capătă o sensibilitate înrudită cu a culturii trubadurilor. Ea rămâne orală şi anonimă, dar nu mai puţin este o dovadă că circulaţia bunurilor spirituale nu a cunoscut graniţe, motivele culturale circulau, ele fiind vehiculate dinspre clasa nobililor spre pătura ţărănească şi invers. Aşa se explică pătrunderea modelelor din cântecele de genul „Alba” în poezia populară de dragoste. Dacă teama a fost împrumutată din literatura cultă sau invers, dacă trubadurii s-au inspirat dintr-o legendă populară este greu de spus, cert este că teama se regăseşte la mai mulţi trubaduri ca de pildă un Heinrich von Meissen, care şi el în acelaşi secol al XIII-lea lăuda puterea tămăduitoare a femeii pe care o compara cu „soarele vieţii” în poezia „Cum sunt ucise grijile”[22].

Legendele populare, de altfel au fost o sursă de inspiraţie permanentă pentru poeţii culţi, încât este greu de trasat limita la o operă literară între aportul cult şi cel popular. O astfel de dificultate o prezintă poeziile: *Mireasa stăpânului apelor, Piciorul*

---

[19] G. d'Haucourt, *La vie au Moyen Age*, Paris, 1979, p. 105.
[20] F. Cazan, *op. cit.*, p. 27.
[21] R. I. Gruber, *Istoria muzicii universale*,vol. I, Bucureşti, 1961, p. 177.
[22] *Der Minnesang, Eine Anthologie,* Bucureşti, 1967, p. 289-290.

din perete, *Pelerinul*, *Cavalerul Sfântului Gheorghe* etc.…[23], în care teme mai vechi luate din credinţele religioase păgâne sunt aduse în contemporaneitatea secolului al XIII-lea, fie că e vorba de un duh al apei - femeie sau bărbat - aducător de moarte, (*Mireasa stăpânului apelor*, *Piciorul din perete*), fie că este vorba de salvarea norodului printr-o jertfă făcută de rege, acel rege mitic răspunzător de existenţa poporului său, (*Cavalerul Sfântului Gheorghe*), teme şi într-un caz şi-n altul adaptate creştinismului. De pildă, dacă pentru perpetuarea fiinţei unui popor apare amintirea sacrificiului uman faţă de un balaur, cândva simbol divin, acesta dintr-un animal mitic s-a transformat într-o plăsmuire fantastică supranaturală, întrupare a răului, în timp ce salvarea poporului şi totodată a odraslei regale, menită jertfei, este un sfânt creştin, Sfântul Gheorghe, patronul luptătorilor dar şi al ţăranilor iar prin aceasta el reprezentând o chintesenţă a componentelor principale sociale ale unui popor în evul mediu: cavalerii, nobilii şi ţăranii. Aceleaşi mutaţii tematice literare, de la clasa dominantă instruită în masele populare şi invers, se pot vedea şi în cântecele ostăşeşti şi ele foarte la modă în secolul al XIII-lea.

În concluzie se poate spune că până la Renaşterea cea mare, din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, cultura păturii culte nu a fost ruptă de cea populară. Separarea s-a produs abia odată cu apariţia umanismului renascentist şi a culturii elitelor[24].

Renaşterea intelectuală a secolului al XII-lea a adus în sfera culturii marile probleme ale destinului uman, încarnat în subiecte cunoscute, uneori banale, exprimate simplu pe înţelesul tuturor, dar tocmai aceasta a contribuit la însuşi progresul şi civilizaţia europeană.

THE INFLUENCE OF THE LITERATURE IN THE RURAL SOCIETY

Abstract

In the paper the author discuss about the emancipation of the peasants. It was a long process which had begun in the 12-th century and continued until the 15-th century. The penetration of the literature in the rural society played an important role in this process.

[23] *Balada populară germană*, traducere I. Marinescu, p. 69, 82, 105, 205, 251.

[24] G. d'Haucourt, *op. cit.*, p. 66.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

DIN VIAŢA TIPOGRAFULUI ŞTEFAN RASSIDESCU, FÂRŞEROTUL

NICOLAE P. LEONĂCHESCU*

Povestea noastră începe o dată cu declanşarea mişcării de eliberare a poporului grec de sub stăpânirea turcească, în primele decenii ale secolului al XIX-lea. În anul 1819, Ali Paşa din Tepelenö (1788-1822), paşă de Ianina, s-a declarat independent faţă de Poarta Otomană, extinzându-şi autoritatea asupra unor teritorii din Grecia dar şi din Albania. Turcii l-au asediat în Ianina (Ioannina), l-au învins şi l-au ucis.

Între timp, a început lupta de eliberare a poporului grec - Eteria - cu acţiuni şi în Principatele Dunărene (1821), continuată pe teritoriul Greciei care şi-a declarat independenţa în anul 1822. Turcia a recunoscut independenţa Greciei de abia în anul 1829, ducând lupte, timp îndelungat, de înăbuşire a aspiraţiilor de libertate şi independenţă ale grecilor.

Din această epopee, se reţine episodul cetăţii Missolonghi aflată în sudul peninsulei greceşti care a rezistat cu succes asediului armatei turceşti şi a celor turco-egiptene (1822-1826). În luptele de la Missolonghi a căzut şi poetul englez George Gordon, lord Byron (1788-1824), care părăsise Anglia încă din anul 1816.

Pe acest fond al evenimentelor din Balcani se consumă şi destinele aromânilor iar detaliile se cunosc, din păcate, foarte puţin. Independenţa faţă de Poarta Otomană a fost, atunci, obiectivul urmărit de toţi românii.

Mi-a fost dat să cunosc destinele unor familii de fârşeroţi stabilite, ulterior, în Bucureşti prin intermediul unui fost student de-al nostru, pasionat de istorie. Radu Rasidescu, despre el este vorba, inginer stabilit în SUA, s-a născut în Bucureşti la 24 august 1967 şi a absolvit, în anul 1991, Facultatea de Utilaj Tehnologic a Institutului de Construcţii (I.C.B.). A fost un student de elită şi discuţiile avute cu el pe teme de istorie s-au desfăşurat, firesc, până la nivelul familiei din care provenea.

La 12 decembrie 1989, cu câteva zile înainte de Revoluţie, m-a invitat la un fel de simpozion care a avut loc în spaţiul casnic al părinţilor săi. Aveau un apartament de bloc, pe strada Floarea Roşie la numărul 14, ai cărui pereţi erau ocupaţi - pe suprafaţa lor interioară - cu tablouri vechi şi piese de patrimoniu cultural. Un adevărat muzeu de familie şi nu numai atât!

Cu acest prilej i-am cunoscut părinţii: Marius C. I. Şt. Rasidescu, tatăl şi Corina-Angelica, născută Teodor Târnăuţeanu, mama sa. În prezenţa fiului meu Ovidiu, bătrânul Marius Rasidescu ne-a povestit - în faţa unei cafele servite cu delicateţe de soţia lui - istoria familiei Rasidescu. Atras de amintirile depănate de

* Bucureşti.

gazdă, mi-am notat atunci cele ce urmează, cu speranţa că nu am neglijat nimic: „Străbunicul meu după tată se numea Ştefan Rassidescu şi era român macedonean. Tatăl lui, Ioan Rasu, a fost celnic - adică şef de trib - din neamul fârşeroţilor din Macedonia. Locuia în Târnava sau Terra Nova, pe malul Lacului Ohrida.

În anul 1818, împreună cu celnicii din Kosturia, Florina şi Ohrida, au luat parte la răscoala contra turcilor, organizată pentru eliberarea Greciei. În prima fază, au fost învinşi şi urmăriţi de oamenii lui Ali Paşa din Ianina, poreclit „leul".

Ioan Rasu şi-a trimis familia în Ţara Românească, împreună cu un unchi bătrân, Dimitrie şi un nepot de frate, Ştefan. În anul 1818, familia lui Ioan Rasu era compusă din soţia Ruxandra sau Raşca şi copilul Petru. Ei au străbătut culmile munţilor Velichii Balcan, au trecut Dunărea pe la Lom şi l-au aşteptat pe Ioan Rasu la Alexandria, în Valahia.

După nu multă vreme, a venit şi acesta; rănit şi cu bani puţini. Împreună cu el a sosit şi celnicul Caia din Florina. Ioan Rasu şi familia sa au plecat la Piteşti unde au stat un timp. În acest oraş, au murit unchiul său Dimitrie şi băiatul său, Petru.

Ioan Rasu pleacă din Piteşti, în 1823, cu familia sa şi se vor stabili în Bucureşti unde, li se nasc Ştefan (1824) şi Maria (1826). Au locuit la *Hanul Dracului*, aproape de *Gâtul Viilor* şi de Podul Beilicului sau Podul cel Mare, Podul sau Calea Şerban Vodă de astăzi.

A cumpărat o casă, în Culoarea Galbenă, mahalaua Popa Pătru, pe care a lăsat-o soţiei sale şi copiilor iar el s-a întors în Macedonia ca să-şi recâştige măcar o parte din substanţiala avere pe care o lăsase acolo. Ioan Rasu nu s-a mai întors niciodată şi nimic nu se mai ştie despre el. Se afirmă de către unii fârşeroţi că ar fi luptat alături de lordul Byron! Ioan Rasu a avut un frate care nu mai trăia în anul 1818!

Soţia sa Ruxandra a devenit doftoroaia şi moaşa cartierului bucureştean în care trăia; folosea buruienele de leac pentru vindecarea unor bolnavi. Nepotul de frate al soţului său, Ştefan Rasu, a rămas şi el în Bucureşti; a devenit oier. Avea o turmă de oi şi capre şi a deschis o prăvălie în care vindea lapte şi brânzeturi, ajutându-se cu familia lui Ioan Rasu.

Străbunicul meu, Ştefan şi-a luat numele de Rassidescu după obiceiul din Valahia. Rămas orfan de tată, a fost dat, un timp, în grija vărului său pe care-l ajuta la treburile din lăptărie. Mai târziu, a fost dat „de procopseală" unui grec Hristide, la şcoala pe care acesta o deschisese în Hanul Grecilor. Şcoala avea trei încăperi şi făcea parte din hanul de pe strada Lipscani în care mai erau şi prăvălii, băcănii, cârciumi etc. Aici s-a tipărit *Vestitorul Românesc*.

Şcoala se numea Retoricos. Elevii învăţau elina şi „hipsogramatichi" cu Hristide a cărui locuinţă era chiar în şcoală. Copiii bogătaşilor care frecventau această şcoală nu erau bătuţi când greşeau la lecţii ori făceau năzdrăvănii; pedeapsa o suporta, cu stoicism, Ştefan I. Rassidescu, dar primea o despăgubire drept recompensă.

În anul 1837, a început să lucreze la Zaharia Carcalechi care avea o tipografie pe strada Izvor. Devine un bun meseriaş tipograf şi, în 1843, s-a angajat la tipografia din Câmpul Moşilor a lui Ion Heliade Rădulescu.

Ştefan I. Rassidescu este atras în mişcarea revoluţionarilor români; face parte din Comitetul Naţional şi participă la evenimentele din 1848. A fost arestat o dată cu ceilalţi membri ai Comitetului Naţional şi puşi sub pază turcească în clădirea

Guvernului Provizoriu de la „Vornicie”, aflată la intersecţia Căii Victoriei cu Calea Griviţei.

A evadat de sub pază dar un turc l-a lovit în spinare cu sabia, rănindu-l grav. S-a refugiat la Mitropolie şi s-a vindecat. A fost angajat la tiparniţă şi după un an a preluat conducerea tipografiei de la Mitropolie. Lucrurile au intrat pe un făgaş mai liniştit.

În anul 1852, a fost trimis la Viena să cumpere maşini de la firma „Kaiser”; o dată cu maşinile l-a adus şi pe Franz Göbl, un nume care va deveni, în scurtă vreme, cunoscut în lumea tipografilor şi a librarilor bucureşteni.

La întoarcerea de la Viena s-a însurat cu fata preotului Ioniţă Protonotar de la Biserica Sfântul Nicolae Şelari, de pe strada Doamnei. Această căsătorie a fost un eşec; a stat cu fata popii numai şase luni şi a divorţat pentru că era o femeie uşoară, cu ochii numai după bărbaţi. Divorţul a costat foarte mult; un domn Penescu, salariat la Consistoriu, l-a ajutat să se despartă de fata popii Ioniţă!

În ziua de 30 septembrie 1852, a dat un banchet de adio în cinstea personalului din tipografia Mitropoliei deoarece s-a hotărât ca să-şi facă o tipografie proprie. Banchetul, celebru în epocă, a avut loc la Grădina „Horacek” de pe Dealul Filaretului, în fosta casă a lui Brătianu.

În noiembrie 1852 a plecat la Viena şi a cumpărat materiale pentru tipografia lui. Ştefan I. Rassidescu prinde curaj şi în ianuarie 1853 a pus în funcţiune tipografia pe care a cumpărat-o de la Iosif Copainig.

A început lucrul cu tipărirea Bibliotecii librarului George Ioanid. Meşterii tipografi au fost: Franz Göbl, C. N. Rădulescu, C. G. Tănăsescu, M. Topcescu şi G. Ionescu. Pentru a face faţă concurenţei, se asociază, în anul 1856, cu Josef Romanow şi declanşează o acţiune de dumping: au dat lefuri mari la salariaţi şi au lăsat concurenţa fără lucrători. De la Ferdinand Ohm, a preluat tipărirea publicaţiei *Monitorul Oficial* care avea un tiraj de cinci mii de exemplare.

Încep să se formeze comitete pentru Unire. Un astfel de comitet a fost condus de Constantin Bosianu şi ţinea întrunirile chiar în clădirea tipografiei. În anul 1859 s-a înfiinţat „Asociaţia Lucrătorilor Tipografi” condusă de un comitet din care au făcut parte: C. A. Rosetti, Petre Ispirescu şi Ştefan I. Rassidescu.

Fiul lui Mihail Sturza, pe nume Dimitrie Sturza, pretendent la domnia viitoarelor Principate Unite, a adus cu el corespondenţa secretă dintre Nicolae Vogoride şi Musur Paşa, ambasadorul Turciei la Londra. Tipărirea acestei corespondenţe s-a făcut clandestin, într-o cameră ascunsă şi operaţia a fost supravegheată de: Ştefan I. Rassidescu, G. Ionescu, Franz Göbl, Carol şi Pepi (Ştefan) Göbl. S-a lucrat noaptea când nu mai era nimeni în tipografie. Sediul tipografiei a fost în strada Smârdan, fostă Germană sau Nemţească, la numărul 27. Au fost, totuşi, trădaţi de cineva pentru că, a doua zi, a venit în control chiar caimacamul Alexandru Ghica. A vizitat tipografia, a căutat peste tot dar nu s-a găsit nimic ilegal!

În anul 1859, Josef Romanow s-a retras. El participa la jocuri de noroc şi pierdea. Avea poliţe de plată şi-l obliga pe Rassidescu să i le gireze, poliţe cu valoare de 78.000 florini. Ştefan Rassidescu avea mereu, în tipografie, bani lichizi între 1.500 şi 2.000 lire aur. Partenerul său, Josef Romanow l-a ruinat; îl punea mereu să-i plătească poliţele!

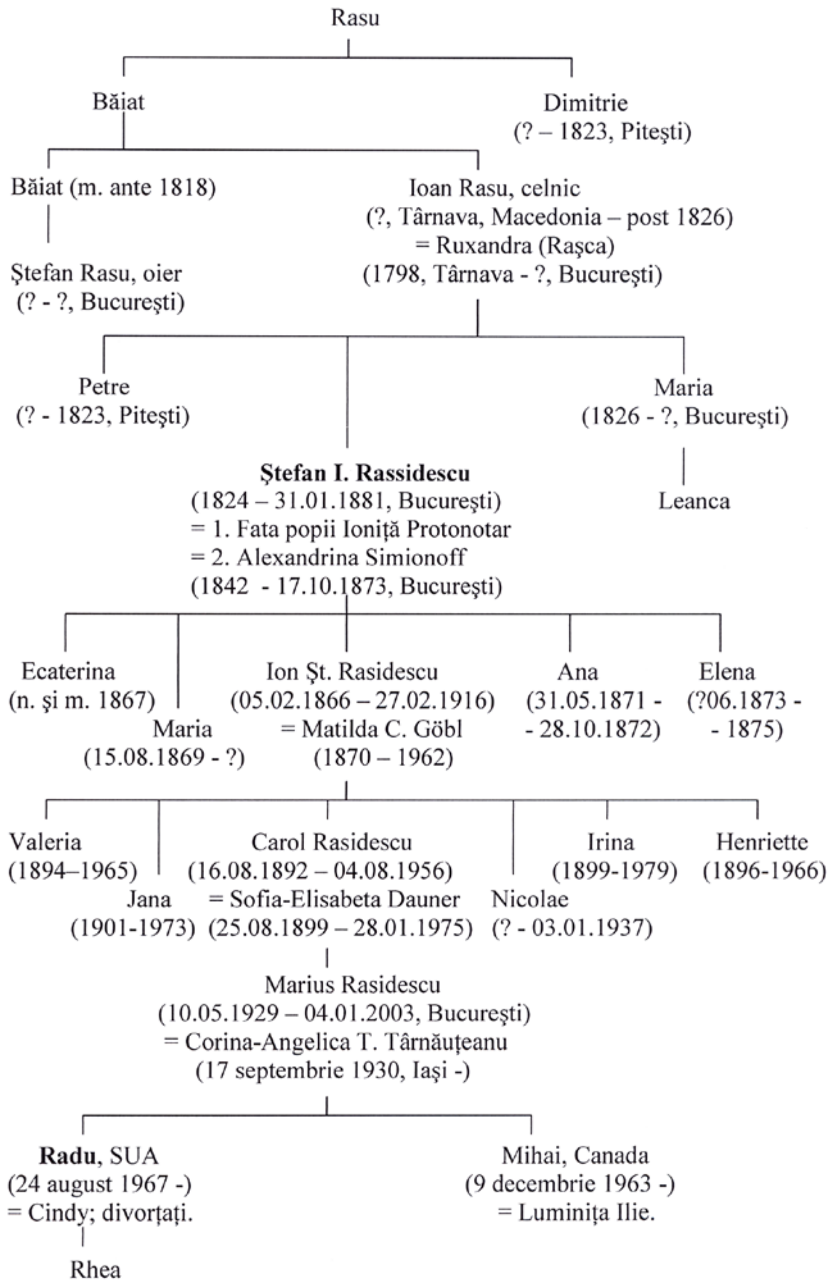

Fig. 1. Genealogia parţială a familiei Rasidescu.

În luna iunie 1859, Banca lui Nicolae Hristu a dat faliment; Ştefan I. Rassidescu a pierdut astfel contul pe care-l avea iar tipografia lui dă faliment. Au mai fost şi alte unităţi care au intrat în faliment. Un răsunător şi „mare faliment" au dat şi asociaţii Fr. Ohm şi Lurţ; este momentul în care Ştefan Rassidescu le cumpără tipografia! Astfel a apărut „**Tipografia Naţională**" al cărei proprietar a fost fârşerotul nostru! Ea va fi lichidată în anul 1868, după ce s-a evidenţiat printr-o activitate plină de performanţe editoriale.

Obţine de la Stat, în 1862, dreptul de a tipări *Monitorul* şi se părea că lucrurile vor intra pe un făgaş normal. Tipografii erau bine plătiţi, cu 500 lei pe lună.

Ştefan I. Rassidescu avea o soră, Marghioala. În anul 1863, o mărită pe Leanca, fata surorii sale, cu un grec din Brăila şi-i dă 5.000 franci drept zestre.

Peste şase luni, grecul fuge cu bani cu tot şi nu a mai dat nici un semn de viaţă. În faţa unei asemenea lovituri, Ştefan Rassidescu n-a mai putut rezista psihic şi s-a îmbolnăvit de nervi.

La 25 ianuarie 1864 s-a însurat cu Alexandrina Simionoff, fata adoptivă a lui Theodor Simionoff Puzacoff. Acesta o fi rudă îndepărtată, poate, cu academicianul Ion Th. Simionescu!?

Theodor Simionoff Puzacoff s-a însurat, a doua oară, cu Sabina Cosminicina care o avea pe Alexandrina dintr-o căsătorie anterioară. Pe baza unor intrigi, socrul său, Theodor S. Puzacoff a încercat să-l despartă pe Ştefan Rassidescu de soţia sa Alexandrina dar n-a reuşit. Au avut împreună cinci copii dintre care trei au murit de mici.

În anul 1867, Ştefan Rassidescu a predat tipografia sa lui Theodor S. Puzacoff, din cauza datoriilor. Acesta a dat-o cu chirie lui Petre Cucu la suma de 5.000 franci. Valoarea tipografiei era de 180.000 franci. Tipografia merge prost în gestiunea lui Petre Cucu. Patronul, Theodor S. Puzacoff, o închide.

Ştefan I. Rassidescu este numit director, în anul 1867, la Imprimeriile Statului, funcţie în care a rezistat doar un an. În 1868, se asociază cu C.N. Rădulescu şi iau cu chirie tipografia lui Theodor S. Puzacoff din strada Academiei numărul 14 şi o ţin până în anul 1878 când socrul său - proprietarul - o vinde lui Ştefan Mihăilescu asociat cu Grigore Luis.

Între timp, Ştefan Rassidescu trăieşte o dramă: soţia sa Alexandrina a decedat la 17 octombrie 1873, după naşterea Elenei, din cauza unei injecţii cu morfină în doză mare, greşită.

În anul 1878, înfiinţează „**Noua Tipografie Română**" împreună cu C.N. Rădulescu, pe care o deţin până la decesul acestuia, survenit în 1880. Tipografia a fost, de fapt, numai pe numele lui C.N. Rădulescu pentru că Ştefan I. Rassidescu avea multe datorii. Tipografia a fost pierdută la licitaţie; ea a fost cumpărată cu 20.000 lei de Hagi Jecu. Între ei, se făcuse aranjamentul următor: Ştefan Rassidescu îi da bani lui Hagi Jecu să liciteze iar acesta trebuia să i-o dăruiască după aceea.

Ştefan I. Rassidescu a murit la 31 ianuarie 1881. Singurul său băiat, bunicul meu, Ion Şt. Rassidescu a fost căsătorit cu Matilda C. Göbl şi au avut împreună patru fete şi doi băieţi Unul dintre aceştia, Carol, a fost tatăl meu. Asta-i, pe scurt, povestea unui tipograf fârşerot. Numele îi rămâne scris pe cărţile care au apărut în tipografia lui".

După această lungă poveste, amabila noastră gazdă ne-a prezentat multe documente de familie; pe baza lor şi a altor surse de informare s-a putut elabora arborele genealogic din schemele redate în fig. 1 şi 2.

Ne-am propus a verifica, în limitele posibilului, datele din povestea de familie relatată mai sus. Semnalăm doar, spre edificare, o versiune a acţiunilor imperiale de culise de dinaintea anului 1821. Într-o discuţie avută cu Sterie V. Paris, în seara zilei de 22 ianuarie 1996 - la casa lui din Bucureşti, strada Zablovschi nr. 23 - vlahul, originar din Grămada - Giumaia de Sus (Bulgaria), îmi relata o poveste mai puţin cunoscută publicului larg:

„În anul 1820, s-a ţinut la Moscova o şedinţă masonică la care se hotăra soarta Ţărilor Române. Un spion aromân s-a ascuns după o perdea şi a aflat totul. Printr-un curier, a trimis veste lui Tudor Vladimirescu. Acesta a declanşat Revoluţia din 1821, înaintea grecilor lui Ipsilanti şi acesta a rămas pe planul al doilea”.

Sunt convins că această poveste se află consemnată şi în documente; altfel, în absenţa Revoluţiei din 1821, mişcarea eteriştilor s-ar fi soldat cu înfiinţarea unei „Grecii noi” pe pământurile noastre.

În ceea ce-l priveşte pe Hristide, un dascăl de la Hanul Grecilor, avem certitudinea că identificarea lui nu este dificilă. Un grec, Hristodor Butati, profesor de elină în Bucureşti, este menţionat ca atare în aprilie 1832. Documentele pomenesc şi de „Hristodor Craterasŭ, profesor” care moare de bătrâneţe la 16 august 1865, la venerabila vârstă de 80 de ani şi figurează în mitrica pentru decedaţi a Bisericii Spirea Veche din Bucureşti!

Decesul fârşerotului Ştefan Rassidescu nu a dus la eliminarea familiei sale din domeniul tipografic pentru că mesajul profesional şi patriotic a fost preluat de fiul său, Ion. Partenerul şi prietenul său de altădată, Francisc Göbl (1822, Viena - 3 ianuarie 1886, Bucureşti) a avut un fiu, Carol F. Göbl (1845-1916) care, la 16 aprilie 1876, a cumpărat, de la Dimitrie August Laurian, o tipografie aflată, în diferite perioade de timp, în proprietatea unor personalităţi cunoscute în epocă: Friederich Walbaum (1837-1846), C.A. Rosetti (1846-1848), Enrich Winterhalder (1848-1852), Ferdinand Ohm (1852-1857), C.A. Rosetti (1857-1873), Dimitrie August Laurian (1873-1876) ş.a.

Carol F. Gobl îşi făcuse ucenicia în tipografia din strada Nemţească (astăzi: Smârdan), pe care o patronau, împreună, Ştefan I. Rassidescu şi Josef Romanow. În anul 1890, Ion Şt. Rasidescu s-a căsătorit cu Matilda, fiica tipografului Carol Göbl[1].

Prin această căsătorie, Ion Şt. Rasidescu devine, în 1901, succesorul lui Carol[2] la tipografia din strada Doamnei nr. 16. După moartea lui, survenită în anul 1916, tipografia devine proprietatea fiului său, Carol I. Rasidescu. În anul 1919, se înfiinţează **Societatea „Cartea Românească**”, al cărei prim director general a fost desemnat Carol I. Rasidescu, pentru aportul adus cu marea sa întreprindere industrială şi comercială, integrată în noua şi complexa structură. Bunicul său, fârşerotul Ştefan I. Rasu, putea fi fericit, dincolo de mormânt, pentru succesul deplin al mesajului său!

---

[1] Vasile Romanescu, *Energii româneşti în industrie: Ştefan şi Ion Şt. Rasidescu. (Seria C, nr. 126. Cunoştinţe folositoare din lumea largă).* Editura „Cartea Românească”, Bucureşti, 1942 (Dedicaţie pe pagina 3: *„Doamnei şi Domnului Carol I. Rasidescu, Respectuos Omagiu şi devotament din partea fostului elev al Casei „Carol Göbl” S-sor Ion St. Rasidescu. Vasile Romanescu, 20 mai 1942*”).

[2] Virgiliu Z. Teodorescu. *Un parc centenar, Parcul Carol I.* Muzeul Municipiului Bucureşti. 2007, Bucureşti, p. 342 şi 343 (Ştefan I. Rassidescu a fost înmormântat la Cimitirul Bellu, figura 1, locul 4).

Printre actele familiei lui Ştefan I. Rassidescu se găseşte şi copia testamentului socrului său, Theodor Simionoff Puzacoff pe care-l publicăm spre a se racorda ca informaţii şi analize la alte documente cunoscute din epocă.

O primă verificare a datelor de stare civilă s-a făcut la Cimitirul Belu Ortodox unde, la Figura 1, Locul 4, se află „Cavoul Familiei Rasidescu"[3], o impresionantă construcţie. Pe cele patru plăci de marmură albă sunt inscripţionate următoarele informaţii:

1. Alexandrina Rasidescu † 19.09.1873
Ştefan Rasidescu † 02.02.1881
Ion Şt. Rasidescu † 27.02.1916
Dumitru Ion Moţoiu † 15.12.1923
Niculae I. Rasidescu † 03.01.1937
Silvia Gh. Netta † 14.02.1947
Carol Rasidescu † 04.08.1956
Prof. Gheron Netta † 27.08.1955
Marius I. Şt. Rasidescu † 05.01.2003.

2. Matilda I. Şt. Rasidescu 1870-1962
Col. Radu Davidescu 1896-1960
Jana Davidescu 1901-1973
Ştefan D. Moţoiu 1891-1978
Irina Moţoiu 1899-1979

3. Prof. dr. ing. Costin Şt. Moţoiu 1924-1996

4. Radu Niculescu-Buzeşti 1911-1990
Sanda Niculescu-Buzeşti 1923-1995
Henriette Netta 1896-1966
Valeria Mirea 1894-1965.

Deoarece evenimentele înregistrate în mitricele bisericeşti erau specifice ritualului religios (botezul, cununia şi înmormântarea), datele de mai sus au caracter orientativ.

În *Catagrafia* din anul 1838 a oraşului Bucureşti, am găsit în sectorul Galben, Mahalaua Popa Pătru, înregistrată mama lui Ştefan I. Rassidescu la poziţia 752, astfel:

„Raşca, sârb., 40 ani, văduvă, şăzătoare, pământeancă… Maria, sin, 12 ani"[4].

Rezultă că Ruxandra Rasu (= Raşca/Ruşca) s-a născut în anul 1798 iar fata ei, Maria, în 1826. Alte date referitoare la ele încă n-au fost identificate iar Vasile Romanescu nu le-a menţionat[5].

În depozitele A.N.R. - D.M.B. referitoare la starea civilă, s-au cercetat *Mitricele* din 1832-1864 de la Biserica Sfântul Nicolae Şelari, patronată de familia Rasidescu[6].

---

[3] *Ibidem.*

[4] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Catagrafii, Bucureşti, Galben - 83 I/1838, Mahalaua Popa Pătru, f. 133 v, poziţia 752.

[5] Vasile Romanescu, *op. cit.*

[6] Arhivele Naţionale ale României (A.N.R.) - Direcţia Municipiului Bucureşti (D.M.B.), Starea Civilă, Inventar 1652, Fond 78, Culoarea Roşu, Decese, 18 (686), Act nr. 974/1873; *Ibidem,* 19 (701), Act nr. 90/1881; Idem, Inventar 979, Fond 78, Mitrice, Culoarea Roşu, Biserica Sf. Nicolae Şelari, Căsătorii, 278/1832 -1864, f. 181 v. şi 182.

În condica de *Cununaţi*[7], tipograful Ştefan Rassidescu este înregistrat ca naş, în ziua de 16 iulie 1861, alături de naşa Elena Gheorghiu, la căsătoria lui „Dumitru sin Vasile, tipograf, de 24 ani” cu tânăra „Ecaterina sin Ioan Perieţeanu, de 15 ani”.

Se reţine că la Biserica Sf. Nicolae Şelari a fost, în anii 1840-1860, „preot Ioniţă Protonotar”, fostul său socru din prima căsătorie! Tot la această biserică s-a aflat până la Revoluţia din 1989, icoana Maicii Domnului, piesă de patrimoniu splendidă, de mari dimensiuni şi ferecată în argint, dăruită de Carol I. Rasidescu.

Aceeaşi sursă[8] ne spune că la 26 ianuarie 1864, s-a oficiat cea de a doua cununie a mirelui „Ştefan Rasidescu, fiul răp. Radŭ, tipograf”. Evident, tatăl său a fost răposatul Rasu!

La „Vârsta mirelui” s-a notat: „1824/40”; are, deci, 40 ani şi s-a născut în anul 1824! Locuinţa o avea în mahalaua Sf. Nicolae.

Mireasa „Alessandrina, fiica d. Ioan Simion, neguţător” este „de ani 18” şi locuieşte în mahalaua Silivestru. Tatăl vitreg al miresei este Theodor Semenoff Puzacoff, după cum rezultă din testamentul său.

Acest document de cununie ne rezervă, ca surpriză, numele naşilor: Ion Ghica şi soţia sa, Alecsandra Ghica „născută Mavru” care au locuinţa în mahalaua Stejaru!

Avem, în această pagină de cununie, dovada strânselor legături dintre Ştefan I. Rassidescu şi Ion Ghica, datând încă din 1848 şi consolidate după Unirea Principatelor. La **Tipografia Naţională „Stefan Rassidescu**”, Ion Ghica a publicat, în anul 1865, o carte utilă din domeniul unităţilor de măsură[9].

Data de 26 ianuarie 1864 este cea a cununiei; căsătoria a avut loc, oficial, cu o zi mai înainte după cum se menţionează: „Data peciului (biletului): 25 ianuarie 1864, Nr. 39”.

În registrele de *Stare Civilă* pentru *Morţii* din „Circumscripţia I de Roşu” se află actele de deces pentru Alexandrina[10] şi Ştefan Rassidescu[11] din care se obţin informaţii inedite despre aceştia.

Alexandrina a decedat în ziua de 17 octombrie 1873, la 31 ani, în locuinţa sa din strada Sfinţilor, suburbia Popa Herea. Soţul ei, Ştefan Rassidescu este unul din martori şi îşi declară vârsta de 48 ani.

La 2 februarie 1881 se consemnează moartea lui „Ştefan Rasidescu, în etate de şasezeci şi cinci ani, tipograf, văduv, născut şi domiciliat în Bucureşti, decedat alaltăieri la orele şase antemeridiane în casa sa din suburbia Kreţulescu strada Academiei No. 15”.

Unul din cei doi martori a fost „Petre Simionescu de 42 ani, funcţionar, din strada Venera No. 7, cumnatul decedatului”. Cel de al doilea martor, Gavril Constantinescu, are tot 65 ani ca şi defunctul!

Analiza comparativă a actelor de stare civilă şi a altor surse[12] ridică două semne de întrebare.

---

[7] *Ibidem*, f. 181 v. şi 182.
[8] *Ibidem.*
[9] Ghica, I. *Vademecum al inginerului şi al comerciantului. Greutăţi şi măsuri, formule întrebuinţate în ingineria civilă şi militară şi în comerciu.* Bucureşti. Tipografia Naţională „Stefan Rassidescu”, 1865.
[10] A.N.R. – D.M.B., Starea Civilă, Inventar 1652, Fond 78, Culoarea Roşu, Decese, 18 (686), Act nr. 974/1873.
[11] *Ibidem*, 19 (701), Act nr. 90/1881.

În primul rând, Ştefan I. Rassidescu declară, în ziua de 25 ianuarie 1864, la a doua căsătorie, că este născut în 1824 şi are 40 ani, vârstă care se confirmă şi la 17 octombrie 1873 când, în calitate de martor, declară că are 48 ani.

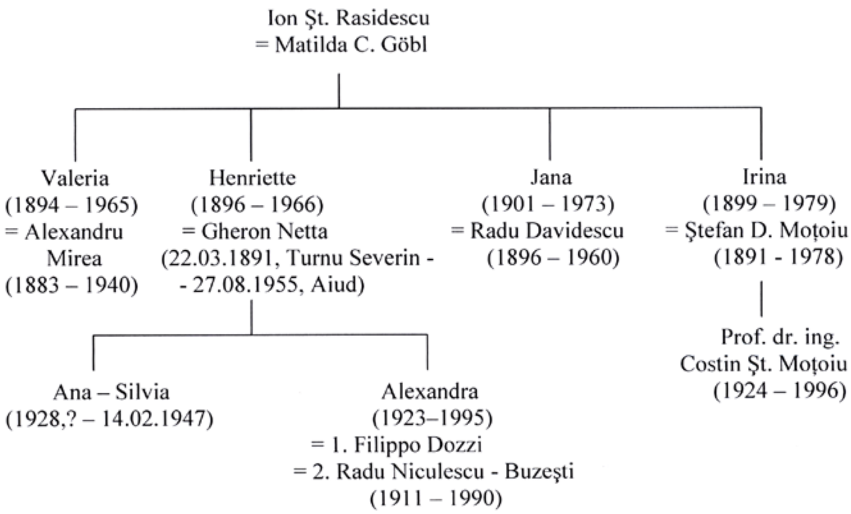

Fig. 2. Arborele genealogic al familiei Rasidescu
(Secvenţă de completare a fig. 1).

Actul de deces din 2 februarie 1881 consemnează că decedatul „Ştefan Rasidescu în etate de şasezeci şi cinci de ani” s-a născut în anul… 1816 şi această sursă a fost folosită şi de Vasile Romanescu[13], în 1942! Ori, dacă s-a născut în 1824 atunci, la data decesului său - 31 ianuarie 1881 - ar fi avut… 56 ani, nu 65 cum au declarat martorii.

Concluzia noastră este că anul 1824 este anul probabil al naşterii sale, mai ales că sora lui, Maria, s-a născut în 1826. Unul din martori are… 65 ani şi confuzia s-ar fi putut face de către ofiţerul *Stării Civile*!

În al doilea rând, Alexandrina Rasidescu a declarat la căsătorie că are 18 ani iar la deces i se consemnează vârsta de 31 ani. Anul naşterii sale ar fi 1846 sau, respectiv, 1842. Fratele său, Petre Simionescu, se născuse în anul 1839! Concluzia noastră este că Alexandrina, rămasă orfană de tată, s-a născut în anul 1842.

Actele de stare civilă[14] conţin şi alte inexactităţi specifice timpului şi intereselor de moment (cochetărie feminină; lipsa actelor de cetăţenie –

[12] Vasile Romanescu, *op. cit.*
[13] *Ibidem.*
[14] A.N.R. - D.M.B., Starea Civilă, Inventar 1652, Fond 78, Culoarea Roşu, Decese, 18 (686), Act nr. 974/1873; *Ibidem*, 19 (701), Act nr. 90/1881; Idem, Mitrice, Culoarea Roşu, Biserica Sf. Nicolae Şelari, Căsătorii, 278/1832 – 1864, f. 181 v. şi 182.

„înpământenire”; ignorarea originilor; declaraţii eronate ale unor martori; lipsa de exigenţă a ofiţerilor de stare civilă, sub presiunea evenimentelor etc.).

Ca urmare a convorbirilor noastre cu doamna Corina-Angelica T. Rasidescu (născută Târnăuţeanu) şi a consultării unor surse[15], se pot formula unele precizări cu privire la descendenţii tipografului fârşerot Ştefan I. Rassidescu, unii dintre ei figurând pe plăcile de marmură menţionate mai sus, anume:

1. Dumitru Ion Moţoiu a fost un copil, înmormântat la 15 decembrie 1923;

2. Silvia Gh. Netta a fost fiica profesorului Gheron Netta şi a soţiei sale, Henriette I. Şt. Rasidescu; a murit de paralizie la 19 ani şi a fost înmormântată la 14 februarie 1947;

3. Prof. dr. Gheron Netta (22 martie 1891, Turnu Severin - 27 august 1955, Aiud), cadru didactic la Academia Comercială din Bucureşti, a fost Ministru de Finanţe în perioada 1 aprilie – 23 august 1944. Este arestat la 18 mai 1946 şi condamnat la 10 ani muncă silnică şi confiscarea averii. Data decesului său este simbolică pentru că familia a fost informată, oficial, cu foarte mare întârziere. Se susţine că ar fi murit la Gherla! Gheron Netta „a dispus centralizarea rechiziţionărilor abuzive făcute de armata germană, trecându-le pe listele de aprovizionare a acesteia şi a impus Germaniei ca aprovizionarea trupelor sale să fie plătită în aur prin băncile unui stat neutru (Elveţia)”.

La 25 iulie 2000, moştenitoarele: Netta Ana-Silvia şi Constantin Ileana-Rodica au obţinut restituirea proprietăţilor lui Gheron Netta din Bucureşti, sectorul 1, str. Nicolae Golescu nr. 14 (39 apartamente) şi str. Franklin nr. 7 (37 apartamente), confiscate de regimul comunist;

4. Jana I. Şt. Rasidescu a fost soţia colonelului Radu Davidescu;

5. Irina I. Şt. Rasidescu s-a măritat cu Ştefan D. Moţoiu şi fiul lor este prof. univ. dr. ing. Costin Şt. Moţoiu, o personalitate celebră a Institutului Politehnic din Bucureşti;

6. Valeria I. Şt. Rasidescu s-a căsătorit cu medicul Alexandru Mirea (1883 - 1940) care a avut „Băile Dr. Alexandru Mirea, str. Italiană 4”, unde locuia în 1933, ca proprietar. Alexandru Mirea a fost[16] fratele sculptorului Dimitrie Mirea (1864, Câmpulung, jud. Muscel - 1942, Bucureşti) şi al pictorului George Demetrescu-Mirea (1852, Câmpulung - 1934, Bucureşti);

7. Henriette I. Şt. Rasidescu şi soţul ei, prof. dr. Gheron Netta, au avut două fete: Ana-Silvia şi Alexandra;

8. Alexandra (Sanda) Gh. Netta a fost căsătorită cu un italian, proprietarul **Fabricii de Salam *„Filippo Dozzi”*** din Sinaia, în care se fabrica „salamul de Sibiu” după reţeta unor fete din Sibiu, angajate de el. În timpul celui de al doilea război mondial, proprietarul Filippo Dozzi a angajat şi militari italieni din Lagărul de Prizonieri nr. 15 din localitatea Oeşti - Argeş[17].

---

[15] Gheorghe Bezviconi, *Necropola Capitalei*, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Bucureşti, 1972.
[16] *Ibidem.*
[17] Tiuţa Drugău, *Viaţa cotidiană, starea de spirit şi comportamentul militarilor italieni internaţi la Oeşti - Argeş. Controalele efectuate în lagăr*, „Orizont XXI“, Anul III, nr. X, 2008, p. 59.

ŞTEFAN RASIDESCU

ION ST. RASIDESCU

CAROL I. RASIDESCU

GHERON NETTA

Fig. 3. Membri marcanţi ai familiei Rasidescu.

Alexandra Gh. Dozzi a fost întemniţată timp de trei ani, 1951-1953, fără proces şi a fost supusă unor tratamente inumane în închisorile: Malmaison, Ghencea, Târgşor şi Mislea. Este obligată, la eliberare, să divorţeze de Filippo Dozzi care fusese expulzat în Italia, imediat după 1950.

Arhitecta Alexandra (Sanda) Gh. Netta s-a căsătorit, a doua oară, cu inginerul Radu Niculescu-Buzeşti. Acesta a fost arestat, la rândul său, şi întemniţat la Sighet în perioada 1947-1957 şi i s-a fixat, apoi, domiciliul obligatoriu la Însurăţei - Rubla din judeţul Brăila.

9. Sofia-Elisabeta Dauner era soţia lui Carol I. Şt. Rasidescu. Fiind de religie protestantă, ea a fost incinerată la Crematoriul Cenuşa în ziua de 30 ianuarie 1975.

10. Impresionanta construcţie care a adăpostit Societatea de Editură şi Arte Grafice „Cartea Românească" din Bulevardul Carol I, nr. 3-5, cu „cea mai vastă librărie de detaliu din Europa"[18] şi care avea sucursale în: Braşov, Cluj, Chişinău etc., a fost distrusă în totalitate ca urmare a unui act de sabotaj, prin explozia unei încărcături de dinamită amplasată în subsolul clădirii. Sabotorii au fost duşmanii cărţii româneşti!

Pe baza datelor de mai sus, au fost întocmite schemele din figurile 1 şi 2, secvenţe ale arborelui genealogic al familiei Rasidescu. Să nu excludem ipoteza că şi generalul Aristide Razu (1868-1950) face parte din acelaşi neam, Rasu! Iar *Grădina Raşca* de care aminteşte memorialistul Constantin Beldie, conservă, oare, numele Ruxandrei Rasu?! Iar *Grădina Raşca*, de care pomeneşte memorialistul Constantin Beldie, conservă, oare, numele Ruxandrei Rasu?! Impresionanta pleiadă de personalităţi de mare anvergură generate de această familie de fârşeroţi – la origine – impune respect şi a intrat în istorie pentru că a creat istorie. Din această celebră familie s-au ridicat creatori în tehnică, ştiinţă şi cultură, patrioţi autentici prin ceea ce au făcut şi au apărat; unii membri ai acestei familii au căzut victime ale opresiunilor declanşate de către regimul bolşevic instalat cu forţa armelor de către ocupanţii ruşi, după 23 august 1944.

În povestea tipografului fârşerot vom regăsi ecourile unei lumi dintr-un spaţiu răvăşit de convulsii politice. Ocupaţiile militare străine au condamnat populaţia românească, şi nu numai, la înapoiere şi subdezvoltare. Efectele dezastruoase ale politicii de jefuire sistematică dusă de imperiile vecine au fost depăşite cu greu. Uneori, am aplicat metoda retragerii în celebrele „ierni ale istoriei" dar n-am cedat. Ca întotdeauna în istoria sa, poporul român a găsit forţa de a supravieţui şi de a-şi clădi, în final, un stat modern cu destin european.

[18] *Abonaţi S.A.R. de telefoane. Noembrie 1933. Lista 1. Bucureşti şi jud. Ilfov,* Editura „Cartea Românească", Bucureşti – 56.346.

Anexă

Testamentul supusului rus Theodor Semenoff Puzacoff, făcut la 22 iulie 1875 în Bucuresci

În numele Preasfintei şi Nedespărţitei Treimi: a Tatălui, a Fiului şi a Sfântului Duh, amin;

Aflându-mă deja într-o vârstă înaintată şi dorind a limpezi afacerile mele, fiind încă în deplină sănătate şi perfectă raţiune, fără orice forţare străină, astăzi m-am decis să fac acest al meu testament.

Sunt născut în guvernământul Nijni Novgorod, în judeţul Arzamas, satul Viezdnaia Sloboda (astăzi Volosti). Tatăl meu se numea Simion Mihailovici Puzacoff, iar maica mea Pelaghia Ivanovna.

Am fost însurat având de soţie pe Ana Vasilievna Galeatchina; de la această căsătorie mi-a rămas o fiică legitimă numită „Pelaghia"; ea s-a măritat luând de soţ pe Laurenţiu Crasnoscecoff din acelaşi sat iar eu, în urma mai multor neînţelegeri ce am avut cu proprietarul, în anul 1835 am părăsit ţara natală, pe soţia şi fiica şi am plecat în Moldova iar de acolo am trecut în urmă la Bucuresci în anul 1847 sau 1848.

Aflând că soţia mea a încetat din viaţă, m-am însurat aici luând de soţie pe d-na Sabina Cosminicina văduvă. Din această căsătorie n-am avut copii dar Sabinei, soţiei mele, îi rămăsese din prima sa căsătorie un fiu anume Petru şi o fiică, Alexandrina. De la a doua soţie am primit dotă patruzeci sau cincizeci galbeni. După moartea soţiei mele Sabina, am însurat pe fiul ei Petre cu Maria, fiica supusului român d-lui Procopie Dumitrescu, dându-i ca dotă în bani două mii patru sute galbeni şi pe lângă aceasta l-am întreţinut trei ani pe comptul meu, făcându-i asemenea şi ajutor cât mi-a stat prin putinţă; pentru casă, el şi până astăzi n-a plătit nimic.

Pe fiica Alexandrina am măritat-o cu d-l Rassidescu şi ei i-am dat o dotă convenabilă, după cum se poate vedea din actul dotal legalizat de onor Tribunal de Ilfov S. III.

Tot ce am făcut în folosul acestor doi copii, ai soţiei mele din a doua căsătorie, am făcut-o de buna mea voinţă pentru stima ce am purtat către răposata mama lor şi dragostea pentru dânşii iar nicidecum prin obligaţiune.

Toată averea mea am făcut-o eu, singur, fiindcă de la părinţii mei n-am primit nimic şi de aceea mă socotesc în drept d-a dispune de dânsa cum doresc şi precum Dumnezeu mă va povăţui pe mine păcătosul. Iată sufleteasca mea dorinţă:

Dacă Dumnezeu îmi va binevoi ca să se îndeplinească această a mea dorinţă fiind eu în viaţă, atunci rog şi implor în numele Sfântului şi Atotvăzătorului Dumnezeu şi al Preacuratei şi Imaculatei Sale Maici ca, după moartea mea, să mi se îndeplinească cu cea mai mare esactitudine de acela pe care Dumnezeu şi soarta-l vor destina a administra această avere, fiindcă noi toţi suntem muritori şi luaţi din ţărână unde ne vom şi întoarce;

Ferească Dumnezeu dacă ar voi cineva să violeze minim din acest testament, acela să fie anatema şi blestemat în această viaţă şi cea viitoare, să moară cu moartea lui Iuda şi să fie prenumărat printre participatorii lui.

Ultimele şi sincerile mele dorinţe şi voinţa se cuprinde în următoarele:

I. A se funda în satul Viezdnaia din guvernământul Nijni Novgorod, judeţul Arzamas, o şcoală model cu două clase, toată lucrată de zid şi învelită cu tinichea albă, pentru a cărei construcţiune las zece mii ruble argint şi orânduiesc îngrijitori la această construcţiune pe locuitori din satul Viezdnaia, pe dumnealor: Sergiu Vasilievici Vezorov, pe nepotul meu Alecsie Ivanov Talanov şi pe fraţii mei, Ivan şi Vasile Puzacoff.

II. Pentru întreţinerea edificiului, lefile profesorilor, ale servitorilor şi alte trebuinţe ale şcoalei, las treizeci mii ruble argint care se vor păstra în depozit la Banca Populară numită Nicolaevscaia din Nijni Novgorod, pentru eternitate, ca din procentele acestui capital să se libereze pe fiecare an pentru întreţinerea şcoalei câte una mie patru sute ruble argint; iar escedentul procentelor se va adăoga la capital. Şi când cu acest mod, capitalul lăsat de mine, prin adăogirea anuală la dânsul a unei părţi din procente, va ajunge la cifra de patruzeci şi cinci mii ruble argint, atunci şi cuantumul hotărât din procente pentru întreţinerea sau mărirea şcoalei fundate de mine se va putea mări, având în vedere necesităţile, cheltuind la cea mai neapărată trebuinţă, nicidecum însă mai mult şi nici într-un caz decât numai trei părţi din procentele capitalului, făcând ca să rămâie necontenit şi să se capitalizeze restul procentelor, adică nicidecum mai puţin de o a patra parte, urmând după aceiaşi regulă şi pe viitor când capitalul iar se va mări considerabil.

III. Numitei mele fiice Pelaghia Fedorovna, iar după bărbat Crasnoscecova, care locuieşte în acelaşi sat Viezdnaia, îi las şase mii ruble argint cu această condiţiune: capitalul se va păstra la aceeaşi Bancă Publică Nicolaevscaia din Nijni Novgorod, iar procentele acestui capital se vor primi anual de doamna Pelaghia Crasnoscecova, după a căreia încetare din viaţă, aceleaşi procente vor trece în folosul fiicei sale /astăzi domnişoara Evdochia Crasnoscecova) cât va trăi, iar după moartea ei, acest capital cu procentele lui se vor adăoga la capitalul şcoalei fundate de mine în satul Viezdnaia, neavând dreptul să se folosească niciodată cu acele procente cealaltă fiică a doamnei Crasnoscecova anume Ana care este măritată cu domnu Zinovie Sciulpencoff, pentru că aceasta din urmă a fost dotată de mine la măritişul ei.

IV. La doi fraţi ai mei, Ivan şi Vasile Semenov Puzacovi, las fiecăruia câte trei mii ruble argint iar la caz de moarte a unuia dintr-înşii sau a amândourora, până la aducerea la îndeplinire a prezentului testament, partea fiecăruia se va împărţi egal între ai lui sau ai lor moştenitori.

V. Las surorei mele Ecaterina Talanova trei sute ruble argint; la două fiice ale răposatului meu frate Alecsie Semenov Solodovnicov, Evdochia şi Maria, las câte una sută cincizeci ruble argint şi la două fiice ale răposatei mele surori, Evdochia Semenovna Lanina, câte una sută cincizeci ruble argint.

VI. Typografia mea plasată în casa domnului Lahovary pe strada Podul Mogoşoaii, este dată de mine în arendă d-lui C. Rădulescu pe termen până la 1 aprilie 1877, carele este obligat prin contract să-mi plătească câte 750 galbeni pe an, rambursându-mi pe fiecare lună câte 2000 lei vechi. Această typografie, după espirarea termenului de arendare, să se vânză în mod economic şi cu banii încasaţi să se cumpere obligaţiuni de-ale Statului român, care se vor depune spre conservare la Agenţia Diplomatică şi Consulatul General al Rusiei la Bucureşti şi procentele după dânsele a le adăoga pe fiecare an la capital până ce va ajunge la majoritate cel mai mare dintre patru

moştenitori ai răposatei fiice mele vitregi, Alecsandrina (numită după bărbat, Rassidescu) căruia, în ziua când va deveni major, să i se facă partea egală cu ceilalţi din capitalul efectiv aflat atunci.

Tot în acest mod se va urma şi cu ceilalţi copii ai numitei mai sus fiicei mele vitrege. La caz de moarte a acestor copii, acest capital în întregul lui va trece în stăpânirea vitregului meu fiu, Petre Simionescu şi a copiilor lui în vecinică stăpânire.

VII. Ca executori testamentari şi executori ai prezentului meu testament designez pe dumnealor: Consilier de Colegiu, Ioan Constantinovici Riga, pe fiul meu vitreg Petre Simionescu şi pe cumnatul său , domnul Ion Procopie Dumitrescu, pe care îi rog a îngriji pentru executarea punctuală a ultimei mele voinţe espusă într-acest testament sub privigherea generală a domnului agent diplomatic şi consul general imperial al Rusiei în Bucuresci , căruia-i dau dreptul de a resolva toate neînţelegerile care ar putea să se isce între executorii testamentari ce am designat; în caz de moarte a acestora să îi înlocuiască cu alte persoane de confienţă.

VIII. Casa mea de zid situată în oraşul Bucuresci în Culoarea de Galben, suburbia Silivestru, strada Venerei No. 7, cu toate ale casei, las în deplină stăpânire din neam în neam fiului meu vitreg Petre Simionescu.

IX. Efectivul capitalului meu în momentul de faţă constă din: una sută douăzeci şi cinci mii cinci sute franci în obligaţiuni Oppenheim; una sută patruzeci mii franci în obligaţiuni domeniale române; patruzeci mii franci în înscrisuri d-ale Creditului Funciar Rural; în total, trei sute cinci mii cinci sute franci.

X. Escedentul capitalului care va rămâne după repartiţiunea espusă mai sus să se trimită la aceeaşi Bancă Publică numită Nicolaevscaia care, din capitalul primit de dânsa va libera cinci mii ruble argint pentru clădirea unui edificiu care ar putea servi de ospiciu în acelaşi sat Viezdnaia pentru îngrijirea persoanelor de ambe sexe care nu vor avea mijloace de vieţuire; iar pentru întreţinerea acelui edificiu, încălzitul şi luminatul lui, câte trei sute ruble argint pe an din procentele capitalului rămas; iar escedentul procentelor să se capitalizeze şi după ce va creşte capitalul considerabil să se mărească după trebuinţă şi cuantumul din procente atât pentru mărirea edificiului cât şi pentru întreţinerea lui.

XI. Aceste donaţiuni le fac patriei mele în memoria zilei de 19 februarie anul 1861 şi doresc ca şcoala şi ospiciul să treacă sub augusta protecţiune a Majestăţii Sale Imperiala şi Regala Ducesă de Edinburg, Maria Alexandra, pentru eternitate.

XII. Fiindcă astăzi se găsesc în satul Viezdnaia două biserici ortodoxe: una cu patronul Maicii Domnului de Smolensk şi cealaltă a cimitirului cu patronul Sf. Serghie, las ca fiecare din aceste biserici să primească în fiecare an din procentele capitalului lăsat de mine în folosul ospiciului câte una sută ruble argint ca, cu aceşti bani, în fiecare an, în ziua de 19 februarie să se serbeze solenel un Tedeum de mulţumire în şcoala înfiinţată de mine în memoria Augustului autor al marelui eveniment „Desrobirea ţăranilor”.

Acest testament s-a scris după cuvintele testatorului de către Consilierul de Colegiu, Ivan Constantinovici Riga şi s-a prescris de către P. Simionescu.

Bucuresci, 22 iulie 1875

Certific prin semnătura mea proprie, fiind în deplină memorie, că acest testament al meu scris de Consilierul de Colegiu, Ivan Constantinovici Riga şi transcris de domnul Petre Simionescu, s-a scris după cuvintele mele. Bucuresci, 26 august 1875

(Semnat) Teodor Semenov Puzacoff

Martori: Asesorele de Colegiu, Luca Neaga

Secretar de Colegiu, Dumitrie Vrazarinov şi

Consilierul de Gubernie, Alecsandru Zolotarev.

Consulatul General al Rusiei în România certifică că acest testament al supusului rus domnul Theodor Semenov Puzacoff s-a semnat de însuşi testatore şi de martorii: Asesorele de Colegiu Neaga, Secretarul de Colegiu Vrazarinov şi Secretarul de Gubernie Zolotarev şi s-a transcris în condica actelor sub No. 78 Bucuresci, 2 august 1875. Semnat: Agentul diplomatic şi Consul General, Consilierul de Stat actual, I. Zinoviev.

Traducţia cuvintelor de pe plicul testatorului: „Într-acest plic se află testamentul meu, trei octombrie 1875. Semnat, Theodor Semenov Puzacoff".

Interpretariatul Ministerului de Esterne certifică conformitatea traducţiunii făcută la acest Interpretariat cu originalul scris în limba rusă.

Bucuresci, 2 iulie 1879

Interpret pentru limba rusă,

Semnat, Ioan Riga; citit (Indescifrabil)

Grefa Trib. Ilfov Sect. I Civile

Prezenta copie fiind conformă cu originalul se legalisează

Grefier (Indescifrabil)

FROM THE LIFE OF THE PRINTER ŞTEFAN RASSIDESCU, FÂRŞEROTUL

Abstract

The paper presents the life and the activity of Ştefan Rassidescu who was one of the most important printers of his times; as a proof there are the papers that were published under his authority.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

150 DE ANI DE LA NAŞTEREA LUI ION POSESCU (1858-1951) O PERSONALITATE MARCANTĂ A ORAŞULUI PITEŞTI ŞI A JUDEŢULUI ARGEŞ

MIRCEA CRĂCIUN*

Ion Posescu, face parte dintre personalităţile marcante ale judeţului Argeş, născute pe alte meleaguri, dar stabilite la Piteşti spre sfârşitul secolului al XIX-lea, unde pentru mai bine de jumătate de secol s-a implicat în viaţa economică, socială, politică şi culturală deţinând importante funcţii publice ca: preşedinte al Camerei de Comerţ Argeş, preşedinte al Sindicatului Viticultorilor din Argeş şi Muscel, primar al oraşului Piteşti, deputat de Argeş în Parlamentul Românie etc.

Ion Posescu (1858-1951)

Ion Posescu s-a născut la 28 aprilie 1858 (stil vechi) la Tg. Neamţ, fiind cel mai mare dintre cei trei copii[1], ai preotului Ioan Posa şi ai consoartei acestuia Elena, provenind dintr-o veche şi cunoscută familie de preoţi ortodocşi din Transilvania, zona Sibiului, care a fost nevoită sa se refugieze în Moldova după înăbuşirea răscoalei conduse de Horea, izbucnită în anul 1784, pentru a scăpa de prigoana nemeşilor, care îi acuzau că s-au alăturat răsculaţilor.

Primele clase le urmează la Şcoală Primară de Băieţi nr. 1 din Tg. Neamţ după absolvirea căreia este trimis de părinţi să urmeze Seminarul de la Socola - Iaşi, pentru a fi pregătit pentru cariera de preot ortodox conform tradiţiei familiei din care provenea.

Schimbarea numelui de familie din Posa în Posescu s-a petrecut în perioada când urma Seminarul Ortodox de la Socola - Iaşi, pentru a fi deosebit de un văr, care avea acelaşi nume şi prenume Ion Posa, care v-a ajunge mai târziu preot în oraşul Iaşi[2].

* Şcoala nr. 1, Piteşti.

[1] Ion Posescu (1858-1951) a avut un frate mai mic Vasile Posescu (1860-1938) care este tatăl filozofului Alexandru Posescu (1903-1991), profesor universitar la Facultatea de Filozofie - Universitatea Bucureşti şi o soră, Sevastiţa Posescu (1862-1906), căsătorită cu preotul ortodox Gheorghe Crăciun (1848-1931) din comuna Grumăzeşti-Neamţ.

[2] Pr. Ion Posa, este tatăl unui cunoscut medic din Iaşi - dr. Ştefan Posa.

Decesul timpuriu şi neaşteptat al tatălui, l-a determinat pe Ion Posescu, ca după absolvirea Seminarului de la Socola - Iaşi să se înscrie la un concurs şi să se angajeze ca funcţionar la C. F. R. în anul 1880, când această întreprindere de stat a luat naştere în România. Pentru meritele sale în îndeplinirea cu conştiinciozitate a sarcinilor de serviciu este remarcat şi avansat la funcţia de subinspector la C. F. R. Bucureşti, unde se stabileşte cu serviciul.

În vara anului 1888, călătorind cu trenul Orient-Expres de la Paris la Bucureşti, o cunoaşte pe viitoarea soţie, Victoria Bughianu, care se întorcea în vacanţă de la pensionul pe care îl urma în capitala Franţei. Victoria Bugheanu era unicul copil al negustorului piteştean Constantin Bugheanu şi a soţiei acestuia Carolina, care era sora mai mică a Mariei Teiuleanu[3], fondatoarea actualului Colegiu Economic „Maria Teiuleanu" din Piteşti. A fost o dragoste la prima vedere şi în cursul toamnei anului 1888, „moldoveanul" Ion Posescu, în vârstă de 30 de ani se căsătoreşte cu „munteanca" Victoria Bugheanu în vârstă de 16 ani, pentru o convieţuire ce a durat 63 de ani[4], până când moartea îi va despărţi.

Datorită prestigiului pe care Ion Posescu îl avea în rândul ceferiştilor, în martie 1896, este ales preşedintele „Cercului Impiegaţilor C. F. R.". din Bucureşti. Direcţia Generală a C. F. R. nu a admis ca funcţionarii inferiori să se organizeze şi ing. Emil Miclescu, director general adjunct[5], îl somează pe Ion Posescu, ca organizaţia pe care o conduce „să-şi înceteze activitatea, în cazul contrar îl ameninţă cu destituirea"[6]. Desfiinţarea brutală a „Cercului Impiegaţilor C. F. R." din Bucureşti i-a determinat pe ceferişti să găsească o altă soluţie de asociere, cum ar fi înfiinţarea unei societăţi culturale la Piteşti, care să coordoneze întreaga mişcare ceferistă din România.

La 5 aprilie 1896, la iniţiativa lui Ion Posescu, delegaţii ceferiştilor din întreaga ţară vin la Piteşti şi pun bazele „Societăţii Funcţionarilor C. F. R. - Cultura", care avea ca preşedinte de onoare pe profesorul Nicolae Miceseu[7], senator liberal de Argeş, partid de guvernământ la acea dată. Prima acţiune întreprinsă de societatea „Cultura" a fost întocmirea unui „Memoriu" adresat Ministrului Lucrărilor Publice[8], în condiţiile în care Direcţia Generală a C. F. R. mărise în acel an salariile funcţionarilor superiori, formaţi din ingineri, fără ca această mărire să se extindă şi asupra funcţionarilor inferiori, care formau majoritatea personalului din serviciul C. F. R., având salarii de mizerie[9].

---

[3] Maria Teiuleanu (1839-1922) este fondatoarea „Şcolii Profesionale de Fete Ion, Maria şi Constantin Teiuleanu" (1899), când şi-a donat jumătate din avere în memoria unicului copil, Constantin Teiuleanu, decedat la vârsta de 21 ani, când era student la Facultatea de Drept din Paris (1883).

[4] Victoria Posescu (1872-1968) rămâne văduvă, trăind până la vârsta de 96 ani, decedând la 28 aprilie 1968, de ziua de naştere a soţului său.

[5] Ing. Emil Miclescu era adjunctul ing. Anghel Saligny, care deţinea funcţia de Director General al C. F. R.

[6] „Calea ferată" din 1 februarie 1899, p. 25.

[7] Nicolae Micescu, profesor de ştiinţele naturii, a fost primul director al Gimnaziului de Băieţi din Piteşti, actualul Colegiu Naţional „Ion C. Bratianu".

[8] Ion Posescu primeşte sarcina de a întocmi acest „Memoriu" adresat Ministrului Lucrărilor Publice, după care o delegaţie a societăţii ceferiştilor „Cultura" pleacă prin ţară, reuşind pe parcursul a două luni să strângă 3552 de semnături dintre funcţionarii inferiori de la C. F. R. până la 1 noiembrie 1896, când memoriul este tipărit sub formă de broşură şi înmânat tuturor membrilor Parlamentului României.

[9] Ing. B. G. Assan, *C. F. R. - Administraţie culpabilă*, Bucureşti, 1898, p. 8, se precizează că: „444 funcţionari superiori, în majoritate ingineri, încasau un salariu lunar mai mare de 1.000 lei, în timp ce 9.000 funcţionari inferiori aveau un salariu lunar mai mic de 84 lei".

STATUTELE

SOCIETĂȚEĬ „CULTURA"

A

FUNCȚIONARILOR C. F. R.

FONDATĂ IN PITEŞTI

LA 5 APRILIE 1896

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA «NOUA» GR. PANAITESCU

19, PASAGIUL BĂNCEI NAȚIONALE, 19

1896

Coperta Statutului Societăţii „Cultura“, fondată la Piteşti, 5 aprilie 1896.

„Memoriul“ colectiv compus de Ion Posescu, într-un interval relativ scurt de timp, până la 1 noiembrie 1896, primeşte adeziunea a 3552 de ceferişti, care l-au semnat, reprezentând o treime din tot personalul C. F. R., fapt pentru care este tipărit sub formă de broşură, pentru ca revendicările să fie cunoscute de întreaga opinie publică, inclusiv de membrii Parlamentului României, care urmau să discute şi să aprobe bugetul de venituri şi cheltuieli destinat C. F. R.-ului.

Pentru ziua de 16 decembrie 1896, o delegaţie a funcţionarilor inferiori de la C. F. R. au solicitat în scris o audienţă lui Emil Porumbaru, ministru al lucrărilor publice, în subordinea căruia se afla Direcţia Generală a C. F. R., pentru a-i înmâna oficial „Memoriul“ însoţit de aproape patru mii de semnături, cât se strânsese până la acea dată, dar acesta refuză primirea delegaţiei ceferiste, când aceasta s-a prezentat la minister, comunicând printr-un funcţionar, că va primi acest document doar pe cale ierarhică, invitând delegaţia ceferiştilor să predea acel document directorului general al C. F. R.-ului, ing. Anghel Saligny. În urma refuzului primirii delegaţiei ceferiste în audienţă, agitaţia în rândul funcţionarilor inferiori de la C. F. R. a luat o mare amploare, presa anunţând că societatea „Cultura“ ar pregăti declanşarea grevei generale la C. F. R.[10]. Pentru a evita oprirea circulaţiei trenurilor, guvernul hotărăşte trimiterea

[10] Titu Maiorescu, Istoria contemporană a României, 1925, p. 361, pune pe seama „nepotrivitului titular al Ministerului Lucrărilor Publice - Emil Porumbaru, toată agitaţia creată la C. F. R., provocată în urma

do soldaţi de geniu în toate gările mai importante, care urmau să preia sarcinile funcţionarilor C. F. R., dacă aceştia urmau să declanşeze greva generală, preconizată de întreaga presă din România.

La 12 ianuarie 1897, Ion Posescu, Mihail Zamfirescu şi Constantin Theodoru, socotiţi liderii mişcării de la C. F. R. sunt destituiţi din serviciu printr-un decret regal, semnat de Emil Porumbaru, ministrul lucrărilor publice, publicat în Monitorul Oficial. Ion Posescu este destituit din serviciu, după ce servise cu credinţă C. F. R.-ul timp de 17 ani; continuă lupta pentru drepturile funcţionarilor acestei întreprinderi de stat, editând la Bucureşti, prima publicaţie a feroviarilor din România sub numele de „Calea ferată“ (1897-1899), primul număr al publicaţiei apare în ziua de 13 (25) martie 1897.

10 Bani Exemplarul

Anul I.—No. 1. Joui, 13 (25) Martie 1897.

ABONAMENTE
Pe un an. . . Lei 8.50
Pe 6 luni . . „ 5

Calea Ferată

ANUNCIURI
Pag. 4-a, 50 bani rîndul
„ 3-a, 75 „

Un numĕr vechiŭ 25 banĭ.

REVISTA SĔPTAMÂNALA

Un numĕr vechiŭ 25 banĭ.

APĂRAREA INTERESELOR STATULUĬ, ALE FUNCŢIONARILOR ŞI ALE COMERCIANŢILOR. — LEGISLAŢIE ŞI JURISPRUDENŢĂ. — STATISTICĂ. — STUDIĬ ŞI REFORME

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
84 — STRADA BUZEŞTI — 84

APARE JOIA

Scrisorile nefrancate se refuză.
Manuscriptele nepublicate se ard.

SUMARUL

Programul.—Alt aspect al căleĭ ferate.—Către abonaţi.—Pentru funcţionarii c. f. r.—Organizaţia căilor ferate.—Către cititori.—Scrisoarea de trăsură.—Memoriul funcţionarilor c. f. şi controversele.—Contra accidentelor.—Pentru serviciul comercial al c. f. r.—O dorinţă.—Repaosul de Duminecă la căile ferate.—O lămurire.—Nedumeriri budgetare.—Buletinul personalului.—Informaţiuni.—Tarife.—Licitaţiĭ.—Anunciurĭ.

Programul nostru

Mişcarea funcţionarilor căilor ferate pentru îmbunătăţirea stăreĭ lor, pe de o parte, iar pe de alta, lipsa unuĭ organ de publicitate pentru tratarea chestiunilor comerciale relative la căile ferate, ne aŭ decis a înfiinţa această revistă.

Prin ea vom vulgariza cât maĭ în larg cunoştinţele asupra funcţionăreĭ căleĭ ferate;

Vom publica şi comenta regulamentele de transport, şi tarifele căleĭ ferate;

Vom publica toate modificările tarifelor, combătênd defectele lor;

Vom publica toată legislaţia comercială a căilor ferate;

In materie de transport pe calea ferată, jurisprudenţa noastră fiind încă săracă, vom publica extrase din jurisprudenţa franceză şi germană;

Vom divulga şi vom combate necontenit arbitrarietăţile şi abuzurile observate la căile ferate ori şi de unde ar veni ele;

Vom stărui energic pentru buna-stare a întregului personal al căilor ferate;

Vom publica aceea ce se petrece la căile ferate române precum şi aceea ce se discută prin revistele streine, cu privire la inovaţiunile şi reformele introduse în serviciile de exploatare comercială, precum şi toate dispoziţiunile utile relative la personal;

Asemenea vom publica licitaţiile pe care le vom crede maĭ importante în interesul comerciuluĭ şi al industrieĭ.

In asemenea condiţiunĭ, suntem convinşĭ că această publicaţiune, specială în chestiunĭ de transport pe calea ferată, va acoperi un gol în ziaristica română.

DIRECŢIA

ALT ASPECT AL CĂLEI FERATE

Câştigul timpuluĭ şi suprimarea spaţiuluĭ, extenziunea comerciuluĭ lumeĭ, desvoltarea industrieĭ, fuziunea raporturilor economice dintre state şi continente, avêntul civilizaţiuneĭ, condensarea vieţeĭ umane! Iată aceea ce este calea ferată.

Dar, privită sub un *alt aspect*, această invenţiune măreaţă, poate cea maĭ măreaţă a secoluluĭ al XIX, invenţiune care conlucrează la înfrăţirea ginţilor şi la pacea universală şi care este facla civilizaţiuneĭ ideale, se pare că nu se menţine la nivelul scopuluĭ eĭ sublim.

Dacă bandele de hoţĭ, briganziĭ, carĭ odinioară se aţineaŭ la drumul mare, aŭ pierit, dacă rizicul în transportul mărfurilor s'a înlăturat aproape cu totul, şi dacă călĕtoriĭ, astă-zĭ, numaĭ aŭ nevoe să'şĭ facă testamentul când transacţiunile comerciale saŭ afacerile familiare îĭ silesc să se aventureze în călĕtoriĭ lungĭ, apoĭ nu este maĭ puţin adevĕrat că aceeaşi invenţiune a devenit chinul uneĭ alte clase de oamenĭ şi mediul unor nouĭ speciĭ de boale pentru aceĭ carĭ, în lupta pentru existenţă, aŭ fost nevoiţĭ să'şĭ lege viaţa cu acea a serviciuluĭ aspru, greŭ şi peste mĕsură de ingrat al căilor ferate.

Pentru oamenii sĕĭ, vorbesc de ţara noastră, administraţia căilor ferate nu se îngrijeşte nicĭ atâta cât s'ar îngriji un aşa zis boier, de calul luĭ de călărie. Lucrătorul căleĭ ferate, căcĭ lucrătorĭ sunt toţĭ, orĭ că muncesc cu braţele orĭ cu mintea, se sting, expiră în floarea vêrsteĭ din cauza

Primul număr al publicaţiei „Calea Ferată“.

refuzului de a primi în audienţă o delegaţie a funcţionarilor C. F. R., care urma să-i înmâneze „Memoriul“ colectiv, ce purta semnătura a circa patru mii de funcţionari inferiori.

Publicaţia franceză: „Encyclopédie des professions libérales et du monde officiel", analizând activitatea liderului mişcării ceferiste Ion Posescu, destituit pe nedrept de la C. F. R., dar care a continuat lupta prin intermediul revistei „Calea ferată", precizează că: „a făcut-o deoarece, drepturile muncitorilor feroviari au fost călcate în picioare"[11].

În articolul introductiv: „Programul nostru", apărut în primul număr al revistei „Calea ferată" sunt expuse motivele ce au dus la apariţia publicaţiei: „mişcarea funcţionarilor căilor ferate pentru îmbunătăţirea situaţiei lor pe de o parte, iar pe de alta, lipsa unui organ de publicitate, relativ la căile ferate, ne-au decis la înfiinţarea acestei reviste"[12]. Revista „Calea ferată" îşi propune: „să divulge şi să combată toate abuzurile ivite la C. F. R., ori de unde ar veni ele"[13].

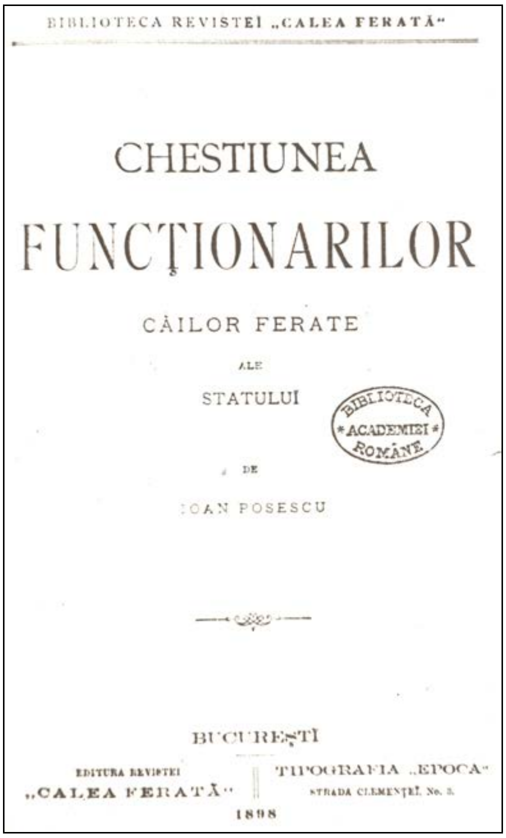
Printre primii colaboratori ai lui Ion Posescu în editarea acestei publicaţii amintim pe Constantin Theodoru, fostul vicepreşedinte al Societăţii Funcţionarilor C. F. R. „Cultura", fost şef al Gării Piteşti, care în anul 1897 publică şi o carte: „Amintiri", făcând referiri la lupta dusă pentru drepturile ceferiştilor şi marele scriitor Ion Luca Caragiale, care în octombrie 1898, a publicat în revista „Calea ferată", schiţa: *Un pedagog de şcoală nouă*, precizând că: „a scris-o într-un moment în care se vorbeşte de o reformă în şcolile cefereului aflate în suferinţă"[14].

Prietenia dintre Ion Posescu şi marele dramaturg I. L. Caragiale a fost foarte benefică pentru literatura română, deoarece multe dintre întâmplările petrecute la C. F. R. în cei 17 ani de serviciu, povestite de primul, sunt notate de marele dramaturg şi apoi cu talent literar sunt redate în schiţele sale, cu referire la C. F. R., aşa apărând operele literare: *D-l Goe*, *Bubico*, *Tren de Plăcere*, *Acceleratul nr. 17*, *C. F. R.* etc.

Construcţia unor noi căi ferate în România, printre care necesitatea construirii căii ferate Paşcani - Tg. Neamţ, a fost cerută autorităţilor de către Ion Posescu încă din anul 1897, publicând mai multe articole în acest sens, inclusiv un memoriu colectiv al cetăţenilor din oraşul Tg. Neamţ, oraşul natal, dar construirea şi darea în folosinţă a acestei căi ferate s-a făcut de-abia în anul 1988, adică după 91 ani, fiind ultima cale ferată data în folosinţă până acum în România[15].

În anul 1898, Ion Posescu a publicat lucrarea: *Chestiunea funcţionarilor căilor ferate ale statului*, socotită de critica de specialitate că este: „cea mai documentată lucrare, în descrierea situaţiei sociale de la C. F. R.[16] aducând noi dovezi, în argumentarea justeţei cererilor ceferiştilor prin „Memoriul" colectiv, la care am făcut referire şi pe care îl putem reconstitui, după ce exemplarul original cu semnăturile, aflat în arhiva Ministerului Lucrărilor publice, a fost dus în anul 1916 la Moscova, împreună cu alte documente din arhiva acestui minister cât şi al altor ministere, alături de Tezaurul României, nemaifiind restituit.

[11] „Encyclopédie des professions libérales et du monde officiel", p. 286.
[12] „Calea ferata", nr. 1 din 13(25) martie 1897, p. 1.
[13] *Ibidem.*
[14] Magazin istoric, nr. 4 (573), I, Moştenire urmaşilor, p. 93.
[15] Calea ferată Vâlcele-Râmnicul Vâlcea, a cărei construcţie a început în acelaşi timp cu calea ferată Paşcani-Tg. Neamţ, nu s-a mai finalizat, fiind mult mai complexă, fiind trecută construcţia în conservare.
[16] Însemnări, Niculescu-Telega, Economia Naţională, nr. 6, 1898, p. 351.

BIBLIOTECA REVISTEI „CALEA FERATĂ"

CHESTIUNEA
FUNCŢIONARILOR
CĂILOR FERATE
ALE
STATULUI
DE
IOAN POSESCU

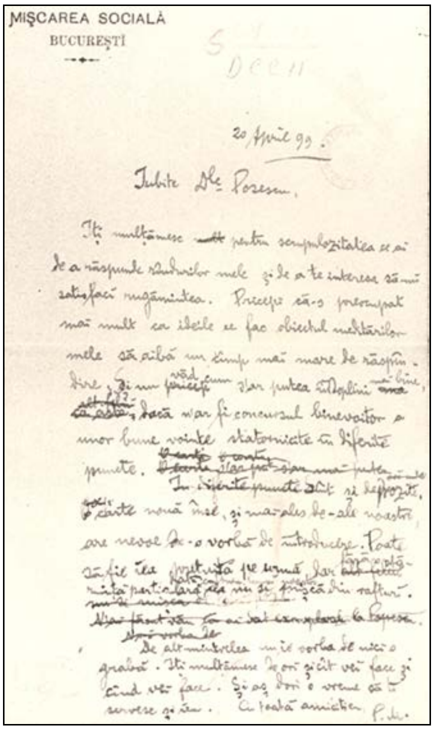
BUCUREŞTI
EDITURA REVISTEI „CALEA FERATĂ" | TIPOGRAFIA „EPOCA" STRADA CLEMENŢEI No. 3.
1898

Coperta lucrării „Chestiunea Funcţionarilor Căilor Ferate ale Statului".

Avem dovezi că în perioada când Ion Posescu a editat la Bucureşti, publicaţia „Calea ferată", a răspândit în rândul ceferiştilor, lucrări socialiste, traduse în limba română de Panait Muşoiu, păstrându-se în fondul de documente ale acestuia, ciornele unor scrisori purtate între cei doi.

Prin scrisoarea din 20 aprilie 1899, ce poartă antetul Mişcarea socială Bucureşti[17], după mulţumirile de rigoare, Panait Muşoiu îi face cunoscut lui Ion Posescu titlurile a 17 lucrări pe care le avea în depozit şi pe care i le putea expedia în continuare, printre care: *Manifestul comunist* de Karl Marx şi Frederic Engels; *Ce-i de făcut?*, roman nihilist de N. G. Cernişevski; *Socialismul utopic şi socialismul ştiinţific* de Frederic Engels; *Socialismul şi caracterele sale generale* de H. Denis etc. Ion Posescu era un idealist si nu ştia pe atunci, că ideologia marxistă v-a crea un sistem politic monstruos, a cărui victimă v-a deveni împreună cu familia sa, după instalarea regimului comunist în România.

[17] Biblioteca Academiei Române, fondul Panait Muşoiu, dosar S. 68 (1), p. 1.

MIŞCAREA SOCIALĂ
BUCUREŞTI

20 Aprilie 99.

Iubite D-le Posescu,

Îţi mulţămesc pentru scrupulozitatea ce ai de a răspunde rândurilor mele şi de a te interesa să-mi satisfaci rugămintea. Precepi că-s preocupat mai mult ca ideile ce fac obiectul meditărilor mele să aibă un câmp mai mare de răspândire, şi nu văd cum s-ar putea îndeplini mai bine, dacă n-ar fi concursul binevoitor a unor bune voinţe statornicite în diferite puncte. [illegible] o carte nouă însă, şi mai ales de-ale noastre, are nevoe de-o vorbă de introducere. Poate să fie cea [illegible] pe urmă, iar [illegible] din rafturi. [illegible]

De altminterea nu-i vorba de nici o grabă. Îţi mulţămesc de ori şi cât vei face şi când vei face. Şi aş dori o vreme să-ţi servesc şi eu. Cu toată amiciţia P. M.

Dintre publicaţiile noastre personale şi apărute până acum în editură proprie, din cari se maĭ găsesc un număr, şi carĭ fac să fie cercetatate cu interes şi carĭ fac să circule:

Mişcarea Socială, diriguită de P. Muşoiu şi P. Zosîn, colecţica complectă . . . . 5.—
N. G. Cernişewsky: Ce-i de făcut? Roman nihilist 5.—
M. Askinassi: Jertfele ţaruluĭ . . . . 4.—
Edwin Arnold: Lumina Asieĭ . . . . 2.—
Karl Marx şi Fr. Engels: Manifestul comunist împreună cu Chestiea Evreească de P. Muşoiu 1.25
H. Denis: Socialismul şi caracterele sale generale —.50
Fr. Engels: Socialism utopic şi socialism ştiinţific —.50
D-na Barbe Gendre: Rusiea revoluţionară . . —.50
P. Kropotkin: Paşcăriile . . . . —.50
P. Muşoiu: Determinismul social. Social. Belgian —.50
P. Zosîn: Medicina Socială . . . . —.50
Reclus şi Berthelot: Id. tinerimeĭ. Viitorul ştiinţeĭ —.20
Anna Maria Manzoni: Către fete . . . . . . — 20
J. Most: Ciuma religioasă . . . . —.20
P. Muşoiu: Metoda experimentală în politică . —.20
Muşoiu şi Zosîn: Şcoala liberă . . . . —.20
P. Zosîn: Determinismul . . . . —.20
P. Muşoiu: Propaganda în mişcarea socială . . —.15

Trimeterea se face franco, fără niceĭ o adăogire de port, achitîndu-se costul. Cererile se adresază:

„Mişcăreĭ Sociale" — Bucureştĭ.

P. Muşoiu: Emanciparea femeii . . . . . . 1—
Noua Epistolă către muncitori şi ţărani . . . —20
Solomon Abram: Destăinuirile unui apolgat . . . —20

Ciorna scrisorii lui Panait Muşoiu către Ion Posescu, din 20 aprilie 1899.

Socotind misiunea sa încheiată, după ce a făcut tot ce a fost posibil în apărarea intereselor funcţionarilor inferiori de la C. F. R., la 11 (23) aprilie 1899, editează ultimul număr al revistei „Calea ferată" după care publicaţia îşi încetează apariţia, Ion Posescu mutându-se definitiv cu soţia la Piteşti, str. Teiuleanu, nr. 6, într-o casă impunătoare, pe care soţia sa a moştenit-o de la tatăl său, Constantin Bughianu, care decedase în cursul anului 1898.

Spre deosebire de ceilalţi lideri ai societăţii „Cultura", care au solicitat să fie reprimiţi în serviciul C. F. R.[18], Ion Posescu hotărăşte să se specializeze într-un alt domeniu şi anume în viticultură, în condiţiile în care soţia sa moştenise de la tatăl său o vie situată la 7 km de Piteşti, în satul Valea Boerească (azi Viişoara, nume stabilit de autorităţile, comuniste în anul 1950), care astăzi face parte din oraşul Ştefăneşti - Argeş. În condiţiile în care la sfârşitul secolului al XIX-lea, viile din cea mai mare parte a Europei au fost distruse de filoxeră guvernul francez a trecut la măsuri energice pentru a salva viticultura franceză, organizând şcoli destinate pregătirii viticultorilor

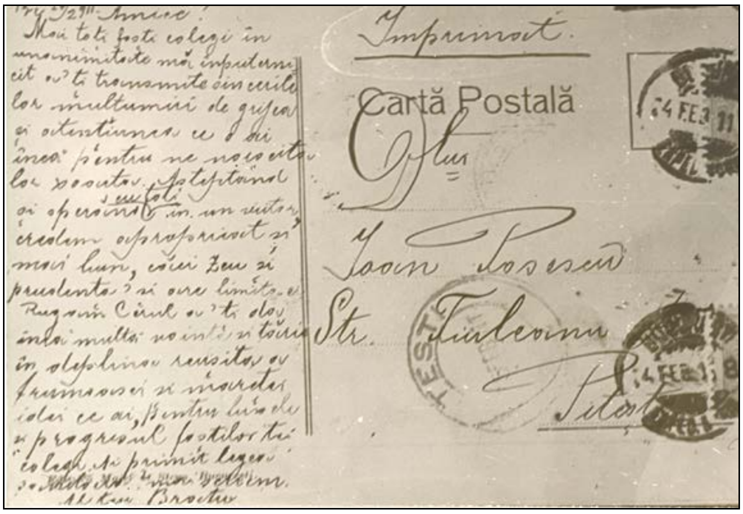
[18] Mihail Zamfirescu şi Constantin Theodoru sunt reprimiţi în serviciul C. F. R. în anul 1906, fiind încadraţi pe aceleaşi funcţii avute înainte de destituire, în urma intervenţiei lui Gheorghe Morţun, ajuns secretar de stat în guvernul României.

pentru practicarea unei viticulturi moderne şi menţinerea Franţei pe primul loc din lume în acest domeniu.

Ion Posescu fiind un bun cunoscător al limbii franceze, face demersuri şi primeşte permisiunea autorităţilor franceze de a merge în Franţa pentru a se specializa în domeniul viticulturii. Încă din anul 1901 Ion Posescu se remarcă ca un bun cunoscător al profesiei de viticultor, fiind delegat să reprezinte pe viticultorii din România la Congresul Internaţional al viticultorilor desfăşurat la Lyon. După modelul francez, în anul 1906 ia iniţiativa formării primei asociaţii a viticultorilor din Argeş şi Muscel sub numele de Asociaţia Regională a Viticultorilor din Argeş şi Muscel „Sfântul Ştefan“, fondată în ziua de 27 decembrie 1906 în Sala universală Lehrer din Piteşti, care începând cu 1 ianuarie 1907, redactează sub conducerea lui Ion Posescu publicaţia lunară „Podgoreanul“, publicaţie ce v-a apare neîntrerupt până în anul 1912.

Asociaţia regională a viticultorilor din Argeş şi Muscel „Sf. Ştefan“, are meritul de a pune bazele practicării unei viticulturi moderne, dună modelul francez, iar pentru meritele sale, la propunerea lui Titu Maiorescu, viticultorul Ion Posescu devine membru al Ordinului „Coroana României“ cu grad de cavaler, printr-un decret regal al Regelui Carol I, din 9 mai 1911.

Deşi nu a mai lucrat la C. F. R., Ion Posescu a continuat să-i sprijine pe foştii colegi, declanşând campanii de presă împotriva „Legii Orleanu“, care limita dreptul la asociere a funcţionarilor aflaţi în serviciul statului, cum erau şi ceferiştii.

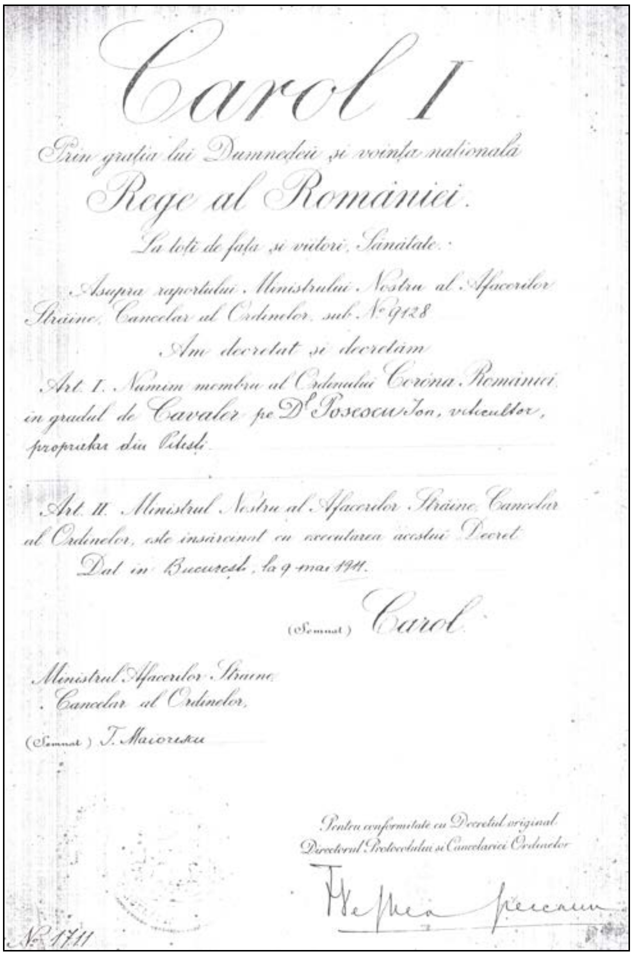

Scrisoare de mulţumire semnată de mai mulţi ceferişti în frunte cu I. C. Frimu, adresată lui Ion Posescu, la 24 februarie 1911.

Ion Posescu a păstrat în arhiva sa corespondenţa purtată cu foştii colegi de la C. F. R., printre care şi „o scrisoare de mulţumire“[*] semnată de mai mulţi colegi, alături de I. C. Frimu, noul lider al ceferiştilor, care la 24 februarie 1911 îi mulţumeau pentru

[*] Scrisoarea se află în posesia autorului articolului

sprijinul acordat cauzei lor. Izbucnirea primului război mondial a constituit o grea lovitură pentru viticultura românească, în condiţiile în care sulfatul de cupru, folosit în combaterea manei viilor, fiind materie de import, din cauza războiului nu mai putea să fie importat.

Carol I
Prin graţia lui Dumnedeu şi voinţa naţională
Rege al României.
La toţi de faţă şi viitori, Sănătate.
Asupra raportului Ministrului Nostru al Afacerilor Străine, Cancelar al Ordinelor, sub № 9128
Am decretat şi decretăm
Art. I. Numim membru al Ordinului Corona României în gradul de Cavaler pe Dr Posescu Ion, viticultor, proprietar din Pitesti
Art. II. Ministrul Nostru al Afacerilor Străine Cancelar al Ordinelor, este însărcinat cu executarea acestui Decret.
Dat în Bucuresci, la 9 mai 1911.
(Semnat) Carol
Ministrul Afacerilor Străine Cancelar al Ordinelor,
(Semnat) T. Maiorescu
Pentru conformitate cu Decretul original. Directorul Protocolului şi Cancelariei Ordinelor
№ 1711

Decretul prin care viticultorul Ion Posescu devine membru al Ordinului Coroana României în grad de Cavaler, 9 mai 1911.

În aceste condiţii, în cursul anului 1915, Ion Posescu împreună cu învăţătorul Ion Mihalache de la Topoloveni au luat iniţiativa înfiinţării Cooperativei Viticole „Cârcinovul“, în care primul deţinea funcţia de preşedinte iar al doilea vicepreşedinte, stabilindu-şi printre obiective şi înfiinţarea unui Laborator Chimic, unde au reuşit cu ajutorul specialiştilor sa obţină un înlocuitor al sulfatului de cupru şi să salveze viile de mană.

Meritele lui Ion Posescu în domeniul viticulturii sunt recunoscute de concetăţenii săi, care în anul 1918 îl aleg preşedinte al Camerei de Comerţ Argeş. Intrând în viaţa politică, lider al Partidului Averescan (Liga Poporului) este ales în anul 1921, primar al oraşului Piteşti, iar în anul 1926 devine deputat în parlamentul României din partea aceluiaşi partid. Fosta Asociaţie Regională a Viticultorilor din Argeş şi Muscel „Sf. Ştefan“ se v-a transforma în anul 1923 în „Sindicatul viticultorilor din Argeş şi Muscel, la conducerea căruia este ales Ion Posescu ca preşedinte.

Sindicatul viticultorilor din Argeş şi Muscel deţinea în proprietate un teren în suprafaţă de 12 pogoane, unde se organizează o pepinieră şi se construieşte „sediul“[19] situat în satul Valea Boerescă, care atunci făcea parte din comuna Goleşti, astăzi oraşul Ştefăneşti. Printre obiectivele propuse de Ion Posescu a se realiza de Asociaţia Regională a Viticultorilor din Argeş şi Muscel „Sf. Ştefan“ încă din anul 1913, cu ocazia Congresului Naţional al viticultorilor desfăşurat la Bucureşti, într-un „Raport“[20] prezentat congresului, vorbeşte de: pivniţe comune şi înfiinţarea unei bănci a viticultorilor.

Banca viticultorilor din Argeş şi Muscel s-a înfiinţat la 17 ianuarie 1920, când Ion Posescu numeşte în funcţia de director al băncii pe Nicolae S. Mamulea, expert-contabil, secretar al Camerei de Comerţ Argeş şi membru al asociaţiei regionale a viticultorilor din Argeş şi Muscel „Sf. Ştefan“, care insistă ca în funcţia de contabil şef să fie numit finul său Ion Gölke. Directorul băncii, Mamulea S. Nicolae şi contabilul şef Ion Gölke trebuia să se controleze reciproc în operaţiunile bancare, dar ei s-au asociat furând împreună şi devalizând banca, fapt ce va avea grele consecinţe pentru economiile viticultorilor depuse la bancă.

Criza economică din anii 1929-1933 care a afectat şi România a grăbit falimentul băncii, care în iulie 1931 intră în criză de lichidităţi ce nu poate să fie acoperită, deşi soţii Victoria şi Ion Posescu îşi depun „toate economiile pentru a salva banca de la faliment“[21]. Odată cu declararea falimentului Băncii sindicatului Viticultorilor din Argeş şi Muscel, a luat sfârşit şi activitatea acestuia, în condiţiile în care toate bunurile sale sunt scoase la licitaţie publică, pentru a acoperi paguba produsă deponenţilor băncii. În condiţiile în care prin vânzarea tuturor bunurilor ce aparţineau Sindicatului Viticultorilor din Argeş şi Muscel nu s-au putut despăgubi toţi deponenţii băncii, Ion Posescu în calitate de preşedinte al acestui sindicat, deşi juridic nu era obligat să răspundă, a socotit că are datoria morală să despăgubească până la ultimul leu pe toţi deponenţii şi a hotărât să-şi vândă via şi instalaţiile pentru vinificaţie şi depozitarea vinului împreună cu reşedinţa de vară din satul Valea Boerească (azi Viişoara) Ştefăneşti.

Dorind ca via să rămână în familie şi în condiţiile în care nu aveau copii, a apelat la nepotul său de soră: înv. Mihail Crăciun din Grumăzeşti judeţul Neamţ să cumpere această proprietate în anul 1935, când soţii Didiţa şi Mihail Crăciun[22] se vor stabili definitiv aici, pentru a duce mai departe tradiţia de viticultori, a cărei baze a pus-

---

[19] Fostul sediu al Sindicatului Viticultorilor din Argeş şi Muscel, astăzi este locuinţa familiei Sabina şi Trifon Păunescu, care au cumpărat clădirea şi terenul la sfârşitul perioadei interbelice.

[20] Ion Posescu, Raport la Congresul Naţional de Viticultură, 1913, Bucureşti.

[21] Ion Posescu, Tragedia Băncii sindicatului Viticultorilor din Argeş şi Muscel, Piteşti, 1932.

[22] Soţii Didiţa şi Mihail Crăciun sunt părinţii autorului articolului.

o Ion Posescu, fondator al viticulturii moderne în Argeş şi Muscel, care îşi păstra pe toată perioada vieţii anumite drepturi asupra proprietăţii vândute.

În septembrie 1944, trupele sovietice, devenite aliate, au ajuns şi în satul Valea Boerească, devastându-ne casa şi pivniţa, unde erau depozitate câteva mii de litri de vin de cea mai bună calitate din podgoria Posescu-Crăciun, renumită în toată zona Argeşului şi a Muscelului. Soldaţii sovietici au furat până şi oliţa noastră de noapte, având atunci vârsta de doi ani, folosind-o pentru a bea vin din butoaiele din pivniţă. Jafurile şi nelegiuirile soldaţilor sovietici au continuat şi în anii următori şi îmi amintesc cum în cursul toamnei anului 1946, când aveam vârsta de patru ani, un grup de soldaţi sovietici au venit şi ne-au luat cu forţa din grajd un berbecuţ, pe care eu îl salvasem de la moarte, şi în urma rugăminţilor noastre nu fusese tăiat de Sfintele Paşti, deoarece mă împrietenisem cu el, fiindu-mi tovarăş de joacă.

Văzându-i pe soldaţii sovietici cum au intrat în grajd şi au înhăţat berbecuţul, am alertat pe ceilalţi membri ai familiei ca să nu-i lase şi împreună cu servitoarea noastră, o vecină şi mama am încercat să ne opunem în timp ce fratele meu mai mare George le flutura un exemplar din Manifestul comunist de Karl Marx şi Frederic Engels. Soldaţii sovietici au tras cu automatele în aer ca să ne sperie urcând berbecuţul într-o maşină (camion), cu care au plecat numindu-ne burjui şi înjurându-ne.

Adevărata faţă a regimului comunist instalat în România sub presiunea trupelor sovietice de ocupaţie se va manifesta tot mai brutal începând cu anul 1948, când P. M. R. (P. C. R.) devine partid unic, trecând la exterminarea tuturor presupuşilor oponenţi, printre ei şi Ion Posescu, în condiţiile în care acesta fusese unul dintre primii lideri ai mişcării muncitoreşti de la C. F. R., iar Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al P. M. R. (P. C. R.) şi dictator al R. P. R., pretindea că ar fii apărat interesele muncitorilor.

Încă din anul 1948, soţii Victoria şi Ion Posescu au intrat în conflict cu autorităţile locale comuniste în condiţiile în care cei doi în calitate de nepoţi au fost lăsaţi executori testamentari ai Mariei Teiuleanu (1839-1922) în respectarea Actului de Donaţie, prin care aceasta, în anul 1899 a donat statului român prin Casa Şcoalelor, moşia „Funia domnească“ în suprafaţă de 800 de pogoane, din localitatea Teiu-Argeş şi două rânduri de case şi terenul aferent în suprafaţă de 4244 m^2, situat în centrul oraşului Piteşti, pentru fondarea primei Şcoli Profesionale de fete „Ion, Maria şi Constantin Teiuleanu“, destinată fetelor provenite din familii sărace, care primeau şi burse pe perioada şcolarizării.

În conformitate cu dorinţa scrisă a Mariei Teiuleanu, nepoţii săi Victoria şi Ion Posescu au fost cooptaţi în calitate de executori testamentari în „colectivul de conducere“[23] al Şcolii profesionale de Fete „Ion, Maria şi Constantin Teiuleanu“, care în anul 1936 s-a transformat în „Liceul Teiuleanu“, în curtea căruia în semn de recunoştinţă faţă de donatoare, la iniţiativa lui Ion Posescu şi al directoarei şcolii prof. Ioana Dinescu s-a dezvelit în anul 1929, un monument, unde s-a amplasat bustul de bronz al Mariei Teiuleanu (1839-1922), care în timpul vieţii fusese decorată la propunerea lui Spiru Haret cu ordinul „Bene Merenti“ de Regele Carol I.

[23] În această calitate, Victoria şi Ion Posescu au acordat la finele fiecărui an şcolar premii în bani sau obiecte elevelor sărace, fapt consemnat şi în toate „Anuarele“ Şcolii Profesionale de Fete „Ion, Maria şi Constantin Teiuleanu“, transformată în anul 1936 în Liceul „Teiuleanu“.

Autorităţile comuniste după înfăptuirea aşa zisei „reforme a învăţământului" din anul 1948, când se copiază modelul învăţământului sovietic au încălcat în mod grosolan Actul de donaţie al Mariei Teiuleanu, şcoala îşi schimbă profilul cât şi numele, monumentul Mariei Teiuleanu este vandalizat iar bustul acesteia este depozitat în podul liceului. Soţii Victoria şi Ion Posescu protestează împotriva acestor samavolnicii printr-un memoriu trimis lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care l-a trimis spre rezolvare autorităţilor comuniste locale, care au trecut la represalii specifice regimului comunist. În cursul anului 1948 un teren proprietatea Victoriei Posescu este luat abuziv, pentru a se construi primul Magazin universal de Stat din Piteşti. Prin Decretul nr. 92/1950, toate imobilele proprietatea soţilor Victoria şi Ion Posescu, evaluate a fi 13 apartamente, situate în str. Teiuleanu, nr. 4; 6, str. Craiovei nr. 3 şi 5 în str. Victoriei nr. 4 din Piteşti au fost trecute în proprietatea statului, fiind naţionalizate.

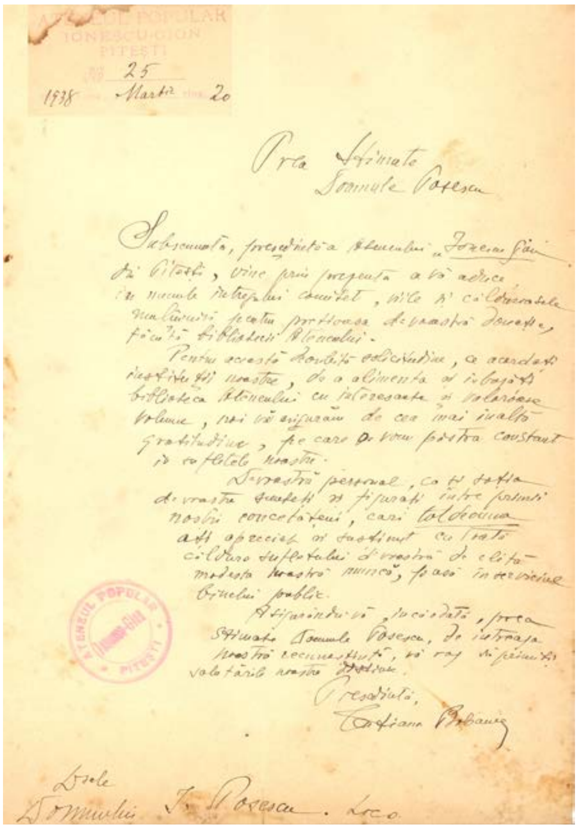
Soţii Victoria şi Ion Posescu au primit în folosinţă o singură cameră, devenind chiriaşi în Propria casă, fiind somaţi ca în termen de 24 de ore să elibereze restul casei. Biblioteca lui Ion Posescu a fost scoasă pe un coridor împreună cu mobila, pentru a elibera restul de camere, în care s-au instalat activişti P. M. R., miliţieni şi securişti. Unul dintre noii locatari, l-a denunţat pe Ion Posescu că printre cărţile bibliotecii acestuia se află şi cărţi interzise de regimul comunist. În urma unei percheziţii şi verificări a cărţilor făcute de activiştii P. M. R. s-au găsit mai multe cărţi interzise, printre care şi cartea: *Ard malurile Nistrului* cu dedicaţia autorului, Constantin Virgil Gheorghiu, socotit transfug, deoarece nu s-a mai întors în ţară după lovitura de stat de la 23 august 1944, fapt pentru care în decembrie 1950 cea mai mare parte a cărţilor sunt confiscate în timp ce proprietarul cărţilor, Ion Posescu, grav bolnav şi imobilizat la pat este ameninţat cu intentarea unui proces pentru deţinerea de literatură reacţionară şi încălcarea, legilor R. P. R.

La 1 ianuarie 1951 l-am văzut ultima dată pe Ion Posescu, care îmi era şi naş de botez, iar noi membrii familiei îl numeam „Moşu Jean", conform dorinţei sale, când m-am dus să-l felicit cu ocazia anului nou şi când mi-a dăruit printre altele şi întreaga colecţie a publicaţiei „Calea ferată" (1897-1899), care scăpase de a fi confiscată de activiştii P. M. R., dându-mi următoarea dedicaţie: „O las moştenire urmaşilor mei, că să vadă o parte din sbuciumul şi suferinţele mele pentru binele aproapelui" I. Posescu (Moşu Jean). Tensiunea la care a fost supus i-a grăbit decesul, care a survenit în scurt timp, la 1 martie 1951, la vârsta de aproape 93 de ani, fiind înmormântat pe aleea principală în cripta familiei din cimitirul „Sf. Gheorghe" de la Piteşti. Victoria Posescu rămasă văduvă, pierde toţi banii obţinuţi din vânzarea mobilei şi a celorlalte bunuri pe care nu avea unde să le depoziteze, în urma stabilizării monetare din anul 1952, dar a reuşit să supravieţuiască datorită pensiei de urmaş de pe urma soţului sau, pentru cei 17 ani serviţi la C. F. R., decedând la vârsta de 96 ani, la 28 aprilie 1968.

Casa Posescu, construită în anul 1890, deşi era una dintre cele mai impunătoare clădiri din Piteşti, a fost demolată împreună cu întreaga stradă Teiuleanu, în toamna anului 1978, în conformitate cu planurile de sistematizare elaborate de Ion Dincă (Teleagă) când acesta îndeplinea funcţia de prim-secretar al Comitetului Judeţean P. C. R. Argeş.

Socotim deosebit de edificatoare în prezentarea personalităţii lui Ion Posescu şi rolul jucat de acesta în viaţa culturală a oraşului Piteşti, publicarea unei scrisori

inedite pe care institutoarea Tatiana Bobancu, fondatoarea Ateneului popular „Gheorghe Ionescu-Gion“ i-a trimis-o cu şaptezeci de ani în urmă, la 20 martie 1938[24].

Scrisoarea oficială a preşedintei Ateneului Gheorghe Ionescu-Gion, Tatiana Bobancu, din 20 martie 1938, adresată lui Ion Posescu.

„Prea stimate Domnule Posescu,

Subsemnata, preşedintă a Ateneului „Ionescu Gion“ din Piteşti, vine prin prezenta a vă aduce, în numele întregului comitet, viile şi călduroasele mulţumiri pentru preţioasa d-voastră donaţie făcută Bibliotecii Ateneului.

Pentru această deosebită solicitudine, ce acordaţi instituţiei noastre, de a alimenta şi îmbogăţi Biblioteca Ateneului cu interesante şi valoroase volume, noi vă asigurăm de cea mai înaltă gratitudine, pe care o vom păstra constant în sufletele noastre.

[24] Scrisoare oficială a institutoarei Tatiana Bobancu, preşedintă a Ateneului Popular „Gheorghe Ionescu-Gion“ adresată lui Ion Posescu se află în posesia autorului articolului.

D-voastră personal, ca şi soţia d-voastră sunteţi şi figuraţi între primii noştri concetăţeni, care totdeauna aţi apreciat şi susţinut cu toată căldura sufletului d-voastră de elită, modesta noastră muncă în serviciul binelui public.

Asigurându-vă încă o dată prea stimat domnule Posescu, de întreaga noastră recunoştinţă, vă rugăm să primiţi salutările noastre distinse.

Preşedintă Tatiana Bobancu

D-sale Domnului I. Posescu-Loco (Adresă oficială cu nr. 23 din 20 martie 1938, purtând ştampila Ateneului Popular «Gheorghe Ionescu-Gion»".

În condiţiile în care toate enciclopediile apărute la noi în ţară în perioada interbelică, menţionează date despre Ion Posescu, scoţând în evidenţă contribuţiile acestuia în domeniul viticulturii, constituie dovezi, prin care i se recunoaşte meritul de a fi unul dintre fondatorii viticulturii moderne în România, având contribuţii şi în alte domenii.

Prezenţa datelor despre Ion Posescu în unele enciclopedii străine cum este în: *Politics and Political parties in Roumanie*, apărută la Londra în anul 1936, sunt dovezi incontestabile ale prestigiului de care se bucura, fiind una dintre cele mai mari personalităţi ale Argeşului şi Muscelului.

Ion Posescu va rămâne simbolul unei generaţii de oameni valoroşi cu care România, astăzi ar fi arătat cu totul altfel, dacă ar fi fost mulţi ca dânsul.

150 YEARS FROM THE BIRTH OF ION POSESCU (1858-1951) A GREAT PERSONALITY OF PITEŞTI AND ARGEŞ

Abstract

He was born on the 28-th of April 1858 in Târgu Neamţ. He graduated the Orthodox Seminary, Socola, Iaşi; then he became an office worker for CFR (1880) and then a leader of the railway movement (1896-1897). He published in Bucharest the first magazine of the railway workers *The Railway* (18897-1899); he published the work *The Issues of the Railway Workers* (1898).

He moved definitively to Piteşti in 1899. Here he became a wine grower, after he had studied in France.

He founded in Piteşti The Regional Association of the Wine Growers from Argeş and Muscel named "Saint Stephan" (1906). It later became the first syndicate of the wine growers from Argeş and Muscel. He was elected as president (1923).

He published the magazine "Podgoreanul" ("The Wine Grower"). He published the Report presented to the National Congress of the Wine Growers (Bucharest, 1913), where he had proposed the building of a cellar and of a bank of the wine growers.

He also had important public positions such as: the President of the Trade Center (1918), the mayor Piteşti (1921), deputy of Argeş in the Romanian Parliament (1926-1928).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

GEORGE I. IONESCU-GION - 151 DE ANI DE LA NAŞTERE ŞI 104 ANI DE LA MOARTE

PAUL IOAN CRUCEANĂ*

„Un nume adânc săpat în marmura soclului din curtea liceului «Nicolae Bălcescu»[1] din Piteşti, soclu de pe care ne priveşte voios un bărbat în puterea vârstei, cu mustăţi lungi şi aduse de vârf în sus, după moda timpului, cu ochi vioi, frunte înaltă şi păr bogat.

Un nume înscris puternic în istoriografia română şi mai ales pe coperta primei sinteze a *Istoriei Bucureşcilor*"[2].

Născut la 14 octombrie (stil vechi) 1857, în Piteşti, George (Gheorghe) I. Ionescu-Gion a fost fiul cunoscutului, pe atunci, comerciant Ivancea Pârvanovici, om înstărit şi cu „dare de mână" - cum se zice - şi al soţiei sale, Anica.

Fie din lipsa unei documentări serioase, fie pentru a fi în „ton" cu moda vremii de a-i face pe toţi marii oameni de cultură ai românilor nişte oameni de provenienţă obscură, „din popor" - ignorându-se faptul că, cu adevărat, poporul român a însemnat şi înseamnă toţi locuitorii acestei ţări, care s-au născut pe aceste meleaguri ori au fost „împământeniţi", adică au primit cetăţenie românească, de-a lungul timpului, indiferent dacă au fost bogaţi, ori mai puţin bogaţi sau chiar săraci - Vistian Goia face afirmaţia, total eronată, că părinţii lui Gion, „Ion Ionescu - de fapt se numea Ivancea Pârvanovici şi Anica Pârvanovici, erau oameni de condiţie materială modestă…"[3].

Facem o mică paranteză.

Cum se poate împăca aşa-zisa „condiţie materială modestă" cu starea materială a lui Ivancea Pârvanovici cel care, pe cheltuiala sa, a făcut uşa mare, din fier forjat, pe care şi-a scris numele cu litere chirilice şi pe care a donat-o Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş?! Acelaşi Ivancea Pârvanovici, care locuia în Piteşti pe fosta strada „Târgul din afară", devenită ulterior „Strada Teiuleanu", la numărul 13, a plătit reparaţiile făcute la Biserica Mavrodolu, din oraş, situată peste drum de casa sa.

Familia era originară din Serbia, ţară din care, pentru a scăpa de prigoana otomană, patru fraţi Pârvanovici: Ivancea, Petcu, Alexe şi Niculcea emigrează mai întâi în Bulgaria, de unde, în jurul anului 1840, trec în Ţara Românească şi se stabilesc

---

* Bucureşti.

[1] Actualul Colegiu „Ion C. Brătianu", care, în perioada cuprinsă între anii 1948 şi 1990, a purtat numele revoluţionarului român de la 1848, Nicolae Bălcescu, prieten şi tovarăş de idei cu Ion C. Brătianu.

[2] Ion Cruceană, *Momente şi figuri argeşene*, I, Palatul Culturii, Piteşti, 1980, p. 78.

[3] Vistian Goia, *G. I. Ionescu-Gion. Portrete şi evocări istorice*, în Colecţia „Restituţio", Editura „Minerva", Bucureşti, 1986, p. V.

definitiv la Piteşti. Ajunşi aici, solicită şi primesc „împământenirea“, ocazie cu care îşi românizează şi numele. Astfel, Ivancea devine (Ion) Ionescu, Alexe se transformă în Alexeanu, iar Niculcea devine Niculcescu, el fiind întemeietorul cartierului Niculceşti, din Piteşti (străzile: Tudor Vladimirescu, Dragoş Vodă etc.).

Se impunea această paranteză, pentru ca cititorul de azi să cunoască adevărul şi despre cel care a fost remarcabilul om de cultură român, piteşteanul George (Gheorghe) I. Ionescu-Gion.

Micul George îşi petrece copilăria în oraşul natal, oraş ce-i va rămâne viu întipărit în memorie, cu străzile lui care aveau „trotuare făcute dintr-o cărămidă“, cu prăvăliile cu „marchize turceşti“, cu „puţuri bizare“ săpate pe uliţe, cu întregul său aspect medieval, ba, de multe ori, va zburda prin „marea de verdeaţă“ ce se întindea de-a lungul Argeşului, ori va merge prin viile din jurul Piteştilor admirând casele „văruite şi albe ca lebedele, înfipte sus pe podgorii“[4], poate, la început, însoţindu-şi tatăl care, să nu uităm, era un cunoscut comerciant şi, mai mult ca sigur, afacerile l-au făcut să aibă o legătură strânsă cu viticultorii din zonă, de la care cumpăra, spre a desface în oraş, struguri şi vin.

„Şcoala primară a urmat-o în oraşul natal unde a fost coleg cu G. D. Mirea[5], pictorul de mai târziu, născut în Câmpulungul-Muscelului şi cu verii săi, Teodor Alexeanu, ajuns profesor de limba franceză şi administrator al Casei Şcoalelor şi G. Alexeanu, viitor profesor la Academia de înalte studii comerciale şi preşedinte la Curtea de Conturi şi poate chiar cu Teodor Pârvanovici, fiul lui Petcu, rămas în Piteşti, să continue meseria de cofetar…“[6].

Urmează apoi cursurile celor două cunoscute instituţii de tradiţie ale şcolii româneşti: liceele „Gh. Lazăr“ şi „Sf. Sava“, din Bucureşti. Este un silitor, remarcându-se în studiul istoriei şi al limbilor moderne. Îşi urmează cursurile la Universitatea din Bucureşti, unde este apreciat în mod deosebit de profesorii Bogdan Petriceicu Hasdeu şi Alexandru Odobescu, de care, mai ales de primul, va fi legat spiritual toată viaţa.

„Dornic de învăţătură, energic, hotărât şi dispunând şi de mijloace materiale, continuă specializarea la Paris şi Bruxelles, luându-şi doctoratul în litere“[7] şi filozofie.

La întoarcerea în ţară este numit profesor de limba şi literatura franceză la liceul „Matei Basarab“, din Bucureşti. A funcţionat, de asemenea, ca profesor de istorie şi limba şi literatura franceză la Şcoala normală de institutori şi liceul „Gh. Lazăr“.

Ca urmare a pregătirii sale intelectuale şi a seriozităţii care-l caracteriza, Gion este recomandat, poate chiar de către profesorii săi, Hasdeu şi Odobescu, şi acceptat să devină profesorul celor doi copii naturali ai domnitorului Alexandru Ioan Cuza, făcuţi cu Măria Obrenovici, Alexandru şi Dimitrie, ba chiar îi însoţeşte pe aceştia în călătorii de studii prin Italia şi Spania, pentru cunoaşterea monumentelor istorice din aceste două ţări.

Informaţia ne este dată de către cunoscutul cercetător şi istoric literar, Petre V. Haneş, în studiul introductiv la „Cum vorbim“[8], Haneş fiind unul din foştii elevi ai lui Gion şi întărită de către Radu D. Rosetti.

---

[4] G. I. Ionescu-Gion, *Din Piteşti*, în „Românul“, Bucureşti, 31 iulie 1884, p. 682-683.
[5] Theodor Enescu, *G. D. Mirea*, Editura „Meridiane“, Bucureşti, 1970, p. 9.
[6] Ion Cruceană, *op. cit*., p. 79.
[7] *Ibidem.*

„Datorită solidei lui pregătiri ştiinţifice, bogatului bagaj de cunoştinţe, acumulat din lectura celor mai preţioase tratate de istorie, de lingvistică şi chiar filozofie, majoritatea în limba franceză pe care o cunoştea bine, Gion a putut fi recomandat doamnei Elena Cuza, mama naturală a copiilor, pe care i-a îngrijit şi crescut în timpul exilului soţului, să-i mediteze, ba chiar să-i însoţească în excursiile lor prin Italia şi Spania“[9].

Este adevărat că Gion a început să publice din adolescenţă, cam de pe la vârsta de 18-19 ani, în publicaţiile bucureştene „Telegraful“, „Binele public“, „Românul“, „Epoca“, „L'Indépendance Roumaine“ şi altele, apărându-i articole şi cronici scurte, dar de aici şi până la a considera că debutul său literar ar fi avut loc „încă din 1870, pe timpul studiilor în străinătate“, cum afirmă N. Georgescu-Tistu[10], ni se pare a fi o cale lungă. Mai întâi că în 1870, Gion nu avea decât 13 ani (era născut în 1857) şi nici nu se punea problema de a face, la acea dată, studii în străinătate.

Atras mai mult de faptele istorice, cărora le-a dedicat numeroase studii şi comunicări, Gion a desfăşurat şi o intensă activitate publicistică, concomitent scriind şi publicând lucrări literare, de folclor ori teatrale.

Considerăm dar că debutul literar propriu-zis al lui George Ionescu-Gion s-a produs prin 1882, odată cu susţinerea publică a conferinţei „Elementul pitoresc în cronicele române“, căci, bun orator fiind, el avea obiceiul de a susţine mai întâi prin viu grai, în faţa unui numeros public, de altfel foarte avizat, lucrările sale şi numai după aceea le încredinţa tiparului.

De exemplu, celebra comunicare „Cum vorbim“, amintită mai sus, a fost susţinută mai întâi în ziua de 25 noiembrie 1890, la Ateneul Român, la doi ani de la darea lui în folosinţă şi s-a bucurat de un real succes, „mai ales că elementele de limbă folosite de Gion erau luate din vorbirea curentă“ după cum afirmă Ion Cruceană[11], oratorul fiind felicitat în scris de către B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, L. Şăineanu, A. D. Xenopol, Th. Speranţia şi alţii. Un an mai târziu, în 1891, comunicarea în discuţie este publicată.

Şi tot în 1890, şi tot la Ateneu, susţine comunicarea *Călătoriile lui Carol al XII-lea, regele Suediei, prin Ţara Românească*. Bucurându-se şi aceasta de un succes remarcabil, este publicată în acelaşi an în două numere din „Revista nouă“, nr. 1 din 15 aprilie şi nr. 2 din 15 mai 1890.

„Opritu-s-a dincoace de Piteşti sub vii - se întreba Gion, preocupat de a stabili adevărul legat de pribegia lui Carol al XII-lea prin Piteşti şi împrejurimi - în Coasta Câmpului, la Târgul Dealului, în minunata luncă a Goleştilor, la casele spătarului Radu Golescu?… Sau poposit-a dincolo de Piteşti, pe drumul Câmpulungului? Stat-a la mănăstirea Trivale, pe Valea Stâncii? Nu ştim nimic căci nici un amănunt nu ni se dă în această privinţă… S-ar putea crede că, pentru a fi mai aproape de Târgovişte Carol a tras la mănăstirea Vieroşi a Goleştilor… Şi-n fine nimic nu-l împiedica, afară de ura lui contra curiozităţii locuitorilor, să nu şeadă şi în Piteşti, chiar în oraş“.

---

[8] G. Ionescu-Gion, *Cum vorbim*, cu un studiu introductiv şi note de Petre V. Haneş, Bucureşti, 1936, p. 9.
[9] Ion Cruceană, *op. Cit.*, p. 79.
[10] N. Georgescu-Tistu, *G. I. Ionescu-Gion*, în „Materiale de istorie şi muzeografie“, vol. IV, Editura Muzeului de istorie al oraşului Bucureşti, 1966, p. 407.
[11] Ion Cruceană, *op. cit.*, p. 80.

Pe de altă parte, Gion se arată compătimitor faţă de Ţara Românească şi faţă, mai ales, de ţăranii care au trebuit să suporte cheltuielile ocazionate de staţionarea regelui suedez şi a soldaţilor săi în tabăra de la Piteşti în acel secetos an 1714.

Pentru prodigioasa şi prestigioasa sa activitate în domeniul istoric, literar şi chiar filozofic, George I. Ionescu-Gion este ales în 1889 membru corespondent al Academiei Române.

După cum afirmă Radu D. Rosetti, Gion avea calităţi deosebite - bun orator, avea o voce caldă, clară şi puternică şi era caracterizat de o prestanţă ce impunea auditoriului linişte, admiraţie şi respect - aşa că nu i-a fost greu să facă şi „puţină politică“[12], ceea ce-i va aduce, în 1891, numirea ca secretar general la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, în 1892 funcţia de vicepreşedinte al Ateneului Român, iar în 1899, pe aceea de inspector general al învăţământului secundar.

Locuinţa sa din Bucureşti, de pe fosta stradă Lucaci nr. 33, astăzi strada Logofătul Udrişte nr. 11, un adevărat sanctuar cultural, era locul în care se întâlneau în intimitatea „prietenului Gion“, la o „masă copioasă“ şi la discuţii care, de multe ori, se prelungeau până în zori, mari personalităţi ale vremii ca: savantul, titanul Bogdan Petriceicu Hasdeu, arheologul Grigore Tocilescu, episcopul Ghenadie al Argeşului, pictorul Nicolae Grigorescu, artista Aristizza Romanescu, chimistul dr. Constantin D. Istrati, scriitorul Theodor Speranţia, alături de mai tinerii: Haralamb Lecca - dramaturg, Cincinat Pavelescu - epigramist, Radu D. Rosetti - memorialist, Ludovic Dauş - povestitor şi mulţi alţii.

Conform afirmaţiei aceluiaşi Radu D. Rosetti, Bogdan Petriceicu Hasdeu încuraja idila dintre fiica sa Iulia şi fostul lui elev, George Ionescu-Gion căci consimţise „să i-o dea ca tovarăşă de viaţă“[13].

În urma publicării corespondenţei dintre Lilica şi tatăl ei, este incontestabilă existenţa unei simpatii reciproce dintre fiica şi discipolul titanului Bogdan Petriceicu Hasdeu.

„Romanul lor de dragoste se derulează rapid, în deceniul al nouălea din veacul trecut (veacul al XIX-lea, n.n.), având ca apogeu vara anului 1887…“[14].

În iulie 1887, Bogdan Petriceicu Hasdeu împreună cu cele două Iulii ale sale, soţia şi fiica, era oaspetele episcopului Ghenadie al Argeşului la mănăstirea de la Curtea de Argeş. Aici vine, pentru câteva zile şi discipolul savantului, piteşteanul George I. Ionescu-Gion. Munca sa de director la Arhivele Statului îl face pe Hasdeu să revină la Bucureşti lăsându-le pe mamă şi fiică în continuare în grija bunului episcop. Când se înapoiază la ele, urcă împreună pe valea Argeşului până la Căpăţâneni la bunul său prieten George Stephănescu, patriarhul muzicii româneşti. Vioiciunea Lilicăi şi bucuria ei de a se afla în minunatul spaţiu natural oferit de văile Argeşului, făcuse, parcă să-i dispară paloarea obrajilor, dovadă a bolii de plămâni, care o măcina.

Lilica, talentată poetă pe care criticul literar Angelo de Gubernatis o numea „femeia poet a României“, urma să împlinească 17 ani la 14 noiembrie, dar era deja posesoarea diplomei de bacalaureat în retorică şi filozofie, obţinută la Paris, unde studia de câţiva ani. Nici ei nu-i era „indiferent intelectualul de treizeci de ani pe care-l

[12] Radu D. Rosetti, *Spicuiri*, Editura pentru literatură şi artă, 1958, p. 112.
[13] *Ibidem.*
[14] Vistian Goia, *op. cit.*, p. VII.

urmărea chiar de la Paris în paginile „Românului“ sau „Revistei noi“, fiind probabil impresionată şi de înfăţişarea plăcută a bărbatului «înalt, blond, zdravăn, cu obrazul rotund, cu mustaţa în vânt, cu ochii vioi, cu părul în formă de perie…» în societate ştiind să se facă simpatic, din fire «glumeţ, exuberant, cult, plin de vervă»[15] şi exprimându-se într-un stil colorat“[16].

În acel iulie 1887 s-au înfiripat în mintea lui Gion cuvintele acelui portret, cel mai frumos, al Iuliei.

„Era rumenă, frumoasă, veselă, zveltă în talia-i subţire şi mlădioasă, cu ochii umezi de zglobie fericire, prietenoasă şi glumeaţă, fără umbră de cochetărie, înflăcărându-se în orice discuţiune… cunoscând toate cestiunile ce se ridicau în conversaţiune şi în toate, cu toate şi din toate respirând viaţa şi puterea minţei în cea mai splendidă a lor arătare“[17].

Dar necruţătoarea boală de plămâni curmă viaţa Lilicăi, la 17 septembrie 1888, întrerupând idila înfiripată între cei doi tineri.

Greu îşi va reveni Gion în urma loviturii primite. Vor trece ani buni până ce, fără a o uita pe Lilica, va considera că este cazul să se ocupe de viaţa sa personală.

Până atunci se dedică activităţii lui de cercetare istorică, de studiere, de ţinerea de conferinţe şi, desigur, de publicistică.

Activitatea publicistică a lui Gion este reprezentată de multele sale articole apărute în publicaţiile vremii dintre care, pe lângă cele amintite mai sus, pomenim „Telegraful român“, „România liberă“, „Album macedo-român“, „Revista literară“, „Revista nouă“, „Familia“, „Timpul“, „Românul literar“, „Revista de istorie, arheologie şi filologie“, „Lumea ilustrată“, „Literatură şi artă română“, „Constituţionalul“, „România ilustrată“, „Revista ideei“, „Ilustraţiunea română“, „Conservatorul“, „Munca literară şi ştiinţifică“ şi altele, dar periodicele de care numele său este mai mult legat sunt „Românul“, la care a fost redactor din 1884 până în 1891 şi „Revista nouă“, în a cărei redacţie a figurat din 1888 până în 1895.

Ca şi profesorii săi de la Universitatea bucureşteană, A. I. Odobescu şi B. P. Hasdeu, care l-au apreciat întotdeauna şi de care s-a simţit legat întreaga viaţă activitatea sa fiind marcată de influenţa acestora, Gion este un adept înflăcărat şi susţinător statornic al necesităţii culegerii, studierii şi valorificării literaturii populare şi aceasta, cerea el, ar trebui să se facă prin apariţia „unei publicaţii consacrate exclusiv poeziei populare, care, instituind un control competent asupra autenticităţii, ar putea stăvili răspândirea textelor contrafăcute“[18].

În acest sens, Gion era unul dintre aceia care apreciau sincer colecţiile unor folclorişti ca I. G. Bibicescu. I. Pop-Reteganul, P. Ispirescu, G. Dem. Teodorescu etc.

Dar Gion a cochetat şi cu genul dramatic, dovadă *Liceul Ţepeluş-Vodă. Real? Vechi? Clasic? Modern? „glumă didactică într-un act“*, din 1904, ca şi *Şezătoarea Ştefan-Vodă*, din acelaşi an. 1904, care nu depăşeşte nivelul unui montaj artistic - dar

---

[15] ***, *Corespondenţa B. P. Hasdeu - Iulia Hasdeu,* în „Documente şi manuscrise literare“, vol. III, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1976, p. 369 şi urm.

[16] Vistian Goia, *op. cit.*, p. VIII.

[17] G. I. Ionescu-Gion, *Iulia Hasdeu*, în vol. *Portrete istorice*, Bucureşti, Editura librăriei H. Steinberg, 1894, p. 177.

[18] Cf. *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1979, p. 455.

piesele sale nu se ridică la o valoare demnă de a fi luate în seamă, ele stând mai degrabă sub semnul diletantismului şi al improvizaţiei de ocazie.

În jurul vârstei de patruzeci de ani, timpul cicatrizând rănile lăsate de tragicul deznodământ al idilei din tinereţe, se căsătoreşte cu Ana Ciupagea, cu care va avea un singur copil, căsnicia lor ne durând mult, căci, în urma unui atac de cord, la 29 iunie 1904, George I. Ionescu-Gion se stinge din viaţă. în somptuoasa sa locuinţă din Bucureşti, strada Lucaci 33. Nu împlinise încă patruzeci şi şapte de ani.

Pasionat de studiul istoric, Gion publică tot în aceeaşi revistă, după ce mai întâi le-a prezentat în conferinţe la Ateneu ori în alte săli, lucrările sale istorice, din care, mai apoi, unele au apărut în broşuri sau volume, ca: *Ludovic al XIV-lea* şi *Constantin Brâncoveanu*, în 1884, *Din istoria fanarioţilor*, în 1891, *Din istoria şi comerţul Braşovului*, în 1894.

Tot în 1894 publică, mai întâi în „Revista nouă", apoi în volum, seria de *Portrete istorice*, o suită de figuri reprezentative din cultura naţională, ca: vornicul Alecu Beldiman, marele ban Constantin Năsturel-Herescu, doctorul Obedenaru, Dora D'Istria, Iulia B. P. Hasdeu, C. A. Rosetti, G. Sion şi alţii.

În 1903 publică „Din istoria Basarabilor" - o nouă suită de portrete, de data aceasta istorice, care începe cu Sima Stolniceasa, soţia lui Stroe Buzescu - dar lucrarea sa de căpătâi o reprezintă monografia *Istoria Bucureşcilor*, „lucrare de mari proporţii, 818 pagini in-folio, pe care o publică în 1899 la stabilimentul grafic 1. V. Socecu.

Lucrarea bogat ilustrată dispune de informaţii inedite, necunoscute, variate, uneori fanteziste, dar cuprinzătoare şi interesante.

Radu D. Rosetti, în lucrarea citată, mărturiseşte că «imboldul de a o face a pornit de la o ţuică. Moş Costache Bălcescu (fratele marelui patriot revoluţionar Nicolae Bălcescu), avea o memorie prodigioasă. Pe la amiază, când Gion, ieşind de la cursuri, oferea două-trei ţoiuri cu nectar din prunii Muscelului veneratului fost ministru, (de câteva ori ministru şi apoi prim-ministru) în pomenita casă din Lucaci, limba unchiaşului devenea o adevărată arhivă vie…». Şi aşa a pus Gion mâna pe o sursă de informaţii inedite, dar reale, care fac şi azi deliciul cititorului"[19].

Truda la *Istoria Bucureşcilor* a început, în luna mai 1895 - aşa cum reiese din prefaţa cărţii, scrisă cu litere chirilice de culoare roşu şi negru - la „îndemnul şi stăruinţa" primarului Bucureştilor, Nicu Grigore Filipescu şi realizarea ei a durat mai mulţi ani sfârşindu-se în luna septembrie 1899, când primar era acum Barbu Ştefănescu-Delavrancea.

„Criticată la apariţie chiar şi de Nicolae Iorga, care mai târziu revine, dar mai cu seamă de Ion Bogdan, *Istoria Bucureşcilor* a lui Gion rămâne o sinteză a tot ce s-a putut atunci din versiunile orale şi scrise, despre mult zbuciumata viaţă a capitalei ţării noastre. Gion nu face istorie pură, ci povesteşte faptele şi evenimentele într-o formă atrăgătoare, subiectivă, romantică, împletind adevărul istoric cu o expunere caldă, literară"[20].

Dar Gion a fost şi autor de manuale şcolare, după cum afirma Stelian Rădulescu, care era căsătorit cu una din nepoatele de văr primar ale lui Gion, şi care a

---

[19] Ion Cruceană, *op. cit.*, p. 81-82.
[20] Idem, p. 82.

fost elev (era născut în 1888, în Piteşti) şi apoi profesor la Liceul „I. C. Brătianu", el însuşi învăţând, prin 1903-904 după un manual al lui Gion.

Mai mult, se pare că Gion a scris şi o *Istorie a Piteşcilor*, pe care nu a apucat să o vadă tipărită.

Întreaga sa viaţă, Gion a rămas un veşnic îndrăgostit de „bătrânul domnesc oraş al Piteşcilor", în care s-a născut şi a copilărit şi de locuitorii acestuia, astfel că acest sentiment l-a făcut să doneze proaspătului liceu, astăzi colegiu, „I. C. Brătianu" întreaga sa bibliotecă cu cărţi, „comoara lui de preţ", cărţi pe ale căror file, pe margini, se pot citi şi azi adnotările făcute de el.

Dacă ne gândim că în acea vreme singura bibliotecă a Piteştilor, de unde cititorii dornici de lectură ori de studiu, puteau împrumuta cărţi, era aceea a liceului, înţelegem ce a însemnat gestul mărinimos al lui Gion pentru piteşteni, pentru urbea sa natală.

Iar recunoştinţa acestora nu se va lăsa mult aşteptată. În anul 1910 se formează, la insistenţele lui N. I. Apostolescu, unul dintre foştii elevi ai lui Gion, un comitet de iniţiativă ce-şi propunea ridicarea unui monument - un bust - în memoria ilustrului fiu al oraşului. Din comitet făceau parte prefectul de atunci al judeţului, I. P. Comăneanu, profesorii liceului: Nicolae Brânzeu, N. G. Dumitrescu, N. I. Apostolescu, rentierul Gr. T. Coandă şi comerciantul Ernest Paximade[21]. Lucrarea i-a fost încredinţată sculptorului Frederic Storck şi, în ziua de 26 octombrie 1911[22], la aniversarea a 54 de ani de la naşterea sa, a fost dezvelit bustul lui Gion, aşezat în curtea fostei prefecturi, astăzi Muzeul Judeţean Argeş. De aici, în 1966, bustul a fost mutat în curtea liceului „Nicolae Bălcescu", astăzi, revenit la vechiul nume, Colegiul „I. C. Brătianu".

La aniversarea a 71 de ani de la naşterea ilustrului fiu al oraşului, la 28 octombrie 1928, este inaugurat în Piteşti Ateneul popular „G. Ionescu-Gion", având ca preşedinte pe Tatiana Bobancu, aşezământ cultural care timp de 20 de ani avea să ofere piteştenilor o bogată activitate culturală.

Într-o conferinţă publică ţinută prin 1936 la sus numitul ateneu, avocatul pensionar Cornel Zamfirescu afirma că printre cărţile donate liceului piteştean de către Gion „se afla şi un caiet gros scris cu cerneală violetă chiar de mâna lui Gion şi care nu era altceva decât *Istoria Piteşcilor,* caiet care, cu „toate cercetările făcute ulterior… nu a mai putut fi găsit[23].

Astăzi, în Piteşti, numele ilustrului înaintaş îl poartă cenaclul literar „G. Ionescu-Gion", condus de poetul, epigramistul şi scriitorul Constantin Mândruţă.

[21] Arhivele statului - Filiala Argeş, fond *Primăria Piteşti*, dosar 24/1910.
[22] Idem, dosarele 3 şi 6/1911.
[23] Ion Cruceană, *op. cit.*, p. 82.

GEORGE I. IONESCU-GION - 151 YEARS FROM HIS BIRTH AND 104 YEARS FROM HIS DEATH

Abstract

George Ionescu-Gion was not only an important figure of his times, but he also remained in the memory of the people of the Argeş County. His name is strongly related to of his place of birth, I. E. Piteşti, as well as to the Romanian historiography because of his contribution to the first synthesis called *Istoriei Bucurescilor (The History of Bucharest).*

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

PETRE ISPIRESCU, VILEGIATURIST LA CÂMPULUNG ÎN 1884

CARMEN OPRESCU*

Oficial recunoscut ca staţiune balneo-climaterică abia în anul 1925, Câmpulungul Muscelului începuse să fie căutat de vilegiaturişti, pentru climatul lui benefic şi pentru frumuseţea locurilor, încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Fig. 1. Vilegiaturişti la Câmpulung. Carte poştală ilustrată, col. Gh. Ghiţa.

În ce condiţii, în ce context, se poate doar deduce pe baza reconstituirii moravurilor, modelor, mentalităţii societăţii timpului, din Bucureşti, din Câmpulung – mărturiile documentare fiind răspândite încă în cele mai neaşteptate surse, de la arhivele personale la cele păstrate în diverse instituţii, de la creaţii literare la memorialistica vremii – ele neconstituind, până în prezent, o adevărată temă de cercetare.

* Universitatea din Piteşti.

Cert este că, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, faima oraşului, printre bucureştenii dornici să îşi petreacă verile la Câmpulung era deja foarte mare, astfel încât oricine venea pentru prima dată în oraş putea aduna rapid informaţii pentru a şti exact ce are de făcut şi de văzut aici fără ca vreun ghid al oraşului să fi fost, atunci, publicat.

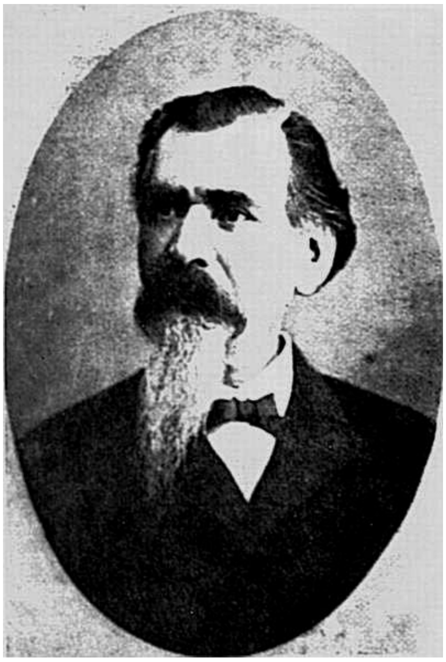

Fig. 2. Petre Ispirescu (1830-1887).

Se poate, cu siguranţă, afirma că Petre Ispirescu scrie un insolit prim ghid turistic al oraşului, *O călătorie la Câmpulung*, publicat iniţial în presă şi apoi în culegerea „Din poveştile unchiaşului sfătos"[1], despre Câmpulung ne mai existând o lucrare similară, până la înfiinţarea Societăţii Turiştilor din România, care a editat o modestă broşură cu titlul *Câmpulung cu împrejurimi.* Argumentele în favoarea acestei afirmaţii sunt:

1. relatarea călătoriei a fost publicată, în anul 1885, în cinci numere consecutive din *Revista literară*[2], ciclul articolelor încheindu-se cu îndemnul explicit al autorului: „sfătuiesc şi pe mare şi pe mic, şi pe bogat şi pe sărac, ca o dată măcar în viaţa lui să meargă la Câmpulung, să se îndestuleze de frumuseţile ce firea a dat prejmentelor lui", îndemn care mai fusese direct formulat, în diverse maniere, pe parcursul povestirii;
2. relatarea călătoriei a fost republicată în volumul *Din poveştile unchiului sfătos*, publicat în anul următor, 1886, penultimul volum editat de Ispirescu, deja scriitor de notorietate;
3. cea mai mare parte a celor ce frecventau vara Câmpulungul erau Bucureşteni şi cea mai mare parte a vilelor de vacanţă construite, începând din 1899, în Câmpulung a aparţinut unor personalităţi din rândul intelectualilor cu reşedinţă permanentă în Bucureşti. Îndemnurile cuprinse în textul lui Ispirescu referitor la vizitarea Câmpulungului, pildele cu iz moralizator şi frecventa prezentare în antiteză, în favoarea câmpulungenilor, a unor moravuri şi a unor aspecte ale vieţii oraşului – sunt adresate bucureştenilor de către un bucureştean;
4. Autorul oferă informaţii riguroase despre felul cum se mănâncă, semnalează hanuri din Câmpulung şi din împrejurimi, indică ceea ce trebuie să se viziteze în oraş şi

[1] *Din poveştile unchiaşului sfătos. Schiţă de călătorie,* în Petre Ispirescu, *Snoave sau poveşti populare,* vol. II, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1988, p. 692-745.

[2] *Revista literară*, Bucureşti, an VI, nr. 21, 1-5 iulie 1885, p. 429-441; nr. 22, 16-31 iulie 1885, p. 464-474; nr. 23, 15 august 1885, p. 501-514; nr. 24, 1 septembrie 1885, p. 540-546; nr. 25, 15 septembrie 1885, p. 568-576. Cf. Adrian Săvoiu, *Câmpulungul în mărturiile vremii*, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2008, p. 100.

drumeţiile care se pot face în afara lui, evocă deliciile integrării în spectaculoase peisaje oferite de locurile parcurse la pas sau cu trăsura, căruţa, carul cu boi sau călare pe cal;

5. Încearcă să evidenţieze şi măsurile luate de localnici pentru a asigura confortul vieţii orăşenilor şi musafirilor lor: „Câini în oraş mi s-a părut a fi puţini, judecând după numărul caselor şi aceşti câini nu sunt răi. …Acum ori că locuitorii din Bucureşti, tăind câinilor frunză, sunt mai zvăpăiaţi decât câmpulungenii, de îi întărită şi-i fac să turbeze sau că câmpulungenii sunt mai aşezaţi şi dă pace tutulor. …Oraşul este străbătut d-a lungul lui de un canal de apă, tras din Râul Târgului, pentru trebuinţele locuitorilor şi pentru stropitul uliţelor. …Mai toate uliţele sunt aşternute cu piatră. …Primarul de astăzi a oprit umbletul râmătorilor pe uliţele de căpetenie, sub pedeapsa de a-i împuşca”[3];

6. Nu în ultimul rând oferă informaţii precise despre drumeţiile ce a făcut pornind din Câmpulung, evocând în spiritul romantismului privelişti, locuri, oameni, trasee în relatarea propriilor excursii la Bughea, la schitul Ciocanu, la Lereşti, pe traseul Stoeneşti - Cetăţeni (spre Cetăţuia lui Negru Vodă), la mănăstirea Nămăieşti, la Rucăr, Dragoslavele şi la peştera Dâmbovicioara.

Autodidact, pasionat culegător de basme, povestiri populare, cântece, ghicitori pe care le caută cu asiduitate şi le consemnează cu grijă şi în călătoria de la Câmpulung, Ispirescu nu părăsise Bucureştii, oraşul natal, niciodată până la vârsta de 51 de ani, în 1881, şi nici ulterior nu sunt consemnate călătorii importante în biografia sa.

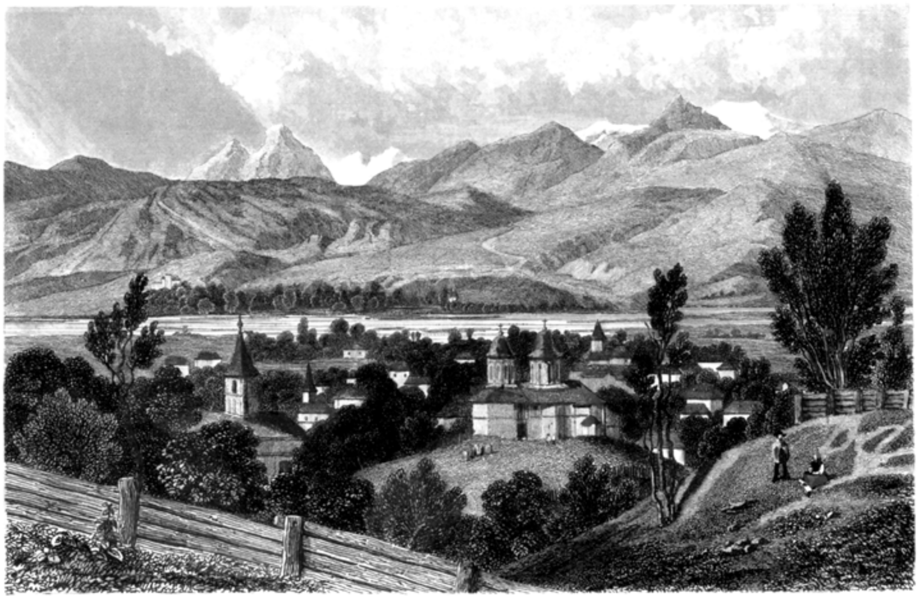

Fig. 3 Biserici gravura atlas.

[3] Petre Ispirescu, *op. cit.*, p. 695.

La numai un an după ce suferise o primă comoţie cerebrală Petre Ispirescu vizitează Câmpulungul.

Ajunge aici, la 10 iulie 1884, în timpul bâlciului, împreună cu familia, „opt, toţi trup din trupul meu, os din osul meu, sânge din sângele meu, … şi cu slujnica nouă, mai mari şi mai mijlocii,… şi mai mărunţei, de toată mâna”.

Scriitorul consemnează cu grijă detaliile călătoriei: plecaţi de la Bucureşti cu trenul, la 9 dimineaţă, vilegiaturiştii se opreau la Piteşti, unde petreceau două ore fie în sala de aşteptare fie vizitând în fugă oraşul (după cum era vremea), până la plecarea trăsurilor spre Câmpulung[4], unde bucureştenii ajungeau pe înnoptate, după 12 ore de călătorie. Cazarea era tocmită dinainte, pe strada Gruiului, la un tânăr preot al bisericii Marina care îi va sluji şi de ghid, uneori şi de companion în excursii, ca bun cunoscător nu numai al locurilor ci şi al istoriei şi oamenilor, foarte obişnuit, se pare, cu rolul pe care îl avea. Este de remarcat faptul că, în Bucureşti fiind şi necunoscând până în momentul călătoriei vreun câmpulungean, scriitorul merge direct la o gazdă deja pregătită să cazeze opt persoane timp de mai multe zile.

Fig. 4. Casă veche din Câmpulung (Casa Edu). Foto C. Oprescu.

Atenţia este reţinută în repetate rânduri de urbe, pe care o descrie exact din punct de vedere geografic, urbanistic, semnalând cu încântare şi privelişti pe care ea le oferă, spre oraş, spre dealurile din jur sau munţii din zare.

„Cel dintâi lucru ce izbeşte băgarea de seamă a călătorilor”, consemnat de el cu uimire, formulând indirect aprecieri cu privire la caracterul câmpulungenilor, este

[4] În 1887 este inaugurată linia ferată Câmpulung - Goleşti şi este construită Gara. Vezi Andrei Căpuşan, *Sistematizarea urbană la Câmpulung,* în: Studii şi comunicări IV, Muzeul Câmpulung Muscel, 1987, p. 212.

numărul mare al bisericilor: „Sunt locuri unde nu faci o sută de paşi şi dai de o biserică, peste tot 20 de biserici pentru 5.500 de locuitori”[5], apoi casele vechi fără coşuri pentru care îi fericeşte pe câmpulungeni („Ferice de ceea ce păstrează acolo!”[6]), vechi dar trainice şi, mai ales, frumos îngrijite: „Mai toate balcoanele caselor mari şi pălimarele caselor mai mici sunt împodobite cu ghiveciuri de flori. … Nu vezi o casă mai de Doamne ajută! să nu aibă două sau trei ghiveciuri… Grădiniţele tutulor caselor sunt pline de amgrişa, cafea, ochiul boului, călţunaşi şi încă câteva feluri de flori pe lângă zarzavaturi”[7].

Semnalează existenţa chioşcurilor de odihnă şi relaxare, în curţi sau pe malul râului, unde câmpulungenilor le plăcea să servească şi musafirilor cafeaua de dimineaţă sau masa de prânz: „În aceeaşi zi am prânzit într-un fel de chioşc clădit din frunzari pe cursul apei Râul Târgului, aproape de mănăstire. Vâjâitul morilor din apropiere, murmurul apei ce trecea pe sub acest chioşc, te face să mănânci mai cu pofta!”[8].

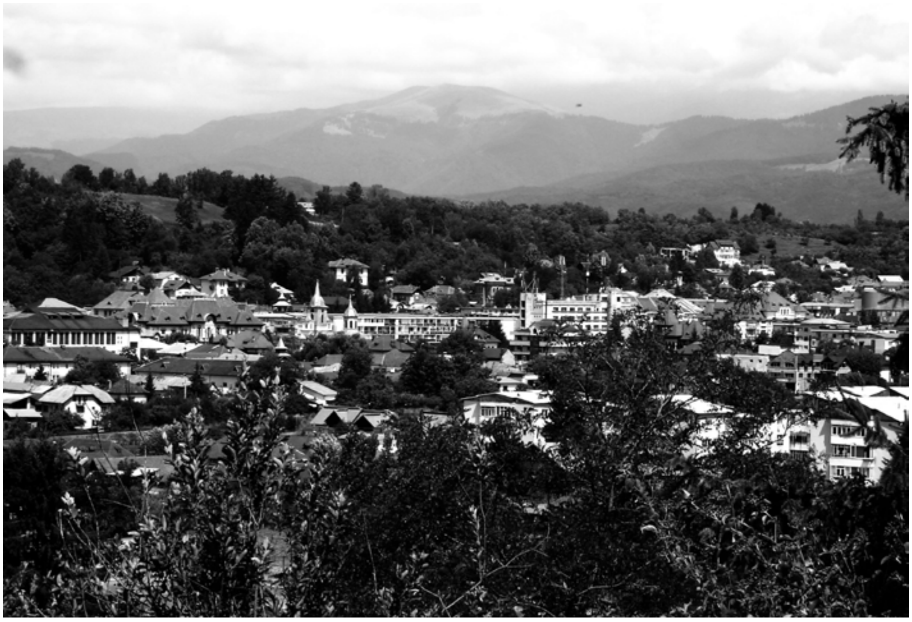

Fig. 5. Panorama Câmpulungului contemporan văzut de pe Flămânda. Foto C. Oprescu.

[5] *Analele statistice* din 1860 consemnaseră, de fapt, 8 283 de locuitori, iar în 1897 numărul locuitorilor crescuse deja la 11 244. Vezi Dan Dumitru Iacob, *Evoluţia demografică,*în *Atlas istoric al oraşelor din România*, Seria B, Ţara Românească, Fascicula 2, *Câmpulung*, / *Städtegeschichteatlas Rumäniens,* Reihe B, Walahei, 2. Lieferung – *Langenau*, text: Gh. I. Cantacuzino, Şerban Dragomirescu, Dan Dumitru Iacob (coord.), Carmen Oprescu, Academia Română. Comisia de Istorie a Oraşelor din România – Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2008, pl. V.
[6] Petre Ispirescu, *op. cit.*, p. 695.
[7] *Ibidem,* p. 697.
[8] *Ibidem,* p. 708.

Vizitează Fântâna lui Crassan şi biserica Flămânda, semnalând chiar de două ori valoarea memorială a locului „că aici a fost închis Ienachiţă Văcărescu poetul, de către fanarioţi, pentru gândurile lui patriotice" dar insistând mai ales asupra priveliştilor contemplate, foarte probabil de pe dealul Flămânda, de lângă schit:

„Vezi Câmpulungul întinzându-se de-a lungul râului cu cele trei uliţi ale lui, …lungi ca şi dânsul, din cap până în cap. Aceste uliţi sunt străbătute de alte uliţi lăturaşe ce leagă între ele uliţele cele mari. E frumos să vezi Câmpulungul de aici, …cu mulţimea lui de biserici, şi încins de Rîul Tîrgului. O panoramă din cele mai încântătoare. …Dacă îţi întorci privirea de la oraş spre munţi, apoi frumuseţea firei e mai măreaţă, vezi dealurile trâmbe, trâmbe, şi dincolo de ele ridicându-se munţii falnici, ale căror vârfuri pare că vor să atingă cerul[9].

Caracterizează câmpulungenii cu multă dar rezervat exprimată simpatie, cu reflexe romantice evidente generate de o opoziţie (formulată explicit) între societatea „modernizată" a bucureştenilor şi cea tradiţionalistă a câmpulungenilor, cu atitudinea superioară a omului de cultură şi a artistului venit din Bucureşti, capitală în rapid ritm de modernizare, mai precis de occidentalizare. Scriitorul găseşte şi semnalează în Câmpulung:

● evlavia pe care o mai aveau bucureştenii doar „mai acum patruzeci şi mai bine de ani"[10];

Fig. 6. Carol Popp de Szathmáry, Ţărancă din Muscel (1883, cromolitografie). După A. Săvoiu[11].

[9] *Ibidem*, p. 711-712.
[10] *Ibidem*, p. 693.
[11] Ilustraţia este reprodusă după Adrian Săvoiu, *Câmpulungul în mărturiile vremii*, Editura Ars Docendi, Bucureşti, 2008, p. 250.

● unitatea în credinţă care lipseşte bucureştenilor (Ce să zici ? Ne-am civilizat! Azi …avem [în Bucureşti] ce nu aveam pe atunci; avem o biserica evanghelică şi una luterană, mai avem o sinagogă măreaţă şi o sumă de lavre mai mici);

● omogenitatea etnică şi solidaritatea câmpulungenilor, care îşi respectă oraşul şi tradiţiile: „Locuitorii sunt deştepţi şi negustoroşi. Lauda cea mai mare ce li se cuvine este că-şi păstrează naţionalitatea neatinsă. […] Arendaşii de moşii, de hanuri şi cârciumarii sunt numai români. …Mai acum câţiva ani, spun localnicii, că a fost venit o colonie de bulgari, cerând să li se vânză locuri preste râu cu îndatorire ca ei să canalizeze râul. Cererea lor n-a fost primită. …Nemţi sunt toţi, toţi, şapte la număr: sase tâmplari şi un croitor, precum mi-a spus gazda mea”[12];

● Nu uită să consemneze despre câmpulungeni, dar şi despre sătenii ce vin „la târg”, că sunt frumoşi şi plini de viaţă, şi că nu sunt beţivi: „Atât locuitorii din oraş, cât şi de pe la sate, nu sunt beţivi. Au ţuică berechet, şi încă ţuică bună, curată de prune, şi cu toate astea nu sunt căzuţi la patimă”[13]. Această ultimă observaţie, confruntată cu relatările lui Tudor Muşatescu[14], patru decenii mai târziu, ar putea fi corelată şi cu impactul obiceiurilor transmise orăşenilor de vilegiaturiştii care, eleganţi, relaxaţi, îşi petreceau timpul în exclusivitate la promenadă, în cârciumi şi cafenele, priviţi cu jind şi secretă admiraţie de localnici. S-ar putea chiar trage concluzia că oraşul nu fusese încă, la 1884, frecventat de vilegiaturişti în număr suficient şi de suficient de mult timp pentru a imprima localnicilor metehnele satirizate de Tudor Muşatescu, care au impus imaginea unor câmpulungeni beţivi şi ofticoşi (bolnavi de plămâni).

În sfârşit, Petre Ispirescu nu uită să se refere la ceea ce construise, deja, printre bucureşteni faima Câmpulungului: Bulevardul şi băile.

Fig. 7. Băile Gropan din Bughea. Carte poştală ilustrată, col. Gh. Ghiţa.

[12] *Ibidem*, p. 694.
[13] *Ibidem*, p. 695.
[14] Tudor Muşatescu debutează în 1926 cu volumul *Vitrinele toamnei*, publicat la Câmpulung.

Deşi nu venise aici cu familia pentru o cură balneară, vizitează cele două stabilimente balneare de la Bughea, pe atunci mahala a Câmpulungului. Nu are nimic favorabil de spus la adresa lor totuşi, din punct de vedere documentar, se confirmă că la acea dată mai funcţionau şi băile aflate în proprietatea urmaşilor lui August Treboniu Laurian, pentru a căror desfiinţare relatarea lui Petre Ispirescu stabileşte un termen *post quem,* că băile de pe celălalt mal al apei Bughea erau în proprietatea doctorului Gropan, prost amenajate dar cu „putere vindecătoare" mai mare decât celelalte. Se confirmă şi faptul că nu existau, încă, băi în centrul Câmpulungului de vreme ce Ispirescu nu pomeneşte nimic despre ele[15].

În privinţa Bulevardului-promenadă, acest memorial stabileşte cea mai veche dată cunoscută documentar în legătură cu felul cum era amenajat, cu dimensiunile lui şi cu funcţia pe care i-o dădeau cei veniţi aici la tratament:

„Oraşul are şi un bulevard. El este în lăţime ca de cinci metri, iară în lungime ca de 180 de paşi. Aşa cum este, el poate să fie de ajuns pentru preumblarea celor locali, dară neîndestulător pentru mulţimea mosafirilor ce vin vara la aer muntos.

„Îmbulzeala este aţă de mare, încât dacă vrei să mergi fără să superi pe cineva, trebuie să-ţi iei o tăgârţă cu pardonuri, să imparţi în dreapta şi în stânga, înainte şi înapoi, celor ce te împing sau celor pe care îi calci pe bătăturile picioarelor. Dară mai adesea te lipseşti de o asemenea preumblare, *unde în loc să te întremezi* (subl. CO), mai mult ameţeşti în înghesuiala şi învârtitura cea în loc. Bucureştenii, pentru aceasta, în vorbirea lor cea înţepoasă, l-au numit „Bulevard-Pardon". Serile, muzica regimentului de dorobanţi[16] sau câte vrun tacâm de lăutari se silesc, pe cât pot şi ei, să deschiză inima preumblătorilor şi să le facă o bună petrecere".

Fig. 8. Bulevardul din Câmpulung la sfârşitul sec. al XIX-lea.
Colecţia Bibliotecii Academiei Române.

[15] Abia la 1 oct. 1895 se va constitui societatea anonimă pe acţiuni „Băile Radu Negru" având ca scop construirea unui stabiliment de fizioterapie chiar în centrul oraşului.
[16] 1906 muzica militară subvenţionată din bugetul oraşului.

Cu o personalitate atinsă, în acelaşi timp de admiraţia clasicismului pentru Antichitate şi de nostalgia Romantismului pentru trecutul naţional, ca şi de revolta romantică stârnită de inadaptarea la moravuri ale societăţii contemporane cu el, mixtură specifică artiştilor români contemporani lui, Petre Ispirescu îşi afirmă ferm nemulţumirea provocată de lipsa de respect pentru monumentele neamului: „Am stat mult pe gânduri şi m-am întrebat: „Că ce ursită rea prigoneşte pe biata noastră ţară, de voieşte să-i stârpească orice urmă veche de fiinţa ei. Să nu se mai găsească nici un punct de legătură între vechiul trecut şi între viitorul ei“? M-am întrebat, m-am gândit, şi n-am putut să-i dau de căpătâi. …Căci la Câmpulung, ca şi la Bucureşti, la Dorohoi, ca şi în Oltenia se strică, se dărâmă, cu nemilostivire, se rade de pe faţa pământului tot ce a mai rămas de la moşi de la strămoşi. Mai toţi cei ce vin dinăuntru, de la învăţătură, pare c-ar intra într-o ţară de sălbatici, fără trecut, fără tradiţii”[17]. Ca şi Victor Hugo, ca şi Alexandru Odobescu, „unchiaşul sfătos” ia poziţie întru apărarea vechii arhitecturi: „Arhitecţii [de azi] ridică nişte stârpituri, în locul trainicilor clădiri vechi. Nu ţin seamă nici de trebuinţele noastre, nici de climă, nici de nimic. …Clădirile … cele vechi se luptau cu timpurile de trainice ce erau, vara găseai răcoare în ele, şi iarna cu puţine lemne încălzeai casa în care şedeai. Cercaţi de dărâmaţi o casă din cele vechi şi veţi vedea, cum am văzut şi eu în Bucureşti, scăpărând târnăcopul când loveşte în zidărie. Cercaţi însă de dărâmaţi una din clădirile de modă, şi veţi vedea ieşind cărămizile din zidărie pînă a le fi atins cu tîrnăcopul… vezi că aşa e moda! Numele uliţilor care aducea aminte cîte o faptă istorică se şterge, fără teamă, şi li se dă câte o altă numire, cine ştie cum, şi fără să aducă aminte nimic”[18].

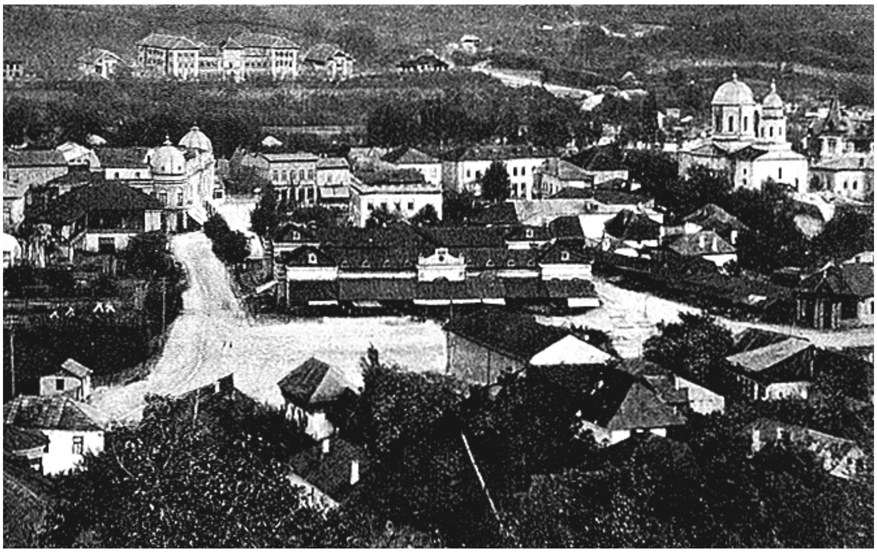

Fig. 9. Piaţa Câmpulungului la începutul sec. al XIX-lea. Detaliu din carte poştală ilustrată, col. Gh. Chiţa.

[17] Petre Ispirescu, *op. cit.*, p. 717.
[18] *Ibidem*, p. 718.

Face şi o descriere pur romantică de „ruinuri" oferind, în acelaşi timp o preţioasă informaţie istorică reţinută de tradiţia orală a oraşului, despre o proprietate boierească aflată chiar în centrul Câmpulungului:

„– Noi suntem mândri cu oraşul nostru, îmi zicea el [preotul Diaconescu de la biserica Muceniţa Marina] odată. El este leagănul naţionalităţii noastre. Monumentele ce întâlneşti în tot locul stau dovadă despre cele ce-ţi spui. Ar fi bine să se ia măsuri de cei ce sunt în drept să o facă, ca ele să se păstreze, căci altfel va ajunge, precum ajunsese curţile boierilor Goleşti. …Ai fost prin piaţa noastră, ai văzut ce întindere are. Tot locul acesta era al boierilor Goleşti. Pe dânsul, era nişte case mari, boiereşti, care odată, odată trebuie să fi fost fala Câmpulungului. Grădina acestor case era plină de fel de fel de pomi roditori, tot soiuri unul şi unul. În mijloc, avea un eleşteu cu peşte. Eu însumi mi-aduc aminte când eram copil că am prins peşte ziua. …Casele erau dărăpănate. Uşi, ferestre, vraişte. Ajunseseră să fie locuinţa bufniţelor şi a cucuvaielelor. Pustietatea se răsfăţa într-însele. Stafiile şi joi-mariţele băgase groază între vecini. Seara nici un locuitor nu mai cuteza să treacă p-acolo. …Decât să rămână aşa pustii, bine a făcut primăria noastră de le-a cumpărat, le-a dat jos, şi a făcut piaţă; căci piaţa cea veche nu era destul de încăpătoare. Eleşteul era atât de adânc, încît tot materialul netrebuincios din case 1-a pus acolo şi împreună cu multă umplutură, adusă de aiurea, abia a ajuns de a putut să niveleze suprafaţa pieţei. …Bârnele, grinzile şi stâlpii erau numai de stejar"[19].

Din toate punctele de vedere, al mentalităţii şi obiceiurilor localnicilor sau ale vilegiaturiştilor, al evidenţierii scopului pentru care Câmpulungul era căutat de vizitatori, (sau, cum am spune azi, a „ofertei turistice" a timpului), cel al modului cum se raportau câmpulungenii la oraşul lor sau vilegiaturiştii la natură, cel istoric-documentar, mărturia adusă prin textul scris de Petre Ispirescu în 1884 este deosebit de valoroasă.

PETRE ISPIRESCU, HOLYDAY MAKER IN CÂMPULUNG IN 1884

Abstract

In 1884, the writer Petre Ispirescu made a trip to Câmpulung, a well known town for its curative water from Bughea (a block of Câmpulung), as well for its climate and for the beauty of its landscapes. Ispirescu is especially attracted by the traditionalistic spirit of the inhabitants which is frequently presented as opposed to that of the people from Bucharest. His writings have the exact spirit of the folk collector, the classic spirit when the gods are evoked, and the romantic features of the epoch. Because he published the impressions firstly in the newspapers and then in a volume and because these notes are very accurate (descriptions of historical monuments and of various places, as well as precise data about roads, inns, supplying, and transport are included) this traveling memorial could be considered to be the first touristic guide of Câmpulung Muscel.

[19] *Ibidem*, p. 716.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

GHEORGHE I. BRĂTIANU, CONTRIBUŢII BIOGRAFICE

SPIRIDON CRISTOCEA*

După absolvirea Şcolii de Poduri şi Şosele din Paris, în 1889, tânărul Ion I. C. Brătianu a fost primit ca inginer, clasa a III-a, în serviciul lui Anghel Saligny care lucra, în acel timp, la căile ferate. Cât a lucrat ca inginer la linia ferată Iaşi-Paşcani, Ion I. C. Brătianu, locuind la palatul Ruginoasa, a avut o relaţie sentimentală cu prinţesa Maria Moruzi, văduva unuia din cei doi fii (Alexandru) ai domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu Maria Catargiu, fosta soţie a lui Efrem Obrenovici, fratele principelui Serbiei. Din această relaţie a rezultat un fiu, viitorul mare istoric şi om politic Gheorghe Brătianu (1898-1953).

Ion I. C. Brătianu

Gheorghe I. Brătianu

Din extractul de naştere[1] (13/30 ianuarie 1898), eliberat de Primăria Comunei Ruginoasa, Plasa Siret, Judeţul Suceava, reiese că Gheorghe a fost născut de prinţesa Maria Moruzi (34 de ani) la 28 ianuarie 1898, ora 8 dimineaţa, în casa ei din

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.
[1] Muzeul Judeţean Argeş, Registrul inventar de istorie modernă, nr. D 132 (copie legalizată).

Ruginoasa. Naşterea a fost asistată de Alexandru Calalb, medic de plasă din Paşcani, martori fiind Ianuşi Bortho (60 de ani) şi Vasile Manolescu (56 de ani), ambii din Ruginoasa. În extractul de naştere nu se menţionează numele tatălui, însă se precizează că prinţesa era văduvă. Deci, Gheorghe Brătianu a fost născut la 28 ianuarie 1898 şi nu la 21 ianuarie/3 februarie 1898 sau 30 ianuarie 1898, cum se afirmă în unele lucrări recent tipărite[2].

Maria Moruzi cu fiul ei Gheorghe

Pentru a-i da numele, şi din obligaţii de onoare, Ion I. C. Brătianu a consimţit să se căsătorească la 15 februarie 1898 cu prinţesa Maria Moruzi. În aceeaşi zi cu căsătoria, printr-o „declaraţiune"[3] înregistrată la Primăria din Ruginoasa sub nr. 596/15 februarie 1898, Ion I. C. Brătianu şi Maria Moruzi recunoşteau „de copilul nostru pe copilul Gheorghe ... şi că îl legitimăm prin casatoria noastră ce sunteţi chemaţi astăzi a ne-o celebra". Tot odată, cei doi părinţi cereau primarului ca, potrivit art. 48 din Codul Civil, să „binevoiţi a înscrie pe marginea registrului de naşteri pe anulŭ curent 1898 ianuar 30, sub no. 13, unde este înscrisă naşteria copilului Gheorghe, actul acestei legitimări a lui ce o facem prin casatoria noastră", lucru care s-a şi realizat.

Căsătoria, conform extractului 20/15 februarie 1898[4], a avut loc în ziua de 15 februarie 1898, ora 12, la Primăria din Ruginoasa între Ion I. C. Brătianu, „june în etate de treizeci şi patru de ani, de profesiune inginer", fiul „major al defunctului Ion C. Brăteanu şi a d-nei Pia Brăteanu, proprietară domiciliată în comuna Ştefăneşti", jud. Muscel, şi prinţesa „Maria Morusi, vĕduvĕ, prin decesul primului seu soci prinţul Alecsandru A. Cuzza", fiica defunctului prinţ Alecsandru Moruzi şi a Adelei Moruzi, proprietară domiciliată în Ruginoasa. Nefiind prezentă, Pia Bătianu a consimţit la căsătoria fiului ei prin act autentificat, iar Adela Moruzi a participat şi a consimţit la unirea celor doi.

După ce s-a dat citire actelor cerute de o asemenea ceremonie (extracte după actele de naştere ale celor doi soţi, extracte după actele de moarte ale taţilor viitorilor soţi, extract după actul de moarte al fostului soţ al viitoarei soţii, certificate de „neivirea oposiţiilor la această căsetorie", actul de consimţământ al mamei viitorului soţ, declaraţia ambilor soţi prin care-l recunosc şi-l legitimează pe copilul Gheorghe născut în afara căsătoriei, declaraţia celor patru martori la această căsătorie), Gheorghe

[2] Ioan D. Scurtu, *Ion I. C. Brătianu,* Editura Museion, Bucureşti, 1992, p. 5; Anastasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu,* Editura Albatros, Bucureşti, 1994, p. 80-81; Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866-1999. Dicţionar,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1999, p. 86.
[3] Muzeul Judeţean Argeş, Registrul inventar de istorie modernă, nr. D 134-135.
[4] Muzeul Judeţean Argeş, Registrul inventar de istorie modernă, nr. D 133.

Marian, primarul şi ofiţerul stării civile, i-a declarat uniţi prin căsătorie. Cei doi soţi au declarat şi prin viu grai că Gheorghe este copilul lor. La căsătorie au participat ca martori: Constantin I. C. Brătianu (32 de ani), Vintilă I. C. Brătianu (30 de ani), domiciliaţi în Ştefăneşti, jud. Muscel, fraţii soţului, colonelul Gheorghe Roset Rosnovanu (64 de ani), domiciliat în Rosnov, judeţul Neamţ, şi Sebastian Moruzi (33 de ani), domiciliat în Ruginoasa, din partea soţiei.

După cum se ştie, Ionel Brătianu şi-a părăsit soţia „îndată ce s-a terminat celebrarea civilă şi religioasă a căsătoriei ... fără să se presinte la locuinţa d-sale din Comuna Ruginoasa, plecând imediat la Bucuresci". Considerând că „acest fapt constituie pentru d-sa o insultă gravă", Maria Ion I. C. Brătianu, prin petiţia dată Tribunalului Districtului Muscel, la 24 februarie 1898, a cerut să se pronunţe divorţul în favoarea sa. În şedinţa din 30 octombrie a Tribunalului Muscel au fost audiaţi martorii Gheorghe Rosnovanu şi Sevastian Moruzi care au confirmat acuzaţia adusă de Maria Ion I. C. Brătianu. În şedinţa din 20 noiembrie 1898 s-a prezentat numai reclamanta, asistată de avocatul C. Boerescu, iar Ion C. Brătianu a lipsit. În timpul şedinţei, procurorul, luând în considerare vârsta copilului (10 luni), a subliniat că acesta are nevoie de îngrijirile materne şi de aceea a cerut „să se încredinţeze până la vârsta de 6 ani mamei reclamante, dupe cum prevede art. 282 Codul civil, iar de la vârsta de 7 ani, urmând a i se da copilului o educaţiune potrivită cu starea socială a soţilor, să se încredinţeze tatălui sĕu". Tribunalul Muscel a hotărât, prin sentinţa nr. 39/20 noiembrie 1898[5], să admită cererea de divorţ a d-nei Maria Ion I. C Brătianu şi a dispus încredinţarea copilului „mumei în favoarea căria se pronunţă despărţenia". Pe Gheorghe, unicul său fiu, Ion I. C. Brătianu nu l-a văzut decât în anul 1909, în nefericitul moment al atentatului la viaţa sa.

GHEORGHE I. BRĂTIANU, BIOGRAFICAL CONTRIBUTIONS

Abstract

Gh. Brătianu was the son of Ion I. C. Brătianu and Maria Moruzi. He was one of the most representative Romanian politicians. Although he was born 111 years ago the exact date of birth remains unknown. The 21-st of January 1898 and the 30-th of January 1898 were two of the dates of his birth proposed by the specialists. After he studied in the archives the documents of the politician, the author found out that Gheorghe Brătianu was born on the 28-th of January 1898 in the house of Maria Moruzi from Ruginoasa.

[5] Muzeul Judeţean Argeş, Registrul inventar de istorie modernă, nr. D 136.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

UN REPER ISTORIOGRAFIC ŞI SEMNIFICAŢIILE SALE: BCMI, 1/1908 (În chestiunea restaurării Bisericii Domneşti din Argeş)

NICOLAE CONSTANTINESCU*

Din unghi strict cronologic, evenimentul istoriografic - deja centenar - asupra căruia voi stărui în cele de faţă este consemnat ca atare pe coperta (verzuie!) a primului fascicul trimestrial al publicaţiei oficiale intitulată *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, respectiv cu menţiunea apariţiei: „Publicaţiune trimestrială sub auspiciile Ministerului de Culte şi Instrucţiune Publică şi în Editura Administraţiei Casei Bisericii, 1908 ianuarie-martie“; în condiţiuni grafice relativ modeste (imediat criticate în „Convorbiri Literare“), asigurate atunci de stabilimentul din Bucureşti, binecunoscutul „Inst. de Arte Grafice CAROL GOBL, S-r I. St. Rasidescu, Strada Doamnei 16“, care, începând cu Anul II/1909 va schimba (şi coloristic) copertele, menţinând publicaţiei o calitate cu adevărat excepţională.

Eveniment istoriografic, de bună seamă, care necesită însă unele clarificări, iar acestea privesc îndeosebi atât publicaţia ca atare (voi reveni de altfel), cât mai ales Instituţia specializată pe care o reprezenta - Comisia Monumentelor Istorice şi competenţele ei legale. Or, tocmai în activitatea CMI exista de multă vreme o problemă considerată pe drept cuvânt de importanţă naţională, dar „spinoasă“ din unghiul frust al asigurării fondurilor băneşti şi anume: restaurarea Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş. Pe ce eşafodaj de fapte (şi documente) mă sprijin când afirm că tocmai aceasta, îndeosebi, s-a rezolvat printr-o „inginerie financiară“ - cum zicem astăzi, parţial oglindită şi în Buletin. Să privim însă lucrurile mai îndeaproape.

Revin mai întâi la momentul apariţiei, în 1908, a BCMI.

Indiscutabil, scrutând epoca - respectiv acel început de veac 20, atât de bine redat şi de istoricul Ion Bulei (cf. *Lumea românească la 1900*, Ed. Eminescu, 1984), se poate limpede constata că la nivelul politicii de stat din Vechiul Regat, a guvernanţilor (şi partidelor din spatele lor) grija faţă de monumentele Ţării nu se afla pe loc fruntaş, dar ea totuşi exista (chiar dacă adesea mai mult declarativ, de faţadă). Semnificativ: Comisia însăşi, instituită prin Legea pentru conservarea şi restaurarea monumentelor publice (Decret regal nr. 3658/17 noiembrie 1892), respectiv pe baza art. 16 din regulament, remaniată în dese rânduri dar având continuitate (şi decizională, ulterior voalat criticată) prin persoana istoricului-arheolog Gr. G. Tocilescu (director al MNA) -

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan“, Bucureşti.

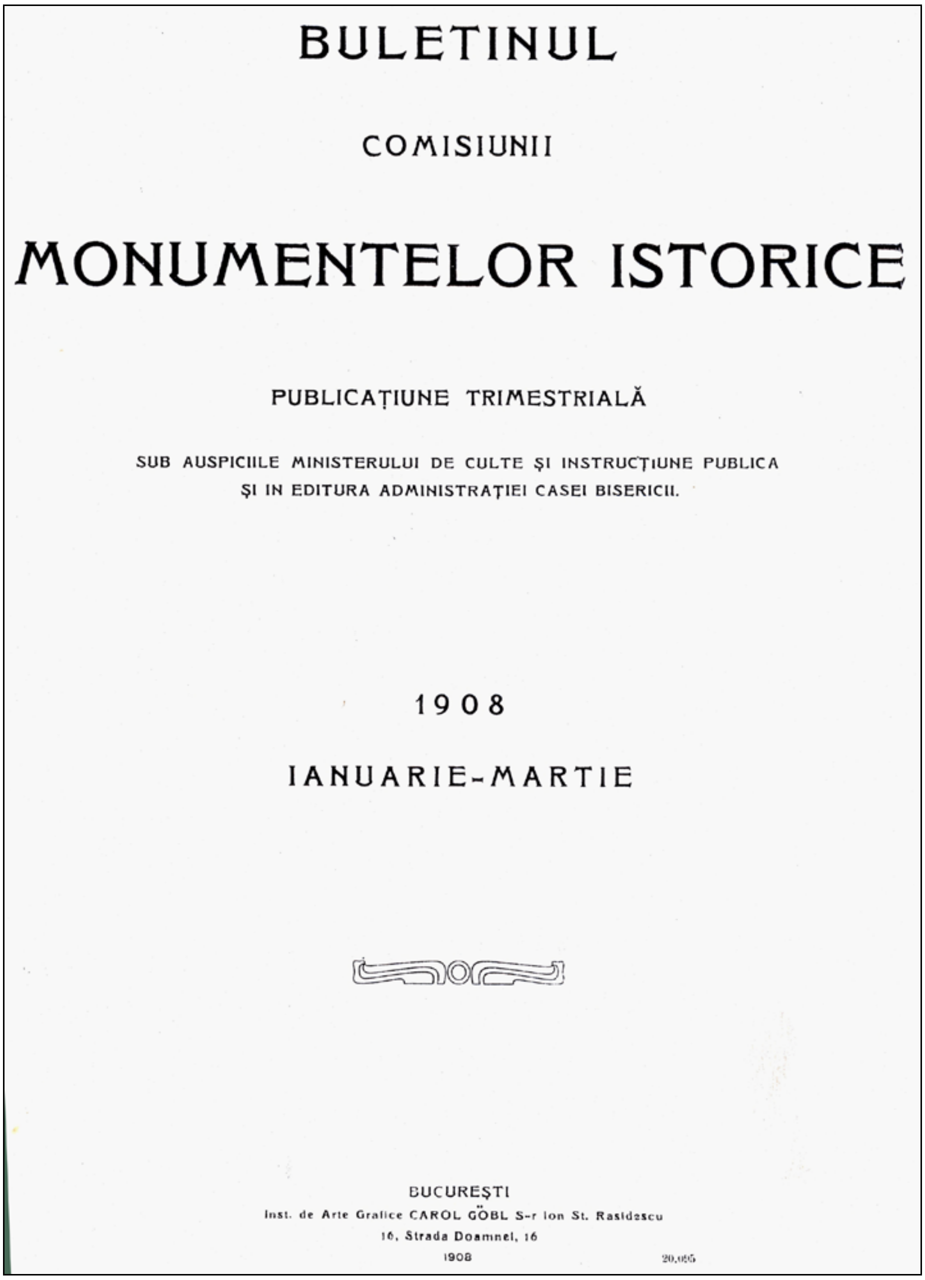
era mai mult stagnantă în acei ani de început ai veacului, cum se va considera, cu asprime, abia în 1914 (voi reveni şi în această privinţă). Explicaţie simplă, întrucât Comisia avea doar atribuţii consultative, cum se firma, apăsat, chiar în primul ei Raport oficial: „neavând mijloace şi putinţa de a executa şi supraveghea toate lucrările recomandate, o bună parte din încheierile Comisiunii rămaseră literă moartă în procesele ei verbale. Astfel, de sine înţeles, ca încetul cu încetul existenţa Comisiunii se dovedi a fi numai de formă, căci legea pe temeiul căreia fusese întocmită, prin neobservare şi neaplicare, căzuse - putem zice - în dezuetudine“[1]. /Am păstrat ortografia vremii/. Acest Raport, destul de cuprinzător ca bilanţ al intenţiilor şi realizărilor până în 1908 (nu a scăpat, cu fineţe, să specifice că în anul 1906, al Jubileului domniei lui Carol I, în activitatea Comisiunii au apărut, în afară de lipsa fondurilor băneşti - „cauze neprevăzute şi neînlăturabile: vreme rea, material scump şi meşteri greu de găsit din cauza lucrărilor întreprinse cu Expoziţia jubiliară“[2]), preconiza şi sugera Ministrului Spiru Haret unele demersuri în plan legislativ/organizatoric, subliniind îndeosebi existenţa jalnică a unei categorii de monumente care necesitau intervenţia grabnică, respectiv prin lucrări într-un fel expeditive, de consolidare şi întreţinere, asigurându-li-se conservarea: „până ce - să sperăm - vor veni vremuri mai bune pentru ele“ /…/ cazul Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş, care dacă nu se va interveni cu grăbire - e expusă a se ruina deodată şi pe de-a'ntregul, perzând astfel cea mai caracteristică şi veche podoabă de clădire bisericească în stil bizantin, din câte au fost şi mai sunt încă în pământul nostru“[3]. Raportul pe 1907 se încheia cu rugămintea expresă ca o nouă Lege să fie elaborată în pas cu cerinţele vremii, dar mai ales să stipuleze în literă şi spirit rolul nu doar <u>consultativ</u> al Comisiunii, ci unul „efectiv în iniţiarea şi conducerea lucrărilor sale, creându-se un serviciu special de arhitectură, în care să găsiască loc şi să se pregătiască cei chemaţi a supraveghia şi conduce lucrările de conservare şi restaurare a monumentelor noastre istorice. Numai astfel, credem, Comisiunea va putea răspunde adevăratei sale meniri“. Cele de mai sus, întregul Raport datat Ianuarie 1908 era semnat de membrii CMI: I. Kalinderu, Gr. G. Tocilescu, Gr. Cerkez, N. Gabrielescu - şi de Alex. Lapedatu (secretar şi, în treacăt fie spus, autorul celor mai multe dintre materiale publicate în BCMI/1908)[4].

Aşadar, doar intenţii în legătură cu starea de atunci a Bisericii Domneşti.

Dar tocmai în legătură cu această problemă a intervenit cândva, probabil chiar în 1908-1909 (oricum în Ministeriatul Haret) o substituire de fonduri, impusă cu certitudine de factori politici, întrucât privea situaţia din Dobrogea şi lumea românească de lângă Mare. Deja încă în 1905, în Adunarea Deputaţilor (şi la cererea expresă din 26 febr. a deputatului I. Brătescu, reprezentând judeţele Tulcea - Constanţa) se aproba un fond de 120.000 lei, venind în sprijinul solicitărilor musulmane din teritoriu pentru construcţia unei moschei la Constanţa (18 mai 1905)[5].

---

[1] Vezi, în completare, finalul Raportului pe anul 1907, în BCMI, I-1/1908, p. 46.
[2] Idem, p. 33.
[3] Idem, p. 45.
[4] Va ajunge şi Preşedinte al Comisiunii, v. supra.
[5] Cf. Dezbaterile Adunării Deputaţilor /1904-1905, nr. 18, p. 125-26, 799-800.

BULETINUL

COMISIUNII

MONUMENTELOR ISTORICE

PUBLICAŢIUNE TRIMESTRIALĂ

SUB AUSPICIILE MINISTERULUI DE CULTE ŞI INSTRUCŢIUNE PUBLICA
ŞI IN EDITURA ADMINISTRAŢIEI CASEI BISERICII.

1908

IANUARIE-MARTIE

BUCUREŞTI
Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ion St. Rasidescu
16, Strada Doamnei, 16
1908 20,065

Fig. 1. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, Anul I, nr. 1/1908, foaia de titlu.

Este exclus ca din astfel de raţiuni privind de data aceasta pe români şi ortodoxia lor să nu se fi înregistrat demersuri similare (în cazul menţionat mai înainte se invoca stăpânirea lui Mircea cel Bătrân etc.). Fapt este că un fond însemnat din excedentul bugetar destinat tocmai restaurării Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş a fost îndreptat - unde? - exact la Gurile Dunării, la Sulina. Din păcate, acoperirea documentară pentru această deturnare de fonduri nu o am la îndemână, pentru moment - dar ştiu că impunătoarea catedrală cu hram dublu: Sf. Nicolae (semnificativ!) şi Sf. Alexandru[6], era în construcţie în anii 1910-1912, cum rezultă din ilustraţia căpătată, întâmplător, cu ocazia unei vizite la faţa locului, înainte de anul 1989. Mai mult, există o dovadă că, totuşi, fondul îndreptat către Sulina, a fost returnat - şi tot prin decizia ministrului Sp. Haret - în urma solicitării (sau mai degrabă a reclamaţiei Preşedintelui Comisiunii, I. Kalinderu care se adresa dregătorului la data de 4 mai 1909); rezoluţia ministrului era clară: „Să se răspundă că suma de 80.000 lei, pe care compta Comisiunea din fondul de 237.000 lei, se va înlocui prin suma de 130.000 lei din cei ce fuseseră destinaţi catedralei din Sulina"[7]. Ultima sumă fusese probabil destinată iniţial Bisericii Domneşti - dar fapt este, cum vom vedea îndată, că aproape simultan cu catedrala din Sulina se desfăşurau la Argeş lucrările de restaurare/consolidare, de către tandemul a doi arhitecţi: Gr. Cerkez şi N. Ghika-Budeşti.

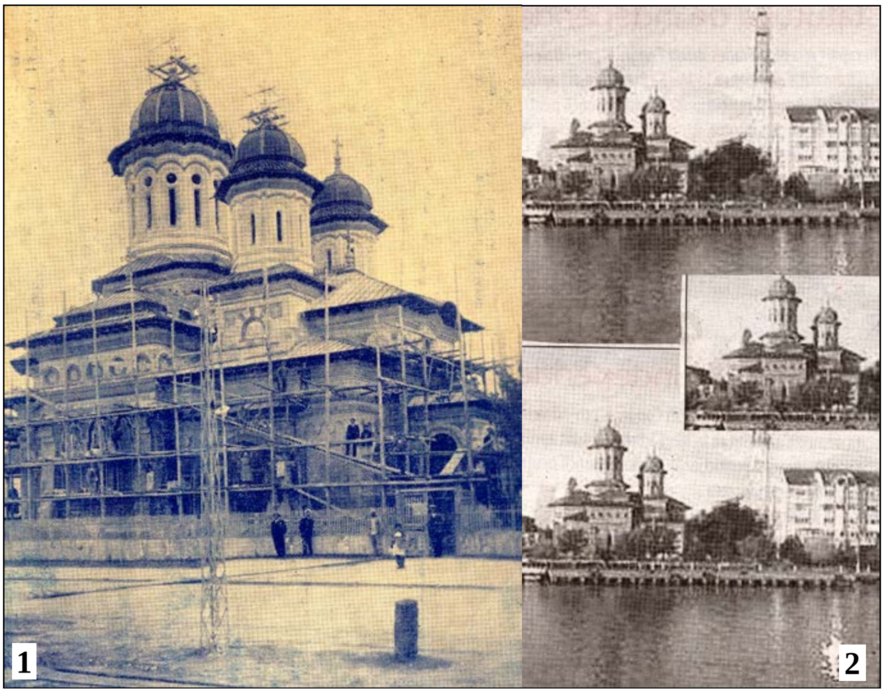

Fig. 2. Catedrala din Sulina în construcţie circa 1912 (1); starea actuală (2).

[6] Dicţionar Enciclopedic, VI (R-Ş), Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 2006, p. 589.
[7] I. Kalinderu, *Chestiunea fondurilor de restaurări,* în BCMI II-2/1909, p. 94-95.

Interesează, deocamdată, constatarea că o relativă stabilitate caracterizează, ani în şir, viaţa lăuntrică (dar şi exterioară) a noii publicaţii - prin preşedintele Comitetului de redacţie Ion Kalinderu (aflat şi în fruntea Comisiunii după moartea lui V. A. Urechia /1901/ până la trecerea-i din viată, la 11 XII 1913 - urmat în funcţie, prin efectul Legii-Dissescu /promulgată la 17 V 1913/ de dr. C. I. Istrati)[8], deopotrivă şi prin componenţii Comitetelor de redacţie (de regulă şi membri ai Comisiunii), fiind vorba de personalităţi de talia unor specialişti ca arh. Gr. Cerchez (ortografiat în epocă Cerkez), Gr. G. Tocilescu - până la dispariţia sa, la 18 IX 1909, urmat la conducerea M.N.A de Vasile Pârvan /1910/, apoi D. Onciul, arh. N. Gabrielescu (înlocuit în 1911 de Ermil A. Pangrati, aflat în fruntea Şcolii naţionale de Arhitectură), iar din 1910 un nume nou, o vreme ca „asistent“ la lucrările Comisiei: arh. N. Ghika-Budeşti, iar din 1913 se vor adăuga G. Murnu şi ing. G. Balş; de asemenea, vreme îndelungată secretariatul de redacţie al Buletinului a fost asigurat de Al. Lapedatu. De reţinut, în sfârşit, că BCMI apărea şi sub egida Casei Bisericii, ai cărei reprezentanţi erau totdeauna menţionaţi, începând cu P. Gârboviceanu, continuând cu D. Boroianu ş.a.

De înţeles, cum am şi făcut aluzie, în activitatea Comisiei s-au ivit şi distorsiuni, ciocniri de interese, animozităţi latente sau făţiş exprimate - parţial reflectate şi în paginile Buletinului (de pildă, cu privire la poziţia oficial „protejată“ şi oarecum autonomă în materie a lui A. Lecomte du Nouy). Semnificativ, dar nu şi întâmplător ca alegere a momentului, un prilej de a critica activitatea Comisiei dinainte de 1901 e folosit de amintitul E. A. Pangrati - care semna necrologul dedicat lui Ioan Kalinderu[9]. Fapt este, la scară istorică şi naţională, că fosta Comisiune a Monumentelor Istorice a desfăşurat ulterior o activitate aproape titanică, salvând monumente de la pieire, consolidând şi restaurând altele (numărate cu sutele), încredinţând Buletinului rolul de a oglindi şi sublinia rezultatele. Mai mult încă, tocmai publicaţia de căpetenie a CMI a oferit posterităţii nenumărate articole şi studii (inclusiv privind preistoria, epoca dacică şi greco-romană) lucrări excepţionale - cazul *Curţii Domneşti din Argeş* /BCMI, X-XVI, 1917-1923/, al *Bisericilor lui Ştefan cel Mare* /1926, de G. Balş/, al celor 4 volume privind *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia* /1927-1936, de N. Ghica-Budeşti/. Un rol aparte, îndeosebi în anii '30, îl vor avea N. Iorga, secondat de Secretarul-Director al Comisiunii, Virgil N. Drăghiceanu (urmat la finele deceniului de Victor Brătulescu).

În context, de reamintit şi faptul că totul se va sfârşi, din nefericire, în condiţiile instaurării puterii comuniste: ultimul număr al Buletinului /Anul XXXVIII, fasc. 123-126, ian.-dec. 1945/ va apărea în haină săracă din punct de vedere tehnic (hârtie-ambalaj, fotografii negre etc.; un necrolog dedicat lui Ion Anrieşescu, stins din viaţă la 17 XII 1944, era semnat de T. Sauciuc-Săveanu); era, sub auspiciile Ministerului Artelor, emblematic, o ultimă Comisiune: Preşedinte Al. Lapedatu, /arh./ Petru Antonescu, S. Lambrino, G. Oprescu, Pr. N. Popescu, A. Sacerdoţeanu, Teofil Sauciuc -Săveanu, I. D. Ştefanescu, V. Ştefanescu, /pictor/ Artur Verona membri; Comitetul de redacţie, în frunte cu arh. P. Antonescu, îi avea în componenţă pe câţiva dintre cei abia menţionaţi, în plus fiind Victor Brătulescu şi arh. Horia Teodoru. În chip

[8] BCMI, VI/1913, p. 51, 90.
[9] Idem, VII/1914, p. 41-45 (îndeosebi p. 43).

tragic, destinul a voit ca dintre aceştia, inclusiv Al. Lapedatu, să cunoască rigorile închisorilor… Cert, un capitol însemnat din istoria culturii româneşti se încheia.

A HISTORIOGRAPHIC MARK AND ITS SIGNIFICATION: BCMI, 1/1908
(Regarding the restoration of the Lordly Church from Argeş)

Abstract

In the present paper are presented the circumstances under which the official publication of the ex-Committee for the Historical Monuments appeared more than a century ago. It was known as BCMI and its firs fascicle is dated 1908, January-March. The magazine was meant to present the work that the Committee for the Historical Monuments carried out for the protection and fixing and restoration of the historical monuments from Argeş, among them being the Saint Nicholas Lordly Church from Curtea de Argeş. Regarding the works meant to be effected for this church the magazine indirectly reveals the fact that the restoration project was temporarily ceased because of the political issues, among other things. In fact, in the same period began the construction of a huge cathedral at Sulina, thus the amount intended for the restoration of the church from Curtea de Argeş was used for the construction of the cathedral.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

DUMITRU I. MIHALACHE

MIHAIL M. ROBEA*

Momentul febrilei activităţi folclorice a lui Dumitru Mihalache a corespuns istoric cu perioada accentuării interesului pentru ridicarea ţărănimii prin mijloace economice şi culturale, stârnit îndeosebi de poporanism, de mişcarea haretistă şi de intensificarea culegerilor de folclor din sate la începutul secolului al XX-lea. Învăţătorul Dumitru Mihalache este unul din pleiada de folclorişti harnici şi entuziaşti (C. Rădulescu-Codin, Teodor Bălăşel, C. M. Matescu, Gh. F. Ceauşoiu etc.) din Muntenia şi Oltenia cere dezinteresaţi, în primele două decenii ale secolului nostru, şi-au mobilizat întreaga energie şi şi-au epuizat însemnate resurse materiale, în vederea întreprinderii, în spiritul unei metodologii parţial ştiinţifice, a unor valoroase culegeri de folclor din satele noastre şi alcătuirii unor interesante studii despre creaţia populară.

Dumitru Mihalache, în scurta sa viaţă, mobilizându-şi resursele şi capacitatea intelectuală, a desfăşurat o intensă şi fecundă activitate de etnograf şi de folclorist, acumulând multe date, privind obiceiurile tradiţionale şi credinţele ancestrale şi culegând valoroase texte folclorice în versuri şi în proză, pe care le-a publicat în periodicele literare şi folclorice prestigioase, rămânând acum îngropate în paginile lor şi necunoscute şi în cărţile *Basme româneşti, Poveşti* (1928), apărută postum şi dispărută din biblioteci, şi în colaborare cu C. Rădulescu-Codin, *Rolul animalelor în basmele românilor* (1908) şi *Sărbătorile poporului* (1909) - şi acestea - prima inexistentă în biblioteci, iar ultima un volum rarisim. În mod impetuos, se impunea deci, alcătuirea unei ediţii ştiinţifice cu lucrările şi culegerile sale. Însă acţiunea n-a fost agreată în perioada postbelică, în timpul regimului trecut, întrucât etnologul era fratele marelui politician Ion Mihalache şi nici un redactor de editură pe care i-am contactat din 1985 n-a dorit absolut să se implice şi, eventual să rişte. Deşi, în realitate, fratele mai mic al politicianului, a trăit puţin (1885-1916), murind eroic în Primul Război Mondial, şi nu s-a amestecat în politica acestuia. Totuşi, cu mult risc, am publicat în presă trei lucrări despre el.

Aspecte biografice şi activitatea şcolară şi culturală.

Dumitru Mihalache a văzut lumina zilei la 18 februarie 1885, într-o familie de ţărani din satul muscelean Goleştii-Badii, o veche aşezare colinară bogată în producţii folclorice ca „fiu legitim al d-lui Iancu Mihalache, în etate de ani doăzeci şi opt şi al

* Mioveni.

Anicăi în etate de ani treizeci, ambii de profesie muncitori"[1]. La şcoala din satul natal, el urmează cursurile primare cu distinsul şi energicul învăţător N. Cristescu, de la care a asimilat valoroase cunoştinţe şi s-a iniţiat în descifrarea tainelor cărţii. Dorind să devină învăţător, figură centrală a satului contemporan, părinţii îl ajută să urmeze Şcoala Normală din Câmpulung Muscel, pe care o absolvă în anul 1904[2]. Aici, cu profesorii eminenţi, tânărul Mihalache îşi lărgeşte considerabil orizontul de cunoştinţe şi iniţiere în preţuirea tezaurului nostru folcloric. În continuare, efectuează stagiul militar de un an la Regimentul 30 infanterie Muscel[3].

Numit învăţător în judeţul Muscel, Dumitru Mihalache ocupă postul III de la Şcoala primară din Priboieni, o veche aşezare şi o bogată vatră folclorică. Aici are norocul să-l cunoască mai profund şi să funcţioneze la aceeaşi scoală cu învăţătorul şi folcloristul C. Rădulescu-Codin (1875-1926), cu 10 ani mai în vârstă decât el, care va exercita o influenţă hotărâtoare asupra tânărului învăţător. Apropiindu-se şi având preocupări ştiinţifice comune, ei vor elabora chiar împreună unele lucrări etno-folclorice. După câţiva ani, învăţă torul D. Mihalache se transferă - fapt normal pentru un intelectual legat structural de satul său natal - la Şcoala Primară din Goleştii-Badii. Între timp se căsătoreşte cu Gheorghiţa I. Alexiu din Leordeni-Muscel, învăţătoare la şcoala din această comună. Printr-un consimţământ reciproc, probabil din motive de îngrijire a noii gospodării, cel doi soţi se transferă unul în locul celuilalt: învăţătorul la şcoala din Leordeni şi învăţătoarea le cea din Goleştii-Badi. La Leordeni Mitică Mihalache, cum îi spuneau colegii apropiaţi, va funcţiona până le sfârşitul scurtei sale vieţi. În această perioadă, în perspectiva declanşării Primului Război Mondial, îşi desăvârşeşte pregătirea militară în anul 1914, la Şcoala de ofiţeri de rezervă, la absolvirea căreia obţine gradul de sublocotenent[4].

Intrând în învăţământ, tânărul Dumitru Mihalache a avut încă de le început revelaţia importanţei deosebite a şcolii în complexul proces de culturalizare şi de educare a comunităţilor săteşti. Învăţător temeinic pregătit, cu un orizont umanistic larg, strâns legat de năzuinţele ţărănimii şi receptiv la dezideratele mişcării haretiste care intrase în faza ei de apogeu, D. Mihalache desfăşoară, în cadrul celor trei şcoli la care a funcţionat, o intensă şi amplă activitate şcolară şi cultural-artistică. El a subliniat rolul şcolii în viaţă, s-a preocupat de crearea unor condiţii mai bune de funcţionare a acesteia, a ridicat evident numărul copiilor şcolarizaşi, s-a străduit permanent să predea cunoştinţe cu procedee şi metode cât mai accesibile înţelegerii copiilor aduşi direct la şcoală, a căutat să le formeze într-o viziune modernă deprinderi de muncă în spaţiul agrar şi a insistat prin toate mijloacele să dezvolte sentimentele patriotice.

Preocupat de problemele metodicii predării cunoştinţelor, el şi-a exprimat frecvent şi deschis opiniile sale în şedinţe restrânse şi lărgite cu învăţătorii, în şedinţele

---

[1] Direcţia Judeţeană a Arhivelor D.J.A.A.N., fond *Starea civilă Goleştii-Badii*, dos. 4/ 1885, f. 3. Data exactă a naşterii: 18 februarie 1885. Naşterea a fost „înregistrată la 20 februarie 1885, însă copilul s-a născut alaltăieri, în casa părinţilor săi".

[2] Ioan Gh. Marinescu, *Şcoala Normală „Carol I", din Câmpulung Muscel. Trei pătrimi de veac de activitate*, Bucureşti, Tipografia Bucovina, 1943, p. 867.

[3] Ion Gh. Nicolaescu, *Biografiile învăţătorilor din Muscel. Morţi în războiul pentru întregirea neamului*, Câmpulung, Tipografia şi librăria Gh. N. Vlădescu şi fiul, 1929, p. 32.

[4] *Conferinţele generale ale membrilor corpului didactic din judeţul Muscel în 1914*, în „Prietenul nostru", III (1914) nr. 9, p. 285.

cercurilor culturale şi ale conferinţelor generale ele corpului didactic din Muscel şi în articole. Astfel, gândindu-se în primul rând la educarea şcolarilor mai mici, D. Mihalache subliniază, în amplul articol *Jocul şi jucăriile în educaţie*[5], rolul semnificativ al jocurilor organizate raţional şi al jucăriilor bine selecţionate în lărgirea cunoaşterii lumii, în evoluţia fizică, în formarea spiritului colectiv, în dezvoltarea inteligenţei şi în formarea unor deprinderi. Plecând tot de la practica predării, critică aspru manualele şcolare pseudoştiinţifice într-un întins studiu asupra unei noi gramatici introduse în şcoală, cu titlul *Anomaliile gramaticii de azi*[6], el relevă „încurcăturile" produse, în procesul de învăţământ, de definiţiile nebuloase şi aproximative ale unor categorii gramaticale (pronumele, complementul, felul propoziţiilor subordonate) şi de omiterea altora (adverbul), se ridică „împotriva mecanizării analizei gramaticele", „cu care chinuim creierul copilului patru ani de-a rândul"[7] şi critică „mania" unor dascăli şi revizori şcolari care, la examenele cu elevii şi la inspecţiile cu învăţătorii, cultivau „analiza mecanică". În partea finală a articolului formulează o serie de propuneri într-o viziune pedagogică modernă: reformularea definiţiilor categoriilor gramaticale, clarificarea ştiinţifică a propoziţiilor subordonate, substituirea analizei gramaticale pure cu una creativă, îmbunătăţirea ortografiei; în caz contrar orele de gramatică să fie substituite cu ore de compuneri şi de ortografie. În privinţa ultimei propuneri era atât de convins de eficacitatea ei în formarea unor deprinderi practice, încât se angajează el însuşi să facă experimentul la şcoala sa.

Activitatea cultural-artistică a lui D. Mihalache este tot atât de interesantă ca şi cea şcolară, între ele existând o strânsă interdependenţă. Dorind să lărgească orizontul şi să dezvolte gustul artistic al tinerilor şi al adulţilor el organizează cu elevii şi cu tinerii serbări, şezători, coruri excursii. Dotat cu talent muzical, organizează şi conduce coruri pe plan zonal, chiar cu învăţătorii şi preoţii satelor[8]. În vederea ameliorării condiţiilor de existenţă ale ţărănimii, participă la mişcarea cooperatistă preconizată atât de acut de Haret şi de fratele său Ion Mihalache. Împreună cu sătenii, înfiinţează Banca Populară „Muncitorul" şi „Cooperativa de brutărie", al cărui contabil a fost un timp[9]. Tot în direcţia eficientizării şi economiei ţărăneşti, stimulează creşterea vitelor şi organizează chiar o expoziţie la Topoloveni, cu vacile bune de lapte. Tot aici mai înfiinţează o expoziţie cu portul naţional, în vederea stimulării lui, cu o largă participare din ţară.

Toate aceste activităţi l-au convins încă o dată mai mult de rolul dominant al învăţătorului în luminarea ţăranilor şi în ridicarea materială a satului. Tocmai de aceea, în cele câteva articole cât a avut răgazul să le scrie, publicate în „Prietenul nostru" şi „Vremea nouă", reviste prin excelenţă ale cadrelor didactice, el propune multiplicarea numărului învăţătorilor prin înfiinţarea de noi şcoli normale[10] şi stimularea activităţii lor prin îmbunătăţirea salariului atât de modest şi prin acordarea unor drepturi civice şi politice, la fel ca ale altor categorii de intelectuali cu studii liceale. În privinţa acordării

[5] *Jocurile şi jucăriile în educaţie*, în „Vremea nouă", 1911, nr. 6, p. 5-10; nr. 8, p. 6-10.
[6] Dumitru Mihalache, *Anomaliile gramaticii de azi*, în „Vremea Nouă", V, 1914, nr. 4 p. 121-127.
[7] *Ibidem*, p. 124.
[8] Pr., *Serbarea din Parcul Mihăeşti*, în „Prietenul nostru", III, 1914, nr. 9, p. 283.
[9] I. G. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 17.
[10] D. Mihalache, *Însemnări: Nevoia înfiinţării de noi şcoli normale*, în „Prietenul nostru", III, 1914, nr. 5-6, p. 186.

unor drepturi civice şi politice învăţătorilor, de care în mod ciudat erau lipsiţi Mihalache solicită acordarea, în spaţiul militar, a „primei de echipare şi dreptul învăţătorilor de a deveni ofiţeri în rezervă“[11] şi, în cadrul politic, „eligibilitatea învăţătorilor în parlament şi în consiliile comunale, judeţene fără a demisiona de la catedră“[12]. Critică demagogia şi parvenitismul unor foşti luptători în opoziţie, dar care s-au servit de nemulţumirile populaţiei şi luând apărarea sătenilor, denunţă cu asprime autorităţile militare care, sub influenţa elementelor burgheze şi moşiereşti, concentrau în armată, în preajma intrării noastre în primul Război Mondial, îndeosebi pe ţărani, ocolind premeditat pe bărbaţii din clasele dominante[13].

Activitatea şcolara atât de intensă şi luările de atitudine în public îl fac cunoscut colegilor lui şi le câştigă încrederea, în primul rând a celor din sud-estul Muscelului. „Învăţător bun, cu mult tact pedagogic, bun muzicant, scriitor valoros“[14] îl caracteriza lapidar şi direct un contemporan. Drept consecinţă autorităţile şcolare îi încredinţează diferite responsabilităţi didactice şi culturale semnificative.

*

Paralel cu activitatea didactică şi cultural-artistică, D. Mihalache, preţuind creaţie populară, a desfăşurat şi una de etnolog - adică una de etnograf şi folclorist. În acest sens, el adună zeci de informaţii etnografice şi reţine sute de povesti şi de cântece din zona natală. Folcloristul debutează, în iulie 1907, cu basmul fantastic: Ciobanul şi fata de împărat, reţinut din Goleştii-Badii şi repovestit la prestigioasa revistă. „Sămănătorul“. În continuare, îşi publică contribuţiile la periodicele: „Muscelul“ (Câmpulung-Muscel), „Prietenul nostru“ (Câmpulung), „Viaţa românească“ (Iaşi), „Ion Creangă“ (Bârlad), „Calendarul revistei Ion Creangă“ (Bârlad), „Calendarul tovarăşilor săteşti“ (Bucureşti), „Ramuri“ (Craiova), „Fluieraşul“ (Bucureşti), „Vremea Nouă“ (Rm. Vâlcea, Galaţi), „Albina“ (Bucureşti), „Flacăra“ (Bucureşti), „Unirea“ (Iaşi), „Credinţa“ (Galaţi), „Şăzătoarea“ (Fălticeni), „Sfatul sătenilor“. Anumite culegeri ale lui Mihalache au apărut postum în publicaţiile „Muscelul nostru“ (Câmpulung), „Ţărănismul“ (Bucureşti) ş.a., probabil prin grija fratelui său.

Unele din culegerile lui Mihalache, *Numărătoarea ţiganilor*[15], *Povestea gaiţei şi turturicii*[16] etc., au fost semnalate elogios de critica folclorică din periodicele de cultură populară ale vremii.

Între timp, D. Mihalache, al cărui prestigiu de folclorist sporise continuu din 1907, anul debutului său folcloric, adânceşte prietenia, pe bază de colaborare ştiinţifică, cu folclorişti deja întâlniţi şi cunoaşte alţi noi iubitori ai culturii populare, printre care Tudor Pamfile (1883-1921), care l-a vizitat chiar acasă, în Muscel[17]. În acest context

[11] Idem, *Prima de echipare si dreptul învăţătorilor de a deveni ofiţeri în rezervă*; *ibidem*, p. 170.
[12] Idem, *Pentru dl Teodorescu de la Gherăeşti şi „Dreptatea Dumnealui“*, în „Vremea nouă“, IV, 1914, nr. 9-10, p. 381-382.
[13] Idem, *Tot talpa ţării*, în „Prietenul nostru“, IV 1915, nr. 12, p. 390-391.
[14] I. C. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 15.
[15] *Cronica*, în „Ion Creangă“, I, 1908, nr. 1, p. 28.
[16] Idem, III, 1910, nr. 8, p. 255.
[17] T. Pamfile, *Trei morţi ai noştri: Aurel Negoescu, D. Mihalache, Gh. A. Cosmovici*, în „Ion Creangă“, XII, 1919, nr. 6-10, p. 49.

folcloristic, Mihalache este solicitat să participe le întemeierea unor noi reviste de tezaurizare a culturii populare, să susţină financiar periodice similare şi să facă parte din comitetele lor de redacţie. Astfel, în anul 1903, alături de alţi folclorişti reputaţi (Tudor Pamfile, M. Lupescu, G. T. Kirileanu, I. Mrejeriu, C. Rădulescu-Codin şi Şt. St. Tuţescu) participă la publicarea prestigioasei reviste „Ion Creangă“ (1903-1921), subintitulată „Revistă de limbă, literatură şi artă populară“. Periodicul, al doilea ca importanţă după „Şezătoarea“, îşi propune, potrivit articolului program, să publice variate creaţii folclorice şi ample informaţii etnografice „poveşti, cântece, descântece, legende, credinţe, ghicitori, strigături de joc, obiceiuri, descrieri de unelte şi datini privitoare la gospodăria ţăranului, cuvinte localnice din toate părţile româneşti, vorbe cu tâlc şi tot ce-i făurit de popor în limba sa curată şi neprefăcută“[18] şi a tezaurizat un vast repertoriu de creaţii populare. D. Mihalache figurează în permanenţă până la Primul Război Mondial, cu o singură pauză produsă de el însuşi, în rândul întemeietorilor menţionaţi pe frontispiciul publicaţiei[19]. În paginile acestea, el a tipărit cele mai numeroase şi nai variate contribuţii folclorice şi etnografice de la o singură revista, numărul lor ridicându-se în mod surprinzător la 63 de materiale[20]. Folcloristul este cooptat în comitetul de redacţie al „Prietenului nostru“ (Câmpulung, 1511-1916; 1923-1926), având subtitlul semnificativ „revistă pentru popor fiind condusă de C. Rădulescu-Codin, din septembrie 1912[21], de când publicaţia apare temporar sub egida Asociaţiei învăţătorilor „Muscelul“. În fine, figurează ca membru fondator şi susţinător[22] el revistei „Vremea nouă“ (Băbeni, Rm. Vâlcea, 1910-1916), o publicaţie a învăţătorilor în special pentru revendicări profesionale.

În plus, Mihalache, răspunzând apelurilor unor folclorişti şi etnografi (T. Pamfile, Giorge Pascu), le trimite informaţii şi creaţii populare, colaborând astfel la materializarea unor lucrări de interes naţional (*Cântece de ţară*, 1913; *Agricultura la români*, 1913; *Cimilituri româneşti*. *Anexă la Despre Cimilituri*, 1911). Din colaborarea sa cu Rădulescu-Codin au rezultat trei lucrări valoroase: *Rolul animalelor în basmele românilor*, Bucureşti, 1968[23], Sărbătorile *poporului* (1909), *Manual de agricultură* şi *Manual de cultură a gândacilor de mătase*, ambele premiate de minister şi rămase în manuscris.

O mare parte din basmele, snoavele şi legendele publicate în diferite reviste au fost adunate sub titlul *D-ale noastre*. *Povesti*. Într-o nouă selecţie postumă, numai cu basme, proza respectivă a reapărut în cartea *Basme româneşti* în colecţia „Biblioteca pentru toţi“. Întrucât cărţile respective au devenit rarităţi, sunt foarte greu de găsit chiar în bibliotecile naţionale. Întocmai ca alţi folclorişti contemporani, îşi încearcă talentul literar în creaţii originale, scriind şi publicând în cursul anilor câteva schiţe, nuvele şi o piesă de teatru. Debutul literar îl face la prestigioasa revistă „Viaţa românească“, în octombrie 1908, cu nuvela *Baba Marga*. Preocupările literare ale lui Mihalache i-au

[18] *Ţinta noastră,* în „Ion Creangă“, I, 1903, nr. 1, p. 2.
[19] *Înştiinţare*, în „Ion Creangă“, II, 1909, nr. 8, p. 197.
[20] Mircea Fotea, *Folclorul în revista „Ion Creanga“,* în „Folclor literar, vol. II, 1963, p. 344.
[21] Vezi *Comitetul de redacţie* pe pagina anterioară a coperţii, în „Prietenul nostru“, II, 1912, nr. 1.
[22] Vezi lista cu membrii fondatori şi susţinători ai revistei tipărită frecvent pe pagina a III-a a coperţii de la „Vremea nouă“.
[23] D. Mihalache (1885-1916), în *Bibliografia românească modernă (1831-1918)*, vol. III (L-Q), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1939, p. 329. Studiul este deci o operă colectivă.

indispus pe unii folclorişti, întrucât acestea îl sustrăgeau de la activitatea de folclorist. Prietenul său Tudor Pamfile declara chiar textual, cu îngrijorare: „În paginile «Vieţii româneşti» din Iaşi s-au publicat câteva nuvele scrise cu deosebit meşteşug izbânda aceasta am socotit-o totdeauna ca o piedică pentru sporul pe care îl aşteptam în laturile noastre. I-am spus-o într-o vizită ce-am făcut-o în casa lui“[24].

Avântul atâtor preocupări pasionante şi înalte este treptat stins în mod dramatic de spectrul şi declanşarea Primului Război Mondial. Prin intrarea ţării noastre în război, Dumitru Mihalache este mobilizat la Regimentul 70 infanterie din Câmpulung şi trimis cu unitatea pe frontul din Dobrogea. În năprasnicele lupte de la Cocargea este rănit în abdomen. Vindecat într-o lună, se prezintă la Centrul de recrutare din Găeşti, care avea misiunea de aprovizionare a frontului din zona Dragoslavelor. La 1 noiembrie 1916, Mihalache e avansat la gradul de locotenent. Repartizat la Regimentul 61 infanterie, participă activ la luptele din retragere de pe Argeş şi, într-una din ele, la Bălării-Mihăieşti-Vlaşca, este a doua oară rănit, acum grav, şi moare. Eroul, care fusese avansat la gradul de căpitan[25], e înmormântat, la 20 noiembrie 1916, în cimitirul militar „Belu“ din Bucureşti.

Prin moartea prematură a lui D. Mihalache, şcoala a pierdut un slujitor devotat al ei, iar folcloristic - un pasionat şi harnic culegător în plină ascensiune însă personalitatea lui pedagogică şi folclorică a continuat mai multe decenii să rămână gravată în memoria contemporanilor din Muscel. În contextul judeţului, au fost publicate amintiri despre el, i s-a relevat lapidar activitatea[26], a fost evocat la Ziua Eroilor, i s-a gravat chipul şi i s-a scris numele pe monumentul eroilor ridicat în 1925 la Leordeni[27], a fost reînhumat în satul său natal la 26 noiembrie 1936[28]. Tot în perioada interbelică, o serie de reviste ca „Izvoraşul“ (Bistriţa-Mehedinţi, 1923), „Flacăra“ (Bucureşti), „Ţărănismul“ (Bucureşti), „Muscelul nostru“ (Câmpulung) ş.a. au continuat să-i publice obiceiuri, poveşti şi cântece inedite sau să-i reproducă unele texte folclorice mai vechi.

UNIVERSUL PREOCUPĂRILOR LUI DUMITRU MIHALACHE

În scurta sa activitate febrilă, Dumitru Mihalahe a avut multiple preocupări: pedagogice folclorice etnografice şi literare. Evident, sfera lor de tratare este inegală.

Preocupările etnografice.

1. Concepţia şi metoda de culegere a folclorului şi a datelor etnografice.

Dumitru Mihalache este prin excelenţă un folclorist şi un etnograf culegător. Opiniile lui despre folclor şi etnografie le putem deduce sintetic îndeosebi din atitudinile lui faţă de culegerile sale atât de variate ale culturii populare. Urmând studiile normele cu eminenţi profesori de literatură română şi acumulând o anumită experienţă de culegător în teren, el şi-a format, în contextul epocii sale, o concepţie

[24] T. Pamfile, *op.cit.*, p. 49.
[25] *Inaugurarea monumentului din Leordeni*, în „Prietenul nostru“, IX, 1925, nr. 12, p. 31.
[26] Corneliu Sachelarie, *Monografia comunei Târgu Cârcinov*, în „Muscelul nostru“, II, 1930, nr. 5, p. 26-27.
[27] *Inaugurarea monumentului din Leordeni*, în „Prietenul nostru“, IX, 1925, nr. 12, p. 31.
[28] Pr. Ioan Răuţescu, *Topoloveni, monografie istorică*, Bucureşti, Bucovina, 1939, p. 169.

ştiinţifică despre creaţia populară, pe care a preţuit-o în mod sincer şi a socotit-o un document artistic valoros al sentimentelor şi atitudinilor colectivităţii sociale, demnă de a fi tezaurizată. Într-o perioadă de formare a folcloristicii, el face o netă distincţie între speciile folclorice. Din experienţa de teren, a observat că numai anumiţi oameni pot să povestească. Un povestitor autentic, talentat, trebuie să posede un repertoriu de naraţiuni şi, mai ales, harul de a povesti frumos, între cele două caracteristici existând o strânsă interdependenţă. În interesantele *Lămuriri pentru cititori*, cu care se deschide unica sa, culegere în volum, D. Mihalache sublinia: „Se ştie: nu oricine poate spune poveşti; şi nu toţi câţi ştiu poveşti pot să povestească frumos“[29]. Un asemenea povestitor poate fi întâlnit în special în rândurile vârstnicilor[30], care au acumulat un mare repertoriu de poveşti şi au dobândit o întinsă experienţă în faţa auditoriului lor. Şi astfel de povestitori pot povesti frumos, captivant, într-un moment psihologic adecvat, când se află „în toane bune“, altfel narează „în silă“. În perimetrul restrâns al satelor din care culegea el, întâlnea din ce în ce mai rar povestitori talentaţi. Se plânge de lipsa lor. Numai parţial are dreptate, întrucât, aflându-se sub influenţa spiritului academic şi a unor folclorişti, el avea pretenţii prea mari asupra repertoriului unui povestitor, depăşind flagrant limitele realităţii: căci dorea poveşti cu acţiuni lineare, cu fabulaţie arhaică, cu un limbaj bogat în regionalisme, dar lipsit de neologisme.

Totuşi, D. Mihalache, în sincera şi profunda lui dragoste faţă de povestitorii şi rapsozii populari, le-a dedicat chiar evocări patetice şi autentice (*De vorbă prin pădure*).

Preocupat de tezaurizarea creaţiei populare, a căutat sa culeagă cât mai mult folclor din toate genurile şi speciile lui - obiceiuri şi credinţe, poveşti şi legende, cântece bătrâneşti şi cântece lirice, strigături şi cântece de copii.

Informaţiile despre obiceiuri şi credinţe şi plăsmuiri literare le-a cules în majoritatea lor covârşitoare din sudul Muscelului, în special din satele Goleştii-Badii şi Leordeni şi parţial din Transilvania. Informatorii săi, pe care-i menţionează sporadic, i-au fost părinţii (Iancu Mihalache), rudele apropiate (Andrei Bădulea, văr, Leordeni; Ghiţă D. Mihalache, Goleştii-Badii) şi diferiţi săteni (Maria lui Costache, Goleştii-Badii Niţă Scalei, Podgoria, lăutarul Onţică, Gura Foii-Dâmboviţa; Mihai Ciotea, lăutar, I. Trăistaru, Goleştii-Badii etc.).

În privinţa metodei de culegere, D. Mihalache, fără a fi străin de metodologia vremii, a adoptat atitudini variate, potrivit structurii categoriilor folclorice. Însă în orice împrejurare, la toate categoriile folclorice, a fost preocupat de redarea nealterată a autenticului popular. Textele poetice (colinde, ghicitori, cântece, strigături), care nu prezintă dificultăţi la culegere, au fost transcrise întocmai după informatorii săi. Obiceiurile şi credinţele se prezintă în structuri descriptive dense, uneori punctate cu evocări narative. În schimb, ca şi alţi culegători contemporani (D. Stăncescu, C. Rădulescu-Codin etc.) de la revista, „Ion Creangă“ sau de la alte periodice, care nu adoptaseră încă o metodologie modernă de culegere, întrucât nu dispuneau de aparatură tehnică (poveştile, basmele, snoavele şi legendele) le repovesteau în spirit popular. Fără a face un secret din procedeu, el dă detalii interesante asupra actului repovestirii în menţionatele *Lămuriri pentru cititori*: „În asemenea cazuri (când nu-i păreau frumoase

[29] D. Mihalache, *Basme româneşti. Poveşti*, Bucureşti, Editura Librăria Universală, nr. 1162-1163, p. IV.
[30] *Ibidem*, p. IV.

poveştile, n.n.) eu nu luam din popor decât motivul anume: în 7-8 fraze îmi notam într-un carnet momentele sau peripeţiile prin care treceau eroii basmului, iar după ce veneam acasă mă transformam eu în povestitor, şi, călăuzit de cele câteva momente, refăceam povestea, dându-i, pe cât mi-era cu putinţă un colorit cât mal viu şl cât mai popular presărând-o cu zicători proverbe, comparaţii glume, crâmpeie de poezioare, cuvinte dialectale… întrebuinţate cu efect acolo unde trebuie. Ba, ici-colea am întrebuinţat chiar unele detalii descriptive şi figuri de stil, nepierzând însă din vedere ca acele înflorituri să nu fie mai presus de puterea sufletească a, unui meşter povestitor popular, adică citindu-le să crezi de-a binelea că sânt prinse chiar din gura unui povestaş iscusit“[31]. În câteva cazuri de legendă, a pornit chiar „de la un motiv f‹oarte› simplu - o scurta credinţa?“[32]. În spiritul acestei modalităţi a alcătuit „mai toate basmele volumului de faţă“[33]. În încheiere, avertizează: „prin urmare nu trebuiesc socotite ca adevărate culegeri de folclor, ci mai mult ca nişte bucăţi literare poporane, în care am pus şi eu o părticică din sufletul meu“[34]. Într-adevăr, mai toate aceste naraţiuni au un fond popular, dar o formă relativă a culegătorului rezultată din combinarea de tipuri şi de motive. În privinţa limbii pot fi formulate câteva observaţii deja anticipate, printre care excluderea nejustificată a neologismelor şi includerea abuzivă a regionalismelor în texte.

Tot în spiritul metodologiei adoptate, D. Mihalache indică provenienţa informaţiilor „despre obiceiuri şi despre producţiile folclorice. La obiceiuri şi credinţe şi la o parte din creaţiile poetice şi în proză le indică numi localitatea, de unde au fost culese, aproape întotdeauna Goleştii-Badii, Muscel. La un număr restrâns de texte literare le nominalizează informatorii, însă fără vârsta lor, dar cu satul în care locuiesc. La cele câteva texte poetice transilvănene dă vag indicaţiile respective: „Auzit de la o ardeleancă“. Dar Mihalache a fost preocupat, în puţinul său timp, şi de cercetarea unor producţii populare - de personajele (……, animale şi oameni) din poveşti. Studiul *Rolul animalelor în basmele românilor*, scris în colaborare cu C. Rădulescu-Codin, este ilustrativ.

Culegerile de folclor ale lui d. Mihalache, întreprinse în concordanţă cu metodele relevate, aparţin, după cum s-a observat, multor genuri şi specii folclorice.

2. Obiceiuri şi credinţe.

Obiceiurile şi credinţele formează un sector important în culegerile lui D. Mihalache. Ele au fost cunoscute şi culese din satul natal Goleştii-Badii. Prezentate în structuri descriptive, ele au fot publicate constant în paginile revistelor „Ion Creangă“ şi postum, „Muscelul nostru“. La o analiză atentă, materialele culese se structurează, după conţinut, în patru mari grupe: ciclul anului calendaristic, credinţe şi obiceiuri, medicină populară şi jocuri da copii.

a) Ciclul anului calendaristic. Este bine reprezentat în culegerile lui Mihalache. Preocupat de obiceiurile calendaristice din satul natal el intenţiona să publice chiar o lucrare mai întinsă despre ele, a cărei apariţie o anunţa în anul 1910[35].

[31] *Ibidem*, p. V.
[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem.*
[34] *Ibidem*, p. VI.
[35] *Calendarul, revistei de limbă, literatură, şi artă populară* „Ion Creangă“, 1911, p. 110.

Alcătuind singur o primă versiune, care parţial, a apărut postum, cu titlul semnificativ *Calendaristica populară (urmare). Sărbători păgâneşti*, în mai multe numere ale revistei „Muscelul nostru“[36].

În deplină concordanţă cu titlul lucrării, culegătorul se ocupă aici cu sărbătorile păgâneşti din calendaristica populară, adică cu acele sărbători din calendar pe care, din motive superstiţioase, femeile bătrâne le mai ţineau încă la începutul secolului al XX-lea. În lucrarea sa, prezintă condensat un număr de 67 de sărbătoriri[37], aproape deci pe toate cronologic şi cu termenii lor populari. În mod logic, D. Mihalache trebuia să prezinte fiecărei sărbători atributele ei mitologice, practicile, credinţele şi plăsmuirile literare generate. Însă, potrivit materialului adunat, numai dintr-un singur sat şi într-un spaţiu mai restrâns, el prezintă sărbătorile, destul de variat şi inegal. La toate „sărbătorile populare“ evocă credinţele şi interdicţiile în majoritatea cazurilor redate succint: *„14 iulie. Ciurica*. Nu se lucrează. Atunci să te fereşti să nu mănânci bătaie, că tot anul te „ciuruie“[38]. Într-un număr restrâns de cazuri, în care nerespectarea credinţelor e exemplificată prin întâmplări înfricoşătoare, mai ales din sudul Muscelului. Culegătorul le transcrie, cu talent evocator, astfel de „păţanii“. Un singur exemplu cu nerespectarea Ghiormanului, care aduce „vârtejuri, furtuni“: Era un om bogat încoa-nspre Vlaşca. A băgat în ziua de Ghiorman vreo 20 de oameni la sapa porumbului. Pe sară, vine, nene, o negură, o hală, de-i făcu aria, tot ce săpase, harcea-parcea. Ce era să mai facă bietul boier?

Se uita la el cu mâinile-n sân, cum îşi râdea naiba de munculiţa lui. Da' el, de colo, îşi mai făcea din când în când coraj ca ţiganul:

– Pe el, Ghiormane,
Că mai am 7 pogoane!
(Atât porumb îi mai rămăsese nesăpat)[39].

La alte sărbători, destul de multe totuşi, se dau credinţele şi practicile legate de ele: *Joia furnicilor, Sân Toader, Barbura* etc. La practicarea obiceiului se dau formulele consacrate în versuri, ca în practica alungării furnicilor din Joia furnicilor: „U! furnici, furnici,/ Roşii şi negre, mari şi mici,/ Aripate şi nearipate,/ Fugiţi încolo departe!/ Aste frimituri mâncaţi/ Şi vă săturaţi“[40].

În altă categorie de „sărbători populare“, aflate într-un număr limitat, culegătorul inserează credinţele şi tradiţiile despre ele: *Baba Dochia, Sâmbetele lui Lazăr, Sf. Spiridon*. Tradiţiile de largă circulaţie prezintă interes în varianta musceleană. Bunăoară, naraţiunea despre Lazăr, fragmentată în două momente: „E ziua (Sâmbăta lui Lazăr - n.n.), când Lazăr s-a suit într-un copac. A căzut de-acolo şi a murit. Vântul a răscolit frunzele copacilor şi l-a acoperit, de n-a ştiut nimeni de urma

[36] D. Mihalache, Calendaristica populară, în „Muscelul nostru“, V, 1933, nr. 3-4, p. 46-49; nr. 5-6, p. 46-47; nr. 9-10, p. 46-47.
[37] Iată câteva dintre ele: *Boboteaza* (6 ian.), *Haralambie* (10 februarie), *Dochia* (1 martie) *Sf. 40 de Mucenici* (9 martie) *Săptămâna luminată* (săptămâna Paşti - Duminica Tomii), *Rusaliile* (la 50 de zile de la Paşti), *Marina* (17 iulie), *Sf. Ilie* (20 iulie), *Maria Magdalena* (22 iulie), *Sf. Dumitru* (26 octombrie), *Sf. Filofteia* (7 decembrie), *Săptămâna Crăciunului* (săptămâna de la Crăciun la Anul Nou) etc.
[38] D. Mihalache, *Calendaristica populară*, în „Muscelul nostru“, V, 1933, nr. 5-6, p. 47.
[39] *Ibidem*, p. 46-47.
[40] *Ibidem*, nr. 3-4, p. 47.

lui 6 săptămâni. Atât a stat el mort sub frunze"[41]. Şi mai departe: „Când s-au împlinit 6 săptămâni, au început mierlele a răscoli (râcâi) prin frunze şi au dat de trupul lui Lazăr, aşadar în ziua asta a fost el găsit. Mierlele, râcâind, s-au umplut de sânge pe picioare. Şi cică d-atunci au rămas ele cu picioarele roşii"[42]. Aici, ca şi la poveşti, se relevă capacitate lui Mihalache de a sintetiza esenţialul şi de a evoca plastic faptele. Într-un singur caz, la sărbătoarea Sava, se întâlnesc elemente mitologice cu credinţe şi obiceiuri.

D. Mihalache s-a ocupat, de asemenea, de culegerea credinţelor şi obiceiurilor reportate la zilele săptămânii, însă în altă împrejurare şi cu circumscriere numai la două din zilele săptămânii: marţea şi sâmbăta[43].

Preocupat în egală măsură de repertoriul literar-muzical al ciclului calendaristic, nu numai de credinţele şi obiceiurile lui, Mihalache culege cu pasiune colinde, cântece ş.a. Publică din satul natal *Colindul de băiat*[44], cântat în seara Anului Nou. În acest colind este evocat „Făt-Frumos/ Pun cal negru, mânios", ce întrece pe alţi caii mai buni. Frecvenţa unui asemenea colind în sudul Muscelului indică unitatea repertoriului speciei în această zonă până la începutul secolului al XX-lea.

Toate culegerile din această categorie reuşesc să compună o imagine sintetică a obiceiurilor şi credinţelor ancestrale, precum şi a principalului lor repertoriu literar, cuprinse în ciclul calendaristic în aria unui sat.

D. Mihalache a ţinut să realizeze o culegere mai amplă, cu folclorul ciclului calendaristic din zonă. Dorinţa şi-a concretizat-o în cartea *Sărbătorile poporului, cu obiceiurile credinţele şi unele tradiţii legate de ele. Culegere din părţile Muscelului* (1909), publicată în colaborare cu C. Rădulescu-Codin. Nu cunoaştem de nicăieri partea de contribuţie a fiecăruia. Posedând mult material despre obiceiurile din ciclul calendaristic este însă de presupus că, contribuţia cea mai importantă la elaborarea cărţii a adus-o Mihalache, iar Rădulescu-Codin a înserat în text unele credinţe şi practici din Valea Cârcinovului, precum şi unele tradiţii din Muscel şi, cu prestigiul pe care-l avea a ajutat efectiv la tipărirea cărţii. În sensul acesta pledează structura lucrării şi comportamentul lui Codin în colaborarea cu tinerii intelectuali (Pr. I. Răuţescu, D. Udrescu, Dan Simonescu).

Titlul cărţii exprimă exact conţinutul ei, adică prezentarea sărbătorilor calendaristice, relevarea credinţelor obiceiurilor şi repertoriului lor literar. Ele au fost culese din sudul Muscelului unde culegătorii se născuseră şi activau ca învăţători spre a nu fi pierdute şi spre a se cunoaşte mentalitatea comunităţilor săteşti. Culegătorii salută, în *Lămuririle*[45] asupra cărţii, dispariţia treptată a unor „sărbători", cu tot cortegiul lor de credinţe superstiţioase şi de practici absurde.

Culegerea este structurată în două mari părţi: una cu credinţele şi obiceiurile la sărbătorile din cursul anului şi alta cu credinţele şi obiceiurile din zilele săptămânii. Prima parte (p. 5-105), cea mai întinsă, prezintă credinţele, obiceiurile şi repertoriul lor literar la sărbătorile din cursul anului. Această primă parte se bazează pe

[41] *Ibidem*, p. 47.
[42] *Ibidem*, p. 48.
[43] D. Mihalache, Datine şi credinţe: marţea, sâmbăta, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 3, p. 83.
[44] Idem, *Colind de băiat*, în „Ion Creangă", I, 1908, nr. 1, p. 24.
[45] C. Rădulescu-Codin, D. Mihaleche, Sărbătorile poporului, cu obiceiurile, credinţele şi unele tradiţii legate de, ele. Culegere din părţile Muscelului, Bucureşti, 1909 p. 3.

Calendaristica populară a lui D. Mihalache, care aici e amplificată în majoritatea manifestărilor calendaristice prin completarea cu alte informaţii a credinţelor obiceiurilor şi textelor literare mei vechi şi prin introducerea unor noi „sărbători". Prezentarea Anului Nou cu peste 20 de obiceiuri şi de credinţe, la care se adaugă patru colinde, poate constitui un exemplu elocvent pentru toate cazurile. În prezentarea sărbătorilor, ordinea frecvenţei materialelor despre ele este următoarea: credinţe, obiceiuri şi texte literare. În prima parte din *Sărbătorile poporului*, D. Mihalache a transferat mult material, îndeosebi din *Calendaristica populară*, unele fără vreo modificare, încât pot fi uşor detectabile.

A doua parte a cărţii (p. 106-116), cu un spaţiu destul de restrâns, însumează credinţele şi obiceiurile din cursul săptămânii. Cartea mai conţine melodiile unor colinde şi 24 de desene cu „încondeieri de ouă".

Structurată raţional şi bogată în credinţe, obiceiuri şi texte literare dintr-o veche vatră folclorică, cartea s-a bucurat de aprecierea contemporanilor[46] şi a fost valorificată de etnografi şi folclorişti reputaţi în studiile lor[47]. Valoarea ei nu s-a umbrit nici astăzi.

b) Credinţe şi obiceiuri. Sub titlul Credinţe şi obiceiuri se grupează îndeosebi credinţele şi mai puţin obiceiurile culese de Mihalache din satul natal şi care se referă la un larg cerc de elemente din viaţa omului. Ele au fost publicate în „Ion Creangă", la rubrica cu titlul generic *Datine şi credinţe*.

Structurate în două grupe, o serie de credinţe şi practici se referă la două importante păsări din preajma săteanului din zona colinară: barza[48] şi rândunica[49], care în imaginaţie sa arhaică dobândesc dimensiuni mitice. O altă serie de credinţe şi obiceiuri, aflate într-un perimetru eterogen, privesc atitudinile oamenilor de faţă de fenomenele vieţii şi de elementele din universul lor gospodăresc: „legatul ploilor"[50], momentul curăţeniei corporale[51], interdicţia folosirii anumitor lemne de foc[52], eficacitate pâinii rupte „în capul miresei"[53], abţinerea femeii de la anumite activităţi după nunta şi moartea unei persoane apropiate[54], renunţarea la anumite deprinderi pentru a nu pierde „norocul"[55]. La fiecare aspect, culegătorul expune simplu credinţele şi obiceiurile, fără să omită latura literară, de exemplu: un blestem în versuri de la rândunică.

c) Aspecte de medicină populară. D. Mihalache a cules cu pasiune, din Goleştii-Badii, un bogat material despre medicina populară, pe care l-a publicat succesiv în rubrica *Boala la oameni, leacuri şi descântece* din „Ion Creangă". Textele culegerilor înfăţişează 13 boli mai frecvente la oameni, mai ales la copii. În funcţie de

---

[46] P‹amfile›, *Cronica*, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 1, p. 27.

[47] T. Pamfile, *Agricultura la români. Studiu etnografic*, Bucureşti, 1913; idem, *Sărbătorile de toamnă* şi *Postul Crăciunului*. Studiu etnografic, Bucureşti, 1913; D. A. Vasiliu, *Focul viu. În datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare*. Studii de folclor, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1943.

[48] D. Mihalache, *Barza*, în „Ion Creangă", II, 1909, nr. 10, p. 271; VI, 1913, nr. 12, p. 369-370.

[49] Idem, *Rândunica*, în „Ion Creangă", VI, 1913, nr. 13, p. 370.

[50] Idem, *Legatul ploilor*, în „Ion Creangă", II, 1909, nr. 10, p. 271.

[51] Idem, *Cine se spală seara…*, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 3 p. 83.

[52] Idem, *Să nu pui rugi (mărăcini) pe foc…*, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 3, p. 83.

[53] Idem, *Pâinea…*, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 1, p. 16.

[54] Idem, *Dacă face iţe…*, în „Ion Creangă", II, 1909, nr. 10, p. 271.

[55] Idem, *Să nu te duci la apă*, în „Ion Creangă", III, 1909, nr. 10, p. 271.

informaţiile dobândite de la oameni, el relevă simptomele de manifestare ale bolilor, relevă cauzele apariţiei lor (raţionale seu superstiţioase), evoluţia şi indică leacurile de vindecare. Evident, accentul cade pe descrierea şi pe mijloacele (empirice sau magice) de însănătoşire a bolnavului. Examinate cu atenţie sub raportul celor două aspecte medicale populare, empiric şi magic, se constată prezenţa a două categorii de boli. O serie de boli sunt descrise raţional şi conţin reţete empirice: „buba de inimă“[56], „plescăniţi“ (coji) pe cap[57], „pecingine“[58] şi „tuse“[59]. Convins de superioritatea medicinii empirice faţă de cea magică, Mihalache relevă rolul important al unor plante medicinale, precum „iarba fiarelor“[60] şi unghia găii“[61], la însănătoşirea bolnavului. A doua serie de boli, cu mult mai numeroase, cum sunt în termeni populari „frigurile“[62], „junghiul“[63], „buba molcomişă“[64], „deochiul“[65] „ghindurile sau fântânele“[66], „matricea“ sau „cuiul la inimă“[67] etc. sunt prezentate ca iraţionale şi li se indică pentru înlăturarea lor atât reţete empirice, cât şi „leacuri băbeşti“. În multe categorii de boli, configurate mai amplu, culegătorul insistă asupra preparării reţetelor şi administrării medicamentelor. Ca, şi în alte împrejurări, Mihalache înserează naraţiunea în descrierea bolilor. La evidenţierea ghindurilor sau fântânilor, el introduce o frumoasă povestire a două femei despre cauzele îmbolnăvirii copiilor lor[68].

La configurarea celor trei categorii de obiceiuri şi credinţe, destul de numeroase cu aspecte superstiţioase, nocive pentru femeile care le mai „ţineau“, D. Mihalache nu adoptă direct o atitudine critică, ci numai le evidenţiază. Aceasta nu înseamnă însă, ca învăţător luminat, că nu avea o atitudine critică faţă de credinţele superstiţioase şi de practicile anacronice.

d) Jocurile de copii. Din numeroasele jocuri sociale, D. Mihalache a consemnat din satul său numai jocuri de copii, împreună cu repertoriul lor muzical-literar. În articolul menţionat *Jocurile şi jucăriile în educaţie*[69], el subliniază cu convingere rolul deosebit al jocurilor în formarea personalităţii viitorilor cetăţeni.

Dintre jocurile de copii, unul singur îl descrie detaliat, cu momentele succesive: Popa Ghinea[70]. Jocul e interesant. Se strâng mai mulţi copii într-un grup. Unul din ei, „cel căzut în laţ în urma surchidării cu vorbe“ (Ala bala, portocala; Ana, mija, polca sau Unica dodica ş.a.) se preface mort. Ceilalţi copii se fac roată în jurul lui. Unii îl iau pe braţe şi ceilalţi îl bocesc, ducându-l împreuna să-l îngroape. ÎI lasă într-un loc ascuns, iar ei se dosesc pe unde pot mai bine. Apoi unui strigă „cucu!“ Popa Ghinea

[56] Idem, *Buba la inimă*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 10, p. 312.
[57] Idem, *De plescăniţi* (coji), în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 5. p. 142.
[58] Idem, *De pecingine*, în „Ion Creangă“, V, 1912, nr. 6, p. 177.
[59] Idem, *De tuse*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 5, p. 143.
[60] Idem, *Iarba fiarelor*, în „Ion Creangă“, II, 1909, nr. 9, p. 239-240.
[61] Idem, *Unghia găii*, în „Ion Creangă“, VI, 1313, nr. 6, p. 148.
[62] Idem, *De friguri*, în „Ion Creangă“, V, 1912, nr. 6, p. 177.
[63] Idem, *Pentru junghiu*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 8, p. 246.
[64] Idem, *Buba molcomişă*, în „Ion Creangă“, V, 1912, nr. 6, p. 177.
[65] Idem, *Pentru deochi*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 6, p. 180.
[66] Idem, *Ghindurile sau Fântânele*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 6, p. 143.
[67] Idem, *Matricea sau cuiul la inimă*, în „Ion Creangă“, VI, 1313, nr. 8, p. 244.
[68] Idem, *Ghindurile sau Fântânele*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 6, p. 148.
[69] Idem, *Jocurile şi jucăriile în educaţie*, în „Vremea nouă“, I, 1911, nr. 6, p. 5-10; nr. 8, p, 6-10.
[70] Idem, *Popa Ghinea*, în „Ion Creangă“, VII, 1914, nr. 3, p. 78-79.

se ridică şi-i caută. Cel găsit primul îi ia locul. Jocul, care dezvoltă însuşirile atletice, capacitatea de memorizare şi agerimea, prezintă o anumită complexitate. Posedă un repertoriu deschis multor cântece. Însă Mihalache culege mai mult cântece de copii, având teme şi funcţii variate.

O primă categorie de texte aparţine cântecelor satirice îndreptate împotriva unui burticos[71], a unul copil oacheş[72], a unui popă[73]. Toate cele trei cântece conţin aspecte sociale expresive. Burticosul e înţepat cu versurile: „Burtă goală,/ Bagă-n oală!/ Şi dumică,/ Şi mănâncă,/ Şi lui cuţu nu-i aruncă“[74].

A doua serie de cântece, cu şase piese, sunt cântece de joc: *Unica*[75]; *Ana, mija, polca*[76]; *Ala, bala*[77]; *Dă-mi, leliţă cheile*[78]; *Oaie, oaie, oacănă*[79] şi *Trece dracu pe la cruce*[80]. Textele se cântă sau se recită la începutul sau în timpul jocului de copii. Primele trei cântece apar în repertoriul jocului *Popa Ghinea*. *Trece dracu pe la cruce* este spus în timpul jocului, cu funcţia de a urgenta schimbarea unui jucător cu altul. Nici cântecele din această ultimă categorie nu sunt lipsite de imagini poetice sugestive şi chiar inedite.

Culegerile de jocuri şi cântece de copii, deşi modeste, sunt totuşi printre primele culegeri de acest fel din Muscel.

Preocupările folclorice.

Şi folclorului i s-a acordat o atenţie superioară, dacă nu chiar mai mult decât aspectelor etnografice, culegându-se din aproape toate compartimentele lui.

1. Ghicitorile. Cunoscute în zonă cu termenul *gîcitori* formează un alt capitol semnificativ din culegerile lui D. Mihalache. Stimulat, în primul rând, de interesul manifestat pentru ghicitori de G. Pascu, prin apelul sau din „Viaţa românească“ (ianuarie 1907) şi de conducerea revistei „Ion Creangă“, care publica cu consecvenţă astfel de creaţii, D. Mihalache culege ghicitori pe care le expediază solicitatorului şi publicaţiei. I se publică 160 de ghicitori 105 ghicitori în *Cimilituri româneşti. Anexă la „Despre cimilituri“*, de G. Pascu (1911)[81] şi 55 de ghicitori în „Ion Creangă“ (1909-1911)[82], din care 46 de ghicitori reprezintă reproduceri din colecţia menţionată. În realitate, ghicitorile culese de D. Mihalache numără 114 piese. Reproducând cele 45 de piese din colecţia trimisă lui G. Pascu (care pare anterioară publicării lor parţiale în „Ion Creangă“), culegătorul manifestă o grijă deosebită faţă de piesele ce apar în periodic prin reaşezarea stilistică a unor termeni şi prin fixarea unor titluri cât mai

[71] Idem, *Unul burticos i se zice*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 10, p. 295.
[72] Idem, *Când un copil e oacheş*, în „Ion Creangă“, VII, 1914, nr. 3, p. 79.
[73] Idem, *Are popa 2 fete*, în „Ion Creangă“, VII, 1914, nr. 3, p. 7.
[74] Idem, *Unui burticos i se zice*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 10, p. 295.
[75] Idem, *Unica*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 10, p. 260.
[76] Idem, *Ana, mija polca*, în „Ion Creangă“, VII, 1913, nr. 10, p. 295.
[77] Idem, *Ala, bala*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 10. p. 295.
[78] Idem, *Dă-mi, leliţă, cheile*, în „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 10, p. 285.
[79] Idem, *Oaie, oaie, oacănă*, în, „Ion Creangă“, VI, 1913, nr. 5, p. 17.
[80] Idem, *Trece dracu pe la cruce*, în „Ion Creangă“, VII, 1914, nr. 3, p. 79.
[81] G. Pascu. *Cimilituri româneşti. Anexă la Despre cimilituri*, Bucureşti, 1911, p. 3-14, 16-33.
[82] D. Mihalache, *Gâcitori* (nr. 36-70), în „Ion Creangă“, II, 1909, nr. 11, p. 295; idem, *Gâcitori* (nr. 61-70), în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 3, p. 78; idem, *Gâcitori* (nr. 80-86), în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 7, p. 210; idem, *Gâcitori* (nr. 128-136), în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 11, p. 336; idem, *Gâcitori* (nr. 188-206), în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 5-6, p. 178-179.

adecvate conţinutului. Cele două modificări, care nu afectează ghicitoarea se concretizează astfel la precizarea termenilor în text: „Ţa-n sus, ţa-n jos“[83] devine „Ţanc! sus,/ Ţanc! Jos“[84], în *Cântarul*: „Ce-i pe tine şi nu-l simţi?“[85] se modifică în „Ce nu simţi pe tine?“[86], la Numele: în fixarea titlurilor mai potrivite: *Bostanul*[87] cu sinonimul *Dovleacul*[88]; *Miezul de nucă*[89] - *Nuca*[90] etc. În cele 45 de ghicitori imprimate în „Ion Creangă“, culegătorul a operat 23 de asemenea modificări.

Cele 114 ghicitori privesc zeci de subiecte, destul de multe şi variate, din 11 domenii, cât au putut fi stabilite: 1. *Omul*: 20 de ghicitori; 2. *Casa*: 12; 3. *Aspecte ale satului*: 5; 4. *Articole şi obiecte de uz casnic*: 8; 5. *Fibre textile şi unelte casnice*: 10; 6. *Căi şi mijloace de transport*: 6; 7. *Grădina şi ogorul*: 15; 8. *Animale şi păsări domestice*: 6; 9. *Animale şi păsări sălbatice, insecte*: 15; 10. *Pădurea şi câmpul*: 5 şi 11. *Elemente şi fenomene naturale*: 9.

Fiecare temă este bine reprezentată. În tematica ghicitorilor, omul ocupă, prin cele 20 de piese, locul cardinal. Ele se referă la membrele şi organele lui, la obiectele şi instrumentele lui: *Limba şi dinţii*[91], *Urechile*[92], *Inelul în deget*[93], *Briciul*[94], *Pieptenele şi barba*[95] etc. Spaţiul în care omul colinar îşi desfăşoară cea mai mare parte a activităţii sale, adică grădina şi ogorul, este pregnant în această specie literară, cu uneltele utilizate şi produsele muncii lui: *Plugul*[96], *Secera*[97], *Porumbul*[98], *Fasolea*[99], *Castravetele*[100] etc.

Pentru aceste elemente care au incitat mai mult imaginaţia populară, există chiar 2-3 tipuri de ghicitori cu totul diferite ca să nu mai adăugăm variantele. Altfel, se reţin două ghicitori pentru lună. (Luna şi Luna)[101], trei ghicitori pentru dovleac (Dovleacul Dovleacul şi Dovleacul)[102].

Ghicitorile reţinute de D. Mihalache stârnesc interesul prin valenţele lor artistice. În pofida numărului lor relativ restrâns în schema compoziţională şi în fabulele lor se utilizează aproape toate mijloacele clasice ale speciei. Astfel se valorifică toate modurile de comunicare specifice speciei - interogaţia: „Ce e mic şi mititel/ Şi-ngrădeşte frumuşel?“ (Acul)[103]; constatarea: „Oastea lui Mihai,/ Într-un vârf

---

[83] G. Pascu, *op. cit.*, p. 9.
[84] D. Mihalache, *Cântarul*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 3, p. 78.
[85] G. Pascu, *op. cit.*, p. 23.
[86] D. Mihalache, *Numele*, în „Ion Creangă“, VI, 1916, nr. 6, p. 178.
[87] G. Pascu, *op. cit.*, p. 4.
[88] D. Mihalache, *Dovleacul*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 178.
[89] G. Pascu, *op. cit.*, p. 21.
[90] D. Mihalache, *Nuca*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 178.
[91] D. Mihalache, *Ghicitori*: *Limba şi dinţii*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 178.
[92] G. Pascu, *op. cit.*, p. 32.
[93] *Ibidem*, p. 18.
[94] *Ibidem*, p. 5.
[95] *Ibidem*, p. 25.
[96] *Ibidem*, p. 295.
[97] D. Mihalache, *Secera*, în „Ion Creangă“, II, 1909, nr. 11. p. 295.
[98] *Ibidem*, III, 1910, nr. 11, p. 336.
[99] G. Pascu *op. cit*., p. 13.
[100] D. Mihalache, *Castravetele*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 179.
[101] G. Pascu, *op. cit.*, p. 32.
[102] D. Mihalache, *Dovleacul*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 7, p. 178; Ibidem, IV, 1911, nr. 6, p. 178.
[103] G. Pascu, *op. cit.*, p. 3.

de pai“ (Macul)[104]; mărturisirea: „Am zece oi:/ Cinci sub şopron şi le plouă,/ Cinci afară şi nu le plouă“ (Mâinile torcând)[105]; mini-povestirea: „Ţapu mamei, ţap,/ Sare pe copac,/ Toacă noaptea lemn uscat“ (Ghionoaia)[106] şi dialogul (Doniţa şi căldarea)[107]. La realizarea acurateţei şi sugerării stilistice a ghicitoarei concurează în primul rând metafora o figură de stil specifică acestei specii: Am un râu/ Cu malurile verzi,/ Cu apa roşie/ Şi cu prundu negru“ (Pepenele)[108], „Ochii Doamnii/ -N fundul oalii“ (Oglinda)[109]. O altă serie de ghicitori, limitate ca număr, se constituie cu un „tipar eufonic“[110] şi cu elemente onomatopeice: „Hurduc, burduc, burduc,/ De vorbă-l duc,/ De barbă-l aduc“ (Fedeleşul)[111]; „Buturugă bulbură/ Şade-n jos şi tulbură“ (Putineiul)[112]; „În pădure: cioca-boca!/ în târg: treapa-leapa!/ Acas': mi-ho-ho“ (Calul)[113] etc.

În privinţa ghicitorilor D. Mihalache este primul culegător serios de ghicitori din Muscel.

2. Proza populară. Numărul pieselor culege de D. Mihalache se ridică le cifra de 43 de specii ş 16 basme, 23 de snoave şi 4 legende, toate acestea fiind cunoscute cu termenul generic de povestire. Ele sunt culese din Goleştii-Badii şi Leordeni.

În privinţa relevării provenienţei lor, aceste naraţiuni prezintă trei situaţii: cu indicarea informatorilor la un număr restrâns de texte, cu menţionarea numai a localităţii din care au fost auzite şi fără indicarea vreunui reper.

În complicatul proces de repovestise, D. Mihalache s-a străduit ca povestirile să se încadreze în limitele speciilor, să cuprindă întru totul adevărul popular şi să fie narate în graiul limpede şi patetic muntenesc, introducând detalii din zonă în text, povestirile capătă o puternică culoare locală. Pecetea personalităţii folcloristului este evidentă în fabulaţie şi în limbă şi se accentuează pe măsură ce el câştigă experienţă în actul repovestirii. Aşa se face că în multe naraţiuni îi egalează şi deseori îi întrece pe mari culegători contemporani (D. Stăncescu, I. Pop Reteganu, C. Rădulescu-Codin etc.).

a) Basmele ocupă, prin cele 16 texte, un loc central în colecţia de proză populară a lui Mihalache. Acestea reprezintă naraţiuni repovestite în prealabil de consătenii folcloristului şi de rudele sale apropiate. Ele aparţin, disproporţionat însă, aproape tuturor categoriilor de basme. Un basm, atât de frumos şi de armonios ca *Mătuşa şi gaia cea hoaţă* (Tip. 2034+103 DX) se încadrează în subspecia *Basmului cu animale*. O serie de basme, destul de întinsă, aparţin *Basmului fantastic*. Majoritatea lor sunt tipuri româneşti, cu o largă circulaţie în provinciile istorice şi posedă o structură şi o fabulaţie clasice. Basmele precum tipurile despre tânărul vânător care înzestrat cu o sabie miraculoasă îşi pedepseşte aspru pe duşmanii săi în *Busuioc cel Frumos* (tip rom.

---

[104] D. Mihalache, *Macul*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 7, p. 210.
[105] Idem, *Mâinile torcând*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 11, p. 3.
[106] Idem, *Ghionoaia*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 178.
[107] G. Pascu, *op. cit.*, p. 13.
[108] D. Mihalache, *Pepenele*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 179.
[109] G. Pascu, *op. cit.*, p. 23.
[110] Ov. Bîrlea, *Poetica folclorică*, Bucureşti, Editura „Univers“, 1979, p. 321.
[111] G. Pascu, *op. cit.*, p. 14.
[112] D. Mihalache, *Putineiul*, în „Ion Creangă“, IV, 1911, nr. 6, p. 179.
[113] Idem, *Calul*, în „Ion Creangă, II, 1909, nr. 11, p. 295.

302 B); despre tânărul cioban care ucide succesiv pe Muma Pădurii şi pe Jumătate-de-Om şi îşi eliberează fraţii captivi - *Vorba nemaiauzită, nemaipomenită* (Tip rom. 302 B), despre fata harnică şi modestă a moşului care se mărită cu un fiu de împărat - *Fata babei şi fata moşului* (Tip. rom. 480), despre copilul urât de cei doi fraţi mai mari şi el se căsătoreşte cu fata unui împărat - Dan Dănăilă (Tip rom. 530+300 A) fac parte din categoria respectivă. Alte câteva poveşti fantastice cu o arie de circulaţie mai restrânsă s-au realizat tot prin combinaţie de tipuri şi contaminări de motive. Un singur exemplu: *Povestea fetei lui Felişandru-împărat*[114], cel mai întins basm, se realizează prin combinarea tipurilor româneşti 425 şi 407, configurându-se într-o frumoasă şi captivă poveste.

Evident, cele mai interesante producţii, sub toate aspectele sunt basmele fantastice, acestea fiind şi cele mai multe. Eroii lor sunt în majoritatea cazurilor oameni din adâncul poporului: ciobani isteţi şi curajoşi, văcari modeşti şi receptivi, bătrâni scrupuloşi şi înţelepţi, dar şi fiii de împăraţi viguroşi şi inventivi, care întotdeauna acţionează pentru atingerea unor înalte percepte morale. În privinţa naraţiunii, acesta se desfăşoară pe spaţii largi în episoade solid sudate, într-un ritm relativ lent, atingând totuşi deseori cote dramatice în motivele cu confruntarea directă dintre personaje. Ca exemple nemijlocite putem cita, pe lângă altele, naraţiunile din poveştile *Mihu Voinicul*, *Petruş frumosul* şi *Ruja-Rujalina, zâna florilor*. Acţiunea nu evoluează numai pe un plan fantastic, ci deseori în spaţiul real: călătoria lui Rogoz-împărat cu fiica lui într-o trăsură prin „Pădurea Împărătească“ (*Voinicu-nflorit şi fata lui Rogoz-împărat*) sau scena cu hora satului (*Fata babei şi fata moşului*).

Majoritatea naraţiunilor acestea sunt puternic dramatizate prin dialog, având o structură, de cele mai multe ori reală, ca între doi protagonişti din lumea satului. Dialogul dintre Mihu Voinicul şi „fata a mică a împăratului“ de pe tărâmul de jos din basmul omonim *Mihu Voinicu'*, privind aducerea „păsării de aur, cu ciocul de diamante“ pentru însănătoşirea tatălui său, este concludent: „Ajungând la palatul de aur, fata a mică l-întreabă:

– Ai luat-o?

– Am luat-o!

– Şi-acu te duci?

– Păi ce să fac?! M-a aşteaptă bietul tata cu păsărica cum aşteaptă mortul colacul.

Mihule Voinicule, de dorul tău simt că mă topesc ca lumânarea la para focului. Ia-mă şi pe mine cu tine, ori… dă-mi cu un par în cap, că n-am la ce mai trăi. Viaţa fără tine mi-ar fi o povară!“[115].

Acţiunea tuturor basmelor fantastice este înrămată cu formulele iniţiale şi finale menite să-i introducă pe ascultători ori pe cititori în lumea fantastică şi să-i readucă la realitatea nemijlocită. Aproape toate formulele au o structură clasică, dar şi o tentă particulară, având atunci o mai mare întindere decât cele obişnuite. Un singur exemplu ilustrativ: „A fost odată/ Ca niciodată,/ Când se potcovea puricele/ Cu 99 oca de fier/ Iar la un picior,/ Nu i-s-ajunse un cuişor;/ Şi puse unul de mărăcine,/ Să ţină de

[114] Idem, *Povestea fetei lui Felişandru-împărat*, în „Calendarul revistei «Ion Creangă»“, 1911, p. 85-111.
[115] Idem, *Mihu Voinicu'*. Poveste, în „Calendarul tovărăşiilor săteşti“, vol. III, 1910, p. 87-101.

azi până mâine!“ (*Busuioc cel Frumos*)[116]. A folosit şi formule rarisime precum: „A fost odată mai demult,/ Pe când trăgea musca la plug,/ Puricele la tăvălug,/ Iar ţânţarul punea porumb“ (*Visul meu nu e de nasul tău*)[117]. Formulele finale sunt de obicei succinte, umoristice, cu un anume aspect inovator; „Am cărat apa cu ciuru,/ Lemne în frigare/ Şi minciuni în căldare,/ Să am de unde vă spune dumneavoastră/ Una mare-mare“ (*Murguleţ - Bou bun*)[118]. Şi în textul naraţiunilor întâlnim destul de frecvent formule, însă formule mediane, menite să definească o situaţie sau să portretizeze un personaj. În acest sens basme ca *Vorba nemaiauzită, nemaipomenită, Petruş Frumosul* şi *Ruja-Rujalina, zâna zorilor* ş.a. pot fi invocate ca exemple edificatoare. Cu acest ultim tip de formule coexistă cântecele populare, de esenţă socială, în fragmente, având aceleaşi rosturi în mai multe texte (*Busuioc cel Frumos*, *Mihu Voinicu*). Ultimele două seturi de Basme din colecţia lui Mihalache, reduse ca număr se încadrează în *Basmele morale cu personaje mitologice*, precum: *Bărbatu, femeia şi dracul* (Tip rom. 810 A), şi *Iov bogatul* şi în Basmele nuvelistice, cu *Unchiaşul cel mintos*. Şi aceste basme posedă, la nivele variate, caracteristici plăsmuirilor anterioare, desfăşurându-se in acţiuni omogene, dramatizate şi, în mare parte, cu formulele proprii deja discutate.

b) Snoavele. Un loc tot atât de semnificativ ca basmele îl ocupă colecţia de snoave. Aparţin tuturor ariilor de circulaţie, adică internaţională, naţională şi locală. Cele mai numeroase piese circulă în spaţul nostru naţional.

Destinaţia certă a acestor producţii populare o constituie satirizarea defectelor oamenilor de către povestitorii talentaţi, ca expresii ale colectivităţii sociale. Direcţiile satirizării sunt multiple încât ele au generat o mulţime de producţii ce pot fi clasificate în diferite categorii tematice. O primă categorie de producţii în care sunt incluse snoavele respective o formează:

1. *Relaţiile de familie*, având următoarele naraţiuni: *Primarul, popa şi pârcălabul* (Tip rom. 3469), *Bărbatul fermecat de nevastă*, *Colonelul şi mama lui Mihai*; urmată de altele:

2. *Trăsăturile psihologice, cu prostia*: *Ţiganul şi măgarul* (Tip rom. 3846), *Numărătoarea ţiganilor* (Tip rom. 3854), *Carne de căprioară* (Tip rom. 3933), *Stea coaptă* (Tip rom. 3933), *Din viaţa ţiganilor* (*Ţiganul la berărie*, *Rugăciunea ţiganului*, *Ţiganul şi malul*) (Tip rom. 4318), *Cât trăieşte ţiganul*?, *Ţiganul şi Sf. Ilie*, *Ciobanul la biserică* şi *Ţiganul şi boierul*; *Înţelepciune isteţime*: *Ţiganul şi berbecul împărătesc*; *Ghiduşie-şiretenie*: *Meşteşugul ţiganului* (Tip rom. 4836); *Lauda-îngâmfarea*: *Puii ţiganului*; *Lenea*: *După venirea ei* (Tip rom. 5154), *Tocheşa leneşă* (Tip, rom. 5155); *Beţia-hoţia*: *Ţiganul Sandu şi păţania cu gardul*.

Scurtând acest tablou, care generează unele comentarii, se observă că mai multor snoave le lipseşte sigma tipului, întrucât autoarea tipologiei Sabina C. Stroescu a omis anumite piese ale lui Mihalache din revistele cercetate („Ion Creangă“) şi a neglijat apoi parcurgerea unor publicaţii populare cu astfel de texte, precum: „Muscelul“ cu 6 snoave; „Credinţa“: 1; „Sfatul sătenilor“: 1. Însă lacuna, luând în

[116] Idem, *Busuioc cel Frumos*, în „Calendarul revistei «Ion Creangă»“, IV, 1914, p. 122-140.
[117] Idem, *Visul meu nu e de nasul tău*, în „Calendarul revistei «Ion Creangă»“, III, 1913, p. 130-139.
[118] Idem, *Murguleţ - Bou bun*, în „Ramuri“, IV, 1909, nr. 8, p. 346-353.

consideraţie principiile tipologizării a fost înlăturată parţial prin introducerea textelor respective în categoriile menţionate ale speciei.

Snoavele lui Mihalache satirizează, sintetizându-le tematica în două mari categorii de aspecte privind relaţiile de familie (4 texte) şi însuşirile şi deficienţele psihologice (17 texte): cu lenea, hoţia, şiretenia. Eroii snoavelor sunt îndeosebi membrii colectivităţii rurale: primari, preoţi, ţărani, ţigani, ciobani, meşteşugari. Li se satirizează o anumită latură a caracterului în acţiuni bine sudate, dense, evaluate într-un episod (*Stea coaptă*, *Carne de căprioară*) sau în două-trei (*Tocheşa leneşă*, *Primarul, popa şi pârcălabul*). Pentru atingerea ţelului său, povestitorul popular apelează la toate tipurile de comic, mai puţin la cel de limbaj.

c) Legendele. Constituie ultima specie a colecţiei de proză a lui D. Mihalache. Prin cele opt legende, specia ocupă un loc secundar în ierarhia prozei lui populare. Naraţiunile de acest tip se înscriu în marea categorie a legendelor etiologice. În interiorul categoriei, ele se polarizează în două mari cicluri, sau diviziuni. În diviziunea *Vieţuitoarele*, cu diverse animale şi păsări, se încadrează legendele: Povestea năvăstuicii (Tip. 10974), Povestea gaiţei şi turturicii (Tip. 11261 + 11372) şi *Legenda năpârcii* (Tip. 11464). În cealaltă diviziune, *Organizarea vieţii omului*, se înscriu cinci producţii legate intim de Dumnezeu şi drac: *Fârtate şi Nefârtate* (Tip. 11802), *Dumnezeu însufleţeşte lupul făcut de drac din lut* (Tip. 11013 A), *Dumnezeu scoate carul din casă* (Tip. 11821 A), *Dumnezeu dă moara pe măciniş* (Tip. 11831) şi *Zapisul dintre Dumnezeu şi drac* (Tip. 11948 A). Lipseşte legenda *Povestea ţapului*. Cu excepţia textului *Legenda năpârcii*, toate celelalte legende sunt incluse în *Tipologia legendei populare româneşti* de către Tony Brill, dar care, din raţiuni politice, nu-i menţionează numele culegătorului.

Prin legende, povestitorii căutau, în spiritual mentalităţii populare, să explice originea unor fiinţe şi obiecte. Naraţiunea lor, deseori cu un ritm lent, se dezvoltă tot printr-un episod şi, mai rar, prin mai multe episoade. Sub raport artistic, producţiile acestea nu produc multe surprize.

Poezia.

Din bogăţia şi diversitatea cântecelor muscelene, D. Mihalache a cules atât cântece bătrâneşti cât şi cântece lirice. Aria de culegere a lor e aceeaşi ca şi la proză. Valoarea acestor creaţii creşte prin tematică şi prin valenţele artistice.

a) Baladele populare. Culegerea de balade populare a lui Mihalache numără trei producţii. Cunoscute în Muscel cu termenul de *cântece bătrâneşti* ele aparţin *baladelor vitejeşti* (*Lina-crâşmăriţa*) şi *baladelor familiale* (*Lia-ciocârlia* şi *Gheorghe Ardeleanu*). Tipurile baladelor fiind destul de răspândite în principalele zone folclorice, textele muscelene apar ca variante cu o puternică culoare locală.

Lina-crâşmăriţa (Tip 38) este o baladă despre „trei voinici închivăraţi“ care poposesc la *Lina-crâşmăriţa*, cerşindu-i vin să bea. Înspăimântată, Lina fuge la stăpânul vinului să-i ceară o povaţă. Însă el aflând că printre voinici se află şi Baba Novac, o îndeamnă să-i servească. În Argeş, tipul e atestat în special în nordul judeţului. Varianta lui Mihalache are o acţiune unitară, fluentă, lipsindu-i însă motivul deznodământului. Portretul fizic al lui Baba Novac este concretizat prin detalii

caricaturale: „Unul dintre ei s-a sculat,/ Unu-nalt şi colorat/ Şi de piept cam găvănat,/ De genunchi apropiat,/ De călcâie depărtat“[119]. Limbajul este colorat de arhaisme şi regionalisme. *Lie-ciocârlie* (Tip 7) este o baladă familială mai rară, prezentă „în zona subcarpatică cuprinsă între Piteşti şi Târgovişte“[120]. În varianta din sudul Muscelului, o ciocârlie cânta cu jale, pretutindeni, că plugarii i-au stricat cu plugul cuibul şi i-au zdrobit ouăle. Îndemnată să se întoarcă în sat, la grădini şi văi încărcate de roade, ea refuză. Textul are acţiune lineară cursivă, succintă. Raportată la colectivitatea socială, piesa pare o creaţie uşor decodificată. *Gheorghe Ardeleanu* (Tip 245) este un alt tip atestat în Muscel şi Argeş în câteva variante foarte apropiate. Varianta din Goleştii-Badii, de la Ion Trăistaru, este evident deosebită de acestea, întrucât, fiind culeasă într-un moment de înflorire a tipului, conţine, toate motivele clasice, detaliate. O fată frumoasă „Albă la pieliţă,/ Neagră la hăinuţă“ îl roagă pe Gheorghe Ardeleanu s-o ia cu dânsul pe cal. Flăcăul o refuză categoric, motivând cu puterea scăzută a calului şi cu greutatea deja dusă de el. Atunci fata îl blestemă amarnic şi blestemul se împlineşte. Textul conţine o naraţiune restrânsă, lineară şi de o mare acurateţe. Portretul fetei se identifică cu cel din basme. Blestemul întins constituie o valoroasă realizare artistică. Următorul aspect social din motiv indică circulaţia baladei încă din vremea epocii medievale. „Tu înainte să te duci,/ Şi să-mi ajungi rob la turci!/ Rob la turci pe Marea Neagră/ Să tragi ziua la catargă;/ Sara s-o tragi la uscat,/ Iar noaptea - cu fier le gat!“[121]. Limba renunţă la regionalisme.

b) Cântece lirice. Cântecele lirice alcătuiesc prin numărul lor, o specie folclorică mult mai bine reprezentată în culegerile lui D. Mihalache în majoritatea lor covârşitoare, ele au apărut în publicaţiile „Muscelul“ şi „Ion Creangă“.

Colecţia lui Mihalache numără 69 de cântece lirice. Unele dintre cântecele respective au fost reproduse parţial în culegeri şi în publicaţii. Structurate pe categorii, ele acoperă un larg evantai de subspecii: cântece de haiducie (2 cântece); cântece de jale (5), doine şi cântece de înstrăinare (7), cântece de natură (6), doine şi cântece de dragoste (29), doine şi cântece de dor (5), cântece de lume şi satirice (9). Cântecele acestea, reţinute direct de culegător din circulaţie orală, erau integrate în repertoriul viu al speciei din Muscel, în primele două decenii ale secolului trecut. El reflectă cu pregnanţă o stare de spirit specifică respectivei perioade istorice însă o seamă de piese supravieţuiesc prin motive recreate, intrate în combinaţie cu altele şi prin variante în repertoriul lor contemporan.

Cântecele lirice din colecţia lui D. Mihalache exprimă o gamă largă de sentimente. La compunerea lor, creatorii populari apelează la aproape toate mijloacele artistice din arsenalul artei poetice populare. În acestă direcţie sunt concludente primele două categorii de cântece deja marcate. În primul rând cântecele haiduceşti, sunt reprezentate prin două texte, unul destul de întins (*Toată lumea m-a urât*), deşi repertoriul lor era încă bogat la începutul secolului al XX-lea. În cântecul respectiv haiducul caută sa-şi definească condiţia lui socială în mediile uman şi natural. În acest sens, el mărturiseşte „Adevăr că sânt haiduc,/ De unde iau nu mai duc,/ Unde duc, nu mai aduc,/ Pe unde mi-apuc mănânc,/ Pe unde-nsărez mă culc“. În pădure îşi face fraţi şi

[119] Idem, *Lina-crâşmăriţa*, cântec bătrânesc, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 2, p. 33-35.
[120] Al. I. Amzulescu, *Balada populară în Muscel*, în „Studii de folclor şi literatură“, Bucureşti, 1967, p. 309.
[121] D. Mihalache, *Gheorghe Ardeleanu*, în „Ion Creangă“, II, 1909, nr. 8, p. 220.

surori din animale: „Ici în codru m-aş abate,/ Să fac pe ursu d-un frate,/ Pe vidra d-o verişoară/ Pe vulpe d-o surioară“[122]. Interesante sunt aceste ultime imagini arhaice frecvente şi în cântecul zorilor, şi în balade.

În fine, *cântecele de jale* reconstituie prin cele cinci tipuri condiţia socială grea, dezolantă, din trecut a celor mai mulţi săteni. Imprevizibilul, cu toate consecinţele dezastruoase asupra existenţei omului, l-ar tulbura profund pe om. Cunoaşterea lui dinainte - meditează un cântăreţ popular în *De-ar şti omul de ce-ar da* - i-ar dezechilibra dimensiunile unei vieţi obişnuite: „De-ar şti omul de ce-ar da,/ N-ar mai bea, n-ar mai mânca,/ Numai ar sta de-ar ofta!/ Inima şi-ar ustura“[123]. Cântecul *De şapte ani de când zac* defineşte pregnant condiţia dezolantă a omului bolnav şi însingurat, neajutorat, printr-un paralelism adecvat mesajului: De şapte ani de când zac,/ Mi-au crescut buruieni la cap,/ Mă mir singur ce sa fac!/ N-am tată să le cosască,/ Nici mamă să le prăşască,/ Frăţiori ca să le smulgă,/ Surioare să le strângă/ Şi mândra ca să mă plângă“[124]. Bătrâneţea, care nu mai poate fi înlocuită cu tinereţea, constituie - se relevă în *Mi-aduc aminte şi plâng*[125], un grav motiv de îngrijorare, de apăsare pentru omul vârstnic lipsit de căldura şi sprijinul familiei. În astfel de momente critice, oftatul, consideră cântăreţul popular în *Ierte-i Dumnezeu păcatu*, îi mai uşurează gândurile şi îi mai opreşte degradarea fizică: „Ierte-i Dumnezeu păcatu,/ Cine a mai lăsat of-tatu,/ Că omul de n-ar ofta,/ Trupul i s-ar umfla!/ Iar omul dacă oftează,/ Trupuşoru i se uşurează!“[126]. Însă, când omul dezolat şi istovit de jale nu-şi găseşte un punct de sprijin social şi se dezechilibrează, preferă atunci moartea drept ultimă soluţie, ca în cântecul *Sânt pe lume singur cuc*: „Sânt pe lume singur cuc,/ Ia-mă, Doamne, să mă duc,/ Să mă duc de pe pământ,/ C-am trăit tot urgisit,/ De toată lumea urât/ Şi de nimenea iubit!“[127].

Imaginii ţăranului deznădăjduit i se opune imaginea severă a omului care încearcă totuşi să, lupte din răsputeri cu asperităţile vieţii cotidiene aceasta însă numai într-un singur cântec - *Acela-i copil de samă*[128].

În cântecele acestea lirice din culegerea lui D. Mihalache, ideile, de o mare adâncime, sânt exprimate simplu fără obişnuitele ornamente stilistice, dar convingător. Creatorii populari îşi construiesc mesajul lor printr-o mare varietate de paralelisme (enunţiativ, analogic, explicativ, sinonimic). Ca şi în alte zone folclorice ale ţării, cântăreţii populari din Muscel operează în accentuarea şi sincronizarea mesajului lor, potrivit funcţiilor lor multiple în textul folcloric poetic[129], cu o neobişnuită bogăţie de rime.

c) Strigăturile. Din lira reţinută de etnologi, nu lipsesc nici strigăturile, într-un număr de 21 de texte, relativ puţine, însă aparţinând tuturor subspeciilor categoriei de strigături - adică satirizării defectelor oamenilor, îndemnului la joc, etc. etc. Arta lor literară nu diferă mult de cea a producţiilor precedente. Compoziţional, apelează

---

[122] Idem, *Cântece populare*, în „Muscelul“, I, 1908, nr. 16, p. 246.
[123] Idem, *De-ar şti omul de ce-ar da*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 12, p. 375.
[124] Idem, *De şapte ani de când zac*, în „Muscelul“, I, 1907, nr. 14, p. 246.
[125] Idem, *Mi-aduc aminte şi plâng*, în „Ion Creangă“, VIII, 1915, nr. 2, p. 58.
[126] Idem, *Ierte-i Dumnezeu păcatu*, în „Ion Creangă“, III, 1910, nr. 12, p. 375.
[127] Idem, *Sânt pe lume singur cuc*, în „Muscelul“, I, 1907, nr. 9-10, p. 145-146.
[128] Idem, *Acela-i copil de samă*, în „Muscelul nostru“, IV, 1939, nr. 1-2, p. 48.
[129] N. Constantinescu, *Rima în poezia populară românească*, Bucureşti, Minerva, 1973, p. 62-140.

aproape exclusiv la nararea lapidară şi la dialogul vioi, abrupt, ca în *Drag mi-a fost noaptea de vară*[130], *Sărută-mă preoteasă!*[131].

Contribuţia literară.

D. Mihalache, a avut, sporadic, şi preocupări literare. A scris şi publicat la diferite reviste, uneori chiar la prestigioasa revistă „Viaţa românească", un număr de 8 schiţe şi nuvele şi o piesă de teatru - deci 9 scrieri. După capacitatea ce transfigurare a realităţii, ele ne apar ca nişte creaţii literare autentice omogene.

Cum în perioada activităţii sale simpatia pentru ţărănime era puternic accentuată şi câştigase scriitori reputaţi, D. Mihalache caută şi el, atras fiind de literatură, să se inspire din existenţa dură a ţărănimii muscelene sărace din Valea Cârcinovului, pe care o cunoştea atât de profund. Şi scrierile sale literare conţin nu numai culegerile de folclor o accentuată notă locală în toate compartimentele lor. Cu toată existenţa unor scăderi artistice ale creaţiilor sale, D. Mihalache reuşeşte să creioneze câteva tipuri sociale caracteristice spaţiului din care el se inspiră. Scrierile acestea apar cu o temă unică sau cu una comună pentru două naraţiuni. Cunoscând condiţiile copiilor, Mihalache prezintă un caz mai rar din rândul şcolarilor, pe elevul indisciplinat, Savu Tudor, exagerat de zburdalnic, din nuvela cu titlul omonim[132], pe care însă nu-l cuminţesc uşor nici învăţătorul, nici părinţii şi nici sătenii.

În *De vorbă prin pădure*[133] se evocă cu căldură personalitatea artistică a vestitului cântăreţ din caval Ştefan Buturică, dispărut printr-o moarte violentă - călcat de caii şi căruţa sa pe o coastă abruptă.

În a doua serie de schiţe şi nuvele şi cele mai reuşite, îşi face loc exploatarea destul de sângeroasă a ţărănimii. În schiţa *Nu mă lasă legea*[134], popa Soare, pentru a-i înmormânta copilul, îl stoarce de o mare parte din banii împrumutaţi de la naş pe Ghiţă Trăncan, „un biet rudar, sărac topit" din Negreşti şi-l obligă să-i mai facă şi trei zile de lucru pe vară. O schiţă creată pe canavaua snoavei populare despre popa cel lacom. Nuvela *Boierul Dincă Năstăsoiu*[135] îl evocă pe Dincă Năstăsoiu, boier dur şi arivist, urmărindu-l îndeaproape, nelăsându-l să se odihnească, grupul de ţărani extenuaţi la săpatul porumbului lui. Alte două naraţiuni, relevă destinul dramatic a două femei sărace şi văduve: Marga, colportoarea satului, care îşi duce existenţa din tors şi din „aranjarea" de căsătorii, în nuvela *Baba Marga*[136]; Zamfira, dominată de viciul beţiei, care îşi mişcă între mesele cârciumii şi ale pomenilor, în schiţe *Mama Zamfira*[137]. Inspirându-se din viaţa animalelor şi păsărilor din curtea gospodarului în ultimele două schiţe, Mihalache surprinde cu căldură şi înţelegere, ca şi Emil Gârleanu şi I. Al. Brătescu-Voineşti, dragostea de mamă a acestora în *O mamă*[138] şi *Durere de*

---

[130] D. Mihalache, *Drag mi-a fost noaptea de vară*, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 12, p. 375.
[131] Idem, *Sărută-mă preoteasă!*, în „Ion Creangă", III, 1910, nr. 9, p. 223.
[132] D. Mihalache, *Savu Tudor*, în „Vremea nouă", VI, 1916, nr. 9-10, p. 18-26.
[133] Idem, *De vorbă prin pădure*, în „Muscelul", I, 1908, nr. 19-20, p. 290-295.
[134] Idem, *Nu mă lasă legea*, în „Muscelul", I, 1920, nr. 23-24, p. 360-364.
[135] Idem, *Boierul Dincă Năstăsoiu*, în „Viaţa românească", III, 1909, nr. 5, p. 184-189.
[136] Idem, *Baba Marga* (nuvelă), în „Viaţa românească", III, 1908, nr. 10, p. 323-333.
[137] Idem, *Mama Zamfira* (schiţă), în „Unirea", I, 1912, nr. 27, p. 2, nr. 28, p. 2-3.
[138] Idem, *O mamă…* (schiţă), în „Crdinţa", I, 1913, nr. 26, p. 2-3.

mamă[139]. Piesa de teatru e o uşoară comedie într-un act, intitulată *Leneşul*[140], şi publicată postum. În piesa respectivă se dramatizează amplu o variantă musceleană inedită (în plus cu motivele exasperării soţiei din cauza soţului leneş şl şi a hotărârii ei de a cere sprijinul sătenilor) pe care autorul a cunoscut-o probabil din circulaţia orală a celebrei snoave despre omul leneş dus la spânzurătoare. Însă acţiunea, ca şi în Ţiganiada, lui I. Budai-Deleanu, se petrece în vremea domniei lui Vlad Ţepes, la Bărbăteşti, şi leneşul este tras înţeapă.

Preocupările publicistice.

În fine, ultima serie de lucrări originale semnată de D. Mihalache o constituie articolele, grupate tematic în câteva direcţii. O categorie de articole, care completează benefic sectorul etnografic discutat anterior, se ocupă de anumite obiecte etnografice frecvente în satul românesc în trecut şi anume: *pistornicul*[141] - un obiect îndeosebi din lemn, în formă de cruce care se fixează cu sau fără icoană pe perete; *căuşul de băut apă*[142] - întâlnit în special la fântâni şi cu care călătorii beau apă. Alte două articole din acest spaţiu etnografic se ocupă de două premiere pe plan local (Topoloveni), cu ecouri şi îndemnuri naţionale - adică de organizarea reuşită a unei expoziţii de costume populare în *Premiere de costume naţionale la Topoloveni*[143], şi alta de vite bune pentru lapte - *Expoziţia şi premierea vitelor de lapte*[144].

Urmează trei grupuri de articole ce au fost deja discutate anterior la activităţile şcolară şi cultural-artistică ale învăţătorului. Însă, le amintim acum spre a avea un tablou rotunjit şi direct al publicisticii lui Mihalache, care s-a mai preocupat de îmbunătăţirea procesului de învăţământ în: *Jocurile şi jucăriile în educaţie*, *Anomaliile gramaticii de azi*; de revendicări profesionale: *Nevoia înfiinţării de noi şcoli normale*, *Mărirea salariului învăţătorilor*, *Prima de echipare şi dreptul învăţătorilor de a deveni ofiţeri de rezervă* şi de criticare acerbă a demagogiei deşănţate: *Pentru dl Teodorescu de la Gherăieşti şi „Dreptatea" dumnealui, Tot talpa ţării.*

Articolele sunt la obiect, documentate şi deţin un stil direct cu reflexe satirice la aspectele politice.

Concluzii.

Dumitru Mihalache, crescut într-un profund spirit patri otic, a devenit învăţător în urma unor studii strălucite, într-o şcoală de prestigiu din Câmpulung şi a cunoscut mişcările sociale şi ştiinţifice ale vremii, care i-au influenţat profund cariera sa. El s-a implicat în multe acţiuni, poate prea multe pentru un singur om, dar nu le-a evitat şi a căutat să le rezolve cu orice sacrificiu. Numit învăţător în satele din sudul Muscelului, el desfăşoară în timpul scurtei sale vieţi o notabilă şi o impresionantă activitate în domeniile învăţământului, cultural-artistice, etnografiei, folclorului, literaturii scrise şi publicisticii.

---

[139] Idem, *Durere de mamă*, în „Vremea nouă", I, 1911, nr. 9, p. 23-27; nr. 10, p. 25-29.
[140] Idem, *Leneşul*, Piesă de teatru într-un act, în „Muscelul nostru", IV, 1932, nr. 1-2, p. 17-19; nr. 3-4, p. 26-28.
[141] Idem, *Pistornicul*, în „Ion Creangă", VI, 1913, nr. 11, p. 321-322.
[142] Idem, *Căuşul de băut apă*, în „Ion Creangă", VI, 1913, nr. 10, p. 305.
[143] Idem, *Premiere de costume naţionale la Topoloveni*, în „Prietenul nostru", II, 1913, nr. 5-9, p. 263-268.
[144] Idem, *Expoziţia şi premierea vitelor de lapte*, în „Sfatul sătenilor", II, 1914, nr. 15, p. 2.

În spaţiul şcolar instruieşte şi educă sute de copii şi prin articolele sale aduce corecturi semnificative la îmbunătăţirea metodelor de predare. Dorind să contribuie efectiv la culturalizarea ţărănimii şi la îmbunătăţirea situaţiei economice, Mihalache desfăşoară o intensă şi amplă activitate cultural-educativă, cu unele aspecte inovatoare.

Pasionat şi atras de semnificaţia valorilor culturii populare, intră într-un lent proces de degradare, el, ca şi alţi contemporani (C. Rădulescu-Codin, Tudor Pamfile ş.a.), înţelege imperativul conservării şi valorificării, într-un timp cât mai scurt, spre a nu fi prea târziu. În acest sens, el adună date etnografice îndeosebi despre manifestările populare ancestrale din anul calendaristic, despre credinţele şi obiceiurile populare, despre „medicina populară" ş. a., pe care le-a publicat în periodicele de specialitate. Din elaborarea rodnică a colectării unor astfel de date, a rezultat cartea sărbătorile poporului (1909), precum şi alte lucrări rămase în manuscris.

Faţă de folclor, altă componentă distinctă a culturii populare, a avut o pasiune tot atât de puternică. El a cules, tot din sudul Muscelului, mai puţin din altă parte, diferite basme, snoave şi legende, ghicitori, cântece de copii, balade, cântece lirice, strigături ş. a., tipărite în presa vremii. Numai o parte infimă (opt texte) din proză i s-a reprodus în volumul *Basme româneşti. Poveşti* (1928), absent astăzi, cu o excepţie, din bibliotecile publice.

Tabloul etnografic din Muntenia, având multe minusuri, în special la ocupaţii şi meşteşuguri , la începutul secolului trecut, cei doi etnologi musceleni, D. Mihalache şi C. Rădulescu-Codin, s-au gândit să-l completeze, în urma cercetărilor din teren, cu lucrările respective. Astfel au scris şi au finalizat lucrările: *Manual de agricultură* şi *Manual de cultură a gândacilor de mătase*[145], premiate de minister, dar nu şi tipărite. Codin ne mai informează despre alte lucrări ale proiectului lor, aflate în fazele de adunare a datelor şi de redactare a textelor: *Cromatica poporului român, Aria jocurilor şi strigăturilor, Obiceiuri şi credinţe în viaţa românilor*[146] (reeditarea lucrării precedente mult amplificată cu informaţii noi din diferite zone ale ţării). Dar din cauza izbucnirii Primului Război Mondial şi a morţii lui D. Mihalache în timpul lui, proiectul acesta atât de interesant şi de util n-a mai fost realizat.

Preocupările de etnolog le-a rotunjit cu cele de scriitor şi de publicist. Ca scriitor, primul din zona sa a evocat în imagini dure existenţa plină de frământări şi de lipsuri a ţărănimii sărace. Ca publicist, sporadic, a intervenit în câteva articole în problemele social-profesionale şi de etnografie.

Dumitru Mihalache rămâne în istoria etnologiei româneşti drept un reprezentant important al acesteia, care a adus o contribuţie valoroasă, încă nevalorificată, la tezaurizarea culturii noastre populare.

---

[145] I. G. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 31.

[146] C. Rădulescu-Codin, D. Mihalache, *Câmpulung*, Tipografia şi legătoria Gh. N. Vlădescu, 1922, p. LXVIII.

DUMITRU I. MIHALACHE

Abstract

The paper presents the activity of Dumitru Mihalache (1885-1916) in several domains such as education, ethnography, folklore, publishing, and literature.

Because he wanted to improve the educational system he significantly modified the teaching method.

He was a passionate observer of the folk culture, which was slightly in decline in his times; he understood the importance of preserving and capitalizing it. Thus, on his own or together with C. Rădulescu-Codin, gathered ethnographic information especially about the annual events, about customs and beliefs, about the "folk medicine".

He wrote together with C. Rădulescu-Codin a book called *The Folk Holydays* (1909).

He also gathered fairy-tales, legends, children songs, anecdotes, riddles and then he published them.

A part of his folk prose was published posthumously: *Romanian Fairy Tales. Stories*.

He was also a writer and a publisher.

As a writer he evoked the poverty of the peasants, while as a publisher he wrote a few articles about the social and professional and ethnographic issues.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XVII**, 2008

PITEŞTI-PLOIEŞTI INTERFERENŢE MUZEALE ÎN SECOLELE XIX ŞI XX

ZOE ST. APOSTOLACHE*

Cu mai mulţi ani în urmă, după ce, prin profesia mea de muzeograf, am vrut să aflu, care a fost evoluţia în timp a instituţiei muzeale în care lucrasem - Muzeul de Ştiinţe Naturale Ploieşti.

Spre a putea cunoaşte cât mai multe date despre oameni, iniţiative şi realizări din trecut, am cercetat o serie de documente mai noi şi mai vechi care mi-au dezvăluit multe secrete ale primelor muzee prahovene.

Ca biolog m-a bucurat să aflu că primul muzeu realizat în capitala Judeţului Prahova (Ploieştiul) a fost unul de ştiinţele naturii… Am aflat totodată că iniţiativa realizării unui asemenea muzeu aparţinuse profesorului Nicolae Micescu, sosit prin transfer, de la Piteşti (locul său de naştere) la o catedră a Gimnaziului ,,Petru şi Pavel" fondat de ploieşteni în anul 1867. Curând după instalarea sa, a lansat, în 1871, un apel şi o listă de subscripţie în vederea organizării, în clădirea şcolii amintite a unui muzeu de ştiinţele naturii şi a unei biblioteci. Ploieştenii au răspuns destul de curând apelului ce le-a fost adresat, aşa că în anul 1873 s-a cumpărat de la Viena o primă serie de piese pentru muzeul ce avea să se înfiinţeze. Desigur, suma adunată nu era foarte mare, încât, materialul faunistic achiziţionat număra în total 15 piese - păsări şi mamifere de provenienţă europeană dar şi două (un papagal şi un struţ), fireşte, toate erau… împăiate. Din donaţiile ce au urmat, s-au procurat şi piese de mobilier pentru expunerea pieselor muzeale existente. Profesorul Micescu (devenit directorul Gimnaziului) a coordonat în paralel şi amenajarea bibliotecii, astfel că aceasta, ca şi muzeul, deveniseră două instituţii funcţionale, aşa încât în 1878, primăria ploieşteană aprobă şi subvenţionează un post de conservator, în ,,vederea angajării unei persoane care să aibă grijă de bibliotecă şi muzeu". Cu aceste încurajări, muzeul având să primească şi alte donaţii ce s-au succedat în anii următori, aşa încât, în anul 1898 acesta se va muta în clădirea liceului ,,Petru şi Pavel" de pe bulevardul oraşului (actualul Colegiu ,,Mihai Viteazu").

În noua locaţie, dezvoltarea muzeului a cunoscut o importantă dezvoltare şi ceea ce este mai interesant acesta a devenit dintr-un muzeu iniţial şcolar, un muzeu public - vizitat nu doar de elevii din Ploieşti şi alte localităţi din Judeţ dar şi cetăţeni, localnici sau oaspeţi ai oraşului. După ce am luat cunoştinţă de lăudabila iniţiativă a unui

* Bucureşti.

intelectual piteştean în „Oraşul aurului negru”, se cuvine să cunoaştem câteva date biografice ale acestuia.

Nicolae Micescu era descendent al vechiului neam de boieri, ai Miceştilor, din fostul Judeţ Muscel. Aceştia, la rându-le se trăgeau din familia Buzeştilor, din vremea lui Mihai Viteazu. Tatăl său pitarul - Nicolae - Istrate Micescu, ctitor de biserici (în 1805 - zideşte în Piteşti o biserică declarată monument istoric). Nicolae şi Maria Micescu, au avut un fiu Istrate Micescu, născut chiar la Ploieşti. Acesta la rându-i a fost cel mai ilustru urmaş al Miceştilor - Intelectual remarcabil (avocat) obţine licenţa şi doctoratul în Drept la Paris (1906), profesor de Drept civil la Universitatea din Bucureşti; deputat liberal, vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor şi ministru al Justiţiei în 1939 - 1940; considerat ca cel mai ilustru avocat din Sud Estul Europei. A decedat în 1951, ca deţinut politic la puşcăria Aiud. Am schiţat această scurtă prezentare a personalităţii fiului profesorului N. Micescu deoarece acesta s-a născut la Ploieşti în anul 1881, în timpul perioadei ploieştene a vieţii tatălui său.

Am evidenţiat puţinele date biografice de care am dispus (urmând a le completa ulterior) spre o mai bună înţelegere a faptului că acest profesor piteştean, provenind dintr-o familie de moşieri (şcoliţi), cu biblioteci bogate, cu posibilităţi de cunoaştere a culturii şi civilizaţiei europene nu putea să nu gândească la elemente de bază în formarea şi informarea şcolarilor: muzeu şi bibliotecă.

Impresionant este şi faptul, că peste ani, când (ploieşteanca) tot prin adopţiune ca şi prof. Micescu Nicolae, a beneficiat de câteva dintre primele piese ale primului muzeu de ştiinţele naturii din 1875-1876. Acestea, i-au fost oferite d-nei prof. M. Moşneaga de către ilustrul ctitor de muzee din Prahova - Nicolae Simache - şi au constituit un prim patrimoniu de piese cu care a pornit muzeul apărut pe harta Prahovei în sec. XX, anul de graţie 1956. E demn de remarcat şi faptul că, inspiraţi de iniţiativa prof. Nicolae Micescu, Inspectoratul de vânătoare al judeţului Prahova „îşi formulează propunerea de a organiza un Muzeu de vânătoare şi biologie”. Acesta însă nu s-a realizat la Ploieşti datorită lipsei unui spaţiu corespunzător.

Depăşind hotarele veacului al XIX-lea, vom merge - cu gândul - la Piteşti, unde, în anul 1977 se organiza un interesant muzeu, cu o tematică mereu actuală. Este vorba de Muzeul de ecologie ca secţie a Muzeului Judeţean Argeş.

Doamna profesoară Margareta Moşneaga, este realizatoarea la Ploieşti a unui muzeu corespunzător rigorilor muzeografice ale sec. XX, în 1956, tot pe baze ecologice. Domnia sa era în acelaşi timp şi custode onorific al Comisiei Monumentelor naturii din Academia Română, a fost entuziasmată de ideea piteştenilor. Custode sau nu, ideea protejării mediului şi-a găsit în profesoara - muzeograf un combatant activ, bine pregătit şi mai ales convins că această luptă înseamnă de fapt salvarea naturii, a vieţii Planetei noastre. Aşa se face că, profesorul Radu Stancu, directorul muzeului piteştean şi principalul iniţiator şi realizator al Secţiei de Ştiinţele naturii cu tematică ecologică, a putut s-o convingă pe colega ploieşteancă să participe la realizarea dioramelor de la Piteşti. În anul 1976 (?) profesorul M. Moşneaga, sosea în oraşul argeşean cu toate uneltele necesare confecţionării de frunze şi flori din pânză, ce aveau să reproducă fidel, aspectul unor biotopuri pe care vizitatorul privindu-le trebuia să uite că nu se află chiar în mijlocul naturii. Toate acestea necesită o muncă imensă, pentru că şi numărul frunzelor, petalelor ş. a. m. d. trebuiau să fie de ordinul miilor… Cum era vorba de o muncă minuţioasă (pentru fiecare frunză - nervuri, modelarea formei, etc.),

directorul R. Stancu desemnat urgent un colectiv de muzeografi (de la toate secţiile) spre a fi ucenicii cei harnici ai venerabilei muzeografe de la Ploieşti.

Se cunoaşte şi faptul că Doamna Directoare M. Moşneaga, a avut şi sugestii ştiinţifice la tematica elaborată de Radu Stancu şi colaboratorii săi. Cei douăzeci de ani de experienţă muzeală transformaseră profesoara de liceu într-un muzeograf şi un cercetător ştiinţific unanim apreciat - atât pe plan local cât şi naţional. Revenind la muzeul şcolar realizat de intelectualul piteştean Nicolae Micescu şi ulterior devenit public, amintim că multe dintre muzeele româneşti au apărut din iniţiativa unor profesori bine pregătiţi şi entuziaşti propagatori de cultură. Un astfel de început se pare să-l fi avut, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi Muzeul din Blaj. Astfel ,,Muzeul fizico-matematic - natural" are ca origine prevederile reformatoare ale lui L. Thun din 1849, care cereau ca pe lângă fiecare şcoală să se strângă colecţii didactice.

Aşa ca, deschizătorul de drumuri piteştean a făcut posibilă naşterea muzeului pionier de ştiinţele naturii la Ploieşti, în secolul XIX şi nu în secolul XX (1976-1977) cum s-a întâmplat la Piteşti.

Ca o recompensă simbolică, peste decenii, o femeie bravă, o profesoară eminentă şi mai ales o persoană care şi-a dedicat viaţa unui vis profesional (ctitoria unui muzeu) care, odată împlinit, cu sufletul deschis noului, a înţeles să răspundă unei invitaţii prin care şi-a dovedit nu doar priceperea ci şi colegialitatea, altruismul şi… eficienţa.

Ambele personaje şi-au înscris cu demnitate numele în cartea de istorie a muzeografiei româneşti. Prin realizarea, în Argeş şi Prahova în premieră a două muzee ştiinţifice, s-a demonstrat cu prisosinţă dorinţa acestor intelectuali de a contribui la propăşirea culturii şi a ştiinţei, acolo unde i-a purtat destinul vieţii fiecăruia.

PITEŞTI-PLOIEŞTI. MUSEOLOGISTIC INTERFERRENCES IN THE 19-TH AND 20-TH CENTURIES

Abstract

The desire of increasing the cultural quality of the country led to the inauguration of two scientific museums in two important towns of the country: Piteşti and Ploieşti. Since then a permanent and important collaboration existed between the two institutions, a collaboration that led to the permanent growing of the cultural level of both the towns.